

**Hilâfet Devleti
Anayasa Tasarısı
Veya
Esbab-ı Mucibesi**

HİZB-UT TAHRİR NEŞRİYATINDANDIR

DÂR-UL UMMAH

H. 1436 - M. 2014

Hilâfet Devleti Anayasa Tasarısı Veya Esbab-ı Mucibesi

HİZB-UT TAHRİR NEŞRİYATINDANDIR

**DÂR-UL UMMAH
P.K 135190
BEYRUT-LÜBNAN**

H. 1436 - M. 2014

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ
بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ
جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ وَأَنْ أَحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ
وَأَحْذَرُهُمْ أَنْ يَغْتَابُواكَ مِنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ
بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ
حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ

“Sana da daha önceki kitabı doğrulamak ve onu müheymin (kuşatıcı) olmak üzere hak olarak kitabı (Kur’an’ı) gönderdik. Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet ve sana gelen haktan (sapıp da) sakın onların hevalarına tâbi olma! Her birinize bir şeriat ve bir minhac (metot) verdik. Eğer Allah dileyseydi sizi bir tek Ümmet yapardı, fakat bu, verdikleriyle sizi imtihan etmek içindir; o hâlde iyiliklere koşuşun, hepinizin dönüşü Allah’adır. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirir. Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah’ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın! Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah bununla ancak günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. Muhakkak ki insanların birçoğu da zaten fasıklardır. Yoksa onlar hâlâ cahiliyye yönetimini mi istiyorlar? Oysa akleden bir toplum için hükmü (yönetimi) Allah’tan daha güzel olan kim var?” [Mâide 48-50]

İÇİNDEKİLER

Genel Hükümler..... 9

Yönetim Nizamı..... 91

Halife..... 127

Biatın Keyfiyeti.....149

Muavinler (Tefvîz (Veziri) Muavini) 171

Tenfiz (Veziri) Muavini..... 182

a- Doğrudan raiyyeye yönelik yazılar hakkındaki örnekler:.....182

b- Devletlerarası ilişkiler hakkındaki örnekler:184

c- Ordu veya asker hakkında yazışmalardan örnekler: ..184

d- Devletin ordu dışındaki cihazları hakkındaki bu tür mesajlaşmalardan ve yazışmalardan örnekler:184

Valiler 186

Cihad Emiri 199

Harbiye Dairesi - Ordu..... 199

İç Güvenlik..... 219

Haricîye (Dışişleri)..... 229

Sanayi Dairesi..... 230

Kadâ (Yargı)..... 232

İdari Cihaz..... 265

Basitlik 270

İşleri Bitirmede Çabukluk 271

Kifayet 272

Beyt-ul Mâl (Hazine) 276

Beyt-ul Mâl'in Kısımları..... 285

Varidat [Gelirler] Kısmı 285

Nafakat [Giderler] Kısmı 285

Medya 285

Ümmet Meclisi [Şûra ve Muhâsebe] 289

Ümmet Meclisi Seçimlerinin Keyfiyeti 291

İÇTİMAİ NİZAM..... 309

İKTİSADÎ NİZAM..... 335

Birinci Sebep: Çalışmak..... 355

İkincisi: Avlanmak 356

Üçüncüsü: Komisyonculuk ve Aracılık 356

Dördüncüsü: Mudaraba (el-Krad)..... 356

Beşincisi: Sulamacılık 358

Altıncısı: Ücret Karşılığı Başkaları İçin Çalışmak 358

Yedincisi: Rikâz (Defineler) 358

İkinci Sebep: İrs/Miras 359

Üçüncü Sebep: Yaşamak İçin Mala İhtiyaç 359

<i>Dördüncü Sebep: Devletin Malından Tebaaya Vermesi</i>	359
<i>Beşinci Sebep: Fertlerin Mal Mukabilinde Olmadan Veya Gayret Sarf Etmeden Aldıkları Mallar</i>	360
<i>Birinci Hal:</i>	360
<i>İkinci Hâl:</i>	360
<i>Üçüncü Hâl:</i>	361
<i>Dördüncü Hâl:</i>	361
<i>Beşinci Hâl:</i>	361
Öğretim Siyaseti	477
Dış Siyaset	495

GENEL HÜKÜMLER

Madde-1: İslâmî akide, devletin esasıdır. Öyle ki devletin yapısında, cihazında veya muhasebesinde yahut devlet ile ilgili herhangi bir şeyde, İslâmî akideyi esas kılmaktan başka hiçbir şey var olamaz. İslâmî akide aynı zamanda anayasa ve şer'î kanunların da esasıdır. Öyle ki bunlardan herhangi bir şeyin İslâmî akideden fıskırması haricinde var olmasına izin verilmez.

Devlet, üzerine kurulacağı yeni fikirlerin ortaya çıkmasıyla ortaya çıkarken otoritesi bu fikirlerin değişmesiyle değişir. Çünkü fikirler mefhumlaştığında -yani anlamları idrak edilip tasdik edildiğinde- insanın davranışına etki eder ve davranışını bu mefhumlara göre seyrettirir. Böylece hayata bakışı değişir ve bu değişime bağlı olarak maslahatlara bakışı da değişir. Sulta/otorite ise ancak bu maslahatları gütmek ve bunların seyrini denetlemektir. Bunun içindir ki hayata bakış, hem devletin üzerinde kurulacağı hem de sultanın/otoritenin üzerine vücut bulacağı esastır. Hayata bakışı ancak hayat hakkındaki muayyen bir fikir ortaya çıkarır. Dolayısıyla hayat hakkındaki bu muayyen fikir hem devletin hem de otoritenin esası olmaktadır. Mademki hayat hakkındaki mefhum, mikyasa (ölçü) ve kanaatlerin toplamı bu muayyen fikirden ortaya çıkar o hâlde esas olan bu mefhum, mikyasa ve kanaatlerin tamamıdır. Sulta ise ancak bunlara göre insanların işlerini güder ve maslahatlarının seyrini denetler. Bunun içindir ki esas, fikirler toplamıdır, tek bir fikir değildir. İşte hayata ve buna bağlı olarak da maslahatlara bakışı ortaya çıkaran, bu fikirlerin toplamıdır. Sulta da maslahatları bu bakışa göre yürütür. Buradan da devlet; insanların tamamının kabul ettiği mefhumlar, mikyasa ve kanaatlerin tamamını infaz eden varlık/icra organı olarak tarif edilir.

Devlet olması yani maslahatları gütmek ve maslahatların seyrini denetleme görevini üstlenen sulta olması açısından devlet böyledir. Devletin üzerine kurulu olduğu bu fikirlerin toplamı yani mefhum, mikyasa ve kanaatlerin toplamı ya temel bir fikir üzerine bina edilmiştir ya da edilmemiştir. Eğer temel bir fikir üzerine bina edilmişse bünyesi sağlam, temelleri güçlü ve yapısı sabit olur. Çünkü o, kuvvetçe hiçbir temelin erişemeyeceği bir temele dayanmaktadır.

Çünkü temel fikir, ötesinde hiçbir fikrin bulunmadığı fikirdir. Dikkat edin! O, aklı akidedir. İşte o zaman devlet, aklı akide üzerine bina edilmiş olur. Fakat devlet, temel bir fikir üzerine bina edilmemişse bu, hem onun yok edilmesini kolaylaştırır hem de yapısını parçalamak ve sultasını çekip almak zor olmaz. Çünkü o, varlığının kendisinden fıskırdığı tek bir akide üzerine bina edilmemiştir. Dolayısıyla onu yok etmek zor bir iş değildir. Bundan dolayı sabit bir yapısının olması için devletin temelinin, ortaya çıkan fikirlerin fıskırdığı aklı akide üzerine yani hayat hakkındaki fikrini dolayısıyla hayata bakışını temsil eden mefhum, mikyas ve kanaatlerin kendisinden fıskırdığı aklı akide üzerine bina edilmiş olması kaçınılmazdır. İşte devletin maslahatlara bakışını ortaya çıkaran, bu bakıştır.

İslâmî Devlet, ancak İslâmî akideye dayanır. Çünkü Ümmet'in kabul ettiği mefhumlar, mikyaslar ve kanaatler toplamı ancak aklı akideden fıskırır. Nitekim Ümmet, öncelikli olarak bu akideyi kabul etmiş ve ona katî delile binaen yakın bir akide olarak inanmıştır. Dolayısıyla Ümmet'in hayat hakkındaki külli fikri bu akide olup, hayata bakışı ona göredir. Maslahatlara bakışı ondan ortaya çıkmış, mefhum, mikyas ve kanaatlerini ondan almıştır. Bunun içindir ki İslâmî Devlet'in esası İslâmî akidedir. Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, İslâmî Devleti muayyen bir esas üzerine kurmuştur. Dolayısıyla her yer ve zamanda İslâmî Devlet'in esası bu esas olmalıdır. Zira *Aleyhi's Salatu ve's Selam*, Medine'de sultayı ikame ettiği ve yönetimi teslim aldığında henüz teşri ayetleri inmediği hâlde daha ilk günden onu İslâmî akide üzerine ikame ederek [لا إله إلا الله محمداً رسول الله] "**Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın Rasulü'dür.**" şahadet kelimesini hem Müslümanların hayatının esası, hem insanlar arasındaki ilişkilerin esası, hem zulümlerin defedilmesinin ve husumetlerin fasledilmesinin esası yani tüm hayatın, sulta ve yönetimin esası kılmıştır. Sonra bununla yetinmemiş, cihada başlamış ve bu akidenin insanlara taşınması için onu Müslümanlara farz kılmıştır. Nitekim *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: *أَمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى تَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَتُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَتُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ* "**Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun Rasulü'dür deyinceye, salahı ikame edinceye ve zekâtı verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve canla-**

rını, ancak İslâm'ın hakkıyla, benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allah'a aittir." [Müttefekun aleyh/lafız Buhari'ye aittir.] Ayrıca akidenin devletin esası olarak var olma sürekliliğini korumayı Müslümanlara farz kılmış ve apaçık küfür ortaya çıktığında yani bu akide sultanın ve yönetimin esası olmaktan çıktığında kılıçların çekilmesini ve savaşılmasını emretmiştir. Zira zalim yöneticiler "şerli imamlar" hakkında onlarla savaşmayalım mı diye sorulduğunda şöyle demiştir: **"Aranızda salahı ikame ettikleri müddetçe hayır."** [Müslim tahrir etti.] biati, apaçık küfür görmedikleri müddetçe emir sahipleri ile çekişmemeleri olarak Müslümanlara belirlemiştir. Zira Avf İbn-u Malik'in şerli İmamlar hadisinde şöyle geçmiştir: **قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: أَفَلَا تُنَادِيهِمْ بِالسَّيْفِ؟ فَقَالَ: لَا، مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ** **Onlarla kılıçlarımızla savaşmayalım mı? Dedi ki: Aranızda salahı ikame ettikleri müddetçe hayır.**" [Müslim tahrir etti.] Müttefekun aleyh olan Ubade İbn-u Samit'in biat hadisinde ise şöyle geçmiştir: **وَأَنْ لَا** **Apaçık bir küfür görmedikçe emir sahipleriyle çekişmeyeceğimize.**" Taberani'de **كُفْرًا صُرَاحًا "Sarih küfür"** ve İbn-u Hıbban'ın Sahih'indeki rivayetinde ise **إِلَّا أَنْ تَكُونَ مَعْصِيَةً** **Allah'a karşı apaçık bir masiyet olmadıkça"** olarak geçmiştir. İşte bu hadislerin hepsi devletin esasının İslâmî akide olduğuna delâlet etmektedir. Zira Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, sultayı İslâmî akide esası üzerine kurmuş, devam etmesi uğrunda kılıçların çekilmesini ve onun için cihad edilmesini emretmiştir. İşte anayasanın ilk maddesi buna binaen konulmuş ve devletin bünyesinde İslâmî akideden fişkırmayan herhangi bir mefhum, kanaat veya mikyasın olması yasaklanmıştır. Zira devletin esasının ismen İslâmî akide kılınması yeterli değildir. Bilakis bu esasın devletteki varlığı, devletin varlığı ile ilgili her şeyde ve devletin küçük büyük her işinde ortaya çıkması kaçınılmazdır. Zira İslâmî akideden fişkırmadıkça hayat veya yönetim hakkında herhangi bir mefhumun devlet içerisinde olması caiz değildir ve İslâmî akideden fişkırmayan bir mefhumu izin verilmez. Mesela devlet içerisinde demokrasi mefhumunun benimsenmesine müsaade edilmez. Çünkü demokrasi, İslâmî akideden fişkırmama-sının yanı sıra ondan fişkırın mefhumlara da aykırıdır. Milliyetçilik mefhumuna itibar edilmesi hiçbir şekilde caiz değildir. Çünkü milliyetçilik, İslâmî akideden fişkırmamasının yanı sıra ondan fişkırın mefhumlar onu zem eder, onu yasaklar ve onun tehlikesini beyan eder şekilde gelmişlerdir. Vatancılık mefhumuna ait herhangi

bir varlığın olması doğru değildir. Çünkü vatancılık, İslâmî akideden fişkırmamasının yanı sıra ondan fişkırın mefhumlara da aykırıdır. Aynı şekilde ne devletin cihazlarında demokratik bakanlıklar mefhumu ne de yönetiminde herhangi bir imparatorluk veya krallık veya cumhuriyet mefhumu bulunur. Çünkü bunlar İslâm akidesinden fişkırmadığı gibi ondan fişkırın mefhumlara da aykırıdır. Gerek fertler gerek hareketler gerekse kitleler tarafından devletin İslâmî akide dışında bir esasa göre muhasebe edilmesi kesinlikle yasaktır. İslâmî akide dışında bir esasa dayanan muhasebe yasak olduğu gibi İslâmî akide dışında bir esasa göre hareketlerin veya kitlelerin kurulması da yasaktır. Zira İslâmî akidenin devletin esası olması bunların hepsini devlet için kaçınılmaz ve hükmettiği tebaaya vacip kılar. Zira Ümmetin yaşamı, devlet ve hayat biçimi ile İslâm akidesine dayanmalıdır. Tüm ilişkiler, devletle Ümmet ilişkileri de yine İslâm akidesine dayalı olmalıdır. Hülasa; İslâm Devleti'nin akidesi İslâm akidesi olmalıdır.

Maddedeki ikinci hususa gelince, bunun delili, anayasa devletin esasi kanunudur. Dolayısıyla anayasa bir kanundur. Kanun ise sultanın emridir. Allah ise sultana, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e indirdikleriyle hükmetmesini emretmiş, Allah'ın indirdiklerinden başkasına ve Rasülü'ne indirdiklerinin geçersiz olduğuna inanarak hükmeden kimseyi kâfir, Allah'ın indirdiklerinden başkasıyla buna inanmayarak hükmeden kimseyi ise asi addetmiştir. Dolayısıyla bu, Allah'a ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e imanın, sultanın emrettiklerinin esası yani kanun ve anayasanın esası olması gerektiğine delâlet etmektedir. Allah'ın sultana kendisinin indirdikleriyle yani şer'î hükümlerle hükmetmesini emretmesine gelince, bu, Kitap ve Sünnet'le sabittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ** “Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda sana (İslâm'a) muhakeme olmadıkça iman etmiş olmazlar.” [Nisa 65] Ve şöyle buyurmuştur: **وَأَن اخْتُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ أَنزَلَ اللَّهُ** “Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet!” [Mâide 49] Keza Allah, kendisinin indirdiklerinden başkasıyla hükmetmekten sakındırarak devletin kanununu Allah'ın indirdikleriyle sınırlandırmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ** “Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse (yönetmezse), işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.” [Mâide 44] *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ise muttefekun aleyh olan hadiste şöyle buyurmuştur: **مَنْ أَخَذَتْ**

“Her kim bu işimizde (dinimizde) onda olmayan bir şeyi ihdas ederse merduttur.” [Lafız Buhari] Müslim’in rivayetinde **“Ondan olmayan”** ما ليس منه **“Ondan olmayan”** İbn-u Hazm’ın Mahli’de ve İbn-u AbdilBerr’in Temhid’deki rivayetinde ise **“İşimiz (dinimiz) üzere olmayan her amel merduttur”** كَلُّ عَمَلٍ لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ olarak geçmiştir. İşte bunlar, devletin kanunlarının İslâmî akideden fişkırان şeylere hasredildiğine delâlet etmektedir. Bu şeyler ise ister Kitap ile Sünnet’in içerdiği hükümler olup “Bu Allah’ın hükmüdür.” denilmiş olsun ister Sahabe’nin Allah’ın hükmü olduğu üzerinde icmâ ettiği hükümler olarak sarih olarak inmiş olsun, isterse illeti şer’î olan Kıyas’tan alınmış olup “Bu Allah’ın hükmünün alâmetidir.” denilerek sarih olmayan şekilde inmiş olsun, Allah’ın, Rasulü *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e indirdiğine inandığımız şer’î hükümlerdir. Maddedeki ikinci husus işte bundan dolayı konulmuştur.

Ayrıca kulların fiilleri hakkında gelen Şâri’nin hitabı ile mukayyet olmak zorunludur. O hâlde kulların fiilleri Allah tarafından tanzim edilmelidir. Keza ister Allah ile olan ilişkileri, ister kendisi ile olan ilişkileri, isterse başkaları ile olan ilişkileri olsun İslâmî şeriat, insanın tüm fiilleri ve ilişkilerine müteallik olarak gelmiştir. O hâlde İslâm’da insanın kendi ilişkilerini tanzim etmesi için kanun yapmasına yer yoktur. Zira o, şer’î hükümlerle mukayyettir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Rasul size neyi getirdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan kaçının.”** [Haşr 7] Ve şöyle buyurmuştur: **“Allah ve Rasulü, bir işe hükmettikleri zaman mümin bir erkek ve mümin bir kadına kendi işlerinde artık seçme hakkı yoktur.”** [Ahzâb 36] *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: **“Allah Teâlâ, birtakım farzlar koydu, bunları zayi etmeyin. Birtakım hadler koydu, bunları aşmayın. Birtakım eşyaları haram kıldı, bunları çiğnemeyin.”** [Darukutni Ebî Sa’lebe kanalıyla tahrir etti/Nevevi Riyad’da hasen dedi.] *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam* şöyle buyurmuştur: **“Her kim bu işimizde (dinimizde) olmayan bir şeyi ihdas ederse, merduttur.”** [Aişe RadiyAllahu Anhâ kanalıyla muttefekun aleyh/lafız Müslim’e aittir.] Dolayısıyla hükümleri koyan sultan değil Allah’tır. İnsanları ve sultanı, ilişkilerinde ve amellerinde hükümlere ittiba etmeye icbar eden, onları hükümlerle sınırlandıran ve onları başkasına ittiba etmekten men eden O’dur. Bundan dolayı insanların

ilişkilerini tanzim etmek amacıyla beşerin hükümler koymasına yer olmadığı gibi sultanın, insanları kendi ilişkilerinin tanziminde beşer tarafından konulan kaideler ile bu hükümlere uymaya icbar etmesine veya muhayyer bırakmasına da yer yoktur.

Madde-2: Dâr-ul İslâm, üzerinde İslâmî hükümler tatbik edilen ve güvenliği İslâmî eman altında olan beldelerdir. Dâr-ul küfür ise üzerinde küfür nizamları tatbik edilen veya güvenliği İslâmî eman altında olmayan beldelerdir.

Dârın birçok manası vardır bunlardan bazıları şunlardır:

“Ev”, Allahu Teâlâ’nın şu kavli gibi: **“Nihayet onu da evini de yerin dibine geçirdik.”** [Kasas 81] “Yurt”, bir kavmin konakladığı her yer onların yurdu. Allahu Teâlâ’nın şu kavli gibi: **“Derken o şiddetli deprem onları yakalayiverdi de yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.”** [A’râf 91] “Belde”, Sibeveyh der ki: Bu dâr beldenin en güzeli. “Yer ve mevkii”, Allahu Teâlâ’nın şu kavli gibi: **“Muttakilerin yeri gerçekten güzeldir.”** [Nahl 30] Aynı şekilde mecazen “kabile” anlamına gelir. Buhari’de geçen Ebî Hamid es-Saîdî’nin şu hadisi gibi: Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: **إِنَّ خَيْرَ نَوْرِ الْأَنْصَارِ دَارُ نَبِيِّ ...** **“Ensarın en hayırlı dârı (kabilesi) Benî Neccar dâridir (kabilesidir.)”**

Dâr, bazen muayyen isimlere izafe edilmiştir. Allahu Teâlâ’nın şu kavlinde olduğu gibi: **“İleride size fasıkların yurdunu göstereceğim.”** [A’râf 145] Ve şu kavlinde: **“Muttakilerin yeri gerçekten güzeldir.”** [Nahl 30] Ve şu kavlinde: **“Derken o deveyi kestiler. Bunun üzerine Salih: Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helak olacaksınız), dedi. İşte bu, yalan olmayan bir vaattir.”** [Hüd 65] Ve şu kavlinde: **“Allah, onların yerlerine, yurtlarına ve mallarına sizleri vâris kıldı.”** [Ahzâb 27] Müslim’de geçen Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğu Burayde hadisinde olduğu gibi: **“Sonra onları kendi dârlarından Muhacirlerin dârına hicret etmeye davet et.”** Ahmed’de geçen *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğu Seleme İbn-u Nufeyl’in hadisinde olduğu gibi: **أَلَا إِنَّ عُسْرَ دَارِ الْمُؤْمِنِينَ ...** **“Dikkat edin! Müminlerin dârının merkezi Şam’dır.”**

Bazen soyut isimlere izafe edilmiştir. Allahu Teâlâ'nın şu kavlinde olduğu gibi: **“Ve sonunda kavimlerini helak yurduna kondurdular.”** [İbrahim 28] Ve şu kavlinde: **“O (Rabb) ki lütfuyla bizi asıl oturulacak yere yerleştirdi.”** [Fâtır 35] Sahih hasen isnat ile İbn-u Asakir'de ve Tirmizi'de geçen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisine şöyle dediğini söyleyen Ali *RadiyAllahu Anh*'ın şu hadisinde olduğu gibi: **“Allah, Ebû Bekir'e merhamet etsin. Beni kızı ile evlendirdi ve dâr-ul hicret'e taşıdı.”** Darukutni'de geçen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu söyleyen İbn-u Abbas'ın hadisinde olduğu gibi: **“Köle, efendisinden önce dâr-ul şirkten çıkarsa o hürdür. Ondan sonra çıkarsa efendisine iade edilir. Kadın, kocasından önce dâr-ul şirkten çıkarsa dilediği kimse ile evlendirilir. Ondan sonra çıkarsa kocasına iade edilir.”**

Bazen de Şâri, dâr lafzını şu iki soyut isme izafe etmiştir ki bunlar İslâm ve şirkdir. Zira Taberani, yukarıda geçen Seleme İbn-u Nufeyl'in hadisini Şâmîlerin Müsnedi'nde şu lafızla rivayet etmiştir: **“Dikkat edin! Dâr-ul İslâm'ın merkezi Şam'dır.”** Böylece dâr, burada İslâm'a izafe edilmiştir. Aynı şekilde Maverdi, Ahkâm-u Sultaniye ve Havi'l Kebir'de Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **“Dâr-ul İslâm'ın içindekiler korunmuştur. Dâr-ul şirk içindekiler ise mubah kılınmıştır.”** Yani dâr-ul İslâm kanlar ve mallar için bir korumadır. Bu koruma şer'î hükümlerin muvafakat ettiği ile sınırlıdır. Yani savaş ve ganimet hükümlerinde, fiilî harp hâlinde dâr-ul şirkte (dâr-ul harbin) korumanın olmaması gibi. Buradan hareketle dünyanın herhangi bir parçası ya dâr-ul İslâm ya dâr-ul şirk yani dâr-ul küfür ya da dâr-ul harp kapsamına girer. Dolayısıyla işte bu sınıflandırma tüm dünyayı kapsar.

Şu hâlde dâr, şu iki şartın gerçekleşmesiyle dâr-ul İslâm olur:

Birincisi: Güvenliği Müslümanların emanı ile olmalıdır. Bunun delili ise şu hadislerdir: İbn-u İshak, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Mekke'de ashabına şöyle dediğini rivayet etmiştir: **“Allah Azze ve Celle size kardeşler ve güvende olacağımız bir dâr verdi.”** Bu dâr ise yukarıda geçen İbn-u Asakir'in

hadisinde varit olan dâr-ul hicrettir. Buhari'de geçen Aişe'nin hadisinde ise Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur: **قَدْ أُرِيْتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ "Sizin hicret edeceğiniz dâr bana gösterildi."** Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve ashabi, eman ve gücün varlığından emin oluncaya kadar Medine'ye hicret etmemişlerdir. Nitekim Hafız, Feth'te şöyle demiştir: Beyhaki, Şa'bi'den güçlü bir isnat ile rivayet etmiş ve Taberani Ebî Musa el-Ansari'nin hadisinden şöyle dediğine ulaşmıştır: **انطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ وَمَعَهُ الْعَبَّاسُ عَمَهُ إِلَى سَجْعِينَ مِنَ الْأَنْصَارِ عِنْدَ الْعَقَبَةِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو أَمَامَةَ - يَعْنِي أَسْعَدَ بْنَ زُرَّارَةَ - سَلِّ يَا مُحَمَّدُ لِرَبِّكَ وَلِنَفْسِكَ مَا شِئْتِ، ثُمَّ أَحْبَبْنَا مَا لَنَا مِنَ الثَّوَابِ. قَالَ: أَسَأَلُكُمْ لِرَبِّي أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَأَسَأَلُكُمْ لِنَفْسِي لِأَصْحَابِي أَنْ تُؤْوُوا وَتَنْصُرُونَا وَتَمْنَعُونَا مِمَّا تَمْنَعُونَ مِنْهُ أَنْفُسَكُمْ. قَالُوا: فَمَا لَنَا؟ قَالَ: الْجَنَّةُ. قَالُوا: ذَلِكَ لَكَ **Rasulullah beraberinde amcası Abbas ile Akabe'deki Ensardan olan yetmiş kişiye doğru hareket ettiler. Ebû Umame -yani Esad İbn-u Zurare- ona dedi ki: Ey Muhammed! Rabbin ve kendin için dilediğini iste sonra da sevap olarak bizim için ne olduğunu bize haber ver. Dedi ki: Rabbin için sizden O'na ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmamanızı istiyorum. Kendim ve ashabım için de bizi korumanızı, bize yardım etmenizi ve kendinizi koruduğunuz şeylerden bizi de korumanızı istiyorum. Dediler ki: Bizler için ne var. Dedi ki: Cennet. Dediler ki: Bunları sana vereceğiz."** Sahih isnat ile Ahmed'in Ka'b İbn-u Malik'ten rivayet ettiği hadistir ki onda Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: **أَبَايِعُكُمْ عَلَى أَنْ تَمْنَعُونِي مِمَّا تَمْنَعُونَ مِنْهُ نِسَاءَكُمْ وَأَبْنَاءَكُمْ قَالَ فَأَخَذَ الْبِرَاءُ بِيْ مَعْرُورٍ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ نَعَمْ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَنَمْنَعَنَّكَ مِمَّا نَمْنَعُ مِنْهُ أَزْرَنَا فَبَايَعْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفَحْنُ أَهْلُ الْخُرُوبِ وَأَهْلُ الْحَلْقَةِ وَرِثْنَاهَا كَابِرًا عَنْ كَابِرٍ **Sizinle, kadınlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz şeylerden beni de korumanız üzere biatleşiyorum. Bunun üzerine Bera İbn-u Ma'rur, elini tuttu sonra dedi ki: Evet, seni hak (Nebi) olarak gönderene yemin olsun ki kadınlarımızı koruduğumuz şeylerden seni de koruyacağız. Biatleştik ey Allah'ın Rasulü! Biz savaş ve silah çocuklarıyız. Biz savaşı atalarımızdan miras aldık."** Ahmed'in Cabir'den sahih rivayetinde ise Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Akabe biatinde şöyle dediği geçmiştir: **... وَعَلَى أَنْ تَنْصُرُونِي **Ben size geldiğimde kendinizi, hanımlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz şeylerden beni de korumanız ve bana yardım etmeniz karşılığında size Cennet var."** Beyhaki, Nübüvvetin Delilleri kitabında çok güçlü bir isnat ile Ubade İbn-u Samit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **وَعَلَى أَنْ تَنْصُرَ رَسُولَ اللَّهِ إِذَا قَدِمَ عَلَيْنَا يَثْرِبَ مِمَّا نَمْنَعُ أَنْفُسَنَا وَأَزْوَاجَنَا وَأَبْنَاءَنَا وَلَنَا********

... **الجَنَّةُ** “*Bize yani Medine’ye geldiğinde kendimizi, hanımlarımızı ve çocuklarımızı koruduğumuz şeyler hususunda Rasulullah’a yardım etmemiz karşılığında bizim için Cennet var...*” SallAllahu Aleyhi ve Sellem, eman ve gücün olmadığı herhangi bir mekâna hicret etmeyi reddederdi. Nitekim Beyhaki, hasen isnatla Ali’den Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Beni İbn-u Şeyban İbn-u Sa’lebe’ye şöyle dediğini rivayet etmiştir: **مَا أَسَأْتُمْ فِي الرَّدِّ إِذْ أَفْصَحْتُمْ بِالصِّدْقِ، وَإِنَّ دِينَ اللَّهِ لَنْ يُنْصَرَهُ إِلَّا مَنْ خَاطَهُ مِنْ جَمِيعِ جَوَانِبِهِ** “*Siz bana kötü bir cevap vermediniz. Zira siz doğruyu söylediniz. Allah’ın dinine onu tüm yönleriyle kuşatan kimseden başkası nusret veremez.*” Çünkü onlar, Fars suları değil Arap suları tarafında nusret vermeyi teklif etmişlerdi.

İkincisi: Dârda İslâm hükümleri uygulanır olmalıdır. Bunun delili ise şu hadislerdir: Buhari, Ubade İbn-u Samit’ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: **دَعَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَنَا، فَقَالَ فِيمَا أَحَدٌ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا، وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا، وَأَثَرَةَ عَلَيْنَا، وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنْ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ** “*Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bizi çağırdı biz de ona biat ettik. Bizden aldığı sözler arasında şunlar vardı: Zorlukta ve kolaylıkta, hoşnutluk ve hoşnutsuzlukta işitip itaat edeceğimize, onu kendimize tercih edeceğimize, Allah katında bir burhanınız olduğu apaçık bir küfür görmedikçe emir sahipleriyle çekişmeyeceğimize...*” Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i işitip itaat etmek O’nun emrinde ve nehyinde yani hükümlerin uygulanmasında olur. Ahmed, İbn-u Hibban Sahih’inde ve Ebû Ubeyd Emval’de Abdullah İbn-u Amr’dan Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: **وَالْهَجْرَةُ وَهَجْرَتَانِ هَجْرَةُ الْحَاضِرِ وَالْبَادِي فَأَمَّا الْبَادِي فَيُطِيعُ إِذَا أَمَرَ وَيُجِيبُ إِذَا دُعِيَ وَأَمَّا الْحَاضِرُ فَالْحِجْرَةُ الْبَادِيَةُ وَالْحِجْرَةُ الْبَادِيَةُ نَبِيٌّ وَأَعْظَمُهُمَا أَجْرًا** “*Hicret ikidir. Biri yerleşik olanın hicreti diğeri göçebe olanın hicretidir. Göçebe olan gelince, emrolunduğunda itaat eder ve çağrıldığında icabet eder. Yerleşik olanın hicretine gelince, (hicret o kimse için) belâların en büyüğü olduğu gibi ecirlerin de en büyüğüdür.*” SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in **فَيُطِيعُ إِذَا أَمَرَ ، وَيُجِيبُ إِذَا دُعِيَ** “*Emrolunduğunda itaat eder ve çağrıldığında icabet eder.*” kavlindeki istidlal yönü açıktır. Çünkü çöl, dâr-ul hicret olmasa da dâr-ul İslâm’dır. Bunun delili Taberani’de geçen Vasıla b. Aska’nın hadisidir. Haysemi, adamları sika olan bir isnat ile Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **وَالْبَادِيَةُ أَنْ تَرْجِعَ إِلَى بَادِيَتِكَ، وَعَانَكَ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ وَمَكْرَهِكَ وَمَنْشَطِكَ**

... وَأَثَرَهُ عَلَيْكَ **“Göçebe olanın hicreti senin kendi bâdiyene dönüp zorlukta, kolaylıkta, hoşnutlukta ve hoşnutsuzlukta işitip itaat edip beni kendine tercih etmemdir.”** Ahmed, sahih isnat ile Enes'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: فَأَسْعَى فِي الْعِلْمَانِ يَقُولُونَ جَاءَ مُحَمَّدٌ، فَأَسْعَفَا أَرَى شَيْئًا. ثُمَّ يَقُولُونَ: جَاءَ مُحَمَّدٌ، فَأَسْعَى فَلَا أَرَى شَيْئًا. قَالَ: حَتَّى جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَاحِبُهُ أَبُو بَكْرٍ، فَكُنَّا فِي بَعْضِ جِرَارِ الْمَدِينَةِ، ثُمَّ بَعَثْنَا رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لِيُؤَدِّنَ بَيْنَهُمَا الْأَنْصَارَ، فَاسْتَقْبَلَهُمَا رُهَاءَ حَمِيمَانِيَّةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ حَتَّى انْتَهَوْا إِلَيْهِمَا. فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: انْطَلِقَا آمِنَيْنِ مُطَاعَيْنِ. فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ وَصَاحِبُهُ بَيْنَ أَطْهَرِهِمْ. فَحَرَجَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ حَتَّى إِنَّ الْعَوَاتِقَ لَفَوْقَ الْبُيُوتِ يَتَرَاغِبْنَ يَقُلْنَ أَيُّهُمْ هُوَ أَيُّهُمْ هُوَ؟ **“Ben, Muhammed geldi diyen çocukların peşinden koşuyordum. Koşuyordum ama hiçbir şey göremiyordum. Sonra dediler ki: Muhammed geldi. Koşuyordum ama hiçbir şey göremiyordum. (Enes) dedi ki: Nihayet Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve arkadaşı Ebû Bekir geldi. Biz Medine'nin bazı harabeleri içindeydik. Sonra Ensar'ın kendilerine izin vermesi için Medine halkından bir adam gönderdiler. O ikisini Ensar'dan yaklaşık beş yüz kişi karşıladı. Ta ki onların yanına geldiler. Ensar dedi ki: Emin ve itaat olunmuş olarak hareket edin. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve arkadaşı onların arasında ilerlediler. Derken Medine halkı dışarı çıktı. Hatta evlerin damında görünen sırtlar: Hangisi o hangisi o diyordu?”** Bu hadiste eman ve hükmün uygulanması olmak üzere iki şart için de delil vardır. Eman gelince, **“Emin olarak hareket edin”** diyen Ensar'dan beş yüz kişinin varlığıdır ve Sallallahu Aleyhi ve Sellem onların sözünü ikrar ettiği gibi **“itaat olunmuş olarak”** sözlerini de ikrar etmiştir. Böylece dâr-ul hicrette eman ve itaat gerçekleşmiştir. Bu ikisi gerçekleşmemiş olsaydı Sallallahu Aleyhi ve Sellem hicret etmezdi ki Ensar, bu iki şartın yani hükümlerin uygulanmasında eman ile itaatin gerçekleşmesi üzerine Akabe'de biat etmişlerdi. Beyhaki, güçlü bir isnat ile Ubade İbn-u Samit'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: ... إِنَّا بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي النَّشَاطِ وَالْكَسَلِ، وَالنَّفَقَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ، وَعَلَى الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَعَلَى أَنْ نَقُولَ فِي اللَّهِ لَا تَأْخُذُنَا فِيهِ لَوْمَةٌ لَأَنِّمْ. وَعَلَى أَنْ نَنْصُرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَدِمَ عَلَيْنَا يَتْرَبُ مِمَّا نَمْنَعُ أَنْفُسَنَا وَأَزْوَاجَنَا وَأَتْبَاعَنَا وَلَنَا الْجَنَّةَ. فَهَذِهِ بَيْعَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّتِي بَايَعْنَاهُ عَلَيْهَا **“Biz zorlukta ve sıkıntıda işitmek ve itaat etmek, zorlukta ve kolaylıkta harcamak, marufu emretmek ve münkerden nehyetmek, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamak üzere Allah için (hakkı) söylemek ve bize yani Medine'ye geldiğinde Cennet karşılığında kendimizi, hanımlarımızı ve çocuklarımızı koruduğumuz**

şeyler hususunda Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e yardım etmek üzere O'na biat ettik. Üzerinde kendisine biat ettiğimiz Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in biati işte budur." Hükümün uygulanması ise **"İşitmek ve itaat etmek üzere Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e biat ettik"** kavlinde açıktır. Emanın Müslümanların güvenliği ile olduğu ise **وَعَلَى أَنْ تُنصِرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَدِمَ عَلَيْنَا بِثَرْبٍ مِمَّا نَمْنَعُ أَنْفُسَنَا وَأَزْوَاجَنَا وَأَبْنَاءَنَا "Bize yani Medine'ye geldiğinde kendimizi, canlarımızı ve çocuklarımızı koruduğumuz şeyler hususunda Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e yardım etmek üzere"** kavlinde açıktır.

Bu mana, hicretin birinci senesinde Muhacirler ile Ensar arasında yazdığı ve Yahudiler ile sulh ve muahede yaptığı yazıda da açıktır. İbn-u İshak'ın rivayet ettiği ve sahife olarak isimlendirdiği bu yazıda şöyle geçmiştir: **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: هَذَا كِتَابٌ مِنْ مُحَمَّدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ مِنْ فُرَيْشٍ وَيَثْرِبَ وَمَنْ تَبِعَهُمْ فَلِحَقِّ بِهِمْ وَجَاهِدَ مَعَهُمْ أَنَّهُمْ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ مِنْ دُونِ النَّاسِ ... وَإِنَّ الْمُؤْمِنِينَ بَعْضُهُمْ مُوَالِي بَعْضٍ دُونَ النَّاسِ ... وَإِنَّ عَلَى الْيَهُودِ نَفَقَتَهُمْ وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ نَفَقَتَهُمْ، وَإِنَّ بَيْنَهُمُ النَّصْرَ عَلَى مَنْ حَارَبَ أَهْلَ هَذِهِ الصَّحِيفَةِ ... وَإِنَّهُ مَا كَانَ بَيْنَ أَهْلِ هَذِهِ الصَّحِيفَةِ مِنْ حَدَثٍ أَوْ اشْتِجَارٍ يُخَافُ فِسَادَهُ، فَإِنَّ مَرَدَّهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْإِلَى ...** **"Bismillahirrahmanirrahim: Bu, Kureys'ten, Medine'den onlara tâbi olup onlara katılan ve birlikte cihad eden müminler ve Müslümanlar arasında, Nebi Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den bir yazıdır... Muhakkak ki onlar, diğer insanlar dışında, tek bir ümmettirler... Müminler diğer insanların dışında birbirlerinin dostudurlar. (Bir savaş durumunda) Yahudilerin masrafları kendilerine Müslümanların masrafları da kendilerine aittir... Bu sahifenin sahipleri ile savaşanlara karşı aralarında yardımlaşacaklardır... Bu sahifenin sahipleri arasında fesadından korkulan her türlü olay veya anlaşmazlık Allah Azze ve Celle ile Allah'ın Rasülü Muhammed'e götürülecektir..."**

Binaenaleyh dâr ancak güvenliğin Müslümanların emanı ile sağlanması ve İslâm hükümünün uygulanması ile dâr-ul İslâm olur. Güvenliğin, kâfirlerin emanı ile sağlanması veya insanlara tağut hükümünün uygulanması gibi bu şartlardan biri eksik olur veya bulunmazsa dâr, dâr-ul şirk yani dâr-ul küfür olur. Dolayısıyla dârın dâr-ul şirk olması için iki şartın birden olmaması şart değil, bilakis tek bir şartın ortadan kalkması yeterlidir.

Dâr-ul küfür demek halkının hepsi kâfir demek olmadığı gibi dâr-

ul İslâm demek de halkının hepsi Müslüman demek değildir. Bilakis burada dârın manası “şer’î bir hakikat” olan şer’î bir ıstılahtır. Yani aynen salah, savm lafzı ve benzeri şer’î hakikatler gibi ona bu manayı veren şeriattır.

Binaenaleyh örneğin, halkının hepsi Nasranî olan ama İslâmî Devlet içerisinde yer alan bir belde dâr-ul İslâm olarak isimlendirilir. Çünkü İslâm Devleti içinde olduğu sürece tatbik edilen hükümler İslâm hükümleridir ve beldenin güvenliği İslâm emanı ile sağlanmaktadır.

Halkının geneli Müslüman olan ama İslâm ile hükmetmeyen ve güvenliği Müslümanların ordusu yerine kâfirlerin ordusuyla sağlanan bir devlet içerisinde yer alan belde açısından da böyledir. Zira halkının geneli Müslüman olmasına rağmen bu belde dâr-ul küfür olarak isimlendirilir. Dolayısıyla burada dârın manası şer’î bir hakikat olup dâr lafzı ıtlak edildiğinde Müslümanların çokluğunun ya da azlığının bir önemi yoktur. Bilakis önemli olan halkına tatbik edilen hükümler ve halkına uygulanan emandır. Yani dârın manası, aynen salahın manasını açıklayan şer’î naslardan alındığı gibi bu manayı beyan eden şer’î naslardan alınır. Hakeza tüm şer’î hakikatlerin manası lafızların lügat manasından değil şer’î naslardan alınır.

Madde-3: Halife, belirli şer’î hükümleri benimseyip anayasa ve kanunlar hâline getirir. O, herhangi bir şer’î hükmü benimsediğinde bu hüküm gereğince amel edilmesi vacip olan yegâne bağlayıcı şer’î hüküm olur. Bu takdirde o şer’î hüküm, yürürlüğe giren bir kanun hâline gelir ki bu kanuna açıktan ve gizli-den itaat etmek, devletin yönetimi altındaki her bireye vaciptir.

Bu maddenin delili; Sahabe’nin icmâsıdır. Zira Halife’nin muayyen şer’î hükümler benimsemeye hakkı olduğu üzerinde Sahabe icmâsı hâsıl olduğu gibi Halife’nin benimsediği hükümlerle amel etmenin vacip olduğu üzerinde de Sahabe icmâsı hâsıl olmuştur. Dolayısıyla herhangi bir müçtehidin, istinbat ettiği şer’î hükümlerden biri de olsa Halife’nin benimsediği hükümlerin dışında başka hükümlerle amel etmesi caiz değildir. Çünkü bütün Müslümanlar hakkında Allah’ın hükmü, Halife’nin benimsediği hüküm olmuştur. Nitekim Hulefâ-i Râşidîn, bunu takip ederek muayyen hükümler benimsemişler

ve onlarla amel edilmesini emretmişlerdir. Dolayısıyla bütün Sahabeler de dâhil Müslümanlar, bunlarla amel eder ve kendi içtihatlarını terk ederlerdi. Nitekim Ebû Bekir, üç talakın tek talak sayılmasını ve İslâm'da önceliğe veya başka bir şeye bakmaksızın malın Müslümanlara eşit olarak dağıtılmasını benimsemiş ve Müslümanlar da bu hususta ona uymuşlar, kâdılar ve valiler buna göre hareket etmişlerdi. Ömer gelince bu iki hususta Ebû Bekir'in görüşünün hilafına bir görüş benimseyerek aynı andaki üç talakın üç talak sayılmasını zorunlu kılmış ve malı İslâm'da önceliğe ve ihtiyaca binaen eşitlik yerine üstünlüğe göre dağıtmıştı. Müslümanlar da bu hususta ona uymuşlar, kâdılar ile valiler bununla hükmetmişlerdir. Ayrıca Ömer, savaşta ganimet olarak ele geçirilen arazilerin savaşçılara değil ganimet olarak Beyt-ul Mâl'e ait kılınmasını, sahiplerinin elinde kalmasını, savaşçılara ve Müslümanlara taksim edilmemesini benimsemiştir. Valiler ve kâdılar da bu hususta ona uymuşlar ve benimsediği hükme göre hareket etmişlerdir. Hakeza Hulefâ-i Râşidîn'in hepsi, benimsemeye ve insanları kendi içtihatlarını ve kendisiyle amel ettikleri hükümleri terk edip Halife'nin benimsediklerine bağlanmaya icbar etme şeklinde hareket etmişlerdir. Dolayısıyla birincisi benimseme ve ikincisi Halife'nin benimsedikleri ile amel etmenin vacibiyeti olmak üzere bu iki husus üzerinde icmâ hâsıl olmuştur: Bu icmâdan da şu meşhur şer'î kaideler çıkarılmıştır: [للسلطان أن يحدث من الأفضية بقدر ما [يحدث من مشكلات] **“Sultanın ortaya çıkan sorunlar miktarınca kadâda bulunma hakkı vardır.”** [أمر الإمام يرفع الخلاف] **“İmam'ın emri ihtilafları ortadan kaldırır.”** [أمر الإمام نافذ] **“İmam'ın emri nafizdir.”**

Benimsemede asılolan tek bir mesele hakkındaki görüşlerde ihtilaf edilmesidir. Dolayısıyla bu meselede şer'î hükme göre amel etmek için onun hakkında muayyen bir görüşü benimsemek kaçınılmazdır. Çünkü şer'î hükümler -ki bunlar kulların fiillerine ilişkin Şâri'nin hitabıdır- Kur'an ve Sünnet'te gelmiş olup bunlardan çoğu Arap diline ve şeriata göre birçok mana taşımaktadır. Bunun içindir ki insanların bunları anlamada ihtilaf etmeleri ve bu anlayıştaki ihtilafın murat edilen manada ihtilaf ve farklılık boyutuna ulaşması kaçınılmaz doğal bir durumdur. Bundan dolayı farklı ve ihtilafli anlayışların olması kaçınılmazdır. Tek bir mesele hakkında farklı ve ihtilafli görüşler olabilir. Mesela Buhari'nin İbn-u Ömer kanalıyla tahrir ettiği hadiste Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Ahzap Gazvesi'nde, ^٧

فُرِيضَةً يُصَلِّينَ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَيْتِي فُرِيضَةً **“Beni Kurayza’ya varmadıkça hiç kimse ikindi salahını kılmasın.”** buyurunca bazı kişiler, O’nun bununla acele edilmesini kastettiğini anlayarak salahı yolda kılarlarken diğer bir kısım ise O’nun bununla lafzın zahirini kastettiğini anlayarak Beni Kurayza’ya ulaşip ikindi salahını orada kılincaya kadar salahı tehir etmişlerdir. Bu durum Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e ulaşınca her iki grubun anlayışını da ikrar etmiştir. Bunun gibi pek çok ayet ve hadis vardır. Dolayısıyla tek bir meselede görüşlerin ihtilaf etmesi Müslümanın bunlardan bir görüşü almasını zorunlu kılar. Çünkü bunların hepsi de birer şer’î hükmüdür ve tek bir meselede bir kişi hakkında Allah’ın birden çok hükmü olmaz. Bunun içindir ki alınması amacıyla bunlardan tek bir hükmün belirlenmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Müslümanın bir amel işleyeceği zaman şer’î hükmü benimsemesi elzem bir husus olup bundan hiçbir şekilde kaçış yoktur. Zira ameli işlemeye başlaması Müslümanın onu şer’î hükme göre seyrettirmesini vacip kılar. İster farz, ister mendup, ister haram, ister mekruh isterse mubah olsun sırf şer’î hükme göre amel edilmesi vacibiyeti muayyen bir hükmü benimsemeyi zorunlu kılar. Bundan dolayı ister müçtehit, ister mukallit, ister Halife isterse başka birisi olsun hükümleri amel etmek amacıyla aldığı anda her Müslümanın muayyen şer’î bir hükmü benimsemesi vaciptir.

Halife’ye gelince, onun insanların işlerini gereğince güdeceği muayyen hükümler benimsemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla gerek zekât, vergi, haraç ve haricî ilişkiler gibi Müslümanların tamamı için genel olan yönetim ve sulta işleri hakkında, gerekse devletin ve yönetimin birliği ile ilgili her hususta muayyen hükümler benimsemesi kaçınılmazdır. Ancak hükümleri benimsemesine bakılır: Eğer Halife, insanların işlerini İslâmî şer’î hükümlere göre gütmenin gerektirdiği bir işi bu iş hakkında muayyen bir hüküm benimsemeden yapamıyorsa bu durumda [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”** şer’î kaidesi gereği benimseme yapması Halife’ye vacip olur. Mesela muahedeler gibi. Fakat Halife, herhangi bir hususta insanların işlerini muayyen bir hüküm benimsemeden İslâmî şeriatın hükümlerinin gerekliliğine göre güdebiliyorsa bu durumda benimseme yapması vacip değil caiz olur. Mesela şahitlerin sayısı gibi. Zira benimseme yapması da yapmaması da caizdir. Zira benimsemenin aslı mubahtır, vacip değildir. Çünkü Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim*, İmam’ın benimseme yapmaya

hakkı olması üzerinde icmâ edip benimseme yapmasının gerekliliği üzerinde icmâ etmemişlerdir. Buna göre mubah olması bakımından benimseme, vacip hâle dönüşmez. Ancak güdülmesi vacip olan işler sadece benimseme yapmakla gerçekleşiyorsa bu durumda vacip yerine getirilinceye kadar vacip olur.

Madde-4: Halife, zekât ile cihad ve Müslümanların birliğinin korunması için gerekli şeyler dışındaki ibadetlerde belirli herhangi bir şer’î hükmü benimseyemez. Yine İslâmî akide ile ilgili fikirlerden herhangi bir fikri de benimseyemez.

Sahabe, sadece Halife’nin benimseme hakkı olduğu üzerinde icmâ etmiştir. Bu icmâdan da şu meşhur kaideler çıkarılmıştır: [أمر الإمام] [يرفع الخلاف] **“İmam’ın emri ihtilafları ortadan kaldırır.”** [أمر الإمام] [تأخذ] **“İmam’ın emri nazıdır.”**

Ancak Kur’an’ın yaratılması fitnesindeki Me’mûn olaylarından açığa çıkmıştır ki akaid ilişkin fikirlerde benimseme yapmak, Halife için sorunlar ve Müslümanlar arasında fitne çıkarmıştır. Bundan dolayı Halife, sorunlardan uzaklaşmak ve Müslümanların hoşnutluğuna ve sükûnetine hırs göstermek amacıyla akaid ve ibadetlerde benimseme yapmamayı düşünebilir. Ancak akaid ve ibadetlerde benimseme yapılmaması demek, bu ikisinde benimseme yapmak Halife’ye haramdır, demek değildir. Bilakis bunun manası, Halife bu ikisinde benimseme yapmamayı tercih edebilir, demektir. Zira benimseme yapma hakkı olduğu gibi benimseme yapmama hakkı da vardır. Dolayısıyla benimseme yapmamayı tercih edebilir. Bunun içindir ki ilgili maddede “Benimseme yapması caiz değildir.” ifadesi yerine “benimseyemez” ifadesi geçmiştir. Bu da benimseme yapmamayı tercih edebileceğine delâlet eder.

Halife’nin akaid ve ibadetlerde benimseme yapmamayı tercih etmesinin nedenine gelince, şu iki hususa mebnidir: Birincisi, akidede muayyen bir görüşe zorlamak sıkıntıya yol açar. İkincisi, Halife’yi benimsemeye sevk eden şey ancak Müslümanların işlerini tek bir görüşe göre gütmek, devletin ve yönetimin birliğini korumaktır. Dolayısıyla gerek fertler arasındaki ilişkiler gerekse kamu işleri ile ilgili hususlarda benimseme yaparken insanın Rabbi ile olan ilişkisi ile ilgili hususlarda benimseme yapamaz. Birinci hususa gelince, Allah,

kâfirleri akidelerini terk edip İslâm akidesine inanmaya zorlamaktan ve ibadetlerini terk etmekten nehyettiği gibi onları diğer şer'î hükümlerle mukayyet olmaya icbar etmeyi emretmiştir. Dolayısıyla hem Müslümanların İslâmî akide olduğu müddetçe akaide ilişkin hükümleri terk etmeye zorlanmamaları hem de şer'î hükümler olduğu müddetçe ibadetlere ilişkin hükümleri terk etmeye zorlanmamaları evla babındandır. Yine akaide ilişkin fikirleri terk etmeye zorlamak kesinlikle sıkıntıya yol açar ve şüphesiz öfkeleri tahrik eder. Nitekim Kur'an'ın yaratılması fitnesinde Ahmed İbn-u Hanbel gibi imamların yaptıkları bunun delilidir. Zira onlar darba ve ihanete tahammül ederek boyun bükmediler ve inandıkları şeyleri terk etmediler. Oysa Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Dinde, üzerinize bir sıkıntı yükledi.”** ^[Hac 78] İbadetler de akaid gibidir. Zira kişiyi ibadetlerde şer'î hüküm olarak gördüğünün dışında muayyen hükümlere zorlamak nefiste sıkıntıya yol açar. Çünkü ibadetler, insanın Allah ile olan ilişkisindedir ve akide ile ilintilidir. Dolayısıyla Halife, Müslümanlar için sıkıntı olan her hususta benimseme yapamaz. Ancak benimseme yapması ona haram kılınmaz.

İkinci hususa gelince, akaid ve ibadetler insan ile yaratıcı arasındaki bir ilişki olup sorunlar doğuracak ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açmaz. Bunun aksine muamelat ve ukubat, toplumun fertleri arasında bir ilişki olup sorunlar doğuracak ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açar. Muamelatta aslolan insanlar arasındaki anlaşmazlıkları bitirmek ve Halife'nin benimsemesinde aslolan insanların işlerini gütmektir. İnsanların işlerinin Halife tarafından güdülmesi ise onların arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar ve Allah ile olan ilişkilerinde yani akaid ve ibadetlerde buna yer yoktur. Bunun içindir ki Halife tarafından benimsemenin vakıyası ancak işlerinin güdülmesi amacıyla insanlar arasındaki ilişkilerde olur ve insanlar ile Allah arasındaki ilişkilerde olmaz. Bundan dolayı benimsemenin vakıyası ancak insanların birbirleri ile olan ilişkilerinde ve genel ilişkilerde olur. Dolayısıyla insan ile yaratıcı arasındaki ilişkilerde yani akaid ve ibadetlerde benimseme yapmak, benimsemenin vakıyasına aykırıdır. Buna göre Halife, benimsemenin vakıyasına aykırı hususlarda benimseme yapamaz ancak benimseme yapması ona haram olmaz.

İşte sıkıntıya yol açması ve benimsemenin vakıyasına aykırı olmasının olduğu bu iki hususa binaen Halife, akaid fikirlerinde ve ibadet hükümlerinde benimseme yapamaz. Ancak bir akide hakkında Kitap

ve Sünnet'te sarih bir nehiy varit olursa bu durumda sıkıntı ve benimsemenin vakiasına aykırı dahi olsa katî nası tercih ederek benimseme yapar. Mesela akaidin ancak yakinden alınacağını belirlemek gibi. Aynı şekilde hac, savm ve bayram vakitlerinin belirlenmesi, zekât ve cihad gibi Müslümanların işlerinin güdülmesi cemaatin ve devletin birliğinin korunmasını zorunlu kılan nasların tercih edilerek tek bir hüküm üzerinde bir araya toplanmayı gerektiriyorsa bu durumda Halife muayyen şer'î bir hüküm benimser. Çünkü bu, akide açısından bir itikadı terk etmeye zorlama değildir. Aksine itikat edilen şeyle -ki o, sübutu ve delâleti katî nastır- mukayyet olmaya icbar etmektir. İbadetler açısından da bunda bir sıkıntı yoktur. Çünkü bu, salah gibi sadece insanın Rabbi ile olan ilişkisi ile ilgili değildir. Bilakis hem bununla hem de bayramlar gibi insanların ilişkileri ile ilgili dir. Bundan dolayı akaid ve ibadetlerdeki bu iki durumda benimseme yapmak caizdir.

Fikrin akideden mi yoksa şer'î hükümlerden mi olduğunu belirleyecek olan şeye gelince, bu, fikrin şer'î delilidir. Eğer delil, kulların fiillerine ilişkin bir hitapsa bu şer'î hükümdür. Çünkü şer'î hüküm, Şâri'nin kulların fiillerine ilişkin hitabıdır. Eğer kulların fiillerine ilişkin değilse o akidedendir. Yine akide ile şer'î hüküm arasındaki fark, kendisine iman edilmesi talep edilen veya kıssalar ve mugayyebata dair haberler gibi amel edilmesi talep edilmeyen şeyler akidedenken amel edilmesi talep edilen şeyler ise şer'î hükümlerdendir. Mesela Allahu Teâlâ'nın şu kavli: **“Al-lah'a, Rasulü'ne, Rasulü'ne inzal ettiği Kitab'a iman edin.”** [Nisa 136] Ve şu kavli: **“Allah, her şeyin yaratıcısıdır.”** [Zümer 62] Ve şu kavli: **“Kitapta Meryem'i zikret.”** [Meryem 16] Ve şu kavli: **“O günde insanlar, çırpınıp yayılan kelebekler gibi ve dağlar, atılmış renkli yünler gibi olacaklardır.”** [Karia 4-5] Bunların hepsi akidedendir. Çünkü bunlar kulların fiillerine ilişkin değildir. Çünkü bu ayetlerde iman edilmesi talep edilmiştir, amel edilmesi talep edilmemiştir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli: **“Allah, alışverişi helal, ribayı haram kıldı.”** [Bakara 275] Ve şu kavli: **“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse onlara (emziren kadınlara) ücretlerini veriniz.”** [Talak 6] Ve şu kavli: **“İnsanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükme-**

din." [Nisa 58] Bunların hepsi şer'î hükümlerendir. Çünkü bunlar, kulların fiillerine ilişkin olduğu gibi bunlarla amel edilmesi talep edilmiştir. Buna göre Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Nebilerin sonuncusu olması akideden sayılır. Çünkü bu, imanın talep edildiği hususlara dâhildir. Ancak İmamet yani Hilâfet akideden değildir. Çünkü bu, amelin talep edildiği hususlardandır. Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in masum olması akideden sayılır. Ancak Halife'nin Kureyş'ten veya Ehli Bey'ten veya Müslümanlardan herhangi bir Müslümanın olması akideden değil, şer'î hükümlerendir. Çünkü bu, kulların fiillerinden bir fiile ilişkindir ki o, Halife'nin şartlarıdır. Hakeza kulların fiilleriyle ilgili olmayan veya iman edilmesi talep edilen her husus akideden sayılır. Kulların fiilleriyle ilgili olan veya amel edilmesi talep edilen her husus şer'î hükümlerden sayılır. Ayrıca akidenin vakıası onun esasi fikir olmasıdır. Çünkü akide olmasının manası onun başka bir şey için esasi makyas alınması demektir. Dolayısıyla fikir, esas olmazsa akideden sayılmaz. Ayrıca akide; kâinat, insan, hayat, dünya hayatının öncesi ve sonrası, öncesi ve sonrası ile olan alâkası hakkında külli bir fikirdir. Bu tarif her akide için geçerli olup İslâmî akideye intibak eder ve bunların içine mugayyebat da girer. Dolayısıyla bu külli fikrin dalları olan her fikir akidedendir. Dolayısıyla da Allah, Kıyamet Günü, dünyanın yaratılması ve benzeri şeylerle ilgili her husus akidedendir. Bunlarla ilgili olmayan diğer hususlar ise akideden sayılmaz.

Madde-5: İslâmî tâbiyeti (uyruğu) taşıyan herkes, şer'î haklara sahiptir ve şer'î yükümlülüklerle sorumludur.

Madde-6: Devletin yönetimde, yargıda, işlerin güdülmesinde ya da benzeri konularda tebaanın fertleri arasında herhangi bir ayırım yapması caiz değildir. Bilakis ırk, din, renk ve benzeri özelliklere bakmadan herkese tek bir bakışla bakmalıdır.

Bu iki madde, ister Müslüman isterse zimmet ehlinde olsun İslâm tâbiyetine sahip olan kimselerin hükümlerini beyan etmek için konulmuştur. Müslümanlara gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, devlet dışında yaşayan ve tebaasından olmayan Müslümanları, devletin tebaasının sahip olduğu haklardan mahrum etmiştir. Zira

Süleyman İbn-u Burayde'nin babasından şöyle dediği rivayet edilmiştir: *كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْ صَاهٍ فِي حَاصَّتِهِ يَتَّقَى اللَّهَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَيْرًا، ثُمَّ قَالَ: اغْرُزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَاتْلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ، اغْرُزُوا وَلَا تَعْلُوا وَلَا تَعْدُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلَيْدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثٍ خِصَالٍ أَوْ خِلَالٍ، فَأَيُّهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ، فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْعَنِيمَةِ وَالْقِيَةِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ* **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir orduya yahut bir seriyeye emir tayin ettiği zaman, hassaten ona Allah’a karşı takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder, sonra şöyle derdi: Allah’ın adıyla, Allah yolunda gazveye çıkın. Allah’ı inkâr edenler ile savaşın! Gazveye çıkın ama haddi aşmayın, gadr (haksızlık) etmeyin, müsle (hakaret için cesetler üzerinde tahribat) yapmayın, çocukları öldürmeyin! Müşrik düşmanlarıyla karşılaştığın zaman, onları üç haslete yahut sıfata davet et. Eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Önce İslâm’a davet et, eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) dâr-ul muhaciruna (dâr-ul İslâm’a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur. Eğer ondan (beldelerinden) ayrılmayı reddederlerse onlara haber ver ki Müslüman Arabiler (bedeviler) gibi olurlar; müminler üzerine icra edilen Allah’ın hükmü onların da üzerine icra edilir ama onların ganimette [savaş yoluyla düşmandan alınan mal] ve feyde [savaş olmadan düşmandan alınan mal] hiçbir hakkı olmaz, Müslümanlar ile birlikte cihad etmeleri müstesna.”** [Müslim tahrir etti.] Bu hadis, dâr-ul İslâm’a hicret etmeyen ve devlet tâbiyetine sahip olmayan kimsenin Müslüman olsa dahi tebalalık haklarına sahip olmayacağı hususunda sarihdir. Çünkü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Müslümanların lehine ve aleyhine olanların kendilerine de olması için onları İslâm’ın sultanı altına girmeye davet etmiştir. Zira şöyle buyurmuştur: *ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ* **“Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) dâr-ul muhaciruna (dâr-ul İslâm’a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver**

ki bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur.

Dolayısıyla bu, bizim lehimize ve aleyhimize olanların onlara da olması yani hükümlerin onları da kapsaması için hicret etmeyi şart koşan bir nastır. Hadisin mefhumu, hicret etmedikleri takdirde muhacirler yani dâr-ul İslâm'da olan kimseler için olanlar onlar için olmayacak demektir. Dolayısıyla bu hadis, dâr-ul muhaciruna hicret edenler ile etmeyenler arasındaki hükümlerin farklılığını beyan etmiştir. Dâr-ul muhacirun ise dâr-ul İslâm olup onun dışındakiler dâr-ul küfürdür. O hâlde tâbiyeti ifade eden şey, kişinin dâr-ul İslâm'da veya dâr-ul küfürde ikâmet etmesidir. Dolayısıyla kişinin tâbiyetinin manası, kendisi için ikâmet yeri olarak razı olduğu dârdır. Bu dâr, dâr-ul küfür mü yoksa dâr-ul İslâm mıdır? Eğer dâr-ul İslâm ise ona dâr-ul İslâm hükümleri intibak eder. Dolayısıyla kişi, İslâmî tâbiyete sahip olur. Eğer dâr-ul küfür ise ona dâr-ul küfür hükümleri intibak eder. Dolayısıyla kişi, İslâmî tâbiyete sahip olmayıp ona dâr-ul küfür hükümleri tatbik edilir. Bundan dolayı hükümler, dâr-ul harpteki Müslümanı kapsamaz. Dolayısıyla ona tebaalık hakkı verilmez. Çünkü o, İslâmî Devlet'in tâbiyetine sahip değildir. Hükümler dâr-ul İslâm'daki zimmiyi de kapsar. Dolayısıyla ona tebaalık hakkı verilir ve İslâmî Devlet'in tâbiyetine sahip olur. Zimmi ise İslâm'dan başka bir dini din edinen ve İslâm'dan başka bir dini din edinme üzerinde baki kaldığı sürece İslâmî Devlet'in tebaasından olan herkestir. Zimmi kelimesi, ahit manasına gelen zimmet kelimesinden alınmıştır. Bizim zimmetimizde onlar için ahit olup onlara kendileriyle üzerinde sulh yaptığımız şeye göre muamele ederiz. Onlara muamele ederken ve işlerini güderken İslâm hükümlerine göre hareket ederiz. İslâm, zimmet ehlinin tebaalık haklarını ve yükümlülüklerini garanti altına alan pek çok hüküm getirmiştir. İnsaftan (merhamet ve adaletten) bizler için olanlar zimmet ehli için de vardır ve intisaftan (haklardan) bizler için olanlar onlar için de vardır. İnsaftan bizler için olanların onlar için de olmasına gelince, Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin umumlüğundan kaynaklanmaktadır: **وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ** **“İnsanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmedin.”** [Nisa 58] Ve şu kavlinde: **وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْبُدُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ** **“Bir topluma olan kızgınlığınız sizleri adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olunuz ki o, takvaya en yakın olandır.”** [Mâide 8] Ve ehli kitap arasında hükmetme hakkındaki şu kavlinde: **وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم**

“Eğer hüküm verirken onların aralarında adaletle hükmet.” [Mâide 42] İntisafı bizler için olanların onlar için de olmasına gelince, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Müslümanları cezaya çarptırdığı gibi kâfirleri de cezaya çarptırmasından kaynaklanmaktadır. Zira Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir kadını öldürmesinden dolayı ceza olarak bir Yahudiyi öldürmüştür. Nitekim Buhari’nin rivayetinde Enes İbn-u Malik’in şöyle dediği geçmiştir: حَرَجَتْ جَارِيَةٌ عَلَيْهَا أَوْصَاخُ بِالْمَدِينَةِ قَالَ فَرَمَاهَا يَهُودِيٌّ بِحَجَرٍ قَالَ فَجِيءَ بِهَا إِلَى النَّبِيِّ وَبِهَا رَمَقُ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُلَانٌ قَتَلَكَ فَرَفَعْتَ رَأْسَهَا فَقَالَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُلَانٌ قَتَلَكَ فَرَفَعْتَ رَأْسَهَا فَقَالَ لَهَا فِي الثَّلَاثَةِ فُلَانٌ قَتَلَكَ فَحَفَضَتْ رَأْسَهَا فَدَعَا بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَتَلَهُ بَيْنَ الْحَجَرَيْنِ **“Medine’de üzerinde gümüş takılar olan bir cariye dışarı çıktı. (Enes) dedi ki: Bir Yahudi ona taşla vurdu. (Enes) dedi ki: Bunun üzerine ölmek üzereyken Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e getirildi. Rasulallah ona dedi ki: Seni falanca mı bu hâle soktu?” (Hayır dercesine) başını kaldırdı. Ona tekrar dedi ki: Seni falanca mı bu hâle soktu? (Hayır dercesine) başını kaldırdı. Üçüncü defa ona dedi ki: “Seni falanca mı bu hâle soktu? (Evet dercesine) başını eğdi. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, adamı getirterek onu iki taşın arasında öldürdü.”** Yine Aleyhi’s Salatu ve’s Selam’a, zina eden yahudi bir adamla yahudi bir kadın getirildi. O da onları recm etti. Buhari, İbn-u Ömer’den şöyle dediğini rivayet etmiştir: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَهُودِيٍّ وَيَهُودِيَّةٍ فَنَدَّ أَحَدُهُمَا جَمِيْعًا فَقَالَ لَهُمْ مَا تَجِدُونَ فِي كِتَابِكُمْ قَالُوا إِنَّ أَحْبَابَنَا أَحَدُنَا تَحْمِيْمُ الْوَجْهِ وَالتَّجْبِيَةِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ اأَدْعُهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ بِالتَّوْرَةِ فَأَتَى بِهَا فَوَضَعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ وَجَعَلَ يَفْرَأُ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا فَقَالَ لَهُ ابْنُ سَلَامٍ اأَرَفَعُ يَدَكَ فَإِذَا آيَةُ الرَّجْمِ تَحْتَ يَدِهِ فَأَمَرَ بِهَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e (zina eden) yahudi bir erkek ile yahudi bir kadın getirilince onlara dedi ki: Bu konuda kitabınızda ne buluyorsunuz? Dediler ki: Hahamlarımız yüzlerinin külle karartılması ve hayvana ters bindirilmeleri cezasını koydular. Abdullah İbn-u Selam dedi ki: Ey Allah’ın Rasulü! Onlara Tevrat’ı getir. Bunun üzerine Tevrat getirilince onlardan biri elini recm ayetinin üzerine koydu ve öncesi ile sonrasını okumaya başladı. Abdullah İbn-u Selam ona dedi ki: Kaldır elini. Elinin altındaki recm ayeti birden gözükünce Rasulallah o ikisinin recmedilmesini emretti.”** Müslümanlar himaye edildiği gibi zimmet ehlinin de himaye edilmesi bizler üzerinde onların bir hakkıdır. Bu da Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavlden dolayıdır: **أَلَا مَنْ قَتَلَ نَفْسًا مُعَاهِدًا لَهُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ فَقَدْ أَحْفَرَ بِذِمَّةِ اللَّهِ، فَلَا يُرِيحُ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ، وَإِنَّ رِيحَهَا**

Ona Allah'ın ve Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in zimmetine göre ahitlerinde onlara vefalı olmasını, onların arkasından savaşmasını ve onları takatlerinin üstünde şeylerle mükellef kılmamasını tavsiye ediyorum." Zimmiler itikatlarında ve ibadetlerinde serbest bırakılırlar. Bu da Ebû Ubeyd'in Emval'de Urve kanalıyla tahrir ettiği Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlından dolayıdır: Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Yemen halkına bir mektup yazarak şöyle dedi: مَنْ كَانَ عَلَى يَهُودِيَّتِهِ أَوْ نَصْرَانِيَّتِهِ فَإِنَّهُ لَا يُفْتَنُ عَنْهَا، وَعَلَيْهِ الْجَزِيَّةُ **"Yahudi veya Nasrani olan bir kimse dininden (dönsün diye) fitneye düşürülmez ve ona cizye gerekir."** Müslümanlardan gümrük vergisi alınmadığı gibi zimmilerden de alınmaz. Nitekim Ebû Ubeyd, Emval isimli kitabında Abdurrahman İbn-u Ma'kal'den şöyle dediğini tahrir etmiştir: *"Ziyad İbn-u Hudayr'a sordum: Kimlerden öşür alırdınız? Dedi ki: Müslümandan da muâhidden de öşür almazdık. Dedim ki: O hâlde kimlerden öşür alırdınız? Dedi ki: Harbî tüccarlara geldiğimizde onlar bizden öşür aldığı gibi biz de onlardan alırdık."* Öşür ise gümrük vergisi olarak alınan şeydir. Böylece zimmiler de diğer tebaa gibi İslâmî Devlet'in tebaasından olup onların da tebaalık, himaye, maişet garantisi, kendilerine güzellik, rıfk ve yumuşaklıkla muamelede bulunulma hakları vardır. Müslümanların ordusuna katılma ve Müslümanlarla birlikte savaşma hakları vardır. Ancak savaşma yükümlülükleri olmadığı gibi cizye dışında da mali bir yükümlülükleri yoktur. Dolayısıyla Müslümanlara koyulan vergiler onlara koyulmaz. Hâkim ve kâdi önünde, işlerin güdülmesi, muamelatın ve ukubatın tatbik edilmesi sırasında hiçbir ayırım yapılmaksızın onlara Müslümanlara bakıldığı gibi bakılır. Aynen Müslüman gibi Zimmi de sahip olduğu hakların tamamından faydalanacağı gibi zimmet ahbine vefadan ve devletin emirlerine itaatten kendisine düşen yükümlülüklerle de sorumludur.

Böylece ister Müslüman isterse zimmet ehli olsun tebaalıkta önemli olan devlet tâbiyetidir. Dolayısıyla tebaalıkta herhangi bir ayırımın olması caiz değildir. Bu da yönetim, yargı ve işlerin güdülmesi delillerinin genel olmasından dolayıdır. Zira Allah, şöyle buyurmuştur: **"(Allah) İnsanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi (emreder)."** [Nisa 58] Bu ayet, gerek Müslüman gerekse gayrimüslim olsun tüm insanlar için geneldir. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur: **النَّبِيُّ عَلَى الْمُدَّعِي، وَالْأَيْمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ "Davacıya beyyine (kanıt) gerekir. İnkâr edene de yemin gerekir."** [Beyhaki, sahih sened ile tahrir etti.] Bu hadis genel

olup Müslümanı da gayrimüslimi de kapsar. Abdullah İbn-u Zübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّ الْخَصْمَيْنِ يُعْذَانِ تَيْنِ يَدِي الْحَكْمِ* **“*Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem iki hasmın, hâkimin önünde oturmalarına hükmetti.*”** [Ahmed ve Ebû Davud tahrir etti, Hakim de sahih dedi.] Bu hadis, genel olup Müslüman olsun gayrimüslim olsun her hasmı kapsar. *Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: *الإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْتُوٌّ عَنْ رَعِيَّتِهِ* **“*İmam bir çobandır ve güttüklerinden mesuldür.*”** [Muttefekun aleyh] Güttüklerinden kelimesi genel olup Müslümanıya gayrimüslimiyle tüm tebaayı kapsar. Böylece tebaalığa ilişkin genel delillerin hepsi Müslüman ile gayrimüslim, Arap ile acem, beyaz ile siyah arasında herhangi bir ayrımın olmasının caiz olmadığına delâlet etmektedir. Bilakis İslâmî tâbiyeti taşıyan insanların tamamı hem işlerinin güdülmesini, kanlarının, ırzlarının ve mallarının korunmasını hak etmeleri bakımından yönetici karşısında hem de eşitlik ve adalet bakımından kâdının karşısında hiçbir ayrım olmaksızın eşittirler.

Madde-7: Devlet, İslâmî tâbiyeti taşıyan Müslüman ve gayrimüslim herkese İslâmî şeriatı aşağıdaki şekilde infaz eder:

a- Hiçbir istisna olmaksızın İslâm hükümlerinin tamamını Müslümanlara infaz eder.

b- Gayrimüslimleri inançlarında ve ibadetlerinde genel nizam çerçevesinde serbest bırakır.

c- İslâm'dan irtidat edenler mürtet iseler onlara mürtet hükmü uygulanır. Fakat mürtetlerin çocukları olup gayrimüslim olarak doğmuş iseler müşrik veya ehli kitap olmaları bakımından üzerinde oldukları duruma göre gayrimüslim muamelesi görürler.

d- Gayrimüslimlere yiyecek ve giyecek hususunda şer'î hükümlerin izin verdiği çerçevede kendi dinlerine göre muamele edilir.

e- Gayrimüslimler arasındaki evlilik ve boşanma işleri kendi dinlerine göre fasledilirken onlar ile Müslümanlar arasında İslâm hükümlerine göre fasledilir.

f- Devlet; muamelat, ukubat, beyyinat, yönetim nizamı, ekonomi ve benzerleri gibi diğer şer'î hükümleri ve İslâmî şeriatın

“Alınmış bir rehin kâfidir.” Keza Ahmed ve Tirmizi’nin Cabir kanalıyla sahih isnat ile tahrir ettiği *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam*’ın, *مَنْ أَحْيَا لَهُ أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ* **“Her kim ölü bir araziyi ihya ederse o onundur.”** kavli ve Ahmed’in Semera İbn-u Cendeb kanalıyla sahih isnat ile tahrir ettiği *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam*’ın, *عَلَى أَلْيَدٍ مَا أُحْدِثَ حَتَّى تُؤَيَّبَهُ* **“Aldığımı geri verinceye kadar el üzerinde bir hak vardır.”** kavli ve benzeri hükümler vardır. İşte bunlar, onların fûru ile mükellef olduğuna dair sarih bir delildir. Yine asılla mükellef olmak fûru ile mükellef olmak ve külle mükellef olmak cüzle mükellef olmaktır. Mesela salahla mükellef olmak rekât, kıraat ve kıyam ve benzerleri ile mükellef olmaktır. O hâlde kâfir, asılla mükellef olduğuna göre fûru ile de mükelleftir. Salah ve savm gibi bazı fûruların onlardan kabul olmamasına gelince, bunlarda Müslüman olmak şarttır. Dolayısıyla şart tahakkuk edinceye kadar sahih olmaz. Ancak bu demek değildir ki bunlar onlara vacip değildir. Edası için Müslüman olmanın şart olmamasına rağmen cihad gibi bazı fûruların onlardan talep edilmemesine gelince, cihad, küfürlerinden dolayı kâfirlerle savaşmaktır. Zimmi ise bir kâfirdir. Dolayısıyla bu, küfürlerinden dolayı kâfirlerle savaşmasına bir mâniadır. Aksi takdirde kendisi ile savaşması caiz olurdu. Bunun içindir ki o, cihadla sorumlu değildir. Kendisi dışındaki kâfirlerle savaşmaya razı olursa bu kabul edilir ama buna icbar edilmez. Ancak bu demek değildir ki Allah, onu bununla mükellef kılmamıştır.

Bu, onların İslâm hükümleri ile sorumlu olmaları açısından dır. Yöneticinin İslâm hükümlerinin tamamını onlara tatbik etmesine gelince, Allahu Teâlâ, ehli kitap hakkında şöyle buyurmuştur: *فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ* **“Onların aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet! Sakın onların hevalarına tâbi olma.”** [Mâide 48] Ve şöyle buyurmuştur: *وَأَنْ أَحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ* **“Onların aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet! Sakın onların hevalarına tâbi olma.”** [Mâide 49] Ve şöyle buyurmuştur: *إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ* **“Şüphesiz biz sana kitabı insanlar arasında Allah’ın sana gösterdikleri ile hükmedesin diye hak ile indirdik.”** [Nisa 105] İşte bu ayetler, genel olup Müslümanları da gayrimüslimleri de kapsar. Çünkü *لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ* **“İnsanlar arasında hükmedesin diye”** ayetindeki insanlar kelimesi geneldir. Allahu Teâlâ’nın şu kavline gelince, *سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْأَلُونَ لِّلْسُنْتَ فَاِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرَضْ عَنْهُمْ* **“Hep yalana kulak verir, haram yerler, sana gelirlerse ister arala-**

rında hükmet ister onlardan yüz çevir.” [Mâide 42] Bu ayetten maksat, başka bir kâfir ya da kâfirlerle husumeti hususunda Müslümanlara muhakeme olmak için dışarıdan İslâmî Devlet’e gelen kimselerdir. Müslümanlar, onların arasında hükmetmek ile onlardan yüz çevirmek arasında muhayyerdur. Zira ayet, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in sulh yaptığı ve muahedeler akdettiği Medineli Yahudilerden olan kimseler hakkında inmiştir. Bu kimseler, birer ayrı devlet olarak görülen kabileler olup İslâm sultasına tâbi olmamışlardı. Bilakis birer ayrı devlettiler. Bunun içindir ki kendisi ile onlar arasında muahedeler vardı. Ancak zımmi olmaları veya müstemin olarak gelmeleri gibi İslâm sultasına tâbi olmaları hâlinde onlar arasında İslâm’dan başkası ile hükmedilmesi caiz değildir. Onlardan her kim İslâm’ın hükmüne başvurmaktan imtina ederse yönetici onu İslâm’ın hükmünü almaya icbar eder. Zira daimî zimmet akdi yapmak ancak şu iki şartla caizdir: Bunlar, her sene cizye vermeye bağlı kalmak ve İslâm hükümlerine bağlanmaktır. Bu da Allahu Teâlâ’nın şu kavlından dolayı kendilerine hükmedilecek bir hakkın edası veya yasağın terk edilmesini kabul etmektir: *حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ* “**Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar.**” [Tevbe 29] Yani İslâm hükümlerine boyun eğerek demektir. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, onlara İslâm hükümlerini tatbik ediyordu. Buhari, İbn-u Ömer kanalıyla şu hadisi tahrir etmiştir: *أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ مِنْهُمْ وَأَمْرًا زَنِيًّا فَأَمَرَ بِهِمَا فُرْجَمَا* “**Yahudiler, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e kendilerinden zina eden bir adam ile bir kadını getirdiler. O, ikisinin de recmedilmesini emretti.**” Yine Buhari, Enes kanalıyla şu hadisi tahrir etmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ يَهُودِيًّا بَجَارِيَةٍ قَتَلَهَا عَلَىٰ أَوْصَاحِ لَهَا* “**Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bilezikleri için bir cariyeyi öldürmesi yüzünden bir Yahudiyi öldürdü.**” İşte bu Yahudiler, İslâmî Devlet’in tebaasındandılar. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Nasranî olan Necran halkına bir mektup yazmış ve şöyle demiştir: *أَنَّ مَنْ بَاتَعَ مِنْكُمْ بِالزَّبَا فَلَا ذِمَّةَ لَهُ* “**Sizden her kim ribayla alışveriş yaparsa onun için zimmet yoktur.**” [İbn-u Ebi Şeybe, Şa’bi’den mürsel olarak tahrir etmiştir.] İşte bunların hepsi Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında hiçbir fark olmaksızın İslâm hükümlerinin tamamının tebaanın hepsine tatbik edilmesinin vacip olduğuna dair bir delildir. Buna binaen bu, maddenin (a) fıkrası konulmuştur.

(b) fıkrasına gelince, Allahu Teâlâ’nın, *فَاخُذْ مِنْهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ* “**Onların aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet!**” [Mâide 48] kavlindeki

İslâm hükümlerinin tatbiki hakkında varit olan amm/genel emir; şeran inandıkları akidenin, onlar nezdinde akideden olan hükümlerin ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in onların üzerinde ikrar ettiği hükümlerin dışındaki şeylere tahsis edilmiştir. Akide ve onlar nezdinde akideden itibar edilen hükümler ile Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in onların üzerinde ikrar ettiği hükümlere gelince, İslâm, bunları sarih naslarla istisna etmiştir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ “**Dinde zorlama yoktur.**” [Bakara 256] Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: *إِنَّهُ مَنْ كَانَ عَلَىٰ يَهُودِيَّتِهِ أَوْ نَصْرَانِيَّتِهِ فَإِنَّهُ لَا يُفْتَنُ عَلَيْهَا، وَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ* “**Yahudi veya Nasranî olan bir kimse dininden (dönsün diye) fitneye düşürülmez ve ona cizye gerekir.**” [Ebû Ubeyd, Emval’de Urve kanalıyla tahrir etti.] Dolayısıyla bize göre akaid babından olmayıp onlara göre akaid babından olan fiillerde onlara karışmayız ve inançlarında serbest bırakırız. İçki içmeleri ve evlenmeleri gibi... Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in genel nizam çerçevesinde onların üzerinde ikrar ettiği her fiillerde onlara karışmayız. Yani genel çarşılar ve benzeri yerler gibi Müslümanların onlarla iç içe olduğu genel hayatta değil, özel hayatlarında içki içmeleri caizdir.

Bu maddenin (c) fıkrasına gelince, İslâm, geri dönmediğinde öldürülmesi de dâhil mürtet için birtakım hükümler koymuştur. Bu da Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayıdır: *مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَإِنَّهُ قَاتِلُهُ* “**Her kim dinini değiştirse onu öldürün.**” [Buhari, İbn-u Abbas’tan rivayet etti.] Buhari İbn-u Abbas’tan o da Enes’ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: “*Ömer RadiyAllahu Anh’a geldim. Dedi ki: Yâ Enes! İslâm’dan irtidat eden ve müşriklere katılan Bıkr İbn-u Vail kabilesinden altı kişilik gruba ne yapıldı? Dedi ki: Yâ Emir-ul Müminun savaşta öldürüldü. Bunun üzerine Ömer tekrar sordu. Dedim ki: Öldürmekten başka yapılacak bir şey var mıydı? Dedi ki: Evet. Onlara Müslüman olmalarını teklif ederdim. Kabul etmezlerse hapse atardım.*” [Beyhaki tahrir etti.] Yani tövbe edene kadar demektir. Şayet tövbe etmezse öldürülür. Çünkü mürtede Müslüman olması teklif edilir ve bununla birlikte tövbe etmesi için üsluplar benimsenir. Eğer tövbe etmezse öldürülür ve sırf mürtetliği yüzünden öldürülmez. Çünkü Cabir’den şu hadis rivayet edilmiştir: *أَنَّ امْرَأَةً هِيَ أُمُّ مَرْوَانَ ارْتَدَّتْ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنَّ يُعْرَضَ عَلَيْهَا الْإِسْلَامُ، فَإِنْ تَابَتْ، وَإِلَّا قُتِلَتْ* “**Mervan’ın annesi olan bir kadın mürtet olunca Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona Müslüman olmasının teklif edilmesini, tövbe etmezse öldürülmesini emretti.**” [Darukutni ve Beyhaki tahrir etti.] Fakihlerin geneli bu hadisi kullanmışlardır.

Nitekim İbn-u Kudame Muğnî'de, Maverdi Havi'l Kebir'de ve Ahkâm-u Sultaniye'de, Ebû İshak Şirazi Muhzib'de, Râfi Şerh-ul Kebir'de, Bagavi Tehzib'de ve İbn-ul Cevzi Tahkik'de bu hadisle istidlalde bulunmuşlardır. Dolayısıyla hasen sayılır ve onunla amel edilir. Yani öldürülmeden önce mürtet tövbe ettirilir.

Bu, mürtedin kendisi açısından. İslâm üzerine doğmayan çocuklarına gelince, yani bir Müslüman mürtet olduğunda öldürülmez ve Nasranî veya Yahudi veya müşrik olması gibi döndüğü din üzerinde kalarak bu şekilde devam eder ve o bu hâl üzere iken Nasranî veya Yahudi veya müşrik çocukları olursa çocukları mürtet sayılıp onlara mürtet muamelesi mi yapılır yoksa üzerine doğdukları dinin ehli gibi mi sayılırlar? Bunun cevabı şöyledir: Mürtedin irtidat etmeden önce doğan çocukları kesinlikle Müslüman sayılır. Eğer irtidatında babalarına tâbi olurlarsa onlara mürtetlere muamele edildiği gibi muamele edilir. Ancak irtidat etmesinden sonra kâfir veya mürtet bir eşten çocukları olursa onlar kâfir sayılırlar, mürtet sayılmazlar. Dolayısıyla onlara, üzerine doğdukları din ehline muamele edildiği gibi muamele edilir. Dolayısıyla da küfründen sonra mürtedin kâfir veya mürtet bir eşinden doğan herkes onun küfrü ile mahkûm edilir. Çünkü o, kâfir ebeveynden doğmuştur. Eğer ebeveyn Yahudi veya Nasranî yani ehli kitaptan olurlarsa onlara ehli kitaba muamele edildiği gibi muamele edilir ve müşrik olurlarsa müşriklere muamele edildiği gibi muamele edilir. Çünkü İbn-u Mesud'dan şu hadis rivayet edilmiştir: *أَنَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ قَتْلَ أَبِيكَ (عقبة بن أبي معيط) قَالَ: مَنْ لِلصَّغِيرَةِ قَالَ النَّازِلُ* **"Sallallahu Aleyhi ve Sellem, babanı -Ukbe İbn-u Ebî Muit'i- öldürmek istediğinde dedi ki: "Çocuklara ne var?" Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Ateş."** [Ebû Davud ile Hakim rivayet edip sahih dedi ve Zehebî de muvafakat etti.] Darukutni'nin rivayetinde ise şöyle geçmiştir: *النَّازِلُ لَهُمْ وَلَا بِيَهُمْ* **"Onlar ve babaları için ateş var."** Çünkü Sahih-il Buhari'de cihad kitabının Ehli Dâr babında şöyle sabit olmuştur: İbn-u Abbas'tan o da Sa'b İbn-u Cusâme'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *مَرَّ بِي النَّبِيُّ بِالْأَنْبَاءِ - أَوْ يَوْدَانَ - وَسُئِلَ عَنِ أَهْلِ الدَّارِ، يُبَيِّتُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَيُصَابُ مِنْهُمْ وَنِسَائِهِمْ وَذُرَارِيَهُمْ، قَالَ: هُمْ مِنْهُمْ* **"Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ebva veya Veddan'da bana uğramıştı. Kendisine gece baskını yapılan müşriklerin ev halkı soruldu. Çünkü bu baskınlarda onların kadınları ve çocukları da isabet alıyordu. Dedi ki: Onlar da onlardandır."** Dolayısıyla kâfir ebeveynden doğan herkes kâfir sayılır ve hükmü kâfirlerin hükmü gibidir. Buna göre İslâm'dan irtidat edip

Dürzi, Bahai ve Kadyani gibi gayri İslâmî bir fırka hâline gelenlere mürtetlere muamele edildiği gibi muamele edilmez. Çünkü irtidat edenler onlar değildir ki onlara mürtetlere muamele edildiği gibi muamele edilsin. Bilakis irtidat edenler onların atalarıdır ve onlar kâfir ebeveyn den doğmuşlardır. Dolayısıyla onlara küfürle hükmedilir ve kâfirlere muamele edildiği gibi muamele edilir. Mademki bu kimseler, ehli kitap dinlerinden bir dine yani Nasranîliğe veya Yahudiliğe dönmediler o hâlde onlara müşriklere muamele edildiği gibi muamele edilir. Mesela kestikleri yenmez ve kadınlarıyla evlenilmez. Çünkü gayrimüslimler ya ehli kitaptan sayılırlar ya da ehli kitap dışından -yani müşriklerden- sayılırlar, bunların bir üçüncüsü yoktur. Bunun içindir ki Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hasan İbn-u Muhammed İbn-ul Hanefî'nin rivayet ettiği şu hadiste Hacer Mecusileri hakkında şöyle demiştir: **فَمَنْ أَسْلَمَ قَبْلَ مِنْهُ، وَمَنْ لَمْ يُسَلِّمْ صُرِبَتْ عَلَيْهِ الْجَزِيَّةُ،** **“Kim Müslüman olursa ondan kabul edilir. Kim de Müslüman olmazsa ona cizye koyulur. Onların kadınlarıyla nikâhlanılmaz ve kestikleri yenilmez.”** [Hafız, Diraye'de Abdur-rezzak ile İbn-u Ebi Şeyba'nın tahrir ettiğini ve isnadı ceyyid mürsel olduğunu söyledi.] Lübnan'daki Şihap ailesinin durumunda olduğu gibi İslâm'dan irtidat eden ve Nasranî olanların zürriyetine gelince, bunların babaları Müslümandı, Nasranîliğe döndüler ve zürriyetleri Nasranîlik dini üzerine gelmiştir. Bu kimselere ve benzerlerine ehli kitaba muamele edildiği gibi muamele edilir.

Maddenin (d ve e) fıkralarına gelince, bunların delili Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Yahudiler ile Nasranîlerin içki içmelerini ikrar ettiği gibi evliliklerini ve boşanmalarını da ikrar etmiştir. Dolayısıyla *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ikrarı, amm delil için bir tahsis olmaktadır. Ancak Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in evlilik ve boşanmayı ikrar etmesi eşlerin kâfir olması hâindedir. Ancak koca Müslüman, karısı da Nasranî veya Yahudi olursa onlar hakkında şer'î hükümler tatbik edilir. Karının Müslüman, kocanın kâfir olması ise imkânsızdır. Allahu Teâlâ'nın şu kavlından bu, dolayı bâtıldır: **فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ** **“Onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar.”**

[Mümtehine 10] Dolayısıyla Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi kesinlikle helal olmaz ve böylesi bir evlilik bâtil olur.

Maddenin (f) fıkrasına gelince, İslâm hükümlerinin tamamının infaz edilmesi açısından olup bunun delili yukarıda geçen kâfirin

usulle ve fûruyla mükellef ve İslâm hükümlerinin hepsiyle sorumlu olmasıdır. Bu ise genel olup İslâm'ın sultası altında yaşayan zımmiyi de zimmi olmayanı da kapsar. Dolayısıyla ister zimmi ister muâhid isterse müstem olsun dâr-ul İslâm'a dâhil olan kâfirlerin hepsine akaid ve akaiden sayılan her fiil ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ikrar ettiği fiillerin dışında İslâm'ın hükümlerinin tatbik edilmesi gerekir. Ancak sefirler ve bu kabilden olan kimseler bundan müstesna edilirler. Zira onlara ukubat hükümleri tatbik edilmez ve diplomatik dokunulmazlık denilen şey verilir. Çünkü Ahmed, İbn-u Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: *رَسُولَ جَاءَ ابْنُ التَّوَّاحَةِ وَابْنُ أُنَالٍ، رَسُولًا مُسْتَلِيمًا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُمَا: أَتَشْهَدَانِ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَا: نَشْهَدُ أَنَّ مُسْتَلِيمًا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، لَوْ كُنْتُ قَاتِلًا رَسُولًا لَقَاتَلْتُكُمْ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَالَ: قَمَصَّتِ السُّنَّةُ أَنَّ الرَّسُولَ لَا تُقْتَلُ* ***“İbn-u Nevvâha ve İbn-u Uyel, Müseyleme'nin iki elçisi olarak Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e geldiler. Onlara dedi ki: Benim Allah'ın Rasulü olduğuma şahadet eder misiniz? Dediler ki: Müseyleme'nin Allah'ın Rasulü olduğuna şahadet ederiz.” Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Allah'a ve Rasullerine iman ettim. Eğer elçileri öldüren olsaydım kesinlikle sizi öldürürdüm. Abdullah dedi ki: Böylece elçilerin öldürülmemesi sünnet oldu.*** [Ahmed tahrir etti ve Haysemi hasen dedi.] Dolayısıyla bu hadis, kâfirlerden gelen elçilerin öldürülmesinin haram ve diğer ukubatın da öldürme gibi olduğuna delâlet etmektedir. Ancak bu, elçi, maslahatgüzar ve bu şekilde olan kimseler gibi kendilerine elçi sıfatının intibak ettiği kimseler için geçerlidir. Konsolos, ticari ateşe ve benzerleri gibi kendilerine elçi sıfatının intibak etmediği kimselere gelince, bu ikisi gibilerin dokunulmazlığı yoktur. Çünkü bunlara elçi sıfatı intibak etmez. Bu hususta devletlerarası örfe müracaat edilir. Çünkü bu, ıstilahî bir lafız olup vakıasını öğrenmek için örfe müracaat edilir. Bu menatın tahkiki yani bunun elçilerden olup olmadığının bilinmesi babındandır.

Madde-8: Arapça, İslâm'ın tek dilidir ve devletin kullanacağı tek dildir.

Bu maddenin delili; tüm insanlar Kur'an'ı Kerim ile muhatap olmasına rağmen Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ* ***“Muhakkak ki Biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali gösterdik.”*** [İsrâ 89] Ve şöyle buyurmuştur: *وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ*

“Muhakkak ki biz, bu Kur’an’da insanlara örnekler gösterdik.”

Allah, Kur’an’ı Arapça indirdi ve onu Arapça Kur’an kıldı. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Arapça bir Kur’an”** [Yusuf 2] Ve şöyle buyurmuştur: **“Arap lisanı ile”** [Şuarâ 195] Buradan da Kur’an’ın tek dili olmasından dolayı Arapça İslâm’ın tek dilidir. Çünkü Kur’an, *Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in mucizesidir ve Kur’an’ın icazı ancak onun bu Arapça lafzıyla ifade edilmesinde yani lafzın ve üslubun Arapça olmasındadır. Her ne kadar icaz, biri diğereinden ayrılmaz şekilde lafız ve mana ile birlikte olsa da manadaki icazından maksat getirdiği manalar ve mevzular değildir. Zira Sünnet, bu manaları ve mevzuları getirmesine rağmen bir mucize değildir. Kur’an’ın manadaki icazı ancak mananın bu lafız ve üslup ile ifade edilmiş olması halidir. Dolayısıyla mucize olan bu mananın bu lafız ve üslupla ifade edilmesidir. Dolayısıyla da icaz ancak manayı Arapça üslupla ifade eden Arapça lafızda olmaktadır. Yani insanların Allahu Teâlâ’nın **“وَمَا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ (Anlaşma yaptığın) bir kavmin hıyanetinden korkarsan sen de (onlar ile yaptığın anlaşmayı) aynı şekilde onlara at (iptal et)!”** [Enfâl 58] kavlinin bir benzerini getirememeleri onlar için bir mucizedir demektir. O hâlde Kur’an’ın icazı bu kalıbın bu üslupla ortaya koyduğu manaları bu lafızlarla ifade etmesi ihtişamından gelmektedir. Dolayısıyla mucize olan bu manaları ortaya koyan lafzın ve üslubun Arapça oluşudur. Dolayısıyla da Kur’an’ın icazı, Arapça olmasına münhasırdır. Zira hem icazda aslolan hem de onun bir benzerini getirmeleri için meydan okumanın mahalli Arapça oluşudur. Zira Kur’an’ın Arapça olması, ondan ayrılmaz cevherî bir parçası olup Kur’an olması ancak onunla mümkündür. Bunun içindir ki Kur’an’ın tercümesi caiz değildir. Çünkü değiştirildiğinde nazımının dışına çıkmış olur ki bu durumda ne Kur’an ne de onun bir benzeri olur. Bu ancak onun tefsiri olur. Eğer Kur’an’ın tefsiri onun bir benzeri olmuş olsaydı insanlara onun bir benzerini getirmeleri için meydan okuduğunda bunu yapmaktan aciz kalmazlardı. Sonra Allah’ın, **“Arapça Kur’an”** kavlinin manası, Arapça olmazsa Kur’an olarak isimlendirilmez demektir. Ayrıca sonra bizler, onun lafzıyla ibadet etmekteyiz. Zira salah, Kur’an’dan başkasıyla sahih olmaz. Çünkü Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun.”** [Müzemmil 20] Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur:

بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِقَاتِحَةِ الْكِتَابِ **“Fatiha-tul kitabı (Fatiha Suresini) okumayan kimse için salah yoktur.”** [Ubade kanalıyla muttefekun aleyh] Bunun içindir ki Arapça, İslâm’ın cevherî bir cüzüdüdür. Allahu Teâlâ’nın şu kavline gelince, وَأَوْجِي إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأَنْذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ **“Kendisi ile sizi ve ona ulaşan herkesi uyarmam için bu Kur’an bana vahiy olundu.”**

[Enam 19] Bundan maksat, sizleri Kur’an’dakiler ile uyarmam için demek olup lafzı ve tefsiri ile uyarmak buna uygun düşer. Zira hepsi de Kur’an’la uyarmaktır. Allahu Teâlâ’nın şu kavli ise bundan farklıdır: فَاقْرَأُوا **“Okuyun”** Zira tefsir veya meal okumak Kur’an’ı okumak değildir. Çünkü kitap okumanın manası onun lafızlarını okumak demek olup bunun manasının onun mealini veya tefsirini okumak olması imkânsızdır. Bu, kitapla uyarmak gibi değildir. Zira lafızlarıyla da içindekilerle de uyarması sahih olur. Ayrıca Allah, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in uyarmasını Arapça olarak belirlemiştir. Zira *Celle Şanuh* şöyle buyurmuştur: نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ **“Onu Ruhul Emin (Cebrail), uyarıcılardan olasin diye apaçık Arap lisanıyla senin kalbine indirmiştir.”** [Şuarâ 193-195]

Böylece salahta Fatiha’nın Arapça dışında bir dille okunmasının caiz olmadığı kesinleşmiş olup böylelikle bazılarının هَذَا الْقُرْآنُ **“Bu Kur’an bana vahiy olundu.”** ayetini Arapça’yı bilmeyen bir kimse-nin salahta Fatiha’yı Arapça’dan başka bir dille okumasının caizliğine dair delil olarak getirmeleri düşmüş olur. Bu, Arapça’nın İslâm’ın cevherî bir cüzü olması bakımındandı. Devletin tek dili olması bakımından olana gelince, bunun delili, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in, Kayser’e, Kısra’ya ve Mukavkıs’a içerisinde kendilerini İslâm’a davet ettiği mektuplar yazması ve bu mektupların onların dillerine tercüme ettirilme imkânı olmasına rağmen Arapça yazılmış olmasıdır. Dolayısıyla *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Arap olmamalarına ve onlara İslâm’ı tebliğ eden mektuplar yazmasına rağmen Kayser’e, Kısra’ya ve Mukavkıs’a mektuplarını onların diliyle yazmamış olması devletin tek dilinin Arapça olduğunun delilidir. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in bunu yapması ve tebliğ için tercümeye çok ihtiyaç olmasına rağmen tercüme ettirmemesi ister Arap olsunar isterse Arap olmasınlar devletin insanlara hitap edeceği dili Arapça ile sınırlandırmasının vacibiyetine dair bir karinedir. Bundan dolayı Arap olmayan Müslümanların tamamı, Arapçayı öğrenmelidirler. Devletin dilinin Arapça dışında bir dil olması helal olmaz. Nitekim İmam Şâfi, usul hakkındaki meşhur Risale kitabında Allahu

Teâlâ'nın, Kur'an ile muhatap olmalarına ve onunla ibadet etmelerine bağlı olarak tüm Ümmetlere Arapça öğrenmeyi farz kıldığını beyan etmiştir. İşte tüm bunlardan dolayı, devletin tek dilinin Arapça olması farzdır. Bununla birlikte devletin tek dilinin Arapça olması, devletin Arapça'dan başka bir dili kullanmasına mani olmayacağı da anlaşılır olmalıdır. Zira tahrif korkusu veya gerekli bilgileri elde etmek, daveti devlet dışında tebliğ etmek veya benzeri şeyler için devletin resmî hitapta Arapça'dan başka bir dili kullanması caizdir. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, İbranice ve Süryaniceyi kullanmıştır. Dolayısıyla Arapça'nın devletin tek dili olarak benimsenmesi, devletin Arapça'dan başka bir dili kullanmasına mani değildir.

Şimdi varit olan soru şudur: İslâmî Devlet'in hükmettiği ülkelerde Arapça dışında konuşulan ve yazılan bir dilin olması caiz midir? Bunun cevabı şöyledir: Arapça'nın dışında başka bir dille konuşulması veya yazılması ya devletin kendisi ya tebaanın devletle ilişkileri ya sadece tebaa ya da tebaanın fertlerinin birbiriyle olan ilişkileriyle alâkalı olur. Eğer devletin kendisi veya onunla olan ilişkilerle alâkalı olursa tüm bunlarda devletin dili yani Arapça dışında bir dilin olması caiz değildir. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, tebliğ için çok ihtiyaç olmasına rağmen Arap olmayanlara yönelik mektuplarını Arapça dışında bir dile tercüme ettirmemesi devletin işlerinde, ilişkilerinde veya devletle ilgili herhangi bir şeyde Arapça'nın tek dil yapılmasının vacibiyetine dair bir delildir.

Buna göre ne İslâmî Devlet'in gölgesinde yaşayan Arap olmayan halkların dillerinin ne İslâmî Devlet'in sultanı dışında yaşayan halkların dillerinin ne de Arapça dışında başka bir dilin devletin eğitim programında eğitim dili olarak kullanılması mümkün değildir. Aynı şekilde özel okulların Arapça dışında bir dili eğitim dili yapmalarına da izin verilmez. Çünkü onlar, devletin programına bağlıdırlar. Böylece devletle veya devletin ilişkileriyle veya tebaanın devletle olan ilişkileriyle veya devletle alâkalı herhangi bir şeyle ilgili her şeyde tek konuşma ve yazma dilinin Arapça olması gerekir. Ancak Arapça dışında konuşma ve yazma sadece tebaa veya insanların birbirleriyle olan ilişkileriyle ilgili olursa bu caizdir. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Arapça olmayan şeylerin Arapça'ya tercüme edilmesini ve bu dillerin öğrenilmesini mubah kılmıştır. Bu da bu dillerle konuşmanın ve yazmanın mubah olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Zeyd İbn-u Sabit'in hadisinde şöyle geçmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ أَمَرَهُ أَنْ يَتَعَلَّمَ*

كُتِبَ الْيَهُودَ حَتَّى كَتَبْتُ لِلنَّبِيِّ كُتْبَهُ وَأَقْرَأْتُهُ كُتْبَهُمْ إِذَا كَتَبُوا إِلَيْهِ **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bana Yahudilerin yazısını öğrenmemi emretti. Hatta Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in (onlara gönderdiği) mektuplarını ben yazar ve kendisine mektup gönderdiklerinde bunları O’na ben okurdum.”** [Buhari tahrir etti.] Dolayısıyla bu hadis, Arapça dışında bir dille konuşmanın ve yazmanın caizliğine dair bir delildir. Nitekim Sahabe zamanında bazı insanlar, Arapça dışında başka dillerle konuşuyorlar, Arapça’yı öğrenmeye icbar edilmiyorlar ve yöneticiler kendisine tercüme edecek birisini hazır bulunduruyorlardı.

Buhari, “Yöneticilerin Tercümesi” babında şu hadisi tahrir etmiştir: Harice İbn-u Zeyd İbn-u Sabit, Zeyd İbn-u Sabit’ten şöyle demiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يَتَعَلَّمَ كِتَابَ الْيَهُودِ حَتَّى كَتَبْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُتْبَهُ وَأَقْرَأْتُهُ كُتْبَهُمْ إِذَا كَتَبُوا إِلَيْهِ* **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bana Yahudilerin yazısını öğrenmemi emretti. Hatta Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in (onlara gönderdiği) mektuplarını ben yazar ve kendisine mektup gönderdiklerinde bunları O’na ben okurdum.”** Ömer, yanında Ali, Abdurrahman ve Osman varken şöyle dedi: *“Bu (kadın) ne diyor? Abdurrahman İbn-u Hatib, dedi ki: Sana eşinin kendisine yaptığı şeyi haber veriyor, dedim.”* Ebû Cemre dedi ki: *“İbn-u Abbas ile insanlar arasında tercümanlık yapıyordum.”* Zeyd İbn-u Sabit’e Yahudilerin yazısını öğrenmesini emrettiği Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in hadisinin yanı sıra Ömer’in *“Bu yani hamile kalan kadın ne diyor?”* şeklindeki sözü, Abdurrahman İbn-u Hatib’in ona tercüme etmesi, Ebû Cemre’nin insanların konuşmalarını İbn-u Abbas’a tercüme etmesi; işte tüm bunlar, Arapça’dan başka dillerle konuşan insanların olduğu anlamına gelmektedir. Binaenaleyh Arapça dışında konuşmak ve yazmak hadis ve Sahabe’nin fiili deliline binaen mubahtır. Devlet, Arapça dışında eserlerin, gazetelerin ve dergilerin yayımlanmasına izin verir ve bunları yayımlamak için ruhsata gerek yoktur. Çünkü bunlar mubahlardır. Fert veya cemaate ait olduğunda televizyona Arapça dışında programların konulmasına izin verilir. Ancak devletin radyo ve televizyonlarında buna engel olunur. Çünkü devletle ilgili her şeyin sadece Arapça ile olması gerekir. Ancak insanların birbirleriyle ilgili olan işlerde Arapça dışında bir dil kullanmaları mubahtır. Fakat bu mubahın kollarından bir kol zarara yol açıyorsa bundan istisna edilir ve sadece bu kol yasaklanır.

Madde-9: İctihat, farz-ı kifayedir. İctihat şartlarına sahip olan her Müslümanın icthahat yapma hakkı vardır.

İslâmî şeriat, Şâri'nin hitabından -yani Allah'ın Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e vahyettiği naslardan- şer'î hükümleri istinbat etmek için içtihadı Müslümanlara farz kılmıştır. İctihadın farz oluşu hadislerle sabittir. *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: **إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أخطأَ فَلَهُ أَجْرٌ** "**Hâkim hü-küm verdiğinde içtihat eder, sonra da isabet ederse ona iki ecir vardır. Hüküm verdiğinde içtihat eder, sonra da hata ederse ona bir ecir vardır.**" [Amr İbn-ul Âs kanalıyla muttefekun aleyh] Ve şöyle buyurmuş-tur: **وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ** "**İnsanlara cehaletle hükmeden bir kişi Cehennemdedir.**" [Sünen sahipleri, Hakim ve Taberani tahrir etti. Senedi sahihtir.] Bu hadis, kâdının ne ile hükmettiğini bilmesi gerektiğine dair tekidi ifade etmektedir. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in İbn-u Mesud'a şöyle dediği rivayet edilmiştir: **أَفْضُ بِالْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ إِذَا وَجِدْتَهُمَا، فَإِذَا لَمْ تَجِدْ** "**(Hükümü) Kitap ve Sünnet'te bulduğun zaman bunlarla hükmet. Hükümü bunlarda bulamadığın zaman görüşünle içtihat et.**" [Emadi Ahkâm'da ve Râzi Mahsul'da zikretti.] *Aleyhi's Salatu ve's Se-lam*'dan Yemen'e vali olarak gönderdiği Muaz ve Ebî Musa el-Eşari'ye şöyle dediği rivayet edilmiştir: **بِمِ تَفْضِيلَانِ؟ فَقَالَا: إِنَّ لَمْ نَجِدِ الْحُكْمَ فِي** "**Ne ile hükme-deceksiniz. Hükümü Kitap ve Sünnet'te bulamazsak bir meseleyi bir meseleye kıyas eder, hakka en yakın olan hangisi ise onunla amel ederiz.**" [Amidi İhkam'da ve Ebû'l Hüseyin Mutemed'de zikretti.] O ikisinin kıyası, hükümün istinbatına yönelik bir içtihatdır ve Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bu hususta ikrar etmiştir. Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den Muaz'ı Yemen'e vali gönderdiğinde şöyle dediği rivayet edilmiş-tir: **كَيْفَ تَفْضِي إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟ قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ، قَالَ: فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ قَالَ: فَسُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ، قَالَ: فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا أَلُو. قَالَ: فَضَرَبَ صَدْرِي فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَهُ** "**Sana bir mesele getirildiğinde nasıl hükmedeceksin? Dedi ki: Allah'ın Kitabı ile hükmederim. Dedi ki: Ya Allah'ın Kitabı'nda yoksa? Dedi ki: Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Sünneti ile (hükmederim). Rasulullah'ın Sünneti'nde de yoksa? Dedi ki: Kendi görüşümle içtihat etmeden bırakmam. Dedi ki: Göğsüme vurdu ve dedi ki: Allah'ın Rasulü'nün elçisini Rasulü'nün razı ol-duğuna muvaffak kılan Allah'a hamdolsun.**" [Ahmed, Tirmizi, Darimi ve Ebû Davud rivayet etti. Hafız İbn-u Kesir el-Basri, sahih ve İmamların itimat ettiği hasen meşhur hadistir dedi]

Bu hadis, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in içtihat noktasında

Muaz'ı ikrar etmesi hususunda sarihtir. Yine hükümleri bilmek, içtihatla ilgili ve bağlantılıdır. Şöyle ki içtihat olmadan hükümlerin idrak edilmesi ve bilinmesi imkânsızdır. Dolayısıyla içtihat, farz olmaktadır. Çünkü şer'î kaide şöyledir: [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”**

Hükümlerin istinbatında aslolan bunun müçtehitler tarafından yapılmasıdır. Çünkü bir mesele hakkındaki Allah'ın hükmünü bilmek ancak içtihatla mümkündür. Bunun içindir ki içtihat kaçınılmazdır. Nitekim usul-ul fıkıh âlimleri, içtihadın Müslümanlara farz-ı kifaye olduğunu ve herhangi bir asrın müçtehitten yoksun kalmasının caiz olmayacağını belirtmişlerdir. Eğer bütün Müslümanlar, içtihadın terki üzerinde ittifak ederlerse günahkâr olurlar. Çünkü şer'î hükümleri bilmenin yolu ancak içtihattır. Eğer bir asır, hükümleri öğrenme hususunda Müslümanların kendisine bağlanabilecekleri bir müçtehitten yoksun kalırsa bu durum şeriatın iptal olmasına yol açar ki bu, caiz değildir. Ayrıca şer'î naslar, Müslümanların içtihat yapmasını gerektirmektedir. Çünkü sadece Kitap ve Sünnet'in olduğu bu şer'î naslar, mufassal olarak gelmeyip insanoğlunun vakıalarının hepsine intibak edecek şekilde mücmel olarak gelmiştir. Dolayısıyla bu nasları anlamak ve onlardan Allah'ın hükmünü istinbat etmek bunlardan her hadiseye ilişkin şer'î hükmü çıkarmak için çaba harcamayı gerektirir. Bu içtihat ise ne o kadar kolaydır ne de o kadar zordur. Zira içtihat, şer'î hükümlerden bir şeyin zannının talebinde çaba harcamaktır. Yani şer'î hükmü öğrenmek amacıyla bu anlamaya ulaşma uğrunda en son cehdi harçayarak şer'î nasları anlamaktır. Bu da gücü olan kimse için mümkün olan bir şeydir. Yani olanaksız değildir. Nitekim ilk asırlardaki Müslümanlar nezdinde içtihat, tabii ve aşikâr bir durumdu ve herhangi bir şartı yoktu. Ancak Arap lisanının bozulmasından ve insanların dini anlamaya olan bağlılıklarından uzaklaşmasından bu yana müçtehit için kaideler ve hükümleri istinbat ettiği semî delilleri bilmesi kaçınılmaz olduğu gibi lafzın Arap lisanında ve belagat kullanımındaki mutat delâletini bilmesi de kaçınılmaz oldu. Bu iki şartın dışında içtihadın herhangi başka bir şartı yoktur. Bundan dolayı içtihat, Müslümanlara farz-ı kifaye olmasının yanı sıra tüm Müslümanlar için mümkün olan bir husustur. İşte bunların hepsi, bu maddenin delilleridir.

Madde-10: İslâm'ın mesuliyetini tüm Müslümanlar taşır. Dolayısıyla İslâm'da "din adamları" yoktur. Devlet, Müslümanların böyle bir hissiyata kapılmasına yönelten her şeyi yasaklamalıdır.

Her ne kadar müçtehitler âlim olsa da âlimler illa da müçtehit olacak diye bir şey yoktur. Zira âlim, müçtehit de, mukallit de olabilir. Bir Müslüman, şer'î hükmü onunla amel etmek üzere aldığı anda buna bakılır. Eğer şer'î hükmü bir müçtehitten almışsa onu taklit etmiş olur. Eğer şer'î hükmü müçtehit olmayan birisinden almışsa bu hükmü kendisinden aldığı kimseden öğrenmiş olup onu taklit etmiş olmaz. Ancak bir Müslüman hükmü, öğrenmek üzere almışsa ister müçtehitten isterse müçtehit olmayan bir kimseden almış olsun hükmü öğrenmiş olur. Dolayısıyla bu âlimler, müçtehit olsunlar ya da olmasınlar, din adamı değildirler. Onlardan hiçbirisi bir şeyi helal veya haram kılma hakkına sahip değildir. Onlar, herhangi bir şer'î hüküm karşısında diğer Müslümanlar gibidirler. İlim, içtihat ve ihtiram bakımından her ne konumda olurlarsa olsunlar onlardan birini hiçbir şekilde şer'î hükümler karşısında diğer Müslümanlardan ayırt etmek caiz değildir. Başkasına haram olan bir şey ona mubah, başkasına vacip olan bir şey ona mendup olamaz. Bilakis o, herhangi Müslüman bir fert gibidir. Bundan dolayı İslâm'da Nasranîlerde var olan din adamı fikri yoktur. Nasranîlerdeki din adamı mefhumu özeldir. Çünkü onlarda din adamı bir şeyi helal veya haram kılabilir. Bu lafzın Müslüman âlime yakıştırılması, Nasranî bir mefhumun Müslüman âlimlere nakledilmesi izlenimini uyandırır. Oysa Müslüman âlimler, bir şeyi helal veya haram kılamazlar. Bundan dolayı Müslüman âlimin din adamı lafzı ile isimlendirilmesi yasaklanır. Nitekim Yahudiler ve Nasranîleri taklit etmekten nehyeden sarif hadisler varit olmuştur. Ebî Saîd el-Hudri'den Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: *لَتَتَّبِعَنَّ سَنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ شَيْئًا بَشِيرًا وَنَزَاعًا قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: بِنَزَاعٍ، حَتَّىٰ لَوْ دَخَلُوا فِي جُحْرٍ صَبَّ لَاتَّبَعْتُمُوهُمْ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: قَمَرٌ* **"Şüphesiz siz, sizden öncekilerin sünnetlerini (yollarını) karışına, arşını arşına takip edeceksiniz. Hatta onlar kertenkele deliğine girseler siz de gireceksiniz. Dedi ki: Yahudiler ve Nasranîler mi? Dedi ki: Başka kim olabilir ki!"** [Muttefekun aleyh lafiz Muslim'e ait]

Bu hadis, nehiy mesabesinde varit olmuştur. Mademki nehyedilmesi bakımından Yahudileri ve Nasranîleri taklit etmek böyledir, o hâlde bu taklit, Müslümanlarda bir küfür mefhumunun oluşmasına yol

açarsa nasıl olur? Müslüman âlime din adamı olarak itibar edilmesi, kendi din âlimlerini din adamı olarak isimlendirmeleri hususunda Nasranîleri taklit etmek olduğu gibi din adamına ilişkin Nasranî bir mefhumu Müslüman âlime yakıştırmaktır. Bunun içindir ki bu hem taklit hem de mefhumun nakledilmesi açısından şiddetle nehiy kapsamına girer. Bundan dolayı Müslüman âlime din adamı denilmesi doğru olmadığı gibi âlimlerin de kendilerini Nasranîlerdeki din adamı mefhumunda olduğu gibi din adamları olarak görmeleri helal değildir. Böyle bir mefhumun olduğunu iddia eden bir kimsenin çıkması hâlinde ona engel olunur ve cezalandırılır. Çünkü o, haram olan bir şeyi işlemiş olur. Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, kıyafet veya muayyen bir görüntü ile ashabına karşı bir ayrıcalığı olmamıştır. Nitekim Buhari, Sahih'inde Enes İbn-u Malik'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: *بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ، دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ فَأَنَاحَهُ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ عَقَلَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ؟ - وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَكَبِّرٌ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ - فَقُلْنَا: هَذَا الرَّجُلُ الْأَبْيَضُ الْمُتَكَبِّرُ. فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: يَا ابْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَجَبْتُكَ ...*

ve Sellem ile birlikte mescitte otururken devenin üzerinde bir adam çıkageldi ve hayvanını mescidin avlusuna çöktürdükten sonra onu bağladı. Sonra onlara dedi ki: (Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem onların arasında yaslanmış olduğu hâlde) Muhammed hanginiz? Dedik ki: Şu yaslanan beyaz adam. Adam O'na dedi ki: Ey Abdulmuttalib'in oğlu! Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona dedi ki: Seni dinliyorum..." Bunun içindir ki bu madde konulmuştur.

Madde-11: İslâmî Devlet'in aslî işi, İslâmî daveti taşımaktır.

Bu madde konulmuştur, çünkü İslâmî daveti taşımak Müslümanlara farz olduğu gibi İslâmî Devlet'e de farzdır. Her ne kadar İslâmî daveti taşımak, şeriatın ilişkilerde tatbik edilmesinden bir parça olup devletin tatbik etmesi gerektiği gibi fertlerin de tatbik etmesi gereken hükümlerinden bir hüküm olsa da devlet açısından bu yani İslâmî davetin taşınması, diğer devletlerle olan ilişkilerinin üzerine dayandığı esas sayılır. Yani bu, devletin dış politikasının tamamının üzerine bina edildiği esastır. Bundan dolayı İslâmî daveti taşımak, devletin aslî işidir.

Daveti taşımanın farz olduğunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: ***“Kendisi ile sizi ve ona ulaşan”*** وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

herkesi uyardım için bu Kur'an bana vahiy olundu." [Enam 19] Yani Kur'an'a ulaşan kimseleri uyarasın diye demektir. Dolayısıyla uyarı, sizler için olduğu gibi Kur'an'ı kendisine ulaştırdığımız kimseler için de bir uyarıdır. Dolayısıyla da o, Kur'an'ı Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den ulaştırmaları için onlara bir davettir. Yani Kur'an, sadece sizler için bir uyarı değildir. Bilakis Kur'an hem sizler için hem de kendisine ulaşan kimseler yani ulaştırdığımız herkes için bir uyarıdır. Keza *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: **تَصَرَّ اللَّهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِي** "Allah benim sözümü işitip belleyen, sonra da onu benden tebliğ eden kulun yüzünü ak etsin. Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki fakih değildir. Ve nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki kendisinden daha fakih olana (fıkıh) ulaştırır." [Şâfi, Müsned'inde Abdullah İbn-u Mesud'dan rivayet etmiştir] Al-lahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ** "Aranızda hayra (İslâm'a) davet eden bir Ümmet (siyasi hizb) bulunsun." [Â-i İmrân 104] Buradaki hayır İslâm'dır. Ve Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **وَمَنْ أَحْسَنُ** "Allah'a davet edenden daha güzel sözlü kim vardır." [Fussilet 33] Yani Allah'ın dinine davet edenden demektir. İşte bunların hepsi, davetin taşınmasının farz olduğuna delâlet eden birer amm/genel nas olup Müslümanları da İslâmî Devleti de kapsar. Bu davetin taşınmasının devletin aslî işinin olmasına gelince, bunun delili Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kavli ve fiilidir. Zira *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: **أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَيُؤْمِنُوا بِي وَبِمَا جِئْتُ بِهِ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي بِمَاءِ هُمْ وَأَمْوَالِهِمْ إِلَّا بِحَقِّهَا،** "Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye, bana ve getirdiğime iman edinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve canlarını ancak İslâm'ın hakkıyla benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allah'a aittir." [İbnu- Ömer kanalıyla muttefekun aleyh, lafız Muslim'e aittir] Buhari, Urve İbn-ul Ca'd kanalıyla Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **أَتِ، كِيَامَتِ غُنُوبِ نَحْوِ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ** "At, Kıyamet Günü'ne kadar perçemine hayır bağlanmış olan bir hayvandır." Burada at, cihadın vacibiyetinin devam edeceğine kinayedir. Emir birr (iyi) ya da facir (kötü) olmakla sınırlandırılmamış olması da Müslüman olduğu sürece birr ve facir bir kimse ile cihadın devam edeceğine delâlet etmektedir. Nitekim Buhari, bu hadisi cihadın birr ve facir bir kimse ile devam edeceğine delil getirmiştir. Zira **"Cihad, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in الْخَيْلِ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرِ"**

إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ “**At, Kıyamet Günü’ne kadar perçemine hayır bağlanmış olan bir hayvandır. Kavlinden Dolayı Birr ve Facirle Devam Edecektir Babı**” başlıklı bir bab tahsis etmiştir. Aynı şekilde İmam-ı Ahmed de Buhari’nin bu hadisi delil getirdiği şekilde delil getirmiştir. Yine Saîd İbn-u Mansur, Enes kanalıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu tahrir etmiştir: *وَالْجِهَادُ مَا ضُرَّ مُنْذُ بَعَثَنِي اللَّهُ إِلَيَّ* “**Cihad, Allah’ın beni gönderdiği günden Ümmet’in sonuncusu, Deccal ile savaşınca kadar devam edecektir. Ne zalimin zulmü ne de âdil olanın adaleti onu iptal edemez.**” Bu hadisi Ebû Davud da tahrir etmiş ve Munzuri buna sükût etmiştir. Dolayısıyla Rasul’ün, *لا إله إلا الله محمد رسول الله* “**Allah’tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah’ın Rasulü’dür.**” deyinceye kadar onlarla savaşmakla emredilmiş olması, daveti taşımanın devlete vacip olduğuna dair bir delildir. Bu taşımanın -ki o cihad etmektir- Ümmet’ten son kişi Deccal ile savaşınca kadar devam edecek olması ise onun hiçbir şekilde kesintiye uğramasının helal olmayacağı ve devletin daimî işi olduğuna dair bir delildir. Böylece bu iki hadis birden daveti taşımanın kesintisiz daimî bir iş olduğuna delâlet etmektedir. O hâlde daveti taşımak, aslî iştir. Çünkü aslî iş, tüm hâllerde kesintisiz devamlı yapılan iştir. Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Medine’ye yerleşmesinden Refik-ul Âla’ya irtihal edinceye kadar sürekli cihad içerisindeydi ve aslî işi cihaddı. Ondan sonra Hulefâ-i Râşidîn gelince onların aslî işleri de cihad olarak devam etti. Dolayısıyla hem Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in ikame ettiği ve başkanlığını yaptığı devletin aslî işi hem de Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in vefatından sonra Sahabe *Rıdvânul-lahi Aleyhim*’den olan Halifeler yetkiyi devraldığında devletin aslî işi cihaddı. Buna göre İslâmî daveti taşımanın devletin aslî işi olduğunun delili Sünnet ve icmâ-us Sahabe’dir.

Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Allah’ın kendisini Nebi olarak göndermesinden Medine’de devlet başkanı iken Refik-ul Âla’ya irtihal edinceye kadar daveti tebliğ ediyordu. Medine’ye yerleşmesinden beri haricî ilişkisini aslî işi yaparak gazveler ve seriyeleler sırasında, haberleri tetkik ettiği ve muahedeler yaptığı esnada devleti tamamen bununla meşgul etti. Bütün bunlar, İslâm’ı tebliğ etmek ve onun davetini insanlara taşımak içindi. Devletin gücünü ve daveti devletlerarası olarak taşıyabileceğini hissedince İslâm’a davet etmeleri için aynı anda on iki elçiyi aralarında Fars Kralı Kisra ile

Rum Kralı Kayser'in de olduğu on iki krala gönderdi. Nitekim Muslim, Enes İbn-u Malik *RadiyAllahu Anh'ten* şu hadisi tahrir etmiştir: *أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ كَتَبَ إِلَى كِسْرَىٰ وَإِلَى قَيْصَرَ وَإِلَى النَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يُدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى* “Allah’ın Nebisi Kısra’ya, Kayser’e, Necaşi’ye ve güçlü olan herkese mektup yazarak onları Allahu Teâlâ’ya davet etti.” Devletin Arap Yarımadası’ndaki gücünden, davetin Araplar arasındaki seyirinden ve insanların Allah’ın dinine fevç fevç girmesinden emin olunca Rumlara saldırmaya göz dikti. Böylece Mute Savaşı ardından Tebük Savaşı oldu. Bu da İslâmî daveti taşımanın devlete farz olup onun aslî işi olduğuna dair bir delildir.

Madde-12: Şer’î hükümler için yegâne muteber delil kaynakları; Kitap (Kur’an’ı Kerim), Sünnet (hadis-i şerif), icmâ-us Sahabe ve kıyastır.

Bu maddenin anlamı devlet içtihatında metot benimser demek değildir. Bilakis bunun manası, devlet, hükümleri benimsemeye metot benimser demektir. Çünkü bir kısım hükümleri benimsemek devlete farzdır, bir kısmı ise caizdir. Bu benimseme çelişkili iki metotla meydana geldiğinde benimsemenin üzerine gerçekleştiği esasta çelişki ortaya çıkar. Bundan dolayı devlet, hükümleri benimserken muayyen bir metot benimser. Hükümleri benimsemek için bu metodu benimsemeye sevk eden ise şu üç sebeptir:

Birincisi: Müslümanın üzerine hareket etmesi gereken hüküm şer’î hükümdür, aklî hüküm değildir. Yani bir mesele hakkındaki Allah’ın hükmüdür, beşerin koyduğu hüküm değildir. Bunun içindir ki bu hükmün kendisinden istinbat edildiği delili, vahyin getirmiş olması kaçınılmazdır.

İkincisi: Hükmün kendisinden istinbat edildiği delili vahyin getirmiş olduğunun ispatı, katî ispat olmalıdır. Yani kendisinden hükmün istinbat edildiği delile dair delilin, vahyin zanni delil olarak değil de katî delil olarak getirmiş olması kaçınılmazdır. Çünkü bu usuldendir, fürudan değildir. Dolayısıyla bunda zannın olması doğru değildir. Zira bu, akaid babındandır, şer’î hükümler babından değildir. Çünkü kendisinden hükmün istinbat edilmesi için istenilen, vahyin getirdiği bir delil olup mutlak delil değildir. Dolayısıyla onu vahyin getirdiğinin ispat edilmesi kaçınılmazdır. Onu vahyin getirdiğinin ispatı ise akidedendir, şer’î hükümlerden değildir. Bundan dolayı

onun vahyin katî delille getirdiği sabit olan bir delil olması kaçınılmazdır. Çünkü akaid ancak yakinden alınır.

Üçüncüsü: Şu kesin olan bir husustur ki insanın hayattaki davranışı hayat hakkındaki mefhumlarına göredir. Hayata bakış açısının esası ise akide olmakla birlikte o, Ümmet içerisindeki mefhum, mikyas ve kanaatlerin toplamından oluşur. Mefhum, mikyas ve kanaatlerin toplamından ortaya çıkan bu fikirlerin hepsi akaiden değildir. Bilakis bazıları akaidendenken bazıları şer’î hükümlerdendir. Mademki hükümler ancak zannı galibe binaen istinbat edilir, o hâlde hükümlerin aslını vahyin getirdiğinden emin olunmadığı zaman vahyin getirmedeği asıldan istinbat edilmiş hükümlerin varlığı sonucunda Ümmet’te İslâmî olmayan fikirlerin ortaya çıkmasından korkulur. Bu çoğalır ve zamana yayılırsa Ümmet’in hayata bakış açısına ve dolayısıyla davranışına etki eder. Bunun içindir ki devlet tarafından tatbik edilmesi istenilen hükmün, kendisinden istinbat edildiği delillerin bizzat vahyin getirdiği deliller olduğundan emin olunması kaçınılmazdır.

İşte bu üç sebepten dolayı şer’î hükümlerin gerektirdiği benimse-neceği bir metodun benimsenmesi kaçınılmazdır. Şer’î delillerin sadece bu dördü olduğuna gelince, bu istikra ile sabittir. Bizler vahyin getirdiği katî delille sabit olan şer’î delilleri istikra ettik ve bu dört delil dışında kesinlikle başka bir delil bulamadık.

Kur’an’a gelince, vahyin onu lafzen ve manen Allah katından getirdiğinin delili, katî bir delildir. Zira Kur’an’ın icazı, onun Allah’ın kelamı olup beşer kelamı olmadığına dair katî bir delildir. Dolayısıyla katî delil, onun Allah’ın kelamı olduğu üzerine kaimdir ve icaz deliline binaen katî olarak Allah’ın kelamı olan Kur’an da kendisini Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e* inzal edenin vahyi olduğunu ifade etmektedir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: نَزَّلَ بِهِ الرُّوحَ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ “**Onu Ruhul Emin (Cebrail) uyarıcılardan olasin diye senin kalbine indirmiştir.**” [Suarâ 193-194] Ve şöyle buyurmuştur: وَأَوْحَىٰ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ “**Bu Kur’an bana vahiy olundu.**” [Enam 19] Ve şöyle buyurmuştur: فَلَنْ إِنَّمَا أَنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ “**De ki; ben ancak vahiy ile sizi uyarıyorum.**” [Enbiya 45] Ve şöyle buyurmuştur: مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْفَىٰ “**Biz, Kur’an’ı sana güçlük çekesin diye indirmedik.**” [Tâha 2] Ve şöyle buyurmuştur: وَإِنَّكَ لَتَأْتَى الْقُرْآنَ “**Muhakkak ki bu Kur’an sana verilmektedir.**” [Neml 6] Ve şöyle buyurmuştur: نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ “**Biz sana bu**

Kur'an'ı indirdik." [İnsan 23] Ve şöyle buyurmuştur: **أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا** "Ve sana apaçık bir Kur'an vahiy ettik." [Şûra 7] İşte bunlar, vahyin Kur'an'ı Allah katından getirdiğine dair birer katî delildir.

Sünnete gelince, vahyin onu manen Allah katından getirdiğine ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in de kendi indinden lafızlarla onu ifade ettiğine dair katî delil Kur'an'ı Kerim ayetlerinde sarîh olarak gelen ayetlerdir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ** "O, hevasından konuşmaz. O ancak vahyedilen bir vahiydir." [Necm 3-4] Ve şöyle buyurmuştur: **إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ** "Biz, Nuh'a ve ondan sonraki Nebilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik." [Nisa 163] Ve şöyle buyurmuştur: **إِن آتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ** "Ben ancak bana vahyolununa tâbi oluyorum." [Enam 50] Ve şöyle buyurmuştur: **قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ** "De ki; ben ancak bana vahyolunana tâbi oluyorum." [Arâf 203] Ve şöyle buyurmuştur: **إِنَّمَا** "De ki; sizi ancak vahiy ile uyarıyorum." [Enbiya 45] Ve şöyle buyurmuştur: **وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا** "Rasul size her ne getirdiyse onu alın ve sizi her neyden yasakladıysa ondan kaçın!" [Haşr 7] İşte bunlar hem Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Sünnet'ten söylediklerini ancak vahyin getirdiğine hem de Allah'ın bizlere sarîh-ul Kur'an ile *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in emrettiklerine itaat etmemizi ve nehyettiklerinden kaçınmamızı emrettiğine dair birer vazîh delildir ki bu da ammdır. Dolayısıyla Sünnet'i vahyin getirdiğine dair delil, katî bir delildir. Çünkü bu, sübutu ve delâleti katî Kur'an nasıyla sabittir.

Muteber şer'î delil olan icmâ-us Sahabe'ye gelince, falan hükmün şer'î hüküm olduğu veya falan meselenin hükmünün şöyle olduğu üzerinde icmâ etmeleridir. Dolayısıyla bir hükmün şer'î hüküm olduğu üzerinde icmâ ettiklerinde bu icmâları şer'î delil olur. Bunun delili şu iki husustur: Birincisi Allah, onları Kur'an'da sübutu ve delâleti katî nasla övmüştür. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ** "Muhacirlerden ve Ensardan ilk öncülük edenler ve onlara ihsan ile tâbi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. O onlara, içinde ebedî kalacakları, altından ırmaklar akan Cennetler hazırlamıştır. İşte bu gerçekten azim bir kurtuluştur." [Tevbe 100] İşte Allah'ın Muhacirlere, Ensara, hicret ve nusrette ihsan ile onlara tâbi olanlara olan bu övgüsü ancak

Sahabe'ye olan bir övgüdür. Çünkü bu kimseler bizzat Sahabe'dir ve ayetin medlulü onlara hasredilmiştir. O hâlde bu övgü, onların hepsi içindir ve onları bu övgüyle öven Allah, üzerinde icmâ ettikleri şeyin kesin bir husus olduğunu tasdik etmiş olmaktadır. İkinci hususa gelince, biz dinimizi işte bu Sahabelerden aldık. Zira efendimiz Muhammed'e inen Kur'an'ın aynısı olan bu Kur'an'ı bize nakledenler onlardı. Dolayısıyla üzerinde icmâ ettikleri bir şeye hâle geldiğinde Kur'an'a da hâle gelmiş olur. Yani bu, onlardan aldığımız dine hâle gelmesi demektir ki o da şeran muhaldir. Binaenaleyh her ne kadar hata üzerinde icmâ etmeleri aklen olanaksız olmayıp beşer olmalarından dolayı bu onlar için de caiz olsa da şeran hata üzerinde icmâ etmeleri olanaksızdır. Zira bu onlar için caiz olsaydı kesinlikle dine hâle gelmesi de caiz olurdu. Yani kesinlikle efendimiz Muhammed'e inen Kur'an'ın aynısı olan bu Kur'an'a hâle gelmesi caiz olurdu. Bu ise şeran muhaldir. Dolayısıyla onların hata üzerinde icmâ etmeleri muhaldir. Bu da icmâ-us Sahabe'nin şer'î delil olduğuna dair katî bir delildir. Yine Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَخَافِطُونَ** **“Şüphesiz ki bu Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik ve elbette onu yine biz koruyacağız.”** [Hicr 9] Dolayısıyla Allah, Kur'an'ı koruyacağını vaat etmiştir. İşte bu onu nakledenin korunması demektir. Dolayısıyla bu, Kur'an'ın naklinde ve toplanmasında icmâlarının doğruluğuna dair bir delildir. Dolayısıyla da bu, onların icmâsının sıhhatine dair bir delildir. Zira icmâlarında hata caiz olsaydı kesinlikle hem Kur'an'ın naklinde hata hem de korunmamış olması caiz olurdu. Mademki ayetin deliline binaen korunmaması olanaksızdır, o hâlde nakli ve toplanmasına dair icmâlarına hâle gelir ve korunması olanaksız olurdu. Bundan dolayı onların icmâsı katî hüccettir.

Ancak anlaşılır olması gereken önemli bir husus vardır ki Sahabe'nin bir hükmün şer'î bir hüküm olduğu üzerinde icmâ etmesi, ancak bir delili ortaya çıkarır. Yani ortada Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilinden veya kavlinden veya sükûtundan olan şer'î bir delil var demektir. Onlar, delili nakletmeden hükmü nakletmişlerdir. Dolayısıyla hükmü nakletmeleri, bu hükme dair bir delilin olduğu ortaya çıkarır. Dolayısıyla da icmâlarının manası, şahsi görüşlerinin tek bir görüş üzerinde ittifak etmesi demek değildir. Zira onların görüşleri bir vahiy olmadığı gibi onlardan her biri hatadan da masum değildir. Dolayısıyla onlardan birinin görüşü şer'î bir delil olmadığı

gibi onların bir görüş üzerinde ittifak etmeleri de şer'î bir delil değildir. Çünkü delilin şer'î olması için onu vahyin getirmiş olması kaçınılmazdır. Sahabe'nin görüşleri ise böyle değildir. Dolayısıyla ne hakkında ihtilaf ettikleri görüşleri ne de üzerinde ittifak ettikleri görüşleri şer'î bir delil sayılır. Bundan dolayı onların icmâlarının manası, tek bir görüş üzerinde ittifak etmeleri demek değildir. Bilakis icmâlarının manası, şu hükmün şer'î bir hüküm olduğu veya bu hükmün şer'î olması üzerinde icmâ etmeleri demektir. Bu durumda da hüküm, onların görüşü olmayıp ancak onun şeriatından olduğuna dair icmâ olur. Bundan dolayı icmâ-us Sahabe ancak bir delili ortaya çıkarmaktadır.

Kıyas gelince, bu şer'î bir delildir. Kıyas, lügatte takdir etmek demektir. Usulcülerin ıstılahında ise iki şeyin arasını birleştiren bir husustan dolayı bir hükmün ikisi için ispatı veya ikisinden nefyi hususunda bir bilineni bir bilinene hamletmektir. Dolayısıyla hükmün illetinde ortak olmalarından dolayı bilinen bir hüküm diğer bilinene benzemektedir. Dolayısıyla kıyas, asıl üzerinden fûruya geçmektir. Yani fer'i asla ilhak etmektir. Bir bilineni bir bilinene hamletmenin manası, iki bilinenden birinin diğerinin hükmünde ona ortak olması demektir. Bu hamletmenin hükmün ispatı ve nefyi için olmasının manası, fer'in asla hamledilmesi yani hükme ortak edilmesi demektir. Böylece aslın hükmü fer için de ispat edilmiş olur. Böylelikle de fer, hükümde asla ortak olmuş olur. Asla ait olan bu hüküm, bazen ispat için olur. Nitekim Buhari, İbn-u Abbas'tan şu hadisi tahrir etmiştir: *أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمَّي نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ فَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ، أَفَأَحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، حُجِّي عَنْهَا، أَنْ أُتَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أُمَّكِ دِينَ كَأَنَّكَ قَاضِيَةٌ، أَقْضُوا* **"Cüheyne'den bir kadın Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek dedi ki: Annem haccetmeyi nezretmişti fakat hac yapamadan öldü. Onun yerine ben hac yapabilir miyim? Allah'ın Rasulü dedi ki: Evet, onun yerine haccet. Eğer annenin bir borcu olsaydı sen onu ödemez miydin? O hâlde Allah'ın (borcunu) öde. Zira Allah, vefalı olmaya daha layıktır."** Böylece Aleyhi's Salatu ve's Selam, ödenmenin yerine geçmesi bakımından Allah'ın borcunu insanın borcuna kıyas etti. Dolayısıyla burada hüküm, ispat içindir ki o, borcun ödenmesinin yerine geçmesidir... Bazen de hamledilen aslın hükmü, nefyi için olur. Ömer'den rivayet edilen şu hadiste olduğu gibi: O, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e savmlı bir kimsenin hanımını öpmesinin savmı bozup bozmayacağını sorunca Aleyhi's Salatu

ve's Selam şöyle demiştir: *لَا أَرَأَيْتَ لَوْ تَمَضَّمْتُمْ، أَكَانَ ذَلِكَ يُفْسِدُ الصَّوْمَ؟ فَقَالَ: لَا*
“Mazmaza etmiş olsaydın bu savmı bozar mıydı? Dedi ki: Hayır.”

[Hakim sahihtir dedi ve Zehebi de muvafakat etti.] Böylece *Aleyhi's Salatu ve's Selam*, savmı bozmaması bakımından savmlının öpmesini mazmazaya kıyas etti. Dolayısıyla burada hüküm, nefiy içindir ki o, savmın bozulmamasıdır. Bu hamletmenin iki şeyin arasında birleştiren bir hususa binaen olmasının manası, aslın illetinin fer'ide de bulunmasıdır. Dolayısıyla hamletme, bu illete binaen meydana gelmektedir. Bu illet ise kıyas edilenlerin yani fer ile aslın arasında birleştiren husustur. Kuru hurma ile yaş hurmanın satışı hakkında sorulduğunda Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinde olduğu gibi: *أَيُفْضُ الرُّطْبُ إِذَا كُنَّ حُرْمًا؟ فَقَالُوا: نَعَمْ، فَقَالَ: فَلَا، إِذْنُ كَيْفَ؟* **“Kurduğunda yaş olan azalır mı? Dediler ki: Evet. Allah'ın Rasulü dedi ki: Öyleyse hayır!”** [Ebû Yale, Sa'd İbn-u Ebî Vakkas'tan bu lafızla tahrir etti ve Hakim ile İbn-u Hibban sahihtir dediler.] Böylece *Aleyhi's Salatu ve's Selam*, ribalı maldaki mevcut illetin -ki o, ziyadeliiktir- yaş hurmanın satışında olup olmadığını sordu. Var olduğunu öğrenince *فَلَا، إِذْنُ* **“Öyleyse hayır!”** diyerek bu satış için riba hükmünü ispat etti. Yani eksildiği müddetçe onun satışı caiz değildir. Yani birleştiren husus hakkında sordu ki o, riba için şer'î bir illettir.

İşte kıyasın şer'î tarifi budur ve bu tarif, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in hadislerinden alınmıştır. İbn-u Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: *جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّيْ مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمٌ نَدْرُ، أَفَأَصُومُ عَنْهَا؟ قَالَ: أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكَ دَيْنٌ فَفَضَّيْتَهُ أَكَانَ يُؤَدِّي عَنْكَ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: فَصُومِي عَنْ أُمِّكَ* **“Bir kadın Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Annem üzerinde nezir savmı olduğu hâlde öldü. Onun yerine savm tutabilir miyim? Allah'ın Rasulü dedi ki: Annenin borcu olsaydı sen de onu ödemiş olsaydın bu onun yerine geçer miydi? Kadın dedi ki: Evet. Allah'ın Rasulü dedi ki: O hâlde annenin yerine savm tut.”** [Muslim]

Abdullah İbn-u Zübeyir'den şöyle rivayet edilmiştir: *جَاءَ رَجُلٌ مِنْ حُنَّعِمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أَبِي أَدْرَكَهُ الْإِسْلَامُ وَهُوَ شَنِجٌ كَبِيرٌ لَا يَسْتَطِيعُ رُكُوبَ الرَّحْلِ وَالْحَجَّ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ أَفَأَحُجُّ عَنْهُ قَالَ أَنْتَ أَكْبَرُ وَلَدِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أَبِيكَ دَيْنٌ فَفَضَّيْتَهُ عَنْهُ أَكَانَ ذَلِكَ يُجْزِي عَنْهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاحْجُجْ عَنْهُ* **“Hasam'dan bir adam Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek dedi ki: Babam, kendisine hac farz olduğu hâlde bineğe binemeyecek derecede çok ileri bir yaşta İslâm'ı idrak etti. Onun yerine haccedebilir miyim? Allah'ın Rasulü dedi ki: Sen onun en büyük evladı mısın? Adam dedi ki: Evet. Allah'ın Rasulü dedi ki: Babanın borcu**

olsaydı sen de onu ödemiş olsaydın bu onun yerine geçer miydi? Adam dedi ki: Evet. O da dedi ki: O hâlde onun yerine haccet. [Ah-

med, Zeyn'in sahih dediği bir isnad ile tahrir ettiği gibi Darimi de tahrir etti.]

İşte bu iki hadiste Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Allah'a olan savm ve hac borcunu insanın borcuna hamletti. Her ikisi de bir bilineni bir bilinene hamletmektir. Yani ödenmesinin yerine geçtiğinin ispatı hususunda Allah'a olan borcun insanın borcuna ortak olmasıdır. Çünkü her ikisi de bir borçtur. Dolayısıyla ikisinin arasını birleştiren husus, her ikisinin de borç olmasıdır ki o, illettir. İkisi için ispat olan hüküm ise ödemenin yerine geçmesidir. İşte bu, şer'î nastan istinbat edilen kıyasın şer'î vakasıdır. Dolayısıyla bu tarif, alınması gereken şer'î bir hüküm ve bunu istinbat eden veya onu tâbi ya da ammi olarak taklit eden kimse hakkında şer'î bir delilden istinbat edilen herhangi bir şer'î hüküm gibi Allah'ın hükmü olur. Zira şer'î delillerden istinbat edilen tarifler ve kaideler, diğer şer'î hükümler gibi birer şer'î hükümdür.

Bu kıyas, illet üzerine yani hamledilen bilinen ile kendisine hamledilen bilinenin yani fer ile aslın arasını birleştiren husus üzerine kaimdir. Dolayısıyla bu illet yani kıyas edilen ile kendisine kıyas edilenin arasını birleştiren husus bulunduğu kıyas da bulunmuş olur. Aksi takdirde kesinlikle kıyas bulunmaz. Eğer bu illet, şer'î bir nasta varit olmuş veya onu getiren şer'î bir nasa kıyas edilmişse bu, muteber şer'î bir delil olan kıyastır. Çünkü kıyasın üzerine kaim olduğu illeti şeriat getirmiştir. Eğer bu illet, şer'î bir nasta varit olmamış veya onu getiren şer'î bir nasa kıyas edilmemişse bu kıyasa şer'î bir kıyas olarak itibar edilmez. Dolayısıyla şer'î bir delil olmaz. Çünkü kıyasın üzerine kaim olduğu illeti şer'î nas getirmemiştir. Dolayısıyla bu kıyas, şeriattan değildir. Dolayısıyla da ona şer'î bir delil olarak itibar edilmez.

Kıyasın şer'î bir delil olduğunun delili ise; illeti getiren şer'î nas veya onu getiren şer'î nasa kıyas edilmesi, ya Kitap ya Sünnet ya da icmâ-us Sahabe'den olmasıdır. Bu üçünün şer'î delil oluşu ise katî delille sabittir. Dolayısıyla şer'î illetin delili, katî delil olmaktadır ki kıyasın delili işte budur. Çünkü nasın getirdiği hükümde bulunan şer'î illet asıl olup o, hem fer'î hakkındaki hükmü şer'î bir hüküm kılan hem de kıyası ortaya çıkarandır. Şayet o olmamış olsaydı aslen kıyas ortaya çıkmazdı. Dolayısıyla onun delili kıyasın da delilidir.

Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, işte bu şer'î kıyasa irşat etmiş, ona şer'î delil olarak itibar etmiş, Sahabe buna göre hareket etmiş ve şer'î hükümleri istinbat ederlerken onu şer'î delil olarak almışlardır. Zira Muaz ile Ebî Musa el-Eşari'yi Yemen'e gönderirken *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın onlara şöyle dediği rivayet edilmiştir: *بِمِ تَقْضِيَانِ؟ فَقَالَ: إِنَّ لَمْ تَجِدِ الْحُكْمَ فِي الْكِتَابِ وَلَا السُّنَّةِ قِسْنَا الْأَمْرَ بِالْأَمْرِ، فَمَا كَانَ أَقْرَبَ إِلَى الْحَقِّ عَمَلْنَا بِهِ* “**Ne ile hükmedeceksiniz. Hüküm Kitab ve Sünnette bulamazsak bir meseleyi bir meseleye kıyas eder hakka en yakın olan hangisi ise onunla amel ederiz.**” [Amidi İhkam'da ve Ebû'l Hüseyin Mutemed'de zikrettiler] Böylece kıyas ile amel edeceklerini açıklamışlar ve Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* de bu hususta onları ikrar etmiştir. Dolayısıyla bu hadis, kıyasın şer'î bir delil olduğuna dair bir hüccettir. İbn-u Abbas'tan şu hadis rivayet edilmiştir: *أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمَّي نَدَرْتُ أَنْ تَحُجَّ فَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ، أَفَأَحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ، حُجِّي عَنْهَا، أَرَأَيْتِ* “**Cüheyne'den bir kadın Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek dedi ki: Annem haccetmeyi nezretmişti fakat hac yapamadan öldü. Onun yerine ben hac yapabilir miyim? Allah'ın Rasulü dedi ki: Evet, onun yerine haccet. Eğer annenin bir borcu olsaydı sen onu ödemez miydin? O hâlde Allah'ın (borcunu) öde. Zira Allah, vefalı olmaya daha layıktır.**” [Buhari tahrir etti.] Böylece Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, burada bu kadına öğreten konumunda olup borcun ödenmesinin vacibiyeti ve faydası hususunda Allah'a olan borcu insanın borcuna ilhak etmiştir ki bu kıyasın ta kendisidir. Ömer'den Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e savmlı bir kimsenin hanımını öpmesinin savmı bozup bozmayacağı sorulunca şöyle dediği rivayet edilmiştir: *أَرَأَيْتَ لَوْ تَمَضَّمْتُ، أَكَانَ ذَلِكَ يُفْسِدُ الصَّوْمَ؟ فَقَالَ: لَا* “**Mazmaza etmiş olsaydın bu savmı bozar mıydı? Dedi ki: Hayır.**” [Hakim sahihtir dedi ve Zehebî de muavafakat etti.] Böylece Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, savmı bozmayacak olması bakımından mazmazaya kıyasen savmın bozulması hükmünü savmlı bir kimsenin hanımını öpmesinden nefyetmiştir. Çünkü her ikisi de insanın karnına girmemiştir. Dolayısıyla bu, kıyasla hüküm vermeyi anlatmaktır. İşte bu üç nasta, kıyasa delâlet eden birçok nasta varit olduğu gibi sadece hükmün illetlendirilmesi gerçekleşmemiştir. Bilakis bu naslarda kıyas ikrar edilmekte, kıyas öğretilmekte ve kıyasla hüküm verilmesi anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu, kıyasın şer'î delil olduğuna dair bir hüccettir.

Bu, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* açısındandı. Sahabe açısından olana gelince, onların birçok meselede kıyası şer'î delil olarak aldıkları rivayet edilmiştir ki bunlardan biri Saîd İbn-u Mansur'un Sünen'inde Kasım İbn-u Muhammed'den tahrir ettiği şu olaydır: *"Bir adam öldü ve iki ninesine yani anneannesine ve babaannesine miras bıraktı. Bunun üzerine onlar Ebû Bekir'e geldiler. O da anneannesine altıda bir verip babaannesine bir şey vermeyince Ensar'dan bir adam şöyle dedi: Sen öyle bir kadına miras verdin ki şayet ölen o (anneanne) olsaydı kızı onun hiçbir şeyine vâris olamazdı. Öyle bir kadını da mirastan mahrum ettin ki şayet ölen o (babaanne) olsaydı oğlu (baba) onun bütün malına vâris olurdu. Bunun üzerine o ikisini altıda bire ortak etti."* Yine bu olayı Gazali Mustasfa'da ve Amidi İhkam'da zikrettiler. Böylece ölen kişi sağ, sağ olan kişi de ölü olmuş olsaydı iki hâlde de aralarını birleştiren akrabalığın aynı olması bakımından sağ olanın ölüden kalan mirasını ölü olanın da sağ olan kişiden kalan mirasına kıyas ettiler. Ebû Bekir de bu kıyası işitince ona tâbi oldu ve kendi görüşünden vazgeçerek onunla amel etti. Yine Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer, Ebî Musa el-Eşari'ye şöyle yazdı: *"Müşabihleri ve mümasilleri tanı. Sonra da kendi görüşünle olayları kıyas et."*

[Şirazi, Tabakat-ul Fukaha'da zikretti ve Beyhaki, Kâdının Adabı Kitabı'ndan Marife'de rivayet etti.] Bu

olayda Ömer, Emir-ul Müminun ve Ebû Musa, onun kâdisiydi. Yine Ömer'e, Semera'nın Yahudi tüccarlardan öşür olarak içki aldığı ve onu sirke hâline getirip sattığı söylenince dedi ki: ***"Allah, Semera'nın müstehakkını versin! Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini bilmiyor mu? حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، وَبَاعُوا بِهَا كَيْلَ بَيْتِ كَعْبٍ فَأَكَلُوهَا وَبَاعُوهَا وَأَكَلُوا ثَمَنَهَا"***

"Allah Yahudilere lanet etmiştir ki iç yağı onlara haram kıldığı hâlde ona güzel bir şekil vererek sattılar ve parasını yediler." [Muslim tahrir etti.] Böylece içkiyi iç yağına kıyas etti ki içkinin kendisinin haram olması, kazancı için de haramdır. Yine Ömer, öldürme olayına yedi kişinin ortak olduğu katilin kisasında şüpheye düştü. Bunun üzerine Ali, ona dedi ki: *"Ey Emir-ul Müminun! Bir grubun hırsızlığa ortak olduğunu görseydin onların ellerini keser miydin? Ömer dedi ki: Evet. Ali dedi ki: İşte bu da öyledir."* [AbdurRezzak Musnaf'ta zikretti.] Bu olayda öldürmek hırsızlığa kıyas edilmiştir. İşte bunların hepsi, Sünnet ve icmâ-us Sahabe ile kıyasın şer'î bir delil olduğuna delâlet etmektedir. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den sabit olanlar Sünnet'tir ve Sahabe'den sabit olanlar sükûti icmâ sayılır. Çünkü onlar bunu, Sahabe'nin gözü ve kulağı önünde yapmışlar

ve hiçbir kimse onlara karşı çıkmamıştır. Dolayısıyla bunlar birer icmâdır. Ancak Sünnet ve icmâ-us Sahabe, ahad haber yoluyla rivayet edilmiştir. Dolayısıyla bunlar, zanni bir delildir. Bunun içindir ki kıyasın şer'î bir delil olduğuna dair katî delil, yukarıda zikrettiğimiz gibi illeti, Kitap veya Sünnet veya icmâ-us Sahabe'den olan şer'î nasta varit olmasıdır. İşte bu üçünün birer şer'î delil olması katî delille sabit olmuştur. Dolayısıyla bu, kıyasın da delili olmaktadır. Zira bu, şer'î illetin delilidir.

İşte bu dört delili Kitap, Sünnet, icmâ-us Sahabe ve kıyası, vahyin Allah katından katî delille getirdiği sabit olmuştur. Bunlar dışındaki-lerin ise vahyin Allah katından katî delille getirdiği sabit olmamıştır. Hatta bunlara dair getirdikleri delile intibak eden sabit şer'î bir delilin olduğu bile sabit olmamıştır. Bunların katî delille sabit olmayışı ise açık bir husustur ki bunlarla istidlalde bulunan kimseler, bunların birer şer'î delil olduğuna dair getirdikleri delilin katî delil olduğunu iddia etmemektedirler. Bunların birer şer'î delil olduğunun sabit olmayışına gelince, -birer şer'î delil olarak- getirdikleri delillerin üzerine delil ikame etmeyi istedikleri konuya intibaksızlığında açığa çıkmaktadır. Yani Müslümanların icmâsı, mesalih-i mürsele, istihzan ve benzerlerinin şer'î delillerden olduğunu iddia etmelerine dair getirdikleri delillerin istidlalinin hatasında açığa çıkmaktadır.

Müslümanların icmâsının şer'î delil olduğunu söyleyenler, *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlini delil getirdiler: **لَا تَجْتَمِعُ أُمَّتِي عَلَى ضَلَالَةٍ** "**Benim Ümmetim dalâlet üzerine birleşmez.**" [İbn-u Hacer hiçbir hatta hepsi hakkında hiçbir söz söylenemeyecek birçok kanalı olan meşhur hadis dedi.] Bu hadiste buna dair bir delil yoktur. Çünkü buradaki dalâlet, dinden dönmektir, hata değildir. Nitekim şu hadis bu anlamda varit olmuştur: **لَنْ تَجْتَمِعَ أُمَّتِي عَلَى ضَلَالَةٍ، فَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ** "**Benim Ümmetim asla dalâlet üzerine birleşmez. O hâlde cemaatle olun. Zira Allah'ın eli cemaatin üzerindedir.**" [Taberani, İbn-u Ömer kanalıyla ravileri sika bir isnad ile rivayet etti ve bu sahihtir] Zira İslâmî Ümmet, İslâm'dan dönme üzerinde birleşmez ama hata üzerinde birleşebilir. Bunun en basit delili İslâmî Ümmet, uzun bir müddet bir Halife'nin ikamesi için çalışmanın terki üzerinde birleşmiştir ki bu hata üzerinde birleşmedir.

Maslahatların celbi ve mefsedetlerin def'inin şer'î hükümler için şer'î bir illet olduğunu söyleyen ve buna göre kıyas yapanlara gelince, Allahu Teâlâ'nın şu kavlini delil getirdiler: **وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً**

لِلْعَالَمِينَ **“Biz, seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”** [Enbiya 107] Dolayısıyla Allah, rahmet olmasını İslâmî şeriat için bir illet kılmıştır ve rahmet ise ancak maslahatların celbi ve mefsedetlerin def'i ile mümkündür. Dolayısıyla bu ikisi, hükümlerin şer'î illeti olmuştur. Bu istidlal şu iki yönden hatalıdır. Birincisi; bu ayette söz konusu olan Rasul'ün gönderilmesidir yani Rasul olmasıdır, şer'î hükümler değildir. Rasul'ün gönderilmesinden maksat, onun risaleti -ki o, şeriatıdır- olduğu kabul edilse dahi söz konusu olan sadece şer'î hükümler değil bir bütün olarak akaidi ve hükümleriyle şeriatın tamamıdır. İkincisi; *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olması sadece gönderilmesinin hikmetini beyan etmektir. Yani gönderilmesiyle ortaya çıkan sonuçtur. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibidir: وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِي **“Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”** [Zariyat 56] Yani yaratılmalarının sonucu ibadet olsun diye demektir. Dolayısıyla ibadet yaratılmalarının hikmetidir illeti değildir. Ve Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibidir: لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ **“Kendilerine ait birtakım yararları görmeleri için.”** [Hac 28] Dolayısıyla bu, hacın hikmetidir. Yani hacdan hâsıl olabilecek sonuçtur. Ve şu kavli gibidir: إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ **“Muhakkak ki salah, hayâsızlıktan ve münkerden alıko- yar.”** [AnkEbût 45] Dolayısıyla bu, salahın hikmetidir. Yani salahtan hâsıl olabilecek sonuçtur vb. Dolayısıyla burada ayet, illet konumunda değildir. Çünkü illet, hükmün kendisinden dolayı ortaya çıktığı yani konulduğu şeydir. Nastaki illeti anlamak için ise illetin vasıf olması ve bu vasfın da illeti, teşrinin sebebi yani teşrinin kendisinden dolayı olduğu anlamında bildiren olması kaçınılmazdır. İşte o zaman kaçınılmaz doğal bir sonuç olur. Çünkü sebep, kesinlikle müsebbibi doğurur. Bunun içindir ki illet bulunduğu malul da bulunur. Her ne kadar رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ **“Âlemlere rahmet olarak”** kavlinde ve yukarıdaki diğer ayetlerde bir vasıf ve içerisinde de illeti ifade eden harfler olsa da kelamın siyaki illeti ifade etmemektedir. Çünkü bu, olmayabilir. Zira şeriat rahmet olmak için gelmemiştir. Zira İslâmî şeriat, ilk Müslümanlar gibi ona iman eden ve onunla amel eden kimseler için rahmet iken kâfirler gibi onu inkâr eden kimseler için bir gazaptır. Mesela Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in gönderilmesi bu âlemden oldukları hâlde kâfirler için bir gazaptır. Ayrıca İslâmî risalet, bugün de mevcuttur. Zira risalet bilfiil hâsıl olmuştur. Buna rağmen Müslümanlar bizzat risalete iman etmiş olsalar da onu tatbik etmeyerek

sıkıntı içerisine düşmüşlerdir. Dolayısıyla sırf risalet yani sırf şeria-tın varlığı rahmet olmamıştır. Bunun içindir ki rahmet risaletin illeti değildir. Binaenaleyh maslahatların celbi ve mefsedetlerin def'i, şer'î bir illet değildir. Dolayısıyla kıyas için asıl olarak alınmaz.

Aklın şer'î delillerden olduğunu söyleyenlere gelince, söz konusu olan şer'î hükümdür. Yani zannı galiple onun Allah'ın hükmü olmasıdır. Bu ise ancak onu vahyin getirmesi ile mümkündür. Akıl ise vahyi getirmemiştir. Bunun içindir ki aklın şer'î hükümler için şer'î bir delil olduğuna dair ne zanni ne de aklî bir delil vardır. Dolayısıyla akıl, kesinlikle şer'î delillerden değildir.

Sahabe mezhebinin şer'î delillerden olduğunu söyleyenlere gelince, icmâ-us Sahabe'nin iki delilinin bir Sahabe'nin delili olmasını buna delil getirdiler. Zira Allah'ın onları methetmesi onlardan biri için de methetmektir. Ayrıca onların topluca nakillerine hâle gelmediğine göre bu, onlardan birinin nakline de gelemez. Daha sonra Rezin'in tahric ettiği Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, *أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ، بِأَيُّهُمْ أَقْتَدَيْتُمْ أَهْتَدَيْتُمْ* "**Benim ashabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine iktida ederseniz doğru yola erersiniz.**" kavli Sahabe'nin mezhebinin delil olduğunu teyit etmektedir. Bu istidlal hatalıdır. Çünkü *Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in methetmesi tek başına icmâ-us Sahabe'nin şer'î delil oluşuna dair delil olmadığı gibi Sahabe'nin Kur'an'ı nakletmesi de onların icmâsının şer'î bir delil olduğuna dair tek başına delil değildir. Bilakis şer'î delil, onların methedilmesi ve bu hükmün şer'î bir hüküm olduğu üzerinde icmâ etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla delil şu iki husustur: Methetmek ve icmâ etmek. Bu ikisi ise tek bir Sahabe'de bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu yani methetmek ve Kur'an'ı nakletmek, Allah'ın kendilerini methettiği kimselerden Kur'an'ı nakleden kimsenin sözünün şer'î delillerden olduğuna dair delil olmaya uygun değildir. Çünkü Allah, Sahabe'yi methettiği gibi onlara tâbi olanları da methetmiştir. Ve çünkü Kur'an, Allah'ın methettiği kimseler tarafından nakledilmiş olsa da bu durum onu nakleden kimsenin sözünü şer'î bir delil hâline getirmez. Böylece bu istidlal ortadan kalkmış olur. Yine tek bir Sahabe'nin naklettiği şeylere ve rivayet ettiği hadislere sübutu katî olarak itibar edilmeyip bilakis zanni olması da bu istidlalin ortadan kalktığına delâlet eder. Bunun içindir ki "*İhtiyar erkek ile ihtiyar kadın zina edince elbette onları recmedin.*" sözünü Sahabe nakletmesine rağmen

Kur'an'dan sayılmaz. Zira bunun üzerinde icmâ-us Sahabe hâsıl olmamıştır. Aynı şekilde Sahabe'nin ahad haber olarak rivayet ettiği hadislerle de katî olarak itibar edilmez. Bilakis bunlar zannidirler. İcmâ-us Sahabe ise bunun aksinedir. Zira Kur'an'dan olduğu üzerinde icmâ ettikleri şeyin Kur'an olduğuna katî olarak itibar edildiği gibi hadislerden olduğu üzerinde icmâ ettikleri ve onlardan tevatür yoluyla rivayet edilen şeye de katî delil olarak itibar edilir. Bunun içindir ki Sahabe'nin üzerinde icmâ ettiği şey ile tek bir Sahabe'nin rivayet ettiği şey arasında büyük fark vardır. Zira Sahabe'nin icmâ ettiği şeyin katî olduğunda ihtilaf olmayıp onu inkâr eden kâfir olur. Tek Sahabe'nin rivayet ettiği şey ise zanni olup onu inkâr eden kâfir olmaz. Bunun içindir ki Sahabe'nin icmâsı, şer'î bir delildir. Ancak tek bir Sahabe'nin mezhebi şer'î delillerden sayılmaz. Bunun da ötesinde tek bir Sahabe'nin hata etmesi mümkündür ve icmâ-us Sahabe'nin aksine o hatadan masum değildir. Zira bu icmâ üzerinde hata olması olanaksızdır. Ayrıca Sahabeler, meselelerde ihtilaf etmişler ve her biri diğer mezhebin aksine hareket etmiştir. Dolayısıyla Sahabe'nin mezhebi hüccet kılınsaydı kesinlikle Allah'ın hüccetleri çeşitli ve çelişkili olurdu. Böylece Sahabe'nin mezhebine şer'î delil olarak itibar edilmez.

“Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriatdır.” diyenlere gelince, onlar, Allahu Teâlâ'nın şu kavlini delil getirdiler: **“Biz, Nuh'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.”** [Nisa 163] Ve şu kavlini: **“Nuh'a tavsiye ettiğini size dinden şeriat kıldı.”** [Şûra 23] Ve şu kavlini: **“Sonra da sana İbrahim'in milletine uymanı vahyettik.”** [Nahl 123] İşte bu ayetler, bizim önceki Nebilerin şeriatlarıyla muhatap olduğumuza delâlet eder. Yine Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'de aslanan, Allah'tan, mukayyet olunmanın vacip olduğu şeyi tebliğ etmek için gelmiş olmasıdır. Buna göre Kur'an'daki her harf ve -Rasul'ün kendisine veya başkasına has olarak varit olması müstesna- O'ndan sadır olan her amel veya söylediği her söz veya O'ndan hâsıl olan her tahrir ile mukayyet olmak vaciptir. Dolayısıyla bizler önceki şeriat sahiplerine has olduğuna veya neshedildiğine dair bir nas gelmesi dışında Kur'an'da veya hadiste varit olan her şey ile sorumluyuz. Bunlardan bir şey varit olmadıkça bizler bunlarla sorumluyuz. Zira Allah, bunları Kur'an'da boş yere zikretmemiştir. Dolayısıyla bunlarla muhatap olmamız kaçınılmazdır. Bu

istidlal hatalı bir istidlaldır. Ayetlere gelince, birinci ayetten maksat diğer Nebilere vahyettiği gibi Allah'ın O'na da vahyetmesidir. İkinci ayetten maksat Allah'ın tevhidin aslını şeriat kılmasıdır ki bu da Nuh'a tavsiye ettiği şeydir. Üçüncü ayetten maksat, Rasul'ün tevhidin aslına uymasındır. Çünkü milletin manası, tevhidin aslıdır. Bu kabiliden olan ayetlerin hepsi böyledir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibi: **“Sen de onların yoluna uy.”** [Enam 90] Ve benzerleri. Allahu Teâlâ'nın şu kavline gelince, **“Biz, içinde hidayet ve nur olduğu hâlde Tevrat'ı indirdik. Onunla Peygamberler hüküm ederler.”** [Mâide 44] Allah, bununla Muhammed *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'i değil İsrailoğullarının Nebilerini kastetmiştir. Müslümanların ise sadece tek bir Nebisi vardır. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğine dair Ebî Hurayra'dan rivayet edilen şu hadise gelince, **“Nebiler çeşitli menşelerden kardeşirler. Anneleri farklıdır, dinleri birdir.”** [Muslim] Dinlerinin bir olmasının manası, asıl olarak üzerinde ihtilaf etmedikleri tevhit demektir. Yoksa kendisiyle gönderildikleri dinin hepsinin de tek olması demek değildir. Bunun delili ise Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **“Sizden her birinize bir şeriat ve bir metot kıldık.”** [Mâide 48] Bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki bu deliller, istidlal için uygun değildir ve bunları bizden önceki şeriatların bizim için de şeriat olduğuna delil getirmek hatalıdır. Ayrıca ister Kur'an ister hadis isterse başka bir şeyle gelmiş olsun bizden önceki şeriatlara tâbi olmayı kesinlikle nehyeden deliller de vardır. Nitekim Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“Kim İslâm'dan başka bir din ararsa bilsin ki (o) kendisinden asla kabul edilmez.”** [Âl-i İmrân 85] Ve şöyle buyurmuştur: **“Allah indinde din İslâm'dır.”** [Âl-i İmrân 19] Bu ayetler, İslâm dini dışında inanılan hiçbir dinin hiçbir kimseden kesinlikle kabul olunmayacağına dair bir nasıttır. O hâlde Müslümanlardan bu dinlere tâbi olmaları nasıl talep edilir? Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Sana da Kitab'ı (Kur'an'ı), kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve üzerine müheymin (koruyucu ve şahit) olarak hak ile inzal ettik.”** [Mâide 48] Kur'an'ın önceki kitaplara müheymin olması onları tasdik etmesi demek değildir. Zira Allahu Teâlâ, aynı ayette zaten şöyle buyurmuştur: **“Tasdik edici,”** Öyleyse bu, onları neshedici demektir. Ayrıca İslâmî şeriatın önceki

şeriatların hepsini neshettiği üzerinde icmâ hâsıl olmuştur. Bunun da ötesinde Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ إِذْ حَضَرَ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ إِذْ حَضَرَ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ** الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِنَبِيِّهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهِهَا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ **“Yoksa siz Yakup’a ölüm geldiği zaman orada şahitler mi idiniz? O zaman (Yakup) oğullarına; benden sonra kime ibadet edeceksiniz? demmişti. Senin ilahına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın ilahı olan tek bir ilaha kulluk edeceğiz ve biz O’na teslim olanlarız, dediler. Onlar bir ümmetti gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizin içindir. Siz onların yaptıklarından sorulmazsınız.”** [Bakara 133-134] Böylece Allah, bu Nebilerin yaptıklarından bize sormayacağını haber vermiştir. Onların yaptıklarından sorulmayacağımıza göre onların şeriatlarından da sorulmayacağızdır. Çünkü onların şeriatlarını tebliğ etmek ve onlarla amel etmek onların amellerindedir. Mademki bunlardan sorulmayacağız o hâlde bizler bu şeriatlarla sorumlu olmadığımız gibi bizler için bağlayıcı da değildirler. Yine Cabir’den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: **أَعْطَيْتُ حَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي: كَانَ كُلُّ نَبِيٍّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُيْعَتْ إِلَى كُلِّ** **“Bana, benden evvel hiçbir kimseye verilmedik beş şey verildi: Her Nebi hassaten kendi kavmine gönderiliyordu, ben kırmızısıyla siyahıyla herkese gönderildim.”** [Muslim] Ebû Hurayra’dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediğini rivayet edilmiştir: **فُضِّلْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِسِتِّ وَأَرْسَلْتُ إِلَى** **“Altı şeyle (diğer) Nebilere üstün kılmıldım.”** Altı şeyi zikretti ve bunlar içerisinde şu da geçti: **وَأَرْسَلْتُ إِلَى** **“Tüm yaratılmışlara gönderildim.”** Böylece Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, kendisinden önceki her Nebi’nin hassaten sadece kendi kavmine gönderildiğini haber vermiştir. Dolayısıyla kendi kavimlerinin dışındakilere gönderilmemiş olmaları ve kendi Nebilerinin dışındaki bir Nebi’nin şeriatı onlar için bağlayıcı değildir. Böylece önceki Nebilerden herhangi birisinin bizlere gönderilmediği sübut bulmuş olur. Böylelikle de onların şeriatı bizler için şeriat olmaz ve Kur’an ayetlerinde sarih olarak varit olanlar da bunu teyit etmektedir: **وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَآمَنُوا بِأَحْسَنِ مَا دُخِّرُوا لَعَنَّا لَعْنَةً وَأَكْرَمُوا وَاللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ** **“Semud’a onların kardeşi Salih gönderildi.”** [A’raf 73] **وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَآمَنُوا بِأَحْسَنِ مَا دُخِّرُوا لَعَنَّا لَعْنَةً وَأَكْرَمُوا وَاللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ** **“Ad’e onların kardeşi Hud gönderildi.”** [Hüd 50] **وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَآمَنُوا بِأَحْسَنِ مَا دُخِّرُوا لَعَنَّا لَعْنَةً وَأَكْرَمُوا وَاللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ** **“Medyen’e kardeşleri Şuayb gönderildi.”** [A’raf 85]

İşte tüm bunlardan ortaya çıkmaktadır ki bizden önceki şeriatlar

Nitekim bu hususta nas gelmiştir. *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: **“العجماء جرحها جبارٌ Hayvanın yaralaması zayıttır (diyeti yoktur).”** [Ebi Hurayra kanalıyla muttefekun aleyh] Kamus el-Muhit'te şöyle denilmiştir: **“Suhâb gibi Cubâr, zayıttın heba olmasıdır. Zamme ile heber olmasıdır.”** Dolayısıyla hayvanlar işledikleri suçlardan sorumlu değildirler ve kuş da böyledir.

Musa'nın şeriatından örnek olarak Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْعَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوْ حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْعَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوْ مَا أَخْتَلَطَ بِعَظْمٍ** **“Yahudi olanlara bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarının yahut bağırsaklarının taşıdığı ya da kemiğe karışan yağlar hariç sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık.”** [Enam 146] İslâm şeriatında ise bunların hepsi birçok nasla Müslümanlara helal kılınmıştır. Ardından Allahu Teâlâ, daha önce iç yağını onlara haram kılması hususunda Muhammed *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şeriatını İsrailoğullarına konu yaparak şöyle buyurmuştur: **“Sizin yiyecekleriniz de onlara helal kılındı.”** [Mâide 5] İç yağı ise bizim yiyeceklerimizden biridir. Dolayısıyla onlara da helal kılınmıştır.

Zekeriya dönemindeki insanların şeriatından örnek olarak Merem'in annesinin şu kavlidir: **“إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا Karnımdakini hür olarak sana adadım.”** [Âl-i İmrân 35] Bu ise aslen İslâm'da caiz değildir. Yakup'un şeriatından örnek olarak şu ayettir: **كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ** **“İsrail'in kendi nefesine haram kıldığının dışında bütün yiyecekler İsrailoğullarına helal idi.”** [Âl-i İmrân 93] İslâm'da ise bir kişinin Allah *Azze ve Celle*'nin haram kılmadığı bir şeyi kendisine haram kılması helal değildir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Allah'ın sana helal kıldığı şeyi neden haram kılıyorsun?”** [Tahrim 1] Ashab-ı Kehf ehli zamanındaki kitap sahibi olanların şeriatından örnek şu ayettir: **قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا** **“Onların durumuna vakıf olanlar; onların üzerinde bir mescit kuracağız dediler.”** [Kehf 21] Bu ise İslâm'da haramdır. Aişe'den rivayet edildiği üzere Ümmü Habibe ve Ümmü Seleme (Allah müminlerin annelerinden razı olsun) Habeşistan'da içerisinde resimlerin olduğu bir kiliseyi gördüklerini söylediler ve bunu Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e zikrettiklerinde şöyle buyurmuştur: **إِنَّ أَوْلَئِكَ إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ قَمَاتَ بَنُو عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ** **“İşte onlar, aralarında salih bir**

kişi olup da öldüğünde kabrinin üzerine bir mescit yaparlar, içerisinde de bu resimleri çizerler. Kıyamet Günü'nde Allah katında yaratıkların en şerhileri işte onlardır." [Muttefekun Aleyh] Musa'nın şeriatından örnek olarak şu ayettir:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأَذْنَ بِالْأَذْنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ **"Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır."** [Mâide 45] Bizler bunlarla emrolunmadık. Bunlarla sadece bizden başkaları emrolunmuştur. Dolayısıyla bizler, bunları almayız. İslâm ise bize bunların hepsinde ve bunların dışındakilerde Allahu Teâlâ'nın şu kavli ile kısası vacip kılmıştır:

فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ **"Kim size saldırırsa siz de onun size saldırısının misli ile ona saldırın."** [Bakara 194] Ve şu kavli:

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ **"Eğer ceza verecekseniz size verilen cezanın misli ile ceza verin."** [Nahl 126] Ve şu kavli:

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا **"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür."** [Şûra 40] Yine şu kavli:

وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ **"Yaralar da kısastır."** Bu ise İslâm'daki kısastan farklıdır. Zira İslâm'da kısas erştir. Tevrat'ta ise erş kabul edilmez. Erş ancak İslâm hükmünde vardır. Erş ise diyetdir ve canın dışında olanların diyetine erş denir. Önceki Nebiler, geçmiş ümmetler, onların hâlleri ve tâbi oldukları hükümler hakkında rivayet edilen kıssalarda İslâm hükümlerine muhalefet eden bunlar gibi pek çok hüküm vardır. O hâlde biz bunlarla nasıl muhatap olabiliriz? Bu hükümler, İslâmî şeriatın hükümleriyle neshedilmiştir denilmez. Çünkü bunlar, mutlak olarak varit olmuş ve bize gelen hükümler bizden önceki hükümleri neshederek gelmemiştir. Şeriat bize bu hükümlerle herhangi bir ilişkisi olmadan gelmiştir. Dolayısıyla nesh varit değildir ve bunu iddia etmek mesnetsiz bir iddiadır. Ayrıca nesh, önceki nistan elde edilen hükmün sonraki nas ile iptal edilmesidir.

Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın şu kavli gibi: فَزُورُوا الْقُبُورَ، فَزُورُوهَا **"Sizleri kabirleri ziyaretten nehyetmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz."** [Muslim, Bureyda kanalıyla tahrir etti.] Rab'ün Müsned'indeki

كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، أَلَا فَزُورُوهَا **"Sizleri kabirleri ziyaretten nehyetmiştim. Dikkat edin! Artık onları ziyaret edebilirsiniz."** Dolayısıyla nesh, önceki hükmün sonraki nasla iptal edilmesi ve kaldırılmasıdır. Dolayısıyla da neshedilen hükmün nüzulünün nesheden hükümden önce ve nesheden nasta bu hükmü neshettiğine dair bir delâletin olması kaçınılmazdır. Bunun dışındakilere ise nesh olarak

itibar edilmez. Sırf iki hüküm arasında ihtilaf veya çelişkinin olması, birisini diğerini nesheden kılmaz. Bilakis nesheden nasta muayyen bir hükmü neshettiğine dair bir karinenin olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla önceki şeriatlarda varit olan bu hükümler bunlara muhalefet eden veya bunlarla çelişen İslâm hükümleriyle neshedilmemiştir. Zira buna delâlet eden bir şey olmadığı gibi teşride bunlar ile İslâm hükümleri arasında herhangi bir ilişki de yoktur. Dolayısıyla bunlar İslâm şeriatının önceki şeriatları neshetmesiyle neshedilmiş olup bunları neshetmek üzere gelmiş bunlara has olan özel hükümlerle neshedilmemiştir. Böylece ortaya çıkmaktadır ki sadece Rasul *Salallahu Aleyhi ve Sellem*'in getirdiği şeyler ile muhatap ve mukayyet olmamıza ilişkin istidlal bâtil bir istidlaldir. Çünkü bizler, İslâm şeriatının bizim için getirdikleri ile muhatap ve mukayyetiz. Yoksa ne bizlere rivayet ettiği önceki Nebilerin kıssaları ve haberleri ne de bizlere açıkladığı geçmiş Ümmetlerin hâlleri ve tâbi oldukları hükümler ile muhatabız. Böylece bizden önceki şeriatların bizler için de şeriat olmadığı ortaya çıkmaktadır. Böylelikle de bunun şer'î delillerden itibar edilmesinin bâtil oluşu ortaya çıkmaktadır. Ancak bizden öncekilerin şeriatından olan hükümler hakkında bizlerin de bunlarla muhatap olduğumuza delâlet eden bir nas varit olursa o zaman hakkında bizlerin de kendisiyle muhatap olduğumuza delâlet eden bir nasın varit olduğu Kitap ve Sünnet'te varit olan bu hüküm, bizim şeriatımızdan olmuş ve onun hakkında bizim için gelen Şâri'nin hitabının bizim için de olduğuna delâlet etmiş olur. İşte o zaman onunla amel etmek vacip olur. Ancak bu, onun bizden öncekilerin şeriatı olmasından dolayı değildir. Bilakis bu hüküm hakkında varit olan nasın bizler için gelmiş olmasındandır. Yani Allah'ın bize onunla hitap etmesinden ve Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in getirdiği şeriattan yani İslâm hükümlerinden olması itibarıyla onu bize ulaştırmasından dolayıdır. Nitekim Kitap ve Sünnet'te gelen önceki şeriatların hükümlerinin takip edilmesi sonucunda bizlerin bunlarla muhatap olduğumuza yani bizim şeriatımızdan olduğuna delâlet eden bir nas geldiği ortaya çıkar ki bu da şu üç hâlde gelmiştir:

Birincisi: Kenz ayeti gibi içerisinde hükmün geldiği ayetin hitabı bize yönlendirerek sadır olması hâlinde. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْزُرُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبِئْسَ لَهُمْ بَعْدَٰبٍ أَلِيمٌ* “**Ey iman edenler! (Biliniz ki;) hahamlardan ve rahiplerden**

birçoğu, insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan uzaklaştırırlar. Altın ve gümüşü kenz edip de Allah yolunda infak etmeyenler yok mu, işte onları elim bir azapla müjdele.” [Tevbe 34] Allahu Teâlâ, bu ayette bize hitap etmiştir. Dolayısıyla onun içinde geçenler bizim için bir şeriattır. Bunun içindir ki kenzi haram kılan ayet, hahamların ve rahiplerin hâlini beyan eden ayetin bir parçası olarak gelmiş olsa da kenz bizim şeriatımızda haramdır.

İkincisi: Allah’ın indirdiklerinden başkasıyla hükmetme ayeti gibi içerisinde hükmün geldiği ayetin umuma delâlet eden bir lafızla gelmesidir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ** “Her kim Allah’ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.” [Mâide 44] Ayetteki من “men” lafzı, umuma delâlet etmektedir. Bu da bu ayetin bizi kapsaması demektir. Dolayısıyla bizler onunla muhatabız. Şu ayetler de bunun gibidir: **وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ** “Her kim Allah’ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” [Mâide 45] **وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ** “Her kim Allah’ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar fasıkların ta kendileridir.” [Mâide 47]

Üçüncüsü: Karun hakkında zikredilen Kasas Suresi ayetleri gibi dikkatimizi içindeki hükümlere çeker şekilde ayetlerin birbirini takip etmesidir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ** “Karun, Musa’nın kavminden idi de onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı...” [Kasas 76] Şu kavline kadar olan ayetler: **وَيَكَانَ لَهُ خِزْيَانُ الْجِبْرِائِيلَ يُدْخِلُ مَن يَشَاءُ فِيهَا مَغَانِمَ كَثِيرًا يَرُدُّونَهَا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَلَهُ الْوَكِيلُ** “Vay! Demek ki kâfirler iflah olmazmış.” [Kasas 83] Bu ayeti hemen arkasından şu kavli takip etmiştir: **تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا** “İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. Akıbet, takva sahiplerininindir. Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır.” [Kasas 83-84] Ayetler, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ve müminlere hitap ederek seyretmiştir. Böylece bu, dikkatleri gelen hükümlere çekmiştir. Zira ayet şöyle demiştir: **لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ** “...yeryüzünde böbürlenmeyi arzulamayan...” Hükümler, yeryüzünde böbürlenmek isteyen Karun hakkındadır ki bu da bizlerin de bu hükümlerle muhatap olduğumuza delâlet etmektedir.

İşte bu üç durumda gelen hükümlere İslâmî şeriatın hükümleri olarak itibar edilir. Çünkü bunlarla muhatap olduğumuza delâlet eden nas vardır ve bunları bizden öncekilerin şeriatı olmaları vasfıyla değil İslâmî şeriatın hükümleri olmaları vasfıyla alırız. Dolayısıyla bizden öncekilerin şeriatı bizler için şeriat değildir.

İstihsanın şer'î delillerden olduğunu söyleyenlere gelince, şeriat-tan buna dair hiçbir delil hatta zanni bir delil dahi getiremediler. İstihsanın şer'î delil olduğunu söyleyenler onu, *“müçtehidin kendisinde oluşan fakat ifade etmekte güçlük çekmesinden dolayı ortaya koyamadığı delil”* şeklinde açıkladılar. Yine ilk tarifte olduğu gibi *“daha kuvvetli bir yön sebebiyle lafızların kapsamı gibi kapsamlı olmayan içtihat yönlerinden bir yönü terk etmek”* olarak açıkladılar.

Aynı şekilde *“daha kuvvetli bir yön sebebiyle bir meselede benzerlerinin hükmünden başka bir hükme dönmek şeklinde”* açıklamalarının yanı sıra *“meseleyi benzerlerinden koparmak”* olarak açıklayıp kıyas istihsanı ve zaruret istihsanı olmak üzere istihsanı ikiye ayırdılar. Kıyas istihsanına gelince, *“bir mesele hakkında zihne ilk gelen zahir kıyasın hükmünden vazgeçip daha dakik ve daha gizli fakat delilce daha kuvvetli, görüşçe daha uygun, sonuçça daha sahih olan başka bir kıyas ile onda farklı bir hükme dönmektir.”* Buna da şöyle bir örnek getirdiler: Bir kişi tek bir anlaşma altında iki kişiden borca bir araba satın alsın ve alacaklılardan birisi bu borcun bir kısmını tahsil etmiş olsa bunu kendine tahsis etmeye hakkı yoktur. Bilakis tahsilat ortağı olan kişi tahsil edilen bu kısımdan kendine düşen payı isteme hakkına sahiptir. Çünkü o, bunu tek bir anlaşma altında yapılan ortak satış bedelinden almıştır. Yani iki ortaktan herhangi birisinin aralarındaki ortak satış bedelinden tahsil ettiği para iki ortağa ait paradır. Yani tahsil edilen para şirkete ait olup onlardan birinin bunu kendine tahsis etmeye hakkı yoktur. Eğer ikinci ortak kendi payını tahsil etmeden önce bu tahsil edilen para, tahsil edenin elinde helak olursa bu para, kıyas gereği ikisinin hesabından yani şirketin hesabından helak olmuş olur. Ancak istihsana göre sadece parayı tahsil edenin payından helak olmuş olur ve helak eden kimse istihsanen ikinci ortağın hesabından düşemez. Çünkü o, aslen tahsilat ortaklığından sorumlu değildir. Bilakis onun tahsil edilen parayı tahsil eden kişiye bırakma ve payından dolayı borçlu olan kimseyi takip etme hakkına sahiptir. Diğer örnekler de böyledir. İşte istihsan kıyası budur.

Zaruret istihsanına gelince, *“bir ihtiyacı gidermek ya da sıkıntıyı defetmek için gerekli bir zarurettten veya maslahattan dolayı kıyasın hükmüne muhalefet edilmesidir.”* Bu da kıyasın hükmü bazı meselelerde bir sıkıntıya veya bir soruna yol açtığı zaman bu durumda istihsanen sıkıntıyı ortadan kaldıracak ve sorunu defedecek başka bir hükme dönülür. Bunun örneği ise ücretli kimsedir. Ücretli kimsenin eli, onu kiralayan kimse için emanet bir el sayılır. Dolayısıyla kasıtsız olarak onda telef olursa tazmin edilmez. Mesela bir kişi, bir aylığına evinde elbise dikmesi için başka birisini ücretli olarak tutarsa o özel ücretlidir. Eğer elbise kasıtsız olarak elinde telef olursa tazmin ettirilmez. Çünkü onun eli emanet bir eldir. Keza bir kişi, dükkânında elbise dikmesi için başka birisini ücretli olarak tutar ve o da bütün insanların elbisesini dikiyorsa o genel ücretlidir. Eğer kasıtsız olarak elbise elinde telef olursa tazmin ettirilmez. Çünkü aynı şekilde eli emanet bir eldir. Ancak istihsana göre özel ücretliye tazmin ettirilmeyenken genel ücretliye tazmin ettirilir ki gücünü aşan işleri kabul edip insanların mallarını telef etmesin.

İşte istihsanın özeti budur ve bunlar da istihsana ilişkin olarak getirdikleri delillerdir. Bunların delil olmadığı sadece birer aklî talil (illetlendirme) olduğu açıktır. Zira bunlar ne Kitap’tandır ne de Sünnet’tendir. Bunlar, istihsanın şer’î delillerden olduğuna dair birer katî delil olması bir yana bunlar zanni delil olma derecesine bile ulaşmamışlardır. Bir yönden böyledir. Getirdikleri aklî taliller (illetlendirme) açısından olana gelince, bunlar da bâtıldır. İstihsanın açıklamaları açısından olana gelince, hepsi bâtıldır. Birinci açıklamaya gelince, müçtehidin zihninde canlanan ve ne olduğunu bilmediği delile ne olduğunu bilmedikçe delil olarak itibar etmek caiz değildir. Zira onu ortaya koyamaması kendisinde olanı billurlaştıramadığına ve ona vakıf olamadığına dair bir delildir. Dolayısıyla şer’î delillerden olması doğru değildir. Diğer açıklamalara gelince, bunların manası aynı olup bir meselede benzerlerinden daha kuvvetli yöne dönmektir. Yani daha kuvvetli bir delil sebebiyle kıyastan dönmektir. Eğer bu açıklamalarda geçen daha kuvvetli delille kastedilen Kitap veya Sünnet’ten bir nas ise bu istihsan olmayıp ancak nası tercih etmektir. Dolayısıyla bu, nas ile istidlalde bulunmaktır. Dolayısıyla da istihsan ile istidlalde bulunmak değil Kitap ve Sünnet ile istidlalde bulunmak olur. Eğer daha kuvvetli delille kast ettikleri maslahatı öngörmesinden dolayı akıl olup kastettikleri akıl ise bu da bâtıldır. Çünkü kıyas,

Şâri'nin bize hitabı olan nasla sabit şer'î bir illet üzere mebnidir. Akıl ve maslahat ise nas değildir ve nastan daha kuvvetli başka bir illet yoktur. Dahası aklın ve maslahatın şer'î nasla yani vahyin getirdikleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bunun içindir ki bu dönüş bâtıldır. Açıklamalar açısından böyledir. İstihsanın kısımları açısından olana gelince, kıyas istihsanının bâtil oluşu bir meselede benzerlerinden dönmek olan ikinci açıklamaların bâtil oluşunda ortaya çıkar. Buna gizli kıyas olarak itibar etmeleri de bâtıldır. Çünkü bunun kıyasla hiçbir ilgisi olmayıp bu ancak maslahatsal bir illetlendirmedir. Mesela parayı ortaklardan birisinin tahsil etmesi şirket tarafından yapılmış bir tahsilat olup şirketin parasının helak olmasından sonra ortaklardan birisinin tahsil ettiği bu paranın da helak olması hakkındaki hükümün ihtilaf etmesi doğru değildir. Çünkü satılan ister araba isterse onun bedeli olsun para, şirketin parası olup ortaklardan birisinin parası değildir. Dolayısıyla helak olması şirketin parasının helak olması olduğu gibi parayı tahsil etmek şirketin parasını tahsil etmektir. Böylece maslahatçı bir dönüşe yer yoktur ve bu şeriata da aykırıdır.

Zaruret istihsanına gelince, bu istihsana şer'î nas yerine aklın ve aklın öngördüğü maslahatın hükmetmesinden ve bunların şer'î nastan alınan illete yani şer'î nasın makullüğüne tercih edilmesinden dolayı bâtil oluşu açıktır. Bunların hepsi bâtıldır ve diyecek başka bir şey yoktur. Ayrıca ortak ücretliye tazmin ettirilmesi ve özel ücretliye tazmin ettirilmemesi müreccah olmadan tercih etmektir ve bu şer'î nasa aykırıdır. Zira Beyhaki, Sünen-i Kubra'da Amr İbn-u Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini tahrir etmiştir: **"Ayrıca emanetçiye tazmin etmek yoktur."** Aynı şekilde Beyhaki Sünen-i Kubra'da Kasım İbn-u Abdurrahman'dan Ali ve İbn-u Mesud *Radiyallahu Anhumâ*'nın şöyle dediklerini tahrir etmiştir: *"Emanetçiye tazmin etmek yoktur."* Aynı şekilde Sünen'inde Cabir'den Ebû Bekir *Radiyallahu Anh*'ın bir torbada olan vedianın/emanetin torbanın yırtılması yüzünden kaybolması hâlinde tazmin gerekmediğine hükmettiğini tahrir etmiştir. Dolayısıyla herhangi bir eşya, başında emanetçi olarak duran kimseye kesinlikle tazmin ettirilmez. Çünkü hadisteki *ضَمَانَ* **"tazmin etmek yoktur"** cins-i nefiy ifadesi umuma delâlet etmektedir. Dolayısıyla ister özel ücretli isterse genel ücretli olsun her emanetçiyi kapsar.

Böylece istihsanın şer'î delillerden olmadığı ve şer'î delillerden

sayılmasının doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü ne Kitap'tan, ne Sünnet'ten, ne icmâ-us Sahabe'den, ne zanni bir delil, ne de katî bir delil olmak üzere istihsanın delillerden olduğuna delâlet eden hiçbir delil gelmemesinin yanı sıra, istihšana dair getirdikleri aklî istidlalin ortaya koyduğu bazı örnekler de şer'î naslara aykırıdır.

Mesalih-i mürselenin şer'î delil olduğunu söyleyenlere gelince, onlar da buna dair hiçbir şer'î delil getiremediler. Ancak onlar, şeriatın tamamını maslahatların celbedilmesi ve mefsetetlerin defedilmesi olarak illetlendirince şer'î hükümlerden her bir hükmü de maslahatın celbedilmesi ve mefsetetin defedilmesi olarak illetlendirdiler. Ancak onlardan bazıları bir maslahatın kendisinin veya neviinin maslahat olduğuna dair şeriatıta bir nasın varit olmasını şart koşarken bazıları bunu şart koşmadılar. Bilakis maslahatın kendisinin veya neviinin maslahat olduğuna dair şeriatıtan bir nas varit olmasa dahi kendisiyle menfaatler celbedilip ve zararlar defedildiği için maslahatların umumiliğinden dolayı maslahata şer'î delil olarak itibar ettiler. Böylece mesalih-i mürseleyi, *"kendisinin veya neviinin maslahat olduğuna dair şeriatıta bir nas varit olmayan her maslahattır"* şeklinde tarif ettiler. Zira mürselenin manası, münkatı/delilden kopuk olan demektir. Ve dediler ki: Okuma ve yazmayı öğrenmek gibi maslahatın kendisine has bir nas veya marufun bütün çeşitlerini emretmek veya münkerin bütün çeşitlerinden nehyetmek gibi maslahat olduğuna dair nevisi hakkında genel bir nas gelmişse bu iki durumda bunlar mesalih-i mürseleden sayılmaz. Bilakis mesalih-i mürsele, delilden kopuk olandır. Yani hakkında delil bulunmayandır. Dahası o, şeriatın maslahatları celbetmek ve mefsetetleri defetmek için gelmiş olması umumluğundan alınmıştır. Ancak şer'î maslahatlar ile şer'î olmayan maslahatların arası ayırt edilmelidir. Zira şer'î maslahatlar, şeriatın maksatlarıyla örtüşen maslahatlardır ve şer'î olmayan maslahatlar şeriatın maksatlarıyla örtüşmeyen maslahatlardır. Dolayısıyla şer'î delil olarak itibar edilen mesalih-i mürsele, şeriatın maksatlarıyla örtüşen maslahatlardır. Ancak şeriatın maksatlarıyla örtüşmüyorsa mesalih-i mürseleden itibar edilmez, dolayısıyla şer'î bir delil olmaz. Dolayısıyla mesalih-i mürsele, şer'î nasların külli maslahat olduğuna delâlet ettiği maslahattır. Böylece bir olay veya benzerleri hakkında şer'î nas olmadığında cüzi şer'î hükümler onun esasî üzerine bina edilir. Böylelikle de şer'î delil bizzat maslahat olur.

İşte mesalih-i mürselenin özeti budur ve bu şu iki yönden bâtıldır:

Birincisi: Kitap ve Sünnet'ten olan şer'î naslar kulun muayyen bir fiili ile alâkalıdır. Dolayısıyla şer'î naslar, bu fiil hakkındaki şer'î hükme dair şer'î delil olup ne maslahatla bir alâkası vardır ne de maslahata delil olarak gelmiştir. Zira Allahu Teâlâ, şöyle buyurduğunda: **“Elle alınmış bir rehin.”** [Bakara 283] Ve şöyle buyurduğunda: **“Belli bir müddet için birbirinize borçlandığınızda o borcu yazın.”** [Bakara 282] Ve şöyle buyurduğunda: **“Alışveriş yaptığınızda şahitler getirin.”** [Bakara 282] ancak rehinin, borcu yazmanın ve satış sırasında şahitliğin hükmünü beyan etmiş ve ne sarahaten ne de delâleten bunun maslahat olup olmadığını beyan etmemiştir. Ne yakından ne uzaktan hiçbir şekilde nas da bu hükmün maslahat olup olmadığına sonucuna götürmez. O hâlde bunlara maslahat, dolayısıyla da birer şer'î delil olarak itibar edilmesi için şeriatın kendilerine delâlet ettiği birer maslahat olduğu nasıl söylenebilir? Ayrıca şer'î illetler, şer'î naslar gibi kulun fiili ile alâkalı ve bu fiil hakkındaki şer'î hükmün alâmetine dair delil olarak gelmiş olup maslahatı ve maslahatın alâmetini beyan etmek için gelmemiştir. Mesela Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“Ta ki (o mallar) içinizden yalnız zenginler arasında (dolaşan) bir devlet olmasın.”** [Haşr 7] Ve şöyle buyurmuştur: **“Evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın diye.”** [Ahzab 27] Ve şöyle buyurmuştur: **“Ve müellefe-i kulûb (kalpleri İslâm'a ısındırılacak) olanlara...”** [Tevbe 60] Allahu Teâlâ bu kavillerinde malın zenginler hariç ancak fakirlere dağıtılmasının illetinin malın yalnız zenginler arasında dolaşmasını engellemek, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Zeynep ile evlenmesinin illetinin evlatlığın hanımı ile evlenmenin mubahlığı ve zekâtın müellefe-i kulûba verilmesinin illetinin de onların kalplerini (İslâm'a) ısındırmaya devletin ihtiyacı olduğunu açıklamak olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla bunların maslahat olduğunu beyan etmemiş ve hiçbir şekilde maslahat olup olmamasına itibar etmeksizin dahası ne yakından ne de uzaktan buna hiçbir şekilde bakmaksızın ancak muayyen bir şeyi beyan etmiştir ki o da muayyen hükmün illetidir. O hâlde bu maslahatlara birer şer'î delil olarak itibar edilmesi için şeriatın bu illetlere delâlet ettiği nasıl söylenebilir? Mademki şeriatın nasları ne hükme dair delâletlerinde ne hükmün illetine dair delâletlerinde bu

illetlerin maslahat için geldiğine delâlet etmemiştir, o hâlde naslar maslahatların kendisine veya nevine delâlet etmiştir denmesi caiz değildir. Çünkü şer'î naslarda kesinlikle buna dair hiçbir şey gelmemiştir. Böylece şer'î nasların maslahatların kendisine veya nevine dair bir delil olarak gelmesinin bâtil oluşu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu maslahatlara şer'î delil olarak itibar edilmez. Eğer mesalih-i mürselenin kendisinin veya neviinin maslahat olduğuna dair şeriatın bir nasın varit olduğunu söylemeleri hakkındaki durum böyle ise, şeriatın kendilerine delâlet eden bir nasın varit olmadığı maslahatlara şer'î delil olarak itibar edilmemesi evla babındandır.

İkincisi: Mesalih-i mürselenin mürsele olması için şeriatın ne kendisinin ne de neviinin maslahat olduğuna delâlet eden bir nasın varit olmamasını şart koştu. Dolayısıyla onların bu şartları yani şeriatın maslahatın muayyen bir delilinin olmaması, maslahatın ancak şeriatın maksatlarından anlaşılmasını gerektirir ki tek başına bu bile mesalih-i mürselenin şeriatın itibar edilmemesi için yeterlidir. Çünkü mesalih-i mürselede delâlet eden bir delilin varit olmaması onun reddedilmesi için yeterlidir. Çünkü alınması murat edilen hüküm, şeriatın hükmüdür, aklın hükmü değildir. Dolayısıyla onun şeriatın itibar edilmesi için buna delâlet eden vahyin getirdiği yani Kitap'tan veya Sünnet'ten olan bir delilin varit olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla da şeriatın bir nasın buna delâlet etmemesi şartı, şer'îlik vasfını ondan kaldırmak için yeterlidir.

Mesalih-i mürselenin şeriatın maksatlarından anlaşılır olmasına gelince, şeriatın maksatları anlaşılabilir bir nas değildir ki ondan anlaşılabilir şeye delil olarak itibar edilsin. Dolayısıyla şeriatın maksatlarından anlaşılabilir şeyin, şer'î hükme dair istidlalde hiçbir kıymeti yoktur. Ayrıca şeriatın maksatları olarak isimlendirilen şeylerden kastedilen zinanın, hırsızlığın, insanın öldürülmesinin, içkinin ve İslâm'dan dönmenin haram kılınması gibi nasların delâlet ettiği şeylerse bunlar şeriatın maksadı değildir. Bunlar ancak kulların fiillerine ilişkin hükümdür. Dolayısıyla bunda nasın manasının sınırına bağlı kalınır. Dolayısıyla da nistan anlaşılabilir maksadın bu hükme şer'î delil olarak itibar edilmesi söz konusu olamaz. Bilakis bu, şer'î bir hükümdür. Kaldı ki zihnin bu hükümden şer'î maksat olarak tahayyül ettiği şeylere şer'î delillerden itibar edilmemesi evla babındandır. O hâlde zihnin şeriatın maksadı olarak tahayyül ettiği bu şeyden anlaşılabilir şeylere şer'î delil olarak itibar edilmesi nasıl olur?! Binaenaleyh şeriatın

maksatlarından anlaşılın şeylere şer'î delil olarak itibar edilmesi tamamen bâtıldır. Eğer bunlarla kastedilen şeriatın tamamının hikmetinden anlaşılın yani kullar için rahmet olmasından dolayı Rasul *Salallahu Aleyhi ve Sellem*'in gönderilmesinin hikmeti ise bu hikmettir, illet değildir. Hikmet hâsıl olabilir de olmayabilir de. Dolayısıyla hâsıl olmama olasılığından dolayı kendisiyle istidlalde bulunulacak bir asıl olarak alınmaz. Dolayısıyla da ondan anlaşılın şeyin de kendisiyle istidlalde bulunulacak bir asıl olarak alınmaması evla babındandır. Bundan dolayı şeriatın maksatları denilen hususlardan anlaşılın şeyler şer'î delillerden olmaya elverişli değildir. Dolayısıyla bu açıdan da şeriatın maksatlarından anlaşılın şeylere, şer'î delil olarak itibar edilmesi tamamen bâtıldır. Böylece mesalih-i mürselenin şer'î delillerden itibar edilmesinin bâtil oluşu ortaya çıkmaktadır.

Bu, onları mesalih-i mürseleye şer'î delil olarak itibar etmeye iten sebepler açısından dır. Mesalih-i mürselenin şer'î delillerden olduğuna dair şer'î delil açısından olana gelince, buna dair ne Kitap'tan ne Sünnet'ten ne katî delil, ne de zanni delil kesinlikle herhangi bir şer'î delilleri bulunmamaktadır. Bundan dolayı mesalih-i mürselenin şer'î delillerden sayılması doğru değildir.

İşte tüm bunlardan açıkça ortaya çıkmaktadır ki vahyin katî delille Allah katından getirdiği sabit olan deliller, ancak ve sadece dört delildir ki bunlar; Kitap, Sünnet, Sahabe icmâsı ve illeti şer'î illet olan kıyastır. Bunların dışındakiler hakkında ise katî bir delil gelmemiştir. Böylece şer'î delillerin ancak ve sadece bu dördünün olduğu ortaya çıkar.

Ancak şunun anlaşılır olması gerekir ki bu dördünün dışında bazı imamların itibar ettiği diğer delillerden istinbat edilen hükümler, hem bunlara kail olanların hem de muhaliflerinin nazarında birer şer'î hükümdür. Çünkü bunların delil olduğuna dair delil şüphesi vardır. Dolayısıyla her kim Ümmet'in icmâsına şer'î delil olarak itibar eder ve ondan bir hüküm istinbat ederse bu hüküm onun nazarında ve hakkında şer'î bir hüküm olur ve başka bir hükümü alması helal olmaz. Aynı şekilde muhaliflerinin nazarında da şer'î bir hüküm olur ancak onların hakkında şer'î bir hüküm olmaz. Bunun örneği bizden öncekilerin şeriatı bizler için de şeriatır, mesalih-i mürsele, istihsan ve akıldır. Bunlardan herhangi birinden istinbat edilen her

hüküm kendisinden hüküm istinbat ettiği şeyin şer'î delillerden olduğunu söyleyen kimsenin ve muhaliflerinin tamamının nazarında şer'î hüküm sayılır. Ancak bu onun hakkında şer'î hüküm olur ve muhalifleri hakkında şer'î hüküm olmaz. Bu da naslardan istinbat edilen hükümler gibidir. Zira nasın anlaşılmasındaki ihtilaf, istinbat edilen hükmü istinbat eden kimsenin hakkında şer'î ve bu anlamda ona muhalefet eden kimse hakkında gayri şer'î kılmaz. Bilakis bu hüküm, nastan bu anlayışın anlaşılması mümkün olduğu yani delil şüphesi olduğu sürece bütün Müslümanların nazarında şer'î bir hükümdür. Ancak o, bütün Müslümanlar hakkında şer'î bir hüküm sayılmaz. Bilakis onu istinbat eden ile istinbat edeni taklit eden kimse hakkında şer'î hükümdür, ona muhalefet edenin hakkında değildir. Ancak her şeye rağmen o yine şer'î bir hükümdür. Aynı şekilde ister şer'î bir delil olarak itibar edenler olsun isterse şer'î bir delil olarak itibar etmeyenler olsun şer'î delillerden itibar edilmelerinin bâtlı oluşunu gösterdiğimiz yukarıdaki deliller gibi delil şüphesi olduğu sürece bir delilden istinbat edilen hüküm nastan istinbat edilen hüküm gibi bütün Müslümanlar nazarında şer'î bir hükümdür.

Madde-13: Asıl olan, beraat-i zimmettir. Bir kimse ancak mahkeme kararıyla cezalandırılır. Kim olursa olsun, herhangi bir kimseye işkence yapmak kesinlikle caiz değildir. Her kim bunu yaparsa cezalandırılır.

Bu madde şu üç hususu içerir:

Birincisi, aslolan beraat-i zimmettir kaidesi. İkincisi, cezalandırmanın ancak kâdının kararıyla olması. Üçüncüsü, işkencenin caiz olmamasıdır. Birinci hususa gelince, bunun delili Vail İbn-u Hacer'den şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: *جَاءَ رَجُلٌ مِنْ حَضْرَمَوْتٍ وَرَجُلٌ مِنْ كِنْدَةَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ الْحَضْرَمِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هَذَا قَدْ غَلَبَنِي عَلَى أَرْضٍ لِي كَانَتْ لِأَبِي، فَقَالَ الْكِنْدِيُّ: هِيَ أَرْضِي فِي يَدِي أُرْغَهَا لَيْسَ لَهَا فِيهَا حَقٌّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْحَضْرَمِيِّ: أَلَيْكَ بَيْتُهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَلَاكَ يَمِينُهُ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الرَّجُلَ "Hadramevt'ten bir adam ve Kinde'den bir adam Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldiler. Hadramevtli dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bu adam, babamdan düşen bana ait bir araziye eline geçirdi. Kindeli dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! O benim ektiğim mülkümde olan bir arazidir, onun onda hiçbir hakkı yoktur. Rasul*

SallAllahu Aleyhi ve Sellem Hadramevtliye dedi ki: Delilin/kanıtın var mı? Dedi ki: Hayır. Allah'ın Rasulü dedi ki: O hâlde ona yemin ettirebilirsin. Hadramevtli dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bu adam facir birisidir, neye yemin ettiğine aldırış etmez ve hiçbir şeyden sakınmaz. Bunun üzerine Allah'ın Rasulü dedi ki: Senin için yapabileceğim bundan başka bir şey yoktur." [Muslim] Aleyhi's Salatu ve's Selam şöyle buyurmuştur: **البينة على المدعي، واليمين على من أنكر** "Davacıya delil (kanıt) gerekir. İnkâr edene de yemin gerekir."

[Beyhaki, sahih sened ile tahrir etti.] Birinci hadiste Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, davacıyı kanıt/delil getirmekle sorumlu tutmuştur. Bu da davalının suçu ispatlanıncaya kadar suçsuz olması demektir. İkinci hadiste ise Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, delil getirme vacibiyetinde aslolanın ancak davacı için olduğunu beyan etmiştir ki bu da davalının suçu ispat edilinceye kadar suçsuz olduğuna dair bir delildir.

İkinci hususa gelince, bunun delili Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir: **... مَنْ أَخَذْتُ لَهُ مَالًا فَهَذَا مَالِي فَلْيَأْخُذْ مِنْهُ، وَمَنْ جَدَّتْ لَهُ ظَهْرًا فَهَذَا ...** **"Kimin malını almışsam işte malım gelsin alsın, kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım gelsin ona kısas uygulasin..."**

[Ebû Yale, Fadl İbn-u Abbas'tan tahrir etti.] Haysemi, Ebî Yale'nin isnadında Ata İbn-u Muslim'in bulunduğunu, İbn-u Hibban ile başkaları onun sika olduğunu, diğerlerinin zayıf olduğunu söylediklerini ve geriye kalan ravilerin ise sika olduğunu söyledi. Taberani'nin Mu'cem-il Avsat'ta ise şu lafızla varit olmuştur: **فَمَنْ كُنْتُ جَدَّتْ لَهُ ظَهْرًا فَهَذَا ظَهْرِي فَلْيَسْتَفِدْ مِنْهُ وَمَنْ كُنْتُ شَتَمْتُ لَهُ عِرْضًا فَهَذَا عِرْضِي فَلْيَسْتَفِدْ مِنْهُ وَمَنْ كُنْتُ أَخَذْتُ لَهُ مَالًا فَهَذَا مَالِي فَلْيَسْتَفِدْ مِنْهُ**

"Kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım gelsin ona kısas uygulasin, kimin ırzına sövmüşsem işte ırzım gelsin ona kısas uygulasin, kimin malını almışsam gelsin ona kısas uygulasin." İbn-u Kesir'in el-Bidâye ve'n Nihâye'de ise şu lafızla varit olmuştur: **لَا فَمَنْ كُنْتُ جَدَّتْ لَهُ ظَهْرًا فَهَذَا ظَهْرِي فَلْيَسْتَفِدْ وَمَنْ كُنْتُ أَخَذْتُ لَهُ مَالًا فَهَذَا مَالِي فَلْيَأْخُذْ مِنْهُ وَمَنْ كُنْتُ شَتَمْتُ لَهُ عِرْضًا فَهَذَا عِرْضِي فَلْيَسْتَفِدْ مِنْهُ** **"Dikkat edin! Kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım gelsin kısas uygulasin, kimin malını almışsam işte malım gelsin alsın, kimin ırzına sövmüşsem işte ırzım gelsin kısas uygulasin."** Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bu hadisi yönetici iken söylemiştir. Bu da haksız yere kimi cezalandırılmışsam bana kısas uygulasin demektir. Bu da tebaadan birisinin bu cezayı gerektirecek bir günah işlediği ispat edilmeden yöneticinin onu cezalandırmasının haram olduğuna dair bir delildir. Yine lanetleşme kıssasında Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur:

لَوْ كُنْتُ رَاجِمًا أَحَدًا بَعْدَ بَيْتِي

“Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim.” [Muttefekun Aleyh/Lafız Muslim’e aittir]

Bu da demektir ki onun hakkında şüphe olmasına rağmen delil bulunmamasından dolayı onu recmetmemiştir. Bunun delili ise *Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in aralarında lanetleştirme yaptırdığı iki kişi hakkında İbn-u Abbas’ın hadisinde varit olan şu ifadedir: **“Mecliste bir adam İbn-u Abbas’a şöyle dedi: Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in, dediyi bu kadın mı? İbn-u Abbas dedi ki: Hayır, o İslâm’da kötülük ortaya koyan bir kadındır.”** [Muttefekun Aleyh] Yani fahişeliği açıktan yapıyordu ama bu yaptığı bir kanıt ve itiraf ile ispat edilememiş demektir. Bu da onda zina şüphesi mevcuttu demektir. Buna rağmen *Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, zina yaptığı ispat edilememesinden dolayı onu recmetmeyerek şöyle demiştir: **“Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim.”** Hadisteki “لَوْ” (lev) harfi,

imkânsızlıktan dolayı imtina harfidir. Dolayısıyla kanıt imkânsızlığından dolayı recmden imtina etmiştir. Bu da yöneticinin tebaadan birisini şeriatın suç olduğunu belirttiği bir suçu işlemekçe ve bu suçu işlediği kadâ meclisinde yargı yetkisine sahip bir kâdının huzurunda ispat edilmedikçe cezaya çarptırmasının caiz olmadığına dair bir delildir. Çünkü kanıt, yargı yetkisine sahip bir kâdının huzurunda ve kadâ meclisinde olmadıkça ona kanıt olarak itibar edilmez. Ancak yönetici, suç ispat edilmeden önce suç olayını karara bağlamak amacıyla mahkemeye çıkarılincaya kadar sanığı hapsedme hakkına sahiptir. Fakat bu hapsedmenin belirli bir süreliğine olması kaçınılmaz olup sanığı süresiz hapsedmesi doğru değildir ve bu süre kısa olmalıdır. Sanığın hapsedilmesinin caiz olduğunun delili ise Tirmizi ile Ahmed’in tahrir ettiği ve Tirmizi’nin hasen ve Hakim’in isnadı sahih dediği Behz İbn-u Hakim’in babasından o da dedesinden rivayet ettiği şu hadistir: **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir suç hakkında bir adamı hapsedti, sonra da onu serbest bıraktı.”** Aynı şekilde Hakim, Ebî Hurayra’dan şu hadisi tahrir etmiştir: **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir suç hakkında bir kişiyi bir gece ve bir gündüz hapsedti.”** Bu hadisin senedinde hakkında söz olan İbrahim İbn-u Haysem olmasına rağmen Beyhaki’nin Kubra ve

İbn-u Carud'un Müntaka adlı eserlerinde Behz İbn-u Hakim İbn-u Muaviye babasından o da dedesinden olan başka bir rivayetinde şöyle gelmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَبَسَ رَجُلًا فِي تُهْمَةٍ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ثُمَّ خَلَّى عَنْهُ* **"Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir suç hakkında bir adamı gündüz bir saat hapsetti, sonra da serbest bıraktı."**

İşte bunların hepsi hapis süresinin sınırlandırılmasının ve olası en kısa zaman olmasının kaçınılmaz olduğuna dair bir delildir. Çünkü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir kişiyi hapsetmiş sonra serbest bırakmış, bir kişiyi bir gece bir gündüz hapsetmiş ve bir kişiyi gündüz bir saat hapsetmiştir. Bilindiği üzere bu hapis, bir ceza olmayıp sadece karanlıkta kalan bazı noktaları aydınlatmak amacıyla gözaltı hapsidir.

Üçüncü hususa gelince, suçu ispatlanmadan sanığın cezaya çarptırılmamasını ve Allah'ın ahirette azap kıldığı şeyle -ki o ateştir- cezalandırmanın, yani ateşle yakarak cezalandırmanın caiz olmamasını kapsar. Suç ispatlanmadan cezaya çarptırılmamasına gelince, bunun delili Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu hadisidir: *لَوْ كُنْتُ رَاجِمًا أَحَدًا بَعِيرٍ بِنَيْتِهِ لَرَجَمْتُهَا* **"Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim."** [İbn-u Abbas/Mut-tefekun aleyh] Oysa İbn-u Abbas'ın sözünden anlaşıldığı üzere o, zina yapmakla tanınan bir kadındı. Dolayısıyla itiraf etmesi için sanığın cezaya çarptırılması caiz olsaydı fahişeliği açıktan yapmasına rağmen kesinlikle itiraf etmesi için o kadın cezalandırılırdı. Dolayısıyla sanığın cezalandırılması kesinlikle helal değildir. Bundan dolayı suçu ispatlanmadan sanığa vurmak ve sövmek haram olduğu gibi suç işlediği ispat edilmedikçe herhangi bir cezaya çarptırılması da haramdır. Nitekim İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmesi de bunu teyit etmektedir: *شَرِبَ رَجُلٌ فَسَكِرَ، فَلَقِيَ يَمِيلًا فِي الْفَجِّ، فَأَنْطَلِقَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ فَلَمَّا حَادَى بَدَارَ الْعَبَّاسِ انْقَلَبَ فَدَخَلَ عَلَى الْعَبَّاسِ فَأَنْتَرَمَهُ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَنَجَكَ وَقَالَ: أَفْعَلَهَا وَلَمْ يَأْمُرْ فِيهِ بِشَيْءٍ* **"Bir adam içip sarhoş oldu. Dar bir yolda yatarken bulundu. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e götürülürken Abbas'ın evine yaklaşınca kaçıp kurtularak Abbas'ın evine girdi ve boynuna sarıldı. Bu durum Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e, söylenince güldü ve dedi ki: Öyle mi yaptı. Onun hakkında hiçbir şey emretmedi."** [Ebû Davud ve Ahmed tahrir etti/ Lafız Ebû Davud'a ait] Böylece Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yanında itiraf etmemesinden ve bu hususta şahitlik yapılmamasından dolayı bu adama had uygulamamıştır. Bu da demektir ki sarhoşlukla suçlanmasına rağmen bu onun

üzerinde ispat edilmemiştir. Dolayısıyla itiraf etmesi için cezalandırılmamış ve sırf itham edilmesinden dolayı herhangi bir cezaya çarptırılmamıştır. Bundan dolayı kadâ meclisinde yargı yetkisi olan bir kâdının huzurunda hakkında suç sabit olmadan sanığın cezalandırılması doğru değildir. İfk hadisinde Ali *RadiyAllahu Anh*'ın Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in önünde cariyeye vurduğu rivayetine gelince, cariyeye bir sanık değildi. Dolayısıyla sanığa vurulmasının caiz olduğuna dair delil olmaya uygun değildir. Ayrıca Ali'nin Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in cariyesi Berire'ye vurması hadisini Buhari, Aişe kanalıyla şöyle rivayet etmiştir: Ali, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e dedi ki: "Cariyeye sor." Ona soran bizzat Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'di ve hadiste Ali'nin cariyeye vurduğunu zikretmemiştir. Zira hadiste şöyle geçmiştir: *وَأَمَّا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَمْ يُضَيِّقِ اللَّهُ عَلَيْكَ وَالنِّسَاءَ، سِوَاهَا كَثِيرٌ، وَإِنْ تَسْأَلُ الْجَارِيَةَ تَصْنُفُكَ، قَالَتْ: قَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَرِيرَةَ فَقَالَ: أَمِي بَرِيرَةُ* **“Ali İbn-u Ebî Talib de dedi ki: “Ey Allah'ın Rasulü! Allah sana darlık vermez. Ondan başka kadın mı yok. Cariyeye sorarsan o seni tasdik edecektir. (Aişe) dedi ki: Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Berire'yi çağırdı ve dedi ki: Ey Berire!”** Buhari'nin başka bir rivayetinde ise şöyle geçmiştir: *وَقَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنْتِي فَسَأَلَ عَنِّي خَادِمَتِي، فَقَالَتْ: لَا وَاللَّهِ، مَا عَلِمْتُ عَلَيْهَا عَنِيَا إِلَّا أَنَّهَا كَانَتْ تَرْفُدُ حَتَّى تَدْخُلَ الشَّاءُ فَتَأْكُلُ خَمِيرَهَا أَوْ عَجِينَهَا، وَانْتَهَرَهَا بَعْضُ أَصْحَابِهِ فَقَالَ: اصْنُفِي رَسُولُ اللَّهِ حَتَّى أَسْقُطُوا لَهَا بِهِ* **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, evime geldi ve benim hakkımda hizmetçime sordu. Bunun üzerine (Berire) dedi ki: Hayır Allah'a yemin olsun ki uyuması ve bu sırada keçinin gelip mayalı hamurunu veya hamurunu yemesi dışında onun bir ayıbını görmedim. Rasul'ün bazı Sahabesi onu azarlayarak şöyle dediler: Rasulullah'a doğru söyle. Hatta ona meseleyi açıkça sordular.”** Buhari, Ali'nin cariyeye vurduğunu zikretmemiştir. Ancak başka rivayetlerde Ali'nin cariyeye vurduğunu zikredilmiştir. Zira İbn-u Hişam, Ali'nin ona vurduğunu zikretmiştir. Nitekim İbn-u Hişam Sîret'inde İbn-u İshak'tan o da müminlerin annesi Aişe *RadiyAllahu Anhâ*'dan şöyle rivayet edilmiştir: *يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النِّسَاءَ كَثِيرٌ، وَإِنَّكَ لَقَادِرٌ عَلَى أَنْ تَسْتَخْلِفَ، وَسَلَّ الْجَارِيَةَ فَأَنَبَهَا سَتَاصْنُفُكَ، قَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَرِيرَةَ لَيْسَأَلَهَا، فَقَامَ إِلَيْهَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَضَرَبَهَا ضَرْبًا شَدِيدًا وَيَقُولُ: اصْنُفِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ، فَقُول: وَاللَّهِ مَا أَعْظَمُ إِلَّا خَيْرًا* **“Ali de dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Kadından çok ne var ve şüphesiz sen çocuk yapmaya muktedirsin. Cariyeye sor şüphesiz o seni tasdik edecektir. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve**

Sellem, Aişe'nin durumunu sormak için Berire'yi çağırdı. Derken Ali İbn-u Ebî Talib, Berire'ye doğru ilerleyerek ona şiddetli bir yumruk vurdu ve dedi ki: Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e doğru söyle. Bunun üzerine Berire şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki hayırdan başka bir şey bilmiyorum." Bu rivayet sıhhatli kabul edilse dahi sanığa vurmanın caizliğine delâlet etmez. Çünkü cariyeye Berire, bu meselede sanık olmadığı gibi şahit olduğu da söylenemez. Zira sanığa vurulmaması Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Berire dışında başkalarına sorması ve onlara vurmaması deliline binaen şahit olması yüzünden değildir. Mesela kız kardeşi Hamne Bint-u Ceş Aişe hakkında dedikodu yapmasına rağmen Zeynep Bint-u Ceş'e sormuş ve ona vurmamıştır. Zira Buhari, İfk hadisinde şöyle diyor: **“(Aişe) dedi ki: Kız kardeşi Hamne, onunla mücadele etmeye başladı. Böylece helak olanlar arasında helak oldu.”** Dolayısıyla Zeynep, olayı bildiği zannedilen kimse konumundaydı ve sorgulandığı hâlde ona vurulmamıştır. Bundan dolayı Berire'ye şahit olması itibarıyla vurulmuştur denilmez. Zira ona ancak Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in hizmetçisi olması itibarıyla vurulmuştur. Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in hizmetçisine vurmaya ve ona vurulmasına izin vermeye hakkı vardır. Zira Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem kendi hizmetçisine ve başkalarına sormuş, Ali'nin hizmetçisine vurması ve Sahabe'nin onu azarlaması karşısında sessiz kalmış, başkalarına vurmadığı gibi başkalarına vurulması karşısında da sessiz kalmamıştır ki işte bunlar, hizmetçisi olmasından dolayı ona vurulmasını caiz kıldığına delâlet etmektedir. O hâlde kişinin terbiye etmek veya bir konuyu araştırmak amacıyla hizmetçisine vurmaya hakkı vardır. Dolayısıyla bu hadis hem sanığa hem de şahide vurmanın caizliğine dair delil olmaya uygun değildir. Bilakis bu hadis, terbiye etmek veya bir konuyu araştırmak amacıyla kişinin hizmetçisine vurmasının caizliğine dair bir delildir. Böylece bu hadisle sanığa vurmanın caizliğine dair istidlal ortadan kalkmış ve ona vurmanın caiz olmadığına dair delil sabit kalmış olur ki o da Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir: **لَوْ كُنْتُ زَاجِمًا أَحَدًا بَعْتِرَ بَنِيهِ لَرَجَمْتُهَا “Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim.”** [İbn-u Abbas/Mutefekun aleyh] Dolayısıyla sanığa vurmak, sövmek, azarlamak ve işkence etmek kesinlikle helal değildir. Ancak hapsedilmesine dair delil varit olmasından dolayı onun hapsedilmesi doğrudur.

Suç işlediği ispat edilmeden önce sanığı cezalandırmanın caiz olmaması açısından böyledir. Allah'ın ahirette azap kıldığı şeyle cezalandırmanın caiz olmaması açısından olana gelince, bunun delili Buhari'nin İkrime'den şöyle dediğini tahrir etmesidir: *أَتَيْتُ عَلِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَرْنَادِقَةً فَأَحْرَقْتُهُمْ، فَبَلَغَ ذَلِكَ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ: لَوْ كُنْتُ أَنَا لَمْ أُحْرَقْتُهُمْ لِنَهْيِ رَسُولِ اللَّهِ لَا تُعَذِّبُوا* *“Ali Radiyallahu Anh'a birtakım zındıklar getirildi. O da onları yaktı. Bu durum İbn-u Abbas'a ulaştınca dedi ki: Ben olsaydım Rasulullah'ın Allah'ın azabı ile azap etmeyi yasaklamasından dolayı onları yakmazdım.”* Buhari, Ebî Hurayra'dan Nebi *Salallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu tahrir etmiştir: *وَإِنَّ النَّارَ وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذِّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ* *“Ateşle ancak Allah azaplandırır.”* Ebû Davud, İbn-u Mesud hadisinden bir kısma hakkında şu lafzı tahrir etmiştir: *لَا قَاتِلَهُ إِلَّا النَّارُ* *“Şüphesiz ateşle ancak ateşin Rabbi azaplandırır.”* Buna göre kadâ meclisinde yargı yetkisi olan bir kâdının önünde sanığın bir suç işlediği ispatlanırsa ateş, elektrik gibi ateş benzeri ve Allah'ın azaplandığı bir şeyle cezalandırmak caiz değildir. Şâri'nin belirttiği cezaların dışında bir ceza ile cezalandırılması da caiz değildir. Zira Şâri, suçluların cezalandırılacağı ukubatı belirlemiştir ki şunlardır: Öldürmek, kırbaçlamak, recmetmek, sürgün etmek, kesmek, hapsedmek, malını telef etmek, para cezası vermek, teşhir etmek ve bedeninin herhangi bir kısmını ateşle dağlamak. Bunların dışında başka bir şey ile bir kişiyi cezalandırmak helal değildir. Mesela bir kişi ateşle yakılarak cezalandırılmaz ancak malını yakmak caizdir. Bir kişi tırnakları sökülerek, gözü çıkartılarak, elektriğe verilerek, suda boğularak, üzerine soğuk su dökülerek, aç bırakılarak, soğuktan koruyacak ihtiyaçları olmadan açıkta bırakılarak ve benzeri şeylerle cezalandırılmaz. Bilakis cezalandırılırken şeriatın getirdiği ukubatla sınırlı kalınır ve yöneticinin bunların dışındaki bir şeyi suçlu için ceza olarak belirlemesi haramdır. Bundan dolayı bir kişiye işkence yapılması kesinlikle caiz değildir ve bunu kim yaparsa şeriate muhalefet etmiş olur. Eğer bir kişinin başka bir kişiye işkence ettiği ispat edilirse bundan dolayı cezalandırılır. İşte bunlar on üçüncü maddenin delilleridir.

Madde-14: Efalde (fiillerde) asıl olan, şer'î hükme bağlanmaktır. Dolayısıyla hükmü bilinmedikçe hiçbir fiil yapılmaz. Eşyada (nesnelerde) ise asıl olan, -haramlığına dair delil bulunmadıkça- mubahlıktır.

Bir Müslüman, amellerini şer'î hükümlere göre yürütmekle me-murdur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ** “Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaş-mazlıklarda sana (İslâm'a) muhakeme olmadıkça iman etmiş **olmazlar.**” [Nisa 65] Ve şöyle buyurmuştur: **وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ** “**Rasul size neyi getirdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan kaçının.**” [Haşr 7] Dolayısıyla bir Müslüman için aslanan şer'î hükümlerle mukayyet olmasıdır. Ayrıca şer'î kaide şöyledir: [لا شرع لا شرع] **“Şeriat varit olmadan şeriat yoktur.”** Yani herhangi bir mesele hakkında Allah'ın hükmü varit olmadan bu mesele için hüküm yoktur demektir. Dolayısıyla bir mesele hakkında Allah'ın hükmü varit olmadan hiçbir hüküm mesela mubah hüküm verilmez. Mubah şer'î bir hüküm olup Şâri'nin hitabı ile sabit olmalıdır. Aksi takdirde şer'î hüküm olmaz. Çünkü şer'î hüküm; kulların fiillerine ilişkin Şâri'nin hitabıdır. Dolayısıyla hakkında Şâri tarafından bir hi-tabın varit olmadığı hiçbir şey şer'î bir hüküm olmaz. Bundan dolayı mubah, haram kılan bir şeyin varit olmaması demek değildir. Bilakis mubah, mubaha dair şer'î bir delilin yani fiilde Şâri tarafından mu-hayyerliğin varit olup olmamasıdır. Bundan dolayı aslanan Şâri'nin hitabı ile mukayyet olmaktır, mubahlık değildir. Çünkü hükmünün ispatında mubahın kendisi de Şâri'nin hitabına muhtaçtır. Bu ise ge-nel olup hem fiilleri hem de şeyleri kapsar. Dolayısıyla bir Müslü-man, bir fiili yani herhangi bir fiili yapmak istediğinde Allah'ın hükmü ile mukayyet olması vacip olduğundan hükmü öğrenip onunla mukayyet oluncaya kadar araştırması da vaciptir. Aynı şe-kilde bir Müslüman, bir şeyi almak veya vermek istediğinde hangi şey olursa olsun, bu şeyde Allah'ın hükmü ile mukayyet olması ona vacip olduğundan hükmü öğrenip onunla mukayyet oluncaya kadar onu araştırması da vaciptir. Nitekim ayet ve hadislerin mantuku ve mefhumuyla üzerine delâlet ettiği şey işte budur. Dolayısıyla bir Müslümanın şer'î hüküm olmadan herhangi bir fiili yapması veya herhangi bir şey yönünde tasarrufta bulunması helal değildir. Bilakis herhangi bir fiil veya herhangi bir şeyde şer'î hüküm ile mukayyet olması vaciptir. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ** “**İşte bugün, size dininizi kemale erdirdim. Üzerinize olan nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'a razı oldum.**” [Mâide 3] Ve şöyle buyurmuştur:

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ **“Bu kitabı da sana, her şey için bir açıklama olarak inzal ettik.”** [Nahl 89] Artık Allahu Teâlâ'nın bu kavillerinden sonra hükmünün delilini açıklamadığı ne bir fiil ne de bir şey kalmıştır. Dolayısıyla bu iki ayeti anlamasının ardından herhangi bir kimsenin bazı fiillerin, bazı şeylerin veya bazı vakıaların şer'î hükümden yoksun olduğu görüşünde olması helal değildir. Bu ise bir delil belirtmediği veya bu hususta mükellefin dikkatini çeken bir emare yani mükellefin hükmünün vacip mi veya haram mı veya mendup mu veya mekruh mu veya mubah mı olduğunu gösteren bir illet koymadığı için şeriatın bunları mutlak olarak ihmal ettiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu ve benzeri sözler, İslâmî şeriat hakkında kuşku duymaktır. Binaenaleyh bir kimsenin, *“Bu fiil mubahtır çünkü buna ilişkin şer'î bir delil varit olmamıştır ve şer'î bir delil varit olmadığına aslanan mubahlıktır.”* demesi helal olmadığı gibi *“Bu şey mubahtır çünkü buna ilişkin şer'î bir delil varit olmamıştır ve şer'î bir delil varit olmadığına aslanan mubahlıktır.”* demesi de helal değildir. Çünkü şeriat hakkında delilin olmadığı hiçbir fiil veya şey yoktur. Dolayısıyla bir Müslümana düşen, bir fiil veya şey hakkında Allah'ın hükmünü araştırıp onu alması olup hakkında bir delil yok diye onu mubah kılması değildir.

Ancak şer'î hüküm, kulların fiillerine ilişkin Şâri'nin hitabı olduğuna göre hitap, şey için değil kulun fiilini tedavi etmek için gelmiş olur. Şey için gelmesi onun kulun fiili ile alâkalı olması itibarıyladır. Dolayısıyla hitapta aslanan kulun fiilidir. Şey ise ister hitap، اَشْرَبُوا **“Yiyiniz ve içiniz.”** [Bakara 60] gibi şeyi zikretmeden mutlak olarak fiil için gelsin isterse اَلْحَمُّ الْخَنزِيرِ **“Ölü, kan ve domuz eti size haram kılındı.”** [Mâide 3] gibi fiili zikretmeden mutlak olarak şey için gelsin kulun fiiline bağlı olarak gelmiştir. Dolayısıyla bu üç şey için haram hükmü ancak yemek, alışveriş, icâra ve benzerleri gibi kulun bunlara ilişkin fiiliyle alâkalı olması bakımındandır. Bundan dolayı ister fiile ait bir hüküm isterse şeye ait bir hüküm olsun şer'î hüküm kulun fiiline aittir. İşte fiillerde asıl olan mukayyetlik buradan gelmektedir. Çünkü hitap, sadece kulun fiiliyle alâkalıdır.

Ancak şer'î hükümlerin tafsilî delillerinin istikrası sonucunda hitabın yönü bakımından hükümlerin delili olarak gelen naslarda fiilin delili olan nasın durumunun, şeyin delili olan nasın durumundan farklı olduğu görülür. Zira fiile ilişkin nasta hitap, fiil ile birlikte şey

zikredilmiş olsun ya da olmasın sadece fiile yöneltilmiştir. Mesela Allahu Teâlâ'nın şu kavilleri: **“Allah, alışverişi helal, ribayı haram kıldı.”** [Bakara 275], **“Kâfirlerden yakınızda bulunanlara karşı savaşın.”** [Tevbe 123], **“Varlıklı olan varlığına göre infak etsin.”** [Talak 7], **“Emanet bırakılan kimse emaneti sahibine iade etsin.”** [Bakara 283], **“Yiyiniz ve içiniz.”** [Bakara 60] Ve Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavilleri: **“Alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkça muhayyerdirler (serbesttirler).”** [İbn-u Ömer ve başkalarının kanalıyla muttefekun aleyh], **“Ücretli kimseye ücretini verin.”** [İbn-u Mâce, İbn-u Ömer ve Beyhaki Ebî Hurayra kanalıyla Bagavi'nin hasen dediği isnad ile rivayet ettiler]

İşte bu nasların hepsinde hitap, fiile yönetilmiş ve şey zikredilmiştir. Mesela Allahu Teâlâ'nın şu kavilleri: **“Hepsinden de taze et yersiniz.”** [Fâtır 12], **“Ondan taze et yemeniz için...”** [Nahl 14], **“Ondan hububat çıkardık. İşte onlar, bundan yerler.”** [Yasin 33], **“Yetimlerin mallarını zulüm olarak (haksızlıkla) yiyenler...”** [Nisa 10], **“Onun meyvelerinden yemeleri için...”** [Yasin 35] Bunların hepsinde, şey zikredilmiş olsa da hitap fiile yöneltilmiştir. Bu tür bir hitap doğrudan kulun fiiliyle alâkalıdır. Bu durum şey ile alâkalı olan nastan farklıdır. Zira onda hitap, şey ile birlikte fiil zikredilmiş olsun ya da olmasın sadece şeye yöneltilmiştir. Mesela Allahu Teâlâ'nın şu kavilleri: **“Ölü (hayvan eti) size haram kılındı.”** [Mâide 3], **“Size ancak ölü (hayvanı), (akan) kanı, domuz etini haram kıldı.”** [Nahl 115], **“Gökten su indirdik.”** [Müminun 18], **“Her canlı olan şeyi sudan yarattık.”** [Enbiya 30] Ve Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in deniz suyu hakkındaki şu kavli: **“Onun suyu temiz ve ölüsü helaldir.”** [Malik, Ebî Hurayra kanalıyla tahric etmiştir ve sahihtir] Bunların hepsinde hitap şeye yöneltilmiş ve şey ile birlikte fiil zikredilmemiştir. Mesela Allahu Teâlâ'nın şu kavilleri: **“İçki, kumar, putlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun.”** [Mâide 90], **“İçtiğiniz suyu gördünüz mü?”** [Vakıa 68], **“Yaktığınız ateşi gördünüz mü?”** [Vakıa 71], **“Hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki edirsiniz.”** [Nahl 67], **“Size onların karınlarındaki işkembe ile**

kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen tam halis süt içiriyoruz.” [Nahl 66] Bunların hepsinde fiil zikredilmiş olsa da hitap şeye yöneltilmiştir. Bu tür bir hitap şey ile alâkalıdır. Dolayısıyla şeyin hükmü için bir beyandır. Ancak hitabın şey ile alâkalı olması kulun fiilinden kopuk olarak şey açısından değil sadece kulun fiili açısından şeyin hükmünün beyan edilmesi bakımındandır. Zira kulun fiili ile ilgili olmadıkça şey için bir hükmün olması imkânsızdır. Tüm bunlarla hitabın yönü bakımından nasın durumundaki farklılık ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar şer’î hüküm, kulların fiillerine ilişkin Şâri’nin hitabı olarak gelmiş olsa da bu farklılık, hükmü kulun fiilinden kopuk olarak değil de kulun fiiliyle ilgili olmasına rağmen şeyin hükmünü mutlak olarak beyan eden şeye has hükümlerin geldiğine delâlet etmektedir. İstikra sonucunda bu delâlet bize göstermektedir ki şeylerin hükümleri, fiillerin hükmünü beyan etmek üzere gelen genel delil ile gelmiş olup şeylere has olarak gelen hükümler ise ancak fiillerin delili ile gelen genel hükümden istisna mesabesinde. Çünkü istikra sonucunda ortaya çıkmaktadır ki hitabın doğrudan fiile yönlendirildiği şer’î nas, genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla onunla alâkalı olan tüm şeyler mubahtır. Çünkü fiilin veya muhayyerliğin talebi genel olup her şeyi kapsar. Dolayısıyla bu talebe göre her şey mubah olmakta ve herhangi bir şeyin haram kılması bir nasa ihtiyaç duymaktadır. Mesela Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“O, göklerde ve yerde ne varsa kendi katından size boyun eğdirmiştir.”** [Casiye 13] Bu demektir ki göklerde ve yerde olan şeyleri bizim için yaratmıştır. Dolayısıyla bunlar mubahtır. Ve şöyle buyurmuştur: **“Allah, alışverişi helal kıldı.”** [Bakara 275] Bu demektir ki Allah, bütün şeylerin satışını ve alımını helal kılmıştır. Dolayısıyla bunlardan herhangi bir şeyin satışının helal olması için bir delil gerekmemektedir. Çünkü genel delil, her şeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla içki gibi bunlardan herhangi bir şeyin satılmasının haram kılması için bir delil gerekmektedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından ye-yin.”** [Bakara 168] Bu demektir ki her şeyin yenmesi helaldir. Dolayısıyla herhangi bir şeyin yenmesi onu mubah kılan bir delile gerek duymamaktadır. Çünkü genel delil onu mubah kılmıştır. Ancak mesela ölü hayvan eti gibi bir şeyin yenilmesinin haram kılması bir delile gerek duymaktadır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Kulُوا وَاشْرَبُوا وَلَا**

تُسْرُفُوا **“Yiyn, için, israf etmeyin.”** [A'râf 31] Bu demektir ki her şeyi içmek mubahtır. Dolayısıyla herhangi bir şeyi içmek için onu mubah kılan bir delile gerek yoktur. Çünkü genel delil onu mubah kılmıştır. Ancak mesela sarhoşluk verici bir şeyin haram kılınması bir delile ihtiyaç duymaktadır. Hakeza konuşmak, yürümek, oynamak, koklamak, bakmak ve benzerleri gibi insanın fiilleri ile ilgili olan her şeyi mubah kılan genel delil varit olmuştur. Dolayısıyla herhangi bir şeyin mubah olması bir delile ihtiyaç duymamaktadır. Ancak bu fiillerle ilgili olan herhangi bir şeyin haram olması onu haram kılacak bir delile ihtiyaç duymaktadır. İçerisinde fiile yönlendirilmiş nasların geldiği deliller, şeylerin hükmünü genel ve mutlak olarak beyan etmiş olmaktadır. Dolayısıyla da bunların hükümlerini beyan eden naslara ihtiyaç yoktur. Şeylerin genel hükmünün beyan edilmesinden sonra onlara has nasların gelmesi ise onların bu genel hükümden istisna etmek üzere geldiğine dair bir delildir. Böylece şeriatın naslarının şeyler hakkındaki şer'î hükmün onların mubah olduğunu açıklamak üzere gelmiş olmasına rağmen bunlardan bazı hükümleri istisna etmek üzere de naslar gelmiştir. Dolayısıyla şeyler, onları haram kılan bir nas gelmedikçe mubah olmaktadır. Buradan da şu şer'î kaide ortaya çıkmıştır: [الأصل في الأشياء الإباحة] **“Şeylerde aslolan mubahlıktır.”** İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

Madde-15: Harama götürceği zannı galip olursa harama götüren vesile haramdır. Harama götürmesinden korkuluyorsa haram olmaz.

Bu maddenin delili; Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ اللَّهَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ **“Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyin. Sonra onlar da Allah'a söverler.”** [Enam 108] Kâfirlere sövmek, mubahlardandır. Allah, Kur'an'da onlara sövmüştür. Ancak bu sövmenin Allah'a sövmeye götürceği zannı galip olursa haram olur. Çünkü Allah'a sövmek, caiz değildir, haramdır ve haramın da ötesindedir. Buradan da [الوسيلة إلى الحرام حرام] **“Harama götüren vesile haramdır.”** şer'î kaidesi istinbat edilmiştir. Ancak bu vesilenin haram olması için onun harama götürceği zannı galip olmalıdır. Çünkü onların putlarına sövmenin haram olması, Allah *Subhanehû*'ya sövmeye götüreceği olması sebebiyledir. Bu da فَيَسُبُّوا kelimesindeki fâ-i sebebiyyenin (sebeup (ف) fâ'sı) kullanılması yüzündendir. Eğer herhangi bir şer'î

hükümdeki zannı galip gibi onların putlarına sövme sebebiyle Allah'a sövmenin hâsıl olacağı zannı galip olmazsa “fâ” harfinin kullanılmasının sebebe, dolayısıyla haramlılığa dair bir delâleti olmaz. Dolayısıyla mesela kadının peçesiz (yüzü açık) olarak dışarıya çıkmasının fitneye götüreceğinden korkulması gibi sadece harama götüreceğinden korkulması bu vesilenin harama götüreceği zannı galip olmadıkça bu tür bir durum haram olmaz. Çünkü götüreceğinden korkulması haramlık için yeterli değildir. Bu maddenin delili işte budur.

Şu kaide de bunun gibidir: Mubah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mubah olarak kalır. Çünkü Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den rivayet edildiği üzere Hicr mevkiinden geçerken oraya konaklamış, insanlar oradaki kuyudan su almışlardı. Yola düştüklerinde Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle demiştir: *لَا تَشْرَبُوا مِنْ مَائِهَا شَيْئًا، وَلَا تَتَوَضَّؤُوا مِنْهُ، وَلَا تَأْكُلُوا مِنْهُ شَيْئًا، وَلَا يَخْرُجَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ لِلصَّلَاةِ، وَمَا كَانَ مِنْ عَجَبٍ عَجَبْتُمُوهُ فَاغْلُفُوهُ الْإِبِلَ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْهُ شَيْئًا، وَلَا يَخْرُجَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَّا وَمَعَهُ صَاحِبٌ لَهُ* **“Onun suyundan bir damla dahi içmeyin, salah için ondan abdest almayın, onun suyu ile yoğurduğunuz bir hamur varsa deveye yedin, ondan hiçbir şey yemeyin, sizden biriniz yanında bir arkadaşı olmadan gece dışarı çıkmasın.”** [İbn-u Hişam Sîret'te ve İbn-u Hibban Sikat'ta rivayet ettiler] Oysa suyu içmek mubahtır. Ancak Semud kuyusunun olduğu suyun kollarından olan bu kolun zarara götürmesinden dolayı Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, onu haram kılmıştır. Ancak su, mubah olarak kalmaya devam etmiştir. Keza bir kişinin yanında bir arkadaşı olmadan gece dışarı çıkması mubahtır. Ancak bu ordudan birisinin bu gecede o mekânda dışarı çıkması zarara götüreceğinden dolayı Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bunu haram kılmıştır. Bunun dışında bir kişinin bir arkadaşı olmadan gece dışarı çıkması mubah olarak kalmaya devam etmiştir. İşte bu, mubahın bir kolu zarara götürdüğünde sadece o kolun haram olacağının ve şeyin kendisinin mubah olarak kalmaya devam edeceğinin delilidir.

YÖNETİM NİZAMI

Madde-16: Yönetim nizamı, vahdet nizamıdır, federal nizam değildir.

Yönetim için sahih nizam, sadece vahdet nizamıdır. Çünkü şer'î delil sadece onu getirmiş ve onun dışındakileri haram kılmıştır. Zira Abdullah İbn-u Amr İbn-u'l Âs'tan rivayet edildiği üzere o, Rasul *Salallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini işitmiştir: *وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفَقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرَ يُبَارِزُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرِ* "**Her kim bir İmam'a (Halife'ye) biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse o diğerrinin boynunu vurun!**" [Muslim] Ebî Saîd el-Hudri'den Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: *إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا* "**İki Halife'ye biat edildiğinde onlardan diğerrini (ikincisini) öldürün.**" [Muslim] Bu iki hadisle istidlalin yönü şudur ki birinci hadis, İmamet'in yani Hilâfet'in bir kişiye verilmesi hâlinde ona itaat etmenin vacip olduğunu ve birisi gelir bu Hilâfet'te onunla çekişir ve bu çekişmeden vazgeçmezse onunla savaşmanın ve onu öldürmenin vacip olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla hadis, kim Hilâfet konusunda Halife ile çekişirse onunla savaşmanın vacip olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla hadisin mefhumu, devletin parçalanmasını önlemek, bölünmesine izin verilmemesine teşvik etmek ve kılıç zoruyla da olsa ondan kopmayı engellemektir. İkinci hadise gelince, devletin bir Halife'den yoksun kalması ve Hilâfet'in iki kişiye verilmesi hâlinde onlardan diğerrini (ikincisini) öldürünüz demektir. O hâlde iki kişiden daha fazla kişiye verildiği zaman bu (hükümün uygulanması) evla babındandır. Dolayısıyla hadisin mefhumu, devletin bölünmesinin engellenmesidir. Bu da devleti birkaç devlet hâline getirmenin haram olup bilakis tek bir devlet olması gerekir demektir. Buradan da İslâm'da yönetim nizamı vahdet nizamıdır, federal nizam değildir ve vahdet nizamı dışında başkası katî olarak haram kılınır. İşte bundan dolayı bu madde konmuştur.

Madde-17: Yönetim merkezîdir. İdare ise merkezî değildir.

Bu madde yönetim ile idarenin arasını ayırmak için konulmuştur.

Bunların arasını ayırmak şu iki yönde; her birinin vakiasında ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in yöneticileri görevlendirme ve memurları atama amellerinde ortaya çıkar. Her birinin vakiasına gelince, yönetim, mulk ve sultan aynı manadadır ki o, hükümleri infaz eden sulta/otoritedir. Kamus el-Muhit'te şöyle geçmiştir: "Mulûke-mulk; azamet ve sultan aynı anlamdadırlar." Başka bir yerde şöyle geçmiştir: "Sultan, melikin hücceti ve kudreti demektir." Üçüncü bir yerde ise şöyle geçmiştir: "القضاء el-hükm el-hakm kaza demektir. Çoğulu, ahkâmıdır. الحاكم Hâkim, hükmü yerine getirendir." Bu da hüküm, yargının kullandığı dil ve yönetici, yönetimi infaz edenin kullandığı dil demektir. Bu maddedeki yönetimden maksat, hükümleri infaz etmek yani mulk, sultan ve mulkün kudreti anlamında ıstılahî olarak yönetim demektir. Veya başka bir deyişle yönetim, şeriatın *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*'ın şu kavli ile Müslümanlara vacip kıldığı imâratın/emirliğin işidir: **وَلَا يَجُلُّ لِثَلَاثَةٍ تَقَرُّ بِكُوْنِهِنَّ بِالرَّضِ قَلَاةٍ إِلَّا أَمْرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدُهُمْ** **"İçlerinden birini kendilerine emir seçmedikleri müddetçe, üç kişinin bir vadide olması helal değildir."** [Ahmed, Abdullah İbn-u Amr kanalıyla tahric etti.] İmâratın bu işi ise zulümleri defetmek ve husumetleri fasletmek için kullanılan otoritedir. Veya başka bir deyişle yönetim, Allahu Teâlâ'nın şu kavlinde geçen velâyet-ul emrdir: **أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأَطِيعُوا أَوْلِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ** **"Allah'a itaat edin! Rasul'e ve sizden olan ulî'l emre de itaat edin!"** [Nisa 59] Ve şu kavlindeki: **وَأَطِيعُوا أَوْلِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ** **"Hâlbuki onu Rasul'e ve kendilerinden olan ulî'l emre götürmüş olsalardı..."** [Nisa 83] Dolayısıyla velâyet-ul emr, fiilen işlerin güdülmesini üstlenmektir. Yönetimin vakiası işte budur. Buna göre velâyet-ul emr, imârat, mulk ve sultan, yönetimdir. Bunların dışındakiler ise idaredir. Binaenaleyh Halife ile onun valiler ve âmillerinden olan emirlerinin şer'î hükümler ile yargı hükümlerini infaz ederek insanların işlerini gütmeleri yönetimdir. Bu kişilerin veya onların ya da Halife'nin atadığı insanların yaptıkları bunların dışındaki şeyler ise idaredir. Böylece yönetim ile idare arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Şâri, bu vakiasıyla yönetimi, Ümmet'in seçtiği Halife'ye veya Ümmet'in seçtiği emire vermiştir. Dolayısıyla Ümmet'in, emiri seçmesi veya Halife'ye biat etmesiyle Halife veya emir, yönetimde salahiyet/yetki sahibi olur. Yani yönetim, bu Halife'ye veya şu emire ait olur ve yönetimin başkasına ait olması ancak Ümmet'in ona vermesi ile mümkündür. Bundan dolayı yönetim merkezîdir. Yani yönetim, Ümmet'in olup onu Halife ya da emirin şahsına veren bizzat

odur. Biat veya seçme yani seçim yoluyla yönetimi Halife'ye vermesiyle yönetim ona ait olur. Bu durumda Ümmet, yönetim salahiyetini dilediği kimseye verir ve bir başkasının yönetim salahiyetine sahip olması ancak Ümmet'in ona bunu vermesi ile mümkündür. Böylece bizzat yönetime sahip olması bakımından yönetim salahiyetinin Ümmet'in seçtiği kimseye hasredilmesinden ötürü yönetimin merkezî olduğu ortaya çıkmaktadır. Halife'den başkası ise bizzat yönetime sahip olamaz. Başkasının yönetimi alması ancak yer, zaman ve olaya göre sınırlı olarak Halife'nin ona yetki vermesiyle olur. Buna göre yönetimin vakiası, onun merkezî olduğunu ve merkezî olmasına bağlı kalınması gerektiğini gösterir.

Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in amellerine gelince, *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*, valileri vilâyetlere gönderir, onlara şer'î hükümleri insanlara infaz etmelerini emreder ve hükümleri infaz etmeleri için değil işleri yapmaları için memurlar atardı. Mesela valiler atar, onlara hükümleri infaz etme hakkı verir, onlar için infaz vesilelerini ve üsluplarını belirlemez, bunları onlara terk eder, bazılarına şer'î hükümlerin infaz vesilelerini veya üsluplarını değil de şer'î hükümleri içeren mektuplar yazar ve bazılarına da Allah'ın şeriatını infaz etmelerini emrederdi. Mesela Amr İbn-u Hazm'ı vali olarak atamış ve ona bir mektup yazmış, Muaz İbn-u Cebel'i vali olarak atamış, ona nasıl hükmedeceğini sormuş ve onu görüşünde ikrar etmiş ve Attab İbn-u Useyd'i Allah'ın şeriatını infaz etmesi için atamıştır. Vali olarak atanan kimse infaz etmenin kendi salahiyetlerinden olduğunu görüyordu. Nitekim şöyle rivayet edilmiştir: *أَنَّ عِمْرَانَ بْنَ الْخُصَيْنِ اسْتَعْمَلَ عَلَى الصَّدَقَةِ، فَلَمَّا رَجَعَ قِيلَ لَهُ: أَيْنَ الْمَالُ؟ قَالَ: وَلِلْمَالِ أُرْسَلْتَنِي؟ أَحَدْنَا مِنْ حَيْثُ كُنَّا نَأْخُذُهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَضَعْنَاهُ حَيْثُ كُنَّا نَضَعُهُ* **“İmrân İbn-u Husayn, zekât âmili olarak görevlendirilmişti. Döndüğünde ona denildi ki: Mal nerede? Dedi ki: Beni mal için mi gönderdin? Biz onu Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in döneminde aldığımız gibi aldık ve koyacağımız yere koyduk.”** [İbn-u Mâce ve Hakim sahihleyip rivayet etti-ler.] Bunun aksine, memurların görevleri belirlenir ve kendilerinden talep edilen şeyleri yaparlardı. Mesela Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Yahudilere eksperlik yapması yani olgunlaşmadan önce ağacın üzerindeki meyveleri takdir etmesi için Abdullah İbn-u Revaha'yı eksper olarak atamıştır. Nitekim Ahmed, sahih bir isnad ile Cabir İbn-u Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: **“Allah Azze ve Celle, Hayber'i Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e ganimet olarak**

verdi. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem de onları olduğu gibi ikrar etti ve Hayber'in (arazilerini ekmeleri karşılığında) mahsullerini kendisi ile onlar arasında paylaştırdı. Ardından Abdullah İbn-u Revaha'yı gönderdi. O, onların başında Hayber'in ekspediydi. Ardından onlara dedi ki: "Ey Yahudiler topluluğu! Sizler, bana yaratılmışların en sevimsizisiniz ki siz, Allah Azze ve Celle'nin Nebilerini öldürdünüz ve Allah'a yalan söylediniz. Size olan kinim, beni size karşı adaletsizliğe sevketmeyecektir. Yirmi bin vask hurma takdir ettim. İsterseniz sizin olsun, istemezseniz benim olsun. Dediler ki: Arz ve semâvatı ayakta tutan işte bu (adalettir). Biz aldık sen onu bizden düş." Keza zekâtı toplamaları için âmiller gönderirdi. Onlar da zekâtı toplayarak Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e getirirlerdi. Onlara ücretlerini verirdi. Nitekim Busr İbn-us Saîd'den o da İbn-us Saîdî el-Mâlikî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: **"Ömer İbn-ul Hattab, beni zekât âmili olarak görevlendirdi. Toplayıp ona teslim edince bana ücret almamı emretti. Bunun üzerine dedim ki: Ben bunu Allah için yaptım, ücretim Allah'a aittir. Ömer dedi ki: Sana verdiğimi al. Zira ben de Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem döneminde âmil olarak görevlendirilmiştim. Bana da bir ücret teklif etmiş ve ben de senin gibi söylemiştim de Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bana şöyle demişti: إِذَا أُعْطِيتَ شَيْئًا مِنْ غَيْرِ أَنْ تَسْأَلَ كُلَّ وَتَصْنَفُ "Sana istemeden bir şey verildiğinde onu ye ve ondan tasadduk et."** [Muslim] Dolayısıyla İmrân İbn-u Husayn bir yöneticidir ki topladığı zekâtın kendisinden istenmesini garipsemiştir. Zira Allah'ın hükmünü infaz etmiş ve Rasulullah'ın kendisini atadığında yaptığı gibi zekâtı müstehak olanlara vermiştir. Ancak Bîsr İbn-u Saîd ise bir memurdur ki sadece görevlendirildiği zekât toplama işini yapmış ve şer'î hükümleri infaz etmemiştir. Böylece yöneticilerin işleri ile memurların işleri arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Zira yöneticinin işi, şeriatı infaz etmek yani yönetim, mulk ve sultandır. Memurun işi ise işleri yapmaktır, hükümleri infaz etmek değildir. Zira bunlar yönetimden değil idaredendir. Böylece bizzat yöneticinin işlerindeki farklılık ortaya çıkmaktadır. Ki bunlardan bir kısmı yönetimdir. Bu ise şer'î hükümleri ve yargı hükümlerini infaz etmektir ve atanmasına göre yönetim salahiyetine sahip olan bir kimse atanmadıkça hiçbir kimse bunlarda salahiyete sahip olamaz. Bir kısmı da infazın gerçekleşebilmesi için

kullanılan üslup ve vesilelerdir ki bunlar idareden olup yönetici açısından bunların belirlenmesine ve kendisini atayan kimseye müracaat etmesine gerek yoktur. Bilakis yönetici olarak atanması ona uygun gördüğü üslupları ve dilediği vesileleri kullanma salahiyeti vermektedir. Şayet kendisini atayan kimse muayyen üsluplar ve vesileler belirlemişse o zaman kendisi için belirlenen şeylere bağlı kalır. Yani ona idari işleri yapma salahiyeti veren şey yönetici olarak atanmasıdır. Ancak yönetim salahiyetine sahip kimseden sadır olan idari düzenlemeler varsa bu durumda bu düzenlemelere bağlı kalır. Bundan da ortaya çıkmaktadır ki yönetimin merkezî olmasının manası şudur: Otorite ile kaim olmaya yani şeriatı infaz etmeye Ümmet'in bunu kendisine verdiği kimseden başkası zati olarak sahip olamaz. Dolayısıyla o, bununla sınırlıdır ve bunun kendisine verildiği herkes buna sahiptir. İdarenin merkezî olmamasının manası ise atanan yöneticinin, idari işlerde kendisini atayan kimseye müracaat etmeden bunları uygun gördüğü şekilde yapması demektir. Bu da şer'î naslarda varit olduğu üzere yönetimin vakıasından ve Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in yöneticileri atama ameli ile sabittir.

Madde-18: Yöneticiler dörttür: Halife, tefvîz muavini, vali, âmil ve bunların yönetimi altında olan kimseler. Bunların dışındakiler yönetici değil, memurdur.

Bu maddedeki yönetici, ister devletin tamamında isterse bir kısmında olsun işleri güden veliyyu'l emrdir. Şer'î hükümlerin istikrası sonucunda işlerin güdülmesinin, hükümlerin ikamesinin kendilerine tevdi edildiği ve hükümlerin infazında kendilerine itaat edilenler şu dört kişidir: Halife, tefvîz muavini, vali ve âmil. Velâyet-ul emr sebebiyle kendilerine itaat edilen kişiler işte bunlardır.

Halife'ye gelince, Ümmet'in naibi olarak dini ikame etmesi için Ümmet'in kendisine biat ettiği şahıstır. Dolayısıyla o, hadleri ikame eder, hükümleri tatbik eder, cihadı infaz eder ve itaat edilme hakkına sahiptir. *وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً بِيَدِهِ وَثَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيَطِغْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخِرُ* ***Her kim bir İmam'a (Halife'ye) biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse o diğerinin boynunu vurun!*** [Muslim, Abdullah İbn-

u Amr İbn-ul Âs kanalıyla tahrir etti.]

Tefvîz muavinine gelince, tebaanın işlerinin idaresinde yani zorunlu daimî genel gözetimde Halife'nin tayin ettiği muavindir. Tefvîz muavininin, Halife'nin kendisini mükellef kıldığı veya gerçekleştirmede kendisine yardım etmesini istediği işlerde itaat etmenin vacip olduğu veliyyu'l emr olduğunun delili, Ahmed'in ceyyid isnad ile Aişe *RadiyAllahu Anhâ*'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmesidir: *مَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا فَأَرَادَ بِهِ أَنْ يَنْزِعَ عَنْهُ أَمْرًا فَجَعَلَ لَهُ وَزِيرًا صِدْقًا، فَإِنْ نَسِيَ ذَكَرَهُ، وَإِنْ نَكَرَ أَعَانَهُ* **“Allah Azze ve Celle, bir kimseyi Müslümanların işinden bir şeye görevlendirir ve onun için hayır dilerse ona sadık bir vezir nasib eder ki o unuttuğunda ona hatırlatır, hatırladığında da ona yardım eder.”**

Valiye gelince, Halife'nin devletin vilâyetlerinden bir vilâyete emir tayin ettiği şahıstır. Valinin, itaat edilmesi vacip olan veliyyu'l emr olduğunun delili Muslim'in, Avf İbn-u Malik el-Eşcai *RadiyAllahu Anhâ*'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiğini rivayet etmesidir: *... أَلَا مَنْ وَلِيَ عَلَيْهِ وَالِ قَرَأَهُ يَأْتِي شَيْئًا مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ، فَلْيُكْرَهُ مَا يَأْتِي ... İyi biliniz ki kimin üzerine bir vali atanır ve onun Allah'a isyan olan bir şey yaptığını görürse Allah'a isyan olarak yaptığından hoşlanmasın ve itaatten el çekmesin.”* Muslim'in, Avf İbn-u Malik el-Eşcai *RadiyAllahu Anhâ*'dan başka bir rivayetinde ise Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu geçmiştir: *... إِذَا رَأَيْتُمْ مِنْ وَلَا تَكُنْ شَيْئًا تَكْرَهُهُ، فَاتَّكِرُوا عَمَلَهُ، وَلَا تَنْزِعُوا يَدًا مِنْ طَاعَةٍ ... Valilerinizden hoşlanmadığımız bir şey görürseniz onun amelinden hoşlanmayın ve itaatten el çekmeyin.”*

Âmile gelince, Halife'nin veya onun naibinin bir bölgeye veya şehre veya vilâyetin bir bölümüne emir tayin ettiği kimsedir. Onun işi vilâyetin hepsi yerine bir kısmına hükmetmesi dışında valinin işi gibidir. Bunun içindir ki o, Halife veya vali tarafından emir olarak atanmasından dolayı vali gibi kendisine itaat etmenin vacip olduğu bir yöneticidir. Nitekim Buhari, Enes İbn-u Malik *RadiyAllahu Anhâ*'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *“Başı kuru üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle bile başınıza getirilse dinleyin ve itaat edin!”* Yine Muslim, Umm-ul Husayn yoluyla onun Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in veda hutbesinde konuşurken şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *وَلَوْ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ يَتَّقُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا* **“Başınıza size Allah'ın kitabı ile liderlik eden bir köle dahi getirilse dinleyin ve itaat edin.”**

“Bunların yönetimi altında olan kimseler” ibaresindeki maksat ise kendilerine Mezâlim Kâdısı'nı tayin ve azletme salahiyeti, dolayısıyla mezâlimlerde yargı salahiyeti verildiğinde Mezâlim Kâdısı ve Kâdî'l Kudâ'dır. Çünkü 78. maddede açıklandığı üzere mezâlim kadâsı yönetimdenidir.

Madde-19: Erkek, hür, akıl, baliğ, adil, kâdir ve kifayet ehli olanlar dışındaki kimselerin yönetimi veya yönetimden sayılan herhangi bir işi üstlenmesi caiz olmadığı gibi Müslümandan başkasının üstlenmesi de caiz değildir.

Allahu Teâlâ, kâfirin Müslümanlar üzerinde yönetici olmasını kesin olarak nehyetmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا** “**Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!**” [Nisa 141] Dolayısıyla kâfiri Müslüman üzerine yönetici kılmak kâfire onun üzerinde yol (sulta) kılmaktır. Allah ise لن “**Len**” harfini kullanarak bunu katî olarak nehyetmiştir. Bu ise kâfir için Müslümanlar üzerinde bir yolun olmasının yani kâfirin Müslümanlar üzerinde bir yönetici olmasının nehyedildiğine dair bir karinedir ki bu kesin bir nehiydir. Dolayısıyla bu, bunun haram olduğunu ifade eder. Yine Allah, talak-ı ricîde şahidin Müslüman olmasını şart koşmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **فَإِذَا بَلَغَ الْأَجِلُهَا فَامْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ** “**O kadınlar, iddet müddetlerine ulaştıkları zaman onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın. Ve sizden olan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun.**” [Talak 2] Bunun mefhumu, tutacağınız şahit sizin dışındakilerden olmasın demektir. Borçta da şahidin Müslüman olmasını şart koşmuştur: Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ** “**Sizden iki erkeği şahid kılın.**” [Bakara 282] Yani tutacağınız şahitler sizden olmayan erkeklerden olmasın demektir. Şeriat, bu iki hususta şahidin Müslüman olmasını şart koştuğuna göre yönetici için Müslüman olması şartının koşulması evla babındandır. Ayrıca yönetim, şer’î hükümler ile kaza/yargı hükümlerinin infaz edilmesidir ve yöneticiler şeriat ile hükmetmekle memurdurlar. Bu da infaz edenin Müslüman olmasını gerektirir. Çünkü o, infaz ettiği şeylere iman eder. Oysa İslâm’ın infazında kâfire güvenilmez. Bunun içindir ki Müslüman olması şart koşulmuştur.

Ayrıca yöneticiler, emir sahipleridir ve Allahu Teâlâ, emir sahiplerine itaat edilmesini, güvenlik veya korkuya dair haberi emir sahiplerine götürülmesini emrettiğinde emir sahibinin Müslüman olmasını şart koşmuştur. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ** **“Allah’a itaat edin! Rasul’e itaat edin ve sizden olan ulî’l emre de!”** [Nisa 59] Ve şöyle buyurmuştur: **وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ** **“Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Hâlbuki onu Rasul’e veya kendilerinden olan ulî’l emre götürmüş olsalardı...”** [Nisa 83] Zira ayette **مِنْكُمْ** “sizden olan” ifadesini kullanmıştır. Yani sizden olmayanlardan olmasın demektir. Keza ayette **مِنْهُمْ** “kendilerinden olan” ifadesini kullanmıştır. Yani kendilerinden olmayanlardan olmasın demektir. Bu da veliyyu’l emrin Müslüman olmasının şart koşulduğuna delâlet etmektedir.

Kur’an’da veliyyu’l emr kelimesi ancak Müslümanlardan olmasına yönelik bir ifade eşliğinde varit olmuştur. Bu da yöneticinin Müslüman olmasının şart koşulduğunu tekit etmektedir. Ayrıca yönetici, Müslümanlar üzerinde itaat edilme hakkına sahiptir. Oysa Müslüman, kâfire itaat etmekle mükellef değildir. Çünkü onun bununla mükellef olması ancak Müslüman veliyyu’l emre itaat etmesi şeklinde varit olmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ** **“Allah’a itaat edin! Rasul’e itaat edin ve sizden olan ulî’l emre de!”** [Nisa 59] Dolayısıyla Allah’ın Müslümanlardan olan emir sahiplerine itaat edilmesini emretmesi ve başkalarına itaat etmeyi emretmemiş olması kâfir olan veliyyu’l emre itaatin vacip olmadığına ve itaat olmadan yöneticinin olmayacağına delâlet eder. Şöyle denilmez: *“Müslüman, kâfir olan daire müdürüne itaat etmekle mükelleftir.”* Çünkü daire müdürü veliyyu’l emr değildir. Bilakis o bir memurdur yani bir ücretlidir. Dolayısıyla ona itaat etmesi, veliyyu’l emrin daire müdürüne itaati emretmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da söz konusu olan veliyyu’l emr olup ücretli değildir. Bundan dolayı Müslümanlar üzerinde ne Müslümandan başkasının ne de kâfirin veliyyu’l emr olması olmasa sahihtir. Dolayısıyla yöneticinin kâfir olması mutlak olarak caiz değildir.

Yöneticinin erkek olması şartına gelince, çünkü Ebî Bekre’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e* Fars halkının, Kisra’nın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi

ulaşınca şöyle buyurdu: **“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”**

[Buhari tahrir etti.] Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, yönetimlerini bir kadına tevdi edenlerin asla iflah olmayacağını haber vermesi, kadının yönetime getirilmesine dair bir nehiydir. Zira bu haber, talep siğasıdadır. Bu haberin, zemi haber vererek gelmiş olması, bu nehyin kesin bir nehiy olduğuna dair bir karinedir. Dolayısıyla kadının yönetime getirilmesi haram olmuştur. Bundan dolayı erkek olma şartı, yöneticinin yönetime getirilmesi şartlarından bir şarttır.

Yöneticinin adil olması şartına gelince, çünkü Allahu Teâlâ, şahidin adil olmasını şart koşmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“İçinizden iki adalet sahibini şahit tutun.”** [Talak 2] Halife ise şahitten daha üst bir konumda olduğu için evla babından adil olması zorunludur. Çünkü şahit için adalet şart koşulduğuna göre Halife için şart koşulması evla babındandır.

Hür olması şartına gelince, çünkü köle kendi tasarrufuna sahip değildir ve dolayısıyla başkasının işini gütmeye sahip olamaz. Ayrıca kölelik, kölenin zamanının, efendisinin mülkü olmasını gerektirir.

Baliğ olması şartına gelince, çünkü sabi [ergenlik çağında olmayan genç veya çocuk] olması caiz değildir. Nitekim Ebû Davud, Ali İbn-u Ebî Talib Radiyallahu Anh'dan Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: **“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Bülüğa erinceye kadar sabiden, uyanıncaya kadar uyuyandan, aklı başına gelinceye kadar aklı gidenden.”** Başka bir rivayetinde ise şu lafızla gelmiştir: **“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Aklı başına gelinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilam oluncaya kadar sabiden.”** Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz ve o şeran mükellef de sayılmaz. Dolayısıyla Halife olması veya bunun dışında bir yönetici olması da sahih olmaz. Çünkü onun tasarruf yetkisi yoktur. Sabinin Halife olamayacağına bir delil de Buhari'nin rivayet ettiği şu hadistir: **عن أبي عقيل زهرة بن معبد عن جده عبد الله بن هشام، وكان قد أدرك النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ زَيْنَبُ بِنْتُ حَمِيدٍ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ، بَايَعَهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ: هُوَ صَغِيرٌ.**

“فمسخ رأسه ودعا له ... *Ebî Akîl Zuhra İbn-u Ma'bed'den, o da Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah İbn-u Hişam'dan annesinin Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e şöyle dediğini nakletti: Ey Allah'ın Rasulü! Onun (Abdullah'ın) biatini al! Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem O küçüktür, dedi, başını okşadı ve ona dua etti.*” Sabinin biati muteber olmadığına ve başkasına Halife olması için biat veremediğine göre bizzat Halife olması da evla babından caiz olmaz.

Âkil olması şartına gelince, çünkü deli olması sahih değildir. Zira Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ “Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır”* buyurdu ve bunlar arasında olanı da zikretmiştir. Kendisinden kalem (sorumluluk) kaldırılan kimse ise mükellef değildir. Zira akıl, teklifin (mükellefiyetin) menatıdır ve tasarrufların sıhhati için şarttır. Halife ise ancak yönetim tasarruflarını ikame etmekte ve şer'î teklifleri (sorumlulukları) infaz etmektedir. Dolayısıyla onun deli olması sahih olmaz. Çünkü kendi işlerinde tasarrufta bulunması sahih olmayan bir delinin, insanların işlerinde tasarruf sahibi olması evla babından hiç sahih olmaz.

Kifayet ehlinde kâdir birisi olması şartına gelince, çünkü bu, hem Halife'nin hakkında biatin gerekliliklerindedir hem de Halife'nin dışında muavinlerin, valilerin ve âmillerin yönetime getirilmesi akdinin gerekliliklerindedir. Zira aciz olan, tebaanın işlerini üzerlerine biatin edildiği kitap ve sünnet ile veya üstlendiği yönetime getirilme akdine göre kaim olmaya muktedir olamaz.

Şunlar bunun delillerindedir:

1. Muslim, *Ebî Zerr RadiyAllahu Anh* kanalıyla şöyle dediğini rivayet etmiştir: *قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَسْتَعْمَلُنِي؟ قَالَ: فَصَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنكِبِي ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنَّكَ ضَعِيفٌ، وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ، وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ، إِلَّا مَنْ أَحَدَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا* ***“Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü! Beni âmil olarak tayin etmez misin? Bu sözüm üzerine, elini omuzuma vurdu ve sonra dedi ki: Ey Ebâ Zerr! Sen zayıfsın, âmillik ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin takdirde) Kıyamet Günü rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz ederse o hariç.”***

Dolayısıyla bu hadis, âmilliğin hakkıyla alınmasına ve gereğince

eda edilmesine yani ona ehil olunmasına dair durumu açıklamaktadır. Karine ise kesinlik ifade eder. Çünkü Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, ehil olmadığı hâlde âmilliği alan kimse hakkında şöyle demiştir: ... **“Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç...”**

2. Buhari, Ebî Hurayra *Radiyallahu Anh* kanalıyla Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *إِذَا ضُبِعَتِ الْأَمَانَةُ قَانَتْظِرِ السَّاعَةَ. قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ قَانَتْظِرِ السَّاعَةَ* **“Emanet heba edildiğinde Kıyamet'i bekle. Dedi ki: Emanetin heba edilmesi nasıl olur ey Allah'ın Rasulü! Allah'ın Rasulü dedi ki: İş (yönetim) ehil olmayana tevdi edildiğinde Kıyamet'i bekle.”**

Aynı şekilde bu hadis, yönetimin ehil olmayan kimseye bırakılmasından kesin nehyi ifade etmektedir. Kesin karine; ehil olmayan kimşenin yönetime getirilmesinin haramlılığının büyüklüğüne delâlet etmek üzere emaneti heba etmek Kıyamet saatinin alâmetlerinden- dir demektir.

Kifayetin nasıl belirleneceğine gelince, bu, menatın tahkikini gerektirir. Çünkü menat, bedensel veya fikirsel bir hastalık veya benzerleriyle alâkalı olabilir. Bunun içindir ki kifayetin belirlenmesi Mezâlîm Mahkemesi'ne terk edilir. Zira Hilâfet'e aday olanların inikad şartlarının gerçekleşmesini belirleyecek olan odur.

Madde-20: Yöneticileri muhasebe etmek, Müslümanların haklarından ve üzerlerine farz-ı kifayedir. Tebaanın gayrimüslim fertlerinin de yöneticilerin kendilerine yaptığı zulümleri veya İslâmî hükümlerin üzerlerine tatbik edilmesindeki kusurları göstermek üzere şikâyette bulunma hakları vardır.

Yönetici, tebaayı yönetmek üzere onun üzerine nasbedildiği zaman ancak tebaanın işlerini gütmek için nasbedilmiştir. Dolayısıyla bu gütmeye kusur gösterdiğinde onun hesabı Allah katında olup kusur göstermesinin ve ifrata kaçmasının cezası azap olsa da onu muhasebe etmek vacip olur. Zira Allah, Müslümanlara onu muhasebe etme hakkı vermiş ve bu muhasebeyi onlara farz-ı kifaye kılmıştır. Çünkü Allah, yöneticinin sorumluluklarını yerine getirmesi için Üm-

met'i onun başına bekçi yapmış ve bu sorumluluklarda kusur gösterdiğinde veya kötü tasarruflarda bulunduğu ona karşı çıkmasını zorunlu kılmıştır. Zira Muslim, Ümmü Seleme'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: *سَتَكُونُ أَمْرَاءَ. فَتَعْرِفُونَ. وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ. وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ "Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa beri olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı ve tâbi olursa (o başka)!"* Yani kim münkeri tanırsa onu değiştirsin ve kim onu değiştirmeye gücü yetmez de ona kalbiyle karşı çıkarsa selamette olur demektir. Dolayısıyla tebaanın fertlerinden olan Müslümanların yöneticiye karşı çıkmaları için onu muhasebe etmeleri vaciptir. Yöneticinin karşı çıktıkları amellerine razı ve tâbi olurlarsa günahkâr olurlar. Gayrimüslimlere gelince, ister Müslüman isterse gayrimüslim olsun gerek zulüm hakkında mutlak nehyin varit olmasından gerekse zimmet ehline eziyet edilmesi hakkında nehyin varit olmasından dolayı yöneticinin zulmünü göstermek için şikâyetinde bulunma hakları vardır. Nitekim *Aleyhi's Salâtu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: *أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا، أَوْ انْتَقَصَهُ، أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ، فَإِنَّا حَاجِبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ "İyi biliniz ki kim bir muâhide zulmeder veya hakkını eksik verir veya ona takatinin üstünde bir yük yükler veya haksız yere ondan bir şey alırsa Kıyamet Günü ben onun hasmıyım."* [Ebû Davud tahrir etti ve Irakî isnadı ceyyid dedi.]

Bu, muâhide eziyet etmekten kesin bir nehiydir. O hâlde zimmet ehline eziyet edilmemesi evla babındandır. Keza bu, belirli eziyet türleri veya benzeri her eziyet hakkında nehyin varit olmasından dolayıdır. Zira Ebû Davud, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Necran halkı ile sulh yapması hadisinde İbn-u Abbas kanalıyla Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini tahrir etmiştir: *عَلَى أَنْ لَا تُهْذَمَ لَهُمْ، وَلَا يُجْرَحَ لَهُمْ قَسٌّ، وَلَا يُفْتَنُوا عَنْ دِينِهِمْ مَا لَمْ يُحْدِثُوا حَدَثًا أَوْ يَأْكُلُوا الرِّبَا "Bir olay çıkarmadıkları veya riba yemedikleri sürece mabetlerinin yıkılmaması, papazlarının çıkarılmaması ve dinlerinden (dönsünler diye) fitneye düşürülmemeleri şartıyla..."* Dolayısıyla zimmi zulme uğrar veya yönetici tarafından bir eziyete maruz kalırsa zulmün kendisinden defedilmesi ve kendisine zulmedenin cezalandırılması için şikâyetinde bulunma hakkı vardır. Şikâyetinde haklı olsun ya da olmasın her durumda onun şikâyeti dinlenir. Nitekim Hafız'ın Feth'in mukaddimesinde belirttiği üzere Saîd İbn-ul Müseyyib'e dayandırılan

sahih bir isnad ile Ebî'd Dünya'nın Ehvâl adlı kitabında şu olay geçmiştir: ***“Ebâ Bekir RadiyAllahu Anh, Finhas adında bir Yahudi ile konuşarak onu İslâm'a davet edince Finhas, cevaben şöyle dedi: Vallahi ey Ebâ Bekir! Bizim Allah'a hiçbir ihtiyacımız yoktur. O bize muhtaçtır. O'nun bize yalvardığı gibi biz O'na yalvarmıyoruz. Biz O'ndan zenginiz, O bizden zengin değildir. Eğer O, arkadaşınızın iddia ettiği gibi zengin olmuş olsaydı malımızdan borç istemezdi. Size ribayı yasaklıyor, bize veriyor. Eğer bizden zengin olsaydı bize vermezdi.”*** Finhas burada Allahu Teâlâ'nın şu kavline dikkat çekiyordu: ***“مَنْ ذَا الَّذِي يُفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً”*** ***“Kim Allah'a bir karzı hasen (ödünç, borç) verirse Allah ona kat kat ve çok verir.”*** [Bakara 245] Ancak Ebâ Bekir, bu cevaba sabredemeyerek kızdı ve Finhas'ın yüzüne şiddetli bir tokat vurdu. Ve dedi ki: ***“Nefsim elinde olana yemin olsun ki bizler ile sizler arasında anlaşma olmasaydı kesinlikle senin başını vururdum ey Allah düşmanı!”*** Bunun üzerine Finhas, Ebâ Bekir'i Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e şikâyet etti. Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, onun şikâyetini dinledi ve Ebâ Bekir'e sordu. O da onun kendisine ne dediğini anlattı. Finhas'a sorulduğunda Allah hakkında Ebî Bekir'e söylediklerini inkâr etti. Bunun üzerine Allahu Teâlâ'nın şu kavli nazil oldu: ***لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُمِبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَتَقُولُ دُورُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُمِبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَتَقُولُ دُورُوا*** ***“Şüphesiz Allah, Allah fakirdir, biz ise zenginiz, diyenlerin sözlerini işitti. Biz onların söylediklerini ve haksız yere Nebileri öldürdüklerini yazacağız ve onlara (Cehennem'in) yakıcı azabını tadın diyeceğiz.”*** [Âl-i İmrân 181] Hafız'ın Feth'te zikrettiği üzere bu sebep-i nüzûlü İbn-u Ebî Hatim ve İbn-ul Münzir, İbn-u Abbas'tan hasen isnad ile zikretmişlerdir. Bilindiği üzere Ebâ Bekir, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in veziri yani muavini olup bir yönetici ve Finhas da bir muâhid idi. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, haksız olmasına rağmen Ebî Bekir hakkındaki şikâyetini dinlemiştir. Muâhidin şikâyeti dinlendiğine göre zımminin şikâyetinin dinlenmesi evla babından olmasının ötesinde ona zimmet ahdi verilmiştir.

İslâm hükümlerinin tatbikinde kusur gösterilmesinden dolayı şikâyete gelince, hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler bu hakka sahiptirler. Zira bazı Müslümanlar, salahta kıraati uzatmasından dolayı Muaz İbn-u Cebel'i Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e şikâyet ettiler. Buhari, Cabir İbn-u Abdullah'ın şöyle dediğini tahrir etti: ***أَقْبَلَ رَجُلٌ بِنَاضِحَيْنِ وَقَدْ جَنَحَ اللَّيْلُ، فَوَافَقَ مُعَاذًا يُصَلِّي، فَتَرَكَ نَاضِحَهُ وَأَقْبَلَ إِلَى مُعَاذٍ، فَقَرَأَ بِسُورَةِ***

النَّبْرَةَ أَوْ النِّسَاءَ، فَأَنْطَلَقَ الرَّجُلُ - وَبَلَغَهُ أَنَّ مُعَاذًا نَالَ مِنْهُ - فَاتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَكَا إِلَيْهِ مُعَاذًا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مُعَاذُ أَفَتَأْتَانِ أَنتَ؟! أَوْ أَفَاتِنِ؟! ثَلَاثَ مَرَارٍ، فَلَوْلَا صَلَّيْتُ بِسَمِّهِ اسْمَ رَبِّكَ، وَالشَّمْسُ وَضَحَاهَا، وَاللَّيْلُ إِذَا بَعَثْتَنِي، فَأَيُّهُ يُصَلِّي وَرَأَاكَ الْكَبِيرُ الصَّغِيرُ وَالصَّعِيفُ وَدُوَ الْحَاجَّةِ **“Gece karanlığı basmıştı ki bir adam iki sulama devesiyle birlikte çıkageldi. Derken Muaz’ın salahı kılmasına rastladı. Devesini bıraktı ve Muaz’a uydu. Muaz, Bakara veya Nisa Suresi’ni okuyunca adam ayrılıp gitti. Bunun üzerine Muaz’ın, onun aleyhinde konuştuğu haberi kendisine ulaşınca- Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek Muaz’ı şikâyet etti. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Muaz’a üç kere dedi ki: Sen fettân mısın ey Muaz! Veya: Sen fitneci misin?! Sen, Âla, Şems, Duha sureleri ile kıldırıydın ya! Çünkü senin arkanda yaşlı, zayıf ve ihtiyaç sahibi salah kılabilir.”** Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, onun şikâyetini dinledi ve Muaz’ı azarladı. Hatta ona üç kere dedi ki: **“Sen fettân mısın?”** Muaz ise Yemen’in valisi ve kavminin imamıydı. Bu hadis birçok rivayetle rivayet edilmiştir. Onun hakkındaki şikâyet ister o Yemen’deyken isterse o kavminin imamıyken olsun Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in vali yaptığı bir kimse hakkındaki bir şikâyettir. Zira bu hem bir yönetici hem de şer’î hükümlerin tatbiki hakkındaki bir şikâyettir. Çünkü şer’î hüküm imamın salahı kısa tutmasını emretmektedir. Bu da Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavlden dolayıdır: **“Sizden biriniz insanlara imam olduğunda salahı kısa tutsun.”** [Muttefe-kun aleyh/Lafız Muslim’e aittir.] Dolayısıyla bu, İslâm hükümlerinin tatbikinde kusur gösterilmesi hakkında bir şikâyettir. Bir Müslümanın salahın hükmü hakkındaki şikâyeti dinleneceği gibi sadece salakta değil diğer hükümlerde de dinlenir. Ayrıca şer’î hükümlerin tatbikinde kusur göstermek mezâlimlerden birisi sayılır. Dolayısıyla onun hakkında şikâyette bulunmak hem Müslüman hem de zimmi için bir haktır. Çünkü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur: **“Ben, bir zulüm ve haksızlıktan ötürü sizden biriniz benden (hak) talep etmediği bir hâlde Allah ile karşılaşmayı umarım.”** [Tirmizi tahrir etti ve bu hadis hasen sahihtir dedi.] Hadisteki **“biriniz”** kelimesi Müslümanı da zimmiyi de kapsar. Zira **“bir Müslüman benden (hak) talep etmediği bir hâlde”** demmiştir. Bilakis **“Sizden biriniz benden (hak) talep etmediği hâlde”** demiştir. İşte bunların hepsi bu maddenin delilleridir.

Madde-21: Esasının İslâmî akide olması ve benimsediği hükümlerin şer'î hükümler olması şartıyla, yöneticileri muhasebe etmek veya Ümmet yoluyla yönetime ulaşmak üzere siyasi parti kurmak Müslümanların hakkıdır. Parti kurulması için hiçbir izne ihtiyaç yoktur. İslâm esası dışındaki her türlü kitleleşme ise yasaklanır.

Bu maddenin delili; Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** **"Aranızda hayra (İslâm'a) davet eden, marufu emreden ve münkerden nehyeden bir ümmet (siyasi hizb/parti) bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir!"** [Âl-i İmrân 104] Bu ayetin siyasi partilerin kurulmasına dair istidlal yönü şudur ki Allahu Teâlâ Müslümanlara, aralarında hayra yani İslâm'a davet eden ve aynı şekilde marufu emreden ve münkerden nehyeden bir cemaatin bulunmasını emretmiştir. Zira Allahu Teâlâ'nın **وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ** **"Sizden bir ümmet bulunsun."** kavli, Müslümanların cemaati arasından kendisine cemaat vasfını kazandıran bir kitleleşme ile kitleleşmiş bir cemaatin çıkarılmasına dair bir emirdir. Zira **مِنْكُمْ** **"Aranızda"** demiştir. Dolayısıyla **وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ** **"Aranızda bir ümmet (siyasi bir hizb/parti) bulunsun."** kavlinden maksat, Müslümanlardan bir cemaat bulunsun demek olup Müslümanlar bir cemaat olsun demek değildir. Yani Müslümanlardan bir ümmet bulunsun demek olup bunun manası Müslümanlar bir ümmet olsun demek değildir. Çünkü ayetteki **من** **"min"** harfi, cinsin beyanı için değil tabîd/bazılaştırma içindir ve onun yerine **بعض** **"ba'd"** lafzının yazılması uygun düşer. Dolayısıyla deriz ki: **بعض** **"Sizden bazınız bir ümmet olsun."** Oysa **بعض** **"ba'd"** lafzınının şu ayete koyulması uygun değildir: **وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَدِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا** **"Allah sizlerden iman edenlere vaadetti"** [Nûr 55] Zira **وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا** **"Allah sizlerden iman edenlerden bazılarınıza vaadetti"** diyemeyiz. Bunun içindir ki **"min"** harfi burada, cinsin beyanı içindir. Yani vaat, Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim'*in kuşağı ile sınırlan-dırılmaz. Bilakis vaat, iman edip salih amel işleyen herkes içindir. Binaenaleyh mademki **وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ** **"Aranızda bir ümmet (hizb/parti) bulunsun"** ayetindeki **"min"** harfi, tabîd/bazılaştırma içindir o hâlde bu şu iki hususu ifade eder: **Birincisi:** Müslümanların arasından bir cemaat çıkarmak farz-ı kifaye olup farz-ı ayın değildir. **İkincisi:** Müslümanların arasından cemaat vasfına sahip bir kitlenin bulunması bu farzı yerine getirmek için yeterlidir. Cemaat vasfına

sahip ve ayette kendisinden talep edilen işi yapmaya muktedir olduğu sürece bu kitlenin sayısı ne olursa olsun fark etmez. Dolayısıyla و لتكن lafzı ile İslâmî Ümmet'in hepsi muhataptır. Ancak bu kelime, ümmet yani cemaat kelimesine odaklıdır. Yani talep edilen şey Müslümanların tamamından talep edilmektedir. Çıkarılması talep edilen şey ise cemaat sıfatına sahip bir cemaattir. Böylece ayetin manası şöyle olur: *“Ey Müslümanlar! Şu iki ameli yapacak bir cemaat çıkarın ki bunlardan birincisi hayra yani İslâm'a davet etmek ve ikincisi marufu emretmek ve münkerden nehyetmektir.”* Dolayısıyla bu, bir cemaatin oluşturulmasına dair bir taleptir ve bu talepte bu cemaatin işi açıklanmıştır. Her ne kadar bu talep و لتكن **“bulunsun”** şeklinde mücerret bir emir olsa da bunun kesin bir talep olduğuna dair bir karine vardır. Zira bu cemaatin yapması için ayetin beyan ettiği işi, başka ayetler ve müteaddit hadislerde sabit olduğu üzere Müslümanların onu yapmaları bir farzdır. Böylece bu, bu talebin kesin bir talep olduğuna dair bir karine ve ayetteki emir, vacip bir emir olmaktadır. Dolayısıyla ayet, kendi aralarında hayra yani İslâm'a davet eden, marufu emreden ve münkerden nehyeden bir cemaati kurmalarının Müslümanlara vacip olduğuna delâlet etmektedir.

Bu, ayette belirtilen bu iki işi yapacak bir cemaati çıkarmalarının Müslümanlara bir farz olup bu cemaat çıkarılmadığı zaman tüm Müslümanların günahkâr olacak olması açınsındandı. Ayette bahsi geçen çıkarılacak olan bu cemaatin siyasi bir parti olmasına gelince, bunun delili şu iki husustur: Birincisi: Allah, bu ayette Müslümanlardan hayra davet etmelerini, marufu emretmelerini ve münkerden nehyetmelerini talep etmemiştir. Bu ayette ancak bu iki işi yapacak bir cemaatin kurulmasını talep etmiştir. Dolayısıyla talep edilen şey bu iki işin yapılması değildir. Bilakis bu iki işi yapacak bir cemaatin kurulmasıdır. Dolayısıyla emir, bu iki işe değil cemaatin kurulmasına odaklıdır. Bu iki iş ise çıkarılması talep edilen cemaatin yapacağı işlerin beyanı olup talep edilen emir bu iki iş değildir. Dolayısıyla bu iki iş, çıkarılması talep edilen cemaatin türüne dair muayyen bir vasıf olmaktadır. Bir cemaatin, işe cemaat vasfıyla koyulabilen bir cemaat olması için belirli hususlara sahip olması kaçınılmazdır ki böylece işi yaparken bir cemaat olsun ve cemaat olarak kalsın. Dolayısıyla bir cemaatin ayette geçen bu iki işi yapan bir cemaat vasfını kazanabilmesi için onun bir cemaat olmasını ve çalışırken bir cemaat olarak kalmasını sağlayan şeye sahip olması kaçınılmazdır. Onun bir

cemaat olmasını sağlayan şey ise tek bir vücut yani bir kitle olmaları için üyelerini birbirine bağlayan bir bağın bulunmasıdır. Bu bağ olmadan çıkarılması talep edilen -ki o, cemaat vasfıyla çalışan bir cemaattir- cemaat oluşturulamaz. Çalışırken bir cemaat olarak kalmasını sağlayan şey ise itaati vacip olan bir emirin bulunmasıdır. Çünkü şeriat, üç ve üçün üzerinde bir sayıya ulaşan her cemaate bir emir ikame etmelerini emretmiştir. Nitekim *Aleyhi's Salâtu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: *وَلَا يَجِلُّ لِثَلَاثَةِ نَفَرٍ يَكُونُونَ بِأَرْضٍ فَلَاةٍ إِلَّا أَمَرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدُهُمْ* **“İçlerinden birini kendilerine emir seçmedikleri müddetçe, üç kişinin bir vadide olması helal değildir.”** [Ahmed, Abdullah İbn-u Amr kanalıyla tahric etti.] Çünkü kişinin itaati terk etmesi onu cemaatten çıkarır. Nitekim *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, lafzı Muslim'e ait muttefekun aleyh olan bir hadiste şöyle buyurmuştur: *مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ، فَإِنَّهُ مَنْ* **“Her kim emirinden hoşlanmadığı bir şey görürse sabretsin. Zira her kim cemaatten bir karış ayrılır ve (bu hâlde) ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur.”** Böylece emire karşı çıkmak cemaatten ayrılmak sayılmıştır. O hâlde çalışırken bir cemaatin cemaat olarak kalmasını sağlayan faktör cemaatin emirine itaat etmektir. İşte bir cemaat olarak bu iki işi yapan bir cemaatin çıkarılması için kaçınılmaz olan iki şey, bu iki vasıftır. Cemaatin bir bağa ve itaati vacip olan bir emire sahip olmasının olduğu bu iki şey, Allahu Teâlâ'nın *وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ* **“Aranızda bir ümmet (siyasi bir hizb/parti) bulunsun.”** kavlinin aranızda üyelerini birbirine bağlayan bir bağa ve itaati vacip olan bir emire sahip bir cemaat bulunsun demek olduğuna delâlet etmektedir. Bu ise bizzat kitle veya parti veya cemiyet veya örgüt veya kendisini cemaat yapan ve çalışırken cemaat olarak kalmasını sağlayan hususlara sahip cemaate itlak edilen herhangi bir isimdir. Böylece ayetin partilerin veya cemiyetlerin veya örgütlerin veya benzerlerinin çıkarılmasını emrettiği ortaya çıkmaktadır. Bu emrin siyasi partilerin oluşturulmasına ilişkin bir emir olmasına gelince, çünkü söz konusu emir, mutlak olarak bir cemaati değil yapacağı işi belirlemekle belirli bir cemaatin çıkarılmasını talep etmiştir. Zira ayet, cemaatin cemaat vasfıyla yapacağı işi beyan etmiştir. Bu beyan ile çıkarılması talep edilen cemaatin türünü de belirlemiştir. Zira ayet şunu belirtmiştir: Müslümanların arasından hayra davet eden, marufu emreden ve münkerden nehyeden bir cemiyet bulunsun. Dolayısıyla bu, bu cemiyete ait bir vasıf olmakta-

dır ve bu belirli bir vasıftır. Dolayısıyla da çıkarılması vacip olan cemiyet, bu vasfı tamamlayan cemiyet olup bunların dışındakiler değildir. Hayra davete yani İslâm'a davete gelince, bunu bir cemiyet yapabileceği gibi bir parti ve bir örgüt de yapabilir. Ancak genel olarak gelen marufu emretme ve münkerden nehyetme işini ancak siyasi bir parti yapabilir. Çünkü bu yöneticilere marufu emretmeyi ve onları münkerden nehyetmeyi de kapsar. Hatta bu, marufu emretme ve münkeri nehyetme işlerinin en önemlisi olup bu ayetin kapsamındadır. Zira ayet genel olarak gelmiştir: وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

"...marufu emreden ve münkerden nehyeden..." Dolayısıyla bu, ال "Elif-lâm" takısı almış cins bir isimdir. Dolayısıyla da umum siğasındadır. Bu iş ise, siyasi partinin en önemli işlerinden olup, partiye veya cemiyete veya örgüte siyasilik kazandırarak onu siyasi bir parti veya siyasi bir cemiyet veya siyasi bir örgüt yapan işte budur. Mademki hem yöneticilere marufu emretme ve onları münkerden nehyetme işi, marufu emretme ve münkerden nehyetme işlerinin en önemlilerindedir hem de marufu emretmek ve münkerden nehyetmek ayette talep edilen işlerden birisidir, o hâlde bunları gerçekleştirmek cemaatin vacip bir işi olmalıdır. Bunun içindir ki ayetteki emir, belirli bir cemaate odaklıdır ki o, işi İslâm'a davet etmek, yöneticilere marufu emredip, onları münkerden nehyetmenin yanı sıra diğer insanlara da marufu emretmek ve onları münkerden nehyetmek olan cemaattir. Allah'ın Müslümanlara çıkarmalarını farz kıldığı cemaat işte budur. Yani ayetteki mevcut bu vasıfların hepsine bir sıfat olarak sahip olan cemaat demektir. İşte bu vasıftaki bir cemaat ise bizzat siyasi partidir. Şöyle denilmez: *"İslâm'a davet eden, insanlara marufu emreden, onları münkerden nehyeden ve yöneticilere karşı çıkmayan bir cemaati çıkarmak farzı yerine getirmek için yeterlidir."* Böyle denilmez çünkü Müslümanların çıkardığı cemaat, kendisine ait vasıfların hepsine yani hayra davet etmekle birlikte marufu emretme ve münkerden nehyetme vasıflarına sahip olmadıkça farz yerine getirilmiş olmaz. Çünkü atıf, و "vav" harfi ile gelmiş olup birlik ve müşterekliği ifade eder. Çünkü marufu emretme ve münkerden nehyetme lafzı, umum siğasından bir siğa ile genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla umumluğu üzerine kalmalı ve umumluğunu karşılamalıdır. Dolayısıyla da cemaatin marufu emretme ve münkerden nehyetme hususundaki çalışması, bundan hiçbir şeyi istisna etmeksizin ayette geldiği gibi genel olmadıkça farz yerine getirilmiş olmaz. Eğer

yöneticilere marufu emretme ve onları münkerden nehyetmeyi yani siyasi işi bundan istisna ederse ayette talep edilen cemaat oluşturulmamış olur ve bu cemaat de ayette talep edilen cemaat olmaz. Çünkü o, marufu emretme ve münkerden nehyetme cümlesinden olan önemli bir işi istisna etmiştir. Oysa marufu emretmek ve münkerden nehyetmek ayette genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla işleri arasında yöneticilere marufu emretmek ve onları münkerden nehyetmek olmadıkça vasfını tamamlamamış olur. Bundan dolayı farzı ayette geçtiği gibi yerine getirmek ancak siyasi bir cemaat yani siyasi bir parti veya siyasi bir cemiyet veya siyasi bir örgüt oluşturmakla gerçekleşir. Yani marufu emretme ve münkerden nehyetme emrinden hiçbir şeyi istisna etmeksizin genel olarak yapan bir cemaati oluşturmakla gerçekleşir. Bu ise ancak siyasi bir parti, siyasi bir cemiyet ve benzerleri ile gerçekleşir.

Buna göre Allah, bu ayet ile İslâmî daveti taşıyacak, yöneticilere marufu emrecek, onları münkerden nehyedecek, aynı şekilde diğer insanlara da marufu emrecek ve münkerden nehyedecek siyasi partilerin kurulmasını emretmiştir. İşte bu maddenin delili olması itibarıyla bu ayetin istidlal yönü budur.

Şöyle denilmez: *“Ayette, ümmet denilmiştir. Yani tek bir parti demektir. Ve bu da birden çok parti olmaması anlamına gelir.”* Böyle denilmez: Çünkü ayette, tek bir ümmet denilmemiştir. Dolayısıyla tek bir cemaat de denilmemiştir. Ayette ancak herhangi bir vasıf olmaksızın nekra (belirsizlik) sığasıyla ümmet denilmiştir. Dolayısıyla bu da bir cemaati kurmak farzdır demektir. Dolayısıyla da tek bir cemaat kurulduğunda farz hâsıl olmuştur. Ancak bu, birden fazla cemaatin yani birden fazla kitlenin kurulmasına mani değildir. Zira bir kişinin yerine getirmesinin kâfi olduğu farz-ı kifayeyi bir kişinin yerine getirmesi başkasının bu farzı yerine getirmesine mani değildir. Buradaki cemaat, cins bir isim olup herhangi bir cemaat demektir. Dolayısıyla mutlak olup onunla kastedilen cinstir tek bir fert değildir. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Siz en hayırlı bir Ümmetsiniz.”** [Âl-i İmrân 110] Bununla kastedilen cinstir. Bunun bir benzeri de Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: **“Sizden biriniz bir münker görürse onu değiştirsin.”**

[Muslim, Ebî Saïd el-Hudrî kanalıyla tahrir etti.] Burada kastedilen tek bir münker değildir. Bilakis münkerin cinsidir. Bunun benzerleri çoktur. Mesela

bazen cinsin yapılması talep edilir bazen de cinsin yapılması nehyedilir. Bununla kastedilen tek bir fert değildir. Bilakis bununla kastedilen cinstir. Dolayısıyla bu emri cinsin tek bir ferdi için geçerliği olacağı gibi bu cinsin birçok ferdi için de geçerli olur. Dolayısıyla da Ümmet içerisinde tek bir parti bulunması caiz olduğu gibi birçok parti bulunması da caizdir. Ancak tek bir parti bulunur ve ayette talep edilen işi yaparsa farz-ı kifaye gerçekleşmiş olur. Ancak bu, başka partilerin kurulmasına mani değildir. Zira siyasi partinin kurulması Müslümanlar üzerine farz-ı kifayedir. Eğer tek bir parti kurulur ve başkaları da bu farzı yapmak için ikinci bir parti kurmak isterlerse onlara mani olmak caiz değildir. Çünkü bu, farzın yerine getirilmesine mani olmaktır ki bu haramdır. Bunun içindir ki birden fazla siyasi partinin kurulmasına mani olmak caiz değildir. Ancak bu, ayetin belirttiği hayra davet etme, yöneticilere marufu emretme, onları münkerden nehyetme ve muhasebe etmenin de dâhil olduğu marufu emretme ve müklerden nehyetme üzerine kurulan İslâmî partiler için geçerlidir. Bu şekilde olmayan partilere ise bakılır; eğer milliyetçiliğe davet etmek, İslâmî olmayan fikirleri yaymak ve benzerleri gibi haram olan bir şeyi yapmak içinse bu kitleleri kurmak haramdır. Bunlar devlet tarafından yasaklanır ve bu kitlelere katılan herkes cezalandırılır. Eğer bir mubahı yapmak için olup mubah olan bir esasa dayanıyorsa mubah olur. Ancak ayette geçen şeylerin hepsine sahip siyasi bir parti olmadıkça Allah'ın bu ayetin nası ile farz kıldığı farz yerine getirilmiş olmaz.

Mademki farzın yerine getirilmesi yöneticinin iznini gerektirmiyor dahası farzın yerine getirilmesini yöneticinin iznine bağlamak haramdır o hâlde siyasi partilerin kurulması ve oluşturulması ruhsat gerektirmemektedir.

Madde-22: Yönetim nizamı dört kaide üzerine kuruludur:

- 1. Hâkimiyet şeriatındır, halkın değildir.**
- 2. Otorite Ümmet'indir.**
- 3. Tek bir Halife nasbetmek, Müslümanlara farzdır.**
- 4. Şer'î hükümleri benimsemeye yalnızca Halife'nin hakkı vardır. Dolayısıyla anayasayı ve bütün kanunları belirleyen odur.**

Bu madde yönetimin ancak kendileri ile vücut bulacağı kaideleri açıklamaktadır. Bunlardan biri ortadan kalktığında yönetim de ortadan kalkar. Buradaki yönetimden maksat mücerret bir yönetim değil İslâmî yönetimdir yani İslâm otoritesidir. Bu kaideler istikra sonucunda şer'î delillerden alınmıştır. Birinci kaidenin -ki o, hâkimiyetin şeriat'ın olmasıdır- bir vakıası vardır ki o, hâkimiyet kelimesidir. Bir delili vardır ki o, onun şeriata ait olup halka ait olmadığıdır. Vakıasına gelince, bu kelime Batılı bir ıstılah olup bununla kastedilen şey iradenin uygulayıcısı ve yürütücüsü olmaktır. Buna göre fert, eğer kendi iradesinin yürütücüsü ve uygulayıcısı olursa hâkimiyeti kendisine ait olur. Eğer iradesinin uygulayıcısı ve yürütücüsü başkası olursa köle olur. Dolayısıyla Ümmet'in iradesi yani fertlerinin toplamının iradesi, Ümmet'in yürütme hakkını gönüllü olarak verdiği kendisinden olan fertler vasıtasıyla kendisi tarafından yürütüldüğü zaman kendisinin efendisi olur. Eğer iradesi kendisi dışında bir başkası tarafından zorla yürütülürse köleleştirilmiş olur. Bundan dolayı demokratik nizam der ki hâkimiyet halkındır. Yani kendi iradesini uygulayan, kendi yerine dilediği kimseyi getiren ve ona iradesini yürütme hakkı veren halktır. İşte yönetimin üzerine indirgenmek istendiği hâkimiyetin vakıası budur. Bu hâkimiyetin şer'î hükmüne gelince, hâkimiyet şeriatındır, halkın değildir. Zira ferdin iradesini dilediği gibi yürüten ferdin kendisi değildir. Bilakis ferdin iradesi, Allah'ın emirlerine ve nehiyelerine göre yürütülür. Aynı şekilde Ümmet de dilediğini yapmak üzere iradesinin yürütücüsü değildir. Bilakis Ümmet'in iradesi de Allah'ın emirlerine ve nehiyelerine göre yürütülür. Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُخَرِّجُواكَ مِنْهَا شِجْرًا يَخْرُجُ مِنْهَا مَاءٌ يَشْرَبُونَ** **"Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda sana (İslâm'a) muhakeme olmadıkça iman etmiş olmazlar."** [Nisa 65] Ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: **"Sizden biri iman etmiş olmaz, tâ ki hevası benim getirdiklerime tâbi oluncaya kadar."** [İbn-u Ebî Âsım, Sümne'de tahrir etti.] Nevevi, kırk hadis içerisinde bu hadisi Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs'tan rivayet ettikten sonra bunun hasen sahih hadis olduğunu söyledi. Dolayısıyla Ümmet'e ve ferde hâkim olup Ümmet'in ve ferdin iradesini yürüten ancak Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in getirdiğidir. Dolayısıyla da hem Ümmet hem fert şeriata tâbidir. Bundan dolayı hâkimiyet şeriatındır. Bundan dolayı da demokratik nizamda olduğu gibi Halife, Ümmet'in istediğini infaz

etmek için bir ücretli olarak ondan biat almaz. Halife, insanların istediğini infaz etmek için değil ancak Allah'ın Kitabı'nı ve Rasulü'nün Sünneti'ni yani şeriatı infaz etmek için Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti üzerine Ümmet'ten biat alır. Hatta ona biat eden insanlar şeriatın dışına çıkmış olsalar bile bundan vazgeçinceye kadar onlarla savaşır. İşte hâkimiyet şeriatındır, halkın değildir kaidesi bu delilden istinbat edilmiştir.

Otorite Ümmet'indir kaidesine gelince, bu, şeriatın, Halife'nin Ümmet tarafından nasbedileceğini ve Halife'nin otoriteyi bu biat ile alacağını belirlemesinden alınmıştır. Şeriatın, Halife'nin Ümmet tarafından nasbedileceğini belirlemesine gelince, biat hadislerinde açık olan bir husustur. Ubade İbn-u Samit'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: *بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْمُنَشِطِ وَالْمَكْرَهِ* **“Zorlukta ve sıkıntıda işitip itaat edeceğimize dair Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e biat ettik.”** [Muttefekun aleyh] Cerir İbn-u Abdullah'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: *بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ* **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e işitip itaat etmek üzere biat ettim.”**

“Üç kişi vardır ki Kıyamet Günü’nde Allah onlarla konuşmaz, onları tezkiye etmez ve onlar için elim bir azap vardır: Yol kenarındaki su fazlalığını yolcudan esirgeyen kimse, İmam’a biat ettiği ancak dünyası için biat edip istediğini verdiğinde ona vefalı olan vermediğinde ona vefalı olmayan kimse ve ikindiden sonra bir adama mal satarken inanıp alması için verilmediği hâlde bu mala şu kadar fiyat verildiğine dair Allah adına yemin eden kimsedir.” [Muttefekun aleyh] Dolayısıyla biat Müslümanlar tarafından Halife’ye yapılır. Halife tarafından Müslümanlara yapılmaz. Zira ona biat edecek yani onu kendilerine yönetici yapacak olanlar Müslümanlardır. Nitekim Hulefâ-i Râşidîn ile birlikte ortaya çıkan şudur ki onlar biati ancak Ümmet’ten almışlar ve ancak Ümmet’in onlara biat etmesiyle Halife olmuşlardır. Halife’nin otoriteyi bu biat ile alacağının belirlenmesine gelince, itaat hadislerinde ve Hilâfet’in bir olması hadislerinde açık olan bir husustur. Nitekim Abdullah İbn-u Amr İbn-u'l Âs'tan Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: *وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيَطْعُمَهُ إِنْ* **“Her kim bir İmam’a (Halife’ye) biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi**

ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerinin boynunu vurun!" [Muslim] Nâfi'den şöyle dediği rivayet edildi: Abdullah İbn-u Ömer, bana Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiğini söyledi: **مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَفِي اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ، وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ مِنْ كَرَمٍ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ حَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ** **Her kim itaatten elini çekerse Kıyamet Günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşacaktır. Her kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur."** [Muslim] İbn-u Abbas'tan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den şöyle dediği rivayet edildi: **مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ حَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ** **Her kim emirinin bir şeyinden hoşlanmazsa ona sabretsin. Zira otoriteden bir karış ayrılan hiçbir kimse yoktur ki bu hâlde ölürse cahiliye ölümü ile ölmemiş olsun."** [Muttefekun aleyh] Ebî Hurayra'dan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediği rivayet edildi: **كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَتَكْفُرُ، قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بِنَبِيَّةِ الْأَوَّلِ** **İsrailoğulları, Nebiler tarafından siyase ediliyordu (yönetiliyordu). Bir Nebi vefat edince bir diğer Nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra Nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır." Dediler ki: "Öyleyse bize ne emredersiniz?" Dedi ki: "Önceki ilk biatinize sadakat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır."** [Muttefekun aleyh] İşte bu hadisler, Halife'nin otoriteyi ancak bu biat ile aldığına delâlet etmektedir. Zira Allah, Halife'ye itaati biat ile vacip kılmıştır ki her kim İmam'a biat ederse ona itaat etmelidir. Zira o, Hilâfet'i biat ile almış ve biat edilen bir Halife olmasından dolayı ona itaat etmek vacip olmuştur. Dolayısıyla o, otoriteyi kendisine biat etmesi ile Ümmet'ten almış ve kendisine biat eden kimseye yani boynunda biat olan kimseye ise itaat etmek vacip olmuştur. Bu da otoritenin Ümmet'e ait olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Rasul olmasına rağmen insanlardan biat almıştır ki bu, yönetim ve otoriteye dair bir biat olup nübüvvet için alınmış bir biat değildi. Ve bu biati kadınlar ile erkeklerden alırken buluşa ermemiş olan çocuklardan almamıştır. Dolayısıyla Halife'yi ikame edecek, Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti ile amel etmesi için ona biat edecek olanların bizzat Müslümanlar olması ve Halife'nin otoriteyi ancak bu biat ile alacak olması otoritenin Ümmet'e ait olup onu dilediği kimseye vereceğine dair açık bir delildir.

Tek bir Halife nasbetmenin Müslümanlara farz olduğu üçüncü kaideye gelince, Halife'nin nasbedilmesi farziyeti hadis-i şerif ile sabittir. Zira Nâfi'den şöyle dediği rivayet edildi: Abdullah İbn-u Ömer, bana Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiğini söyledi: مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَفِي اللَّهِ نِيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ، وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً **“Her kim itaatten elini çekerse Kıyamet Günü hüccetsiz olarak Allah’a kavuşacaktır. Her kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur.”** [Muslim, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti.] Bu hadisin istidlal yönü şudur ki Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, her Müslümanın boynunda Halife'ye biatin olmasını vacip kılmış ama her Müslümanın Halife'ye biat etmesini vacip kılmamıştır. Dolayısıyla vacip olan her Müslümanın boynunda biatin olmasıdır. Yani varlığı sebebiyle her Müslümanın boynunda biatin olmasını hak eden bir Halife'nin bulunmasıdır. Dolayısıyla ister fiilen biat etsin isterse etmesin her Müslümanın boynunda biatin olmasını gerektiren Halife'nin varlığıdır. Halife'nin tek olmasına gelince, çünkü Ebî Saîd el-Hudri'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَتُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا **“İki Halife'ye biat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürünüz.”** [Muslim] Bu hadis, Müslümanların birden fazla Halifesi'nin olmasının haramlığı hususunda sarihdir.

Hükümleri benimsemeye sadece Halife'nin hakkı olduğu dördüncü kaideye gelince, hükümleri benimsemeye sadece Halife'nin hakkı olduğu icmâ-us Sahabe ile sabittir. Bu icmâdan da şu meşhur kaideler çıkarılmıştır: [أمر الإمام يرفع الخلاف] **“İmam'ın emri ihtilafları ortadan kaldırmıştır.”** [أمر الإمام نافذ] **“İmam'ın emri nazıdır.”** [للسلطان أن] **“Sultanın ortaya çıkan sorunlar miktarınca kadâda bulunma hakkı vardır.”**

Madde-23: Devlet şu on üç cihaz üzerine kuruludur:

1. Halife
2. Muavinler (Tefvîz Vezirleri)
3. Tenfiz Vezirleri
4. Valiler
5. Cihad Emiri
6. İç Güvenlik
7. Haricîye (Dışişleri)

8. Sanayi
9. Kadâ/Yargı
10. İnsanların Maslahatları
11. Beyt-ul Mâl (Hazine)
12. Medya
13. Ümmet Meclisi (Şûra ve Muhasebe)

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilidir. Çünkü o, devletin cihazını bu şekil üzere ikame etmiştir. Zira *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bizzat devlet başkanıydı ve Müslümanlara bir Halife veya bir İmam ikame etmelerini emrederken onlara bir devlet başkanı ikame etmelerini emretmiştir. Nitekim *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: **“Her kim itaatten elini çekerse Kıyamet Günü hüccetsiz olarak Allah’a kavuşacaktır. Her kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur.”**

[Muslim] Yani Halife'ye biat etmeksizin demektir. Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim*, ölümünden sonra Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* için bir Halife'nin ikamesinin gerekliliği üzerinde icmâ etmiştir. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in vefatından sonra Sahabe'nin defin işini ertelemesi ve onun için bir Halife'yi nasbetmekle meşgul olmasıyla Halife'nin ikame edilmesine dair icmâ-us Sahabe'nin tekid edildiği ortaya çıkmıştır.

Muavinlere gelince, bunun delili Ebû Davud, ceyyid isnad ile Aişe *Radiyah* *Anhâ*'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **“İذَا أَرَادَ اللَّهُ بِالْأَمِيرِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ صَدَقٍ إِنْ نَسِيَ دُكْرَهُ وَإِنْ دُكْرَهُ وَإِنْ دُكْرَ أَعَانَهُ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهِ غَيْرَ ذَلِكَ جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ سُوءٍ إِنْ نَسِيَ لَمْ يُدْكِرْهُ وَإِنْ دُكْرَ لَمْ يُعْنَهُ”** Allah bir emir için hayır dilediğinde ona sadık bir vezir nasip eder ki o unuttuğunda ona hatırlatır, hatırladığında da ona yardım eder. Allah bir emir için de hayır dilemezse ona kötü bir vezir nasip eder ki o unuttuğunda ona hatırlatmaz, hatırladığında da ona yardım etmez.” Tirmizi, Ebû Saîd el-Hudri'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **“مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا لَهُ وَزِيرَانِ مِنَ أَهْلِ السَّمَاءِ وَوَزِيرَانِ مِنَ أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَمَّا وَزِيرَايَ مِنَ أَهْلِ السَّمَاءِ فَجِبْرِيلُ وَمِيكَائِيلُ وَأَمَّا وَزِيرَايَ مِنَ أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ”** Hiçbir Nebi yoktur ki O'nun sema ehlinden iki veziri ve yeryüzü ehlinden iki veziri olmasın. Benim sema ehlinden iki vezirim Cibril ve Mikail'dir. Yeryüzü ehlinden iki vezirim ise Ebû Bekir ve Ömer'dir.” Buradaki

“benim iki vezirim” kelimesinin manası benim iki muavinim demektir. Çünkü bu, onun lügat manasıdır. Bugün insanların vezir kelimesi ile kastettikleri manaya gelince, o, Müslümanların bilmediği ve kendi babında açıklandığı üzere İslâm’da yönetim nizamı ile çelişen Batılı bir ıstılahtır.

Tenfiz vezirine gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ve Hulefâ-i Râşidîn döneminde kâtip olarak adlandırılıyordu. Onun görevi, infazda, izlemede ve uygulamada Halife’ye yardım etmektir. Nitekim Buhari Sahih’inde Zeyd İbn-u Sabit’ten şu hadisi rivayet etmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يَتَعَلَّمَ كِتَابَ الْيَهُودِ حَتَّى كَتَبَتْ لِلنَّبِيِّ كُتُبَهُ وَأَقْرَأَتْهُ كُتُبَهُمْ إِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْتَبَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْأَرْقَمِ بْنِ عَبْدِ يَهُوثَ، وَكَانَ يُجِيبُ عَنْهُ الْمُلُوكَ ...* ***“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bana Yahudilerin yazısını öğrenmemi emretti. Hatta Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in (onlara gönderdiği) mektuplarını ben yazar ve kendisine mektup gönderdiklerinde bunları ona ben okurdum.”*** İbn-u İshak, Abdullah İbn-u Zubeyr’den şu hadisi rivayet etmiştir: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْتَبَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْأَرْقَمِ بْنِ عَبْدِ يَهُوثَ، وَكَانَ يُجِيبُ عَنْهُ الْمُلُوكَ ...* ***“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Abdullah İbn-u Erkam İbn-u Abdü Yegûs’u kâtip yaptı ve o, O’nun adına krallara cevap yazıyordu.”*** Hakim Mustedrak’ta Zehebî’nin sahihleyip muvafakat ettiği- Adullah İbn-u Ömer *RadiyAllahu Anhumâ*’dan şu hadisi rivayet etti: *أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِتَابَ رَجُلٍ، فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَرْقَمِ: أَجِبْ عَنِّي. فَكَتَبَ جَوَابَهُ ثُمَّ قَرَأَهُ النَّبِيُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَصَنِّتَ وَأَحْسَنْتَ، اللَّهُمَّ وَقِّفْهُ، فَلَمَّا وَلِيَ حَضَرَ كَانَ يُشَاوِرُهُ* ***“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e bir adamın mektubu getirilince Abdullah İbn-u Erkam’a dedi ki: Benim yerime cevap ver. Bunun üzerine o, cevabını yazdı sonra da kendisine okudu. Dedi ki: İsabet ettin ve doğru yaptın. Allah’ım onu muvaffak kıl. Ömer’in valisi olduğunda onunla istişare ediyordu.”***

Valilere gelince, Buhari ve Muslim, Ebî Berde’den şu hadisi rivayet ettiler: *بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا مُوسَى وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: فَكَتَبَ جَوَابَهُ ثُمَّ قَرَأَهُ النَّبِيُّ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَصَنِّتَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافٍ، قَالَ: وَالْيَمَنُ مِخْلَافَانِ* ***“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ebâ Musa ile Muaz İbn-u Cebel’i Yemen’e gönderdi. (Râvi) dedi ki: Onlardan her biri bir mihlafa (bölgeye) gönderildi. Dedi ki: Yemen iki mihlaftır (bölgedir).”*** Muslim’in Ebî Musa’dan yaptığı rivayette Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: *لَنْ أَوْ لَا نَسْتَعْمِلُ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ، وَلَكِنْ أَذْهَبُ أَنْتَ يَا أَبَا مُوسَى أَوْ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ لَيْسَ، فَبِعَثُّهُ عَلَى الْيَمَنِ ثُمَّ اتَّبَعَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ* ***“Biz, işimize (yönetimimize) onu isteyen kimseyi atamayız -veya- asla atamayız. Lakin sen git ey Ebâ Musa -veya- Abdullah İbn-u Kays! Sonra onu Yemen’e (vali***

Dâhilî güvenliğe gelince, bu dairenin başında polis sahibi (polis amiri) bulunur ve onun görevi dâr-ul İslâm'da güvenliği sağlamaktır. Eğer bundan aciz kalırsa bunu Halife'nin izniyle ordu üstlenir. Bunun delili Buhari'nin Enes'ten şöyle rivayet etmesidir: *كَانَ قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ مِنْ كَنْزِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْزِلَةِ صَاحِبِ الشَّرْطِ مِنَ الْأَمِيرِ* **"Kays İbn-u Sa'd Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem nezdinde emirden şurta sahibi konumunda idi."**

Haricîye/dışişlerine gelince, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem diğer devletler ve varlıklar ile dış ilişkiler kuruyordu. Nitekim SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Osman İbn-u Affân'ı Kureys ile müzakere etmek üzere gönderdiği gibi, Kureys'in elçileri ile de SallAllahu Aleyhi ve Sellem bizzat müzakere ediyordu. Keza Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem krallara elçiler gönderdiği gibi kralların ve yöneticilerin elçilerini de kabul ediyordu. Anlaşmalar ve barışlar akdediyordu. Keza kendisinden sonraki Halifeleri de diğer devletler ve varlıklar ile siyasi ilişkiler kuruyorlar, şahsın bizatihi yapabileceği işler için kendisi adına başkasını vekil kılabilmesi veya kendisi adına başkasına niyabet verebilmesi esası üzere kendileri adına bu işler ile kaim olabilecekleri tayin ediyorlardı.

Sanayiye gelince, bunun delili Kitap ve Sünnet'tir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: *وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ* **"Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihad için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarınızı, hem kendi düşmanlarınızı hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutabilirsiniz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız."** [Enfâl 60] Sünnet'e gelince, İbn-u Sa'd Tabakat'ta Mekhûl'dan şöyle rivayet etti: *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَصَبَ عَلَى الْمُنَجَّبِيِّ عَلَى أَهْلِ الطَّائِفِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَشَاوَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابَهُ، فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَى أَنْ تَنْصَبَ عَلَى جَنْبِهِمْ، فَإِنَّا كُنَّا بِأَرْضِ قَارِسَ تَنْصَبُ الْمُنَجَّبِيَّاتِ عَلَى الْخُصُونِ وَتَنْصَبُ عَلَيْنَا. فَصَيَّبَ مِنْ عَدُونَا وَيُصَيَّبُ مِنَّا بِالْمُنَجَّبِيِّ، وَإِنْ لَمْ يَكُنِ الْمُنَجَّبِيُّ طَالَ الثَّوَاءُ؛ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَمِلَ مِنْجَنِبًا بِيَدِهِ، فَنَصَبَهُ عَلَى جَنْبِ الطَّائِفِ ...* **"Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Taif halkını kırk gün boyunca mancınık ateşine tâbi tuttu."** Vakidî Meğazi'de şöyle dedi: *وَشَاوَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابَهُ، فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَى أَنْ تَنْصَبَ عَلَى جَنْبِهِمْ، فَإِنَّا كُنَّا بِأَرْضِ قَارِسَ تَنْصَبُ الْمُنَجَّبِيَّاتِ عَلَى الْخُصُونِ وَتَنْصَبُ عَلَيْنَا. فَصَيَّبَ مِنْ عَدُونَا وَيُصَيَّبُ مِنَّا بِالْمُنَجَّبِيِّ، وَإِنْ لَمْ يَكُنِ الْمُنَجَّبِيُّ طَالَ الثَّوَاءُ؛ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَمِلَ مِنْجَنِبًا بِيَدِهِ، فَنَصَبَهُ عَلَى جَنْبِ الطَّائِفِ ...* **"Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ashabı ile istişare etti. Derken Selman Farisi, ona dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Kalelerinin karşısına mancınık kurulması görüşümdedir. Bizler**

Fars topraklarında iken bizlere karşı mancınık kurulurdu, biz de kalelerin karşısına mancınıklar kurardık. Mancınıkla düşmanlarımızı vururduk onlar da bizi vururdu. Mancınık kurulmadığında işimiz uzardı. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, ona emretti. O da eli ile mancınık yaptı ve onu Taif'in kalesine karşı kurdu.” İbn-u İshak Sîret’inde şöyle dedi: حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمَ الشَّدْحَةِ عِنْدَ جِدَارِ الطَّائِفِ، دَخَلَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحْتَ دَبَابِيَةٍ، ثُمَّ زَحَفُوا بِهَا ... **“Öyle ki Taif duvarındaki Şedha (kuşatmayı yarma) Günü, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ashabı’ndan bir grup zırhlı altına girdi. Sonra yıkmak üzere Taif duvarına girdiler.”** Sonra düşmanı korkutacak şekilde hazırlık yapmak vaciptir ve bu hazırlık ancak sanayileşme ile mümkündür. Dolayısıyla sanayileşme [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vacip”** olması bakımından vaciptir ve onu Halife ya da ona naip olan kimse idare eder.

Kadâ/yargıya gelince, Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kadâyı bizzat üstleniyor ve başkalarını insanlar arasında kadâyla görevlendiriyordu. Bizzat kadâyı üstlenmesine gelince, Ümmü Seleme’den Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edildi: **إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْحَزَنُ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ وَأَقْضِي لَهُ عَلَى نَحْوِ** **“Ben ancak bir beşerim ve siz bana muhakeme oluyorsunuz. Kiminiz kiminizden daha ikna edici olabilir ve ben de dinlediğim şeyler doğrultusunda onun lehine hüküm verebilirim. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şeye hükmetmişsem sakın onu almasın. Zira ona ancak ateşten bir parça ayırmışımdır.”** [Şeyhayn rivayet etti/Lafız Buhari’ye aittir] Ebî Hurayra ve Zeyd İbn-u Halid el-Cehnî’nin hadisinde şöyle dediler: **جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ. فَقَامَ حَصْمُهُ فَقَالَ: صَدَقَ، أَقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ ...** **“Bir Arabî gelerek dedi ki: Ey Allah’ın Rasulü! Aramızda Allah’ın Kitabı ile hükmet. Bunun üzerine hasmı ayağa kalkarak dedi ki: Doğru söyledi. Aramızda Allah’ın Kitabı ile hükmet...”** [Şeyhayn rivayet etti/Lafız Buhari’ye aittir] Başkalarını görevlendirmesine gelince, bunun delili Hakim, Şeyhayn’ın şartına göre sahih dediği ve Zehebî’nin muvafakat ettiği İbn-u Abbas Radiyallahu Anhumâ’dan şöyle dediğini rivayet etti: **بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النِّمَنِ عَلَيْهِ قَالًا: عَلِمْتُمْ الشَّرَائِعَ وَأَقْضِ بَيْنَهُمْ. قَالَ: لَا عَلِمَ لِي بِالْقَضَاءِ. فَدَفَعَ فِي صَدْرِهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ اهْدِهِ لِقَضَاءِ** **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ali’yi Yemen’e gönderdi ve dedi ki: Onlara şeriatı öğret ve onların arasında hükmet.**

Ali dedi ki: Kadâ hakkında bir bilğim yok. Bunun üzerine Allah'ın Rasulü göğsüne vurdu ve dedi ki: Allah'ım onu kadâda hidayete erdir." Yine Hakim, Zehebî'nin sahîhleyip muvafakat ettiği Ali Radî-yAllahu Anh'dan şöyle dediğini rivayet etti: *بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَقُلْتُ: تَبِعْتَنِي إِلَى قَوْمِ دُؤَيٍّ أَسْنَانٍ وَأَنَا حَدَّثُ السَّيِّئِ! قَالَ: إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصْمَانِ فَلَا تَقْضِ لِأَحَدِهِمَا حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْآخَرِ كَمَا سَمِعْتَ مِنَ الْأَوَّلِ. قَالَ عَلِيٌّ: فَمَا زِلْتُ قَاضِيًا*

"Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, beni Yemen'e gönderdi. Dedim ki: Yaşça küçük olduğum hâlde sen beni yaşlı başlı bir kavme gönderiyorsun. Taraflar senin önünde oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın hüküm verme. Ali dedi ki: Derken hep kâdı oldum."

İcmâya gelince, Mâverdî Hâvi'de şöyle dedi: *"Hulefâ-i Râsidîn insanlar arasında hükmettiler, kâdılar ve yöneticiler görevlendirdiler... Dolayısıyla onların fiiliyle bu bir icmâ oldu."* İbn-u Kudâme Muğnî'de şöyle dedi: *"Müslümanlar kâdılarının nasbedilmesinin meşruiyeti üzerinde icmâ ettiler."*

İnsanların maslahatlarına (idari cihaza) gelince, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem maslahatları idare ediyor ve bunların idaresi için kâtipler tayin ediyordu. Böylece Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem Medine'deki insanların maslahatlarını bizzat idare ediyor, işlerini görüp gözetiyor, sorunlarını çözüyor, alâkalarını tanzim ediyor, ihtiyaçlarını temin ediyor ve onları işlerini düzeltecek hususlara yönlendiriyordu. Tüm bunlar, hayatlarını sorunsuz ve karmaşasız olarak kolaylaştıran idari işlerdendi.

Öğretim işleri hakkında, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem Müslümanların evlatlarından onuna (okuma-yazma) öğretmeyi kâfir esirlerin fidyesi kıldı. Fidyeye bedeli ganimetlerdendir ve Müslümanların mülküdür. Dolayısıyla öğretimi temin etmek, Müslümanların maslahatlarından bir maslahattır.

Tedavi (sağlık işleri) hakkında, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e bir tabip hediye edildi. O da onu Müslümanlara ait kıldı. Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in kendisine gelen hediye üzerinde tasarrufta bulunmaması, almaması, aksine Müslümanlara ait kılması, tedavinin Müslümanların maslahatlarından bir maslahat olduğuna delildir. Nitekim muttefekun aleyh olan bir hadiste Aişe RadîyAllahu Anhâ'dan şöyle dediği sabit olmuştur: *أَصِيبَ سَعْدٌ يَوْمَ الْخَنْدَقِ رَمَاهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُقَالُ لَهُ: ابْنُ الْعَرَفَةِ رَمَاهُ فِي الْأَكْحَلِ فَضَرَبَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيْمَةً فِي الْمَسْجِدِ*

Muslim de şöyle rivayet etti: **“يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ فِي الطَّرِيقِ جُعِلَ عَرْضُهُ سَبْعَ أَنْزُرٍ ع”** **“Yol hakkında ihtilafa düştüğünüzde arazisini yedi zira’ yapın.”** İşte bu, o vakitteki idari bir düzenlemedir. Şâfi mezhebinde olduğu gibi ihtiyaca göre bundan daha fazla da olabilir.

Ziraat hakkında; Zubeyr *RadiyAllahu Anh* ile Ensar’dan bir adam, arazilerinden geçen bir su yolundan sulama hakkında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: **“اسْقُوا يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ (Önce) sen sula ey Zubeyr, sonra suyu komşuna sal.”** [Muttefekun aleyh/ Lafız Muslim’e aittir]

İşte böylece Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* insanların maslahatını idare ediyordu. Ardından gelen Hulefâ-i Râşidîn de insanların maslahatlarını idare ediyor veya idarecileri tayin ediyorlardı.

Beyt-ul Mâl’e gelince, Beyt-ul Mâl’in doğrudan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e veya Halife’ye veya onun izniyle velâyet verilenlere tâbi olduğuna birbirini kuvvetlendiren birçok deliller vardır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bazen malın muhafazasını bizzatîhi yerine getiriyordu. Kendisine ait hazinesi vardı. Yine malın alımını, dağıtımını ve yerine koyulmasını üstleniyordu. Bazen de kendisinden başkasına bu işler için velâyet veriyordu. Keza Hulefâ-i Râşidîn de bu şekilde yapıyorlardı. Zira Beyt-ul Mâl işlerini ya bizzatîhi üstleniyor ya da başkasına bu işler için niyabet veriyorlardı.

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* malı mescide koyuyordu. Nitekim Buhari, Enes’ten şöyle dediğini rivayet etti: **“أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ فَقَالَ: انْزُرُوهُ فِي الْمَسْجِدِ Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e Bahreyn’den bir mal getirildi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: Onu mescide serin.”** Ya zevcelerinin odalarından bir odaya koyuyordu. Nitekim Buhari Ukbe’den şöyle dediğini rivayet etti: **“صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ الْعَصْرَ، فَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ مُسْرِعًا، فَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ إِلَى بَعْضِ حُجَرِ نِسَائِهِ، فَفَزِعَ النَّاسُ مِنْ سُرْعَتِهِ، فَحَرَجَ عَلَيْهِمْ، فَرَأَى أَنَّهُمْ عَجِبُوا مِنْ سُرْعَتِهِ، فَقَالَ: ذَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ تَبِيرِ عُنْدَنَا، فَكْرَهْتُ أَنْ يَحْسِبَنِي، فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ Medine’de Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in arkasında ikinci salahını kılmıştım. Selam verdi, sonra süratle ayağa kalkıp insanların omuzları üstünden aşarak hanımlarının bazı odalarına gitti. Onun süratinden insanlar ürktüler. (Bir süre sonra) yanlarına çıkageldi. Gördü ki onlar süratinden şaşakalmışlar. Bunun üzerine şöyle buyurdu: Yanımda biraz altın olduğunu hatırladım. Beni alıkoymasını kerih gördüm ve (gidip) dağıtılmasını emrettim.”**

Hulefâ-i Râşidîn zamanında malların korunduğu mekân, Beyt-ul Mâl diye adlandırılır oldu. İbn-u Sa'd Tabakat'ında Sehl İbn-u Hasme'den ve başkalarından şöyle zikretti: *أن أبا بكر كان له بيت مال بالسنح ليس يحرسه أحد، فقيل له: ألا تجعل عليه من يحرسه؟ قال: عليه قفل. فكان يعطي ما فيه حتى يفرغ. فلما انتقل إلى المدينة، حوله فجعله في داره* ***Ebâ Bekir'in Sanh'da kimse-nin korumadığı bir beyt-i mâli vardı. Kendisine denildi ki: Onu koruyacak birini koymaz mısın? Dedi ki: Üstünde kilit var. Nite-kim boşalncaya kadar içindekileri veriyordu. Sonra Medine'ye intikal edince, onu değiştirdi ve evine koydu.*** Hinâd, Züh'd'de cey-yid isnad ile Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti: *جاء رجل إلى عمر فقال: يا أمير المؤمنين، احملني فإني أريد الجهاد، فقال عمر لرجل: خذ بيده فأدخله بيت المال يأخذ ما يشاء ...* ***Bir adam Ömer'e gelip şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Beni yükle. Çünkü ben cihadı arzuluyorum. Bunun üzerine Ömer bir adama şöyle dedi: Onun elini tut ve onu Beyt-ul Mâl'e sok. Oradan dilediğini alsın..."***

Medyaya gelince, bunun delili Kitap ve Sünnet'tir.

Kitab'a gelince, Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: *وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ* ***Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Hâlbuki onu Rasul'e veya kendilerinden olan ulî'l emre götürmüş olsalardı aralarından istinbat edenler (işin içyüzünü ortaya çıkarabilenler), onun ne olduğunu bilir-lerdi.*** [Nisa 83] Bu ayetin mevzusu haberlerdir.

Sünnet'e gelince, Hakim'in Mustedrak'te Muslim'in şartına göre sahihtir diyerek rivayet ettiği ve Zehebî'nin de ona muvafakat ettiği, Mekke'nin fethi hakkındaki İbn-u Abbas hadisinde şöyle geçti: *وقد عميت الأخبار على قریش، فلا يأتيهم خبر رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا يدرون ما هو* ***Kureyş'e haber karartması yapılmıştı. Ne Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in haberi onlara geliyor ne de yaptıklarını bili-yorlardı.*** İbn-u Ebî Şeybe'de geçen Ebî Seleme'nin mürselinde [Tâbi-
inden birinin, rivayet eden Sahabenin ismini zikretmeksizin doğrudan Rasullullah'tan rivayet ettiği hadiste] *ثم قال النبي صلى الله عليه وسلم لعائشة: «جهزيني ولا تعلمي بذلك أحدا، ...* ***Sonra Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Aişe'ye şöyle dedi: Beni teçhiz et ve sakın bunu herhangi birine bildirme!... Daha sonra yolların tutulmasını emretti. Bir de Mekke halkına karşı (haber) karartması yapıldı ki onlara hiçbir haber ulaşmasın.***

Bu da devletin güvenliği ile alâkalı olan medyanın Halife veya bu maksatla inşa edeceği organla bağlantılı olduğuna delâlet eder.

Şûra Meclisi'ne gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in daimî muayyen bir meclisi olmamıştır. Bilakis müteaddit zamanlarda Müslümanlarla istişare ediyordu ki bunu, *Subhanehû*'nun şu kavline icabeten yapmıştır: **“İş hususunda onlar ile müşavere et!”** [Âl-i İmrân 159] Bu müşaverelelerden bazıları şunlardır: Muslim, Bedir Günü'nde Enes'ten şöyle rivayet etti: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَوَرَ حِينَ بَلَغَهُ إِقْبَالَ أَبِي سُفْيَانَ. قَالَ: فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ تَكَلَّمَ عُمَرُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ: إِنِّي أَنَا تُرِيدُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نُحْبِضَهَا الْبَحْرَ لِأَحْضِنَاهَا، وَلَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نَضْرِبَ أَكْبَادَهَا إِلَى بَرَكِ الْعِمَادِ لَفَعَلْنَا. قَالَ فَتَدَبَّرَ رَسُولُ اللَّهِ فَانطَلَقُوا* **“*Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ebû Sufyân'ın gelmekte olduğu haberi verilince (Ashabıyla) istişare etti. (Râvi) Dedi ki: Önce Ebû Bekir konuştu. Ondan yüz çevirdi. Sonra Ömer konuştu. Ondan da yüz çevirdi. Derken Sa'd İbn-u Ubade ayağa kalkarak dedi ki: Bizi mi kast ediyorsun ey Allah'ın Rasulü! Nefsim elinde olana yemin olsun ki eğer bize atlarımızı denize sürmemizi emredecek olsan kesinlikle onları süreriz. Bize onları Berk-ı Gımad'a doğru sürmemizi emredecek olsan kesinlikle onu da yaparız. (Enes) dedi ki: Bunun üzerine Rasulullah insanları hazırladı. Yola koyuldular ve Bedir'e kadar gelip indiler.*”** Buhari, Hudeybiye gününde Misver ve Mervan kanalıyla şöyle dediklerini rivayet etti: *وَسَأَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى كَانَ بِغَدِيرِ الْأَشْطَاطِ أَنَاهُ عَيْنُهُ، قَالَ إِنَّ قُرَيْشًا جَمَعُوا لَكَ جُمُوعًا، وَقَدْ جَمَعُوا لَكَ الْأَحَابِيشَ، وَهُمْ مَقَاتُلُوكَ وَصَادُوكَ عَنِ النَّبِيِّ، وَمَانِعُوكَ. فَقَالَ: أَشِيرُوا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيَّ، أَتَرَوْنَ أَنْ أَمِيلَ إِلَى عِيَالِهِمْ وَدَرَارِيِّ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَصُدُّونَا عَنِ النَّبِيِّ؟ فَإِنْ يَأْتُونَا كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَطَعَ عَيْنًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَإِلَّا تَرَكْنَاهُمْ مَحْرُوبِينَ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ خَرَجْتَ غَامِدًا لِهَذَا النَّبِيِّ لَا تُرِيدُ قَتْلَ أَحَدٍ وَلَا حَرْبَ أَحَدٍ، فَتَوَجَّهَ لَهُ فَمَنْ صَدَّنَا عَنْهُ فَاتَّنَاهُ. قَالَ امضُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ ...* **“*Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ğadîr-ul Eştât (mevkiine) kadar ilerledi. Gözcüsü ona geldi ve dedi ki: Kureyş sana karşı birlikler toplamış. Sana karşı Ehabîşleri toplamışlar. Onlar seninle savaşacaklar, seni Beyt'ten men edecekler ve sana engel olacaklar. Bunun üzerine Rasulullah dedi ki: Ey insanlar benimle istişarede bulunun. Bizi Beyt'ten (Kâbe'den) men etmek isteyen bu kişilerin ailelerine ve evlatlarına doğru ilerlememi düşünür müsünüz? Eğer bize karşı gelirlerse Allah Azze ve Celle, müşriklerden bir gözü kesmiş olur. Aksi hâlde onları savaşılmış olarak bırakırız. Ebû Bekir dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Sen şu Beyt'i (ziyaret etmek) amacıyla yola*”**

çıkıttın. Ne bir kişiyi öldürmek ne de bir kişi ile harp etmek istemezsin. Şu hâlde ona doğru yürü! Her kim bizi ondan men ederse onunla savaşırız. Dedi ki: Allah'ın adıyla yürüyün..." Ancak *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Müslümanları toplamasına ve onlarla istişare etmesine rağmen istişare etmek üzere daimî şekilde kavmin nakiplerinden olan belirli şahısları çağırırdı ki onlar, Hamza, Ebû Bekir, Cafer, Ömer, Ali, İbn-u Mesud, Selman, Ammâr, Huzeyfe, Ebû Zerr, Mikdâd ve Bilal'dir. Bunlar, şûrayı daima onlara tahsis etmesinden dolayı *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Şûra Meclisi mesabesindeydiler. Yine Ebû Bekir *Radiyallahu Anh*, kendisine bir husus geldiğinde görüşlerini almak için kendilerine müracaat etmek amacıyla Muhacir ve Ensar'dan bazı adamları tahsis ediyordu ki yanında şûra ehli gibi olsunlar. Ebû Bekir *Radiyallahu Anh* döneminde şûra ehli bizzat âlimler ve fetva sahipleriydi. Nitekim İbn-u Sa'd, Kasım'dan şunu tahrir etti: *دعا أن أبا بكر الصديق كان إذا نزل به أمر يريد مشاورة أهل الرأي وأهل الفقه فيه، دعا رجالاً من المهاجرين والأنصار، دعا عمر، وعثمان، وعلياً، وعبد الرحمن بن عوف، ومعاذ* ***Ebû Bekir Sıddîk, kendisine Ehli Ra'y (görüş sahipleri) ve Ehli Fıkh (fakihler) ile istişare edilmesini gerektiren bir iş ile karşılaştığı zaman, Ensar'dan ve Muhacir'den bazı adamları çağırırdı: Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman İbn-u Avf, Muaz İbn-u Cebel, Ubeyy İbn-u Ka'b ve Zeyd İbn-u Sabit.*** Onların hepsi Ebû Bekir'in Hilâfeti'nde fetva veriyorlardı ve insanlar fetva için ancak onlara başvuruyorlardı. Ebû Bekir de öyle hareket ediyordu. Sonra velâyeti alan Ömer de bu grubu çağırıyordu.

Tüm bunlar, Kur'an ve Sünnet'in nasıyla sabit şûra konusunda Ümmet'ten niyabet alan özel bir meclis edinilmesine delâlet etmektedir. Bu مجلس الأمة Ümmet Meclisi olarak itlak olunur. Çünkü bu, şûra konusunda Ümmet'in naibidir. Onun görevi aynı şekilde hakkında varit olan delillerden dolayı (muhasabe) etmektir. Nitekim Muslim, şu hadisi rivayet etmiştir: *سَمِعْتُ أُمَّرَاءَ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءٍ وَمَنْ سَمِعْتُ أُمَّرَاءَ فَتَعْرِفُونَ "أَنْكُرَ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابِعَ، قَالُوا أَفَلَا نُفَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا، مَا صَلُّوا وَتُنْكِرُونَ. فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءٍ. وَمَنْ أَنْكُرَ سَلِمَ. وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابِعَ" قَالُوا: أَفَلَا نُفَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا. مَا صَلُّوا* ***"Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa beri olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)! Dediler ki: Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Salahı ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece, hayır!"*** Burada الصلاة "Salah", İslâm ile yönetime bir kinayedir.

Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Mal, Allah'ın malıdır. Kullar, Allah'ın kullarıdır. Vallahi, Allah yolunda üzerine taşınanlar olmasaydı araziden bir karışı bile koruma altına almazdım.” Yine Ömer, Müslümanların atları için bazı kamu mülkiyeti arazilerini koruma altına almıştı. Yine bir kadın, insanların dört yüz dirhemden fazla mehir vermesini yasaklamasından dolayı kendisine karşı çıktı ve ona şöyle dedi: *ليس هذا لك يا عمر: أما سمعت قول الله سبحانه: وَأَتَيْتُمُ إِحْدَاهُنَّ* **“Bu senin hakkın değil, Yâ Ömer! Sen Allah Subhanehû'nun şu kavlini işitmedin mi? وَأَتَيْتُمُ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا، فقال: أصابت امرأة وأخطأ عمر** **“Onlardan birisine bir kantar (altın) vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın!”** [Nisa 20] **Bunun üzerine şöyle dedi: Kadın isabet etti ve Ömer hata etti.”**

Böylece bu maddenin şerhinden ortaya çıkmaktadır ki Rasul *Salallahu Aleyhi ve Sellem*, devlet için özel bir şekil üzere muayyen bir cihaz ikame etmiş ve Refik-ul Âlaya irtihal edinceye kadar ona göre seyretmiştir. Sonra onun ardından Halifeleri geldiler ve buna göre seyrederek Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in bizatihi ikame ettiği bu cihaza göre hükmettiler. Bu da Sahabe'nin gözü ve kulağı önünde olmuştu. Bundan dolayı İslâmî Devlet'in cihazının bu şekil üzere olacağı belirlenir.

Halife

Madde-24: Halife, otoritede ve şeriatı infaz etmede Ümmet'in vekilidir.

Hilâfet, şeriatın hükümlerini ikame etmek ve daveti âleme taşımak üzere dünyadaki tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Bu başkanlığı üstlenecek kimseyi nasbedecek yani Halife'yi nasbedecek olanlar ancak Müslümanlardır. Mademki otorite Ümmet'indir, şeriatı infaz etmek Müslümanlara vaciptir ve Halife onların başkanıdır, o hâlde Halife'nin vakıası o otorite ve şeriatın infazı hususunda onların vekilligidir. Bunun içindir ki bir kimse ancak Ümmet'in kendisine biat etmesiyle Halife olur. Ümmet'in ona biat etmesi ise onun Ümmet'in vekili olduğunun delilidir. Ona itaat etmenin vacip olması ise Hilâfet inikadının gerçekleştiği bu biatin kendisine otoriteyi verdiği delilidir. Bu da Halife'nin otoritede Ümmet'in vekili olması demektir. Bu madde işte bu esasa göre konulmuştur.

Madde-25: Hilâfet, rıza ve seçime dayalı bir akittir. Hiç kimse bunu kabule zorlanamaz. Hiç kimse, Hilâfet görevini üstlenecek kişiyi seçmeye de zorlanamaz.

Bu maddenin delili; iki akit tarafı arasında gerçekleşen herhangi şer'î bir akdin delilidir. Çünkü Hilâfet, diğer akitler gibi şer'î bir akit-tir. Bunun da ötesinde Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e biat eden sonra gelerek biatinin düşürülmesini istediği ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in de bunu reddettiği Arabî hadisi Hilâfet'in akit ol-duğuna dair bir delildir. Nitekim Cabir İbn-u Abdullah'tan şöyle ri-yayet edildi: **“Bir Arabî Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e biat etti. Sonra Arabîyi Medine'de bir huzursuzluk bastı ve Nebi *Sal-lAllahu Aleyhi ve Sellem*'e gelerek *أقْلَنِي بِيَعْتِي* *Yâ Muhammed! Benim biatimi düşür, dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve *أقْلَنِي بِيَعْتِي* benim biatimi düşür, dedi. Ama onu yine reddetti. Sonra yine geldi ve *أقْلَنِي بِيَعْتِي* benim biatimi düşür, dedi. Ama onu yine red-detti. Arabî de çekip gitti. Bunun üzerine Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: *إِنَّمَا الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي حَبَبُهَا وَيُصْنَعُ طَبِيبُهَا* “Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlatır.”*** [Muttefekun Aleyh] Mademki Hilâfet biati, velâyet-ul emrden dolayı itaat hakkına sahip olan kimseye itaat etmeye dair bir biattir o hâlde bu, rıza ve seçime dayalı bir akittir. Dolayısıyla ne biat edilen kimseyi ne de biat edenleri zorlamak sahih olmaz. Bu da Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayıdır: *إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنِّسْبَانَ وَمَا اسْتَكْبَرُوا عَلَيْهِ* **“Muhakkak ki Allah, Ümmetim'den hatayı, unutmayı ve zorlandıklarını kaldırdı.”** [İbn-u Mâce, İbn-u Abbas ka-nalıyla tahrir etti.] Bu ise Hilâfet akdi de dâhil her akit için geneldir. Dolayı-sıyla zorlama ile gerçekleşen her akit bâtıldır. Çünkü o, akdolanma-mıştır. Aynı şekilde Hilâfet de diğer akitler gibi zorlama ile akdolun-maz. Aynı şekilde herhangi bir akit gibi Hilâfet de ancak iki akit tarafı ile gerçekleşir. Dolayısıyla başkası tarafından Hilâfet'le görevlendi-rilmedikçe hiçbir kimse Halife olamaz. Mesela bir kişi, Hilâfet'in ken-dilerinin biati ile inikad olacağı kimselerin biati olmadan kendisini Halife nasbetse Halife olmaz. Bu kimse ancak rıza ve seçime dayalı olarak kedisine biat ettikleri zaman bu biatle Halife olur. Bunun ön-cesinde ise olamaz. Eğer onları biat etmeye zorlarsa zorlama yoluyla aldığı bu biat ile Halife olamaz ve bununla onun için Hilâfet akdolun-maz. Çünkü Hilâfet, bir akittir ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayı zorlama ile akdolunmaz: *إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ*

وَالْتَسْتِيَانِ وَمَا اسْتُكْرَهُوا عَلَيْهِ **“Muhakkak ki Allah, Ümmet’den hatayı, unutmayı ve zorlandıklarını kaldırdı.”** Ümmet’ten kaldırdığı şeyler ise bâtil sayılır.

Madde-26: Âkil ve baliğ olan erkek veya kadın her Müslümanın devlet başkanını (Halife’yi) seçme ve ona biat verme hakkı vardır. Gayrimüslimlerin ise buna hakkı yoktur.

Hilâfet’in vakıası her Müslümanın Halife’yi seçme ve ona biat etme hakkı olduğuna dair bir delildir. Zira hadisler erkek ve kadınlar olarak Halife’ye biat edenlerin bizzat Müslümanlar olduğuna delâlet ederek gelmiştir. Zira Ubade İbn-u Samit’ten şöyle dediği rivayet edildi: ... *بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ...* **“*Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e biat ettik...*”** [Buhari tahrir etti.] Ümmü Atiyye’den şöyle dediği rivayet edildi: ... *بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ...* **“*Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e biat ettik...*”** [Buhari tahrir etti.] İbn-i Kesîr, el-Bidâye ve’n Ni-hâye’de Abdurrahman İbn-u Avf’ın kimin Halife olacağı hususunda Müslümanların görüşünü almakla görevlendirildiğinde erkeklerin ve kadınların görüşünü aldığını ve Sahabe’den hiçbirinin ona karşı gelmediğini zikretti. Dolayısıyla ister erkek isterse kadın olsun her Müslümanın Halife’yi seçme ve ona biat etme hakkı vardır. Gayrimüslimin ise buna hakkı yoktur. Çünkü biat, Kitap ve Sünnet ile amel edilmesi için yapılmaktadır. Gayrimüslim ise bu ikisine inanmamaktadır. Zaten bu ikisine iman ettiğinde Müslüman olur.

Madde-27: Hilâfet akdi bir kimseye, biatin kendileriyle inikad olduğu kişiler tarafından bir biat ile yapılırsa geri kalanların biati, itaat biati olur, inikad biati olmaz. Bünyesinde isyan etme ve Müslümanların birliğini parçalama kudreti görülen kimseler, itaat biati vermeye zorlanır.

Bu maddenin delili; dört Halife’nin biatinde hâsıl olandır. Çünkü bu, Sahabe’nin bir icmâsıdır. Zira Ebî Bekir’in biatinde sadece Medine’deki Ehli Hâl ve’l Akd ile yetinilmiştir. Ömer’in biatinde durum aynı şekildedir. Osman’ın biatinde Medine’deki Müslümanların görüşlerinin alınması ve biatleriyle yetinilmiştir. Ali’nin biatinde ise Medine ve Kûfe halkının ekseriyetiyle yetinilmiştir. Bu da Hilâfet inikadının gerçekleşmesi için Müslümanların tamamının biatinin zaruri olmadığına bilakis onların temsilcilerinin ekseriyetinin biatinin

yeterli olduğuna delâlet eder. Geriye kalanlar ise biat ettiklerinde sadece itaat üzerine biat ederler.

Müslümanların temsilcilerinin ekseriyetinin biatından sonra bünyesinde biat etmeye isyan etme kudretinin görüldüğü kimselerin biat etmeye zorlanmalarına gelince, efendimiz Ali'nin Muaviye'nin biat etmesi ve insanların dâhil olduğu hususa dâhil olması için ısrar etmesi ve Talha ile Zübeyr'i kendisine biat etmeye zorlamasıdır. Sahabelerden bazıları ona Muaviye'yi Şam valiliğinden azletmemesi nasihatinde bulunmakla birlikte Sahabe'den hiçbiri bu hususta ona karşı çıkmamıştır. Rıza ve seçime dayalı bir akit olduğu hâlde biate zorlamak gibi karşı çıkılan benzeri bir ameli yaptığında Sahabe'nin onlardan birinin ameline sükût etmesi sükûtî icmâ sayılır ve şer'î bir delil olur.

Madde-28: Müslümanlar tarafından nasbedilmedikçe hiç kimse Halife olamaz. İslâmî akitlerden herhangi bir akit gibi şer'î yönden kendisine inikad olmadıkça hiç kimse Hilâfet salahiyetlerine de sahip olamaz.

Bunun delili Hilâfet'in rıza ve seçime dayalı bir akit olmasıdır. Çünkü Hilâfet'in bir akit olması onu, iki akit tarafı olmadıkça tamamlanamaz hâle getirmektedir. Dolayısıyla Hilâfet inikadının şeran kendileriyle tamamlanan kimseler tarafından Hilâfet'le görevlendirilmedikçe hiçbir kimse Halife olamaz. Dolayısıyla da bir kişi, Hilâfet'in kendilerinin biati ile inikad olacağı kimselerin biati olmadan kendisini Halife nasbetse Halife olmaz. Ta ki inikadın kendileriyle olacağı kimselerin rıza ve seçime dayalı biatleri gerçekleşene kadar. Dolayısıyla Hilâfet'in bir akit olması akdi üstlenip tamamlayabilmeleri için her birinde şer'î ehliyetin tamamlandığı iki akit tarafının bulunmasını gerektirir.

Buna göre mutasallıt bir kimse kalkar ve yönetimi zorla ele geçirerek kendisini Müslümanların Halifesi ilan ederse bu şekilde Halife olamaz. Çünkü Hilâfet'in kendisine inikadı Müslümanlar tarafından gerçekleşmemiştir. İnsanları zorlama ve icbar ile biate zorlayıp kendisine biat ettirmiş olsa dahi Halife olamaz. Çünkü zorlama ve icbar ile biat, muteber değildir ve bununla Hilâfet akdolenmez. Çünkü Hilâfet, rıza ve seçime dayalı bir akit olup zorlama ve icbar ile ger-

çekleşmez. Dolayısıyla Hilâfet, rıza ve seçime dayalı biat ile olmadıkça akdolunmaz. Ancak bu mutasallıt kimse insanları Müslümanların maslahatının kendisine biat edilmesinde olduğuna ve şer'î hükümlerin ikamesinin kendisine biati kaçınılmaz kıldığına ikna etmeyi başarır onlar da buna kani olup razı olurlar, sonra da rıza ve seçim ile ona biat ederlerse rıza ve seçim ile biat edildiği andan itibaren Halife olur. Otoriteyi başlangıçta tasallut ve zorla almış olsa da. Zira biati alan kimse ister yönetici ister sultan olsun isterse olmasın, şart olan biatin meydana gelip rıza ve seçim yoluyla ortaya çıkmasıdır.

Madde-29: Halife'ye inikad biati ile biat veren ülkelerin veya beldelerin, kâfir bir devlete değil, bilakis yalnızca Müslümanlara dayalı, kendilerine ait otoritelerinin bulunması şarttır. Yine o ülkedeki Müslümanların iç ve dış güvenliklerinin, küfür emanı değil, bilakis yalnızca İslâmî eman altında bulunması şarttır. Fakat aynı şartlar, sadece itaat biati veren ülkelerde aranmaz.

Bu maddenin delili; kâfirlerin Müslümanlar üzerinde otoritesinin olmasının Allahu Teâlâ'nın şu kavlinde yasaklanmasıdır: **وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا** **"Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!"** [Nisa 141] Dolayısıyla kâfirler herhangi İslâmî bir ülke üzerinde otorite sahibi olduğunda o ülkenin Halife ikame etmeye hakkı yoktur. Çünkü o, Halife'yi ikame etmekle ancak otorite ikame etmiş olur. Bu ülke otoriteye sahip olmayan herhangi bir ülke gibidir. Dolayısıyla otoriteyi ona veremez. Onun otoritesi, bir küfür otoritesidir ve küfür otoritesi vasıtasıyla Halife ikame edilmez. Otorite açısından böyledir. Eman açısından olana gelince, bunun delili dâr-ul küfür ve dâr-ul İslâm'dır. Zira Halife ancak bir dârı dâr-ul İslâm yapmak için ikame edilir. Dâr ise sadece İslâm hükmünü ikame etmekle dâr-ul İslâm olmaz. Bilakis emanının, küfrün güvenliği ile değil İslâm'ın güvenliği ile olması kaçınılmazdır. Çünkü dârın, dâr-ul İslâm olması için kendisinde şu iki hususu bulundurması kaçınılmazdır: Birincisi İslâm ile hükmetmesi ve ikincisi emanı küfrün güvenliği ile değil İslâm'ın güvenliği ile olmasıdır.

Madde-30: Hilâfet için biat verilecek kişide, inikad şartlarından fazlasının tamamlanması şart değildir. Dolayısıyla efdaliyet şartlarının mutlaka tamamlanması gerekmez. Çünkü asıl olan inikad şartlarıdır.

Bu maddenin delili; Halife'nin vasıfları hakkında varit olan delillerdir. Zira Halife'nin sıfatları hakkında varit olan delillerdeki talep, kesin olmayan taleptir. *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*'ın şu kavli gibi: *إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ "Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureyş'tedir."* [Buhari, Muaviye kanalıyla rivayet etti.] Bu hadis, bir haberdir ve haber siğası talep ifade etmiş olsa da tekide delâlet eden bir karine eşlik etmedikçe ona kesin talep olarak itibar edilmez ve tek bir sahih rivayette bile tekide delâlet eden bir karine eşlik etmemiştir. Hadiste varit olan şu ifadeye gelince, *"Onlar dini ikame ettikçe kim onlara düşmanlık ederse Allah onu yüzüstü süründürür."* Bu, onlara düşmanlık edilmesine dair bir nehiy olup *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, *"Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureyş'tedir"* kavli için bir tekit değildir. Ayrıca Kureyş kelimesi bir isimdir sıfat değildir. Usul ilminde buna lakap denilir ve ismin yani lakabın mefhumu ile amel edilmez. Çünkü ismin yani lakabın bir mefhumu yoktur. Bunun içindir ki Kureyş hakkındaki nas, bu işin (yönetimin) Kureyşlilerden başkasına verilmeyeceği anlamına gelmez.

Binaenaleyh bu hadis, talebi kesinliğe hamledecek bir karine olmamasından dolayı inikad şartına değil efdaliyet şartına delâlet eder. Dahası bu talebin kesin olmadığına hamledecek karine vardır. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, kendisini Âmir İbn-u Sa'sa' kabilesine takdim ettiğinde onlar O'na dediler ki: *"Yönetim senden sonra bizim olacak mı? Allah'ın Rasulü dedi ki: إِنَّ الْأَمْرَ لَلَّهِ بِضَعْفِهِ حَيْثُ نَشَاءُ Muhakkak ki yönetim Allah'a aittir, onu dilediği yere (kimseye) verir."* [İbn-u İshak Zuhri'den rivayet etti.] Dolayısıyla bu hadis, talebin kesin olmadığına delâlet eder. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in cevabı, yönetimin kendisinden sonra onların olmasının caiz olduğuna delâlet eder. Yönetimin Kureyşliler dışında bir başkasının olabileceğinin cevazı ise Kureyş şartının efdaliyet şartı olduğuna delâlet eder.

İnikad şartlarına gelince, şartın tarifinde olduğu gibi yokluğunda yokluğun terettüp etmesi yani Kureyş'ten olmaması hâlinde

Hilâfet'in sahih olmamasının terettüp etmesi için içerisinde kesin talebin varit olduğu şartlardır. Bu da Kureyş'ten olması talebinde kesinliğin olması demektir. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Benî Âmir'e verdiği cevap ise talebi kesinlikten hamletmektedir. İnikad şartları hakkında varit olan naslar ise bunun aksinedir. Mesela baliğ olması şartı hakkında Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Abdullah İbn-u Hişam'ın biatini reddettiğinde sabinin kendisine biat etmesini reddettiği ve bunu da çocuk olmasına bağladığı varit olmuştur. Dolayısıyla bu, Halife'nin baliğ olmasının şart koşulduğuna dair bir delildir. Çünkü sabinin biati sahih olmadığına göre sabinin Halife olması evla babındandır. Dolayısıyla kesin talep siğası ile varit olan sıfatlara Hilâfet inikadi için şart olarak itibar edilir ve içerisinde kesin bir talep olmadıkça hakkında nas varit olsa dahi bunların dışındakiler şart koşulmaz.

Madde-31: Hilâfet'in kendisine inikad olması için Halife'de yedi şart bulunmalıdır. Bunlar: Erkek, Müslüman, hür ve baliğ olması; âkil, adil ve kifayet ehlinden kadir biri olmasıdır.

Mademki Hilâfet yönetimdendir (velâyet-ul emr) ve dahası o velâyet-i uzmadır o hâlde (19.) maddenin metni yani Halife hakkında belirtilen yedi şartın bulunması vacibiyeti burada da geçerlidir:

Halife'nin erkek olması şartına gelince, bunun delilli, Rasul *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*'a Fars halkının, Kisra'nın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurdu: *لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ* "Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır." [Buhari, Ebî Bekre kanalıyla rivayet etti.] Dolayısıyla bu hadis, kadının Hilâfet'e getirilmesini kesin olarak nehyetmektedir. Çünkü *لَنْ* tabiri, ebediyen/asla anlamında ifade edilir ve bu iflahın nefyine dair bir mübalağa olduğu gibi zem de içermektedir. Dolayısıyla Halife'nin kadın olmasının terkinin talep edilmesi kesin bir taleptir. Bundan dolayı Halife'nin erkek olması şartı koşulmuştur.

Müslüman olması şartına gelince, Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: *وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا* "Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!" [Nisa 141] Aynı şekilde bu ayette de kesin nehiy vardır. Çünkü *لَنْ* tabiri, ebediyen/asla olarak ifade edilmekte olup o, talep manasına gelen bir haberdir. Mademki Allah, kâfirler için müminler aleyhine

bir yol bulunmasını haram kılmıştır, o hâlde Müslümanların bir kâfiri üzerlerine yönetici kılmaları da haram kılınmıştır. Zira yönetim, Müslümanlar üzerindeki en büyük yoldur. Ayrıca Halife, veliyyu'l emrdir ve Allahu Teâlâ, veliyyu'l emrin Müslüman olmasını şart koşmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ وَرَدُّهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ أَوْ الْخَوْفِ أَدَاغُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ** **“Allah’a itaat edin! Rasul’e itaat edin ve sizden olan ulî'l emre de!”** [Nisa 59] Ve şöyle buyurmuştur: **“Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Hâlbuki onu Rasul’e veya kendilerinden olan ulî'l emre götürmüş olsalardı.”** [Nisa 83] Kur’an’da emir sahipleri kelimesi ancak Müslümanlardan olmasına yönelik bir ifade eşliğinde varit olmuştur. Bu ise veliyyu'l emrin Müslüman olmasının şart koşulduğuna delâlet etmektedir. Mademki veliyyu'l emr ve emir sahiplerini atayan bizzat Halife’dir, o hâlde onun Müslüman olması şart koşulur.

Hür olması şartına gelince, çünkü köle, efendisinin mülküdür. Dolayısıyla kendisinin tasarrufuna sahip değildir. Başkasının tasarrufuna ise evla babından sahip olamaz ve dolayısıyla insanlar üzerinde velâyet sahibi olamaz.

Baliğ olması şartına gelince, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kav-linden dolayıdır: **رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ أَوْ يُفِيقَ** **“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büyüyünceye kadar çocuktan, akıllanıncaya veya akli başına gelinceye kadar deliden.”** Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: **“aklı başına gelinceye kadar akli gidenden”** [İbn-u Mâce ve Hakim, Aişe RadiyAllahu Anhâ kanalıyla tahric ettiler/Lafız İbn-u Mâce’ye ait] Tirmizi ve İbn-u Hazîme, bu hadisin bir benzerini Ali RadiyAllahu Anh kanalıyla tahric ettiler.

Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz. Dolayısıyla Halife olması da sahih olmaz. Zira Ebî Hurayra’dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğu rivayet edildi: **تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ رَأْسِ السَّبْعِيِّنَ وَإِمَارَةِ الصَّيْتِيَانِ** **“Yetmişin başından ve sabilerin emirliğinden Allah’a sığınınız.”**

[Ahmed, Ebî Hurayra kanalıyla rivayet etti.] Bu hadiste Halife’nin sabi olmasının sahih olmayacağına dair delil vardır. Yine Ebî Akîl Zuhra İbn-u Ma’bed’den, o da Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humejd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük

eda edilmesine yani ona ehil olunmasına dair durumu açıklamaktadır. Karine ise kesinlik ifade eder. Çünkü Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, ehil olmadığı hâlde âmilliği alan kimse hakkında şöyle demiştir: ... **“Ancak kim onu hak ederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç.”**

2-Buhari, Ebî Hurayra *Radiyallahu Anh* kanalıyla Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *إِذَا ضُبِعَتِ الْأَمَانَةُ فَإِنْتَظِرِ السَّاعَةَ. قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا أَسْنَدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَإِنْتَظِرِ السَّاعَةَ* **“Emanet heba edildiğinde Kıyamet'i bekle. (Ebî Hurayra) dedi ki: Emanetin heba edilmesi nasıl olur ey Allah'ın Rasulü! Dedi ki: İş (yönetim) ehil olmayana tevdi edildiğinde Kıyamet'i bekle.”**

Aynı şekilde bu hadis, velâyetin ehil olmayan kimseye bırakılmasına dair kesin nehyi ifade etmektedir. Kesin karine şudur ki bu, ehil olmayan kimsenin yönetime getirilmesinin haramlılığının büyüklüğüne delâlet etmek üzere emaneti heba etmek ve Kıyamet saatinin alâmetlerindendir demektir.

Kifayetin nasıl belirleneceğine gelince, bu, menatın tahkikini gerektirir. Çünkü menat, bedensel veya fikinsel bir hastalık veya benzerleriyle alâkalı olabilir. Bunun içindir ki kifayetin belirlenmesi Mezâlîm Mahkemesi'ne terk edilir. Zira Hilâfet'e aday olanların inikad şartlarına sahip olup olmadığını belirleyecek olan odur.

Madde-32: Hilâfet mansıbı (makamı); Halife'nin ölmesi, istifa etmesi veya azledilmesi sebepleri ile boşalırsa Hilâfet mansıbının boşalma tarihinden itibaren geceleri ile birlikte üç gün içerisinde yerine bir Halife nasbetmek farzdır.

Önceki Halife'nin vefat ettiği veya azledildiği andan itibaren Halife'nin nasbedilmesi farzdır. Lakin bu nasbın, üzerinde meşgul olmakla beraber, geceleri ile birlikte üç gün müddetince ertelenmesi caizdir. Üç gece geçmesine rağmen Halife'yi ikame etmemişlerse bakılır: Eğer Müslümanlar Halife'yi ikame etmekle meşgul oldukları hâlde, savamadıkları bazı kâhir (zorunlu) hususlardan dolayı, üç gece boyunca onu ikame etmede başarılı olmaya güç yetirememişlerse farzın ikamesi ile meşgul oldukları ve üzerlerindeki kâhir hu-

suslardan dolayı bu ertelemeye zorlandıkları için üzerlerinden günah düşer. Nitekim İbn-u Hibban ve İbn-u Mâce, İbn-u Abbas'tan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: *“إن الله وضع عن أمي الخطأ، والنسيان، وما استُكْرهُوا عليه، وما استُكْرهُوا عليه.”* ***Muhakkak ki Allah, Ümmetim'den hatayı, unutmayı ve zorlandıklarını kaldırdı.*** Eğer bununla meşgul olmamışlarsa azami müddet geceleri ile birlikte üç gündür.

Hilâfet mansıbı (makamı) boşalır boşalmaz, doğrudan Halife'nin biati ile meşgul olmanın farziyetinin deliline gelince, Sahabe, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in vefatından sonra ve hatta *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in defninden önce, aynı gün Benî Sâ'ide sakîfesinde doğrudan bu işe giriştiler. Ebû Bekir'in biati aynı gün kendisine inikad biati verilmesi ile tamamlandı. Sonra ikinci günde insanlar, Ebû Bekir'e itaat biati ile biat vermek için mescitte toplandılar.

Halife'yi nasbetmeleri için Müslümanlara tanınan azami müddetin, geceleri ile birlikte üç gün olmasının deliline gelince, çünkü Ömer *RadiyAllahu Anh* aldığı hançer yarasından vefatının gerçekleşeceği anlaşılınca, Ehli Şûra'yı görevlendirdi ve onları üç gün ile sınırlandırdı. Sonra üç gün içerisinde bir Halife üzerinde ittifak edilmemesi hâlinde, bu üç günden sonra muhalefet edenin öldürülmesini emretti. Onlar Ehli Şûra'dan ve Sahabe'nin büyüklerinden olduğu hâlde bu emrin infazı yani muhalefet edenin öldürülmesi için de Müslümanlardan elli adam görevlendirdi. Bu olay, Sahabe gördüğü ve işittiği hâlde meydana geldi ve Onlardan herhangi birinin buna karşı çıktığı veya bunu reddettiği bildirilmedi. Böylece Müslümanların, geceleri ile birlikte üç günden fazla Halife'siz kalmalarının caiz olmadığına dair Sahabe icmâsı hâsıl oldu. İcmâ-us Sahabe ise Kitap ve Sünnet gibi şer'î delildir.

Buhari, Misver İbn-u Mahrame'den şöyle dediğini rivayet etti: *طَرَقَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَعْدَ هَجْعٍ مِنَ اللَّيْلِ، فَضَرَبَ الْبَابَ حَتَّى اسْتَيْقَطْتُ، فَقَالَ أَرَأَيْكَ تَائِبًا، فَوَاللَّهِ مَا أَكْتَحَلْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ بِكَبِيرِ نَوْمٍ* ***Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: Görüyorsunuz ki uyuyorsun! Vallahi şu gece gözüme bir uyku girmedi.*** İbn-i Kesîr el-Bidâye ve'n Nihâye isimli kitabında şunu zikretti: ***“Ömer'in vefatından sonraki dördüncü günün sabahına ilerleyen gece, - Abdurrahman İbn-u Avf- bacısının oğlu Misver İbn-u Mahrame'nin evine geldi ve ona şöyle dedi: أَنَا نائم يا مسور؟ والله لم أغمض بكثير***

... نوم منذ ثلاث.. *Uyuyor musun, yâ Misver? Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedi...*" Yani üç gece demektir. İnsanlar sabah salahını kıldıklarında Osman'ın biati tamamlandı.

Madde-33: Hilâfet mansıbının boşalmasının ardından Müslümanların işlerini yürütmek ve yeni Halife'nin nasbedilmesi icraatlarını yerine getirmek üzere aşağıdakiler uyarınca bir geçici emir tayin edilir:

a- Önceki Halife, ecelinin yakın olduğunu hissettiğinde veya salâhiyetlerini bırakma niyetinde olduğunda bir geçici emir tayin edebilir.

b- Halife, bir geçici emir tayin edilmeden önce ölürse veya istifa ederse veya Hilâfet mansıbı ölüm veya istifa haricinde bir sebeple boşalırsa muavinlerden (tefvîz muavinlerinden) en yaşlı olanı geçici emir olur. Eğer o Hilâfet için aday olmak istiyorsa ondan sonraki en yaşlı muavin, geçici emir olur ve hakeza.

c- Bütün muavinlerin aday olmak istemesi hâlinde, tenfiz vezirlerinden en yaşlı olanı geçici emir olur. Eğer o Hilâfet için aday olmak istiyorsa ondan sonraki en yaşlı tenfiz veziri, geçici emir olur ve hakeza.

d- Bütün tenfiz vezirlerinin Hilâfet için aday olmak istemesi hâlinde, Tenfiz vezirlerinden en genç olanı geçici emir olur.

e- Geçici emirin şer'î hükümler benimseme salâhiyeti yoktur.

f- Geçici emir, üç gün içinde yeni bir Halife nasbedilmesi icraatlarını tamamlamak üzere tüm gücünü kullanır. Mezâlim Mahkemesi'nin kabul ettiği kâhir bir sebep olmadıkça bu sürenin uzatılması caiz değildir.

Halife'nin, ecelinin yaklaştığını hissettiğinde, Hilâfet mansıbının boşalmasından uygun bir süre önce, yeni Halife nasbetme icraatları boyunca Müslümanların yönetim işini üstlenmesi için bir *الأمير المؤقت* geçici emir tayin etme hakkı vardır. Geçici emir, Halife'nin vefatından hemen sonra işine koyulur. Onun esasi işi, üç gün içerisinde yeni Halife'nin nasbedilmesi işlemi tamamlamaktır.

Geçici emirin hükümler benimsemesi caiz değildir. Çünkü bu,

Ümmet'in biat verdiği Halife'nin salâhiyetlerindedir. Aynı şekilde Hilâfet'e kendisini aday gösterme veya adaylardan herhangi birini destekleme hakkı da yoktur. Zira Ömer *RadiyAllahu Anh* Hilâfet için aday gösterdiklerinin dışında birini geçici emir tayin etti.

Bu emirin velâyeti, yeni Halife'nin nasbedilmesi ile sona erer. Çünkü onun vazifesi, bu iş ile geçicidir.

Bunun delili ise hançerlendiğinde Ömer'in yaptığı şeydir ve bu, hiçbir karşı çıkan olmaksızın Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim*'in gözü önünde olmuştur. Dolayısıyla bir icmâdır.

Ömer *RadiyAllahu Anh*, hançerlendiğinde altı adaya şöyle demiştir: **"Müşavere edeceğiniz şu üç gün, size Suheyb salâhı kıldırın."** Sonra, Taberi Tarihi'nde geçtiği üzere Suheyb'e şöyle dedi: **صل بالناس ثلاثة أيام، إلى أن قال: فإن اجتمع فاشدخ رأسه بالسيف ...** **"İnsanlara üç gün salâh kıldır! Devamla şöyle dedi: (Altı adaydan) beşi birleşir ve bir adama razı olurlar da birisi reddederse kılıçla onun başını uçur!"** Bu ise Suheyb'in üzerlerine emir tayin edildiği anlamına gelmektedir. Zira salâh için emir tayin edilmişti ki إمارة الصلاة İmârat-us Salâh (Salâh Emirliği) insanların emirliği anlamında idi. Çünkü o, فاشدخ رأسه **"başını uçur"** sözü ile cezalandırma salâhiyeti verilmişti ki emirsiz öldürme olmaz.

Bu iş, bir grup Sahabe'nin gözü önünde hiçbir karşı çıkan olmaksızın gerçekleşmiştir. Böylece Halife'nin, yeni Halife'nin nasbedilmesi icraatlarını üstlenecek bir geçici emir tayin etme hakkı olduğuna dair bir icmâdır. Ayrıca buna binaen Halife'nin hayatta iken yeni Halife'nin nasbedilmesi icraatları için bir geçici emir tayin etmeksizin Halife'nin vefat etmesi durumunda- herhangi bir şahsın geçici emir olabilmesini ifade eden bir madde benimsemesi caizdir.

Binaenaleyh Halife'nin ölümcül hastalığı sırasında bir geçici emir tayin etmemesi hâlinde, en yaşlı muavinin, onun Hilâfet'e aday olması hâlinde, yaşça ondan sonraki en yaşlı muavinin ve hakeza... ve sonra bunları yukarıdaki keyfiyete göre tenfîz vezirleri takip edecek şekilde bir geçici emir belirlenmesi benimsenmiştir.

Bu, Halife'nin azledilmesi hâlinde de geçerlidir. Geçici emir, aday olmamışsa en yaşlı muavin olur. Aday olmuşsa sonraki olur, ta ki muavinler bitinceye kadar... Sonra en yaşlı tenfîz muavini olur ve ha-

keza. Hepsinin aday olmak istemesi hâlinde, en genç tenfiz veziri geçici emirliği üstlenmek zorunda kalır.

Bu emir, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in cihad için veya Veda Hacci sırasında veya benzer durumlarda yaptığı gibi cihada veya sefere çıktığı zamanlarda Halife'nin kendi yerine naib kıldığı kimseden farklıdır. Zira bu durumlarda naib kılınan kimse, söz konusu niyabetin gerektirdiği işlerin güdülmesi konusunda Halife'nin kendisi için belirlediği yetkililere sahiptir.

Madde-34: Halife nasbetme metodu biattır. Halife'ye biat verilip Halife'nin nasbedilmesinin fiilî icraatları ise şunlardır:

a- Mezâlim Mahkemesi Hilâfet mansıbının boşaldığını ilan eder.

b- Geçici emir, görevlerine başlar ve hemen adaylık kapısının açıldığını ilan eder.

c- Mezâlim Mahkemesi'nin kararıyla, inikad şartlarını tamamlayan adayların başvuruları kabul edilir ve diğer adayların başvuruları değerlendirmeye alınmaz.

d- Ümmet Meclisi'nin Müslüman üyeleri, Mezâlim Mahkemesi'nin başvurularını kabul ettiği adaylar arasında iki seçim yapar. İlk seçimde oy çoğunluğu ile adaylardan altısını seçerler. İkinci seçimde oy çoğunluğu ile altı adaydan ikisini seçerler.

e- İki adayın ismi ilan edilir ve Müslümanların, bu adaylardan birini seçmesi istenir.

f- Seçim sonucu ilan edilir ve seçmen oylarının çoğunluğunu alan, Müslümanlar tarafından öğrenilir.

g- Müslümanlar, Allah'ın Kitabı ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Sünneti ile amel etmek üzere oyların çoğunluğunu alan kimseye Müslümanların Halifesi olarak biat vermeye başlarlar.

h- Biatın tamamlanmasının ardından Müslümanların Halifesi olan kimse, nasbedildiğinin haberi tüm Ümmet'e ulaşınca dek, ismi ve Hilâfet'in kendisine inikad olması için gerekli yeterliliği sağlayan sıfatlara sahip olduğu da belirtilerek herkese ilan edilir.

i- Yeni Halife'nin nasbedilme icraatlarının bitmesiyle birlikte geçici emirin velâyeti (görevi) sona erer.

Şeriat, Ümmet'e başlarına bir Halife nasbetmelerini farz kıldığında Halife'yi nasbetmenin gerçekleştiği metodu da belirlemiştir. Bu metot; Kitap, Sünnet ve icmâ-us Sahabe ile sabittir. İşte bu metot biattır. Halife'nin nasbedilmesi, Allah'ın Kitabı ve Rasul'ün Sünneti ile amel etmek üzere Müslümanların kendisine biati ile gerçekleşir. Müslümanlardan kasıt, -eğer Hilâfet kurulu ise- önceki Halife'nin Müslüman raiyyesidir veya -eğer Hilâfet kurulmamışsa- Hilâfet'in (ilk anda) kurulduğu ülkenin Müslüman halkıdır.

Bu metodun biat olmasına gelince, Müslümanların *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e* biat etmelerinden ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in* İmam'a biat etmemizi emretmesiyle sabittir. Müslümanların Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e* biat etmeleri nübüvvet üzere bir biat değil, ancak yönetim üzere bir biat idi. Zira bu, tasdik üzere bir biat değil, amel üzere bir biat idi. Nitekim *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e*, Nebi ve Rasul olması itibariyle değil, yönetici olması itibariyle biat edilmişti. Çünkü Nübüvveti ve risaleti ikrar imandır, biat değildir. O hâlde geriye, O'na verilen biatin devlet başkanı olması için verildiği kalmaktadır. Biat hem Kur'an'da hem de hadiste varit olmuştur. Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعَنَّكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يُبَايِعْنَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعُهُنَّ **“Ey Nebi! Mümin kadınlar hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsulü çocukları nikâhlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir marufta sana isyan etmeyeceklerine dair biat etmek üzere sana geldikleri zaman onların biatini al.”** [Mumtehine 12] Ve şöyle buyurmuştur: إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ **“Muhakkak ki O'na biat edenler ancak Allah'a biat etmişlerdir... Allah'ın eli onların elleri üzerindedir.”** [Fetih 10] Buhari ise bir rivayetinde şöyle demektedir: **“İsmail bize Mâlik İbn-u Yahya İbn-u Sa'id, Ubade İbn-ul Velîd'in kendisine, babası Ubade İbn-us Samit'in şöyle dediğini haber verdiğini hadis olarak nakletti: بايعنا رسول الله صلى الله عليه وسلم على السمع والطاعة، في المنشط والمكروه، وأن لا ننازع الأمر أهله، وأن** **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e zorlukta ve kolaylıkta işitip itaat edeceğimize, ehli**

(yöneticiler) ile yönetim hakkında çekişmeyeceğimize, her nerede olursak olalım, hakkı ikame edeceğimize veya söyleyeceğimize ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayacağımıza dair biat ettik.” Muslim ise Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs’tan Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu rivayet etti: وَمَنْ يَتَّبِعْ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفَقَةً يَدِهِ وَتَمْرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِيعْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرَ يُتَارَعُهُ فَاضْرِبُوا عُقُقَ الْآخَرَ “Her kim bir İmam’a (Halife’ye) biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse o diğerrinin boynunu vurun!” Yine Muslim, Ebû Sa’id el-Hudri’den Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu rivayet etti: إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا “İki Halife’ye biat edildiğinde onlardan diğerrini (ikincisini) öldürün.” Yine Muslim, Ebû Hâzim’den şöyle dediğini rivayet etti: قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سِنِينَ، فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَتَكْتُمُونَ، قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بَيْنَةَ الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ، وَأَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرَعَاهُمْ “Ebû Hurayra ile beş sene oturdum. Onu, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini tahdis (hadis olarak rivayet) ederken işittim: İsrailoğulları, Nebiler tarafından siyase ediliyordu (yönetiliyordu). Bir Nebi vefat edince bir diğerr Nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra Nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır. Dediler ki: Öyleyse bize ne emredersiniz? Dedi ki: Önceki ilk biatinize sadakat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır.” Halife’yi nasbetme metodunun biat olduğuna dair Kitab ve Sünnet’in nasları gayet açıktır. Sahabe’nin tamamı da bunu böyle anlayıp üzerinde yürümüşlerdir. Hulefâ-i Râşidîn’e verilen biatler bu hususta oldukça nettir.

Kendisi ile Halife’nin nasbedilmesi işleminin tamamlandığı, biat edilmeden önceki pratik işlemlere gelince, bunlar, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in vefatının akabinde gelen Hulefâ-i Râşidîn’in -ki onlar Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali Ridvânullahi Aleyhim’dir- üzerinde meydana gelenlerden anlaşılır. Sahabe’nin tamamı buna sükût edip onaylamıştı ki şayet şeriata muhalif olsaydı -hele bu, Müslümanların varlığının (devletinin) ve İslâm ile yönetimin bekasının kendisine bağlı olduğu en önemli husus ile ilgili iken- hiç şüphesiz reddederlerdi. O Halifelerin nasbedilmesinde meydana gelenleri in-

celediğimizde, bazı Müslümanların Benî Sâ'ide sakîfesinde tartışmalarını görürüz. Adaylar ise Sa'd, Ebâ Ubeyde, Ömer ve Ebû Bekir idi. Ancak Ömer ve Ebâ Ubeyde, Ebû Bekir ile yarışanlardan olmaya razı olmadılar. Böylece mesele, âdeta başkası değil ancak Ebû Bekir ile Sa'd İbn-u Ubade arasında kaldı. Ve tartışmalar neticesinde Ebû Bekir'e biat edildi. Sonra ikinci gün Müslümanlar mescide davet edildi ve onlar da Ebû Bekir'e biat ettiler. Sakîfedeki biat, onu Müslümanların Halifesi hâline getiren inikad biati idi. Mescitte ikinci günkü biat ise itaat biati idi. Ebû Bekir, hastalığının ölümcül bir hastalık olduğunu hissettiğinde ve bilhassa Müslümanların ordularının zamanın büyük devletleri olan Fars ve Rum devletleri ile savaş hâlinde olduğunu dikkate aldığına, Müslümanların Halifeleri'nin kim olacağı konusunda kendileri ile istişare etmek üzere Müslümanları çağırdı. Bu istişareler üç ay boyunca sürdü. Süreci tamamlayıp Müslümanların ekseri görüşünü öğrenince kendilerine, Ömer'in kendisinden sonra Halife olabileceğini önerdi, bugünkü tabirle aday gösterdi. Bu öneri veya aday gösterimi, Ömer'in kendisinden sonraki Halifeliğine yönelik bir akit olmadı. Çünkü Müslümanlar, Ebû Bekir *RadiyAllahu Anh'in* vefatından sonra mescide geldiler ve Ömer *RadiyAllahu Anh'a* Hilâfet için biat verdiler. Böylece o, Ebû Bekir'in istişareleri veya önerisi ile değil bu biat ile Müslümanların Halifesi oldu! Çünkü Ömer'in Ebû Bekir tarafından aday gösterilmesi, Ömer'in Hilâfeti'ne yönelik bir akit olsaydı, Müslümanların biatine ihtiyaç duymazdı. Buna ilaveten, daha önce zikrettiğimiz gibi Müslümanların biati olmaksızın hiçbir kimsenin Halife olamayacağına açıkça delâlet eden naslar vardır. Ömer *RadiyAllahu Anh* hançerlendiği vakit, Müslümanlar kendisinden bir Halife adayı seçmesini isteyince o bunu reddetti. Müslümanlar üzerine çok düşünce, bunun için altı kişi belirledi. Yani onlar için altı kişiyi (aday gösterdi). Sonra insanlara salâhı kıldırması ve kendileri için belirlediği üç gün içerisinde, Ömer'in aday gösterdiği kişiler aralarından birini Halife seçinceye kadar üzerlerinde kaim olması için Suheyb'i tayin etti ve Suheyb'e şöyle dedi: *... فإن اجتمع خمسة، ورضوا رجلاً، وأبى واحد، فاشدخ رأسه أو اضرب رأسه بالسيف ...* **(Altı adaydan beşi birleşir ve bir adama razı olurlar da birisi reddederse kılıçla onun başını uçur!)** Nitekim bunu, Taberi Tarih kitabında, İbn-u Kuteybe Halifeler Tarihi olarak bilinen el-İmâme ve's Siyase kitabında ve İbn-u Sa'd Tabakât-il Kubra kitabında nakletmiştir. Sonra Ömer *RadiyAllahu Anh* o adayları koruması için elli adam ile birlikte Ebâ

Talhâ el-Ensârî'yi tayin etti. Mikdâd İbn-ul Esved'i de adayların toplanma mekânını seçmekle sorumlu kıldı. Ömer *RadiyAllahu Anh*'ın vefatından sonra, adayların katılımıyla toplantı düzenlenmesinin ardından Abdurrahman İbn-u Avf şöyle dedi: *أيكم يخرج منه نفسه ويتقلدها على أن يوليها أفضلكم "Sizden kim, nefsinin geri çekip onu (Hilâfet'i) en faziletlinize tevdi etme işini üzerine alır?"* Hepsi sustu. Bunun üzerine Abdurrahman, *أنا أطلع نفسي "Ben kendimi (adaylığımı) geri çekiyorum."* dedikten sonra her biri ile teker teker istişare ederek onlara, kendilerini sarf-ı nazar etmeleri hâlinde aralarından kimi Hilâfet'e daha layık gördüklerini sordu. Cevapları şu ikisi üzerinde yoğunlaşıyordu: Ali ve Osman. Ondan sonra Abdurrahman Müslümanların görüşlerine yöneldi ve o ikisinin hangisini istediklerini sordu. Hem erkeklere hem de kadınlara soruyor, insanların görüşlerini araştırıyordu. Abdurrahman İbn-u Avf *RadiyAllahu Anh* yalnızca gündüzleri değil, geceleri de çalışıyordu. Buhari, Misver İbn-ul Mahrame'nin şöyle dediğini tahrir etti: *طَرَقَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَعْدَ هَجْعٍ مِنَ اللَّيْلِ، فَضَرَبَ الْبَابَ: "Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu gece gözüme büyük bir uyku girmede."* İnsanlar sabah salahını kıldıklarında Osman'ın biati tamamlandı. Böylece Osman, Ömer'in bunun için altı kişi belirlemesi ile değil Müslümanların biati ile Halife oldu. Sonra Osman katledildi. Bunun üzerine Medine ve Kûfe'deki Müslümanların çoğunluğu Ali İbn-u Ebî Talib'e biat ettiler. Böylece o da Müslümanların biati ile Halife oldu.

Onların biatlerinin keyfiyeti tahkik edildiğinde açığa çıkmaktadır ki Hilâfet'e aday olanlar insanlara ilan ediliyordu ve onların hepsi de inikad şartlarına sahip idiler. Sonra Ümmet'in temsilcileri olarak Müslümanlardan Ehli Hâl ve'l Akd'in görüşü alınıyordu ki Hulefâ-i Râşidîn döneminde bu temsilciler biliniyordu. Zira onlar, Sahabeler *Rıdvânullahi Aleyhim* veya Medine halkı idi. Sahabe'nin veya çoğunluğunun istediği kimseye, inikad biat ile biat ediliyor, böylece itaat edilmesi vacip olan Halife hâline geliyor, sonra Müslümanlar kendisine itaat biati ile biat ediyorlardı. Böylece Halife ortaya çıkıyor ve yönetim ile otoritede Ümmet'in naibi oluyordu.

Adayların sınırlandırılmasına gelince, Hulefâ-i Râşidîn'in nasbedilme keyfiyeti incelendiğinde orada bir sınırlandırma yapılmış olduğu açığa çıkar. Mesela Benî Sâ'ide sakîfesindeki adaylar; Ebâ Bekir,

Ömer, Ebâ Ubeyde ile Sa'd İbn-u Ubade olup onlarla yetinilmiş idi. Lakin Ömer ile Ebâ Ubeyde, Ebî Bekir ile muadil değillerdi ve bu hususta onunla yarışamadılar. Böylece adaylık fiilî olarak Ebî Bekir ile Sa'd İbn-u Ubade arasında kaldı. Sonra sakîfedeki Ehli Hâl ve'l Akd, Ebâ Bekir'i Halife olarak seçti ve inikad biati ile ona biat etti. Sonra ertesi gün Müslümanlar, mescitte Ebû Bekir'e itaat biati ettiler.

Ebû Bekir, Müslümanlar için Ömer'i Halife adayı gösterdi ve onunla birlikte başka bir aday olmadı. Böylece Müslümanlar ona evvelâ inikad biati ile, sonra da itaat biati ile biat ettiler.

Ömer, Müslümanlar için aralarından birini Halife seçecekleri altı aday gösterip onları sınırlandırdı. Sonra Abdurrahman İbn-u Avf, diğer beş aday ile tartıştı ve diğerleri onu vekil kıldıktan sonra adayları iki kişi ile, Ali ve Osman ile sınırlandırdı. Ondan sonra insanların görüşlerini soruşturdu ve bu görüşler Osman'ın Halife olması yönünde istikrar buldu.

Ali *RadiyAllahu Anh'a* gelince, Hilâfet için onunla birlikte başka bir aday olmadı. Bunun üzerine Medine ve Kûfe'deki Müslümanların çoğu kendisine biat ettiler ve böylece dördüncü Halife oldu.

Osman *RadiyAllahu Anh'ın* biatinde şu hususlar meydana gelmiştir: Halife seçimi için tanınan en azami müddetin, geceleri ile birlikte üç gün olması ve yine aday sayısının altı aday ile daha sonra iki aday ile sınırlandırılması. Sadedinde olduğumuz çerçevedeki faydasından ötürü meydana gelenlerin keyfiyetini bir kısım detayları ile birlikte zikredeceğiz:

1- Ömer *RadiyAllahu Anh* hicrî 23. yılın Muharrem ayının başında pazar günü sabahı vefat etti. Zira hicrî 23. yılın Zilhicce ayının bitimine dört gün kala, çarşamba günü sabah salahını mihrapta kılarken Ebî Lu'lue (*Allah onu lanetlesin.*) tarafından hançerlenmişti. Ömer *RadiyAllahu Anh'ın* vasiyeti üzerine cenaze salahını Suheyb *RadiyAllahu Anh* kıldırmıştı.

2- Ömer'in defin işi tamamlandıktan sonra Mikdâd, Ömer *RadiyAllahu Anh'ın* tavsiye ettiği altı kişilik Ehli Şûra'yı bir evde topladı. Ebû Talhâ da onları korumaya gitti. Böylece birbirleri ile istişare etmek üzere bir araya gelmiş oldular. Sonra aralarından razı olacakları birini Halife seçmesi için Abdurrahman İbn-u Avf'a vekâlet verdiler.

3- Abdurrahman İbn-u Avf, onlarla tartışmaya ve her birine teker

teker, Halife olmamaları hâlinde ötekilerden kimi Halife olarak görmek istediklerini sormaya başladı. Cevapları Ali ile Osman'dan ötesine geçmiyordu ve dolayısıyla Abdurrahman işi, o altısından bu ikisine hasretti.

4- Bundan sonra Abdurrahman, bilindiği gibi, insanlar ile istişare etmeye başladı.

5- Çarşamba gecesini yani Ömer *RadiyAllahu Anh*'in vefat ettiği günden (pazar gününden) sonraki üçüncü günün gecesini Abdurrahman, bacısının oğlu Misver İbn-u Mahrame'nin evine gitti. Bundan sonrasını İbn-i Kesîr'in el-Bidâye ve'n Nihâye isimli kitabından aktarıyoruz:

“Ömer’in vefatından sonraki dördüncü günün sabahına ilerleyen gece, bacısının oğlu Misver İbn-u Mahrame'nin evine geldi ve ona şöyle dedi: ... والله لم أغمض بكثير نوم منذ ثلاث... Uyuyor musun, Yâ Misver? Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedi... Yani Ömer'in vefat ettiği pazar sabahından sonraki üç gecedir. Yani pazartesi gecesini, salı gecesini ve çarşamba gecesini. Devamla şöyle dedi: ... إذهب فادع إليّ علياً وعثمان... Git, bana Ali ile Osman'ı çağır...! Sonra onlarla birlikte mescide çıktı... Ve insanlara salaha toplanmaları için genel bir nidada bulunuldu. Bu, çarşamba sabahı idi. Sonra Ali *RadiyAllahu Anh* ve Kerram *Allahu Vechehu'nun elinden tuttu ve ona, Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün sünneti ile Ebî Bekir ve Ömer'in fiilleri üzere biat vermeyi kabul edip etmediğini sordu. Ali Kerrem *Allahu Vechehu'nun meşhur cevabı şöyle oldu: Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün sünneti üzerine, evet. Ebî Bekir ile Ömer'in fiillerine gelince, ben kendi görüşüm ile içtihat ederim. Bunun üzerine onun elini bırakıp Osman'ın elini tuttu. Aynı soruyu ona da sordu. O da: Ey Allah'ım, evet! diye cevap verdi. Böylece Osman *RadiyAllahu Anh*'in biati tamamlanmış oldu.”**

O günün sabah salâhı ile öğle salâhını insanlara Suheyb *RadiyAllahu Anh* kıldırdı. Sonra ikinci salâhını, Müslümanların Halifesi olarak Osman *RadiyAllahu Anh* kıldırdı. Yani Osman *RadiyAllahu Anh*'in inikad biati sabah salâhından itibaren başlamasına rağmen, Medine'deki Ehli Hâl ve'l Akd'in Osman'a biati tamamlanmadan Suheyb'in emirliği sona ermedi ki bu, ikindiden az önce tamamlanmıştı.

Zira Sahabeler, o gün öğleden sonrasına ve ikinci öncesine dek Osman'ın biatine çağrıda bulunuyorlardı ve iş, ikindinin hemen öncesinde tamamlanabilmişti. Bunun üzerine Suheyb'in emirliği sona ermiş ve Osman, Halifeleri olarak insanlara ikinci salahını kıldırmişti.

El-Bidâye ve'n Nihâye yazarı, Osman'a biat verilmesi işi sabah vaktinde tamamlandığı hâlde, insanlara öğle salahını niçin Suheyb'in kıldırıldığını şöyle açıklamaktadır: **“... İnsanlar mescitte ona biat ettiler. Sonra Dâr-uş Şûra'ya, (yani Ehli Şûra'nın toplandığı eve) götürüldü. İnsanların geri kalanı da ona biat ettiler. Öğle sonrasına kadar biat tamamlanmamış olmalı ki o günün öğle salahını Mescid-i Nebevî'de Suheyb kıldırdı ve Emir-ul Müminîn olarak Halife Osman'ın Müslümanlara kıldırıldığı ilk salah ikindi salahı oldu...”**

Binaenaleyh Hilâfet mansıbının vefat, azil veya başka nedenler ile boşalmasından sonra adaylık sırasında aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

1- Adaylık konusundaki çalışma, belirlenen günler boyunca gece-gündüz yapılır.

2- İnikad şartlarına sahip olmaları bakımından adaylar sınırlandırılır ve bunu, Mezâlim Mahkemesi yapar.

3- Ehil olan adaylar iki kez sınırlandırılır: Birincisinde altı kişi ile ve ikincisinde iki kişi ile. Bu iki sınırlandırmayı da -Ümmet'in temsilcisi olması bakımından- Ümmet Meclisi yapar. Çünkü Ümmet Ömer'i yetkili kıldı, o da adayları altı kişi kıldı. Altı kişi de aralarından Abdurrahman'ı yetkili kıldılar, o da tartışmalardan sonra adayları iki kişi kıldı. Açıkça görüldüğü gibi bütün bunlarda mercî Ümmet'tir yani onun temsilcileridir.

4- Seçimlerin ve biatin tamamlanmasından sonra Müslümanların Halifesi'nin kim olduğu, ismi ve onu Hilâfet inikadına ehil kılan sıfatları ile birlikte zikredilerek nasbedildiği haberi Ümmet'in tamamına ulaşınca kadar alenen ilan edilir.

5- Geçici emirin salahiyetleri; seçim sonuçlarının ilanı ile değil, bilakis biat icraatlarının sona ermesi ve Halife'nin nasbedilmesi ile son bulur. Zira Suheyb'in emirliği Osman'ın seçilmesi ile değil, bilakis biatinin tamamlanması ile son bulmuştur.

Buraya kadar geçenler, Halife'nin vefatı veya azli veya benzer durumlarda, yerine yeni bir Halife'nin çıkarılması hâlinde geçerlidir.

İslâmî Hilâfet'in Hicrî 28 Recep 1342, Miladî 3 Mart 1924 tarihinde İstanbul'da yıkılmasından şu ana kadar olduğu gibi hiçbir yerde mutlak olarak Halife'nin bulunmaması ve şeriatın hükümlerini infaz etmek ve İslâmî daveti dünyaya taşımak üzere Halifelerini ikame etmeleri tüm Müslümanlar üzerine farz olmasına gelince, bu durumda İslâmî âlemdeki mevcut İslâmî beldelerden her bir belde, bir Halife'ye biat verip Hilâfet'i ona inikad edebilir. Bu İslâmî beldelerden herhangi bir belde, bir Halife'ye biat verirler ve Hilâfet'i ona inikad ederlerse o belde halkının kendisine Hilâfet'i inikad etmelerinden sonra, diğer beldelerdeki Müslümanların itaat biati yani inikad (bağlılık) biati ile biat vermeleri üzerlerine farz olur. Şu şartla ki inikad biati vermeye ehil olması için belde aşağıdaki dört unsura sahip olmalıdır:

Birincisi: O beldenin sultası (hâkimiyeti), kâfir bir devlete veya kâfirin nüfuzuna dayalı değil, tek başlarına Müslümanlara dayalı zâtî (öz) bir sulta olmalıdır.

İkincisi: O beldedeki Müslümanların emanı (güvenliği), İslâm emanı ile sağlanmalıdır, küfür emanı ile değil! Yani içeriden ve dışarıdan himayesi, sırf İslâmî bir kuvvet olması itibariyle Müslümanların kuvvetine dayalı İslâm himayesi altında olmalıdır.

Üçüncüsü: İslâm'ın tatbiki; kâmilin, inkılaben, şamilen bir tatbik ile derhâl ve doğrudan başlatılmalı ve aynı minvalde İslâmî daveti yüklenmeye girişilmelidir.

Dördüncüsü: Efdaliyet şartlarına sahip olmasa dahi Hilâfet'in inikad şartlarına mütekâmilin sahip olarak biat edilmiş bir Halife bulunmalıdır. Çünkü önemli olan inikad şartlarıdır.

Bu belde, bu dört unsura sahip olduğu zaman, tek başına o beldenin biati ve tek başına o beldenin inikadı ile Hilâfet kurulur ve sahih yönü üzere inikaden kendisine biat edilen Halife, şer'î Halife olur ve ondan başkasına biat vermek sahih olmaz.

Bundan sonra herhangi başka bir beldede başka bir Halife'ye biat edilirse onun biati bâtil olur ve sahih olmaz. Bu da Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayıdır: *إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا* “**İki Halife'ye biat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün.**” Ve şu kavlınden: *... فُؤَا بِنَيْعَةِ الْاَوَّلِ فَالْاَوَّلِ* “**... İlk biat edilene vefalı**

olun...” Ve şu kavlınden: **وَمَنْ بَاتِعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيَطِغْهُ إِنَّ** **“Her kim bir İmam’a (Halife’ye) biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse gücü yettiğince ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse onun boynunu vurun!”**

Biatın Keyfiyeti

Daha önce biatin delillerini ve İslâm’da Halife’yi nasbetme meto-
dunun biat olduğunu beyan etmiştik. Nasıl olacağına gelince, bu, el-
ler ile musafaha ederek (tokalaşarak) olabileceği gibi yazılı da olabi-
lidir. Nitekim Abdullah İbn-u Dinar’ın şöyle dediği nakledilmiştir: **“İn-
sanlar AbdulMelîk üzerinde birleşince İbn-u Ömer’in şöyle dedi-
ğine şahit oldum: كتب أني أقر بالسمع والطاعة لعبد الله عبد الملك أمير المؤمنين على** **“Müminlerin Emiri Abdullah Abdul-
Melîk’e, Allah’ın Kitabı ve Rasulü’nün Sünneti üzere gücüm yetti-
ğince işitip itaat edeceğimi ikrar ediyorum, diye yazıldı.”** Dolayı-
sıyla biatin, vesilelerden herhangi bir vesile ile yapılması sahihtir.

Ancak biatin bâliğ olandan sadır olması şarttır. Küçüklerin (ergen
olmayanların) biati sahih olmaz. Nitekim Ebî Akîl Zuhra İbn-u
Ma’bed’den, o da Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’i gören ve annesi
Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük
olan) dedesinden Abdullah İbn-u Hişam’dan annesinin Rasul *SallAl-
lahu Aleyhi ve Sellem*’e şöyle dediğini nakletti: **“Ey Al-
lah’ın Rasulü! Onun (Abdullah’ın) biatini al! Nebi SallAllahu
Aleyhi ve Sellem هو صغير O küçüktür, dedi, başını okşadı ve ona
dua etti.”** [Buhari tahrir etti.]

Biatın lafızlarına gelince, biat muayyen lafızlar ile sınırlandırılma-
mıştır. Lakin lafzın; Halife açısından, onun Allah’ın Kitabı ile Ra-
sulü’nün Sünneti üzere amel edeceğini ve biat veren açısından da
zorlukta ve kolaylıkta, gönüllü veya gönülsüz itaat edeceğini kapsa-
ması kaçınılmazdır. Bu sığanın yukarıda geçenlere göre belirlenme-
sine ilişkin bir kanun yayımlanacaktır.

Biat veren kimse Halife’ye biat ettiği zaman biat, artık biat vere-
nin boynunda bir emanet hâline gelir ve artık ondan vazgeçmesi he-
lal olmaz. Zira biat, Hilâfet’in inikadı olması itibariyle verinceye ka-
dar bir haktır. Biati verdiğinde onunla yükümlüdür. Vazgeçmek is-

tese bile artık bu caiz olmaz. Nitekim Buhari'nin Cabir İbn-u Abdullah *RadiyAllahu Anh'* dan bir rivayetinde; **“Bir Arabî, İslâm üzere Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e biat verdi. Sonra onu bir huzursuzluk bastı ve أُقْلِنِي بِنِعْتِي Benim biatimi düşür, dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve أُقْلِنِي بِنِعْتِي Benim biatimi düşür, dedi. Ama onu yine reddetti. Arabî de çekip gitti. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: اِنَّمَا الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي حَبِئَهَا وَيُنْصَعُ طَبِئَهَا Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlatır.”** Nâfi'den şöyle dediği rivayet edildi: **“Abdullah İbn-u Ömer, bana Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittiğini söyledi: مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَفِي اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ Her kim itaatten elini çekerse Kıyamet Günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşacaktır.”** [Muslim] Dolayısıyla Halife'ye verilen biati bozmak, Allah'a itaatten el çekmektir. Halife'ye verilen bu biat, ister inikad biati isterse inikad biati sahipleşmiş olup Halife'ye verilen itaat biati olsun fark etmez. Halife'ye iptidâiyen (henüz işin başlangıcında) biat edilmiş, sonra da biatinin tamamlanmamış olması hâline gelince, Müslümanların kendisine verdiği inikad biatinin henüz tamamlanmamış olması itibariyle bu biatini bozabilir. Hadisteki nehiy, henüz kendisi için Hilâfet'in tamamlanmamış olduğu bir adama verilen biatten vazgeçilmesi üzerinde değil Halife'ye verilen biatten vazgeçilmesi üzerinde durmaktadır.

Madde-35: Halife'yi nasbeden Ümmet'tir. Fakat Ümmet, inikad biati şer'i yönde olduğu sürece Halife'yi azledemez.

Bu madde iki şıktan ibarettir: Birincisi: Halife'yi nasbetme hakkına sahip olan bizzat Ümmet'tir. İkincisi: Ümmet Halife'yi azletme hakkına sahip değildir. Birinci şıkka gelince, bunun delili biat hadisleridir. Hiçbir kimse biat yoluyla olmadıkça Hilâfet mansıbına oturamaz. Çünkü Halife'yi nasbetme metodu bizzat biattir. Bu ise Müslümanların Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e biat vermelerinden, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in bize biati emretmesinden ve Hulefâ-i Râşidîn'den her birinin Hilâfet'i ancak biat ile devralmasından sabittir. İkinci şıkka gelince, bunun delili apaçık küfür olmadığı sürece zulmetse dahi Halife'ye itaat etmeye teşvik edilmesidir. Nitekim İbn-u Abbas'tan Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edildi: مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَيْئًا قَمَاتَ

Her kim emirinden hoşlanmadığı bir şey görürse sabretsin. Zira her kim cemaatten bir karış ayrılır ve (bu hâlde) ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur.” [Muslim, İbn-u Abbas kanalıyla tahrir etti.]

Buradaki **“emirinden”** kelimesi geneldir ve Müminlerin Emiri olmasından dolayı bunun kapsamına Halife de girer. Yine Muslim, Seleme İbn-u Yezîd el-Cu’fî’nin hadisinde şöyle geçti: **انه سأل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قَامَتْ عَلَيْنَا أَمْرَاءُ يَسْأَلُونَا حَقَّهُمْ وَيَمْنَعُونَا حَقَّنَا فَمَا تَأْمُرُنَا فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ سَأَلَهُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ سَأَلَهُ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ فِي الثَّلَاثَةِ مِثْلَهُ وَقَالَ فَجَدَّبَهُ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَا حُمِّلُوا وَاعْلَمْتُمْ مَا حُمِّلْتُمْ** **“Seleme, Ey Allah’ın Nebisi! Kendi haklarını bizden isteyen fakat bizim haklarımızı vermeyen yöneticiler başımıza geçerse bize nasıl davranmamızı tavsiye edersiniz, diye sordu. Rasul yüz çevirdi. O tekrar sordu. Yine yüz çevirdi. Sonra ikinci veya üçüncü kez tekrar sordu. (Râvi) dedi ki: Derken Eş’as İbn-u Kays, Seleme’yi kenara çekti. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: Dinleyin ve itaat edin. Zira onlar ancak kendi yüklendiklerinden siz de kendi yüklendiklerinizden sorumlusunuz.”**

Muslim ve Buhari, Ubade İbn-u Samit **RadiyAllahu Anh’dan** şöyle dediğini rivayet ettiler: **دَعَانَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبَايِعِنَاهُ فَكَانَ فِيهَا أُخْدٌ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا وَأَنْ لَا نُرِيدَ أَنْ نَكُونَ كَمَا كُنْتُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ إِذْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ** **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem bizi çağırdı, biz de O’na biat ettik. Bizden aldığı biat arasında zorlukta ve kolaylıkta, hoşnutluk ve hoşnutsuzlukta, ağırımıza gitse de işitip itaat edeceğimize, emir sahipleriyle çekişmeyeceğimize dair biat ettik. Buyurdu ki: Ancak elinizde apaçık küfür (üzere olduklarına) dair Allah’tan bir burhan görmeniz müstesna.”** Ebî Zerr’den Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edildi: **يَا أَبَا ذَرٍّ، كَيْفَ أَنْتَ عِنْدَ وِلَاةٍ يَسْتَأْذِرُونَكَ بِهَذَا الْقِيَمَةِ؟ قَالَ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، أَضْعُ سِنْفِي عَلَى عَاتِقِي فَأَضْرِبْ بِهِ حَتَّى أَلْحَقَكَ، قَالَ: أَفَلَا أَنْتَ عَلَى خَيْرٍ لَكَ مِنْ ذَلِكَ؟ تَصْبِرُ حَتَّى تَلْفَأَنِي** **“Yâ Ebû Zerr! Başına bu feyi tekeline alan yöneticiler gelirse ne yaparsın? Seni hak olarak gönderene yemin olsun ki kılıcımı omzuma alır sana kavuşasıya kadar onlarla vuruşurum. Allah’ın Rasulü dedi ki: Sana bundan daha hayırlı bir şey göstereyim mi? Bana kavuşasıya kadar sabretmendir.”** [Ahmed tahrir etti, Zeyn sahihledi ve Ebû Davud rivayet etti.] İşte bu hadislerin hepsinde Halife, azli gerektiren şeyler yapmasın rağmen Rasul Sal-

lAllahu Aleyhi ve Sellem ona itaati ve zulmüne sabretmeyi emretmiştir. Bu da Ümmet'in onu azletme hakkının olmadığına delâlet eder.

Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Arabî'nin biatini düşürmeyi reddetmiştir. Nitekim Cabir İbn-u Abdullah'tan şöyle rivayet edildi: **“Bir Arabî Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e biat etti. Sonra Arabîyi Medine’de bir huzursuzluk bastı ve Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek أَقْلِي بَيْعَتِي يَا مُحَمَّد! Benim biatimi düşür, dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve أَقْلِي بَيْعَتِي Benim biatimi düşür, dedi. Ama onu yine reddetti. Sonra yine geldi ve أَقْلِي بَيْعَتِي Benim biatimi düşür, dedi. Ama onu yine reddetti. Arabî de çekip gitti. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: إِنَّمَا الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي حَبِئْهَا وَيُنْصَعُ طَيْبُهَا Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlatır.”** [Muttefekun Aleyh] Bu hadis, biatin gerçekleşmesi hâlinde biat edenleri bağlayıcı olduğuna delâlet eder. Bu da demektir ki onların Halife’yi azletmeye, yaptıkları biatlerini düşürmeye hakları yoktur. Şöyle denilmez: *“Arabî, biatinin düşürülmesi ile devlet başkanına itaatten değil İslâm’dan çıkmak istemiştir.”* Çünkü böyle olmuş olsaydı onun yaptığı bu şey dinden dönmek olurdu ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in onu öldürmesi gerekirdi. Zira mürtet öldürülür. Çünkü biat, İslâm’a yapılmış bir biat değildir. Bilakis itaat için yapılmıştır. Bunun içindir ki o, İslâm’dan değil itaatten çıkmak istiyordu. Binaenaleyh Müslümanların biatlerinden vazgeçmeleri sahih olmaz. Dolayısıyla Halife’yi azletme hakkına sahip değildirler. Ancak şeriat, azle ihtiyaç olmadan Halife’nin ne zaman azledileceğini ve azledilmeyi ne zaman hak edeceğini beyan etmiştir. Aynı şekilde bu da onu azletmenin Ümmet’e ait olduğu anlamına gelmez. Ümmet ise ancak zulmünden dolayı güçlü hak bir sözle onu muhasebe eder ve apaçık küfür izhar ettiğinde onunla savaşıır. Azledilmeyi hakettiği zaman onu azletme salahiyetini ise şeriat, Mezâlim Mahkemesi’ne vermiştir.

Madde-36: Halife aşağıdaki salahiyetlere sahiptir:

a- Ümmet’in işlerini gözetmek için Allah’ın Kitabı’ndan ve Rasulü’nün Sünneti’nden sahih içtihat ile istinbat edilmiş gerekli şer’î hükümleri benimser. Böylece bunlar, itaat edilmesi farz olan ve muhalefet edilmesi caiz olmayan kanunlar hâline gelir.

b- Devletin hem iç hem de dış siyasetinden sorumludur. Ordunun liderliğini üstlenen odur. Savaş ilan etme, barış, ateşkes ve diğer anlaşmaları yapma hakkına sahiptir.

c- Yabancı elçileri kabul etmek ve reddetmek, Müslüman elçileri tayin etmek ve azletmek onun hakkıdır.

d- Muavinleri ve valileri tayin eden ve azleden odur. Bunların tamamı Halife'ye karşı mesul oldukları gibi Ümmet Meclisi'ne karşı da mesuldürler.

e- Halife, Mezâlim Kâdısı'nın kendisi veya muavinler veya kâdılarla ilgili bir davaya bakması durumu dışında Kâdı'l Kudâ'yı (baş kâdı) ve kâdıları (yargıçları) tayin eder ve azleder. Yine daire müdürlerini, ordu komutanlarını ve livaların emirlerini tayin eder ve azleder. Bunların tamamı Halife'ye karşı mesuldürler, ama Ümmet Meclisi'ne karşı mesul değildirler.

f- Mucibince devlet bütçesini belirleyecek şer'î hükümleri benimseyen odur. Gerek gelirlere gerekse giderlere müteallik olsun, her cihetten gerekli bütçe fasıllarını ve meblağlarını belirleyen de odur.

Maddedeki mezkûr bu altı fıkranın delilleri ise şöyledir:

(a) fırkasının delili; icmâ-us Sahabe'dir. Şöyle ki: Kanun ıstılahi bir lafızdır ve *"insanların gereğince hareket etmeleri için sultan tarafından yayınlanan emir"* anlamındadır. Nitekim kanun şöyle tanımlanmıştır: *"Sultanın insanları, karşılıklı alâkalarında uymaya mecbur ettiği kaideler toplamıdır."* Yani sultan (hâkimiyet sahibi yönetici) birtakım hükümler emrettiği zaman, bu hükümler kanun hâlini alır ve insanların bağlanmasını gerektirir. Sultanın emretmedikleri ise kanun olmaz ve insanların bağlanmasını da gerektirmez. Müslümanlar ise şer'î hükümlere göre hareket ederler. Dolayısıyla sultanın emir ve nehiyelerine göre değil, Allah'ın emir ve nehiyelerine göre hareket ederler. Dolayısıyla da gereğince hareket ettikleri şer'î hükümlerdir, yöneticilerin emirleri değildir. Ancak Sahabeler, bu şer'î hükümler hakkında ihtilaf etmişlerdir. Şer'î naslardan, bazıları bir şey anlarken, bazıları başka bir şey anlamışlar ve her biri kendi anlayışına göre hareket etmişlerdir. İşte onun bu anlayışı, kendisi hakkında (nezdinde) Allah'ın hükmü olmaktadır. Lakin burada, Ümmet'in işlerinin güdülmesinin Müslümanların tamamının tek bir görüşü üzerinde topluca hareket etmelerini ve herkesin kendi içtihadına

göre hareket etmemesini gerektiren birtakım şer'î hükümler söz konusudur. Nitekim bu, bilfiil gerçekleşmiştir. Zira Ebû Bekir'in görüşü, malın Müslümanlar arasında eşitlik ile dağıtılması gerektiği, çünkü hepsinin eşit hakları bulunduğu şeklinde idi. Ömer'in görüşü ise Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e* karşı savaşanlara, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ile birlikte savaşanlar kadar verilmesinin ve fakire zengin kadar verilmesinin sahih olmayacağı şeklinde idi. Ne var ki Ebâ Bekir Halife idi ve kendi görüşü ile amel edilmesini emretmişti. Yani malın eşitlik ile dağıtılmasını benimsemişti. Müslümanlar da bu konuda ona bağlanmışlar, kâdılar ve valiler de gereğince hareket etmişlerdi. Ömer de ona tâbi olmuş, Ebî Bekir'in görüşü ile amel edip o görüşü infaz etmişti. Ömer Halife olunca, Ebî Bekir'in görüşüne muhalif bir görüş benimsedi. Yani malın eşitlik ile değil, üstünlük ile dağıtılması şeklindeki kendi görüşü ile amel edilmesini emretti. Böylece mallar, önceliğe ve ihtiyaca göre dağıtıldı. Müslümanlar ona bağlandılar, kâdılar ve valiler bununla amel ettiler. Dolayısıyla İmam'ın, sahih içtihat yoluyla şeriattan alınmış muayyen hükümler benimsemeye, bunlar ile amel edilmesini emretmeye, kendi içtihatlarına muhalif olsa dahi Müslümanların bunlara itaat etmeleri, kendi görüşleri ve içtihatları ile amel etmeyi terk etmeleri gerektiğine dair icmâ-us Sahabe oluşmuştur. İşte benimsenen bu hükümler, kanunlardır. Bundan dolayı kanunlar çıkarmak, tek başına Halife'nin hakkıdır ve ondan başka hiç kimse, bu hakka mutlak olarak sahip değildir.

(b) fırkasının delili; Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in* amelidir. Şöyle ki: Valileri ve kâdıları tayin eden ve muhasebe eden O idi. Alışverişi denetleyen ve aldatmayı engelleyen O idi. Malı insanlar arasında dağıtan O idi. İşsizlerin iş bulmalarına yardımcı olan O idi. Devletin bütün iç işleri ile kaim olan O idi. Yine krallara hitap eden O idi. Heyetleri kabul eden O idi. Devletin bütün dış işleri ile kaim olan O idi. Yine ordunun fiilî liderliğini üstelenen de bizzat O *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* idi. Gazvelerde çarpışmaların liderliğini dahi bizzat üstlenmiş idi. Seriyelerde de seriyeyi gönderen ve komutanını tayin eden O idi. Hatta Usâme İbn-u Zeyd'i, Şam beldeleri [Bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin toprakları.] üzerine gönderdiği bir seriyenin komutanı olarak tayin ettiği vakit, kimi Sahabeler Usâme'nin yaşının küçüklüğü nedeniyle bunu hoş karşılamamış fakat Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* onları Usâme'nin komutanlığını kabul etmeye mecbur et-

mişti. Bu da Halife'nin, ordunun yalnızca en üst rütbeli komutanı değil, aynı zamanda ordunun fiilî lideri olduğuna delâlet etmektedir. Yine Kureys'e karşı savaş ilan eden Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Benî Kurayza'ya karşı, Benî Nadîr'e karşı, Benî Kaynuka'ya karşı, Hayber'e karşı ve Rum'a [Roma İmparatorluğu'na] karşı savaş ilan eden hep O idi. Yapılan her savaşı ilan eden bizzat O *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Bu da savaş ilanının ancak ve sadece Halife'nin hakkı olduğuna delâlet etmektedir. Yine Yahudiler ile anlaşmalar akdeden O idi. Benî Mudlic ve müttelikleri olan Benî Damra ile anlaşmalar akdeden O idi. Eyle hükümdarı Yuhanna İbn-u Ru'be ile anlaşmalar akdeden O idi. Müslümanlar Hudeybiye Anlaşması'na çok öfkelenedikleri hâlde onların sözlerini dikkate almayıp görüşlerini reddederek Hudeybiye Anlaşması'nı akdeden ve anlaşmayı imzalayan da O idi. Bu da ister barış isterse diğer anlaşmalar olsun, anlaşmaları akdetmenin, başkasının değil, Halife'nin hakkı olduğuna delâlet etmektedir.

(c) fıkrasının delili; Museylemet-ul Kezzâb'ın elçilerini kabul eden, Kureys'in elçisi olarak Ebâ Râfî'i kabul eden, Hirakl'e [veya Herkül, Roma/Bizans İmparatoru], Kisra'ya [Fars Kralı], Mukavkıs'a [İskenderiye Hükümdârı], Hîra Kralı Hâris el-Ğassânî'ye, Yemen Kralı Hâris el-Himeyrî'ye ve Habeş Kralı Necâşî'ye elçiler gönderen, Osman İbn-u Affân'ı, Hudeybiye'de Kureys'e elçi olarak gönderen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Bu da yabancı elçileri kabul edecek ve reddedecek, Müslüman elçileri tayin edecek ve azledecek olanın Halife olduğuna delâlet eder.

(d) fıkrasının delili; valileri tayin eden Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Nitekim Yemen'e vali olarak Muaz'ı tayin eden O idi. Valileri azleden de O idi. Nitekim Bahreyn halkının şikâyetçi olmasından dolayı Alâ İbn-ul Hadrâmî'yi azleden O idi. Bu da valilerin, Halife karşısında mesul oldukları gibi vilâyet halkı karşısında da mesul olduklarına ve yine tüm vilâyetleri temsil etmesinden dolayı Ümmet Meclisi karşısında da mesul olduklarına delâlet etmektedir. Valiler açısından böyledir. Muavinlere gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in iki muavini vardı ki onlar Ebû Bekir ile Ömer idi. Hayatı boyunca onları azletmedi ve onlardan başkasını da tayin etmedi. Her ikisini tayin eden de bizzat O idi. Ancak onları hiç azletmedi. Şu da var ki muavin sultasını ancak Halife'den aldığına ve onun naibi mesabesinde olduğuna göre vekilin vakıasına kıyasen onu azletmek Halife'nin hakkı olur. Çünkü müvekkil, özel hâllerde azlinin yasaklan-

masına ilişkin nasın varit olması dışında vekilini azletme hakkına sahiptir.

(e) fırkasının delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Ali'yi Yemen'e kâdı olarak atamıştır. Yine İstiyab'da *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'in Cenede nahiyesine kâdı olarak tayin ettiği geçmiştir.

Ömer *RadiyAllahu Anh* da valileri ve kâdıları tayin eder ve azle derdi. Nitekim Şurayh'ı Kûfe'ye kâdı olarak, Ebâ Mûsâ'yı Basra'ya kâdı olarak tayin etmiş, Şurahbîl İbn-u Hasne'yi Şam valiliğinden azledip yerine Yezid İbn-u Ebî Sufyan'ı sonra da Muaviye'yi tayin etmişti. Şurahbîl kendisine *أعجزت أم خنت* "**Acizlik mi gösterdim yoksa hainlik mi ettim ey Emir-ul Müminin? diye sorunca şöyle cevap vermişti: لم تعجز ولم تخن** **Acizlik de göstermedin ihanet de etmedin. Şurahbîl dedi ki: O hâlde beni ne diye azlettin. Ömer dedi ki: Seni tayin etmekle güç duruma düştüm ve ben senden daha güçlü birini düşünüyorum.**" Yine Ali *Kerram Allahu Vechehu* da Ebâ Esved'i vali olarak tayin etmiş, sonra da azletmişti. Ebû Esved: *وما خنت، ولا جنيت؟* "**Beni neden azlettin? Ben ne hâinlik ettim, ne de suç işledim, deyince şöyle cevap vermişti: إني رأيتك يعلو كلامك على الخصمين** **daha yükseğe çıktığımı gördüm.**" Hem Ömer hem de Ali, bunu Sahabe gördüğü ve işittiği hâlde yaptı. Fakat hiç kimse kendilerine tepki göstererek karşı çıkmadı. Tüm bunlar, Halife'nin genel yönden kâdıları tayin etmeye ve keza vekâletin vakıasına kıyasen kâdı tayin ettiği kimseleri kendisine naib kılmaya da hakkı olduğuna delildir. Zira kendi salahiyetlerinden olan her şeyde niyabet vermeye hakkı olduğu gibi tasarruflarda bulunması caiz olan her şeyde vekâlet vermeye de hakkı vardır.

Mezâlim Kâdısı'nın azlindeki istisnaya gelince, o da kâdının, Halife veya muavinleri veya Kâdı'l Kudâsı (baş kâdısı) aleyhine açılan bir davaya bakması hâlinindedir. Bu ise [الوسيلة إلى الحرام حرام] "**Harama vesile olan da haramdır.**" şer'î kaidesine istinadendir. Zira bu durumda Halife'ye onu azletme salahiyeti verilirse, kâdının hükmüne etki edilmiş olur ve dolayısıyla şer'î hüküm ihlal edilmiş olur. Bu ise haramdır. Çünkü bu durumda Mezâlim Kâdısı'nı azletme salahiyetini Halife'nin eline vermek harama vesiledir. Hele ki bu kaide için yeterli olan, zannı galiptir (ağır basan kanaattir), kesinlik (mutlaka harama

vesile olması) değildir. Bundan ötürü bu durumda Mezâlim Kâdısı'nı azletme salahiyeti Mezâlim Mahkemesi'ne aittir, diğer durumlarda ise hüküm aslı üzere kalır yani onu tayin etme ve azletme hakkı Halife'ye ait kalır.

Daire müdürlerinin tayinine gelince, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* devletin cihazlarındaki idare için kâtipler tayin etti ki bunlar daire müdürleri mesabesinde idi. Nitekim Mu'aykîb İbn-u Ebî Fâtîme ed-Dûsî'yi mührünün başına tayin ettiği gibi ganimetler üzerine de tayin etti. Huzeyfe İbn-ul Yeman'ı Hicâz mahsullerinin miktarını tahmin edip yazmak üzere tayin etti. Zubeyr İbn-ul Evvâm'ı sadaka (zekât) mallarını yazmak üzere tayin etti. Muğira İbn-u Şu'be'yi borçlanmaları ve muamelatı yazmak üzere tayin etti... Hakeza.

Ordu komutanlarına ve livaların emirlerine gelince, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Hamza İbn-u Abdulmuttalib'i, deniz kıyısı üzerinden Kureyş'e karşı koyması için otuz adamın başına komutan olarak tayin etti. Ubeyde İbn-ul Hâris'i altmış adamın başına tayin etti ve onu Kureyş'i karşılamak üzere Râbiğ Vadisi'ne gönderdi. Sâ'd İbn-u Ebî Vakkâs'ı yirmi adamın başına tayin etti ve onu da Mekke'ye doğru gönderdi. İşte böylece ordu komutanlarını tayin ediyordu. Bu da ordu komutanlarını ve livaların emirlerini tayin edenin, Halife olduğuna delâlet etmektedir.

İşte bu kişilerin hepsi Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* karşısında mesul olup ondan başka herhangi bir kimse karşısında mesul değildi. Bu da kâdılarının, daire müdürlerinin, ordu komutanları ile kurmay başkanlarının ve diğer görevlilerin ancak Halife karşısında mesul olduklarına ve Ümmet Meclisi karşısında mesul olmadıklarına delâlet eder. Muavinler, valiler ve yönetici olmalarından dolayı benzerleri olan âmiller dışında herhangi bir kimsenin Ümmet Meclisi karşısında sorgulanamayacağına, bilakis bunların (muavinler, valiler, âmiller) dışındakilerin Ümmet Meclisi karşısında mesul olmadıklarına, bilakis hepsinin Halife karşısında mesul olduklarına delâlet etmektedir.

(f) fıkrasının delili; devlet bütçesi, hem gelir hem de giderler açısından şer'î hükümler ile sınırlıdır. Şer'î hükümlere göre olmadıkça ne tek bir kuruş toplanır ne de tek bir kuruş harcanır. Ancak giderlerin teferruatlarının veya bütçenin bölümlerinin belirlenmesi Ha-

life'nin görüşüne ve içtihadına bırakılır. Keza gelir bölümleri de böyledir. Mesela haracî arazinin haracının ne kadar olacağını ve cizyenin ne kadar alınacağını kararlaştıran odur. Bunlar ve benzerleri, gelir bölümleri ile ilgili örneklerdir. Yollara ve hastanelere ne kadar harcanacağını kararlaştıran da odur. Bunlar ve benzerleri de gider bölümleri ile ilgili örneklerdir. İşte tüm bunlar Halife'nin görüşüne bırakılır. Kendi görüşüne ve içtihadına göre bu kararları alan Halife'dir. Nitekim âmillerden gelirleri toplayan ve bunları ilgili yerlere harcayan bizzat Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Yine bazı valilere, gelirleri toplama ve harcama izni verdiği de olmuştu. Nitekim Muaz'ı Yemen'e vali tayin ettiğinde böyle olmuştu. Sonra Hulefâ-i Râşidîn, Halife olmaları vasfıyla kendi görüşlerine ve içtihatlarına göre gelirlerin toplanması ve harcanması hususunda her biri diğerinden farklıydı. Hiç kimse de onlara karşı çıkmıyordu. Yine Halifelerden başka herhangi bir kimse, tek bir kuruluş toplamaya kalkışmıyor ve Halife'nin kendisine izin vermesi haricinde, tek bir kuruluş harcamaya yeltenmiyordu. Nitekim Ömer *RadiyAllahu Anh'ın* Muaviye'yi vali olarak tayin etmesinde böyle olmuş ve onu, toplamaya ve harcamaya yetkili genel vali olarak atamıştı. Tüm bunlar devletin bütçe bölümlerinin ancak Halife veya tayin ettiği kimseler tarafından konulabileceğine delâlet etmektedir.

İşte bunlar, Halife'nin salâhiyetlerinin ayrıntılarına ilişkin tafsilî delillerdir. Tüm bunları topluca ifade eden bir delil vardır ki bu, Ahmed ile Buhari'nin Abdullah İbn-u Ömer'den, Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söylediği rivayetidir: *الإمام ... رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ* "**İmam (Halife, yönetici) çobandır ve raiyyesinden mesuldür.**" Ahmed, Beyhaki ve Ebî Avâne'nin Abdullah İbn-u Ömer'den yaptıkları rivayet ise şöyle geçmiştir: *الإمام رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ* "**İmam çobandır ve o, raiyyesinden mesuldür.**" Yani raiyyenin (yönetilenlerin) işlerinin yürütülmesi ile alâkalı bütün her şey ancak Halife'ye aittir ve vekâletin vakıasına kıyasen, dilediği kimseyi, dilediği konuda, dilediği şekilde vekil tayin etme hakkına sahiptir.

Madde-37: Halife, benimsemede şer'î hükümler ile mukayyettir. Şer'î delillerden sahih istinbat edilmeyen bir hükmü benimsemesi haramdır. Yine benimsediği hükümler ve hüküm is-

tinbat metodu ile de mukayyettir. Dolayısıyla benimsediği istinbat metoduna aykırı istinbat edilmiş bir hükmü benimsemesi ve benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi de caiz değildir.

Bu maddede şu iki husus vardır: Birincisi: Halife, benimsemede şer'î hükümlerle mukayyettir. Yani yasamada ve kanunları çıkar-mada İslâmî şeriat ile mukayyettir. Dolayısıyla İslâmî şeriata aykırı bir benimseme yapması caiz olmaz. Çünkü onların İslâmî şeriata aykırılığı küfür hükümleri olmasıdır. Dolayısıyla Halife, İslâmî şeriatın dışında benimseme yaptığını bildiği hâlde İslâmî şeriatın dışında bir hüküm benimserse ona Allahu Teâlâ'nın şu kavli intibak eder: وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ **“Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse (yönetmezse), işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”**

[Mâide 44] Eğer benimsediği hükme inanırsa küfre girmiş ve İslâm'dan irtidat etmiş olur. Yok eğer bu hükme inanmaz ama Osmanlı Halifelerinin son günlerinde yaptıkları gibi İslâm'a muhalif olmadığı itibarıyla onu alırsa haram işlemiş olup kâfir olmaz. Ancak maslahat olarak gördüğü bir şeyden dolayı delilsiz bir hükmü kanun yapan bir kimse gibi Halife, şüpheli delile sahip olur ve mesalih-i mürsele, sedd-i zerâia (zararları önleme, maslahatları celb etme), fiillerin sonuçları veya benzeri kaidelere dayanır ve bunların birer şer'î kaide ve şer'î deliller olduğu görüşünde olursa ne haram işlemiş ne de kâfir olur. Ancak o, hatalıdır ve istinbat ettiği şeye Müslümanların tamamının nazarında şer'î hüküm olarak itibar edilir. Halife'nin bu hükmü benimsemesi hâlinde şer'î bir hüküm ve delilde hata etmiş olsa da şüpheli delile sahip olmasından dolayı ona itaat edilmesi gerekir. Çünkü o, delilden istinbat yaparken hata eden kimse gibidir. Her hâlükârda Halife'nin benimseme yaparken İslâmî şeriat ile mukayyet olması gerektiği gibi İslâmî şeriatta benimseme yaparken şer'î delillerden sahih istinbat ile istinbat edilmiş şer'î hükümlerle mukayyet olmalıdır. Bunun delili şudur:

Birincisi: Allah *Subhanehû*, -ister Halife isterse başkası olsun- her Müslümana, bütün işlerini şer'î hükümlere göre yürütmesini farz kılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحْكُمُواكَ **“Hayır! Rabbine and olsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem kılmadıkça iman etmiş olmazlar!”** [Nisa 65] İşleri şer'î hükümlere göre yürütmek, -Şâri'nin hitabını anlayışlar (içtihatlar) yani şer'î hükümler çoğaldığı zaman- muayyen

bir hükmün benimsenmesini gerektirir. Böylece bu birçok hükümden tek bir muayyen hükmü benimsemek -bir işe kalkışmak istediği yani bir hükmü tatbik etmek istediği zaman- Müslümana vacip olur. İşte bu benimseme, işini -ki o, yönetimdir- yapmak istediği zaman Halife üzerine de vacip olur.

İkincisi: Halife'ye verilen biatin metni, Allah'ın Kitabı ile Rasulü'nün Sünneti ile amel etmek üzere biat olmasından ötürü onun İslâmî şeriata bağlanmasını gerektirir. Dolayısıyla bu ikisinin dışına çıkması Halife'ye helal olmaz. Bilakis bu ikisinin dışına itikat ederek çıkarsa kâfir ve bu ikisinin dışına itikat etmeksizin çıkarsa asi olur.

Üçüncüsü: Muhakkak ki Halife, şeriati infaz etmek üzere nasbedilmiştir. Dolayısıyla Müslümanlara infaz etmek üzere şeriattan başkasını alması ona helal olmaz. Çünkü şeriat bunu kesin bir şekilde nehyetmiş, hatta İslâm'dan başkası ile yönetiminden ötürü bunu imanının nefyi (bozulması) derecesine vardırmıştır ki bu, kesinliğe dair bir karinedir. Manası ise Halife'nin hükümler benimsemeye yani kanunlar çıkarmada yalnızca şer'î hükümler ile mukayyet olmasıdır. Zira İslâm dışı kanunlar çıkarıp buna itikat etmişse kâfir, itikat etmemişse asi olur.

İşte bu üç delil, bu maddedeki birinci hususun delilleridir. Maddedeki ikinci hususa gelince, Halife'nin benimsediği hükümler ve bağlandığı istinbat metodu ile mukayyet olmasıdır. Bunun delili ise şudur: Halife'nin infaz ettiği şer'î hüküm, başkası nezdindeki değil, kendisi nezdindeki şer'î hükümdür. Yani herhangi bir şer'î hüküm değil, bilakis gereğince işlerini yürütmek için benimsediği şer'î hükümdür. Halife bir hüküm istinbat ettiği veya bir hükmü taklit ettiği zaman, bu şer'î hüküm, kendisi hakkında (nezdinde) Allah'ın hükmü olur. Müslümanlar için benimsemesinde (kanunlar çıkarmasında) da bu şer'î hüküm ile mukayyet olur ve buna aykırı benimsemeye bulunması helal olmaz. Çünkü buna, kendisi nezdinde Allah'ın hükmü olarak itibar edilmeyeceği gibi, hem kendisi açısından dolayısıyla hem de Müslümanlar açısından bir şer'î hüküm olmaz. Bundan ötürü raiyye (tebaa) için vereceği emirlerde, benimsediği o şer'î hüküm ile mukayyet olur ve benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi helal olmaz. Çünkü vermiş olduğu bu emre kendi açısından Allah'ın hükmü olarak itibar edilmez. Dolayısıyla onun açısından

şer'î hüküm olmaz. Dolayısıyla Müslümanlar açısından da şer'î hüküm olmaz. Dolayısıyla da âdeta şer'î hükümden başkasına dayanan bir emir vermiş gibi olur. Bundan dolayı benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi caiz değildir.

Yine istinbat metodunun keyfiyeti yapısına göre şer'î hüküm anlayışını değiştirebilir. Eğer Halife, hükmün illetine, şer'î naslardan alındığı takdirde şer'î illet olarak itibar edilebileceği, dolayısıyla maslahatın şer'î illet olmadığı ve mesalih-i mürselenin de şer'î delil olmadığı görüşünde ise -böyle bir görüşe sahip ise- kendisi için istinbat metodunu belirlemiş olur. İşte o zaman, bununla mukayyet olması gerekir. Dolayısıyla delili mesalih-i mürsele olan bir hükmü veya şer'î nastan alınmamış bir illete kıyasen çıkarılmış bir hükmü benimsemesi sahih olmaz. Çünkü bu hükme, kendisi hakkında (nezdinde) şer'î hüküm olarak itibar edilmez. Çünkü o, bu hükmün delilinin şer'î delil olduğu görüşünde değildir. O hâlde bu hüküm, onun nazarında bir şer'î hüküm olmaz. Dolayısıyla buna Halife nezdinde şer'î hüküm olarak itibar edilmediği sürece, Müslümanlar nezdinde de şer'î hüküm olmaz. Dolayısıyla bu hükmü benimsemek, âdeta şer'î hükümden başkasını benimsemek olur ki bu, Halife'ye haramdır. Eğer Halife, muayyen bir istinbat metoduna sahip mutlak müçtehit veya mezhep müçtehidisi değil de mukallit veya mesele müçtehidisi ise benimsemesinde ya taklit ettiği müçtehide göre ya da delile veya şüpheli delile sahip olduğu sürece müçtehit olduğu meseledeki içtihadına göre hareket eder. Bu durumda vereceği emirleri ancak ve sadece benimsediği hükümlere uygun olarak vermekle mukayyet olur.

Madde-38: Halife, tebaanın işlerini kendi görüşü ve içtihadına göre yürütmeye mutlak salahiyet sahibidir. Devlet işlerinin seyrinde ve tebaanın işlerini yürütmeye ihtiyaç duyduğu tüm mubahları benimseyebilir. Ama herhangi bir şer'î hükme maslahat bahanesiyle muhalefet etmesi caiz değildir. Mesela, gıda maddelerinin azlığı bahanesiyle bir ailenin birden fazla çocuk edinmesine mani olamaz. Mesela, istismarı önleme bahanesiyle insanları fiyat tahdidine tâbi tutamaz. Maslahat ya da işlerin gözetimi bahanesiyle bir kâfiri ya da kadını vali tayin ede-

mez. Bunlardan başka şer'î hükümlere aykırı hiçbir şeyi yapamaz. Bir helali haram kılması ve bir haramı helal kılması caiz değildir.

Halife tebaanın işlerini kendi görüşüne ve içtihadına göre mutlak gütmeye hakkına sahiptir. Ancak herhangi bir şer'î hükme maslahat bahanesiyle muhalefet etmesi caiz değildir. Mesela ülke ekonomisine darbe vurulmasına yol açması dışında ülke sanayisini koruma bahanesiyle tebaanın emtia ithalat etmesine mani olamaz. İstismarı önleme bahanesiyle insanları fiyat tahdidine tâbi tutamaz. Acil ihtiyaç olması dışında konut kolaylaştırması bahanesiyle mülk sahibini gayrimenkulunu kiralamaya zorlayamaz. Şer'î hükümlere muhalefet eden benzer şeyleri yapamaz. Bir mubahı haram kılması veya bir haramı mubah kılması caiz değildir.

Bu da *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*'ın şu kavlından dolayıdır: *الإمام ... رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ* "**İmâm (Halife, yönetici) çobandır ve raiyyesinden mesuldür.**" [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti.] Yine bunun delili, kendi görüşüne ve içtihadına bırakılmış Beyt-ul Mâl'in mallarında tasarrufta bulunması, insanları bir meselede muayyen bir görüşe zorlaması ve benzerleri şeriatın Halife'ye tahsis ettiği hükümlerdir. Bu hadis, Halife'ye tebaanın işlerinin güdülmesi hususunda herhangi bir sınırlama olmaksızın işleri mutlak şekilde gütmeye hakkı vermektedir. Beyt-ul Mâl, benimseme, ordunun teşhizi, valilerin atanması hükümleri ve Halife'ye tahsis edilen benzeri hükümler, her hususta herhangi bir sınırlama olmaksızın Halife'ye tahsis edilmiştir. Bunların hepsinde ona itaat etmek vaciptir ve ona isyan etmek ise günahıdır. Ancak bu gütmenin yerine getirilmesinin şer'î hükümlere yani şer'î naslara göre gerçekleşmesi gerekir. Zira her ne kadar Halife'ye mutlak salahiyet verilmiş olsa da bu mutlaklık şeriat yani şer'î hükümlerle sınırlıdır. Mesela Halife'ye valileri dilediği gibi tayin etme salahiyeti verilmiştir. Ancak kâfiri veya sabiyi veya kadını vali olarak ataması sahih olmaz. Çünkü şeriat bunu men etmiştir. Mesela kendi otoritesi altındaki beldede kâfir devletlerin elçilikler açmasına izin verme hakkına sahiptir ve bu hak ona mutlak olarak verilmiştir. Ancak İslâm beldelerine hâkim olmanın bir aracı edinmek isteyen kâfir devletlerin bu elçilikleri açmasına izin vermesi sahih olmaz. Çünkü şeriat bunu men etmiştir. Mesela bütçenin bölümlerini ve her bölüm için gerekli meblağı belirleme hakkına sahiptir. Ancak inşası için vergiler toplayacağı bahanesiyle zorunlu olmayan ve inşası için Beyt-ul

Mâl'in gelirlerinin yetmediği bir baraj inşası için bütçede bir bölüm belirlemeye hakkı yoktur. Çünkü böylesi bir baraja ihtiyaç yoksa onun için vergi koymamız sahih olmaz. Hakeza Halife, şeriatın kendisine tahsis ettiği hususlarda işleri mutlak gütme salahiyetine sahiptir. Fakat bu mutlaklık ancak şer'î hükümlere göre gerçekleşmektedir. Ayrıca Halife'nin işleri mutlak gütme hakkına sahip olmasının manası ülkenin işlerini gütme için uygun gördüğü kanunları çıkarmaya hakkı olması demek değildir. Bilakis bunun manası işlerin güdülmesinde şeriat, tasarrufta bulunmasını mubah kıldı demektir. Mesela uygun gördüğü keyfiyetle kendi görüşüne göre işlerin güdülmesinde tasarrufta bulunma hakkı vardır. İşte o zaman işlerin güdülmesinde kendi görüşüne göre hareket etmesinin mubah kılındığı o şeyde kanun çıkardığı zaman ona itaat etmek vacip olur. Mesela şeriat, Beyt-ul Mâl'in işlerini kendi görüşüne ve içtihadına göre çekip çevirme hakkı vermiş ve insanlara bu hususta ona itaat etmelerini emretmiştir. Dolayısıyla Beyt-ul Mâl'e ilişkin mali kanunlar çıkarmaya hakkı olur ve bu durumda bu kanunlara itaat etmek vacip hâle gelir. Mesela ordunun komutanlığı ve ordunun işlerini kendi görüşü ve içtihadına göre idare etme işi ona verilmiş ve insanlara bu hususta ona itaat etmeleri emredilmiştir. Dolayısıyla ordu komutanlığına ve ordunun idaresine ilişkin kanunlar çıkarmaya hakkı vardır ve bu durumda bu kanunlara itaat etmek vacip hâle gelir. Mesela tebaanın maslahatlarını kendi görüş ve içtihadına göre idare etmeye, bunları idare edecek kimseleri atamaya, bu maslahatları kendi görüş ve içtihadına göre istihdam etmeye ve insanlara bu hususta kendisine itaat etmelerini emretmeye hakkı vardır. Dolayısıyla hem maslahatların idaresine hem de memurlara ilişkin kanunlar çıkarmaya hakkı vardır ve bu durumda bu kanunlara itaat etmek vacip hâle gelir. Hakeza şeran Halife'nin salahiyetlerinden olan hususlarda Halife'nin görüşüne ve içtihadına terk edilen her şeyde kanunlar çıkarmaya hakkı vardır ve bu kanunlara itaat etmek vacip olur. Şöyle denilmez: *"Bu kanunlar birer üsluptur. Üsluplar ise mubahlardandır. Dolayısıyla bunlar Müslümanların tamamı için de mubahtır. Dolayısıyla da Halife'nin muayyen üsluplar belirlemesi ve bunları farz kılması helal olmaz. Çünkü bu, mubahla amel etmeyi zorunlu kılmaktır. Mubahla amel etmeyi zorunlu kılmak mubahı farz kılar ve diğer üslupları yasaklamak ise mubahı haram kılar. Bu ise caiz olmaz."* Böyle denilmez: Çünkü mubah, üsluplar olması bakımından bizzat üsluplardır. Beyt-

ul Mâl'in idaresine ilişkin üsluplar ise Halife için mubah olup tüm insanlar için mubah değildir. Ordu komutanlığına ilişkin üsluplar Halife için mubah olup tüm insanlar için mubah değildir. Tebaanın maslahatlarının idaresine ilişkin üsluplar Halife için mubah olup tüm insanlar için mubah değildir. Bundan dolayı Halife'nin seçtiği bu mubahla amel etmeyi zorunlu kılmak bu mubahı farz kılmaz. Ancak şeriatın kendi görüş ve içtihadına göre Halife'ye tasarrufta bulunma hakkı verdiği hususlarda yani işlerin güdülmesi için seçtiği görüş ve içtihat hususunda ona itaati vacip kılmaktadır. Zira her ne kadar bu mubah olsa da Halife bunun infazını zorunlu kılmış ve bunun dışındakileri yasaklamıştır. Çünkü bu, gütmenin kendisine göre olması açısından Halife için mubahtır. Çünkü gütme işi Halife'ye aittir ve gütme açısından insanların hepsi için mubah değildir. Bundan dolayı Halife'nin işleri gütme için benimsediği mubahlara bağlanmanın vacip olması yani şeriatın Halife'ye kendi görüşüne ve içtihadına göre tasarrufta bulunacağını belirlemesi, Halife'nin mubahı farz kılması ve mubahı haram kılması babına girmez. Bilakis bu, şeriatın Halife'ye işlerin güdülmesinde kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunacağını belirlemesi hususunda itaatin vacip olduğu babına girer. Dolayısıyla işlerin güdülmesi için Halife'nin bağlandığı her mubaha bağlanmak tebaanın fertlerinden her bir ferde vacip olur. İşte Ömer İbn-u Hattab divanları buna göre oluşturmuştur. İşte Halifeler, âmilleri ve gözetim için muayyen tertibatları buna göre belirlemişler, onların bunlara göre amel etmelerini ve başkalarıyla amel etmemelerini zorunlu kılmışlardır. Buna göre idari ve bu kabilen olan başka kanunlar koyulması caizdir. Bu diğer kanunlara itaat etmek vaciptir. Çünkü bu, şeriatın kendisine tahsis ettiği hususlarda Halife'nin emrettiği şeylerde Halife'ye itaat etmektir.

Ancak bu, idarelerin düzenlenmesi, askerlerin tertibi ve benzerleri gibi işlerin güdülmesine dönük mubah yani Halife'ye kendi ve görüşü ve içtihadına göre tasarrufta bulunması hakkının verildiği hususlar için geçerli olup her mubah için geçerli değildir. Bilakis Halife olması vasfıyla Halife'ye mubah olan hususlarda geçerlidir. Fakat tüm insanlar için farz, mendup, mekruh, haram ve mubah olan diğer hükümlerde Halife şer'î hükümlerle mukayyettir. Kesinlikle ona, şer'î hükümlerin dışına çıkması helal olmaz. Çünkü Buhârî ve Muslim, -ki lafız Muslim'e aittir- *Âişe RadıyAllahu Anhâ*'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: مَنْ

“Her kim bu işimizde (dinimizde) onda olmayan bir şeyi ihdas ederse merduttur.” Bu hadis genel olup Halife ve başkalarını da kapsar.

Binaenaleyh Halife'ye, kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkının verilmediği ve tüm insanlar için mubah olan hususlarda insanları uymaya zorlayacağı bir kanun çıkarması helal olmaz. Mesela ordu komutanlığına ilişkin üsluplar, Halife'ye kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkının verildiği hususlardandır. Bunun içindir ki bu konu için kanunlar koyabilir. Ancak insanları mubah olan belirli bir tip elbise giymeye zorlaması ve bunun dışındaki diğer mubah olan elbiseleri giymelerini yasaklaması veya insanları belirli bir şekilde ev yapmaya zorlaması ve bunun dışındaki mubah şekilleri yasaklaması caiz olmaz. Çünkü bu hususlar tüm insanlar için mubahtır. Dolayısıyla insanları bu mubahtan belirli bir şeye yönelik her türlü zorlama ve diğerlerini yasaklama bir mubahı vacip kılmak ve bir mubahı haram kılmaktır. Bu ise Halife için caiz değildir. Bunu yapması hâlinde ona itaat etmek gerekmez ve onun bu durumu Mezâlim Mahkemesi'ne havale edilir. Lakin Halife için caiz olan şey tek bir şeyle sınırlıdır ki o da Halife'ye kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkının verildiği hususlardır. Yani ordu komutanlığına ve benzerlerine ilişkin üsluplar gibi Halife için mubah olup tüm insanlar için mubah olmayan hususlardır. İşte bu hususlarda insanları belirli bir görüşe ve belirli bir içtihadı zorlaması caiz ve insanların da ona itaat etmesi vaciptir. Yani bu hususlarda kanunlar çıkarması caiz bunların dışındaki hususlarda kesinlikle caiz değildir. Bundan dolayı Halife'nin işlerin güdülmesi bahanesiyle helali haram veya haramı helal kılması helal olmaz. Mesela işlerin güdülmesini bahane ederek ülke dışına yün satışını haram kıldım demesi helal olmaz. Çünkü alışveriş yapmak tüm insanlar için mubahtır. Dolayısıyla satmayı haram kılması veya yasaklaması helal olmaz. Ancak yün veya silah satışı veya mubahın kollardan herhangi bir kolun zarara yol açtığı sabit olursa zarara götürmesinden dolayı sadece bu kol haram olur ve Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in ordunun Semud Kuyusu'ndan su içmesini yasaklamasından alınan kaide gereği şey mubah olarak kalır.

Madde-39: Halife için sınırlı bir müddet yoktur. Halife, şeriatı koruyup hükümlerini uyguladığı, devlet işlerini yürütmeye güç yetirebildiği müddetçe, hâlinde kendisini Halife olma konumundan çıkaracak bir değişiklik olmadıkça Halife olarak kalır. Hâlinde böyle bir değişiklik meydana gelirse derhâl azledilmedir.

Bu maddenin delili; hadislerde varit olan biat nasının mutlak olarak gelmiş olup muayyen bir müddet ile mukayyet olmamasıdır. Yine Hulefâ-i Râşidîn'in her birine de mutlak biat ile biat edilmiştir ki bu hadislerde varit olan biattir ve onların müddetleri sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla hepsi de Hilâfet'i, kendilerine biat verildikten vefatlarına kadar üstlenmişlerdir. Bu ise Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim'in* icmâsıdır ki Hilâfet için sınırlı bir müddet yoktur. Bilakis mutlaktır. Böylece bir kimseye Halife olarak biat edildiğinde, ölünceye kadar Halife olarak kalır. Ancak Halife'yi azledilmiş hâle getiren veya azledilmesini gerektiren herhangi bir durumun ortaya çıkması hâlinde derhâl azledilir. Fakat bu, Hilâfet'teki müddeti için bir sınırlandırma değildir. Ancak biat şartları üzerinde bir ihlalin, bozulmanın meydana gelmesidir. Zira şer'î nas ile sabit biat siğası ile icmâ-us Sahabe, Hilâfet'in müddetini sınırlı kılmamıştır. Lakin Halife, kendisine biat edilenler ile kaim olmakla sınırlıdır ki bu, kitap ve sünnet ile amel etmektir. Yani bu ikisinin hükümlerini infaz etmektir. Eğer Halife, şeriatı korumuyor veya infaz etmiyorsa apaçık küfür izhar etmiş olur. Böylece onunla savaşmak Ümmet'e vacip hâle gelir ki bu da şu hadisten dolayıdır: *إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا* "**apaçık küfür görmemiz dışında**" [Ubade İbn-u Samit'in hadisinden muttefekun aleyh]

Madde-40: Halife'nin hâlini değiştirip Hilâfet'ten çıkmasına sebep olan hususlar üç tanedir:

a- Halife'nin mürtet olması, açık bir fıskla fasık olması, delirmesi ve benzeri gibi Hilâfet'in inikad şartlarından birinin bozulmasıdır. Çünkü bu şartlar, inikad ve devamlılık şartlarıdır.

b- Hangi sebepten olursa olsun, Hilâfet görevlerini yürütmekten aciz olmasıdır.

c- Kendi görüşüyle, şeriata göre Müslümanların işlerini yürütmekten aciz kılan bir tasallut altında kalmasıdır. Yalnızca

kendi görüşüyle, şer'î hükümlere göre tebaanın işlerini yürütmekten aciz kılacak derecede bir tesire maruz kalırsa, devlet işlerini yürütmekten hükmen aciz sayılır. Bu nedenle Halife olmaktan çıkar. Bu da şu iki hâlde düşünülür:

Birinci Hâl: Yakın çevresinden bir veya birkaç kişinin, kendisine musallat olarak işlerin yürütülmesine hükmeder hâle gelmeleridir. Eğer bunların tasallutundan kurtulma ümidi varsa belirli bir süre uyarılır. Buna rağmen tasallutları kaldırılmıyorsa ve şayet kurtuluşu ümit edilmiyorsa derhâl görevden çıkarılır.

İkinci Hâl: Ya bilfiil esir olmak ya da tasallutu altına girmek suretiyle galip bir düşman eline esir düşmektir. Bu hâlde bakılır: Eğer kurtulması ümit ediliyorsa kurtuluşundan ümit kesilinceye kadar mühlet verilir ve ümit kesildikten sonra görevden çıkarılır. Eğer kurtulmasına ilişkin hiçbir ümit yoksa derhâl görevden çıkarılır.

Bu maddenin delili; Halife'nin şartları hakkında varit olan naslardır. Zira bu naslar, bu şartların sadece Hilâfet'i üstlenme şartları olmayıp devamlılık şartları olduğuna delâlet etmektedir. Mesela *Salallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: **لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ** **"Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır."** [Buhari, Ebî Bekre kanalıyla rivayet etti.] Bu kavli vilâyeti de kapsar. Mademki kadının vali olması sahih değildir, o hâlde bir erkeğin yönetici iken herhangi bir sebeple kadına dönmesi hâlinde bu şartı kaybetmiş ve azledilmesi vacip bir hâle gelmiş olur. Aynı şekilde Allah, şöyle buyurmuştur: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ** **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin! Rasul'e ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin!"** [Nisa 59] **Allahu Teâlâ'nın "sizden olan" emir sahiplerine de** kavlinin yanı sıra **"sizden olan"** kavli, emir sahibi olduğu sürece emir sahibinin Müslüman olmasının gerekliliği hususunda açık bir ifadedir. Dolayısıyla emir sahibi bizden olmadığı yani kâfir olduğu zaman Kur'an'ın emir sahibi için koştuğu sıfat ortadan kalkmış ve Müslüman olma şartını kaybedince de velâyet-ul emrden azledilmiş olur. Çünkü bizden olmayan yani Müslüman olmayan bir kimsenin veliyyu'l emr olması sahih olmaz. Ha keza Halife'nin şartları hakkında varit olan nasların hepsi mevsuf (onunla vasıflanan) için gerekli daimî sıfatları oluşturan kapsamlı

naslardır. Bu da bunların devamlılık şartları olduğuna, sadece Hilâfet'i üstlenme şartları olmadığına delâlet etmektedir. Buna göre Halife'nin şartlarının delilleri, aynı şekilde azli için de delil olmaktadır. Zira bu şartların bulunması hem Hilâfet inikadı hem de nasların mutlak olmasından dolayı devamlılığı için şarttır. Bu şartların ortadan kalkması Hilâfet inikadının devamlılığını ortadan kaldırır. Dolayısıyla bu inikade göre görevlendirilen kimsenin velâyetinde baki kalmasına mani olur. Bu maddenin (a) fıkrasının delili işte budur.

(b) fıkrasının deliline gelince, Hilâfet akdi ancak Hilâfet görevlerini yürütmek için yapılan bir akittir. Dolayısıyla Halife, akdin üzerine cereyan ettiği şeyleri yürütmekten aciz kalırsa onu azletmek vacip olur. Çünkü o, bu durumda yok gibidir. Ayrıca onun, bir Halife olarak kendisi için nasbedildiği işi yerine getirmekten aciz kalmasıyla dinin işleri ve Müslümanların maslahatları askıya alınmış olur. Bu ise ortadan kaldırılması gereken bir münkerdir ve ancak -başka birisinin Halife olarak ikame edilebilmesi için- onun azledilmesi ile ortadan kalkar. Dolayısıyla bu durumda onun azledilmesi vacip olur. Ancak şu bilinmelidir ki bu durum, muayyen bir sebeple ilişkili değildir. Bilakis işini yapmaktan aciz bırakacak ona isabet eden her şey onun azledilmesini gerektirir. Eğer onu aciz bırakmazsa azledilmez. Bundan dolayı Halife vücudunun uzuvlarından birini kaybederse bu onun azledilmesini gerektirir veya gerektirmez denilemeyeceği gibi muayyen bir hastalığa yakalandığında bu onun azledilmesini gerektirir veya gerektirmez de denilmez. Zira bu hususlara ilişkin olarak naslarda kesinlikle hiçbir şey gelmemiştir. Bu husustaki tek şer'î hüküm şudur ki Halife'nin azlini gerektiren şey, sebebi her ne olursa olsun nasbedildiği işi yapmaktan aciz kalmasıdır. Bu ise Halife'ye has olan bir şey değildir. Bilakis ister vali gibi yönetici olarak nasbedilsin isterse daire müdürü gibi ücretli olarak naspedilsin bir iş için nasbedilen herkes için geneldir. Dolayısıyla acziyet azledilmeyi gerektirir.

(c) fıkrasına gelince, (b) fıkrasının delili bu fıkra için de delildir. Söyle ki Halife'nin kendisi için nasbedildiği işi yapmaktan aciz kalması iki kısımdır: Fiilen veya hükmen aciz olmasıdır. Fiilen aciz olmasına gelince, bedensel olarak aciz olmasıdır. Yani Halife'nin bedensel olarak işini yapma gücünü kaybetmesidir. İşte (b) fıkrasında geçen husus budur. Hükmen aciz olmasına gelince, bedensel olarak işini yapamaya muktedir olmasına rağmen işini yapmaya yönelik tasarruflarda bulunmaktan aciz kalmasıdır. Dolayısıyla onun hükmü

fiilen aciz olma hükmündedir. Çünkü o, kendi işlerinde tasarrufta bulunmaktan aciz olmasından dolayı kendisi için nasbedildiği işi bizzat kendisi yapmaya güç yetirememektedir. Dolayısıyla yok gibi olmaktadır. Bunun içindir ki onun azledilmesi vacip olur. Bunun ise iki durumu vardır: Birincisi hacr (tasarruftan men edilme) hâli ve ikincisi tasallut (altında kalma) halidir. Hacr (tasarruftan men edilme) hâline gelince, işlerin infazını tekeline alan yakın çevresinden bir kişinin Halife'ye musallat olarak Halife'nin infaz işini yürütmesine mani olması ve bu mutasallıtın Hilâfet mansıbını bizzat ele geçirmesidir. Dolayısıyla bu durumda Halife, sözlü tasarruflarda bulunmaktan men edilmiş (mahcur aleyh) bir kimse gibi olur. Mademki Hilâfet akdi, ancak Halife'nin şahsı için yapılmıştır, o hâlde Hilâfet'i bizzat kendisi ele almalıdır. Kendisine yardımcıları tarafından getirilen bu hacr veya tasallut sebebiyle kendisi için nasbedildiği işleri yapma kudretini kaybetmiş olmaktadır. Bunun içindir ki o yok gibi olur ve azledilmesi gerekir. Ancak bu durumda bakılır; eğer Halife'ye musallat olan kimsenin bu tasallutunu ortadan kaldırmaya ve hacr hâlinde kurtarılmasına dair bir ümit varsa ona bir müddet mühlet verilir. Eğer hacr hâlinde kurtulmazsa azledilir. Eğer bir ümit yoksa derhâl azledilir.

Tasallut hâline gelince, kurtulmaya gücü yetmediği galip bir düşmanın eline esir düşmesidir. Dolayısıyla bu düşman ister kâfirlerden isterse bağilerden olsun bu durum, onu Müslümanların işlerine bakmaktan aciz bıraktığı için İmamet akdinin devam etmesine mani olur. Bu durumda ya savaş ya da fidye yoluyla onu kurtarmak Ümmet'in tamamına vacip olur. Eğer kâfirlerin elinde esir olup ondan ümit kesilmişse derhâl azledilir. Eğer bağilerin elinde ise bakılır; onların (Müslümanların) bir İmam'ı var ve ondan da ümit kesilmişse derhâl azledilir. Eğer onların (Müslümanların) bir İmam'ı yoksa onun hükmü hacr hâli hükmündedir. Yani ona bir müddet mühlet verilir. Eğer esaretten kurtarılamazsa azledilir.

Üç fıkranın delili işte bunlardır ve bunlar cümleten Hilâfet'in şartlarının delilleridir. Dolayısıyla Halife'nin kendisi için nasbedildiği şeyleri yerine getirmeye muktedir olması da şarttır ve kendisi için nasbedildiği işi yapmaktan aciz kalması bu şartı kaybetmesidir. Ancak şunun mülahaza edilmesi gerekir ki bu şartların bazılarının kaybedilmesi Halife'yi Hilâfet'ten çıkarırken yani derhâl akdini feshe derken bazılarının kaybedilmesi onu Hilâfet'ten çıkarmaz ama azlini

gerektirir. Mesela İslâm'dan irtidat etmesi, sürekli bir delilikle delirmesi ve kurtulma ümidi olmaksızın şahsının fiziki olarak kâfirlerin eline esir düşmesi gibi bu üç durumda Hilâfet'ten dışarı çıkar ve azledilmesine hükmedilmemiş olsa bile derhâl azledilir. Dolayısıyla ona itaat etmek vacip olmadığı gibi emirleri de infaz edilmez. Zira bu durumda onunla yapılan Hilâfet akdi fesholmuştur. Ancak açık bir fıska fasık hâle gelmesi gibi adaletin cerh olması, kadına veya hem erkek hem de dişilik organı olan hünsaya dönüşmesi, sürekli olmayan bir deliliğe tutulması, Hilâfet'i yürütmekten fiilen aciz kalması veya yakın çevresinden bir veya birkaç kişinin kendisine musallat olup işlerin yürütülmesine hükmeder hâle gelerek Halife'yi hacr altına almaları veya kurtuluş ümidinin olduğu fizikî esir durumuna düşmesi veya kâfirlerin nüfuzu altına girmesi gibi hâllerden herhangi birinin meydana gelmesi durumunda onun azledilmesi gerekir. Halife ancak hâkimin kararıyla azledilir. Bu yedi halin hepsinde azledildiğine dair bir karar çıkıncaya kadar ona itaat etmek ve emirlerini infaz etmek gerekir. Çünkü bu hâllerden her birinde Hilâfet akdi Halife'nin kendiliğinden fesholmaz. Bilakis hâkimin kararını gerektirir. Kaybolmasıyla Halife'yi Hilâfet'ten çıkaran şartlar ile kaybolmasıyla Halife'yi Hilâfet'ten çıkarmayan fakat onu azledilmeye müstehak kılan şartlar arasındaki fark şudur: Birinci kısım şartlar akde veya akdin rükünlerinden bir rükne bağlı olmasından dolayı kaybolmaları akdi aslı ve vasfıyla meşru olmayan bir duruma sokar. Bu durumda akit bâtil olur. Hilâfet inikadi sırasında bu şartlar bulunmazsa akit bâtil olur ve akdölünmaz. Hilâfet sırasında bu şartlardan birisi arız olursa akit bâtil olur ve Halife'nin zatından dolayı fesholur. Bu şartlar da Müslüman olması, âkil olması ve işleri bizzat kendisinin yürütmeye muktedir olması gibidir. Ancak akdin kendisine ve rükünlerinden bir rükne bağlı olmayan fakat akitten ayrılmaz bir sifata bağlı olmasından dolayı kaybolmaları akdi meşruluktan dışarı çıkarmayıp bilakis aslı ile meşru olan ancak vasfı ile onu meşruluktan çıkaran şartlardır. Bu durumda akit bâtil olmaz fakat fasit olur. Hilâfet akdi yapılırken bu şartlar bulunmazsa Hilâfet akdi akdölünür fakat fasit olur ve feshi hâkimin kararını gerektirir. Bu da erkek olması, adil olması şartı ve benzerleri gibidir. İşte Halife'nin hâlindeki onu Hilâfet'ten dışarı çıkaran değişim ile onu Hilâfet'ten dışarı çıkarmayıp ancak onu azledilmeye müstehak kılan değişim arasındaki fark buradan gelmektedir.

Madde-41: Halife'nin hâlindeki değişikliğinin, Halife'yi Hilâfet'ten çıkarıp çıkarmadığına karar veren yalnızca Mezâlim Mahkemesi'dir. Yine, Halife'yi azletme veya ihtar etme salahiyetine sahip olan da yalnızca Mezâlim Mahkemesidir.

Bu maddenin delili; Halife'nin azledildiği ve azledilmeye müstehak olduğu hususlardan herhangi bir hususun meydana gelmesi mezâlimlerden bir mazlimedir ve izâle edilmesi kaçınılmazdır. Aynı şekilde bu, ispat edilmeye muhtaç olan hususlardan bir husustur. Dolayısıyla bunun kâdı önünde ispat edilmesi de kaçınılmazdır. Mademki mezâlimin izâlesine hükmeden Mezâlim Mahkemesi'dir ve mazlimenin ispatında ve hakkındaki hükümde salahiyet sahibi olan Mezâlim Kâdısı'dır, o hâlde hem bir önceki maddede belirtilen hâllerden bir halin meydana gelip gelmediğine hem de Halife'nin azline karar verecek olan Mezâlim Mahkemesi'dir. Ancak Halife'nin başına bu hâllerden biri gelir ve kendisini bundan kurtarırsa mesele sona erer. Müslümanlar, bu hâllerden birinin meydana gelmesiyle ayrılması gerektiği görüşünde olurlar ve bu hususta anlaşmazlığa düşerlerse Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayı meselenin çözümü için kadâya (yargıya) başvururlar: *فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ* **“Eğer bir hususta çekişirseniz, onu Allah'a ve Rasul'e götürün!”** [Nisa 59] Yani *“Siz ve ulî'l emr (yöneticiler) çekişirseniz”* demektir ki bu, veliyyu'l emr (velâyet sahibi yönetici) ile Ümmet arasındaki bir çekişmedir. Allah'a ve Rasulü'ne götürülmesi ise kadâya yani Mezâlim Mahkemesi'ne götürülmesidir.

Yine Mezâlim Mahkemesi, Halife'nin üzerindeki tasallutun kaldırılmasına yönelik ihtar süresini veya esirlikten kurtulmasına yönelik verilen süreyi belirleme salahiyetine de sahiptir. Şöyle ki bu süre zarfı içerisinde geçici emirin görevi devam eder ve bundan sonra eğer Halife tasallut ve esirlikten kutularak salahiyetlerine sahip olursa geçici emirin görevi sona erer. Yok eğer tasallut ve esirlik sona ermezse azline hükmedilir ve geçici emir yeni Halife'nin nasbedilme işlemlerine başlar.

Muavinler (Tefvîz (Veziri) Muavini)

Madde-42: Halife, kendisine yönetim sorumluluğunu taşıyacak bir veya birden fazla tefvîz muavini tayin eder. İşleri kendi görüşüne göre yürütmesi ve kendi içtihadına göre yaptırması

için bu muavine tefvîz eder. Halife vefat ettiğinde tefvîz muavinlerinin görevleri sona erer. Yalnızca geçici emirlik süresince görevlerine devam ederler.

Bu maddenin delili; Tirmizi'nin tahrir ettiği şu hadistir. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: *وَأَمَّا وَزِيرَايَ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ* “**Yeryüzü ehlinde iki vezirim ise Ebû Bekir ve Ömer’dir.**” [Hakim ve Tirmizi Ebî Saïd el-Hudri’den tahrir etti.] Bu hadisi fakihlerin geneli kullanmış ve âlimlerin çoğu kabul etmiştir. Dolayısıyla bu hasen hadislerdendir. Dolayısıyla da Halife'nin iki muavin tayin etmeye hakkı olduğuna dair şer'î bir delil olmaktadır. Hadiste onlara lügat manası ile destekçi demek olan *وزير* “**vezir**” kelimesi itlak edilmiştir. Nitekim Kur'an'ı Kerim de vezir kelimesini, bu manada kullanmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي* “**Ehlimden bana bir vezir kıl.**” [Tâ-Ha 29] Yani muavin (destekçi) kıl demektir. Vezirlik Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* döneminden beri vardı. Bunun delili ise Tirmizi'nin hadisinin metnidir. Ancak yönetim ile kaim olan bizzat Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* idi. Nitekim yönetimle kaim olduğu işlerle kaim olmayı Ebû Bekir ve Ömer'e verdiği delâlet eden bir şey mevcut değildir. Ancak o ikisini vezir yapması, o ikisine kendisinin yardımcılığı salâhiyetini, o ikisinden her birine kendisinin yönetimde kaim olduğu işlerle kaim olma salâhiyeti verdiği delâlet eder. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in vefatından sonra Ömer, Ebî Bekir'in veziri idi ve Halife'nin kaim olduğu yönetim işleri ile kaim oluyordu. Bu o kadar zahirdi ki bazı Sahabeler Ebî Bekir'e *والله ما ندري أنت الخليفة أم عمر* “**Bilmiyoruz, Ömer mi Halife'dir, sen mi?**” diyorlardı. [İbn-u Hanbel, Fedâil-i Sahabe'de Nâfi'den rivayet etti.] Ebî Bekir'in vefatından sonra Ömer'in iki veziri Osman ile Ali idi ve Ömer'in kaim olduğu yönetim işleri ile kaim olma hakları vardı. Ancak Ömer'in güçlü şahsiyetinin yanında yardımcılarının işleri Ebî Bekir yanında Ömer'de olduğu gibi açığa çıkmıyordu. Fakat Ali'nin güçlü şahsiyetinden dolayı Ömer döneminde yönetim işleri ile kaim olduğu açıktı. Ömer'in vefatından sonra Osman'ın iki veziri Ali ile Mervan idi. Ancak Ali, bazı işlerden memnun değildi. Dolayısıyla Osman ile birlikte iş yaptığı pek açık değildi. Sanki o uzak duruyor gibiydi. Ancak Mervan'ın vezirlik yaptığı yani yönetim işleri ile kaim olduğu açıktı. Keza Halife, vezirini işleri yürütmekle görevlendiriyordu. Nitekim bu, muavinin (vezirin) varlığı bakımından Hulefâ-i Râşidîn'in her birinde

hâsıl olmuştur. Ancak muavinlerin işleri yürütmesi birinden diğere farklılık arz ediyordu. Vezir kelimesinin lügat manasından yani Halife'nin yardımcısı olmaktan anlaşılın o ki Hilâfet işlerinde yardımcı demektir. Mademki vezir kelimesi mukayyet değil mutlak olarak gelmiştir, o hâlde o Hilâfet işlerinin hepsinde Halife'nin yardımcısı olmaktadır. Hadisten anlaşılın işte budur. Nitekim Ebî Bekir ile birlikte Ömer'den hâsıl olan bunu teyit etmektedir. Dolayısıyla şeran vezirin manası Hilâfet işlerinin hepsinde Halife'ye yardım eden kimse olmaktadır. Ancak o, bu salahiyeti Halife gibi zati olarak almaktadır. Bilakis bu salahiyeti sadece vezirliğin Halife tarafından kendisine tevdi edilmesi ile almaktadır. Halife'nin *"falan kişiyi kendime vezir veya muavin tayin ettim ya da bana ait olan hususlarda yerime naib kıldım veya benzeri ifadeleri"* demesi gibi. Nitekim Maverdi, Ahkâm-u Sultaniye isimli kitabında veziri, tefvîz veziri olarak isimlendirmiş ve bu manasıyla tarif ederek şöyle demiştir: *"Tefvîz vezirine gelince, İmam'ın, işleri kendi görüşüne göre yürütmekle ve kendi içtihadına göre infaz etmekle görevlendirdiği kimseyi vezir yapmasıdır."* Ancak yaptığı her işin mütalaasını Halife'ye sunması kaçınılmazdır. Çünkü o bir muavindir Halife değildir. Dolayısıyla o tek başına, müstakil olamaz. Bilakis küçük veya büyük her işin mütalaasını Halife'ye sunmalıdır.

İşte muavinin veya vezirin bu vakıası şeran demokratik nizamdaki vezirliğin (bakanlığın) vakıasından tamamen farklıdır. Zira demokratik nizamda vezirlik (bakanlık), hükûmettir (bakanlar kurulu dur). Hükûmet ise muayyen bir topluluk vasfıyla yönetimle kaim olan fertler toplamıdır. Zira onların nezdinde yönetim, tek bir kişiye değil, cemaate aittir. Yani emirlik ferdî değil, cemaidir (kolektiftir). Dolayısıyla yönetim salahiyetinin tamamına sahip olan yönetici, bizzat vizarettir (bakanlıktır) yani hep birlikte bakanların toplamıdır. Onlardan herhangi birisi yönetimin tamamına kesinlikle sahip olamaz. Yönetim salahiyetinin tamamı ancak hep birlikte bakanlığın tamamına (bakanlar kuruluna) hasredilmiştir. Tek bir bakan ise yönetim sahalarından bir sahaya tahsis edilen bir görevi üstlenir ve bu yönde bakanlığın toplu olarak kendisi için belirlediği salahiyetlere sahip olur. Bu sahada kendisi için kararlaştırılmamış olan salahiyetler onun için değil bakanlığın salahiyetleri olarak kalır.

İslâm'da ise (demokratik şekil üzere) yönetimi kolektif biçimde elinde tutan bakanlar kurulu yoktur. Bilakis emirlik Allah'ın Kitabı

ve Rasulü'nün Sünneti ile hükmetmesi için Ümmet'in kendisine biat ettiği Halife'ye aittir. Halife ise Hilâfet'in yükünü kaldırmada kendisine yardım etmeleri amacıyla kendisi için niyabet yoluyla genel bir görevi ve umumi gözetimi üstlenecek muavinler (tefvîz vezirleri) tayin eder. Dolayısıyla onlar, lügat manası ile vezirdirler yani Halife'nin kendilerini tayin ettiği hususlarda onun muavinidirler. Bunun içindir ki İslâm'daki vezir ve vizaret mefhumu ile bunların demokratik nizamdaki mefhumları arasındaki fark tamamen açıktır. Mademki demokrasinin vezir ve vizaret kelimeler ile kast ettiği mana şu anda insanlara egemen olan manadır ve vezir denildiğinde ancak demokratik manaya hamledilmektedir, o hâlde karışıklığı gidermek ve bizzat sadece şer'î manayı tespit etmek için Halife'nin muavinine sınırlama yapmaksızın vezir ve vizaret lafızlarının ıtlak edilmesi sahih olmaz. Bilakis ona gerçek manası olan muavin lafzı ıtlak edilir veya vezir ya da vizaret lafzına onu demokratik manadan uzaklaştıracak ve (tefvîz veziri) denilmesi gibi yalnızca İslâmî manayı belirtecek bir sınırlama getirilir.

Muavin, Halife'nin emri ile tayin edilir ve azledilir. Halife'nin vefat etmesi hâlinde, muavinlerin velâyetleri sona erer ve geçici emir dönemi dışında görevlerini sürdüremezler. Sonra görevlerini sürdürebilmek için yeni Halife'nin yeni tayinine ihtiyaç duyarlar, ayrıca azil kararına ihtiyaç duymazlar. Çünkü yönetimdeki velâyetleri, kendilerini muavin edinen Halife'nin vefatı ile zaten sona ermiştir.

Madde-43: Halife olma şartları tefvîz muavini için de şarttır. Yani erkek, hür, Müslüman, baliğ, âkil, adil ve mesul olduğu işlerde kifayet ehlienden kadir biri olmalıdır.

Bu maddenin delili Halife'nin şartlarının delilleridir:

Erkek olması gerekir. Çünkü Rasul *Aleyhi's Salâtu ve's Selam'a* Fars halkının, Kısra'nın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurdu: **“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”**

[Buhari, Ebî Bekre kanalıyla rivayet etti.]

Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayı Müslüman olması gerekir: **“Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!”** [Nisa 141] Dolayısıyla kâfirin Müslümanlar üzerinde yönetici olması haramdır.

Zira yönetim, Müslümanlar üzerindeki en büyük yoldur.

Hür olması şartına gelince, köle, efendisinin mülküdür. Dolayısıyla kendisinin tasarrufuna sahip değildir. Başkasının tasarrufuna ise evla babından sahip olamaz ve dolayısıyla insanlar üzerinde velâyet sahibi olamaz.

Baliğ olması şartına gelince, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kav-
linden dolayıdır: *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ*
وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْفَلَ أَوْ يُفِيْقَ **Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büyüyünceye kadar çocuktan, akıllanıncaya veya akli başına gelinceye kadar deliden.** Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: *وَعَنِ الْمُنبِتْلِ حَتَّى يَبْرَأَ* **akli başına gelinceye kadar akli gidenden** [İbn-u Mâce ve Hakim, Aişe RadiyAllahu Anhâ kanalıyla tahrir ettiler/Lafız İbn-u Mâce'ye ait] Tirmizi ve İbn-u Hazîme, bu hadisin bir benzerini Ali RadiyAllahu Anh kanalıyla tahrir ettiler.

Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz. Dolayısıyla Halife olması da sahih olmaz. Yine Ebî Akîl Zuhra İbn-u Ma'bed'den, o da Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah İbn-u Hişam'dan annesinin Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e şöyle dediğini nakletti: *بَابِعَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ* **Yâ Rasulallah, onun (Abdullah'ın) biatini al! Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem** *هو صغير* **O küçüktür, dedi, başını okşadı ve ona dua etti.** [Buhari.] Sabinin biati caiz olmadığına göre evla babından biat vermesi de caiz olmaz.

Âkil olması şartına gelince, yukarıda içerisinde *وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْفَلَ*
أَوْ يُفِيْقَ **akıllanıncaya veya akli başına gelinceye kadar deliden** ve başka bir rivayette *وَعَنِ الْمُنبِتْلِ حَتَّى يَبْرَأَ* **akli başına gelinceye kadar akli gidenden** ifadelerinin geçtiği *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ* **Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır...** hadisinden dolayıdır. Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz. Dolayısıyla başkasının işinde tasarrufta bulunması da sahih olmaz.

Adil olması şartına gelince, Allahu Teâlâ, şahidin adil olmasını şart koşmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: *وَأَشْهَدُوا دَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ* **İçinizden iki adalet sahibini şahit tutun.** [Talâk 2] Yönetici yani veliyyu'l emr ise şahitten daha üst bir konumda olduğu için evla babından adil olması zorunludur.

Kifayet ehlinde olup kâdir olması şartına gelince, bu, yönetim görevini üstlenmesinin gerekliklerindedir. Zira aciz olan bir kimse, bununla kaim olmaya muktedir olamaz. Bu da varit olan şu delillerden dolayıdır ki bunlardan bazıları şunlardır:

Muslim, Ebû Zerr *RadiyAllahu Anh* kanalıyla şöyle dediğini rivayet etti: *قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَسْتَعْمَلُنِي؟ قَالَ: فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنَّكَ ضَعِيفٌ، وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ، وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُرْجِي وَنَدَامَةٌ، إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا* ***“Dedim ki: Ey Allah’ın Rasulü! Beni âmîl olarak tayin etmez misin? Bu sözüm üzerine, elini omzuma vurdu ve sonra dedi ki: Ey Ebâ Zerr! Sen zayıfsın, âmîllik ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin takdirde) Kıyamet Günü rüsvalık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hak ederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç.”***

Dolayısıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, onun âmîlliği (yönetimi) hakkıyla almamasını yani onun ehil olmamasını rüsvalık ve pişmanlık olarak saydı ki bu kesinliğe dair bir karinedir.

Madde-44: Tefvîz muavininin tayini şu iki hususu kapsamalıdır: Birincisi, umumi gözetim ve ikincisi de niyabettir. Bunun için Halife’nin ona “*Seni kendi yerime vekil tayin ettim.*” demesi gerekir. Ya da niyabet ve umumi gözetimi içeren manada bir söz söylemesi lazımdır. Şayet söz konusu tayin bu şekilde olmazsa muavin sayılmaz. Bu tür bir tayin Halife’nin, muavinleri Halife muavinliğinin ihtiyaçlarına göre gerekli gördüğü şekilde belli yerlere yollamasına veya bu belli yerlerden başka yerlere ve başka işlere nakletmesine izin verir. Yeni bir tayine gerek olmaz zira aslı tayinleri tüm bunları içermektedir.

Bu maddenin delili; muavinin işinin vakıasıdır. Zira tefvîz veziri veya tefvîz muavini, yönetim ve otoritenin sorumluluğunu kendisi ile birlikte taşımak üzere Halife’nin tayin ettiği vezirdir ki ona, şer’î hükümlere uygun olarak kendi görüşüne göre işleri yürütme ve kendi içtihadına göre tamamlama yetkisi verir. Halife’nin onu görevlendirmesi, umumi gözetim ve niyabettir. Niyabet ise bir akittir ve akitle ancak sarîh sözle sahih olur. Bunun içindir ki muavinin tayini, Halife’nin ona “*Seni kendi yerime vekil tayin ettim.*” veya “*Vekilliğine güvenerek seni vezir yaptım.*” vb. ifadeleri söylemesi gibi Halife’nin

yerine vekâlete veya umumi gözetime delâlet eden bir lafızla meydana gelmesi şartı koşulur. Yani tayin, herhangi anlaşılır bir sıfatla niyabeti ve umumi gözetimi kapsamalıdır. Dolayısıyla muavinin tayini, birincisi umumi gözetim ve ikincisi niyabet olmak üzere iki şartı kapsayan bir lafızla olması gibi muavinin vakıasına delâlet eden lafızlarla olması kaçınılmazdır. Eğer lafız açıkça bu iki şartı kapsamazsa muavinin vezirliği akdölünmaz.

Muavin, niyabet ve umumi gözetim ile tayin edilmesine rağmen Halife'nin herhangi bir vakitte bir işte veya mekânda ya da başka bir vakitte başka bir iş veya mekânda ondan yardım alması caizdir. Nitekim Şeyhayn ^[Buhari ve Muslim] Ebû Hurayra'dan şöyle dediğini tahrir ettiler: **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ömer'i sadaka üzerine gönderdi (yani zekâtтан sorumlu kıldı).”** Yine Nesâi ve Dârimî de şöyle tahrir ettiler: **“أَنَّ النَّبِيَّ جِيْنَ رَجَعَ مِنْ عُمْرَةَ أَلْجِعْرَانَةَ بَعَثَ أَبَا بَكْرٍ عَلَى الْحَجِّ”** **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ci'râne umresinden dönünce Ebû Bekir'i Hacc üzerine (sorumlu olarak) gönderdi.”** Yani Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem zamanında Ebû Bekir ile Ömer *RadiyAllahu Anhumâ* Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in -tefvîz vezirliğinin gerektirdiği umumi gözetim ve niyabet ile görevlendirdiği iki muavini (veziri) olsalar da- umumi gözetim ile -tüm işlerde değil de- sadece muayyen görevlerde mükellef kıldığı iki veziri idiler. Yine Ömer zamanında Ali ile Osman'ın durumu da böyle idi. Hatta Ömer'in Ebû Bekir'in muavini olduğu Ebû Bekir zamanında, umumi gözetim ve niyabet o kadar zahirdi ki bazı Sahabeler Ebû Bekir'e **“لا ندرى أعمار الخليفة أم أنت”** **“Bilmiyoruz, Ömer mi Halife'dir, sen mi?”** diyorlardı. Buna rağmen Ebû Bekir, Ömer'i bazı dönemlerde kadâdan (yargıdan) sorumlu kılmıştı. Nitekim bunu Beyhaki, Hâfız'ın ^[İbn-u Hacer el-Askalani] kuvvetlendirdiği bir sened ile tahrir etti.

Binaenaleyh Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in ve ondan sonraki Hulefâ-i Râşidîn'in sîretinden istifade edilerek anlaşılmıştır ki muavin umumi gözetim ve niyabet ile tayin edilir. Lakin Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Ebû Bekir ile Ömer'i yaptığı gibi ve Ebû Bekir'in Ömer'i yaptığı gibi, Halife'nin bir mekân veya işte muavinlerden yardım alması caizdir. Mesela kuzey vilâyetlerinin takibi için bir muavin ve güney vilâyetlerinin takibi için bir diğer muavin görevlendirmesi gibi. Birincisini ikincisinin yerine, ikincisini birincisinin yerine koymak da mümkündür. Halife'nin yardımcısı olmanın gerektirdiği yön

üzere; bazı görevler üzerinde bir muavinin, diğer bazı görevler üzerinde bir başka muavinin tasarrufta bulundurulması mümkündür. Böylece yeni bir atamaya gerek kalmaz. Bilakis bir işten diğer bir işe nakledilmesi sahih olur. Çünkü onun ataması aslen umumi gözetim ve niyabettir. Dolayısıyla tüm bu işler, görevler onun bir muavin olarak atanmasını içermektedir. Bu hususta muavin, validen farklıdır. Zira vali, tek bir mekânda umumi gözetim ile görevlendirilmiş olup başka yere nakledilemez. Aksine yeni bir atama gerekir. Çünkü yeni mekân, ilk ataması dâhilinde değildir. Lakin muavin, umumi gözetim ve niyabet ile atanır ki yeni bir atamaya gerek kalmaksızın onun bir mekândan diğer bir mekâna nakledilmesi mümkündür. Zira o aslen bütün işlerde umumi gözetim ve niyabet ile görevlendirilmiştir.

Madde-45: Tefvîz muavini, yaptırdığı tüm icraatları ve infaz ettiği tayin ve velâyeti Halife'ye arz etmelidir ki böylece salahiyetlerinde Halife gibi olmasın. Tefvîz muavini mütalaasını Halife'ye sunmalı ve Halife'nin infaz etmesini emrettiklerini infaz etmelidir.

Bu maddenin delili; aynı şekilde muavinin vakıasıdır ki o, kendisini mükellef kıldığı hususlarda Halife'nin naibidir. Naib ise ancak kendisini naib kılanın namına niyabet işini yerine getirir. Dolayısıyla muavin Halife'den bağımsız olamaz. Bilakis tamamen Ömer'in, veziri olduğu sırada Ebî Bekir ile yaptığı gibi, her işte onu bilgilendirir. Nitekim Ömer, uygun gördüğü hususta bilgilendirirdi. Halife'ye mütalaa vermesi, detaylarından her bir detayda ondan izin alması demek değildir. Zira bu da muavinin vakıasına aykırıdır. Bilakis mütalaanın manası; vilâyetlerden bir vilâyete muktedir bir vali tayin edilmesi gereği veya insanların şikâyette bulunduğu -piyasada yiyecek kıtlığı gibi- hususların giderilmesi veya devletin buna benzer tüm işleri gibi ya iş hakkında onunla müzakere etmektir ya da muttali olması ve ne manaya geldiğine vakıf olması bakımından bu tür işleri mücerret bir arz ile ona arz etmektir. İşte böylesi bir mütalaa, muavinin bu mütalaa içerisinde geçen her şeyi tüm detayları ile yapması için yeterli olur ve işe kalkışması için ayrıca izin verilmesine gerek kalmaz. Velakin infaz edilmemesi emri verildiği zaman, bu mütalaanın infaz edilmesi sahih olmaz. Dolayısıyla mütalaa, işi mücerret olarak arz etmek veya müzakere etmek olup yapılması için izin almak değildir.

Dolayısıyla da -Halife infazını durdurmadığı sürece- muavinin müta-laayı infaz etme hakkı vardır.

Maddenin sonunda geçen “Halife’nin infaz etmesini emrettiklerini infaz etmelidir.” ifadesine gelince, çünkü muavin yönetim salâhiyetini Halife gibi zati olarak alamaz. Bilakis Halife tarafından vezirliğin kendisine tevdi edilmesi ile alır. Binaenaleyh Halife ona bir işi emrettiğinde onu infaz etmelidir ve infaz etmemesi caiz değildir. Zira muavine işleri kendi görüşüne ve içtihadına göre yürütme hakkının verilmesi Halife’nin emretmediği hususlar için geçerlidir. Fakat Halife ona bir emri infaz etmesini emrederse muavin bu emri, emredilmesi dışında değil Halife’nin emrettiği şekilde infaz etmelidir.

Madde-46: Halife, tefvîz muavininin işlerini ve icraatlarını gözden geçirmelidir ki bunlardan doğru ve uygun olanı kabul etsin, hatalı olanı da düzeltsin. Zira Ümmet’in işlerini yürütme, vekâleten Halife’ye verilir ve Halife’nin içtihadına bırakılır.

Halife, tefvîz muavininin işlerini ve icraatlarını gözden geçirmelidir ki bunlardan doğru ve uygun olanı kabul etsin, hatalı olanı da düzeltsin. Zira Ümmet’in işlerini yürütme, vekâleten Halife’ye verilir ve bizzat onun içtihadına bırakılır. Bu, raiyyenin mesuliyeti hakkındaki hadisten dolayıdır ki o, *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam*’ın şu kavlidir: *الإمام راعٍ وهو مسئولٌ عن رعِيَّتِهِ* “**İmam (Halife, yönetici) çobandır ve o, raiyyesinden mesuldür.**” Şu hâlde işleri yürütme yetkisi, vekâleten Halife’ye verilmiştir ve raiyyeden mesul olan odur. Tefvîz muavini ise raiyyeden mesul değildir. Bilakis yalnızca yaptıklarından mesuldür. Raiyyenin mesuliyeti ancak ve sadece Halife’ye aittir. Bundan ötürü onun muavinin işlerini ve icraatlarını gözden geçirmesi vaciptir ki raiyyenin mesuliyetini yerine getirebilsin. Üstelik tefvîz muavini hata da edebilir ki yaptığı hataları düzeltmesi, onun tüm işlerini gözden geçirmesi kaçınılmazdır. Şu iki husustan; raiyyenin mesuliyetini yerine getirmek ve tefvîz muavininin hatalarını düzeltmekten dolayı Halife’nin, muavinin tüm işlerini gözden geçirmesi vaciptir.

Madde-47: Tefvîz muavini bir işi icra eder ve Halife de bu işi tasdik ederse Halife’nin tasdik ettiği şekilde, eksiksiz ve fazlasız infaz etmelidir. Halife, muavine yaptırdığı işte karşı gelirse bakılır: Eğer itiraz, muavinin usulü veçhiyle yerine getirdiği bir

hükümle veya yerine koyduğu bir malla ilgili ise muavinin icrası infaz edilir. Zira aslında bu icra, Halife'nin bir görüşüdür. Nitekim Halife, infaz edilen hükümlerden ve infak edilen mallardan geri dönemez. Eğer muavinin yaptığı iş, bunlar dışında olup bir vali tayin etmek veya bir ordu teçhiz etmek gibi bir iş olursa Halife muavine itiraz edebilir. Bu durumda Halife'nin görüşü infaz edilir ve muavinin icra ettiği iş ilga edilir. Çünkü Halife kendi yaptığı bir fiilden dönme hakkına sahip olduğu gibi muavininin yaptığı bir fiilden de dönebilir.

Bu madde, tefvîz muavininin işlerini yerine getirme ve Halife'nin de muavinin işlerini gözden geçirme keyfiyetine dair bir tanımlamadır ki, Halife'nin vazgeçmesinin caiz olduğu işler ile vazgeçmesinin caiz olmadığı işlerden alınmıştır. Çünkü tefvîz muavininin işine Halife'nin işi olarak itibar edilir. Bunun beyanı ise naib kılındığı ve Halife'nin onayladığı hususlarda, bizzat yönetmesi ve yönetici tayin etmesi -Halife için caiz olduğu gibi- tefvîz muavini için de caizdir. Çünkü üzerindeki yönetim şartları muteberdir. Mezâlîme bakması ve bu hususta niyabet vermesi caizdir. Çünkü üzerindeki mezâlîm şartları muteberdir. Cihadı bizzat üstlenmesi ve üstlenecek olanları tayin etmesi de caizdir. Çünkü üzerindeki harp şartları muteberdir. Planladığı işlerin infazını doğrudan gerçekleştirmesi ve infazı için niyabet vermesi de caizdir. Çünkü üzerindeki görüş ve planlama şartları muteberdir. Ancak bu demek değildir ki mütalaasını Halife'ye sunduğu ve onaylandığı sürece tefvîz muavinin yaptığı işin Halife tarafından ilga edilmesi sahih değildir. Bilakis mükellef kıldığı işlerde Halife'nin salâhiyetlerine yalnızca Halife'ye niyabeten sahip olduğu ve ondan bağımsız olmadığı anlamına gelir. Dolayısıyla Halife'nin, yaptırdıklarını reddederek ve yaptığı işleri ilga ederek muavine itiraz etmesi caizdir. Velakin muavinin yaptığı işlerden Halife'nin vazgeçmesi caiz olanlar, bizatihi vazgeçebileceği işler ile sınırlıdır. Eğer muavin bir hükmü usulünce infaz eder veya bir malı hakkınca yerine koyar da Halife gelip infazdan sonra bu hususta muavine itiraz ederse itirazının bir kıymeti olmaz, bilakis muavinin işi infaz edilir, Halife'nin görüşü ve itirazı reddedilir. Çünkü o aslında kendi Halife'nin görüşüdür. İşte böylesi durumlarda Halife'nin o husustaki görüşünden vazgeçmesi veya infazı tamamlanmış hususları ilga etmesi sahih olmaz. Dolayısıyla muavininin o husustaki işini ilga etmesi de sahih olmaz. Fakat muavin, bir vali veya görevli veya ordu

komutanı veya başka bir tayinde bulunur, iktisâdi bir siyaset koyar, askerî bir planlama veya sınaî bir proje hazırlar veya bunlara benzer işler yaparsa Halife'nin bunları ilga etmesi caizdir. Çünkü bunlara Halife'nin görüşü ve onayı olarak itibar edilse dahi, bizzat kendisi yapması hâlinde de bunlardan vazgeçmesi caizdir. Dolayısıyla naibinin böylesi işlerini ilga etmesi de caizdir. İşte bu durumlarda muavinin işlerinin ilga edilmesi caizdir. Burada kaide şudur: [كل ما جاز للخليفة أن يستدرکه من فعل نفسه جاز له أن يستدرکه من فعل معاونه، وكل ما لم یجز للخليفة أن يستدرکه من فعل نفسه لا یجوز له أن يستدرکه من فعل معاونه] **“Halife'nin kendi fiilinde düzeltmesi caiz olanları, muavininin fiilinde de düzeltmesi caizdir. Halife'nin kendi fiilinden düzeltmesi caiz olmayanları, muavininin fiilinden de düzeltmesi caiz olmaz.”**

Madde-48: Tefvîz muavini, idari cihaz dairelerinden herhangi birine tahsis edilmez, bilakis onun denetimi, işrafi geneldir. Zira idari işleri yapanlar, yöneticiler değil ücretlilerdir. Tefvîz muavini ise yöneticidir. Velâyeti genel olduğundan hiçbir işte ona özel görev verilmez.

Bu maddenin delili; Tirmizi'nin tahrir ettiği hadiste geçen *وزیرای* **“benim iki vezirim”** kelimesinin manasıdır ki o muavin, Hilâfete yani yönetimde Halife'nin muavini. Dolayısıyla o, bir yöneticidir, ücretli değildir. Bunun içindir ki idari işleri doğrudan üstlenmesi caiz değildir. Çünkü idari işleri doğrudan üstlenenler, yöneticiler değil ücretlilerdir. Tefvîz muavini ise ücretli (memur) değil yöneticidir. Görevi de, yapılması için ücretlilerin tutulduğu işleri yapmak değil, işleri gütmektir. İdari işleri doğrudan üstlenmemesi gerektiği buradan kaynaklanır. Bu ise herhangi bir idari işi yapmaktan men edildiği anlamına gelmez. Bilakis sırf idari işlere tahsis edilemeyeceği, bilakis umumi gözetime sahip olacağı anlamına gelir.

Özel tayin ile tayin edilmemesine gelince, çünkü o muavindir. Muavin ise niyabet ve umumi gözetim ile görevlendirilir. Bundan dolayı Halife'nin kendisinden yardım aldığı her iş veya kendisini göndereceği herhangi bir mekân için yeni bir tayine ihtiyaç duymaz. Çünkü onun tayini özel değildir. Özel tayin ile tayin edilen kimse ise Kâdî'l Kudâ, ordu komutanı, sadaka valisi ve benzerleri gibi özel bir vilâyetin valisi olur. Bunlar, görevlendirildikleri özel vilâyetlerin hepsinde yeni bir tayine ihtiyaç duyarlar.

Tenfiz (Veziri) Muavini

Madde-49: Halife tenfiz için bir muavin tayin eder. Tenfiz muavininin işi, yönetimden değil idari işlerdendir. Dairesi de dâhilî ve haricî cihetler için Halife'den sadır olan hususları infaz eden ve bu cihetlerden gelenleri Halife'ye ulaştıran bir cihazdır. Aşağıdaki işlerde Halife'den aldığını diğerlerine, diğerlerinden aldığını da Halife'ye ulaştıran, Halife ile diğerleri arasında bir vasıtaadır:

a- Tebaa ile ilişkiler

b- Devletlerarası ilişkiler

c- Ordu veya askeriye

d- Ordudan başka diğer devlet cihazları

Tenfiz veziri, Halife'nin infazda, izlemede ve uygulamada kendisine yardımcı olmak ve Halife ile devlet cihazları, raiyye ile dışarı arasında, Halife'den sadır olanı ilgili yerlere Halife'ye gelen hususları kendisine bildirmek üzere tayin ettiği vezirdir. O, işlerin infazında yardımcıdır. İşlerin başına velâyet ile geçmez ve tayin de edilmez. İş ise idari işlerden olup yönetimden değildir. Dairesi de Halife'den dâhilî ve haricî cihetlere yönelik olarak gidenleri infaz eden ve bu cihetlerden Halife'ye yönelik olarak gelenleri kendisine ileten bir cihazdır. Dolayısıyla Halife'den sadır olanı ilgili yerlere Halife'ye gelen hususları kendisine bildiren bir vasıtaadır.

Tenfiz veziri, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ve Hulefâ-i Râşidîn döneminde الكاتب "kâtib" [Sekreter] olarak adlandırılıyordu. Sonra صاحب "Mesajlar veya Yazışmalar Divanı Sahibi" [Mesajlar veya Yazışmalar Bürosu Müdürü] olarak adlandırılır oldu. Daha sonra كاتب الإنشاء "yazışma kâtibi" [Özel Kalem Sekreteri] veya صاحب ديوان الإنشاء "Yazışma Divanı Sahibi" [Özel Kalem Dairesi Müdürü] olarak devam etti. Nihayet fakihler nezdinde وزير التنفيذ "tenfiz veziri" olarak adlandırıldı.

Mezkûr dört husustaki işlerine gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ve Hulefâ-i Râşidîn döneminde Sahabe'nin gözü önündeki الكاتب "kâtib" ile ilgili delillerin istikrası sonucunda işlerinin şunlar olduğu görülür:

a- Doğrudan raiyyeye yönelik yazılar hakkındaki örnekler:

SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Necran halkına mektubu: Ebû

Ubeyde, Emvâl'de Ebî Melîh el-Hezelî'den rivayet etti ki bunun sonu şöyledir: **“Buna Osman İbn-u Affân ile Mu'aykâb şahit oldu ve yazdı.”** Ebû Yusuf da Kitâb-ul Harac'da rivayet etti ve kâtibin Muğîra İbn-ul Şu'be olduğunu zikretti. Sonra Ebû Yusuf, Ebî Bekir'in onlara mektubunu ve kâtibin Muğîra olduğunu zikretti. Sonra Ömer'in mektubunu ve kâtibin Mu'aykâb olduğunu zikretti. Sonra Osman'ın onlara mektubunu ve kâtibin yardımcısı Humrân olduğunu zikretti. Sonra Ali'nin mektubunu ve kâtibinin Abdullah İbn-u Ebî Râfi olduğunu zikretti.

Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Temîm ed-Dârî'ye Mektubu: Ebû Yusuf Harac'da bunu zikretti ve şöyle dedi: - **قَامَ تَمِيمُ الدَّارِيُّ وَهُوَ تَمِيمُ بْنُ أُوسٍ - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي جَبْرَةَ مِنَ الرُّومِ بِفِلَسْطِينَ، لَهُمْ قَرْيَةٌ يُقَالُ لَهَا جَبْرَى، وَأُخْرَى يُقَالُ لَهَا عَيْنُونُ، وَإِنْ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكَ الشَّامَ فَهَبْهُمَا لِي، فَقَالَ: هُمَا لَكَ. قَالَ: فَكَتَبْتُ لِي بِذَلِكَ، فَكَتَبْتُ لَهُ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، هَذَا كِتَابٌ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ لَتَمِيمِ بْنِ أُوسٍ الدَّارِيِّ، أَنْ لَهُ قَرْيَتَيْنِ جَبْرَى وَبَيْتَ عَيْنُونِ قَرْيَتَيْهَا كُلُّهَا، وَسَهْلَهَا وَجَبْلَهَا وَمَاؤُهَا وَحَزْنَهَا وَأَنْبَاطُهَا وَبَقْرُهَا وَلَعْقِبِهِ مِنْ بَعْدِهِ، لَا يُحَاقِقُهُ فِيهَا أَحَدٌ، وَلَا يُلْجِدُ عَلَيْهِمْ أَحَدٌ بِظُلْمٍ، فَمَنْ ظَلَمَ وَأَخَذَ مِنْهُمْ شَيْئاً فَإِنَّ عَلَيْهِ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ. وَكَتَبْتُ عَلَيْهِ**

“Temîm ed-Dârî -ki o, Lehem'den bir adam olan Temîm İbn-u Evs'tir- ayağa kalkarak şöyle dedi: Yâ Rasulullah! Benim Filistin'de Rum komşularım var. Onların, birine Hibra, diğerine Aynûn denilen köyleri var. Allah sana Şam'ın fethini lütfederse bu ikisini bana verir misin? Şöyle buyurdu: O ikisi senindir. Bunun üzerine dedi ki: Öyleyse bunu benim için yazdır. O da şöyle yazdırdı: Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu, Allah'ın Rasulü Muhammed'den Temîm İbn-u Evs ed-Dârî'ye bir yazıdır. Hibra köyü ile Beyt Aynûn köyü, ovaları, dağları, suları, tarlaları, bitkileri ve sığırları ile bütünüyle kendisine, kendisinden sonra da nesline aittir. Oralarda kimse hak iddiasında bulunmasın, kimse onlara haksızlık etmeye kalkışmasın. Her kim onlardan bir şeyi alarak haksızlık yaparsa Allah'ın, Meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun! Bunu Ali yazdı.” Ebî Bekir de yönetime gelince onlara bir mektup yazdı ki nüshası şöyledir: **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، هَذَا كِتَابٌ مِنْ أَبِي بَكْرٍ أَمِينِ رَسُولِ اللَّهِ الَّذِي اسْتَخْلَفَ فِي الْأَرْضِ، كَتَبَهُ لِلدَّارِيِّينَ، أَنْ لَا يَفْسِدَ عَلَيْهِمْ مَا بِيَدِهِمْ مِنْ قَرْيَةِ حَبْرَى وَعَيْنُونِ، فَمَنْ كَانَ يَسْمَعُ وَيَطِيعُ اللَّهَ فَلَا يَفْسِدُ مِنْهُمَا شَيْئاً، وَلِيَقُمْ عَمُودِي الْبَابَيْنِ عَلَيْهِمَا، وَلِيَمْنَعَهُمَا مِنَ الْمَفْسُودِينَ** “Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu, yeryüzünde Halife kılınan, Rasulullah'ın emîni Ebî Bekir'den ed-Dârîlilere bir yazıdır. Elleriindeki Hibra ve Aynûn köylerinden dolayı kendilerine bozgunculuk yapılmasın! Her kim Allah'ı işitip itaat ediyorsa o ikisinden hiçbir

Muaz'a şöyle yazdı: Yağmur veya akarsu ile sulanan (tarlalardan) bir öşür, kırba ile sulanan (tarlalardan) yarım öşür alınır. Şi'bî'den de bir benzeri rivayet edildi. İbn-u Ebî Şeybe ise bu hadisi Musannef adlı eserinde Hakem'den rivayet etti.

Hakeza Halife'nin yazışmalarında ihtiyaç duyduğu miktarda kâtipler tayin etme hakkı vardır. Hatta tayin edilmedikleri takdirde vacibin ifasının tamamlanamaması hâlinde de vacip haddine kadar varır. Nitekim sîret sahipleri, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in yaklaşık yirmi kâtibi bulunduğunu zikrederler.

Madde-50: Tenfiz muavini, Müslüman ve erkek olmalıdır. Çünkü o, Halife'nin yakın çevresindedir.

Tenfiz muavininin, tefvîz muavini gibi Halife ile doğrudan bağlantılı olması, Halife'nin maiyetinden (sırdaşlarından) olması, görevinin de yönetici (Halife) ile iç içe olması ve görevinin Halife ile mütalaa etmeyi ve ister gece ister gündüz olsun, gereken herhangi bir vakitte onunla başbaşa toplantılar yapmayı gerektirmesi nedeniyle, onun konumu, şer'î hükümler gereğince kadının durumlarına uygun düşmez. Onun için Tenfiz muavini erkek olmalıdır. Yine Tenfiz muavininin kâfir olması da caiz değildir. Bilakis Halife'nin maiyetinden olmasından dolayı Müslüman olmalıdır. Çünkü Allah *Subhanehû* şöyle buyurmaktadır: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُوا مَا عَنْتُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُوا مَا عَنْتُمْ أَكْبَرُ “Ey iman edenler! Kendi dışınızdakilerden maiyet edinmeyin! Onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar. Hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten buğzları (kin ve düşmanlıkları) ağızlarından (dökülen sözlerinden) taşmaktadır. Kalplerinde gizledikleri (buğzları) ise daha büyüktür.” [Âl-i İmrân 118] Bu ayet, Halife'nin بَطَانَةً “maiyetine” (dostları arasına) Müslüman olmayanları almasının nehyedildiği noktasında oldukça açıktır. Bundan ötürü tenfiz muavininin kâfir olması caiz değildir. Bilakis tefvîz muavini gibi Halife ile doğrudan bağlantılı olmasından ve ondan hiç ayrılmamasından dolayı Müslüman olması gerekir. Tenfiz muavininin, ihtiyaca göre ve Halife ile diğerleri arasında bir vasıta bulunmasını gerektiren işlere göre birden fazla olması caizdir.

Madde-51: Tenfiz muavininin tefvîz muavini gibi Halife ile doğrudan bağlantısı olmalıdır. Tenfiz muavini, muavin sayılır fakat onun muavinliği yönetimde değil tenfizdedir.

Halife; yönetim, tenfiz ve insanların işlerini gütmek ile kaim olan yöneticidir. Yönetim, tenfiz ve gütmek ile kaim olmak ise idari işleri gerektirir ki bu, Hilâfet'in sorumluluklarını yerine getirmede ihtiyaç duyulan işlerin idaresi için Halife ile birlikte olacak özel bir cihaz oluşturulmasına bağlıdır. Bu da yönetim işlerini değil, idari işleri yerine getirmek üzere tenfiz için Halife'nin tayin edeceği bir muavin çıkarmaya bağlıdır ki onun görevi, yönetimde değil, idarede Halife'ye yardımcılık etmektir. Dolayısıyla onun, -tefvîz muavini gibi- yönetim işlerinden herhangi bir iş ile kaim olmaya hakkı yoktur. Ne bir vali ne de bir âmil tayin edebilir. İnsanların işlerini yürütemez. Onun görevi ancak yönetim işlerinin infazı açısından idaridir ve Halife'den kaynaklanan veya tefvîz muavininden kaynaklanan idari işlere yöneliktir. Bundan ötürü ona tenfiz muavini denilir. Fakihler onu, وزير "vezir" kelimesinin lügatte مُعِين "yardımcı" kelimesine atfedilmesi esasına dayalı olarak معاون تنفيذي "tenfiz muavini" anlamında وزير تنفيذي "tenfiz veziri" diye adlandırıyor ve şöyle tanımlıyorlardı: Bu vezir; Halife ile raiyye ve valiler arasında, emrettiklerini ileten, yayınladıklarını infaz eden, hükmettiklerini yaptıran, valilerin tayin edildiğini, ordunun ve sınır muhafızlarının techiz edildiğini duyuran, onlardan gelenleri ve emrettiği şekilde hareket edilmesi için ortaya çıkan ciddi derecede önemli tüm yeni hadiseleri Halife'ye arzeden bir vasıta. O, işlerin infazında yardımcıdır, işlerin başına velâyet ile geçmez ve tayin de edilmez. Günümüzdeki devlet başkanlarının sekreteryâ başkanlarına benzemektedir.

Valiler

Madde-52: Devletin yönettiği beldeler, birimlere ayrılır. Her bir birim "vilâyet" olarak adlandırılır. Her vilâyet de birimlere ayrılır, her bir birim "âmillik" olarak adlandırılır. Vilâyete bakan kişi, "vali" veya "emir" âmilliğe bakan kişi ise "âmil" veya "hâkim" olarak adlandırılır.

Valiler birer yöneticidir. Zira vilâyet bizzat yönetimdir. Kamus el-Muhit'te şöyle denilmiştir: *"Bir şeyi dost edindi veya masdardır ve kesra ile hitta, imârat ve sultan manasına gelir."* Valinin tayini Halife

veya bu tayinde niyabet verdiği kimseler tarafından yapılır. Vali ancak Halife tarafından tayin edilir. Vilâyette (valilikte) veya imârat (emirlikte) yani valilerde ve emirlerde asıl olan, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in amelidir. *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in, beldelere valiler tayin ettiği ve onlara o bölgelerde yönetim hakkı kıldığı sabit olmuştur. Nitekim Muaz İbn-u Cebel'i Cened'e, Ziyâd İbn-u Lebîd'i Hadramevt'e ve Ebâ Musa el-Eşari'yi Zebîd ve Aden'e vali olarak tayin etmiştir. Vali, Halife'nin naibidir ve niyabete göre Halife'ye niyabet ettiği işlerle kaim olur. Valilik için şeriatta muayyen bir sınır yoktur. Yönetim işlerinden herhangi bir işte Halife'ye naib olan herkes Halife'nin kendisini görevlendirmesinde tayin ettiği lafızlara göre bu işte vali sayılır. Velakin beldelerin vilâyeti veya imârat, mekân ile sınırlıdır. Çünkü Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, vali atadığı yani imârata emir tayin ettiği mekânı sınırlandırdı. Ancak bu valilik genel ve özel olmak üzere iki kısımdır. Genel valilik, vilâyetteki yönetim işlerinin tamamını kapsar ve Halife genel valiyi halkının tamamı üzerine belde veya vilâyet bölgesi emiri olarak tayin eder. Genel valinin olağan diğer işlerine bakıldığında umumi gözetimci olur. Özel imârat (emirlik) ise emirin imâratının bu bölgedeki veya şu belde-deki orduyu idare etmek, tebaayı siyaset etmek, İslâm miğferini korumak ve mukaddesatları savunmakla sınırlı olmasıdır. Onun yarıya, haracın ve sadakaların toplanmasına karışma hakkı yoktur. *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, genel vali olarak velâyet vermiştir ki Amru İbn-u Hazm'a Yemen'de genel vali olarak velâyet vermiştir. Yine özel vali olarak velâyet vermiştir ki Ali İbn-u Ebî Talib'e Yemen'de kadâ üzere velâyet vermiştir. Ondan sonraki Halifeler de bunun üzerine seyretmişlerdir ki onlar da genel vali olarak velâyet veriyorlardı. Nitekim Ömer İbn-u'l Hattab, Muaviye İbn-u Ebî Sufyan'a genel vali olarak velâyet vermiştir. Yine özel vali olarak velâyet vermişlerdir ki Ali İbn-u Ebî Talib, Abdullah İbn-u Abbas'ı mal (maliye) dışında Basra'ya ve Ziyad'ı mal (maliye) üzerine vali yapmıştır. İlk dönemlerde vilâyet (valilik) iki kısım idi: ولاية الصلاة (vilâyet-us salah) "salah valiliği" ve ولاية الخراج (vilâyet-ul harac) "harac valiliği". Bundan ötürü tarih kitaplarının emirlerin valiliği konusundaki bahislerinde iki tabir kullandıkları görülür: Birincisi, الإمارة على الصلاة "salah üzere emirlik" ve ikincisi, الإمارة على الصلاة والخراج "salah ve harac üzere emirlik". Yani emir ya "salah ve harac Emiri" olur ya da yalnızca "salah emiri"

olur. Vilâyet (valilik) veya imârat (emirlik) üzerindeki “salah” kelimesinin manası, yalnızca salahta insanlara imamlık yapmak değildir, bilakis manası mal (maliye) dışındaki tüm işlerde insanlar üzerinde valilik yapmaktır. Zira burada salah kelimesi, malların (gelirlerin) toplanması istisnası ile الحُكْم “yönetim” anlamına gelmektedir. Vali üzerinde “salah ve harac” biraraya gelirse valiliği genel (genel vali) olur. Valiliği yalnızca salah veya harac üzere sınırlandırılrsa valiliği özel (özel vali) olur. Tüm bu durumlarda özel valilik hakkında Halife'nin düzenlemelerine başvurulur. Haracı tahsis etmeye hakkı olduğu gibi, kadâyı (yargıyı) ve yine maliye, kadâ ve ordu dışındakileri tahsis etmeye de hakkı vardır ve devletin idaresi ile vilâyetin idaresi için nasıl hayırlı görüyorsa öyle hareket edebilir. Çünkü şeriat, vali için muayyen işler belirlememiş ve tüm yönetim işlerine sahip olmasını da vacip kılmamıştır. Yalnız valinin veya emirin işini, yönetim ve sultan ve yine Halife'nin naibi ve muayyen bir mekânda emir olarak belirlemiştir. Bu, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelinden dolayıdır. Halife'ye genel vali olarak velâyet verme hakkı tanındığı gibi uygun gördüğü işlerde özel vali olarak velâyet verme hakkı da tanınmıştır. Nitekim bu, Rasul *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*'ın amelinde açıkça görülmüştür. İşte Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bir belde veya bölgede emirin imâratını ve valinin vilâyetini belirlemesi uyarınca devletin vilâyetlere ve vilâyetlerin de âmilliklere ayrılmasına ilişkin olarak 52. madde konulmuştur.

Madde-53: Valiler Halife tarafından, âmiller ise Halife ve kendilerine salahiyet verildiği takdirde valiler tarafından tayin edilirler. Muavinlerdeki şartların vali ve âmillerde de bulunması şarttır. Erkek, hür, Müslüman, bâliğ, âkil, âdil ve tayin edildikleri idarede kifayet ehlinde olmalı, takva ehli ve kuvvetli kimselerden seçilmelidirler.

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ve sonrasında Sahabe'nin amelidir. Zira beldelere valilerin veya emirlerin tayin edilmesi işini üstlenen bizzat Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi ve Amr İbn-u Hazm'ın durumunda olduğu gibi onları vilâyetlerin tamamına atıyordu ki onu Yemen'in tamamına vali yapmıştır. Aynı şekilde Muaz İbn-u Cebel ile Ebî Musa'nın durumunda olduğu gibi on-

lardan her birini vilâyetin bir kısmına tayin ediyordu. Nitekim o ikisinden her birini bir diğerdenden müstakil olan Yemen'in mihlafına (bölgesine) tayin etmiş ve onlara şöyle demiştir: *تَسِيرًا وَلَا تُعَسِّرًا، وَتَيْسِيرًا وَلَا تُنْفِرًا، وَتَطَاوَعًا* **"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz! (Hükümde) ihtilaf etmeyiniz!"** [Ebî Musa kanalıyla muttefekun aleyh] Valinin vilâyetinde âmiller tayin etmesinin caiz olmasına gelince, Halife'nin valiyi tayin ederken ona âmiller atama hakkı vermeye hakkı olmasından alınmıştır. Muavinlere koşulan şartların valilere de şart koşulması ise valinin muavin gibi yönetimde Halife'nin naibi olmasından alınmıştır. Zira o, bir yöneticidir. Dolayısıyla Halife için şart koşulan onun için de şart koşulur. Dolayısıyla onun erkek olması şartı koşulur ki bu *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayıdır: *لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ* **"Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır."** [Buhari, Ebî Bekre kanalıyla rivayet etti.] Hadisteki velâyetten maksat *أَمْرُهُمْ* **"Emirlerini (yönetimlerini)"** kavli deliline binaen yönetimdir ve *أَمْرُهُمْ* **"Emirlerini (yönetimlerini)"** kelimesi vali ve velâyet eşliğinde geldiğinde vali ve velâyet kelimesinin manası yönetim ve sultan demek olur. Böylece vali için şu şartlar koşulur:

Hür olmalıdır. Çünkü köle kendisinin maliki değildir. Dolayısıyla başkası üzerine yönetici olamaz. Keza Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayı Müslüman olmalıdır: *وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا* **"Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol (egemenlik) kılmayacaktır!"** [Nisa 141]

Şu hadisten dolayı akil baliğ olmalıdır: *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ* **"Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır:"** [Ebû Davud, Ali İbn-u Ebî Talib RadiyAllahu Anh kanalıyla rivayet etti.] Bu hadiste şöyle geçmiştir: *عَنْ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ... وَعَنْ الْمَغْثُورِ حَتَّى يَبْزُرَ* **"Buluğa erinceye kadar sabiden... akli başına gelinceye kadar akli gidenden..."** Ebû Davud, Ali İbn-u Ebî Talib RadiyAllahu Anh'dan başka bir rivayetinde ise Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الْمَجْثُورِ* **"Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Akli başına gelinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilam oluncaya kadar sabiden."** Aynı şekilde Ahmed, Aişe RadiyAllahu Anhâ'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الْمَغْثُورِ حَتَّى يَعْقِلَ...*

**“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: İhtilam olun-
caya kadar sabiden, uyanıncaya kadar uyuyandan, akıllanın-
caya kadar aklı başından gidenden...”** Üzerinden kalemin (sorum-
luluğun) kaldırdığı kimse ise mükellef değildir. O hâlde kalemin
kaldırılması yönetimin kaldırılmasıdır. Dolayısıyla hükümlerin infa-
zını yani otoriteyi üstlenmesi sahih olmaz.

Adil olması şartı da koşudur. Çünkü Allah, şahidin adil olmasını
şart koşmuştur. Dolayısıyla yönetici için şart koşulması evla babın-
dandır ki bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا **“Ey iman edenler! Fasık bir kimse size bir
haber getirdiğinde onu araştırınız.”** [Hucurat 6] Dolayısıyla Allah, fa-
sığın sözünün araştırılmasını emretmiştir. Yöneticinin hükmü ise
araştırılmaksızın alınmalıdır. Dolayısıyla yöneticinin, sözü ancak
hükmünün araştırılması ile kabul edilen kimselerden olması caiz de-
ğildir. Kifayet ehliinden ve kendisine tevdi edilen yönetim işlerini
yapmaya muktedir birisi olması şartı koşudur. Çünkü Rasul *SallAllahu
Aleyhi ve Sellem*, kendisini vilâyet valisi yapmasını istediğinde
Ebî Zerr'e şöyle demiştir: **“Seni zayıf olarak görüyö-
rum.”** [Muslim, Ebî Zerr kanalıyla tahrir etti.] Başka bir rivayette ise şöyle geçmiş-
tir: **“Ey Ebâ Zerr! Sen zayıfsın, (âmillik)
ise bir emanettir.”** İşte bu hadis, zayıf yani yönetimin yükünü taşı-
maktan aciz olan bir kimsenin vali olmaya uygun olmayacağına dair
bir delildir.

SallAllahu Aleyhi ve Sellem valilerini, yönetime elverişli ve takvası
ile meşhur ilim sahiplerinden seçerdi. Yine onları, üstlendikleri işleri
en güzel şekilde yapmak için didinen ve raiyyenin kalplerini iman ve
devletin heybeti ile dolduran kimselerden seçerdi. Süleyman İbn-u
Burayde babasından şöyle dediğini rivayet etti: **“Rasu-
lullah bir ordu veya bir seriyenin başına bir emir tayin ettiği za-
man, özel olarak ona Allah'a karşı takvalı olmayı ve beraberin-
deki Müslümanlara da hayır tavsiye ederdi.”** Vali ise vilâyeti üle-
rinde emirdir. Dolayısıyla bu hadisin kapsamına girer.

**Madde-54: Vali, Halife'nin naibi olarak yönetim salahiyetle-
rine ve vilâyetindeki dairelerin idari işlerini denetim salahiyet-
lerine sahiptir. Böylece vilâyeti içerisinde ordu, kadâ (yargı) ve**

maliye dışındaki bütün yetkilere sahiptir. O, vilâyet ahalisi üzerine emirlik yapar ve vilâyetiyle ilgili bütün konulara bakar. Ancak polis, idare bakımından değil, infaz bakımından onun emirliği altındadır.

Bu maddenin delili; vali, tayin ettiği mekânda Halife'nin muavini- dir. Dolayısıyla vali, Halife'nin salahiyetlerine sahiptir ve velâyeti genel olduğunda umumi gözetimde muavin gibidir. Lakin (velâyet) mekânının dışına çıkamaz ve başka bir mekân (başka bir velâyet) için yeni bir tayine muhtaçtır. Eğer velâyeti özel ise sadece görevlendirildiği işlerde özel gözetim hakkına sahiptir ve bunların dışındaki işlere bakma salahiyetine sahip değildir.

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Yemen'e vali yaptığı ve salah ile sadakayı ona ait kıldığında Muaz İbn-u Cebel'in durumunda olduğu gibi bazı valilere genel vali olarak velâyet vermiştir. Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Ferve İbn-u Museyk'i Murâd, Zebîd ve Muzhic kabileleri üzerine özel vali yaptığı ve onunla birlikte Halid İbn-u Saîd'i sadaka üzere göndermesinde olduğu gibi bazı valilere de özel velâyet vermiştir.

Aynı şekilde Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bazı valileri gönderir ve onlara nasıl hareket edeceklerini öğretmezdi. Nitekim Ali *RadiyAllahu Anh'ı* Yemen'e göndermiş ve kendisini ve yeteneğini bilmesinden dolayı ona hiçbir şey öğretmemiştir. Yine Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bazılarını göndermiş ve onlara nasıl hareket edeceklerini öğretmiştir. Nitekim *Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'e göndermiş ve ona şöyle demiştir:

كَيْفَ تُقْضِي إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَسُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا أَلُو قَالَ فَضَرَبَ صَدْرِي فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا يُرْضَى رَسُولُهُ **"Sana bir mesele getirildiğinde nasıl hükmedeceksin? Dedi ki: Allah'ın Kitabı ile hükmederim. Dedi ki: Ya Allah'ın Kitabı'nda yoksa? Dedi ki: Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Sünneti ile (hükmederim). Rasulullah'ın sünnetinde de yoksa? Dedi ki: Kendi görüşümle içtihat etmeden bırakmam. Göğsüme vurdu ve dedi ki: Allah'ın Rasulü'nün elçisini Rasulü'nün razı olduğuna muvaffak kılan Allah'a hamdolsun."** [Ahmed, Tirmizi, Darimi ve Ebû Davud rivayet etti/Lafız Ahmed'e ait]

med'e ait]

Aynı şekilde bu hadisin bir benzerini İbn-u Kudame Muğnî'de ve

Amidi İhkam'da zikretti. Dolayısıyla bu hadis muteber müçtehitlerin aldığı meşhur bir hadistir. Dolayısıyla da bu açıdan hasen hadislerden sayılır.

Hakeza valiye genel vali veya özel vali olarak vilâyet verilmesi caiz olduğu gibi ona işinin tafsilî ve genel olarak açıklanması da caizdir...

Her ne kadar Halife'nin bir valiyi, genel valilik veya özel valilik ile tayin etmesi caiz olsa da Muaviye'nin genel vali olarak tayin edilmesi sonucunda onun Osman'ın döneminde Halife'den bağımsızlaştığı, Osman'ın onun üzerinde otoritesinin zahir olmadığı ve Osman'ın vefatından sonra Şam beldesinde her şeyde yönetim salahiyetine sahip olmasından dolayı bu fitnenin meydana geldiği sabit olmuştur. Yine Abbasi Halifelerinin zaafiyet döneminde genel valiliğin vilâyetlerin bağımsızlığına (devletten kopmasına) imkân sağladığı da sabit olmuştur. O kadar ki Halife için sultandan (hâkimiyet namına) kala kala ismi ile dua edilmesi ve adına para bastırılması kaldığı sabit olmuştur. Genel valilik verilmesi İslâmî Devlet için zarara sebep olduğundan dolayı Halife'den bağımsızlaşmasına yol açmayacak şekilde valinin velâyeti özelleştirilir. Mademki bağımsızlığa imkân veren şey bizzat ordu, mal (maliye) ve kadâdır ki ordu güç, mal hayatın can damarı ve kadâ hukukun ve hadlerin ikamesidir o hâlde valilerin velâyeti kadânın, ordunun ve malın dışında özel valilik yapılır. Çünkü bunların valinin eline verilmesi bağımsızlık riskine ve devlet üzerinde bundan kaynaklanan bir riske yol açmaktadır. Bu maddenin ikinci kısmı işte buna göre konulmuştur. Maddenin son kısmına gelince, vali, infaz gücüne sahip olması kaçınılmaz bir yöneticidir ve bundan dolayı polis onun emirliği altındadır. Valinin emirliği, bahsi geçen üç şey dışında vilâyette her şeye şamil olduğu gibi polisi de kapsamaktadır. Ancak şurtanın, iç güvenliğe bağlı olması itibarıyla idaresi iç güvenlik dairesinin elinde olmasına rağmen valinin tasarrufu altındadır.

Madde-55: Valinin, emirliği gereğince ifa ettiği işlerini Halife'ye bildirmesi lazım değildir. Bu, tercihine bırakılmıştır. Yeni ve olağan olmayan bir mesele çıkarsa bu meseleyi Halife'nin değerlendirmesine bırakır. Ardından Halife'nin emret-

tiğine göre davranır. Beklemenin meselenin bozulmasına neden olmasından çekinirse, infazı yerine getirir. Bu takdirde meseleyi ve infaz etmesinden evvel Halife'nin değerlendirmesini almama sebebini Halife'ye bildirmelidir.

Bu maddenin delili; Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, valilerini tayin eder ve onlardan yaptıkları işler hususunda kendisini bilgilendirmelerini talep etmezdi. Onlar da hiçbir şeyde kendisini bilgilendirmezlerdi. Bilakis işlerini tamamen bağımsız olarak yapıyorlardı ki onlardan her biri kendi imâratında uygun gördüğü şekilde hükmediyordu. Nitekim gerek Muaz gerek Itab İbn-u Useyd gerekse Alâ İbn-u el-Hadramî olsun *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in tüm valileri bu şekildeydi. Bu da valinin işlerinden hiçbir şeyde Halife'ye mütalaa sunmadığına delâlet etmektedir. Vali bu hususta muavinden farklıdır. Zira muavin yaptığı her işte Halife'ye mütalaa sunması gerekirken valinin herhangi bir işinde Halife'ye mütalaa sunması gerekmez. Yine valilerin durumunu açığa çıkarmış ve haberlerini gözden geçirmiş olsa da Halife'nin muavinin yaptığı her işi gözden geçirmesi gerekirken valinin her işini gözden geçirmesi gerekmez. Zira vali, valiliğinde mutlak tasarrufa sahiptir. Bunun içindir ki kendisini Yemen'e gönderdiğinde Muaz, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e şöyle demiştir: *أجتهد رأيي* **"Kendi görüşümle içtihat ederim."** Dolayısıyla bu, valinin Halife'ye mütalaa sunmayacağına bilakis kendi görüşü ile içtihat edeceğine dair bir delildir. Önemli meselelerde Halife'nin görüşünü almasından men edilmez. Ancak insanların maslahatlarının aksamaması için önemli olmayan meselelerde görüşünü almaz. Olağandışı bir şey meydana geldiğinde bu Halife'nin görüşüne bağlıdır. Çünkü vilâyette tayin, Halife'nin halkının tamamı üzerinde bir beldenin veya vilâyet bölgesinin emirliğini valiye tevdi etmesidir. Olağan diğer işlerine göre olağandışı bir şey ortaya çıktığında Halife'nin müracaatına bağlıdır. Ancak fesat korkusu olursa bu şeyi yapar ve olağandışı bir şey olmasından dolayı da Halife'ye müracaat eder.

Madde-56: Her vilâyette vilâyet halkından seçilmiş bir meclis bulunur. Bu meclisin başkanı validir. Bu meclisin, yönetim işlerinde değil de idari işlerde görüş belirtme yetkisi vardır. Meclis şu iki işi yapar:

Birincisi; vilâyetin durumu ve ihtiyaçları hakkında valiyeye gerekli bilgileri sunmak ve bu hususta görüş belirtmek.

İkincisi; valinin üzerlerindeki yönetimi hakkındaki rıza veya şikâyetlerini dile getirmek.

Meclisin birinci noktadaki görüşü bağlayıcı değildir. İkinci noktadaki görüşü ise bağlayıcıdır. Dolayısıyla meclis valiyi şikâyet ederse vali azledilir.

Gerek Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in valilerinin bir Vilâyet Meclisi gerekse Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amellerinden onun bir Vilâyet Meclisi seçtiği bilinmemektedir. Aynı şekilde Hulefâ-i Râşidîn'de buna dair bir şeyin olduğu da bilinmemektedir. Bundan dolayı Vilâyet Meclisi, ne yönetim cihazındandır ne de şer'î hükümlerdendir. Çünkü yönetim cihazı, yönetim işlerinden şer'î delili olan her iştir. Delili olmayan bir şey yönetim cihazından değildir. O zaman buna bakılır; eğer asıldan dallanan ferî bir iş ise bu asla tâbidir. Dolayısıyla yapılması caiz olan üsluplardan ve vesilelerdendir. Yani idare olarak isimlendirilen hususlardandır. Eğer, delili olan aslî veya ferî bir iş ise şer'î delile göre olmadıkça bunu yapmak sahih olmaz. Vilâyet Meclisi vilâyet işlerinden dallanan ferî bir iştir. Vali hem yönetim hem de idare ile kaim olabilir. Vilâyet halkı ise vilâyetlerinin ve onda meydana gelecek vakıaları daha iyi bilirler. Dolayısıyla valinin, onların işlerini yaparken faydalanacağı malumatlara sahip olması kaçınılmazdır. Bu malumatlara vilâyet halkı sahiptir. Bundan dolayı bir taraftan emirliğini devraldığı sırada vilâyet halkına müracaat etmesi ve diğer taraftan vilâyete vilâyet halkını öfkelenmeyecek şekilde hükmetmesi kaçınılmazdır. Çünkü onlar, kendisine öfkelenildiğinde Halife onu azletmelidir. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Abdu Kays heyetinin şikâyet etmesinden dolayı Bahreyn âmili Alâ' İbn-u Hadramî'yi azletmiştir. [İbn-u Sa'd bunu Tabakat'ta zikretti.] Bundan dolayı kendilerine hükmederken memnun olup olmadıkları hususunda vilâyet halkının görüşünü bilmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı emirliğini devraldığında vilâyet halkına müracaat etmesi kaçınılmazdır. İşte valinin ihtiyaç duyduğu malumatları elde etmesinin ve yönetimi hakkında vilâyet halkının görüşünü bilmesinin sağlanabildiği bu iki husustan dolayı valinin vilâyetinin halkına müracaat etmesi kaçınılmazdır. Vali bu müracaatı kolaylaştırmak için vilâyetinin

halkından seçilmiş bir Vilâyet Meclisi oluşturur. Böylece idari işleminde kendisine yardımcı olması amacıyla malumatlar almak ve meclisin kendilerini temsil etmesinden ötürü öfkeli veya memnun olmaları açısından yönetimindeki vilâyet halkının görüşünü öğrenmek için ona müracaat eder. Birinci hususta meclisin görüşü bağlayıcı değildir. İkinci hususta ise görüşü bağlayıcıdır. Yani meclis kendisini şikâyet ettiğinde azledilir. Bu meclisi ilk icat eden kişi Ömer İbn-u AbdulAzîz'dir. Zira o, Halife olmadan önce Medine üzerine vali idi. İmârat (Vilâyet) Meclisini topladığında görüş ehlinde ve kabilelerinin liderlerinden iki kişi ile görüşür ve onlara şöyle derdi: *"Şüphesiz bu kıvrak ve zeki bir meclistir. Sizin beni gözetmekten (yani gözetlemekten) başka bir işiniz olmayacak. Şayet hakka muvafık olamayan bir şey yaptığımı görürseniz beni korkutunuz ve bana Allah Azze ve Celle'yi hatırlatınız."* Dolayısıyla aslolan vilâyet halkına müracaat etmek ve valinin onlar tarafından gözetilmesidir. Bu müracaata erişmek için valinin yanında Vilâyet Meclisi bulunmalıdır.

Madde-57: Vilâyetteki valinin vilâyette bulunma müddetinin uzun olmaması lazımdır. Bu itibarla bir valinin kendi vilâyette yoğunlaştığı veya insanların kendisine meftun olduğu görüldüğünde görevden alınır.

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, valiyi belli bir süreliğine tayin eder sonra onu azlederdi. Bir valinin Rasul *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*'ın dönemi boyunca valilikte kaldığı çok nadirdir. Nitekim İbn-u AbdilBerr, İstiyab'da Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Osman İbn-u Ebî'l Âs es-Sekafî'yi Taiif'e âmil yaptığını ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hayatı, Ebî Bekir *RadiyAllahu Anh*'in Hilâfeti boyunca ve Ömer'in Hilâfeti'nden iki sene üzerinde âmil olarak kaldığını sonra Ömer'in onu azlettiğini nakletti. Ancak Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in dönemi boyunca genellikle valilerin valiliklerini uzun tutmamıştır. Bu da valinin daimî vali olarak tayin edilmeyeceğine bilakis belirli süreliğine tayin edileceğine sonra azledileceğine delâlet etmektedir. Ancak gerek uzun gerekse kısa olsun valilik süresinin sınırlandırılması ile ilgili olarak, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelinde buna dair hiçbir şey sabit olmamıştır. Var olan tek şey Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in genel olarak valileri kendi dönemi boyunca bir ülke üzerinde vali olarak

kalacak şekilde tayin etmez bilakis valileri tayin eder sonra da azlederdi. Her ne kadar Osman İbn-u Ebî'l Âs'ın vilâyetinde olduğu gibi valilinin görev süresinin uzatılması caiz olsa da Ömer ve Osman'ın zamanında Muaviye'nin Şam üzerindeki vilâyetinin süresinin uzamasından açığa çıkmıştır ki bunun sonucunda Müslümanların varlığını sarsacak boyutta fitne ortaya çıkmıştır. Bundan da valinin vilâyetteki velâyetinin uzamasının Müslümanlara ve devlete zarar verebileceği ortaya çıkmıştır. İşte valinin vilâyet müddetinin uzatılmaması kavli ve bu madde bundan dolayı konulmuştur.

Madde-58: Vali, bir vilâyetten diğer bir vilâyete nakledilemez. Zira onun görevlendirilmesi, genel bir bakıştır ve belirli bir yer ile sınırlıdır. Bilakis görevden alınır ve yeniden tayin edilir.

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelidir. Zira o, valileri azlediyordu ama bir valiyi bir mekândan diğer bir mekâna naklettiği rivayet edilmemiştir. Ayrıca vilâyet (valilik) sarîh (net) lafızlar ile gerçekleşen akıtlardan bir akittir ki bir bölge veya belde üzerindeki vilâyet akdinde, valinin yöneteceği mekân sınırlanır. Halife kendisini azletmediği sürece, orada yönetim yeteneklerine sahip olmayı sürdürür. Kendisini azletmediği sürece orada vali olarak kalmaya devam eder. Nakil yoluyla başka bir mekâna nakledildiği zaman, bu nakil ile hem ilk mekânından azledilmiş olmaz hem de nakledildiği mekân üzere velâyet verilmiş olmaz. Çünkü onun ilk mekândan ayrılması, oradaki velâyetten azledildiğine dair sarîh bir lafız gerektirir. Nakledildiği mekân için velâyet verilmesi de bu mekâna has yeni bir velâyet akdi gerektirir. İşte buradan anlaşılır ki vali nakil yoluyla bir mekândan diğer bir mekâna nakledilemez, bilakis bulunduğu mekândan azledilir ve yeni bir mekân için yeni bir velâyet verilir.

Madde-59: Vali; ya Halife'nin gördüğü lüzum üzerine ya Ümmet Meclisi validen razı olmadıklarını gösterince ya da kendi Vilâyet Meclisi, validen hoşnutsuzluk gösterince azledilir. Onun azli ancak Halife tarafından yapılır.

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelidir. Zira Yemen'e vali yaptığı Muaz İbn-u Cebel'i sebepsiz olarak oradan

azlettiği gibi Abdu Kays heyetinin kendisinden şikâyetçi olması üzerine Bahreyn'deki âmili Alâ İbn-ul Hadramî'yi de azletmiştir. Ömer de valileri sebepli ve sebepsiz olarak azlediyordu. Ziyâd İbn-u Sufyân'ı azletmiş ve herhangi bir sebep de beyan etmemişti. İnsanların şikâyeti üzerine Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs'ı azletmiş ve şöyle demişti: *Ben onu ne bir acziyetten ne de bir hıyanetten ötürü azlettim.*" Bu da Halife'nin valiyi dilediği zaman azletmeye hakkı olduğuna ve hem vilâyetinin halkını temsil eden Vilâyet Meclisi'nin hem de vilâyetlerin tamamını temsil eden Ümmet Meclisi'nin (Şûra ve Muhasebenin) kendisinden şikâyetçi olması hâlinde de azletmesi gerektiğine delâlet etmektedir.

Madde-60: Halife, valilerin işlerini takip ve onları sıkıca murâkabe etmelidir. Hâllerini keşfetmek, onları teftiş etmek ve hepsini veya bir kısmını zaman zaman toplayıp tebaanın şikâyetlerini kendilerinden dinlemek için kendisine bir naib tayin etmelidir.

Nitekim Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in, Muaz'a ve Ebî Musa'ya yaptığı gibi velâyet verdiği zaman valileri sınağığı, -İbn-i Asâkir'in Tarih-i Dimaşk adlı eserinde belirttiği üzere ilim ehli nezdinde meşhur mektubu hakkında- Amru İbn-u Hazm'a yaptığı gibi nasıl hareket etmeleri gerektiğini beyan ettiği sabit olmuştur. Hafız ise İsabe'de şöyle dedi: ... *واستعمل النبي عمرو بن حزم على نجران ...* "Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Amr İbn-u Hazm'ı Necran üzerine âmil yaptı... Faraiz ve diyet hakkında kendisine yazılan bir mektubu ondan rivayet etti. Bunun dışında bu mektubu Ebû Davud, İbn-u Hibban, Darîmi ve birçok kişi tahrir etti." Keza Bahreyn'e vali tayin ettiği zaman *استوص* *Abdi Kays'a hayır tavsiye et, liderlerine de ikramda bulun!*" diyerek Ebân İbn-u Saîd'e yaptığı gibi bazı önemli hususlarda onlara tembihte bulunduğu da sabit olmuştur. Yine *Aleyhi's Salâtu ve's Selam*'ın valileri hesaba çektiği, durumlarını açığa çıkarttığı, onlar hakkında kendisine aktarılanları dinlediği ve valileri toplananlar ve harcananlar konusunda muhasebe ettiği de sabit olmuştur. Nitekim Ebî Humeyd es-Saîdî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *استعمل النبي رجلاً من بني أسد يقال له ابن اللثبيّة على صدقة فلما قدم قال هذا لكم وهذا أهدي لي فقام النبي على المنبر قال سفيان أيضاً فصعد المنبر فحمد الله وأثنى عليه ثم قال ما بال العالم نبعثه فيأتي يقول هذا لك وهذا لي فهلاً جلس في بيت أبيه وأمه فينظرون*

أُنْهَى لَهُ أَمْ لَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَأْتِي بِشَيْءٍ إِلَّا جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمَلُهُ عَلَى رَقَبَتِهِ إِنْ كَانَ بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ أَوْ بَقْرَةٌ لَهَا حُوَازٌ أَوْ شَاةٌ تَبْعُرُ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رَأَيْنَا غُفْرَتِي إِنْطِيءُ إِلَّا هَلْ نَبِئْتُ ثَلَاثًا **Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Benî Esd'den İbn-ul Lutfiyye adında bir adamı sadaka (zekât) üzerine görevlendirdi. Rasulullah'a geldiğinde dedi ki: Sizin için olan budur, bu da bana hediye edilen hediyedir. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem minbere çıktı. Sufyan dedi ki: Minbere çıktı ve Allah'a hamdu senada bulduktan sonra şöyle dedi: Gönderdiğimiz âmile ne oluyor ki geliyor, bu senin bu da benim diyor. Babasının evinde ve anasının evinde otursaydı da hediyesi ona gelseydi ya! Nefsimi elinde buldurana yemin olsun ki her kim haksızlıkla bir şey alırsa Kıyamet Günü'nde onu boynunda yüklenmiş olarak gelecektir. Eğer bu bir deve ise bağırarak, sığır ise böğürerek, koyun ise meleyerek sesini yükseltecektir. Sonra ellerini iyice kaldırdı. O kadar ki koltukaltı kıllarını gördük ve üç defa: Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? dedi.**" [Muttefekun Aleyh] Ömer RadiyAllahu Anh da valiler üzerinde sıkı bir gözetici idi. Muhammed İbn-u Mesleme'yi, durumlarını açığa çıkarmak ve teftiş üzere tayin etmişti. Yaptıklarını gözden geçirmek, raiyyenin kendileri hakkındaki şikâyetleri pür dikkat dinlemek, onlarla birlikte vilâyetin işleri hakkında müzakerelerde bulunmak üzere valileri Hac mevsiminde toplamıştı. Nitekim Ömer RadiyAllahu Anh'dan çevresindekilere şöyle dediği rivayet edildi: *أرأيتم إذا استعملت عليكم خير من أعلم ثم أمرته بالعدل، أكنت قضيت الذي علي* **"Bildiklerimin en hayırlısını üzerinize (vali, yönetici olarak) tayin etsem, sonra da adalet ile (davranmasını) emretsem, üzerimdekini (sorumluluğumu) yerine getirdiğim görüşünde olur musunuz? Dediler ki: Evet. Dedi ki: Hayır, tâ ki performansını ve emrettiklerimi yapıp yapmadığını görünceye kadar."** [Beyhaki Sünen'de ve Şube Tavus'tan tahrir etti.] Yine valilerini ve âmillerini sıkı bir şekilde hesaba çekiyordu. Onları muhasebe etmedeki şiddeti öyle bir dereceye varmıştı ki bir ara onlardan birini, hakkındaki delil henüz kesinleşmemiş iken sırf şüphe üzerine azletmişti. Bazen şüphe derecesine varmayan bir tereddütten ötürü dahi azlettiği oluyordu. Bir gün kendisine bu hususta sorulduğunda şöyle demişti: *هان* **"Kendileri için bir emirin mekânını başka bir emir ile değiştirmem bir toplumu düzelterekse bu benim için elbette çok kolay bir şeydir."** [İbn-u Şebbe Tarih-ul Medine kitabında ve İbn-u Sa'd Tabakat'ta

Mute gazvesinde Zeyd İbn-u Hârise'yi emir tayin etti." Buhari, Seleme İbn-u Ekvâ hadisinden şöyle dediğini rivayet etti: وَعَزَّوْتُ مَعَ زَيْدٍ، وَكَانَ يُرْمَرُهُ عَلَيْنَا "Zeyd ile birlikte gazveye katıldım. O başımıza emir kılınıyordu." Buhari ve Muslim, Abdullah İbn-u Ömer RadıyAllahu Anhumâ'dan şöyle dediğini rivayet ettiler: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْثًا وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِمَارَتِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ: أَنْ تَطَعْتُوا فِي إِمَارَتِهِ ... **Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir birlik gönderdi. Başlarındaki emir Usâme İbn-u Zeyd idi. Bazıları onun emirliği hakkında kötü konuşular. Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: Şimdi siz onun emirliğine dil uzatıyorsunuz. Daha önce de babasının emirliğine dil uzatmıştınız. Allah'a yemin olsun ki o emirliğe nasıl tamamen layıksa...**" Sahabe Rıdvânullahi Aleyhim Mute ordusunu، جيش الأمراء "emirler ordusu" olarak isimlendiriyorlardı. Muslim Burayde'den şöyle dediğini rivayet etti: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْ صَاهٍ ... **Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir orduya ya da seriyyeye bir emir tayin ettiğinde ona tavsiyede bulunurdu...**"

Harbiye Dairesi, maddede belirtildiği gibi silahlı kuvvetler ile ilgili tüm işleri üstlenir. Muharip kâfirler üzerine casuslar göndermek de Harbiye Dairesinin salahiyetlerine dâhil edilir. Bu amaçla Harbiye Dairesine bağlı bir idare kurulur.

Harbiye Dairesinin belirtilen işlerinin delilleri, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in sîretinde meşhurdur. Bu delillerden bazıları şunlardır:

Donanımın delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرَبِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ **Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihad için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını hem kendi düşmanlarınızı hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.**" [Enfâl 60] İbn-u Sa'd Tabakât'ta Mekhûl'dan şöyle rivayet etti: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ **Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Taif halkını kırk gün boyunca mancınık ateşine tâbi tuttu.**" İbn-u İshak Sîret'inde şöyle dedi: حَدَّثَنِي مَنْ أَتَى بِهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلَ

Sika olan bir kişi bana İslâm'da mançırıkla ilk atış yapan kişinin Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem olduğunu tahdis etti."

Eğitimin delilleri:

Muslim, Ukbe İbn-u Âmir'den Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i minberdeyken şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etti: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا أَلَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ **"Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın** **Dikkat edin! O, güç atmaktadır. Dikkat edin! O, güç atmaktadır. Dikkat edin! O, güç atmaktadır."**

Buhari, Seleme İbn-u Ekvâ Radiyallahu Anh'ın şöyle dediğini rivayet etti: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَعْرِ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ازْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ رَامِيًا، ازْمُوا وَأَنَا مَعَ بَنِي فَلَانٍ، قَالَ: فَأَمْسَكَ أَحَدُ الْعَرَبِيِّينَ بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ؟ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَهُمْ؟ قَالَ: ازْمُوا وَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ **"Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem çarşıda ok yarışı yapan Benî Esleme'den bir gruba rastladı. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Ey İsmail oğulları atın, zira atalarınız da atıcı idiler. Atın, ben filan kabileyi tutuyorum. (Ravi) dedi ki: Gruplardan biri ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Size ne oldu ki atmıyorsunuz? Dediler ki: Yâ RasulAllah! Sen onları tutarken nasıl atalım? Dedi ki: Atın! Ben sizi, hepinizi tutuyorum."**

Muslim şöyle rivayet etti: أَنْ فُقَيْمًا اللَّحْمِيَّ قَالَ لِعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ: تَحْتَلِفُ بَيْنَ هَذَيْنِ الْعَرَضَيْنِ وَأَنْتَ كَبِيرٌ يَشُقُّ عَلَيْكَ، قَالَ عُقْبَةُ: أَلَوْلَا كَلَامٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ أَغَانِيهِ، قَالَ الْحَارِثُ: فَقُلْتُ لِابْنِ شِمَاسَةَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالَ: إِنَّهُ قَالَ: مَنْ عَلِمَ الرَّمِيَّ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا، أَوْ قَدْ عَصَى **"Fukeym el-Lahmî, Ukbe İbn-u Âmir'e dedi ki: Sen yaşlı birisi olduğun hâlde bu iki hedef arasında gidip geliyor-sun ki bu sana meşakkat veriyor olmalı. Ukbe dedi ki: Eğer Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den işittiğim bir söz olmasaydı kendimi sıkıntıya sokmazdım. Hâris dedi ki: İbn-u Şemese'ye, O söz nedir? dedim. Dedi ki: Kim atıcılığı öğrenir, sonra da onu bırakırsa bizden değildir -veya- asi olmuştur."**

Ebû Davud ile Hakim'in rivayet ettiği ve Zehebi'nin sahihleyip onlara muvafakat ettiği ve lafzı Ebû Davud'a ait olan hadiste Halid İbn-u Zeyd'in şöyle dediğini rivayet ettiler: كنت رامياً أرامى عقبة بن عامر، فمر بي ذات يوم فقال: يا خالد أخرج بنا نرمي، فأبطأت عليه فقال: يا خالد تعال أحذتك ما حدثني إن الله عزَّ وجلَّ يُدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ نَعْرِ "رسول الله، وأقول لك كما قال رسول الله: الْجَنَّةُ: صَانِعَةٌ يَحْتَسِبُ فِي صَنْعَتِهِ الْحَيْرَ، وَالرَّامِي بِهِ، وَمُنْبَلَةٌ، وَارْمُوا وَارْكَبُوا، وَأَنْ تَرْمُوا

أَحْبُ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَزْكَبُوا، لَيْسَ مِنَ اللَّهْرِ إِلَّا ثَلَاثٌ: تَأْدِيبُ الرَّجُلِ فَرَسَهُ، وَمُلاَعَبَةُ أَهْلِهِ، وَرَمِيَهُ **“Ukbe İbn-u Âmir ile ok atan bir atıcıydım. Bir gün bana uğradı ve dedi ki: Ey Halid hadi dışarı çık da ok atalım. Derken geciktim ve dedi ki: Ey Halid, gel sana Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in bana haber verdiği bir şeyi haber vereyim. Sana Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in buyurduğu üzere söylüyorum: Şüphesiz ki Allah Azze ve Celle bir ok sebebiyle şu üç kişiyi Cennet’e sokar: Onu yaparken hayrını uman (karşılığını Allah’tan bekleyen) kimse, onu atan ve onu taşıyan kimsedir. Ok atınız, ata bininiz. Ok atmanız bana ata binmenizden daha sevimlidir. Şu üç şeyden başka oyun yoktur: Kişinin atını terbiye etmesi, ailesi ile oynaşması, yayı ve oku ile atması. Kim öğrendikten sonra ondan yüz çevirerek atışı terk ederse bir nimeti terk etmiş -veya (ravi) dedi ki- ona nankörlük etmiş olur.”**

Ordu için gerekli olan kültürün delilleri:

İn Allah Teâlâ Tevbe Suresi’nde şöyle buyurdu: إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًّا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بَبَيْعِكُمْ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ **“Muhakkak ki Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, (karşılığında) kendilerine Cennet verilmek üzere satın almıştır. Onlar ki Allah yolunda savaşır, öldürürler ve öldürülürler. (Bu), Allah’ın Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da üzerine aldığı hak bir vaattir. Allah’tan daha çok ahbine vefa gösteren kim vardır? O hâlde O’nunla yaptığınız bu alışverişten dolayı sevinin. İşte bu, gerçekten büyük kazançtır. O tövbe edenler, o ibadet edenler, o hamdedenler, o oruç tutanlar, o rükûya varanlar, o secdeye kapananlar, o marufu emredip münkerden alıkoyanlar ve Allah’ın koyduğu sınırı koruyanlar... Müjdele o müminleri!”** [Tevbe 111-112] Dolayısıyla Allah *Subhanehû*, o müjdelenen kimselerden olmamız için canlarımızı ve mallarımızı harcamamızla yetinmemiştir. Bilakis bunlara artı olarak tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, salâhı kılan, marufu emreden ve münkerden nehyeden, Allah’ın hadlerini koruyan, bu hadlerin sınırında duran ve bunları aşmayan kimselerden olmalıyız. Hatta selâmetin güvencesi için bu hadler ile aramıza mesafe koymalıyız.

Allah *Subhanehû* şöyle buyurdu: اصْبِرُوا وَصَابِرُوا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **“Ey iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) sebat gösterin, (cihad) için hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah’tan ittikâ edin ki kurtuluşa erişebilirsiniz.”** [Âl-i İmrân 200]

Buhari ve Muslim, Sehl İbn-u Sa’d es-Saîdî *RadiyAllahu Anh’dan* Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in* şöyle buyurduğunu rivayet ettiler: رَبِطْ يَوْمَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَيِّرْ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا، وَمَوْضِعَ سَوْطِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ حَيِّرْ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا، وَالرُّوحَةَ يَرُوحُهَا الْعَبْدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ الْعَنْوَةَ، حَيِّرْ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا **“Allah yolunda bir gün ribatta bulunmak dünya ve dünyada bulunan şeylerden daha hayırlıdır. Sizden birinizin Cennet’teki kamçı kadar yeri dünya ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır. Kulun Allah yolundaki bir gece veya sabah yolculuğu dünya ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır.”**

Buhari, Abdullah İbn-u Ebî Evfâ *RadiyAllahu Anh’dan* Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in* şöyle buyurduğunu rivayet etti: **“Bilin ki Cennet kılıçların gölgesi altındadır.”**

Buhari, Abdurrahman İbn-u Cubeyr’dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in* şöyle buyurduğunu rivayet etti: **“Ayakları Allah yolunda tozlanmamış kula ateş dokunur.”**

Hakim, Zeheb’inin sahihleyip muvafakat ettiği Umrân İbn-u Husayn *RadiyAllahu Anh’dan* Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in* şöyle buyurduğunu rivayet etti: **“Bir kişinin Allah yolunda bir saftaki yeri, Allah katında bir kişinin altmış sene ibadetinden daha efdaldir.”**

Buhari, Ebî Hurayra *RadiyAllahu Anh’dan* Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in* şöyle buyurduğunu rivayet etti: **“Cennet’te Allah’ın yolunda cihad edenler için hazırladığı yüz derece vardır ki iki derece arası gökle yer arası kadardır.”**

Muslim, Enes’ten şöyle dediğini rivayet etti: **“فَدَنَا الْمَشْرِكُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَوْمُوا إِلَى جَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ، قَالَ: يَقُولُ عُمَيْرُ بْنُ الْحُمَامِ الْأَنْصَارِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، جَنَّةٌ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: بَخِ بَخِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ بَخِ بَخِ؟ قَالَ لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا رَجَاءُ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا، قَالَ: فَإِنَّكَ مِنْ أَهْلِهَا، فَأَخْرَجَ تَمْرَاتٍ مِنْ قَرْنِهِ فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُنَّ، ثُمَّ قَالَ: لَيْسَ أَنَا حَبِيبٌ حَتَّى أَكُلَ تَمْرَاتِي هَذِهِ إِنَّهَا لِحَيَاةٍ طَوِيلَةٍ، قَالَ: فَرَمَى بِمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ التَّمْرِ ثُمَّ**

“Müşrikler yaklaşıncı Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Genişliği semavat ve arz kadar olan Cennet'e koşun! Umeyr İbn-u Humâm el-Ensârî: Yâ Rasulullah! Semavat ve arz genişliğinde mi? diye şaşkınlık içinde sorunca Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Evet! cevabını verdi. Umeyr (hayretinden): Bak, bak, dedi. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Niye (şaşkınlıkla) bak, bak dedin? diye sorunca; Hayır vallahi yâ Rasulullah, o Cennet ehlinden biri olmak ümidiyle, deyince Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem: Sen Cennet ehlindensin, müjdesini ona verdi. Bunun üzerine Umeyr yanında taşıyıp yediği hurmaları çıkardı ve: Eğer şu hurmaları yiyecek kadar yaşarsam muhakkak bu çok uzun bir hayat olur, diyerek onları yere fırlattı. Sonra onlarla savaşımaya daldı ve nihayet katledildi.”

Savaşıma teşvikin delilleri:

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ** *“Artık Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası (sebebiyle) sorumlu tutulmazsın. Müminleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar (güçleriyle size zarar vermelerini önler). Allah'ın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.”* [Nisa 84]

Ve şöyle buyurdu: **يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ** *“Ey Nebi! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüze galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.”* [Enfâl 65]

İbn-u İshak'tan şöyle dediği rivayet edildi: **ثُمَّ حَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّاسِ فَحَرَّضَهُمْ وَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يُفَاتِلُهُمُ الْيَوْمَ رَجُلٌ فَيَقْتُلُ صَابِرًا** *“Sonra Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, insanların karşısına çıkararak onları (savaşa) teşvik etti ve şöyle dedi: Muhammed'in nefsinin elinde bulundurana yemin olsun ki bir adam bugün onlarla savaşmada sabredip sevabını Allah'tan umarak (cepheden kaçmaksızın) öldürülürse Allah onu Cennet'e sokacaktır...”*

Ahmed, sahih isnad ile Ebî Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet etti: **... فَنَظَرَ قِرَانِي فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، قُلْتُ: لَيْتَنِيكَ رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ فَقَالَ: اهْتَفَى لِي بِالْأَنْصَارِ وَلَا يَأْتِينِي إِلَّا أَنْصَارِي، فَهَتَفْتُ بِهِمْ فَجَاءُوا، فَطَافُوا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:**

تَرَوْنَ إِلَىٰ أُوَيْشَاقِ فُرَيْشٍ وَأَتْبَاعِهِمْ؟ ثُمَّ قَالَ بِيَدَيْهِ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى: حَصْدًا حَتَّىٰ تُؤَافُونِي بِالصَّفَا... **Bakinca beni gördü ve dedi ki: Yâ Ebâ Hurayra! Dedim ki: Buyur ey Allah'ın Rasulü. (Ravi) Allah'ın Rasulü dedi ki: Bana Ensarı çağır, Ensarımdan başkası gelmesin. Hemen onları çağırdım ve Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in etrafını sardılar ve dedi ki: Kureyş'in ayak takımını ve taraftarlarını görüyor musunuz? Sonra iki elini birbirine kavuşturarak dedi ki: Benimle Safa'da buluşuncaya kadar onları ekin biçer gibi biçiniz..."**

Muslim, İbn-u Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ ... فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ عِبَاسٍ، نَادَىٰ أَصْحَابَ السَّمُرَةِ، فَقَالَ عَبَّاسٌ - وَكَانَ رَجُلًا صَيِّبًا - فَقُلْتُ بِأَعْلَىٰ صَوْتِي: أَيُّنَ أَصْحَابِ السَّمُرَةِ، قَالَ: قَوْلَ اللَّهِ لَكَأَنَّ عَطْفَتَهُمْ جِبِينَ سَمِعُوا صَوْتِي عَطْفَةُ الْبَقْرِ عَلَىٰ أَوْلَادِهَا، فَقَالُوا: يَا لَلْبَيْتِ يَا لَلْبَيْتِ **"Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte Huneyn Günü'ne şahit oldum... Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Ey Abbas! Ashabu's Semure'ye seslen. Bunun üzerine -gür sesli biri olan- Abbas dedi ki: Sesimin çıktığı kadar, Ashabu's Semura nerede? dedim. Abbas dedi ki: Vallahi sesimi işittikleri anda âdeta ineğin yavrularına geldiği gibi geliyorlardı. Dediler ki: Buyur emrindeyiz, buyur emrindeyiz..."**

Düşmanla karşılaşma anında sabretmenin ve sebat göstermenin delilleri: Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا **"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz."** [Enfâl 45]

Ve şöyle buyurdu: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **"Ey iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) sebat gösterin, (cihad) için hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan ittikâ edin ki kurtuluşa erişebilirsiniz."** [Âl-i İmrân 200]

Ve şöyle buyurdu: ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِن بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا **"Sonra şüphesiz ki Rabbin, türlü eziyetlere uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah uğrunda savaşan ve sabreden kimselerden yanadır. Rabbin şüphesiz bundan sonra da bağışlar ve merhamet eder."** [Nahl 110]

Muslim, Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: لَمْ تُبَايِعْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمَوْتِ، إِنَّمَا بَايَعْنَاهُ عَلَىٰ أَنْ لَا تَقُورَ **"Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e ölüm üzerine biat etmedik. Ona ancak kaçmamak üzere biat ettik."**

Buhari, Abdullah İbn-u Ebî Evfâ'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti: *إِذَا تَقِيَّتُمْهُمْ فَاصْبِرُوا* “**Onlarla (düşmanla) karşılaştığımızda sabredin.**”

Hazırlıksız yakalanmaması için ordunun tayakkuz hâlinde olmasının delilleri:

Buhari, Ebî Hurayra'dan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *... طُوبَى لِعَبْدٍ آخِذٍ بِعِمَّانٍ فَرَسِيهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَشَعَثَ رَأْسُهُ، وَإِنْ كَانَ فِي السَّاقَةِ كَانَ فِي السَّاقَةِ، إِنْ مُعْبِرَةٌ فَنَمَاءُ، إِنْ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ، وَإِنْ كَانَ فِي السَّاقَةِ كَانَ فِي السَّاقَةِ، إِنْ شَفَعَ لَمْ يُشَفَّعْ* “**Saçını başını taramadan ayağının tozuyla Allah yolunda atının dizginlerine yapışan kula müjdeler olsun ki o, izin verilsin ya da verilmesin şfaat edilsin ya da edilmesin nöbette ise nöbette kalır, ordunun gerisinde ise gerisinde kalır.**”

Tirmizi, hasen dediği bir hadiste İbn-u Abbas'tan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ حَسْبِيَةِ اللَّهِ، وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ* “**İki göz vardır ki onlara ateş dokunmaz: Allah korkusuyla ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet tutan göz.**”

Hakim, Zehebî'nin sahihleyip muvafakat ettiği hadiste İbn-u Ömer *RadiyAllahu Anhumâ*'dan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti: *أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بَلِيَّةٍ أَفْضَلُ مِنْ لَيْلِيَةِ الْقَدْرِ، حَارِسٌ حَرَسَ فِي* “**Size kadir gecesinde daha efdal olan bir geceyi haber vereyim mi? Ailesine dönmek (şehit olma) ümidiyle korku yurdunda nöbet tutan nöbetçidir.**”

Madde-62: Cihad Müslümanlara farzdır. Askerî eğitim de mecburidir. Bu nedenle on beş yaşına basan her Müslüman erkeğin, cihada hazırlanmak için askerî eğitim görmesi farzdır. Fakat asker olmak farz-ı kifayedir.

Bu maddenin delili; Kitap ve Sünnet'tir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ* “**Fitne kalmayınca ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!**” [Enfâl 39] Ve şöyle buyurdu: *فَقَاتِلُوا أُمَّةَ الْكُفْرِ* “**Küfrün liderleriyle savaşın.**” [Tevbe 12] Enes'ten Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edildi: *جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْبِيئِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ* “**Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihad edin!**” [Ahmed ve Nesai tahrici]

etti/Lafız Nesaî'ye ait/ Nesaî ile Hakim sahihledi ve Zehebî muvafakat etti.] Muaz İbn-u Cebel'den Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edildi: **"Allah yolunda cihad İslâm'ın zirve sütunudur."** [Ahmed] Mademki şeran talep edilen düşmanı kahretme ve beldeleri fethetme yönü üzere savaşı gerçekleştirebilmek için bugün askerî eğitim kaçınılmazdır o hâlde [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **"Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir."** kaidesine binaen bu eğitim de cihad gibi farzdır. Zira savaş talebi askerî eğitimi de kapsamaktadır. Çünkü **"Onlarla savaşın!"** emri genel olup hem bir savaş emridir, hem de bu savaş emrini yerine getirebilmeye yönelik her şey için bir emirdir. Bunun da ötesinde Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmaktadır: **"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın!"** [Enfâl 60] Yüksek askerî eğitim ve uzmanlık, şüphesiz kuvvet hazırlıklarındandır. Çünkü savaşabilmek için bunların varlığı kaçınılmazdır. O hâlde askerî eğitim de teçhizat, mühimmat ve benzerleri gibi kuvvettendir. Askerlik ise insanları sürekli bir şekilde silah altında tutarak ordu içerisinde askerleştirmektir. Bu da cihad ve cihadın gerektirdikleri ile -ki bu farzdır- fiilen kâim olan mücahitler çıkartmak anlamına gelmektedir. Çünkü cihad ile kaim olmak, -düşman ister bize saldırınsın isterse saldırmasın- sürekli devam eden bir farzdır. İşte bundan dolayı askerlik farz-ı kifayedir.

Cihadın sadece devletin tebaasından Müslümanlara farz olmasına gelince, çünkü cihad ayetlerinde farz kılınan savaş kâfirler sınıfına yönelik bir savaştır ve kâfir için bu mümkün değildir. Binaenaleyh bu anlamda cihad gayrimüslimlere farz olmaz. Ancak devletin tebaasından olan gayrimüslimlerin Müslümanlarla birlikte düşmana karşı savaşmaları caizdir. Çünkü bir müşrik olduğu hâlde Kuzman, Uhud günü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ashabı ile birlikte müşriklere karşı savaşmak için yola çıktı ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ona mani olmadı.

Cihadın kadınlara değil de sadece erkeklere farz olmasına gelince, Ahmed ve İbn-u Mâce, Aişe *RadiyahAllahu Anha'*dan şöyle dediğini rivayet ettiler: **"Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü, kadınlara da cihad var mı? Dedi ki: نَعَمْ عَلَيْهِنَّ جِهَادٌ لَّا قِتَالٌ فِيهِ: الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ." Evet onlara savaşın olmadığı bir cihad var ki o, hac ve umredir."**

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem kendisi ile birlikte savaşan Yahudilerden bir topluluğa pay verdi.” [Tirmizi tahrir etti ve Zuhri’nin mürsellerinden] İbn-u Kudame bu hadisi Muğnî’de delil getirdi. Ve şöyle rivayet edildi: **أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ حَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ وَهُوَ عَلَى شِرْكِهِ، فَاسْفَأَهُمْ لَهَا، وَأَعْطَاهُ مِنَ الْغَنَائِمِ مَعَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ** **“Safvân İbn-u Umeyye, şirk üzere olduğu hâlde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte Huneyn’e çıktı. Sonra müellefe-i kulûb ile birlikte Huneyn ganimetlerinden ona da verildi.”** [İbn-u Kudame Muğnî’de ve İbn-u Hişam Sîret’te zikrettiler]

Buhari, Ebî Hurayra Radiyallahu Anh kanalıyla Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu tahrir etti: **يَا بِلَالُ قُمْ فَادِّينَ لَا يَدْخُلُ** **“Ey Bilal, kalk ilan et; Cennet’e ancak müminler girer ve muhakkak ki Allah bu dini facir kimse ile takviye eder.”** İbn-u İshak ise Sîret’te bir müşrik olduğu hâlde Kuzman’ın Uhud Günü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in ashabı ile birlikte (savaşmak için) yola koyulduğunu, müşriklerden sekiz veya yedi kişiyi öldürdüğünü hatta Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu zikretti: **إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا التَّيِّبَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ** **“Muhakkak ki Allah, bu dini facir bir kimse ile takviye eder.”** Şevkani bu hadisi Durar-il Mudiyye ve Neyl-ul Evtâr’da zikretti ve bunun siyer sahipleri yanında sabit olduğunu söyledi.

İşte bu deliller, bir kâfirin İslâm ordusu ile birlikte olmasından ve ordudaki varlığından ötürü ona karşılık verilmesinin caiz olduğuna delâlet eder. Üstelik icâranın (ücret ile tutmanın) tarifinin, “bir bedel karşılığında bir menfaat üzerinde yapılan akit” olması; ücret ile tutanın, ücret ile çalıştırdığı kimseden sağlayabileceği her tür menfaat üzerindeki icâranın caiz olduğuna delâlet etmektedir. Askerlik ve savaş için bir şahsı ücret ile tutmak da bu kapsama dâhildir. Çünkü bu da menfaattir. Ancak bu, mezkûr delillerin vakiasının açıkladığı üzere küfrün rayesi altında değil Müslümanların rayesi altında olmasıdır. Zira Müslümanlarla birlikte savaşan kâfirler, onlarla birlikte küfrün rayesi altında değil Müslümanların rayesi altında savaşmışlardır. Yani Müslümanların ordusu içinde birer asker olarak savaşmışlardır. Binaenaleyh zimmet ehlinin ücret karşılığında Müslümanların ordusu içinde savaşmaları caizdir. Şöyle ki Halife, onların Müslümanların ordusu içinde birer asker olarak savaşmalarında Müslümanlar için zarar olmayıp menfaat olduğunu görürse bu durumda Müslümanların ordusu içinde savaşmaları ve onlara ücret vermeleri

caiz olur. Yani bu onlara mubah olur. Ancak İslâm ordusuna girmelerinde bir zarar olursa usulde zikredilen iki şıkkı ile zarar kaidesi gereği mubahın kollarından olan bu kol, zarar vermesinden dolayı yasaklanır.

Gayrimüslimler açısından böyledir. Müslümanlar açısından ise şöyledir: Her ne kadar cihad bir ibadet ise de bir Müslümanın askerlik ve savaş için ücret ile tutulması da caizdir. Çünkü icâranın delili geneldir. Eğer imkânlar yeterli değilse ibadette de icâra caizdir. Zira *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: *إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ* **“Şüphesiz karşılığında ücret almaya en çok hak kazandığınız şey Allah’ın Kitabı’dır.”** [Buhari, İbn-u Abbas yoluyla rivayet etti.] Allah’ın kitabını öğretmek bir ibadettir. Dolayısıyla Müslümanların Kur’an öğretmek, imamlık yapmak, ezan okumak için -ki bunlar ibadettir- ücret ile tutulması caiz olduğu gibi cihad ve askerlik için ücret ile tutulması da caizdir. Müslümanların -üzerlerine farz-ı ayn olsa bile- cihad için ücret ile tutulmalarının cevazına ilişkin delil, oldukça açık bir şekilde varit olmuştur. Ahmed ve Ebû Davud, Abdullah İbn-u Amr’dan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *لِلْغَازِي أَجْرُهُ وَلِلْجَاعِلِ أَجْرُهُ وَأَجْرُ الْغَازِي هَمُّهُ* **“Gazi için ecir vardır. Câil için ise hem ücreti hem de gazinin eciri vardır.”** Gazi, kendisi adına gaza edendir. Câil ise ücret ile başkası adına gaza edendir. Kamus el-Muhit’te şöyle denilmiştir: *والجعالة مثلثة ما جعله له على عمله، وتجاعلوا الشيء جعلوه* **“Ci’âle kişinin yaptığına karşılık verilen ücrettir. Bir şeyi tecâ’ul etmeleri, onu kendi aralarında ücretlendirmeleridir. Senin yerine gazveye gittiğinde gazi için de cu’l (ücret) vardır.”** Dolayısıyla hadis, bir kimsenin kendisi adına gaza etmesi için başka birisine ücret vermenin yani gazve için ücret ile adam tutmanın cevazını beyan etmektedir. Nitekim Beyhaki, Cubeyr İbn-u Nufeyr’den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle dediğini rivayet etti: *مَثَلُ الَّذِينَ يُعْزُونَ مِنْ أُمَّتِي، وَيَأْخُذُونَ الْجُعَلَ، وَيَتَّقُونَ عَلَى عَدُوِّهِمْ، مَثَلُ أُمِّ مُوسَى،* **“Ümmetim’den gaza edip de cu’l (ücret) alan ve düşmanlarına karşı güç kazananın misali, kendi çocuğunu emziren ve ücretini alan Musa’nın annesinin misalidir.”** Bu hadisi Saîd İbn-u Mansur da tahrir etti. Buradaki ecir, ücret demektir. İşte bu nedenle askerlere, memurlar gibi maaş verilir.

Madde-64: Ordu için livâlar (sancaklar) ve râyeler (bayraklar) yapılır. Halife, ordu komutanlığına tayin ettiği kişiye livâyı teslim eder. Fakat rayeleri, livâların başkanları teslim ederler.

1. Hem اللواء livâ hem de الراية râye, lugatte العلم alem olarak geçer. Kamus el-Muhit'in رَوِي maddesinde şöyle geçti: ...Râye alemdir ve çoğulu رايات râyâttir. لَوِي maddesinde ise şöyle geçti: ...Livâ alemdir ve çoğulu ألوية elviyedir. “

Sonra Şâri, bunların her birine kullanıldığı yere göre aşağıdaki şekilde şer'î bir mana verdi:

Livâ beyazdır ve üzerinde siyah hat ile محمد رسول الله لا إله إلا الله yazılıdır. Ordunun emirine veya ordunun komutanına bağlanır. Bu, onun yeri için bir alâmettir. Her nereye yerleşirse yerleşsin, bu (livâ) o yere eşlik eder. Livânın ordunun emirine bağlanmasının delili şudur: *“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem fetih günü Mekke'ye beyaz bir livâ ile girdi.”* [İbn-i Mâce Câbir'den rivayet etti.] Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem fetih günü yani Mekke'nin fetihinde ordunun emiri idi. Aynı şekilde Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, livâları gönderdiği orduların emirine bağlandı. Nitekim H. 734 senesinde vefat eden ve insanların efendisinin oğlu olarak bilinen İmam Hafız Eb'ül Feth'in “Uyûn-ul Eser Fî Funûn-ul Megâzî ve Şemâil ve's Siyer” adlı eserinde şöyle geçmiştir: *“...Hicretinin on birinci senesi Safer ayının çıkmasına dört gecenin kaldığı pazartesi günü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, insanlara Rumlarla savaşmak için hazırlanmalarını emretti. Ertesi gün olunca Usame b. Zeyd'i çağırdı ve dedi ki: سر إلى موضع مقتل ابيك فاطنهم الخيل فقد وليتك هذا الجيش Babanın öldürüldüğü mekâna doğru hareket et ve onlara at hazırla. Zira seni bu orduya komutan tayin ettim... Çarşamba günü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in ağırsı başladı... Perşembe günü sabahı livâyı kendi eliyle Usâme'ye bağladı sonra da ona dedi ki: اغز بسم الله وفي سبيل الله فقاتل من كفر بالله فخرج بلوائه معقوداً.. Allah'ın yolunda Allah'ın adıyla gazvet ve Allah'ı inkâr edenlerle savaş. Sonra livâsı bağlanmış olarak yola koyuldu...”*

Râye siyahtır ve üzerinde beyaz hat ile محمد رسول الله لا إله إلا الله yazılıdır. (Tabur, tümen ve ordunun diğer birimleri gibi) Ordu birliklerinin komutanları ile beraber bulunur. Bunun delili, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Hayber'de ordunun komutanı iken söylediği şu kavlidir: *لَأُعْطِينَ الرَّايَةَ، أَوْ لَيَأْخُذَنَّ الرَّايَةَ، عَدَا رَجُلًا يُحِبُّهُ اللهُ وَرَسُولُهُ، أَوْ قَالَ يُحِبُّ*

sun isterse ordu emirinin tayin ettiği bir başkası olsun- savaş esnasında meydanda taşınması için râye kendisine verilir. Bunun için أم الحرب umm-ul harb olarak isimlendirildi. Zira o, muarekenin komutanı tarafından meydanda taşınır.

Bu nedenle gerçekleşecek bir savaş hâlinde, muarekenin her komutanında tek bir râye olur. Bu, o zamanlar herkes tarafından bilinen bir meseleydi ve yükseltilmiş duran râye muareke komutanının kuvvetliliğinin bir delili idi. Bu da orduların savaşlarının örflerine göre bağlı kalınılan idari bir düzenlemedir.

Nitekim daha haberi askerlere ulaşmadan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* insanlara Zeyd'in, Cafer'in ve İbn-u Ravâha'nın şahadetini ilan ediyordu: *أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَهَا جَعْفَرٌ فَأُصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَهَا عَبْدُ اللَّهِ بِنُ زَوْأَةَ فَأُصِيبَ* **“Zeyd râyeyi aldı ve vuruldu, sonra Cafer onu aldı ve o da vuruldu, sonra İbn-u Ravâha onu aldı ve o da vuruldu.”**

Keza gerçekleşecek savaş hâlinde, ordunun meydandaki komutanı bizzat Halife olursa, sadece râyelerin değil livânın da muarekede yükseltilmesi caizdir. Nitekim Sîret-i İbn-i Hişâm'da büyük Bedir Gazvesi hakkındaki hadiste muareke sırasında hem livâ hem de râye bulunduğu varit oldu. Zira Sîret'te şöyle varit olmuştur: *قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَدَفَعَ اللُّوَاءَ إِلَى مُصْعَبِ بْنِ عُمَيْرِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ مَنَاظِ بْنِ عَبْدِ الدَّارِ قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: وَكَانَ أُنْبِيضَ ... وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَكَانَ أَمَامَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَايِنَانِ سَوْدَاوَانِ: عَلِيٌّ* **“İbn-u İshak dedi ki: Livânın, Musab İbn-u Umeyr İbn-u Hâşim İbn-u Abdu Menaf İbn-u Abdi ed-Dâr'a teslim edildiğini ve beyaz olduğunu söyledi... İbn-u İshak devamla dedi ki: Biri Ali İbn-u Ebî Talib'le -ki ona Ukab denilmekteydi- ve diğeri Ensâr'dan bazılarıyla birlikte olmak üzere Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in önünde iki siyah râye vardı.”**

Fakat barış hâlinde veya muareke sona erdikten sonra, -Amr İbn-ul Âs ordusu hakkındaki Harîs İbn-u Hassan el-Bekrî hadisinde geçtiği gibi- ordunun tümenleri, taburları, tugayları ve diğer birlikleri tarafından yükseltmek üzere râyeler orduya dağıtılır.

İslâm'da bağlanan ilk livâ, Abdullah İbn-u Cahş'ın livâsıdır ve Sa'd İbn-u Malik el-Ezdî'ye içerisinde beyaz bir hilalin olduğu siyah râye bağlanmıştır. İşte bunların hepsi ordunun livâları ve râyeleri olmasının kaçınılmaz ve ordunun başına tayin ettiği kimseye livâyı bağlayanın bizzat Halife olduğuna delâlet etmektedir. Râyelere gelince,

Halife'ye verilmesi de livâların emirlerine verilmesi de caizdir. Halife'ye verilmesinin caiz olması yukarıda geçen Seleme'nin şu hadisinden dolayıdır: *لَأُعْطِينَ الرَّايَةَ عَدَاً رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولَهُ...، فَأَعْطَاهَا عَلِيًّا* **“Yarın râyeyi Allah ve Rasulü'nü seven ve Allah ve Rasulü'nün de kendisini sevdiği bir adama vereceğim. Böylece Ali'ye verdi.”** Livâların emirlerine verilmesinin caiz olması ise iki rivayetinde *وإنما رايات سود* **“Siyah râyeler gördük/gördüm”** ifadesinin geçtiği Harîs İbn-u Hassan el-Bekrî'nin hadisinde anlaşılmaktadır. Bunun manası orduda birçok râyeler bulunuyordu demektir. Oysa ister gazveden dönmüş isterse gazveye gidecek olsun, o zaman ordunun komutanı tek kişiydi ve o Amr İbn-ul Âs idi. Bu demektir ki taburların komutanlarının yanında râyeler vardı. Onları bu râyelere tayin edenin Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* olduğuna delâlet eden bir şey bulunmamıştır. Ancak râyelerin taburların komutanlarına verilmesinin livâların emirlerine ait kılınması caizdir ve bunların hepsi caizdir yani mubah olsa da en uygun düzenleme budur.

Madde-65: Halife, ordunun başkomutanıdır. Ordunun kurmay başkanını tayin eden odur. Her bir orduya emir ve her bir kolorduya komutan tayin eden odur. Diğer ordu rütbelerini ise ordu komutanları ve livâ emirleri tayin ederler. Kurmaylığa tayin harp bilgi derecesine göredir. Tayin eden kurmay başkanıdır.

Hilâfet; şeriatın hükümlerini ikame etmek ve daveti âleme taşımak üzere dünyadaki tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Daveti âleme taşımanın esasî metodu ise cihaddır ki bu cihadı onun yani Halife'nin üstlenmesi kaçınılmazdır. Çünkü Hilâfet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bunu ondan başkasının ikame etmesi caiz değildir. Bundan ötürü cihad işlerini üstlenmek Halife'ye hastır. Ondan başkasının bu işler ile kaim olması caiz değildir. Her Müslüman cihad ile kaim oluyorsa da cihad ile kaim olmak bir şeydir, cihadı üstlenmek ise başka bir şeydir. Zira cihad, her Müslümana farzdır. Velakin cihadı üstlenmek, başkasına değil ancak Halife'ye aittir. Halife'nin, kaim olması farz hususlarda kaim olacıklara niyabet vermesi ise kendi mütalaası ve işrafı altında olması hâlinde caizdir. Mütalaasından bağımsız olarak ve işrafı dışında olması mutlak şekilde caiz değildir. Burada Halife'nin mütalaası, muavin için

olan mütalaa kabilinden değildir. Bilakis buradaki mütalaası, bizzat üstlendiği ve işraf ettiği hususlar altında kendisinden niyabet alanlara doğrudan yönelik olur. İşte ordu komutanlığı bu kayıt ile. Yani bizzat Halife'nin ordu komutanlığını, doğrudan gözetimi ve işrafı altında dilediği kimseye yüklemesi caizdir. Halife'nin ordu komutanlığını, kendi işraf ve kendi gözetimi altında olmaksızın, bir formalite olarak üstlenmesi ise caiz değildir. Çünkü Hilâfet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla cihad işlerini onun üstlenmesi gerekir. Onun için İslâmî olmayan diğer nizamalarda devlet başkanının ordunun başkomutanı olduğu söylenir ancak formalite bir komutan hâline getirilir ve orduya bağımsız bir komutan tayin edilir. Bu, İslâm nazarında bâtıldır ve şeriatın ikrar etmediği bir uygulamadır. Bilakis şeriat, ordunun fiilî komutanının Halife olmasını vacip kılar. Teknik, idari ve benzeri işlerdeki diğer komutanlıklara gelince, bunlar için niyabet vermek Halife'nin hakkıdır ve bunların komutanlık gibi fiilî gözetimi altında olması gerekmez.

Sonra Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ordunun hem fiilî liderliğini hem de muareke (çarpışma) komutanlığını bizzat üstleniyordu. Yine bizzat bulunmadığı savaşlara çıkan ordu birliklerine -ki bunlar seriyyelerdir- komutanlar tayin ediyordu. Her seriyyenin başına için bir komutana velâyet veriyordu. Bazen de -Mute Gazvesi'nde olduğu gibi- tayin ettiği komutanın katledilmesi hâlinde ona kimin halef olacağını da belirtiyordu. Nitekim Buhari, Abdullah İbn-u Ömer *RadiyAllahu Anhumâ'* dan şöyle dediğini rivayet etti: *أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ مُؤْتَةَ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فُتَيْلَ زَيْدٍ فَجَعَفَرُ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ مُؤْتَةَ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فُتَيْلَ جَعْفَرُ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ* “**Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem Mute Gazvesi'nde Zeyd İbn-u Hârise'yi emir tayin etti. Sonra Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Zeyd katledilirse Cafer'dir. Cafer katledilirse Abdullah İbn-u Ravâha'dır.**” Dolayısıyla ordu komutanlarını tayin eden Halife'dir. Livâların emirlerini tayin eden ve onlara livâ bağlayan da odur. Yine fırkaların komutanlarını tayin eden de odur. Nitekim Şam'a gönderilen Mute ordusu ve Usâme'nin ordusu gibi bir ordu, Livâ konumunda idi. Bunun delili Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Usâme için livâ bağlamış olmasıdır. Mekke çevresine gönderdiği Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs seriyyesi gibi Arap Yarımadası içerisinde muharebe edip dönen seriyyeler ise fırka konumunda idi. Bu da livâ emirleri ile fırka komutanlarının Halife tarafın-

dan tayin edilmesi gerektiğine delâlet etmektedir. Orduların emirleri ile seriyelerin komutanları dışındakilere gelince, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in onları tayin ettiği sabit olmamıştır. Bu da gazvelerde onların tayinleri işini komutanlarına terk ettiğine delâlet etmektedir. Genelkurmay başkanına gelince, o sadece teknik işlerden sorumludur. Dolayısıyla Halife'nin tayin ettiği herhangi bir ordu komutanı gibidir. Halife'nin emri altında olsa dahi, Halife'nin doğrudan üstlenmesi olmaksızın işi ile kaim olur.

Madde-66: Bütün ordu, özel ordugâhlara yerleştirilmiş tek bir ordu hâline getirilir. Ancak bu ordugâhlardan bazıları muhtelif vilâyetlere ve bazıları da stratejik mevkilere konuşlandırılmalıdır. Bazıları ise devamlı taşınabilir ve hareket edebilir ordugâhlar hâline getirilir ki bunlar vurucu kuvvetlerdir. Askerî ordugâhlar birçok gruplar hâlinde düzenlenir. Bu grupların her birine ordu ismi ve her birine ayrı ayrı numaralar verilir. Birinci ordu, üçüncü ordu gibi ya da âmilliklerden veya vilâyetlerden birinin adıyla adlandırılır.

İslâmî ordu, birçok ordudan müteşekkil tek bir ordu hâline getirilir. Bu ordulardan her bir orduya bir rakam verilir ki mesela, Birinci Ordu, İkinci Ordu, Üçüncü Ordu denilir ya da vilâyetlerden bir vilâyetin veya imâletlerden bir imâletin ismi verilir ki mesela, Şam Ordusu, Mısır Ordusu, San'a Ordusu denilir.

İslâmî ordu, özel kışlalara yerleştirilir. Her bir kışlaya askerî birlikler konulur. Bunlar ya tek bir ordu olur ya ordunun bir kısmı olur ya da birkaç ordu olur. Ancak bu kışlalar muhtelif vilâyetlere konuşlandırılmalı, bazıları da askerî üslere konuşlandırılmalıdır. Bazıları ise sürekli hareket kabiliyetine sahip mobil kışla/ordugâh hâline getirilir ki bunlar vurucu kuvvetlerdir. Her kışlaya özel bir isim verilir ki mesela Habbâniye kışlası/ordugâhı denilir. Yine her kışlanın özel bir râyesi olur.

Bu düzenlemeler; ya mubahlardan olur, mesela orduların vilâyetlerin isimleri ile veya muayyen rakamlar ile isimlendirilmesi gibi ki bunlar Halife'nin görüşüne ve içtihadına terk edilir ya da [ما لا يتم ... الواجب إلا به..] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı hususlar”** babından olur, mesela beldelerin korunması için, ordunun suğurlara (düşmana karşı gözetleme bölgelerine) yerleştirilmesi,

stratejik mekânlara konuşlandırılması ve benzerleri gibi ki bunlar olmazsa olmazdır.

Nitekim Ömer İbn-ul Hattab, ordu kışlalarını vilâyetlere dağıtmış, Filistin’de bir ordu/askerî birlik ve Musul’da bir ordu kurmuştu. Devletin merkezinde de bir ordu bulunuyordu. Ayrıca ilk komutta savaşmaya hazır, tetik vaziyetinde bulunan bir orduyu emri altında bulunduruyordu.

Madde-67: Orduda en yüksek seviyede askerî talim yapılmalıdır. Askerin fikrî seviyesi mümkün olduğunca yükseltilmeli, ordudaki her fert, icmâli de olsa İslâm hakkında uyanıklık kazanmasını sağlayan İslâmî kültür ile kültürlendirilmelidir.

Bu madde *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam*’ın şu kavlinin umumiliği kapsamına girer: **“طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ”** **İlmi (bilimi) talep etmek her Müslümana farzdır.** [İbn-u Mâce, Enes İbn-u Malik kanalıyla rivayet etti.] Zerkaşî, Tezekkere adlı eserinde şöyle dedi: *“Hafız Cemaleddin el-Mezî bu hadisin hasen derecesine ulaşan birçok kanalla rivayet edildiğini söyledi. Sahâvî ise bu hadisin İbn-u Şahin’e göre ravileri sika olan bir isnad ile şahidi olduğunu söyledi.”* İlim (bilim) kelimesi cins isim olup askerî ilim de dâhil her ilmi kapsar ki artık askerî ilimler her ordu için gerekli bir hâle gelmiş olup bunları öğrenmedikçe bir ordunun savaş yapması veya muarekeye girmesi imkânsızdır. Bunun içindir ki askerî ilimleri öğrenmek [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”** kaidesine binaen vaciptir. İslâmî kültüre gelince, ordunun görevlerini yapması için kendisine gerekli olan İslâmî kültürü öğrenmesi farz-ı ayndır. Bunların dışındakiler ise Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinde dolayı farz-ı kifayedir: **“Allah, her kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar.”** [Muaviye kanalıyla muttefekun aleyh ve Tirmizi İbn-u Abbas kanalıyla rivayet etti.] Bu ilim, her müslümana farz olduğu gibi İslâm Davetini yaymak için beldeler fetheden ordu için de farzdır hatta ordu için daha kuvvetli bir hükümdür. Fikrî seviyenin yükseltilmesine gelince, uyanıklık kabilinden olup dini ve hayatın işlerini kavramak için gereklidir. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinde uyanık olmaya teşvik eden bir işaret vardır: **“قُرْبٌ مُبْلَغٌ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ”** **Nice tebliğ edenler vardır ki işiten kimseden**

daha uyanıktır." [Ebî Bekre'nin hadisinden muttefekun aleyh ve lafız Buhari'ye ait.] Aynı şekilde Allah'ın Kur'an'daki şu kavillerinde fikrin/tefekkürün derecesine dair bir işaret vardır: لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **"Düşünüp fikreden bir topluluk için..."** [Yunus 24], لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا, **"Zira onların kendileriyle akledecekleri kalpleri olurdu."** [Hacc 46]

Madde-68: Her bir askerî ordugâhta; yüksek askerî malumata sahip, plan çizme ve savaş tevcihinde tecrübe sahibi yeterli miktarda kurmay bulundurulmalı, ordudaki kurmayların sayısı mümkün olduğunca çoğaltılmalıdır.

Bu maddenin delili; 67. maddenin delili olan [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **"Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir."** kaidesidir. Zira ordu, askerî eğitimi teorik olarak talim ile ve pratik olarak sürekli uygulama ve eğitim ile hazmetmezse muarekeye girmesine ve planlar çizmesine olanak sağlayacak deneyime sahip olamaz. Bunun içindir ki ordunun her an cihad ve muarekeye girmek için hazır kıta bulunması için hem yüksek askerî eğitimin verilmesi hem de sürekli malumatın ve eğitimin olması farzdır. Mademki her kışlada bir ordu bulunmakta ve her bir kışlanın da direkt muarekeye girmeye muktedir olması gerekmektedir o hâlde, [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **"Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir."** kaidesine binaen her kışlada yeterli sayıda kurmay bulunması gerekir.

Madde-69: Orduda, İslâm ordusu vasfıyla görevini yapmasına imkân veren silah, cephane, teçhizat, levazım ve mühimmat bulundurulmalıdır.

Bu maddenin delili; Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرَبِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ **"Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihad için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını hem kendi düşmanlarınızı hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız."** [Enfâl 60] Dolayısıyla savaş için hazırlık yapmak farzdır. Bu hazırlığın ise hem düşmanları hem de tebaanın içindeki münafıkları korkutacak şekilde görünür olması gerekir. Zira Allahu Teâlâ'nın تُرْهَبُونَ **"korkutasınız"** kavli hazırlığın illetidir. Dolayısıyla kendisi için koyulduğu illet -ki

düşmanı ve münafıkları korkutmaktır- gerçekleşmedikçe hazırlık tamamlanmış olmaz. Korkutma hâsıl oluncaya kadar ordu için silah, mühimmat, levazım ve diğer teçhizatların temin edilmesinin farziyeti işte buradan gelmektedir ve bu ordunun misyonunu -ki İslâm davetini yaymak için cihaddır- yerine getirmeye muktedir olması için evla babındandır. Allahu Teâlâ, bize hazırlık yapılmasıyla ilgili ayet ile hitap ederken hazırlığın illetinin hem görünür düşmanları hem de görünmez düşmanları korkutmak olduğunu belirtmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَيْلِ: "Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihad için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını hem kendi düşmanlarınızı hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız."** [Enfâl 60] Ayetin çok dikkatli bir şekilde mülâhaza edilmesi gerekir ki Allah, hazırlığı savaş için değil ancak korkutmak için emretmiştir. Bu ise etkili bir üsluptur. Çünkü düşmanın Müslümanların gücünü bilmesi onu Müslümanlara saldırmaktan ve Müslümanlarla yüz yüze gelmekten korkutur. Bu ise savaşları kazanmanın ve zafer elde etmenin en etkin üslubudur.

İç Güvenlik

Madde-70: İç Güvenlik Dairesi, güvenlik ile ilgili her şeyin idaresi ve iç güvenliği tehdit eden her şeyin engellenmesi ile ilgilendir. Beldelerdeki güvenliği polis vasıtasıyla muhafaza eder. Halife'den bir emir olmaksızın ordudan destek istemez. Bu dairenin başkanı "İç Güvenlik Müdürü" olarak adlandırılır. Bu dairenin vilâyetlerde "İç Güvenlik İdareleri" isimli şubeleri vardır. Vilâyetteki idarenin başkanına ise "Polis Sahibi" (Polis Amiri) denir.

İç güvenliği, Dâhilî Emniyet Dairesi denilen ve başında مدير الأمن الداخلي "Dâhilî Emniyet Müdürü" olan bir daire üstlenir. Bu dairenin, her vilâyette Dâhilî Emniyet İdaresi denilen ve başında vilâyetteki صاحب الشرطة "Polis Sahibi" (Polis Amiri) olan bir şubesi bulunur. Bu şubeler, tenfîz bakımından valiye tâbidir fakat idare bakımından Dâhilî Emniyet Dairesine bağlıdır. Bu konu, özel bir kanun ile düzenlenir.

Dâhilî Emniyet Dairesi; güvenlik ile bağlantılı her şeyin idaresini

ve beldelerdeki güvenliğin polis vasıtası ile korunmasını üstlenen dairedir ki o, emniyeti sağlamanın başlıca vesilesidir. Dolayısıyla dilediği zaman ve dilediği şekilde polisi kullanmaya hakkı vardır ve emrettiği derhâl infaz edilir. Ordunun yardımına ihtiyaç duyması hâlinde ise meseleyi Halife'ye arzetmelidir. Halife, ya orduya Dâhilî Emniyet Dairesine yardım etmesini emreder ya güvenliğin korunmasına destek vermek üzere askerî kuvvetler ile imdadına yetişmesini emreder ya da uygun gördüğü herhangi bir emri verir yahut da talebini reddeder ve polis ile yetinmesini emreder.

Madde-71: Polis iki kısımdır: Askerî polis, cihad emirine yani Harbiye Dairesine bağlıdır. Polis ise güvenliğin muhafazası için mahkemelerin elindedir ve İç Güvenlik Dairesine bağlıdır. Her iki kısma da görevlerini iyi yapmalarını sağlayacak özel bir kültürle birlikte özel bir eğitim verilir.

Polis iki kısımdır: Askerî polis ve yöneticinin emrinde olup özel üniformaları ve güvenliğin sağlanmasına özgü alâmetleri bulunan polis.

Ezherî şöyle dedi: *شرطة كل شيء خياره، منه الشُّرط؛ لأنهم نخبة الجند. وقيل هم أول طائفة تتقدم الجيش، وقيل سموا شُرطاً لأن لهم علامات يعرفون بها في اللباس والهيئة "Her şeyin şurtası en iyisidir. Şurat (hızlı koşucu, iyi atıcı) da bundandır. Çünkü onlar seçkin askerlerdir. Denilir ki onlar ordunun önde giden taifesi, (öncü birlikleridir.) Yine denilir ki Şurata olarak isimlendirilmişlerdir. Çünkü onların alâmetleri, elbiselerinden ve görünümlelerinden bilinir."* Asmâ'î de bunu tercih etmiştir. Nitekim Kamus'ta şöyle geçmiştir: *والشرطة بالضم... واحد الشُّرط وهم أول كتيبة تشهد الحرب وتتهيأ للموت، وطائفة من أعوان الولاية، وهو شرطي كثركي وجُهني، سموا بذلك لأنهم أعلموا أنفسهم بعلامات يعرفون بها "Damme (ötre) ile Şurta... Şuratın tekilidir. Onlar harbe şahit ve ölüme hazır ilk öncü taburdur. Yine valilerin yardımcılarından bir taifedir. Turkî ve Cuhenî gibi Şurtî de denir. Böyle isimlendirilmeleri, kendilerini tanımlayan alâmetler ile kendilerini tanıtmalarından dolaydır."*

Askerî polis ise işlerini düzene sokmak üzere ordunun önünde gidip özel alâmeti bulunan ordudan bir fırkadır. Cihad emirine bağlı ordudan bir cüzdür. Yani Harbiye Dairesine bağlıdır. Yöneticilerin emrindeki polise gelince, o Dâhilî Emniyet Dairesine bağlıdır. Nitekim Buhari, Enes'ten şöyle rivayet etti: *إِنَّ قَيْسَ بْنَ سَعْدٍ كَانَ يَكُونُ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيِّ*

Kays İbn-u Sa'd Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem nezdinde emirden Şurta Sahibi konumunda idi.” Burada kastedilen, Kays İbn-u Sa'd İbn-u Ubade el-Ensari el-Hazracî'dir. Tirmizi ise bu hadisi şu lafızla rivayet etti: *كَانَ قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْزِلَةِ صَاحِبِ الشَّرْطِ مِنَ الْأَمِيرِ، قَالَ الْأَنْصَارِيُّ: بَعْنِي مِنْ أُمُورِهِ مِمَّا يَلِي مِنْ أُمُورِهِ* *“Kays İbn-u Sa'd Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem nezdinde emirden Şurta Sahibi konumunda idi. Ensari dedi ki: Yani bu işleri yürüten kişi idi.”*

Halife'nin, iç güvenliği sağlayan polisin tamamını ordunun bir parçası hâline getirmesi yani Harbiye Dairesine bağlaması caiz olduğu gibi bağımsız bir daire hâline getirmesi yani Dâhilî Emniyet Dairesi yapması da caizdir.

Bu maddede bu kısmın yani güvenliği sağlamak üzere yöneticinin emrinde bulunan polisin, bağımsız olmasını ve devletin diğer cihazları gibi doğrudan Halife'ye bağlı bağımsız bir cihaz olarak Dâhilî Emniyet Dairesine bağlanması benimsenmiştir. Bu, daha önce geçen Kays İbn-u Sa'd hakkındaki Enes hadisinden ve tabii ki cihad ile alâkalı dört dairenin bağımsız olacağına, her birinin Halife'ye bağlı bulunacağına ve hepsinin tek bir cihaz olmayacağına benimsenmesinden dolayıdır.

Madde-72: İç Güvenlik Dairesinin çözmeye uğraştığı en önemli iç güvenlik tehditleri: Ridde (mürtet olmak), bâği (devlete isyan), hırabat (eşkiyalar), insanların mallarına saldırılar, insanların canlarına ve ırzlarına saldırılar, harbî kâfirler için tecessüs yapan riybet (şüphe) ehliyle ilişki kurulması.

Dâhilî Emniyet Dairesinin işi, devletin iç güvenliğini korumaktır. İç güvenliği tehdit edebilecek eylemlerden bazıları şunlardır:

İslâm'dan irtidad etmek ve bâği yani özel mülklere veya kamu mülklerine veya devlet mülklerine saldırmakla birlikte grev yapmak, devletin hayati merkezlerini işgal etmek ve oralarda oturma eylemleri yapmak gibi yıkıcı ve tahripkâr eylemlerde bulunarak devlete isyan etmek ya da devlet ile çarpışmak için silah ile devlete karşı koymaktır (bâği).

İç güvenliği tehdit eden eylemlerden biri de hırabat yani insanların mallarına, canlarına kastedip zorla alarak yol kesicilik yapmaktır.

İç güvenliği tehdit eden eylemlerden bir diğeri de hırsızlık, talan, yağma, gasp, (kapkaç) ve zimmete geçirme şeklinde insanların mallarına yönelik saldırılar, darp, yaralama ve öldürme şeklinde insanların canlarına yönelik saldırılar ve teşhir, kazf (zina suçlamasında bulunmak) ve zina (tecavüz) şeklinde insanların ırzlarına yönelik saldırılardır.

Dâhilî Emniyet Dairesinin görevlerinden biri de şüpheliler ile uğraşmak, tehlikelerini ve zararlarını Ümmet'ten ve devletten bertaraf etmektir.

İşte bunlar iç güvenliği tehdide yol açabilecek en bariz eylemlerdir. Dâhilî Emniyet Dairesi, tüm bu eylemlerden devleti ve insanları korumakla kaim olur. Bunun içindir ki her kim irtidad eder (İslâm'dan döner), tövbe etmesi istendiği hâlde dönmez ve böylece ölüme mahkûm edilirse bu öldürme hükmünü infaz eder. Eğer mürtetler topluluk hâlinde iseler onlar ile temasa geçip İslâm'a dönmelelerini talep etmek kaçınılmazdır. Tövbe edip dönerler ve şer'î hükümlere sarılırlarsa onlara sükût edilir. Riddeleri üzerinde ısrar ederlerse onlarla savaşılr. Eğer küçük bir topluluk iseler ve polis güçlerinin yalnız başına onlarla savaşmaları mümkün ise Dâhilî Emniyet Dairesi onlarla tek başına savaşır. Eğer büyük bir topluluk iseler ve polis güçlerinin yalnız başına onların hakkından gelmeye güçleri yetmiyor ise Dâhilî Emniyet Dairesi, Halife'den kendilerine destek vermek üzere askerî kuvvetler takviye etmesini talep etmelidir. Eğer askerî kuvvetler yeterli olmuyorsa Halife'den orduya kendilerine destek vermesini emretmesini talep etmelidir.

Mürtetler açısından böyledir. Bâğilere gelince, eğer bunların yıkıcı ve tahripkâr eylemleri, grevler, gösteriler, hayati merkezleri işgaller, bununla birlikte özel ve devlet mülklerine ve kamu mülkiyetine yönelik saldırılar ve talanlar ile sınırlı silahsız eylemler ise Dâhilî Emniyet Dairesi bu yıkıcı eylemleri durdurmak üzere polis güçlerini kullanmak ile yetinir. Eğer polis yoluyla bu eylemleri durdurmaya güç yetiremezse Halife'den askerî kuvvetler ile destek göndermesini talep eder ki devlete karşı çıkan o bâğilerin kalkıştığı bu yıkıcı ve tahripkâr eylemleri durdurmaya güç yetirebilsin.

Devlete karşı çıkan bâğiler; silah taşıyıp bir mekânda mevzileşirler ve Dâhilî Emniyet Dairesinin yalnızca polis güçleri ile bastırma-

yacağı, isyanlarının üstesinden gelemeyeceği ve bertaraf edemeyeceği bir kuvvet hâline gelirler ise asilere karşı koyabilmek için Halife'den askerî kuvvetler ile veya ihtiyaca göre ordu kuvveti ile destek göndermesini talep eder. Onlar ile savaşmadan önce kendileri ile temasa geçer ve dertlerinin ne olduğunu öğrenir. Sonra da isyandan itaate dönmelerini, topluma katılmalarını ve silahlarını bırakmalarını talep eder. İcabet ederler, tövbe ederler, dönerler ve şer'î hükümlere sarılırlar ise yakalarını bırakır. Ama direktip isyanda ve savaşta ısrar ederler ise onlara karşı yıkıcı ve yok edici bir savaş ile değil, bilakis uslandırıcı (yola getirmeye yönelik) bir savaş ile savaşır ki isyandan itaate dönsünler, başkaldırılarını terk etsinler ve silahlarını bıraksınlar. Aynen İmam Ali *Radiyallahu Anh'*ın Haricîler'e karşı savaşması gibi. Nitekim evvela onları davet etti. Eğer başkaldırılarını terk etselerdi onlardan elini çekecekti. Başkaldırılarında ısrar edince onlara karşı uslandırıcı bir savaş ile savaştı ki isyandan itaate dönsünler, başkaldırılarını terk etsinler ve silahlarını teslim etsinler.

Hırabecilere gelince, onlar, insanlara saldıran, yollarını kesen, insanların mallarını zorla alan ve canlarına kasteden yol kesicilerdir. Dâhilî Emniyet Dairesi onları takip etmek ve öldürüp asarak veya öldürerek veya ellerini ve ayaklarını çaprazlama keserek veya başka bir yere sürgün ederek cezalarını vermek için üzerlerine polis güçlerini gönderir. Nitekim bu, ayeti kerimede şöyle beyan edilmiştir: **إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ** **“Allah'a ve Rasulü'ne karşı harp edenlerin ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, öldürülmeleri yahut asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut (buldukları yerden) sürülmeleridir.”** [Mâide 33] Onlar ile savaşmak, devlete karşı çıkan bâğiler ile savaşmak gibi olmaz. Zira bâğiler ile savaş, bir uslandırma (te'dib) savaşıdır. Velakin yol kesiciler ile savaş, öldürme ve asma savaşıdır. Onlar ile yüz yüze de savaşılır, kaçtıklarında da savaşılır ve ayette varit olduğu şekilde muamele edilir. Her kim öldürür ve mal alırsa, öldürülür ve asılır. Her kim öldürür ama mal almazsa öldürülür ama asılmaz. Her kim öldürmez ama mal alırsa öldürülmez ama elleri ve ayakları çaprazlama kesilir. Her kim öldürmez, mal almaz ama silah gösterip insanları korkutursa öldürülmez, asılmaz, elleri ve ayakları çaprazlama kesilmez ama yalnızca kendi beldesinden devlet içindeki başka uzak bir beldeye sürgün edilir.

Dâhilî Emniyet Dairesi, güvenliği korumak üzere polis güçlerini kullanmak ile yetinir ve polisten başkasını kullanmaz. Ancak polisin güvenliği sağlamada aciz kalması hâlinde, Halife'den kendilerine destek vermek üzere askerî kuvvetler veya gereken ihtiyaca göre ordu kuvveti ile takviye etmesini talep eder.

Hırsızlık, zimmete geçirme, talan ve yağma şeklinde insanların mallarına yönelik saldırılar, darp, yaralama ve öldürme şeklinde insanların canlarına yönelik saldırılar ve teşhir, kazf ve zina, şeklinde insanların ırzlarına yönelik saldırılara gelince, Dâhilî Emniyet Dairesi tüm bunların engellenmesini, uyanıklığı, muhafızları ve devriyeleri vasıtası ile yapar. Sonra mallara, canlara ve ırzlara yönelik saldırıya kalkışanlara verilen kadâ (yargı) hükümlerini infaz eder. Tüm bunlar için ise polis gücünden başkasına ihtiyaç duyulmaz.

Düzenin korunması, iç güvenliğin denetimi ve bunların tüm tenfizî yönlerinin yapılması görevi polise yüklenir. Bu da daha önce geçen Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Kays İbn-u Sa'd'ı kendi emrinde bir Polis Sahibi konumuna getirdiği Enes hadisinden dolayıdır. Bu da polisin yöneticinin emrinde olması gerektiğine delâlet etmektedir. Emrinde olmasının manası; şeriataın infazı, düzenin korunması, güvenliğin sağlanması için yöneticinin ihtiyaç duyduğu kolluk kuvveti olmasıdır. Aynı şekilde hırsızları takip etmek, fesat ehlinin ve şerlerinden korkulanların peşine düşmek için gece devriyesi görevi yaparlar. Nitekim Abdullah İbn-u Mesud, Ebî Bekir döneminde devriyelerin amiri idi. Ömer İbn-ul Hattab ise gece devriyesini bizzat üstleniyor, azatlı kölesini de yanına alıyordu. Kimi zaman Abdurrahman İbn-u Avfı yanına aldığı da oluyordu. Dolayısıyla bazı İslâmî beldelerde esnafların geceleri evlerini korumak için güvenlik görevlileri tutmaları ya da devletin masrafını dükkân sahiplerine yükleyerek güvenlik hizmeti sağlaması gibi uygulamalar hatalıdır. Çünkü bu iş, devriyedendir, sorumlusu devlettir ve polisin görevlerindedir. İnsanlar, bu işten ve de bu işin masrafından sorumlu tutulamaz!

Şüpheliler ile muameleye gelince, onlar, devletin veya toplumun hatta fertlerin varlığı üzerinde tehlikelerinden ve zararlarından korkulan kimselerdir. Bu tür şüpheliler devlet tarafından takibe alınmalıdır. Her kim onlar hakkında herhangi bir şey öğrenirse bunu derhâl ihbar etmesi gerekir. Bunun delili, Buhari ile Muslim'in Zeyd İbn-u Erkam'dan şöyle dediğini rivayet etmeleridir: *كُنْتُ فِي عَزَاةٍ، فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ*

نَبِّ أَبِي يُعُوقَ: لَا تُثْفِقُوا عَلَيَّ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْقُضُوا مِنْ حَوْلِهِ، وَلَنْ نَرْجِعْنَا مِنْ عِنْدِهِ لِيُخْرِجَنَّ الْأَعْرُ مِنْهَا الْأَذَلَّ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَمِّي أَوْ لِعُمَرَ، فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ... فَحَدَّثَنِي، فَدَعَانِي، فَحَدَّثَنِي... **Gazvede idim. Abdullah İbn-u Ubeyy'i şöyle derken işittim: Rasulullah'ın yanındakilere infak etmeyin ki etrafından dağılıp gitsinler. Eğer Medine'ye dönersek andolsun en aziz olan en zelil olanı oradan çıkaracaktır. Bunu hemen amcama veya Ömer'e zikrettim. O da Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e zikretti. O da beni çağırdı. Ben de ona bildirdim...**" Müslim'in rivayetinde, **"Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldim ve bunu ihbar ettim."** diye geçmektedir. İbn-u Ubeyy, sık sık muharip kâfirlere gidip gelmesi ile tanınmakta onlarla olduğu kadar, Medine çevresindeki Yahudiler ve İslâm düşmanları ile de ilişkileri olduğu bilinmekte idi. Burada, konu üzerinde olabildiğince dikkatli olmak gerekir ki Allah *Subhanehû ve Teâlâ*'nın **"وَلَا تَجَسَّسُوا"** **Tecessüs yapmayın!** [Hucurât 12] kavlinden ötürü üzerinde tecessüs (istihbarat) yapılması haram olan raiyye üzerinde tecessüsle karıştırılmasın. Dolayısıyla konu burada, yalnızca şüpheliler ile sınırlıdır.

Şüpheliler; fiilen veya hükmen muharip kâfirler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan kimselerdir. Çünkü harbiye siyaseti ve Müslümanlara yönelik zararın engellenmesi babından muharip kâfirler üzerinde casusluk caizdir. Nitekim bu hususta varit olan şer'î deliller harp ehlini de kapsamaktadır. Zira onlar fiilen harbî iseler onlara karşı casusluğun devlete vacip olduğu açıktır. Hükmen harbî iseler yine caizdir. Çünkü onlar ile savaş, her an beklenebilir.

Böylelikle raiyyenin fertlerinden muharip kâfirler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan her fert muharip kâfirler ile bağlantılarından ötürü üzerlerinde casusluğun caiz olduğu şüpheli konumda kimseler olurlar.

Bunun tafsilatı aşağıdaki gibidir:

1- Fiilen muharip olan kâfirler üzerinde tecessüs, devlete vaciptir. Daha önce geçen [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **"Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir."** kaidesi de bunu pekiştirmektedir. Zira düşmanın kuvvetini, planlarını, hedeflerini, stratejik konumlarını ve benzerlerini öğrenmek, düşmanın hezimetini için lazım unsurlardır ve Harbiye Dairesi tarafından üstlenilir. Keza bu, fiilen muharip kâfirler ile bağlantısı bulunan raiyyeyi de kapsar.

Çünkü asıl olan, raiyyeden olanların fiilen muharipler ile hiçbir muttat bağlantısının bulunmamasıdır. Zira onlar ile alâka, ancak ve sadece harp alâkasıdır.

2- Hükmen muharip olanlar üzerinde tecessüs caizdir ve fiilen harbilere destek vermelerinden veya onlara katılmalarından korkulması gibi zarar hâlinde ise devlete vaciptir. Nitekim hükmen muharip kâfirler iki türdür:

Birincisi: Kendi ülkelerinde bulunan hükmen muharip kâfirler ki onlar üzerindeki casusluğu Harbiye Dairesi üstlenir.

İkincisi: Sefirler (elçiler), muâhidler (anlaşmalılar) ve benzerleri gibi beldelerimize giren hükmen muharip kâfirler ki onlar üzerindeki casusluğu ve murakabeyi Dâhilî Emniyet Dairesi üstlenir.

İşte Dâhilî Güvenlik Dairesi, raiyyeden, hükmen muharip kâfirlerin beldelerimizdeki yetkilileri veya temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olanlar üzerindeki casusluğu ve murakabeyi üstlenir. Keza Harbiye Dairesi de raiyyeden, hükmen muharip kâfirlerin kendi ülkelerindeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olanlar üzerindeki casusluğu ve murakabeyi üstlenir. Velakin şu iki şart ile:

Birincisi: Harbiye Dairesi ile Dâhilî Emniyet Dairesinin, hükmen muharip devletlerin yetkilileri veya temsilcileri üzerindeki murakabesi neticesinde -gerek içeride gerekse dışarıda- raiyyeden kimilerinin bu kâfirler ile olan ilişkilerinin normal olmayan ve dikkat çeken bir durum olduğu açığa çıkmalıdır.

İkincisi: Bu söz konusu iki dairenin açığa çıkardıkları bu durum, hisbe kâdısına arz edilmeli ve hisbe kâdısı da bu durum hakkında, bu sıkı ilişkinin İslâm'ın ve Müslümanların aleyhinde muhtemel bir zarar olduğu görüşünde olmalıdır.

Eğer durum böyle ise Dâhilî Emniyet Dairesinin raiyyeden hükmen muharip kâfirlerin beldelerimizdeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkileri bulunan bu sınıf üzerinde tecessüs yapması ve Harbiye Dairesinin de raiyyeden hükmen muharip kâfirlerin kendi ülkelerindeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkileri bulunan fertler üzerinde tecessüs yapması caizdir. Bütün bu geçenlere ilişkin deliller ise şunlardır:

1- Müslümanlara karşı tecessüs, وَلَا تَجَسَّسُوا **“Tecessüs yapmayın!”**

[Hucurât 12] ayetinin nası ile haramdır. Bu, tecessüs konusunda genel bir yasaklamadır ve tahsis edici delil varit olmadığı sürece genelliği üzerinde kalır. Ahmed ile Ebû Davad'un senedi ile Mikdâd ve Ebû Umâme'den şöyle dediklerini tahrir ettikleri hadis bunu tekit etmektedir: **إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْأَمِيرَ إِذَا اتَّبَعَ الرَّبِيَّةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ** "**Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: Emir (yönetici) insanlar arasında şüphe peşine düşerse onları ifsat eder.**" Bundan ötürü Müslümanlar üzerinde tecessüs haramdır. Bu hüküm, devletin raiyyesinden olan zimmet ehli üzerine de intibak eder. Dolayısıyla ister Müslüman isterse gayrimüslim olsunlar, raiyye üzerinde tecessüs yapmak haram olur.

2- İster biz onlar ile savaşalım isterse onlar bizimle savaşınsınlar, fiilen muharip kâfirler üzerinde ve sefir ve benzerleri türünden muâhid (anlaşmalı) ve müstem'in (emanlı, vizeli) olarak beldelerimize girenler gibi hükmen muharip kâfirler veya kendi ülkelerinde bulunan hükmen muharip kâfirler üzerinde tecessüs yapmak caizdir. Hatta fiilen muharipler üzerinde ve zarar hâlinde hükmen muharipler üzerinde tecessüs yapmak vaciptir.

Bunun delilleri Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in sîretinde oldukça açıktır. İşte bunlardan bazıları:

Sîret-i İbn-i Hişâm'da Abdullah İbn-u Cahş Seriyyesi hakkında şöyle geçti: "**Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona bir mektup yazdı ve iki gün yol almadıkça içine bakmamasını emretti. Abdullah İbn-u Cahş iki gün ilerledikten sonra Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in mektubunu açtı ve içine baktı ki şöyle yazılı: إِذَا نَظَرْتُ فِي كِتَابِي هَذَا، فَاَمُضْ حَتَّى تَنْزِلَ نَخْلَةُ بَيْنَ مَكَّةَ وَالطَّائِفِ، فَتَرَصَّدْ بِهَا فَرَيْشًا، وَتَعَلَّمْنَا مِنْهَا إِذَا نَظَرْتُ** "Bu mektubuma baktığın zaman, Mekke ile Taif arasındaki hurmalığa varıncaya kadar ilerle! Orada Kureyş'i gözetle ve bize onların haberlerini bildir!"

Yine Sîret-i İbn-i Hişâm'da Bedir Gazvesi hadiseleri hakkında İbn-u İshak'ın şöyle dediği geçti: **رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ وَأَبُو بَكْرٍ حَتَّى وَقَفَ عَلَى شَيْخٍ مِنَ الْعَرَبِ، فَسَأَلَهُ عَنْ فَرَيْشٍ وَعَنْ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ وَمَا بَلَغَهُ عَنْهُمْ، فَقَالَ الشَّيْخُ: لَا أُخْبِرُكُمْ حَتَّى تُخْبِرَانِي مِمَّنْ أَنْتُمَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أُخْبِرْتَنَا أُخْبِرْنَاكَ. قَالَ: أَدَاكَ بِذَاكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ الشَّيْخُ: ... وَبَلَغَنِي أَنَّ فَرَيْشًا خَرَجُوا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا، فَإِنْ كَانَ الَّذِي أُخْبِرْتَنِي صَدَقْتَنِي، فَهَمُّ الْيَوْمِ بِمَكَانٍ كَذَا وَكَذَا لِمَكَانٍ الَّذِي فِيهِ فَرَيْشٌ، فَلَمَّا فَرَعُ مِنْ خَبْرِهِ قَالَ: مِمَّنْ أَنْتُمَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْنُ مِنْ مَاءٍ، ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُ، قَالَ يَقُولُ الشَّيْخُ: مِنْ مَاءٍ، أَمْ مِنْ مَاءِ الْعِرَاقِ؟ ثُمَّ رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَصْحَابِهِ، فَلَمَّا**

أَمْسَى بَعَثَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَالزُّبَيْرِ بْنَ الْعَوَّامِ وَسَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، **Bizzat Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem ve Ebû Bekir RadiyAllahu Anh yola koyuldular. Nihayet Araplardan bir ihtiyarın yanında durdular. Ona Kureyş'ten, Muhammed'den ve ashabından ve onlar hakkında kendisine bildirilenlerden sordular. İhtiyar dedi ki: Siz ikiniz kimlerden olduğunuzu bana haber vermedikçe size haber vermem. Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Sen bize haber verirsen, biz de sana haber veririz. Dedi ki: Bunun karşılığı bu mu? Dedi ki: Evet! İhtiyar dedi ki: ...Şu şu günde Kureyş'in çıktığı bana bildirildi. Bana haber veren doğru söylediye onlar bugün şu şu yerededirler. (Kureyş'in bulunduğu yeri kastediyordu.) Haberini bitirince: Siz kimlersiniz? dedi. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem: Bizler sudanız, dedi ve ondan ayrıldı. İhtiyar: Sudan mı? Irak suyundan mı yoksa? diyordu. Sonra Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem ashabına döndü. Akşam olduğunda, Ali İbn-u Ebî Talib'i, Zubeyr İbn-ul Avvam'ı, Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs'ı ve ashaptan birkaç neferi Bedir Suyu'na gönderdi ki bu hususta haber toplasınlar yani Kureyş'e karşı tecessüs yapsınlar."**

Yine İbn-u Hişâm'ın "Besbes İbn-u Amr ve Adıyy İbn-u Ebî'z Zağbâ Haberler İçin Câsusluk Yapıyorlar" başlığı altında naklettiğine göre İbn-u İshak şöyle dedi: *وسمع عدي وبسبس نلك (أي ما قالت الجاريتان على الماء من أخبار قريش) فجلسا على بعيريهما، ثم انطلقا حتى أتيا رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبراه بما سمعا ... Adıyy ve Besbes bunu (yani Kureyş'in haberlerini kendi aralarında konuşan su başındaki iki cariyein konuştuklarını) dinlediler. Sonra develerinin üzerine oturdular ve Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e ulaşınca kadar hareket ettiler. Sonra dinlediklerini ona haber verdiler."*

Her ne kadar bu deliller, fiilen muharip olan Kureyş'e yönelik olsa da aynı şekilde bu hüküm, kendileri ile harp edilmesi beklenebilecek hükmen muharipler üzerine de intibak eder. Ancak aradaki fark sadece düşmanın hezimetine yönelik harp siyasetinin bunu gerektirmesinden dolayı fiilen muharip hâlinde vacip olması ve kendileri ile harp edilmesi beklenebilecek hükmen muharip hâlinde caiz olması ama zarardan korkulması yani fiilen muhariplere destek vermelerinin veya katılmalarının beklenmesi hâlinde yine devletin üzerine vacip olması bakımındandır.

İşte böylece muharip kâfirler üzerinde tecessüs yapmaları Müslümanlara caizdir ve bunu üstlenmek de devlet üzerine vaciptir. Bu da geçen delillerde görüldüğü gibi Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bununla kaim olmayı emretmiş olmasından ve yine vakiasının [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”** kaidesi altında olmasından dolayıdır.

Raiyyenin fertlerinden, ister Müslüman ister zimmî olsun ister bizim beldelerimizde ister onların ülkelerinde olsun ister fiilen ister hükmen olsun her kim muharip kâfirler ile sıkı ilişkiler içinde olursa işte onlar şüphelilerdir. Onlar üzerinde tecessüs yapmak ve haberlerini takip etmek caizdir. Çünkü onlar, üzerlerinde tecessüs yapılması caiz olanlar ile sıkı ilişkiler içerisindedirler ve kâfirler lehine ajanlık yapmaları hâlinde onlardan devlete zarar gelmesinden korkulur.

Velakin raiyyenin böylesi fertleri üzerinde casusluğun caiz olması için bahsettiğimiz iki şartın gerçekleşmesi gerekir. Söz konusu iki şart gerçekleşmezse ister Müslüman isterse zimmet ehlinde olsun daha önce zikredilen bu hususta varit olan naslardan dolayı raiye üzerinde tecessüs haramdır.

Harbiye Dairesi fiilen muharipler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan ve keza kâfirlerin ülkesindeki hükmen muharip kâfirlerin yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olan raiyyenin fertleri üzerindeki casusluğu üstlenir. Dâhilî Emniyet Dairesi de beldelerimizdeki hükmen muharip kâfirlerin yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olan raiyyenin fertleri üzerindeki casusluğu üstlenir.

Haricîye (Dışışleri)

Madde-73: Haricîye Dairesi; ister siyasi yön ile ilgili olsun, ister iktisat, sanayi, ziraat, ticaret yönleri ile ilgili olsun, isterse posta, kablolu ve kablosuz iletişimler ve benzerleri ile ilgili olsun, Hilâfet Devleti ile yabancı devletlerarası alâkalar hakkındaki tüm dış işler ile ilgilenir.

Haricîye Dairesi; ister siyasi yön ve buna bağlı anlaşmalar, barışlar, ateşkesler, müzakereler, diplomatik mübadeleler, elçiler ve temsilciler gönderme, sefaretler ve konsolosluklar açma gibi hususlar ile alâkalı olsun ister iktisâdi, ziraî veya ticari yönler ile alâkalı olsun isterse posta, kablolu ve kablosuz iletişimler veya benzerleri ile alâkalı

olsun, bu işler ve ilişkiler her ne olursa olsun Hilâfet Devleti'nin yabancı devletler ile alâkasına ilişkin tüm harîciye işlerini üstlenir. Tüm bu işleri Haricîye Dairesi üstlenir. Çünkü bunlar devletin diğer devletler ile alâkası ile bağlantılıdır.

Tenfiz Muavini konusunda beyan ettiğimiz gibi Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* diğer devletler ve varlıklar ile dış ilişkiler kuruyordu. Nitekim *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Osman İbn-u Affân'ı Kureyş ile müzakere etmek üzere gönderdiği gibi Kureyş'in elçileri ile de bizzat müzakere ediyor. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* krallara elçiler gönderdiği gibi kralların ve yöneticilerin elçilerini kabul ediyor, anlaşmalar ve barışlar akdediyordu. Keza kendisinden sonraki Halifeler de diğer devletler ve varlıklar ile siyasi alâkalar kuruyor, şahsın bizatihi yapabileceği işler için kendisi adına başkasını vekil kılabilmesi veya kendisi adına başkasına niyabet verebilmesi esası üzere kendileri adına bu işler ile kaim olacakları tayin ediyorlardı.

Devletlerarası siyasi hayatın karmaşıklığı, genişliği ve devletlerarası siyasi ilişkilerin çeşitliliği nedeniyle biz, Halife'nin, devletin cihazlarından bir cihaza devletlerarası alâkalara has olarak niyabet vermesini ve Halife'nin devletin yönetim ve idare cihazlarından herhangi bir diğer cihazı takip ettiği gibi onu da hakkındaki şer'î hükümlere uygun olarak doğrudan veya tenfiz veziri vasıtası ile takip etmesini benimsiyoruz.

Sanayi Dairesi

Madde-74: Sanayi Dairesi; ister motor ve makine, araç gövdeleri, madde ve elektronik sanayi gibi ister ağır ister hafif sanayi ile ilgili olsun isterse gerek kamu mülkiyeti gerek ferdi mülkiyet kapsamına girip harp sanayisi ile alâkalı fabrikalar olsun sanayi hakkındaki bütün işleri yürüten dairedir. Tüm fabrika çeşitleri, harp siyaseti esası üzerine kurulmalıdır.

Sanayi Dairesi; ister motor ve makine sanayileri, araç gövde sanayileri, (ham) madde sanayileri, elektronik sanayileri gibi ağır sanayi olsun ister hafif sanayi olsun ister gerek genel mülkiyet kapsamına giren fabrika türünden, gerekse özel mülkiyet kapsamına giren fabrika türünden harp sanayileri ile alâkası bulunan fabrikalar olsun isterse harbiye siyaseti esası üzere kurulması gereken türleri ile fab-

devlete daha fazla bağımlı kılacak, dolayısıyla taleplerine daha büyük oranda boyun büktürecektir ki bu, ihracatçı devletin onun varlığı ve iradesi üzerindeki tahakkümünü hazır hâle getirecektir. Hele bir de silaha, yedek parçaya, mühimmata şiddetle muhtaç olduğu savaş hâlinde ise kendisini, iradesini, savaşını ve varlığını, kendisine silah ihraç eden devlete ipotek etmiş, rehin vermiş olacaktır.

İşte bütün bunlar nedeniyle, devletin kendi silahını, yedek parçasını ve harp araçlarından ihtiyaç duyduğu her şeyi bizzat üretmesi vaciptir. Devlet, ağır sanayi ile kuşanmadıkça ve harbiye ile gerek doğrudan gerekse dolaylı bağlantılı olsun ağır sanayiler üreten fabrikaları ilk ve öncelikli olarak kurmaya başlamadıkça muvaffak olamaz. Dolayısıyla nükleer silahların ve uzay araçlarının üretimine yönelik fabrikaların, tüm türleri ile roketlerin, uydu sistemlerinin, uçakların, tankların, topların, savaş gemilerinin, zırhlı araçların ve tüm türleri ile ağır ve hafif silahların üretimine yönelik fabrikaların, makine, motor, hammadde ve elektronik sanayinin üretimine yönelik fabrikaların ve keza genel mülkiyet ile alâkası olan fabrikaların ve harp sanayileri ile alâkası olan hafif sanayi fabrikalarının elinde bulunması kaçınılmazdır. Tüm bunlar, Müslümanlara farz kılınmış hazırlık vacibinin gereklerindedir. Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur: **“وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ”** **“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın!”** [Enfâl 60]

İslâmî Devlet; İslâmî daveti, davet ve cihad metodu ile taşıyan devlet olduğuna göre, cihad ile kaim olmak için sürekli hazırlıklı bir devlet olacaktır. Bu ise -gerek ağır gerekse hafif olsun- harbiye siyaseti esası üzerine kurulu kendi sanayisinin bulunmasını gerektirir. Öyle ki bu fabrikaları harp sanayisine dönüştürme ihtiyacı duyduğu zaman, dilediği vakitte dönüştürebilmesi kolay olsun. Bundan ötürü Hilâfet Devleti'ndeki tüm sanayilerin harbiye siyaseti esası üzerine kurulması gerekir. Yine ister ağır sanayi isterse hafif sanayi üretenler olsun, tüm fabrikaların da bu siyaset esası üzerine kurulması gerekir ki devletin ihtiyaç duyduğu herhangi bir vakitte, üretimlerinin harbî (askerî) üretime dönüştürülmesi kolay olsun.

Kadâ (Yargı)

Madde-75: Kadâ, bağlayıcı olacak şekilde hüküm bildirmektir ki o, insanlar arasındaki husumetleri ayırır veya cemaat

hakkına zarar veren unsurları yasaklar veya insanlarla yönetim cihazından yönetici ya da memur, Halife ya da emrindekilerden herhangi biri arasında çıkan anlaşmazlıkları ortadan kaldırır.

Kadâ ve meşruiyetinde asıl olan, Kitap ve Sünnet'tir. Kitap'a gelince, Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **"Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet!"** [Mâide 49] Ve şöyle buyurmuştur: **"Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasulü'ne davet edildiklerinde..."** [Nûr 51] Sünnet'e gelince, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem kadâyı bizzat üstleniyor ve insanlar arasında yargıda bulunuyordu. Buna örnek olarak Buhari, Aişe Radiyallahu Anhâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: *كَانَ عُنْبَةُ بِنْتُ أَبِي وَقَّاصٍ عَهْدَ إِلَى أَخِيهِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ ابْنَ وَليدَةَ زَمَعَةَ مَنِي فَاقْبِضُهُ، قَالَتْ: فَلَمَّا كَانَ عَامَ الْفَتْحِ أَخَذَهُ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَقَالَ: ابْنُ أَخِي قَدْ عَهَدَ إِلَيَّ فِيهِ، فَقَامَ عُنْدُ بِنْتُ زَمَعَةَ فَقَالَ: أَخِي وَأَبْنُ وَليدَةَ أَبِي وُلِدَ عَلَيَّ فِرَاشِهِ، فَتَسَاوَفَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَعْدُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ابْنُ أَخِي كَانَ قَدْ عَهَدَ إِلَيَّ فِيهِ، فَقَالَ عُنْدُ بِنْتُ زَمَعَةَ: أَخِي وَأَبْنُ وَليدَةَ أَبِي وُلِدَ عَلَيَّ فِرَاشِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هُوَ لَكَ يَا عُنْدُ بِنْتُ زَمَعَةَ»، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ: الْوَالِدُ لِلْفِرَاشِ وَاللِّعَاهِرُ الْحَجَرُ* **"Utbe İbn-u Ebî Vakkâs, kardeşi Sa'd'a, Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan bendendir, onu sahiplen, diye vasiyet etti. (Aişe) dedi ki: Fetih yılı olunca Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs onu yakalayıp dedi ki: Bu kardeşimin oğludur, kardeşim onu bana vasiyet etti. Bunun üzerine Abdu İbn-u Zem'a dedi ki: O, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun yatağında doğmuştur. Derken Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e koştular ve Sa'd dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Bu kardeşimin bana vasiyet ettiği oğludur. Abdu İbn-u Zem'a dedi ki: Bu benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur ve onun yatağında doğmuştur. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Bu sana aittir ey Abdu İbn-u Zem'a. Sonra Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Çocuk yatağa aittir, zani için de taş (taşlanmak) vardır."** Yine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem kâdılar tayin ediyordu. Nitekim Ali Radiyallahu Anh'ı Yemen'e kâdı olarak tayin etti ve ona kadâ yönünde tavsiyede bulunarak şöyle buyurdu: *إِذَا تَقَاضَى إِلَيْكَ رِجَالَانِ، فَلَا تَقْضِ لِلأَوَّلِ حَتَّى تَسْمَعَ كَلَامَ الأَخْرِ،* **"İki adam sana yargılanmak için gelirlerse diğlerinin sözünü de dinleyinceye kadar sakın ilkinin lehine hüküm verme! Nasıl hüküm vereceğini işte böyle bileceksin."** [Tirmizi ve Ahmed rivayet etti.] Ahmed'in rivayeti şu lafız ile: *إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الأَخْصَمَانِ، فَلَا تَكَلِّمْ* **"Tarafar senin önünde oturdukları**

zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın konuşma!” İşte bunlar, kadânın meşruiyetine delildir. Aişe'nin hadisinden Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in yargıda bulunma keyfiyeti ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki Sa'd ile Abdu İbn-u Zem'a, Zem'a'nın cariyesinin oğlu hakkında ihtilafa düştüler. Böylece onlardan biri onun kardeşinin oğlu ve diğeri onun kardeşi olduğunu iddia etti. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, o ikisine şer'î hükmü haber verdi ki Zem'a'nın cariyesinin oğlunun Abdu İbn-u Zem'a'nın kardeşi ve çocuğun yatağa ait olduğunu bildirdi. Dolayısıyla *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in bu husustaki kadâsı, o ikisini bu hükme bağlayan şer'î hükmü bildirmek olmaktadır. Dolayısıyla Abdu İbn-u Zem'a, çocuğu aldı. İşte bu, 75. maddenin delilidir. İşte bu hadis kadâyı tarif etmektedir ve bu tarif bir vakıanın vasfıdır. Ancak bu vakıa şer'î bir vakıa ve şer'î tarif de şer'î bir hüküm olmasından ötürü bu tarifi kendisinden istinbatın yapıldığı bir delili olması kaçınılmazdır. İşte bu hadis, bu maddedeki kadânın tarifinin delilidir. Bazıları kadâyı tarif ederlerken şöyle derler: *“Kadâ, insanlar arasındaki husumetlerin fasedilmesi.”* Bu tarif bir yönden eksiktir. Diğer bir yönde ise Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilinde ve kavlinde varit olduğu üzere kadânın vakıasının vasfı değildir. Bu ancak kadâdan çıkacak ve çıkmayacak olası sonuca ilişkin bir açıklamadır. Zira kâdı, davayı fasedebilir ama davacılar arasındaki husumeti fasedemeyebilir. Bunun içindir ki kadânın tam ve eksiksiz tarifi hadislerden istinbat edilen maddedeki tanımımızdır.

Sonra bu tarif, Aişe'nin hadisinde geçtiği gibi insanlar arasındaki kadâyı kapsadığı gibi Hisbe'yi de kapsar ki الحسبة Hisbe; toplum hakına zarar veren hususlarda bağlayıcı olmak üzere şer'î hükmü bildirmektir. Aynen yiyecek yığını hakkındaki hadiste varit olduğu gibi. Nitekim Sahih-i Müslim'de Ebî Hurayra'dan şöyle rivayet edildi: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُنْبِرَةٍ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَتَنَاثَتْ أَصَابِعُهُ بِلَالًا، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَمَا يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ عَشَّ قَلْبَيْسَ مَيِّ* **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir yiyecek yığınının yanından geçerken elini o yığının içine daldırdı. Parmağı nemli bir bölüme isabet edince şöyle buyurdu: Bu da nedir, ey yiyeceğin sahibi?! Adam: Yağmur isabet etti, yâ Rasulallah! deyince şöyle buyurdu: Herkes onu görsün diye onu yiyeceğin üst tarafına koysaydın ya! Her kim aldatırsa benden değildir.”** Ahmed, İbn-u Mâce ve Dârimi'nin rivayetinde ise şöyle geçmiştir: مَنْ

عَشْنَا فَلَيْسَ مِنَّا “**Her kim bizi aldatırsa bizden değildir.**” Yine yönetimden olmayıp kadâdan olmasından dolayı mezâlim davalarına bakmayı da kapsar. Zira o, yönetici aleyhindeki şikâyettir. المظالم Mezâlim; Halife veya muavinlerinden veya valilerinden veya görevlilerinden biri ile insanlar arasında vukuu bulan ve yine uyarınca yargılama ve gereğince yönetim istenen şer’î naslardan bir nasın manası hakkında ihtilafa düşen Müslümanlar arasında vukuu bulan hususlarda bağlayıcı olmak üzere şer’î hükmü bildirmektir. Mezâlim, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in fiyatlandırma hakkındaki hadisinde varit olmuştur. Zira şöyle buyurmuştur: *وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَا وَابِي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَا وَابِي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَا وَابِي* “**Ben, ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir mazlime benden talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım.**” [Ahmed, Enes İbn-u Malik kanalıyla rivayet etti.] Yine *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam*’ın şu kavlinde de varit olmuştur: *مَنْ أَخَذْتُ لَهُ مَالًا فَهَذَا مَالِي فَلْيَأْخُذْ مِنْهُ، وَمَنْ جَلَدْتُ لَهُ ظَهْرًا فَهَذَا ظَهْرِي* “**Kimin malını almışsam işte malım gelsin ondan alsın, kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım gelsin ona kısas uygulasin...**” [Ebû Yale, Fadl İbn-u Abbas’tan tahrir etti.] Haysemi, Ebî Yale’nin isnadında Ata İbn-u Müslim’in bulunduğu, İbn-u Hibban ile başkalarının onun sika olduğunu, diğerlerinin zayıf olduğunu söylediklerini ve geriye kalan ravilerin ise sika olduğunu söyledi. Bu, yöneticinin veya valinin veya görevlinin, مَظْلَمَةٌ mazlime (zulüm) olduğu iddia edilen işlerinin Mezâlim Kâdısı’na götürüleceğine ve böylece Mezâlim Kâdısı’nın bağlayıcı olmak üzere şer’î hükmü bildireceğine delâlet etmektedir. Binaenaleyh tarif, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in hadislerinde ve fiillerinde varit olan kadânın üç türünü de kapsamaktadır ki bunlar; insanlar arasındaki husumetleri fasletmek, toplum (kamu) hakkına zarar veren unsurları men etmek ve raiyye ile yöneticiler veya raiyye ile görevliler arasında, yaptıkları işler hakkındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaktır.

Madde-76: Halife; erkek, baliğ, hür, Müslüman, âkil, adil ve fıkıh ehlinde bir Kâdî’l Kudâ (baş kâdı) tayin eder. Halife, ona Mezâlim Kâdısı’nı tayin ve azletme salahiyetini verirse, kendisinin müçtehit olması gereklidir. Diğer kâdıları idari nizamlara göre tayin etme, cezalandırma ve azletme salahiyetine sahiptir. Diğer mahkeme memurları, mahkeme idare işlerinden mesul daire müdürüne bağlıdır.

Bu maddede asıl olan, Halife'nin tüm devlet genelindeki işlerden bir iş için özel velâyette bir vali tayin etme hakkına sahip olmasıdır. Keza Halife, belirli bir mekâna genel velâyette bir vali tayin etme hakkına sahip olduğu gibi belirli bir mekânda işlerden bir iş için özel velâyette bir vali tayin etme hakkına da sahiptir. Halife'nin cihad üzerine bir emir, hac üzerine bir emir ve harac üzerine bir emir tayin etme hakkına sahip olduğu gibi kadâ üzerine de bir emir tayin etme hakkı olup bu emire kâdıları tayin, azletme ve cezalandırma hakkı verebilir. Tıpkı cihad emirine askerlerin başına kurmay ve onbaşı tayin etme, onları cezalandırma ve azletme hakkını verme hakkına sahip olduğu gibi. Bundan dolayı Halife'nin Kâdı'l Kudâ (baş kâdı) yani kadâ üzerine emir tayin etmesi caizdir. Bu Kâdı'l Kudâ veya kadâ emiri, memur değil yönetici olur. Çünkü o, işlerden bir iş üzerindeki herhangi bir emir veya vali gibi vilâyeti yani yönetimi üstlenmiş bir validir. Fakat o, kadâda Halife'nin muavini sayılmaz. Çünkü o, özel bir tayin ile yani sadece kadâ işlerine tayin edilmiştir. İster bazı davalara has olsun isterse kadâ işlerinin geneli olsun bu özel bir tayin olup kadâ ile sınırlıdır. Muavin ise her işte genel tayin ile tayin edilmiş olduğundan Halife, Kâdı'l Kudâ gibi sadece kadâda değil her işte ondan yardım alabilir.

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bir baş kâdı tayin ettiği sabit olmadığı gibi Hulefâ-i Râşidîn'den birinin de bir baş kâdı tayin ettiği sabit olmamıştır. Ne Hulefâ-i Râşidîn ne de Emeviler döneminde bölgelerin kâdılarının şehir ve köylerdeki kadâ işlerini kendilerine niyabeten yürütecek kimseleri tayin ettiklerine delâlet eden bir şey bulunmamaktadır. Halife'nin baş kâdı tayin etmesi ilk defa Harun Reşit zamanında olmuştur ve bu unvanı ilk alan kâdı Ebî Hanife'nin arkadaşı meşhur müçtehit Kâdı Ebû Yusuf el-İndî'dir. Baş kâdının tayin edilmesi mubahlardandır. Dolayısıyla Halife'nin kâdıları tayin etme ve azletme salahiyeti verdiği bir kâdı tayin etmesi ve baş kâdı olarak isimlendirmesi caizdir. Ancak kâdı ve yönetici için şart koşulan şeyler onun için de şart koşulur. Çünkü o, kendisine kâdıları tayin etme ve kadâya bakma salahiyetinin verilmesi bakımından bir kâdı ve aynı zamanda bir yöneticidir. Yani baş kâdının erkek, baliğ, hür, Müslüman, âkil, adil ve fıkıh ehlinden biri olması şart koşulur. Çünkü burada kifayet şartı, fıkıh ehlinden biri olması demektir. Çünkü onun işi, kâdılarından sorumlu olmasının yanı sıra kadâ yetkisine sahip olmaktır. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ise cehaletle hüküm verenin

ateşte olduğunu belirterek onu zem etmiştir. Zira şöyle buyurmuştur: **“İnsanlara cehaletle hükmeden kişi ateştedir.”** [Sünen sahipleri ve Hakim tahrir edip Bureyda kanalıyla sahihledi.] Bundan dolayı kâdının fıkıh ehlinde biri olması şart koşulur. Baş kâdiya Mezâlim Kâdısı'nı tayin ve azletme salahiyeti ve dolayısıyla mezâlim kadâsı salahiyeti verilmesi hâlinde o, müçtehit olmalıdır. Çünkü mezâlim kadâsı, 78. maddede açıklandığı üzere içtihatta bulunmayı gerektirir.

Maddede geçen mahkeme memurlarının tayinine gelince, bu kişiler birer ücretlidir ve onların tayininin caiz oluşunun delili ücretlinin ücretle tutulmasının caiz oluşunun delilidir.

Madde-77: Kâdılar üç kısımdır:

1- Kâdı: Ceza ve muamelat bakımından, insanlar arasındaki husumetleri ayırır.

2- Muhtesib: Cemaat hakkına zarar veren aykırı hareketlere bakar.

3- Mezâlim Kâdısı: Devlet ile insanlar arasında vaki olan anlaşmazlıklara bakar.

Bu madde, kadânın türlerine dair bir açıklamadır. İnsanlar arasındaki husumetleri çözen kadânın delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiili ile Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'in bir nahiyesine tayin etmiş olmasıdır. Toplum hakkına zarar veren aykırılıkları çözen ve hisbe denilen kadânın delili ise Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiili ve kavli ile sabittir. Nitekim *Aleyhi's Salâtu ve's Selam* şöyle dedi: **“Aldatan bizden değildir.”** [Ahmed, Ebû Davud ve İbn-u Mace, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir ettiler.] Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, aldatanlara itiraz ediyor ve onları azarlıyordu. Nitekim Kays İbn-u Ebî Ğarze el-Kenânî'den şöyle dediğini rivayet etti: **“Kana Nibtaç الأوساق بالمدينة، وكنا نسمى السماسرة، قال: فأتانا رسول الله صلى الله عليه وسلم فسمانا باسم هو أحسن مما كنا نسمي به Bizler، Medine pazarlarında alışveriş yapar ve kendimizi simsarlar (komisyoncu) diye isimlendirirdik. Bir gün Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem yanımıza çıkageldi ve bize, kendi verdiğimiz isimden daha güzel bir isim vererek şöyle buyurdu: Ey tacirler topluluğu! Alışverişe boş sözler ve yeminler karışabilmektedir. Bunları sadaka ile gideriniz.”** [Sünen ve müsned sahipleri ile Hakim sahihleyip rivayet ettiler ve Tirmizi,

hasen sahih dedi.] Yine Ahmed, Ebi'l Minhâl'den şöyle rivayet etti: *أن زيد بن أرقم والبراء بن عازب كانا شريكين، فاشتريا فضة بنقد ونسيئة، فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم فأمرهما أن ما كان بنقد فأجيزوه، وما كان بنسيئة فردوه* **“Zeyd İbn-u Erkam ile Berâ İbn-u Âzib ortak idiler. Bir kısmı peşin, bir kısmı da vadeli olmak üzere gümüş satın aldılar. Bu Nebi'ye bildirilince onlara peşin aldıklarını geçerli saymalarını, vadeli aldıklarını döndürmelerini emretti.”** İşte tüm bunlar, hisbe kadâsıdır. Toplumun hakkına zarar veren husumetleri çözen kadânın hisbe olarak isimlendirilmesi ise İslâmî Devlet'teki muayyen bir amelin istilâhıdır ki o, tüccarların ve işverenlerin ticaretlerinde, işlerinde ve işyerlerinde hile yapmalarını engellemek için onları murakabe etmektir. Tartılar, ölçüler ve benzerlerini topluma zarar verecek şekilde kullanmalarını engellemektir. Bu iş ise tarafları vadeli satıştan men ettiği Berâ İbn-u Âzib'in hadisinde açıkça görüldüğü üzere *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in beyan ettiği, emrettiği ve hakkında çözümünü üstlendiği işin ayrıntısıdır. Yine bu delillerden birisi de İbn-u Sa'd'ın Tabakat'ı ile İbn-u AbdilBerr'in İstiyab'ında geçtiği üzere Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Saîd İbn-ul Âs'ı, fetihten sonra Mekke pazarı üzerine görevlendirmiştir. Ömer İbn-ul Hattab da, kavmi arasında Şifâ Hâtun diye anılan Umm-u Suleymân İbn-u Ebî Hasme'yi çarşıda kâdı olarak yani hisbe kâdısı olarak görevlendirdi. Yine İmam Malik'in Muvatta'sında ve Şâfi'nin Müsned'inde naklettiği gibi, Abdullah İbn-u Utbe'yi de Medine pazarına tayin etti. Ayrıca kendisi de Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in yaptığı gibi pazarlarda dolaşıyordu. Halife, hisbe ile kaim olmaya devam etti, tâ ki Mehdi gelip de hisbe için özel bir cihaz kılınca kadar. Böylece hisbe, kadâ cihazlarından biri hâline geldi. Harun Reşit zamanında da pazarları Muhtesib dolaşılıyor, ölçüleri ve tartıları aldatmalardan arındırıyor ve tüccarların muamelelerine bakıyordu.

Mezâlîm Kâdısı denilen kadânın deliline gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilidir. Zira *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir adama kendisine kısas uygulatmıştır: Beyhaki, Sünen-i Kubra'da Ebî Saîd el-Hudri'nin şöyle dediğini tahrir etmiştir: *بينما رسول الله صلى الله عليه وسلم يقسم شيئا أقبيل رجل فأكب عليه فطعنه رسول الله بـعرجون “ أي عَدَّق من نخل” كان معه رسول الله فجرح الرجل، فقال له الرسول «تعال فاستقذ»، فقال بل عفوت يا رسول الله* **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir şey paylaştırırken bir adam çıkageldi ve üzerine düşünce Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, yanında bulunan bir dalla -yani hurma dalıyla- onu itti. Adam da**

yaralandı. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, ona dedi ki: Gel bana kısas uygula. Adam da dedi ki: Affettim ya Rasu- lAllah!” İşte bu olay, devlet başkanı olan Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile tebaadan biri arasındaki davadır. Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur: *فَمَنْ كُنْتُ أَصِيبْتُ مِنْ عَرَضِهِ، أَوْ مِنْ شَعْرِهِ، أَوْ مِنْ بَشَرِهِ، أَوْ مِنْ مَالِهِ شَيْئاً، هَذَا عَرَضٌ مُحَمَّدٍ وَشَعْرُهُ، وَبَشَرُهُ، وَمَالُهُ فَلْيَقْتَصَّ* **“Kimin ırzına, saçına, derisine, malına bir zarar vermişsem işte Muhammed’in ırzı, saçı, derisi ve malı. Gelsin kısas uygulasin.”** [Ebû Yale, Fadl İbn-u Abbas’tah tahrir etti.] Haysemi, Ebî Yale’nin isnadında Ata İbn-u Muslim’in bulunduğunu, İbn-u Hibban ile başkaları onun sika olduğunu, diğerlerinin zayıf olduğunu söylediklerini ve geriye kalan ravilerin ise sika olduğunu söyledi. Taberani, Mu’cem-il Avsat’ta Fadl İbn-u Abbas’tan Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: *فَمَنْ كُنْتُ جَلَدْتُ لَهُ ظَهراً فِهَذَا ظَهْرِي فَلْيَسْتَقِدْ مِنْهُ وَمَنْ كُنْتُ شَتَمْتُ لَهُ عِرْضاً فِهَذَا عِرْضِي فَلْيَسْتَقِدْ مِنْهُ* **“Kimin sırtına vurmüşsam işte ırzım gelsin ona kısas uygulasin, kimin ırzına sövmüşsem işte ırzım gelsin ona kısas uygulasin, kimin malını almışsam gelsin ona kısas uygulasin.”** Bu ise mezâlim kadâsının dışında bir şey değildir. Çünkü mezâlim kadâsının tarifi, insanlar ile Halife arasında vuku bulan hususlara bakmayı da kapsamaktadır. Yine mezâlim kadâsının delili, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in fiili ve kavlidir. Ancak Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam, devletin tüm alanlarında yalnızca mezâlime has bir kâdı kılmadı. Kezâ ondan sonraki Halifeler de -Ali İbn-u Ebî Tâlib’de hâsıl olduğu gibi- mezâlimi bizzat üstlendiler. Velakin Kerram Allahu Vechehu, buna mahsus bir vakit ayırıp muayyen bir üslup belirlemedi. Bilakis mazlimeye meydana gelir gelmez bakılırdı, dolayısıyla işlerin bütününden bir parça idi. Durum, Abdülme- lik İbn-u Mervân zamanına kadar böyle sürdü. Nitekim o, mazlime- lere mahsus bir vakit ayırıp muayyen üsluplar belirleyen ilk Halife oldu. Bunun için muayyen bir gün tahsis etti ve mazlimeleri değerlendirmeye aldı. Bunlardan herhangi birinde müşküle düştüğünde, hakkında hükmetmesi için kâdısına sevk etti. Sonra Halife, insanların mazlimelerine (şikâyetlerine) bakan naibler düzenlemeye baş- ladı. Böylece mezâlim, özel bir cihaz hâline geldi ve دار العدل “dâr-ul adl” (adâlethane) diye isimlendirilir oldu. Muayyen bir kâdının ta- yini bakımından bu uygulama caizdir. Çünkü Halife’nin, salâhiyetle- rinden olan her hususta, kendi adına o hususu yerine getirecek na- iblere niyâbet vererek tayin etmesi caizdir. Bunun için muayyen bir

vakit ve muayyen bir üslup tahsis etmesi bakımından da caizdir. Çünkü bunlar mubahlardandır.

Madde-78: Kâdılık görevini üstlenen kimsede Müslüman, hür, âkil, bâliğ, âdil, fakih ve şer'î hükümleri olaylara tatbikatta anlayışlı olma şartları aranır. Mezâlim kâdılığı görevini üstlenenlerde ise bu şartlara ilave olarak, erkek ve müçtehit olma şartları da aranır.

Bu maddenin delili; yukarıda geçen Kâdı'l Kudâ'nın delilidir. Ancak husumetleri fasleden kâdının ve hisbe kâdısının erkek olması şart değildir. Bilakis bu ikisinin kadın olması caizdir. Çünkü onlar, yönetici değildir sadece bir kâdıdır. Yani şer'î hükmü haber verendir, onu infaz eden değildir. Bunun içindir ki şu hadis onlara intibak etmez: **“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”** [Buhari tahrir etti.] Bu hadis velâyet -ki o, yönetimdir- hakkındadır. Hadisin sebebi ise Fars halkının bir kadını kendilerine kraliçe yapmalarındadır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e Fars halkının kisranın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca Ebû Bekir'e şöyle buyurdu: **“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”** [Buhari tahrir etti.] Dolayısıyla hadisin söylenme sebebi, hadisin metninde açıkça gelen belirli bir konudur ki o yönetimdir yani otoritedir. Kadâ ise otorite değildir. Dolayısıyla da hadis, yönetime has olur ve kadâyı kapsamaz. Bu da şu iki sebepten dolaydır:

Birincisi: Belirli bir konu hakkında söylenen nas, bir sorunun cevabı olan nas gibidir. Dolayısıyla sorunun veya olayın konusuna tahsis edilmelidir ve her şey için genel olması sahih olmaz. Çünkü soru, cevaba bağlıdır, belirli bir konu hakkındaki söz bu konuya hasredilmelidir ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in lafzı, soru veya olayla ilgilidir. Dolayısıyla hüküm bununla ilgili olur. Bunun aksine şayet Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bu sözü bir başlangıç olarak söylemiş olsaydı bu durumda genel ve genelle ilgili olurdu. Fakat bu sözü belirli bir olaya veya belirli bir soruya ilişkin olarak söylemiş olsaydı durum farklı olurdu. Zira nas yani Allah'ın kelamı veya Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kelamı, kesinlikle soru veya olayla ilgili olurdu. Dolayısıyla hüküm, şüphesiz bununla ilgili olurdu. Bu, bir

olayın veya sorunun ortaya çıkarttığı konu açısından olup soruyu soran veya kendisi ile birlikte olayın vuku bulduğu kimse açısından değildir. Zira bu kimseler hakkında önemli olan lafzın genel olmasıdır, sebebin özel olması değildir. Bunun içindir ki sebep ile konunun arası ayırt edilmelidir. Zira önemli olan lafzın genel olmasıdır, sebebin özel olması değildir. Çünkü lafız, sebeple ilgili değildir ve olayın veya sorunun yani olayın içerdiği konunun veya sorunun içerdiği konunun aksine genelliği üzere baki kalır. Zira lafız, kesinlikle olay veya soruyla ilgilidir ve bu hususta hiçbir şüphe yoktur. Çünkü hadis ancak olay veya soru hakkındadır. Bundan dolayı konuya hastır ve genel değildir. Binaenaleyh, **“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”** hadisi, yönetime hastır, kadâyı kapsamaz.

Birinci sebep böyledir. İkinci sebebe gelince, hadisteki **وَأْمَرُهُمْ** **“Emirlerini (yönetimlerini) tevdi edenler”** ifadesi, velâyettendir ki o velâyet-ul emrdir. Kâdı ise ne validir ne de veliyyu'l emrdir. Bunun içindir ki bu hadisin kapsamına girmez. Dolayısıyla hadis kadâyı kapsamaz. Hadisin delâleti açısından böyledir. Kâdının kadın olmasının caiz olması açısından olana gelince, kâdı, diğer memurlar gibi bir ücretlidir ve ücretlinin erkek de kadın da olması caizdir: **فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْتُدْنَ لَهُنَّ أَجُورَهُنَّ** **“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse, onlara (emziren kadınlara) ücretlerini verin.”** [Talâk 6] Zira kâdı, şeriata göre bir işi yapan yani davacılara bağlayıcı yönde şer'î hükmü bildiren bir yardımcıdır. Şeriati infaz etmenin yardımcısı değildir. Bundan dolayı menfaat karşılığında bir akit olan icâranın tarifi kâdıya intibak ederken bunun aksine yöneticiye intibak etmez. Çünkü yönetici ile belirli bir menfaat üzerinde akit yapılmamıştır. Bilakis ona şeriati infaz etme görevi verilmiştir. Bundan dolayı yöneticinin kadın olması caiz değildir. Çünkü o veliyyu'l emrdir. Kâdının ise yönetici olmayıp ücretli olmasından dolayı kadın olması caizdir. Kâdı için şart koşulan diğer şartların delilleri ise daha önce Halife'nin şartlarının delillerinde geçmiştir. Yine kâdının fakih olması şartının delili, **“kâdı üçtür”** hadisinde geçen şu ifadedir: **“İnsanlara cehaletle hükmeden kişi ateştedir.”** [Sünen sahipleri ve Hakim Burayde kanahıyla tahrir edip sahihledi.]

Bu hisbe kâdısı ve husumetleri fasleden kadâ açısından ki bunların kadın olması caizdir. Mezâlim Kâdısı'na gelince, Kâdı'l Kudâ

... *الْعَمَّال* “**Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem Muaz İbn-u Cebel ile Cafer İbn-u Ebî Talib’i birbirine kardeş yaptı. Muaz, Akabe’ye, Bedir’e ve tüm olaylara tanık oldu. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, insanlara Kur’an’ı, İslâm şeriatını öğretmesi ve onların arasında hüküm vermesi için onu Yemen’de Cened’e kâdı olarak gönderdi. Sadakaların âmillerden alınma işini ona verdi.**”

Yine Amr İbn-ul Âs’ı, muayyen tek bir davada kâdı olarak tayin etmiştir. Nitekim İbn-u Kudâme Muğnî’de şunu zikretmiştir: Ukbe İbn-u Âmir’den şöyle dediği rivayet edildi: **“İki hasım muhakeme olmak için Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelince (Amr’a) dedi ki: اُقْضِ فَإِنْ أَصَبْتَ بَيْنَهُمَا Aralarında hüküm ver. (Amr) dedim ki: Sen buna benden daha evlasın. (Rasulullah) dedi ki: وَإِنْ كَانَ Velev ki... Dedim ki: Ne için hüküm vereceğim. (Rasulullah) dedi ki: اُقْضِ فَإِنْ أَصَبْتَ فَلَاكَ أَفْضَلُ فَإِنْ أَصَبْتَ فَلَاكَ أَجْرٌ وَوَاحِدٌ Eğer hüküm verir de isabet edersen senin için on sevap var. Eğer yanılırsan senin için bir sevap var.”** İbn-u Kudâme dedi ki: Bunu Saîd Sünen’inde rivayet etti. Haysemi, Mecmau’z Zevaid’de şöyle dedi: **“İmam Ahmed, bunun bir benzerini Ukbe İbn-u Âmir’den Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e dayandırdığı ravileri sahih olan bir isnad ile rivayet etti. Ancak o şöyle dedi: فَإِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَصَبْتَ الْقَضَاءَ فَلَاكَ عَشْرَةٌ أُجُورٍ، وَإِنْ اجْتَهَدْتَ فَأَخْطَأْتَ فَلَاكَ أَجْرٌ وَوَاحِدٌ Eğer içtihat eder yargı(n)da isabet ettirirsen senin için on sevap var. Eğer içtihat eder yanılırsan senin için bir sevap var.”**

Madde-80: Bir mahkemenin yargılama salahiyyetine sahip birden çok kâdı bulundurması caiz değildir. Onunla beraber bir veya daha fazla kâdı bulunması caizdir. Fakat hüküm salahiyyetine sahip değildirler. Onlar ancak istişare etme ve görüş belirtme salahiyyetine sahiptirler. Görüşleri ise asıl kâdıyı bağlamaz.

Bu maddenin delili şudur ki Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem tek bir mesele için iki kâdı tayin etmedi. Bilakis tek bir mesele için tek bir kâdı tayin etti. Bu da tek bir meselede birden çok kâdının olmasının caiz olmayacağına delâlet etmektedir. Ayrıca kadâ, bağlayıcı olmak üzere şer’î hükmü bildirmektir. Bir Müslüman nezdindeki şer’î hüküm ise birden fazla olamaz. Çünkü o, Allah’ın hükmüdür. Allah’ın hükmü ise tektir. Doğrudur, bu hüküm birçok şekilde anlaşılabilir ama gereğince amel etmek bakımından Müslüman nezdinde tektir.

Mutlak olarak birden çok olamaz. Dolayısıyla bu hükümden anladığı şey onun hakkında Allah'ın hükmü olup bunun dışındakiler onun nazârında şer'î bir hüküm olsa da kendisi hakkında Allah'ın hükmü değildir. Taklit ettiği ve taklidine göre amel ettiği hüküm, onun hakkında Allah'ın hükmüdür. Dolayısıyla kâdı, bir mesele hakkındaki şer'î hükmü bağlayıcı olmak üzere bildirdiği zaman tek bir bildirimde bulunmalıdır. Çünkü bu, bağlayıcı olmak üzere Allah'ın hükmünü bildirmektir. Dolayısıyla bu, hakikatinde Allah'ın hükmü ile amel etmektir. Allah'ın hükmü çok sayıda anlaşılrsa dahi amel hâlinde birden fazla olamaz. İşte bu nedenle tek bir meselede yani tek bir mahkemede birçok kâdının bulunması sahîh değildir. Çünkü Allah'ın hükmünün birden fazla olması imkânsızdır. Tek bir mesele yani tek bir mahkeme açısından böyledir. Bir beldenin tüm davaları için tek bir mekânda iki ayrı mahkemenin bulunmasına gelince, bu caizdir. Çünkü kadâ, Halife tarafından verilen bir niyabettir ve çok sayıda verilmesi caiz olan vekâlet gibidir. Keza tek bir mekânda çok sayıda kâdı (mahkeme) bulunması da caizdir. Hasımlar (tarafklar), tek bir mekândaki iki kâdı arasındaki tercihte çekiştikleri zaman davacı taraf tercih edilir ve davaları, onun talep ettiği kâdıya baktırılır. Çünkü bu, haklı bir taleptir.

Madde-81: Kâdı, yalnızca Kadâ Meclisi'nde hüküm verebilir. Delil ve yemin de ancak Kadâ Meclisi'nde geçerli olur.

Bu maddenin delili; Abdullah İbn-uz Zubeyr'in şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: *قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ الْأَخْصَمَيْنِ يُفْعَدَانِ تَيْنَ يَدَيِ* **"*Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem iki hasmın hâkimin önünde oturmalarına hükmetti.*"** [Ahmed ve Ebû Davud tahrir ettiler/Lafız Ebû Davud'a ait.] İşte bu hadis, kadânın içerisinde hâsil olduğu şekli beyan etmektedir. Bu ise bizatihi meşru bir şekildir. Yani kadânın içerisinde hâsil olduğu muayyen bir şeklin varlığı kaçınılmazdır ki bu hasımlar hâkim karşısında otursunlar. İşte bu, Kadâ Meclisi'dir ve kadânın sıhhati için şarttır. Yani kadânın içerisinde gerçekleşeceği muayyen bir meclisin varlığı kaçınılmazdır ki kâda olabilsin. Bu, hasımların hâkim karşısında oturdukları meclistir. Ali hadisi de bunu teyit etmektedir. Nitekim Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ali'ye şöyle demiştir: *يَا عَلِيُّ، إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْأَخْصَمَانِ فَلَا تُفْضِ بَيْنَهُمَا حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْآخِرِ كَمَا سَمِعْتَ مِنِّي* **"*Yâ Ali! Tarafklar senin önünde oturdukları zaman birini***

dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın onlar arasında hüküm verme!” [Ahmed] İşte bu şekilde **إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصْمَانِ** **“Ta-raflar senin önünde oturdukları zaman”** kavli ile hususi bir meclisi beyan etmiştir. Dolayısıyla Kadâ Meclisi, kadânın sıhhati için şarttır. Keza yeminin muteber olması için de şarttır. Bu Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinden dolayıdır: **“Ve-lakin davalıya yemin gerekir.”** [İbn-u Abbas kanalıyla muttefekun aleyh] Kadâ Meclisi’nde olmadıkça üzerinde bu sıfat, **“الدَّاعِي عَلَيْهِ”** sıfatı bulunmaz. Keza beyyine de Kadâ Meclisi’nde olmadıkça herhangi bir itibara sahip olmaz. Bu da Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinden dolayıdır: **“دَافِعِي بَيِّنَةٌ عَلَى الْمُدَّعِي”** **“Davacıya beyyine (kanıt) gerekir.”** [İbn-u Hacer’in ifade ettiği üzere Beyhaki, sahih isnat ile tahrir etti.] Kadâ Meclisi’nde olmadıkça üzerinde bu sıfat, **“الدَّاعِي”** “davacı” sıfatı bulunmaz.

Madde-82: Davaların çeşitlerine göre mahkemelerin dereceleri değişebilir. Belirli bir sınıra kadar bazı kâdıların belirli davalara tahsis edilmeleri mümkündür ve bunlardan ayrı olan davalar diğer mahkemelere verilir.

Bu maddenin delili şudur ki kadâ, Halife tarafından verilen bir niyabettir ve aralarında herhangi bir fark olmaksızın tıpatıp vekâlet gibidir. Çünkü bu da vekâlettir ve vekâletin genel olması da caizdir özel olması da caizdir. Bunun için kâdının muayyen davalara tayin edilmesi ve diğer davalardan men edilmesi caizdir. Aynı mekânda ol-salar bile diğer davalara ve (varsa) tayin edileceği davalara da baş-kasının tayin edilmesi caizdir. İşte buradan mahkemelerin derece-lendirilmesinin caiz olduğu anlaşılır. Nitekim bu, ilk asırlardan beri Müslümanlar nezdinde mevcuttur. Maverdi, Ahkâm-us Sultaniye isimli kitabında şöyle demektedir: *قال أبو عبد الله الزبيری: لم تنزل الأمراء عندنا بالبصرة برهة من الدهر يستقضون قاضياً على المسجد الجامع، بسمونه قاضي المسجد، يحكم في مائتي درهم وعشرين ديناراً فما دونها. ويفرض النفقات، ولا يتعدى موضعه وما قدر له* **“Ebû Abdullah ez-Zubeyrî şöyle dedi: Basra’da yanımızda bulunan emirler, bir süredir mescid-il câmiye bir kâdı görevlendirip onu “mescit kâdısı” olarak isimlendiriyorlardı. Onlar iki yüz dirhem, yirmi dinar ve daha aşağısına (davalara) hükmederler, nafakaları belirlerlerdi ve kendilerine verilen mevzuların ötesine geçmezlerdi.”** Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de hem -Amr-u İbn-ul Âs’a verdiği niyabette olduğu gibi- tek bir davadaki kadâ hakkında niyabet verdi hem de -*Aleyhi*’s

Salatu ve's Selam'ın Ali İbn-u Ebî Talib *RadiyAllahu Anh'a* Yemen Kâdısı olarak verdiği niyabette olduğu gibi- vilâyetlerden bir vilâyette tüm davalardaki kadâ hakkında niyabet verdi. Bu da kadânın hem tahsis edilmesinin hem de umumileştirilmesinin cevazına delâlet etmektedir.

Madde-83: İstinaf ve temyiz mahkemeleri yoktur. Dolayısıyla kesinlik bakımından kadâ, davada tek derecedir. Böylece kadı bir hüküm verdiğiğinde o hükmü uygulanır ve bağlayıcı olur. Verdiği hükmün, İslâm dışı olması veya Kitap'ta, Sünnet'te ya da Sahabe'nin icmâsı'ndaki katî bir nasa aykırı hüküm olması veya vakıanın hakikatine ters hüküm verdiğinin açığa çıkması haricinde hüküm başka bir kâdının hükmü ile kesinlikle bozulmaz.

Bu madde, kâdının hükmünün ne kendisi tarafından ne de başka bir kâdı tarafından bozulamayacağını açıklamaktadır. Kâdının hükmünün bozulamayacağını delili, Sahabe'nin bunun üzerinde icmâ etmiş olmalarıdır. Zira Ebâ Bekir, Ömer kendisine muhalefet ettiği hâlde birtakım meselelerde kendi içtihadına göre hüküm verdi ve onun hükümleri bozulmadı. Ali, içtihadında Ömer'e muhalefet etti, hükümleri bozulmadı. Ali, Ebû Bekir ve Ömer'e muhalefet etti, hükümleri bozulmadı. Nitekim İbn-u Ebî Şeybe Musannef'te Sâlim'in şöyle dediğini tahrir etmiştir: *جاء أهل نجران إلى علي فقالوا يا أمير المؤمنين كتابك بيدك وشفاعتك بلسانك أخرجنا عمر من أرضنا فارددنا إليها فقال لهم علي ويحكم إن* *“Necran halkı Ali'ye geldiler ve dediler ki: Ey Müminlerin Emiri! Senin dilinle şefaata diliyoruz, senin elinle bir sulh yapmıştık. Ömer, bizi yurdumuzdan çıkardı. Yurdumuzu bize iade et. Bunun üzerine Ali, onlara dedi ki: Vay sizin hâlinize! Ömer, bu işin yetkilisiydi. Ömer'in yaptığı hiçbir şeyi değiştiremem.”* Rivayet edildiği üzere Ömer, Müşerreke (baba bir, ana ayrı kız kardeş) meselesinde önce ana ve baba bir kardeşlerin mirastan mahrum edilmesine sonra onların mirasa ortak edilmesine hükmetmiş ve şöyle demiştir: *“O (geçmişteki bir meselede) verdiğimiz bir hükümdür. Bu da (şimdi) verdiğimiz bir hükümdür.”* Böylece Ömer, iki çelişkili hüküm uygulamıştır. [İbn-u Kudâme, Muğni'de ve Beyhaki, Hakem İbn-u Mesud es-Sekafi'den rivayet etti.] Yine Ömer, Beyhaki'nin Sünen-i Kubrâ'da zikrettiği üzere dede hakkında farklı hükümlerle hükmetmiş ve ilk verdiği hükmü bozmamıştır.

Fakat şu rivayete gelince, Kâdı Şureyh, birisi ana tarafından kardeş olan iki amca çocuğu (miras) hakkında malın kardeşe ait olduğuna hükmetti. Bu durum Ali *RadiyAllahu Anh'a* iletilince *"Bana o iki kişiyi getirin."* dedi. Şureyh gelince ona dedi ki: *"Onu Allah'ın kitabının neresinde buldun?"* Şureyh, Allahu Teâlâ şöyle diyor deyip şu ayeti okudu: **"...Allah'ın Kitabı'na göre rahim sahipleri (akrabalar) birbirlerine (vâris olmaya) daha uygundur."** [Enfal 75] Ali de ona Allahu Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu söylemiş: **"Bir erkek veya kadının ana babası ve çocukları bulunmadığı hâlde (kelale şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa her birine altıda bir düşer."** [Nisa 12] Bazı rivayetlerde zikredildiği üzere Ali, onun bu hükmünü bozmuştur. İbn-u Kudâme, Muğnî'de Kadâ kitabında buna şu sözleriyle cevap vermiştir: *"Ali'nin onun hükmünü bozduğu sabit olmamıştır. Sabit olsa bile Ali RadiyAllahu Anh'ın belirttiği ayette kitabın nasına muhalefet ettiğini düşünmesi ve onun hükmünü bozması muhtemeldir."* Fakat Sahabe'nin, birtakım meselelerde kendi içtihatlarına göre hükmettiği, Ebî Bekir, Ömer ve Ali döneminde Halife'nin bu hususta onlara muhalefet ettiği ve onlardan birinin diğerinin hükmünü bozmadığı sabit olmuştur. Nitekim Ömer'in tek bir meselede farklı hükümlerle hükmettiği, tüm hükümleri uyguladığı ve bu hususta şöyle dediği sabit olmuştur: *"O (geçmişteki bir meselede) verdiğimiz bir hükümdür. Bu da (şimdi) verdiğimiz bir hükümdür."* İbn-u Kudâme bunu, Muğnî'de ve Beyhaki Hakem İbn-u Mesud es-Sekaff'den rivayet etti. Bu kâdıların hükümlerinin bozulmayacağına delâlet içindir. İbn-u Kudâme, Muğnî'de şöyle dedi: *"Bir nasa ve icmâya muhalefet etmeksizin içtihadını değiştirdiğinde veya önceki içtihadına muhalefet ettiğinde bu muhalefetinden dolayı hüküm bozulmaz. Çünkü Sahabe Rıdvânullahi Aleyhim, bu hususta icmâ etmişlerdir."*

Ömer İbn-ul Hattab *RadiyAllahu Anh'ın* Ebî Musa'ya yazdığı rivayet edilen mektuptaki şu sözüne gelince, *"Dün verdiğin sonra da hakkında nefsine müracaat ettiğin ve doğru olana vardığın hüküm, hakka dönmene mani olmasın. Zira hak kadimdir ve hakka dönmek bâtılda ısrar etmekten daha hayırlıdır."* [Beyhaki Sünen'de Saîd İbn-u Ebî Burde'den, Hatîb el-Bağdadî Tarih'te Saîd İbn-u Ubeyh'ten ve Darukutni Ebî'l Melîh el-Hezelî'den rivayet etti.] Bu mektuptan murat, bir kimsenin dün verdiği sonra da hatalı olduğunu gör-

düğü bir hükmü başka bir olayda onu terk etmesi ve bu hükme muhalif olanla hükmetmesidir. Yoksa bunun manası bir kimsenin dün verdiği hükmü bozması değildir. Bunun içindir ki “*Hakka dönmene*” demıştır, hükmünden dönmene dememiştir. Hakka dönmek ise hatalı görüşü terk etmek ve doğru olana dönmektir. Dolayısıyla Ömer’in bu sözünde şeriata dayandığı sürece hükmün bozulacağına dair bir delil yoktur. Bundan dolayı İslâm’da emsal hükümler (kararlar) yani şu meselenin daha önceki hükmü şöyledir diye bir şey yoktur. Bilakis daha önce bir mesele hakkında muayyen bir hüküm verildiği zaman bu hüküm gereğince hareket edilmesi hiçbir kimse için bağlayıcı değildir. Dolayısıyla kâdının zannı galibince daha doğru olan yeni hükmü bunun gibi bir mesele hakkında başka bir hüküm olarak vermesi caizdir. Fakat daha önce hakkında hüküm verdiği aynı meselede bu hükümden vazgeçmesi ve onu değiştirmesi helal olmaz. İşte buradan İslâm’da İstinaf Mahkemesi ve Temyiz Mahkemesi diye bir şey yoktur. Bilakis kadâ, kesinlik bakımından davada tek derecedir. Burada şer’î kaide şudur: [الاجتهاد لا ينقض بمثله] “**İçtihat misli ile bozulmaz.**” Dolayısıyla herhangi bir müçtehit, diğer bir müçtehide karşı hüccet değildir. O hâlde diğer mahkemelerin hükümlerini bozan mahkemelerin varlığı sahih olmaz.

Ancak kâdı, İslâmî şer’î hükümler ile hükmetmeyi terk edip küfür hükümleri ile hükmederse ya da Kitap’tan veya Sünnet’ten veya icmâus Sahabe’den katî bir nasa muhalif bir hüküm ile hükmederse ya da gerçek katil ortaya çıktıktan sonra başka bir adamı kasten adam öldürmekten kısasa mahkûm etmesi gibi vakıanın hakikatine muhalif bir hüküm ile hükmederse işte tüm bu ve benzeri hâllerde, kâdının hükmü bozulur. Bu, *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam*’ın şu kavlından dolayıdır: **“Her kim bu işimizde (dinizimizde), ondan olmayan bir şeyi ihdas ederse merduttur.”** [Buhari ve Muslim, Aişe *Radiyallahu Anhâ* rivayet ettiler.] Yine Ebû Davud’un Câbir İbn-u Abdullah’tan yaptığı şu rivayetten dolayıdır: **“Bir adam bir kadın ile zina etti. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem celledilmesini (sopa vurulmasını) emretti. Sonra evli olduğu haber verilince emretti de recmedildi.”** Ve Mâlik İbn-u Enes’in Muvatta’daki şu rivayetinden dolayıdır: **أَنَّ عَثْمَانَ بْنَ عَفَّانٍ أَتِيَتْ بِامْرَأَةٍ قَدْ وَلَدَتْ فِي سِتِّهِ أَشْهُرٍ فَأَمَرَ بِهَا أَنْ تُرْجَمَ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: لَيْسَ ذَلِكَ عَلَيْهَا إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا، وَيَقُولُ: وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ**

أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ، فَالْحَمْلُ يَكُونُ سِنَّةَ أَشْهُرٍ فَلَا رَجْمَ عَلَيْهَا فَبَعَثَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ فِي أَثَرِهَا
 “Bana bildirildi ki Osman RadîyAllahu Anh’a altı aylık-
 ken doğum yapmış bir kadın getirildi. Bunun üzerine recmedilmesini
 emretti. Ama Ali ona şöyle dedi: Ona recm düşmez. Çünkü Allahu Teâlâ
 şöyle buyuruyor: وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا “**Onun (çocuğun) taşınması
 (hamilelik) ve süttten kesilmesi otuz aydır.** [Ahkâf 15] Ve şöyle buyu-
 ruyor: وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ “**Anneler
 evlatlarını iki tam yıl emzirirler. Bu, emzirmeyi tamamlamak
 isteyenler içindir.** [Bakara 233] Dolayısıyla hamilelik altı ay olur. Ona
 recm düşmez. Bunun üzerine Osman, (kadının) gönderilmesini emre-
 der. Ne var ki kadının recmedilmiş olduğunu görür.”

Yine AbduRezzak, İmam Sevrî’den şöyle dediğini haber verdi: *إنَّ
 قَضَى الْقَاضِي بَخْلَافِ كِتَابِ اللَّهِ، أَوْ سَنَةِ رَسُولِ اللَّهِ، أَوْ شَيْءٍ مَجْمَعٍ عَلَيْهِ، فَإِنَّ الْقَاضِي بَعْدَهُ
 يَرُدُّه “Kâdı, Allah’ın Kitabı’na, Rasulullah’ın Sünneti’ne veya üzerinde
 icmâ edilmiş herhangi bir şeye aykırı hüküm verirse ondan sonra gelen
 kâdı (Mezâlim Kâdısı) onu reddedebilir.”*

Böylesi hükümleri bozma salahiyetine sahip olan ise Mezâlim
 Kâdısı’dır.

**Madde-84: Muhtesib, hadler ve cinayetler dâhil olmamak
 şartıyla, haklarında davacı bulunmayan kamu hukukuna ait bü-
 tün davalara bakan kâdıdır.**

Bu madde, hisbe kâdısına dair bir tariftir. Bu tarif, yiyecek yığını
 hakkındaki hadisten alınmıştır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve
 Sellem* bir yiyecek yığnında ıslaklık bulunca insanlar görsünler diye
 (yaş kısmın) yiyeceğin üst tarafına konulmasını emretmiştir. İşte bu,
 Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in baktığı ve aldatmanın ortadan
 kaldırılması için yaş yiyeceğin yığının üstüne konulmasına hükmet-
 mesi, insanların genel (kamusal) bir hakkıdır. Bu, bu türden tüm
 hakları kapsar ancak hadleri ve cinayetleri kapsamaz. Çünkü hadler
 ve cinayetler bu kabilden değil, asıl itibariyle insanlar arasındaki hu-
 sumetler, anlaşmazlıklardır.

**Madde-85: Muhtesib, herhangi bir yerde öğrendiği suç hak-
 kında, Kadâ Meclisi gerekmezsiniz derhâl hüküm verme salahi-
 yetine sahiptir. Emirlerini infaz etmek üzere emrine belirli bir
 miktar polis verilir ve hükmü hemen yerine getirilir.**

Bu madde, Muhtesib'in davaya bakması için Kadâ Meclisi'ne gerek olmadığını bilakis aykırılık hakkında hadisenin mücerret tahkiki ile hükmedebileceğini göstermektedir. Zira Muhtesib sokak, ev, hayvanın sırtı, araba, gece veya gündüz gibi herhangi bir yer veya zamanda hüküm verebilir. Çünkü bir meseleye bakılması için Kadâ Meclisi'nin şart koşulduğu sabit olan delil, Muhtesib üzerine intibak etmez. Zira Ebû Davud ve Ahmed'in Abdullah İbn-u Zubeyr'den rivayet ettikleri ve kadâ hakkında meclisin şart koşulduğu sabit olan hadis şöyle buyurmaktadır: **“Tarafların hâkimin önünde oturmalarına hükmetti.”** Yine *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: **“Taraflar senin önünde oturdukları zaman...”** [Ahmed, Ali Radiyallahu Anh kanalıyla rivayet etti.]

Bu ise hisbe kâdısında mevcut olandan başkadır. Çünkü hisbede davacı ve davalı yoktur. Bilakis çiğnenen bir kamu hakkı veya şeriata bir muhalefet mevcuttur. Ayrıca Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* yiyecek yığını meselesine baktığında, pazarda yürürken, satışa arz edilmiş bir hâlde iken baktı ve o sırada yiyecek sahibini de özel bir meclise çağırmadı. Bilakis aykırılığı görür görmez ona olduğu yerde baktı ki bu da hisbe meselelerinde Kadâ Meclisi'nin şart koşulmadığına delâlet etmektedir.

Madde-86: Muhtesib'in kendine, Muhtesiblik şartları taşıyan naipler seçme ve onları muhtelif yerlere gönderme hakkı vardır. Bu naipler, tayin edildikleri mahaller ve bölgelerde kendilerine bırakılan davalarda hisbe görevini yapma salahiyetine sahiptirler.

Bu madde, Muhtesib'in tayin edildiği sırada tayininin, kendisine naipler tayin etme yani kendisine halef kılma hakkının verilmesini kapsamaması ile mukayyettir. Fakat Muhtesib, Kâdı'l Kudâ tarafından tayin edilmişse hem bunu hem de buna ilaveten onun tayininin kâdı-lara kendilerine naipler yani kendilerine halef kılma hakkı vermeye hakkı olduğunu kapsamaması şart koşulur. Ancak Kâdı'l Kudâ'nın tayini, bunu kapsamıyorsa onun, tayin ettiği kimselere kendilerine naipler tayin etme yani kendilerine halef kılma hakkı vermeye hakkı yoktur. Dolayısıyla Muhtesib'in, kendisine naipler tayin etme yani kendisine halef kılma hakkı yoktur. Dolayısıyla ister Muhtesib ister

kâdı isterse Mezâlim Kâdısı olsun, kendisine halef kılma hakkına ancak Halife'nin bunu onay vermesi veya kadâyâ yani Kâdı'l Kudâ'ya, kâdıları tayin etme ve kâdılarından tayin ettiği kimselere kendilerine halef kılma yani kendilerine naipler tayin etme hakkını vermesi ile sahip olur. Çünkü kâdı, kadâyı yani belirli bir kadâyı -ki o, hisbe kadâsıdır- üstlenir ve kendisine halef kılma yani kendisine naipler kılma hakkı verilmezse tayin salahiyetine sahip olmaz. Kâdı, Mezâlim Kâdısı hepsi de aynı şekildedir. Zira onlardan her birisi tayin metninin üzerine gerçekleştiği şeye göre kadâyâ tayin olunmuşlardır. Dolayısıyla bunun dışındakilere yani tayin sözleşmesinde belirtilmedikçe kâdıları tayin etme hakkına sahip olamazlar. Bundan dolayı Muhtesib, tayin emrinde belirtilmedikçe kendi işlerini yapması için naipler tayin etme hakkına sahip değildir ki aynısı Kâdı'l Kudâ için de geçerlidir. Kâdının kendisine naip tayin etmesinin caiz oluşuna gelince, çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, kendisine bir mesele arz edildiğinde bu meselede kendisine naiplik edecek bir kişiyi atadı. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e gelerek hizmetçisi olduğu bir adamın karısıyla zina eden oğlunun durumunu ona haber verip hüküm talep eden Ârabi'nin olayı hakkında Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: *وَاعْدُ يَا أَتَيْسُ - رَجُلٌ مِنْ أَسْلَمَ: إِي أَمْرًا هَذَا، فَإِنْ اغْتَرَفَتْ فَارْجُمَهَا* - **“Ey Üneys, -Eslame kabilesinden bir adam- şu kadına git ve eğer itiraf ederse onu recmet.”** [Ebî Hurayra ve Zeyd İbn-u Hâlid kanalıyla Müttefikun Aleyh]

Bu da kâdının, kendisine belirlenen bir hususta hüküm verecek bir naibi göndermeye hakkı olduğuna delâlet etmektedir. Bir kâdı olması itibarıyla bu, Muhtesib için de geçerlidir. Ancak kâdının tayininin sahih olması için naibine tam bir kadâ yani davaya bakması ve hüküm vermesi için tam bir yetki vermesi şartı koşulur. Çünkü kadâ, bağlayıcı olmak üzere hükmü bildirmektir ve bu manada bölünmeyi kabul etmez. Dolayısıyla onu (davaya) bakması ve hüküm vermeyi terk etmesi şeklinde tayin etmesi doğru değildir. Bilakis kâdı olması ve kadâsının da sahih olması için onu tam bir tayinle tayin etmelidir. Hatta fiilen hüküm vermese bile onun ameli sahih olur. Çünkü hükümün onun tarafından verilmesi şart değildir. Zira bir kâdı, bir davaya bakıp onu tamamlamasa ve hüküm vermeden önce azledilse bu davaya başka bir kâdının bakması ve onun hakkında hüküm vermesi caizdir. Aynı şekilde kâdının naibinin de hüküm vermesi şart değil-

dir. Ancak onun tayininde (davaya) bakma ve hüküm verme salahiyetinin verilmesi yani tayin edildiği hususta kâdının salahiyetinin tamamına ilişkin bir kâdı olarak tayin edilmesi şartı koşulur. Aynı şekilde Muhtesib de tayin edildiği sırada kendisine halef kılma hakkı verilmişse tayin edildikleri bir olayda veya tayin edildikleri bir mekânda (davaya) bakma ve hüküm verme salahiyetlerine sahip olan naipler atayabilir. Ayrıca naip olarak atadığı kişinin Müslüman, hür, baliğ ve baktığı davalar hususunda fakih olması şartı koşulur. Yani Muhtesib'in kendisi için şart koşulan şeyler Muhtesib'e naip kılınan kimse için de şart koşulur. Çünkü o da onun gibi bir kâdıdır.

Madde-87: Mezâlim Kâdısı; devlet tebaasından olsun ya da olmasın, devlet otoritesi altında yaşayan herhangi bir kimseye karşı devletten kaynaklanan her tür zulmü -ki bu zulüm ister bizzat Halife tarafından isterse Halife'nin emri altındaki yöneticiler ve memurlar tarafından yapılsın- kaldırmak için nasbedilen kâdıdır.

Bu madde, Mezâlim Kâdısı'na dair bir tariftir. Mezâlim kadâsında aslolan; Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, yöneticinin, raiyyenin yönetiminde haklılık yönünden olmayan işler yapmasını مَظْلَمَةٌ “mazlime” olarak değerlendirdiğine dair yapılan rivayettir ki Enes'ten şöyle dediği rivayet edildi: **“*Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem zamanında fiyatlar yükseldi. (İnsanlar) dediler ki: Yâ Rasulullah! Sen fiyat koysan (sınırladırsan)? Bunun üzerine şöyle buyurdu: إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْخَالِقُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ الْمُسَعِّرُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَا يَطْلُبَنِي أَحَدٌ بِمَظْلَمَةٍ ظَلَمْتُهَا إِيَّاهُ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ رِزْقٍ* veren de, fiyatlandırır da Allah'tır. Ben, ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir mazlime benden talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım.”** [Ahmed] Dolayısıyla Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, fiyatlandırmayı mazlime olarak değerlendirmişti. Çünkü bunu yapsaydı hakkı olmayan bir şey yapmış olurdu. Aynı şekilde herkesin tarlasını bir kamu suyundan sıra ile sulaması gibi devletin insanlar için düzenlediği genel haklarda ortaya çıkan meselelere bakılmasını mezâlimden saymıştır. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Zubeyr b. Avvam *RadiyAllahu Anh* ile Ensar'dan bir adamın tartıştığı sulama meselesine baktı ve bizzat kendisi gelerek Zubeyr'e dedi ki: اسقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَيَّ

جَارِكْ “(Önce) sen sula ey Zubeyr, sonra suyu komşuna sal.” [Muttefekun Aleyh/ Lafız Muslim’e ait] Bundan ötürü ister yöneticiden isterse devletin düzenlemelerinden ve emirlerinden dolayı olsun, herhangi bir şahıs üzerinde herhangi bir mazlime meydana geldiği takdirde, bu iki hadisten anlaşıldığı üzere mazlime olarak değerlendirilir ve bu mazlime hakkında hükmetmesi için mesele Halife’ye veya mezâlim kâdılarından Halife’nin o meselede niyabet verdiklerine götürülür.

Madde-88: Mezâlim Kâdısı, Halife veya Kâdı’l Kudâ tarafından tayin edilir. Fakat onun muhasebesi, tedip edilmesi ve azledilmesi Halife ya da Halife kendisine salahiyet vermişse Kâdı’l Kudâ tarafından olur. Ancak Halife veya tefvîz muavini veya Kâdı’l Kudâ aleyhine bir mezâlim davasına bakarken azledilmesi sahih değildir. Böyle durumlarda onu azletme salahiyeti Mezâlim Mahkemesi’nindir.

Mezâlim Kâdısı, Halife veya Kâdı’l Kudâ tarafından tayin edilir. Çünkü mezâlim, bağlayıcı olmak üzere şer’î hükmü bildirmek olan kadâdandır ve tüm türleri ile kâdıyı ancak Halife tayin eder. Nitekim daha önce beyan ettiğimiz gibi, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in tüm türleri ile kâdıları tayin ettiği sabit olmuştur. Bu nedenle Mezâlim Kâdısı’nı tayin eden ancak Halife’dir. Halife’nin Kâdı’l Kudâ’nın tayin akdinde kendisine bu hakkı vermesi hâlinde, Kâdı’l Kudâ’nın da Mezâlim Kâdısı tayin etmesi caizdir. Yine devletin merkezindeki baş Mezâlim Mahkemesi’nin işinin, Halife’den, vezirlerinden ve Kâdı’l Kudâsı’ndan kaynaklanan mazlimeye bakmak ile vilâyetlerdeki Mezâlim Mahkemesi şubelerinin de valilerden, âmillerden ve devletin diğer görevlilerinden kaynaklanan mazlimeye bakmak ile sınırlandırılması da caizdir. Halife’nin, Merkezî Mezâlim Mahkemesi’ne Merkezî Mezâlim Mahkemesi’ne bağlı olarak vilâyet şubelerinde bulunan Mezâlim Mahkemelerindeki mezâlim kâdıları tayin etme ve azletme salahiyeti verme hakkı da vardır.

Devletin merkezindeki Baş Mezâlim Mahkemesi üyelerini tayin eden ve azleden Halife’dir. Merkezî Mezâlim Mahkemesi başkanının yani Halife’nin azledilmesine bakan Mezâlim Kâdısı’nın azledilmesine gelince, bunda asıl olan, -diğer kâdılar gibi onu da görevlendirme hakkı olduğu gibi- onu azletmenin de Halife’nin hakkı olmasıdır. Fakat burada zanna galip gelen bir durum vardır ki bu durum

esnasında azletme salahiyetinin Halife'nin eline terk edilmesi, bu salahiyetin harama götürecektir olmasıdır ve bu durum üzerinde [الوسيلة إلى الحرام حرام] **"Harama vesile olan da haramdır."** kaidesi intibak eder. Zira bu kaidede zannı galip (ağır basan kanaat) yeterlidir.

İşte bu durum, Halife veya vezirleri veya Kâdî'l Kudâsî -ki Halife ona Mezâlim Kâdısı'nı tayin etme ve azletme salahiyeti vermiştir- aleyhine açılmış bir davanın bulunmasıdır. Çünkü bu durumda azletme salahiyetinin Halife'nin elinde kalması, kâdının hükmüne etki edecek ve dolayısıyla mesela kâdının Halife'yi ve yardımcılarını azletme kudreti sınırlandırılmış olacaktır. İşte bu azletme salahiyeti, harama vesile olmaktadır. Yani bu durumda o salahiyetin Halife'nin elinde kalması haramdır.

Kalan durumlarda ise hüküm aslı üzere kalır. Yani Mezâlim Kâdısı'nı azletme salahiyeti, tıpatıp tayin etme salahiyeti gibi Halife'ye aittir.

Madde-89: Mezâlim Kâdısı, bir veya daha fazla kişi ile sınırlandırılmaz. Devlet başkanı, zulümleri ortadan kaldırmak için ihtiyacına göre sayıları ne kadar olursa olsun, Mezâlim Kâdısı tayin eder. Ancak bir davaya bakılırken hüküm verme salahiyeti yalnızca bir kâdıya aittir, daha fazlasına değil. Duruşma esnasında, hükme yetkili kâdının yanında başka mezâlim kâdılarının bulunması caizdir. Fakat istişareden başka salahiyetleri yoktur ve hüküm veren kâdının onların görüşleri ile hareket etmesi mecburi değildir.

Bu maddenin delili; Mezâlim Kâdısı'nın birden fazla olmasının sahih olması bakımındandır. Çünkü Halife, kendisine bir veya daha fazla naip tayin edebilir. Ancak mezâlim kâdılarının sayısı çok olsa da mezâlime bakma salahiyetleri bölünmez. Zira onlardan her birisi mezâlime bakma hakkına sahiptir. Ancak Halife'nin hem vilâyetlerden bir vilâyetteki mezâlim için bir kâdı tahsis etmesi hem de onu bazı meselelere tahsis etmesi caizdir. Çünkü Halife, mezâlim üzerine genel velâyet, özel velâyet, bütün beldeler için velâyet, bir belde veya bir bölge için velâyet verme hususunda istediğini yapabilir. Meseleye doğrudan baktığı bir sırada Mezâlim Kâdısı'nın çok sayıda olmamasına gelince, daha önce geçtiği üzere bir mekânda çok sayıda

olması caiz olduğu hâlde bir meselede çok sayıda kâdının caiz olmasından dolayıdır. Ancak görüşte kendisine ortak olmayıp sadece meşveret için onunla birlikte çok sayıda Mezâlim Kâdısı'nın (Kadâ Meclisi'nde) bulunması caizdir. Bu da bizzat onun rızasına ve tercihihine bağlıdır. Eğer bunu uygun görmez ve kendisinin yanında bulunmalarına karşı çıkarırsa (Kadâ Meclisi'nde) bulunamazlar. Çünkü kendisi için tahsis edilmiş bir meseleye bakarken kâdının yanında onu meşgul edecek birisi bulunamaz. Ancak Kadâ Meclisi'nden çıktığında bu hususta onlarla istişare edebilir.

Madde-90: Mezâlim Mahkemesi, Halife'yi azletme hakkına sahip olduğu gibi devletteki herhangi bir yöneticiyi veya memuru azletme hakkına da sahiptir. Bu ise zulmün ortadan kaldırılması için azlin gerekli olması durumundadır.

Bu madde, yöneticilerin azledilmesi açısından Mezâlim Mahkemesi'nin salâhiyetlerini açıklamaktadır. Zira hâkim, tayin akdiyle belirlenir ve buna da atama akdi denilir. Şöyle ki Halife velâyet hakkına sahiptir, o da yönetimdir, atama hakkına sahiptir ki o tayin etmedir. Atama ise ancak sarîh bir lafızla olan bir akittir. Dolayısıyla Halife'nin atadığı hâkimin azledilmesi bu akdin feshedilmesidir ve Halife kesinlikle bu hakka sahiptir. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, valiler atadı ve onları azletti. Çünkü Hulefâ-i Râşidîn valiler atadılar ve onları azlettiler. Aynı şekilde Halife'nin atama ve azletme hakkı verdiği kimselerden kendisine naip kılma hakkı da vardır. Ancak Mezâlim Kâdısı, Halife'nin naibi olarak yöneticiyi azletme hakkına sahip değildir. Çünkü o, atamada ve azletmede Halife'nin naibi değildir. Bilakis mezâlîme bakmada onun naibidir. Mesela yöneticinin vilâyetindeki varlığı bir mazlime olduğunda Mezâlim Kâdısı, bu mazlimeyi ortadan kaldırma yani bu yöneticiyi azletme hakkına sahiptir. Zira Mezâlim Kâdısı'nın yöneticiyi azletme salâhiyeti, Halife'nin naibi olarak değil ancak mazlimeyi ortadan kaldırmak içindir. Bunun içindir ki bir kimsenin azline karar verdiğinde Halife razı olmasa bile o kişi azledilir. Çünkü onun bu durumdaki azli, mazlimenin ortadan kaldırılması ile ilgili bir hükümdür. Bu ise hem herkes hem Halife hem de başkaları için bir kolaylıktır. Zira kâdının hükmü herkes için bir hükümdür. Halife'yi azletme salâhiyetine gelince, aynı şekilde bu

da mazlimeyi ortadan kaldırma ile ilgili bir hükümdür. Çünkü Halife'de; içerisinde azledildiği hâllerden bir hâl veya içerisinde azlini gerektiren hâllerden bir hâl bulunduğu durumda kalmaya devam ederse bu bir mazlime olur. Mezâlimin ortadan kaldırılmasına hükmedecek olan ise bizzat Mezâlim Kâdısı'dır. Dolayısıyla Halife'nin azline hükmedecek olan da odur. Bundan dolayı Mezâlim Kâdısı'nın Halife'nin azledilmesi hükmünü vermesi ancak bir mazlimeyi ortadan kaldırmak ile ilgili bir hükümdür. Dolayısıyla mazlimenin ortadan kaldırılması Halife'nin azledilmesini gerektiriyorsa onun azledilmesine hükmedilir.

Madde-91: Mezâlim Mahkemesi, ister devlet teşkilatındaki şahıslarla ister Halife'nin şer'î hükümlere muhalefeti ile ister devlet başkanının benimsediği anayasa, kanun ve sair şer'î hükümlerin naslarının anlaşılması ile ister herhangi bir vergi istemi ile isterse bunlardan başka bir şeyle ilgili olsun her çeşit zulüm davasına bakar.

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, hem hâkimin fiyatlandırmasını hem de devletin insanların (arazilerini) kamu sularından sıra ile sulamalarını haksızca düzenlemesini bir mazlime olarak görmesidir. Bu da hakka veya şer'î hükümlere muhalefet eden yöneticilerin amelinin, Halife ile ilgili olursa bunun bir mazlime olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, devlet başkanı idi. Devletin cihazlarındaki kişilerle ilgili olduğunda da aynı şekilde bir mazlimedir. Çünkü onlar, Halife'nin naipleridir. Dolayısıyla bu da Halife ile ilgili olmuş olur. Çünkü mazlime onun naiplerinin ameli ile ilgili olup bizzat şahısları ile ilgili değildir. Dolayısıyla fiyatlandırma hadisi, Halife'nin (devlet başkanının) muhalefeti- nin mazlime olduğuna ve mezâlimlere bakma hususunda salahiyet sahibinin bizzat Mezâlim Mahkemesi olduğuna dair bir delil olmaktadır. İşte bu, bu maddenin birinci kısmının delilidir. İkinci kısma gelince, anayasa veya kanun metinlerinden bir metne bakılmasıdır. Anayasa esasi bir kanundur. Kanun ise sultanın emridir. Dolayısıyla ona bakmak sultanın emrine bakmak olur. Dolayısıyla bu da aynı şekilde fiyatlandırma hadisinin kapsamına girer. Çünkü bu da Halife'nin amellerine bakmaktır. Bunun da ötesinde Allahu Teâlâ şöyle

buyurmuştur: **“Bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah’a ve Rasulü’ne götürün.”** [Nisa 59]

Yani siz ve ulî’l emr, bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz demektir. Dolayısıyla anayasa veya kanun maddelerinin bir maddesi hakkındaki anlaşmazlık ancak şer’î hükümlerden bir hüküm hakkında tebaa ile ulî’l emr arasındaki bir anlaşmazlıktır ve bu da Allah’a ve Rasulü’ne götürülür. Allah ve Rasulü’ne götürmek ise Mezâlim Mahkemesi’ne yani Allah ve Rasulü’nün hükmüne götürmek demektir. Maddenin üçüncü kısmına gelince, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: **“Kimin malını (haksız yere) almışsam işte bu malım ondan alsın.”** [Ebû Yale, Fadl İbn-u Abbas kanalıyla tahrir etti.]

Ve şöyle buyurmuştur: **“Ben, canı ve malı hakkında yaptığım bir mazlimedan ötürü bir kimsenin benden (hak) talebinde bulunmadığı bir hâlde Allah ile karşılaşmayı umarım.”** [Ahmed, Enes kanalıyla rivayet etti.] Dolayısıyla Halife’nin hem tebaadan haksız yere bir mal alması hem de şeriatın tebaaya zorunlu kılmadığı bir malı alması mazlime sayılmaktadır. Bundan dolayı Mezâlim Mahkemesi’nin vergilere bakma hakkı vardır. Çünkü bunlar tebaadan alınmış mallardır. Mezâlim Mahkemesi’nin vergilere bakması ise bu malın, fakirlere yedirmek için alınmış bir mal gibi şeriatın Müslümanlar üzerine zorunlu kıldığı mazlime olmaksızın alınmış bir mal mı yoksa bu mal, suları toplamak için zaruri olmayan bir baraj inşa etmek için alınmış bir mal gibi şeriatın Müslümanların üzerine zorunlu kılmadığı ortadan kaldırılması gerekli mazlime olarak alınmış bir mal mı olduğunu görmek içindir. Bundan dolayı Mezâlim Mahkemesi’nin vergilere bakma hakkı vardır.

Madde-92: Mezâlim yargılamasında, Kadâ Meclisi şart olmadığı gibi davalının çağırılması ve bir davacının olması da şart değildir. Hiç kimse davacı olmasa bile Mezâlim Mahkemesi zulüm davalarına bakma hakkına sahiptir.

Bu maddenin delili; bir davaya bakmak için Kadâ Meclisi’nin şart koşulmasının sabit olduğu delilin, bir davacının bulunmaması nedeniyle Mezâlim Mahkemesi’ne intibak etmemesidir. Zira orada davacı bulunmasına gerek yoktur. Nitekim herhangi bir davacı olmasa bile davalının da hazır bulunması zarureti olmaksızın mazlimeye bakar.

Çünkü o, mazlimenin tetkiki açısından davalının hazır bulunmasını gerektirmeyen bir davaya bakmaktadır. Binaenaleyh Kadâ Meclisi'ni şart koşan delil, Mezâlim Mahkemesi'ne intibak etmez. O delil ise *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: **أَنَّ الْخَصْمَيْنِ يَفْعَدَانِ بَيْنَ يَدَيِ الْحَكْمِ** **“Tarafların hâkimin önünde oturmalarına hükmetti.”** [Ebû Davud ve Ahmed, Abdullah İbn-uz Zubeyr kanalıyla rivayet ettiler.] Ve şu kavlidir: **إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصْمَانِ** **“Taraflar senin önünde oturdukları zaman...”** [Ahmed, Ali kanalıyla rivayet etti.] Binaenaleyh Mezâlim Mahkemesi, herhangi bir şeye, zamana, mekâna, Kadâ Meclisi'ne veya başka bir şeye mutlak olarak bağlı kalmaksızın, meydana gelir gelmez mazlimeye bakar. Ancak salahiyetleri bakımından bu mahkemenin konumu göz önünde bulundurularak heybetini ve azametini gösterecek muhteşem bir binaya sahip olması gerekir. Mısır ve Şam'daki sultanlar zamanında, sultanın mezâlime baktığı meclis دار العدل “Dâr-ul Adl” (Adaletthane) diye isimlendirilirdi ve orada sultanın naipleri, kâdılar ve fakihler hazır olurdu. Nitekim Makrizî, “es-Sulûk ilâ Ma'rifeti Duvel-il Mulûk” [Meliklerin Devletlerini Tanımaya Gidiş] kitabında, Salih Melik Sultan Eyyub'un (Sala-haddîn Eyyûbî) Dâr-ul Adl'e görevlendirdiği naiplerin mezâlimi kaldırmak için orada oturduklarını ve onlarla birlikte kâdılarının ve fakihlerin de hazır bulduklarını zikretmektedir. Dolayısıyla Mezâlim Mahkemesi'ne ait muhteşem bir binanın olmasında bir beis yoktur. Çünkü bu mubahlardandır. Hele ki adaletin azametini gösterecek olursa...

Madde-93: Her insanın, ister Müslüman ister gayrimüslim ister erkek ister kadın olsun, dilediği kimseyi davalarına ve müdafaalarına vekil kılma hakkı vardır. Bu hususta vekil ile müvekkil arasında bir fark yoktur. Vekilin ücret alması caizdir. Aralarındaki anlaşmaya göre vekil müvekkilden ücret alma hakkına sahiptir.

Bu madde, husumette vekilliğin caiz olduğunu beyan etmektedir ve bunun delili, vekâletin delilidir. Çünkü vekâletin delili genel olarak geldiğinden tüm vekâletleri kapsamaktadır. Zira vekâlet Sünnet ile sabittir. Nitekim Ebû Davud sahih bir sened ile Cabir İbn-u Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: **أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَى حَبِيبٍ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَقُلْتُ لَهُ: إِنِّي أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَى حَبِيبٍ، فَقَالَ: إِذَا أَتَيْتَ**

“Ben Hayber’e gitmek istedim ve Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelip selam vererek O’na dedim ki: Ben Hayber’e gitmek istiyorum. Dedi ki: Vekilime vardığında ondan on beş yük al. Eğer senden şifre isterse elini onun köprücük kemiği üzerine koy.” [Hâfiz, hasen dedi.]

Yine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“O, Meymune’nin nikâhının kabul edilmesinde Ebâ Râfi’yi vekil tayin etti.”* Zira Ahmed Müsned’inde Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in mevlası Ebî Râfi’den şunu tahrir etmiştir: *“أن رسول الله صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة حلالا وبنى بها حلالا وكنت أن رسول الله صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة حلالا وبنى بها حلالا وكنت بينهما الرسول بينهما”* *“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Meymune ile ihramsız olarak evlenip onunla ihramsız olarak zifafa girdiğinde ben ikisi arasında elçi idim.”* Dolayısıyla vekâlet kapsamına giren bir şeyde, tasarrufta bulunması sahih olan herkesin bu hususta vekil tayin etmesi de sahih olur ki bu hususta kişinin erkek, kadın yahut Müslüman veya kâfir olması fark etmez. Ayrıca bizzat husumette vekâlet Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim’in* icmâsıyla sabittir. Zira Ali, Ebû Bekir *RadiyAllahu Anh’ın* katında Âkil’i vekil tayin etmiş ve şöyle demiştir: *“Onun lehine ne hüküm verilirse benim de lehimedir. Onun aleyhine ne hüküm verilirse benim de aleyhimedir.”* Yine Abdullah İbn-u Cafer, Osman’ı katında vekil tayin etmiş ve şöyle demiştir: *“Şüphesiz husumette görünmez tehlikeler vardır. Şüphesiz şeytan husumet anında hazır olur, ben de o anda hazır olmayı hoş görmüyorum.”* İbn-u Kudâme, bunu Muğnî’de zikretti ve şöyle dedi: *“Şöhretin bir işareti olmasından dolayı bu yaygın olan bir kıssadır ve bunu inkâr eden bir kimse çıkmadı.”* *القحم* Gahm’ın manası *المهالك* Mehalike yani görünmez tehlikeler demektir. Binaenaleyh müvekkil, ister hazır olsun ister olmasın ister sağlıklı olsun isterse hasta olsun hakların talebinde, ispatında ve muhakemesinde vekil tayin etmesi caizdir ve bu hususta hasmın rızası şart değildir. Çünkü bunlar, hasmın rızası ister olsun isterse olmasın niyabetin mutlak olarak caiz olduğu birer haklıdır. Vekilin ücretli olarak vekillik yapması caizdir. Çünkü bu hususta icâra caizdir. Zira icâra genel olup her şeyi kapsar. Dolayısıyla vekâleti de kapsar. Çünkü icâranın tarifi; *“bir bedel karşılığında bir menfaat üzerinde yapılan akit.”* İşte bu, üzerinde icâr akdinin cereyan ettiği bir akit ve bu tarif vekâlete de intibak eder. Dolayısıyla ücretli olarak vekillik cereyan ettiğinde vekil, aralarındaki karşılıklı rızaya göre müvekkilden ücret almaya hak kazanır. Ancak ücreti hak

etmesi için icâra akdi ve icâra üzerinde ittifakın gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Çünkü vekâlet ücret gerektirmeyen bir akittir. Ancak ücreti gerektiren şey vekâletin üzerindeki icâradır. Bunun içindir ki vekilin müvekkil üzerinde ücret hak etmesi için vekâlet akdi ile birlikte icâra akdinin de yapılması kaçınılmazdır. Vekâlet sahibi ister bunu geçimini sağladığı bir meslek edinsin isterse edinmesin vekâlet ve ücret almak mutlak olarak caizdir. Bundan dolayı bugün avukatların işleri, ücretli bir iş olması bakımından sahih sayılır. Ancak hak ile bâtili birbirinden ayırırlarken bunun ispatı için küfür kanunlarına başvururlarsa işte bu caiz değildir. Bilakis hak, İslâm'ın hak kıldığı ve bâtil da onun bâtil kıldığıdır. Hatta küfür kanunları onaylasa bile bunun aksinin hiçbir kıymeti yoktur.

Madde-94: Vasi ve veli gibi özel veya Halife, yönetici, memur, Mezâlim Kâdısı ve Muhtesib gibi genel işlerde salahiyet sahibi bir şahsın; vasi, veli, Halife, yönetici, memur, Mezâlim Kâdısı veya Muhtesib olması itibariyle, yerine yalnızca dava ve müdafaa salahiyetlerine sahip olacak bir vekil koyması caizdir. Bu bakımdan, davacı veya davalı olması arasında fark yoktur.

Bu maddenin delili; vekâletin delilinin aynısıdır. Çünkü bir kişinin, alışveriş ve husumet gibi bizzat kendisinin sahip olduğu tasarruflarda yerine vekil koyması sahih olduğu gibi aynı şekilde başkasına niyabeten sahip olduğu tasarruflarda da yerine vekil koyması sahihtir. Zira vekilin, vekil kılındığı hususlarda kendisine vekil tayin etme hakkı verildiği zaman vekâlet gereği hakkında tasarrufta bulunması sahih olan hususlarda yerine vekil koyması caizdir. Vasi de böyledir. Zira vasiyet altındaki kişinin malı hususunda tasarrufta bulunması sahih olan şeyler hakkında yerine vekil koyması caizdir. Aynı şekilde vakfın icâra verilmesi ve benzerleri gibi tasarrufta bulunma salahiyetine sahip olduğu hususlarda vakıf sorumlusunun dilediği kimseyi yerine vekil koyması da caizdir. Bu kişiler gibi yöneticinin de sahip olduğu tasarruflarda dilediği kimseyi yerine vekil koyması caizdir. Ancak yönetici Halife ise dilediği kimseyi vekil tayin etmesi caizdir. Çünkü o, her şeyde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir ve dolayısıyla kendi yerine vekil tayin eden kimse gibi olur. Fakat muavinler, valiler, kâdılar ve daire müdürleri gibi Halife'nin dışında ona naip olan kimselere gelince, Halife'nin kendilerine vekil tayin

etme hakkı vermedikçe bunlar vekil tayin edildikleri tasarruflarda kendilerine vekil tayin etme hakkına sahip değildirler. Çünkü bu kişiler, Halife'nin naipleridirler. Dolayısıyla onlar, birer vekil mesabesinde dirler. Vekil ise müvekkilinin yerine vekil tayin etme hakkına sahip değildir. Ancak bu hususta vekil kılınırsa bu hakka sahip olur. Dolayısıyla ister davalı isterse davacı olsun onu vekâlet hususunda vekil tayin ederse bu hakka sahip olur. Çünkü vekil kılma hakkı genel olup tasarrufa sahip olduğu her şeyi kapsar. Buna binaen bugün, hükûmet avukatları, başsavcı, naiplik veya bunların bezerleri şeklinde bilinen ıstılahlar, şeriat bu vekilliği caiz kıldığına göre vekâlet hükümleri bakımından şeran sahihtir.

Madde-95: Hilâfet'in kurulmasından önce yapılan ve infaz edilen akitleri, muamelatları ve davaları, şu meselelerin olması dışında Hilâfet yargısı bozmaz ve yeniden değerlendirmez:

a- İslâm'a aykırı süregelen bir etkisinin olması hâlinde yeniden değerlendirmelidir.

b- Davanın, İslâm'a ve Müslümanlara yapılan ve önceki yöneticiler ile zümrelerinin sebep olduğu bir eziyet ile ilgili olması hâlinde, Halife'nin bu davaları yeniden değerlendirmesi caizdir.

c- Gasp eden kişinin elindeki gasp edilmiş bir mal ile ilgili olması hâlinde yeniden değerlendirmelidir.

Hilâfet Devleti kurulmadan önce bitmiş ve sonuçlanmış olan anlaşma ve muamelatlar uygulaması tarafları arasında Hilâfet'ten önce sonuçlandığı için sahih sayılır, Hilâfet'in kararıyla iptal edilmez ve yeniden canlandırılmazlar.

Ancak bundan şu üç hâl istisna edilir:

1- Uygulaması bitmiş ve sonuçlanmış olan meselenin İslâm'a aykırı süregelen bir etkisi olursa

2- Mesele, İslâm'a ve Müslümanlara eziyet veren kimselerle ilgili olursa

3- Mesele, bir gaspçının elindeki mevcut gasp edilmiş bir mal ile ilgili olursa

Hilâfet Devleti kurulmadan önce uygulanması bitmiş ve sonuç-

İslâm'a muhalif süregelen bir etkisi bulunan meselelerin canlandırılmasına gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, İslâmî Devlet'te yaşamaya başlamalarından sonra insanların üzerinde kalan ribayı kaldırmış ve onlara yalnızca anaparalarını bırakmıştır. Yani onlar dâr-ul İslâm'da bulunmalarından sonra, üzerlerinde kalan riba kaldırılmıştır. Nitekim Ebû Davud, Süleyman İbn-u Amr'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: سمعت رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ يَقُولُ: أَلَا إِنَّ كُلَّ رَبِّا مِنْ رَبِّا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ، لَكُمْ رُءُوسٌ أَمْوَالِكُمْ لَا تَنْظُمُونَ وَلَا تُنْظَمُونَ **“*Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i Veda Haccı'nda şöyle derken işittim: Dikkat edin! Cahiliye ribasından her bir riba geçersizdir, sizin için (yalnızca) anaparalarınız vardır. Sakın zulmetmeyin ve sakın zulmedilmeyin!”**

Benzer şekilde cahiliye kanunlarına göre dörtten fazla evli olanlar, dâr-ul İslâm'dan sonra yalnızca dördünü tutmaya mecbur edildiler. Nitekim Tirmizi, Abdullah İbn-u Ömer'den tahric ettiğine göre, Gaylan İbn-u Seleme es-Sekafî Müslüman oldu. Cahiliyede on hanımı vardı. Onlar da onunla birlikte Müslüman oldular. فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَّخِذَ أَرْبَعًا مِنْهُنَّ **“*Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem kendisine onlardan dördünü seçmesini emretti.*”** [Tirmizi Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahric etti.]

Binaenaleyh İslâm'a muhalif sürekli etkisi bulunan akitlerin bu etkisi Hilâfet kurulduğunda ortadan kaldırılır ve onu ortadan kaldırmak vaciptir.

Mesela Müslüman bir kadın, henüz İslâm'a girmeyen bir Nasranî ile evlenmiş ise Hilâfet'ten sonra bu akit şer'î hükümlere göre feshe edilir.

İslâm'a ve Müslümanlara eziyet edenler ile alâkalı meselelerin yeniden ele alınmasına gelince, bu, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Mekke'nin fethinden sonra cahiliyede İslâm'a ve Müslümanlara eziyet eden birkaç kişinin öldürülmelerini hatta Kâbe'nin örtüsüne tutunup kalsalar bile öldürülmelerini emretmiş olmasından dolayıdır. Oysa Ahmed ve Taberani'nin Amr İbn-ul Âs'dan rivayetinde Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in **“*İslâm kendisinden öncekileri kaldırır.*”** dediği biliniyordu. Yani İslâm'a ve Müslümanlara eziyet eden kimseler bu hadisten istisna edildiler.

Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, İkrime İbn-u Ebî Cehl'i affettiği gibi daha sonra onlardan bazılarını da affetmiştir. Bundan

ötürü Halife'nin, onlar hakkındaki meseleleri yeniden ele alması da affetmesi de caizdir. Bu durum, hak sözü söyledikleri için Müslümanlara işkence edenlere veya İslâm'a çatanlara da intibak eder. Dolayısıyla **“Şüphesiz İslâm, kendisinden öncekileri kaldırmır.”** hadisi onlara intibak etmez. Bilakis onlar bundan müstesnadırlar ve Halife'nin uygun gördüğü şekilde onlar hakkındaki mesele canlandırılır.

Bir gaspçının elindeki mevcut gasp edilmiş malla ilgili meselelerin yeniden değerlendirilmesine gelince, çünkü Müslim, Vâil İbn-u Hucri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: **كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهُ رَجُلَانِ يَخْتَصِمَانِ فِي أَرْضٍ فَقَالَ أَحَدُهُمَا إِنَّ هَذَا انْتَزَى عَلَيَّ أَرْضِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَهُوَ أَمْرُؤُ الْقَيْسِ بْنِ عَابِسِ الْكِنْدِيِّ وَحَصْمُهُ رَبِيعَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنْتُكَ، قَالَ: لَيْسَ لِي بَيْنِي، قَالَ: يَمِينُهُ، قَالَ: إِذْ يَذْهَبُ بِهَا، قَالَ: لَيْسَ لَكَ إِلَّا ذَلِكَ، قَالَ: فَلَمَّا قَامَ لِيَخْلِفَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اقْتَطَعَ أَرْضًا ظَالِمًا لِقِي اللَّهِ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in yanında iken bir arazi hususunda hasımlaşan iki adam geldi ve onlardan biri -ki o, İmru'l Kays İbn-u Âbis el-Kindî'dir ve onun hasmı ise Rabîa İbn-u İydân'dır- dedi ki: Yâ Rasulallah! İşte bu, cahiliye döneminde benim arazime atladı. Allah'ın Rasulü dedi ki: Kanıtın var mı? Dedi ki: Kanıtım yok. Dedi ki: Ona yemin gerekir. Dedi ki: Bu durumda onu alır. Allah'ın Rasulü dedi ki: Senin için bundan başka yapabileceğim bir şey yok. (Vâil) dedi ki: (Rabîa) yemin etmek için ayağa kalkınca Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Her kim zulmederek bir toprak parçası alırsa üzerinde Allah'ın gazabı olduğu hâlde ona kavuşur.”** Hadiste geçen **انتزى على أرضي** **“Benim arazime atladı.”** ifadesinin manası ona galebe çaldı ve ele geçirdi yani onu gasp ederek aldı demektir.**

Böylece Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, cahiliye döneminde olduğunu bilmesine rağmen bir adamın, arazisini gasp eden bir kimse hakkındaki davasını kabul etmiştir.

Binaenaleyh herhangi bir kimsenin bir toprak parçasını ele geçirmesi veya bir hayvanı ya da bireylerin mülklerindeki bir malı gasbetmesi veya kamu ya da devlet mülkiyetindeki mallardan bir malı ele geçirmesi gasp sayılır ve bunlar hakkındaki davalar kabul edilir.

Bu üç hâl dışındakilere gelince, Hilâfet'ten önceki akitler, muameleler ve davalar, -Hilâfet'in kurulmasından önce yapılmış ve infazı tamamlanmış olduğu sürece- bozulmaz ve yeniden ele de alınmazlar.

Mesela bir adam, okulun kapılarını kırdığı suçlamasıyla iki sene hapse mahkûm edilmiş, Hilâfet'in kurulmasından önce bu iki seneyi tamamlamış ve hapisneden çıkmış olsa Hilâfet'in kurulmasından sonra da hapsedilmeyi hak etmediğini düşünerek bu suçlama ile kendisini hapseden kimseler hakkında dava açmak isterse bu dava kabul edilmez. Çünkü davası görülmüş, hakkındaki hüküm verilmiş ve Hilâfet'in kurulmasından önce infazı sona ermiştir. Dolayısıyla onun durumu Allah'a havale edilir.

Fakat bir adam on seneye mahkûm edilmiş, bunun iki senesini geçirmiş ve sonra Hilâfet kurulmuş ise burada Halife buna bakabilir. Ya hakkındaki cezayı asıldan ilga eder ve atfedilmiş suçlamadan beraat etmiş olarak hapisneden çıkarılır ya geçirdiği ile yetinilir yani hakkında verilen hüküm iki sene olarak kabul edilerek hapisneden çıkarılır, ya da artakalan mahkûmiyet incelenir ve raiyyenin ıslahı ile özellikle şahısların haklarına ilişkin meseleler ve düşmanlıkları düzeltmek ile alâkalı şer'î hükümler gereğince yeniden gözden geçirilir.

İdari Cihaz

Madde-96: Devlet ve insanların işlerinin (maslahatlarının) idaresinden; Maslahatlar Bölümü, Daireler Bölümü ve İdareler Bölümü mesuldür. Bu üç bölüm, devlet işlerini kalkındırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek için çalışırlar.

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* maslahatları idare ediyor ve bunların idaresi için kâtipler tayin ediyordu. Böylece Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Medine'deki insanların maslahatlarını bizzat idare ediyor, işlerini görüp gözetiyor, sorunlarını çözüyor, alâkalarını tanzim ediyor, ihtiyaçlarını temin ediyor ve onları işlerini düzelterek hususlara yönlendiriyordu. Tüm bunlar, sorunsuz ve karmaşasız olarak hayatlarını kolaylaştıran idari işlerdendi:

Öğretim işleri hakkında; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Müslümanların evlatlarından onuna (okuma-yazma) öğretmeyi kâfir esirlerin fidyesi kıldı. Fidyeye bedeli ganimetlerdendir ve Müslümanların mülküdür. Dolayısıyla öğretimi temin etmek, Müslümanların maslahatlarından bir maslahattır.

Tedavi (sağlık işleri) hakkında; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e bir tabip hediye edildi. O da onu Müslümanlara ait kıldı. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisine gelen hediye üzerinde tasarrufta

bulunmaması, almaması, aksine Müslümanlara ait kılması, tedavinin Müslümanların maslahatlarından bir maslahat olduğuna delildir.

Çalışma işleri hakkında; Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* bir adamı, dilenmek yerine -ki ne de olsa birileri verir, birileri yüz çevirir- onu bir urgan, sonra bir balta satın almaya, bunlarla odun toplayıp insanlara satmaya yönlendirdi. İşte insanların çalışma sorunlarının böylesi çözümü de Müslümanların bir maslahatıdır. Nitekim Ebû Davud ve İbn-u Mâce şöyle tahrir ettiler: *أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَأَلُهُ، فَقَالَ: أَمَا فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ؟ قَالَ: بَلَى ... قَالَ: أَنْتَبِي بِهِمَا، قَالَ: فَأَتَاهُ بِهِمَا، فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ وَقَالَ: مَنْ تَشْتَرِي هَذَيْنِ؟ ... قَالَ رَجُلٌ: أَنَا أَخَذَهُمَا بِيَدِ هَمَيْنِ، فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الْبُرِّ هَمَيْنِ، وَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ وَقَالَ: اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَأَتَيْتُهُ إِلَى أَهْلِكَ، وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قُدُومًا فَأَتَيْتِي بِهِ، فَأَتَاهُ بِهِ، فَشَدَّ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُودًا بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ: اذْهَبْ فَأَحْتَطِبْ وَبِغْ، وَلَا أَرِيَنَّكَ حَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا، فَذَهَبَ الرَّجُلُ وَبِغَ وَحَتَّطِبَ وَبَيَّغَ، فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ ذَرَاهِمَ ...* **Ensardan bir adam, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelip ondan bir şey istedi. Buyurdu ki: Evinde bir şey yok mu? Dedi ki: Bilakis var... Buyurdu ki: Onları bana getir! Onları getirdi. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem onları eline aldı ve şöyle dedi: Bunları kim satın alır?... Bir adam dedi ki: Ben onları iki dirheme alırım. Onları ona verdi ve ondan iki dirhemi aldı. Bunu da Ensariye verdi ve şöyle dedi: Bunun biriyle alışveriş yap ve ailene götür. Diğeri ile de bir keser satın al ve bana getir. Getirdi. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem eliyle ona bir sap taktı. Sonra şöyle buyurdu: Şimdi git, odun topla ve onu sat. Seni on beş gün görmeyeyim. Öyle yaptı. Sonra çıkageldi, on dirhem kazanmıştı...** Yine Buhari'nin Ebî Hurayra kanalıyla tahrir ettiği hadiste de Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: *لَأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حَزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ* **"Sizden birinin sırtında bir odun destesi getirip satması bir kimsenin dilenmesinden daha hayırlıdır. (Çünkü insanlar) ya verirler ya terslerler."**

Yol işleri hakkında, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* çekişme hâlinde yolları yedi zira' hâline getirerek tanzim ediyordu. Nitekim Buhari, Ebî Hurayra kanalıyla şöyle rivayet etti: *قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَشَاجَرُوا فِي الطَّرِيقِ بِسَبْعَةِ أذْرُعٍ* **"Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Mîta yolu hakkında tartıştıklarında (yolun) yedi zira' olmasına hükmetti."** Muslim de şöyle rivayet etti: *إِذَا اِخْتَلَفْتُمْ فِي الطَّرِيقِ جُعِلَ عَرْضُهُ* **"Yol hakkında ihtilafa düştüğünüzde genişliği yedi zira'**

yapılır.” Ahmed, İbn-u Abbas kanalıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti: **“Mîta yolu yedi zira'dır.”** Ahmed'in Ubade İbn-u Samit kanalıyla yaptığı rivayette ise şöyle geçmiştir: **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, yolun arasında geniş bir alanın olmasına hükmetti. Sonra insanlar onun içerisine bina yapmak isteyince yol için yedi zira' bırakılmasına hükmetti.”**

İşte bu, o vakitteki idari bir düzenlemedir. Şâfi mezhebinde olduğu gibi ihtiyaca göre bundan fazla da olabilir.

Keza Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* yolu ihlal etmeyi de men etti. Nitekim Taberani, Sağır'de şöyle tahric etti: **“Her kim Müslümanların yolundan bir karış alırsa Kıyamet Günü Allah yedi arzdan onu kuşatır.”**

Ziraat hakkında; Zubeyr *RadiyAllahu Anh* ile Ensar'dan bir adam, arazilerinden geçen bir su yolundan sulama hakkında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: **“(Önce) sen sula ey Zubeyr, sonra suyu komşuna sal.”** [Muttefekun aleyh/Lafız Müslim'e ait]

İşte böylece *Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem Müslümanların* maslahatını idare ediyor, idari sorunlarını basitlik ve kolaylık ile çözüyor, bazı Sahabeler de kendisine bu hususta yardım ediyordu. Dolayısıyla Müslümanların maslahatları, Halife'nin veya üstlenmeye kâfi bir müdür olarak tayin ettiği kimselerin üstleneceği bir cihazdır. Bilhassa maslahatlar çeşitlenip çoğalmış iken Halife'nin yükü için bir hafifletme olarak benimsenen budur. Böylelikle insanların maslahatları için bir cihaz vardır ki onu, bu yönde raiyyenin yaşamını kolaylaştıran ve karmaşasız hatta basitlik ve kolaylık ile gerekli hizmetleri karşılayan üsluplara ve vesilelere yetkin bir müdür üstlenir.

Bu cihaz, maslahatlardan, dairelerden ve idarelerden oluşur. *المصلحة* Maslahat; tâbiyet, ulaşım, para basımı, öğretim, sağlık, ziraat, çalışma, yollar gibi devletin maslahatlarından herhangi bir maslahat için yüksek idaredir. Bu Maslahat, kendi maslahatının ve ona bağlı dairelerin ve idarelerin idaresini üstlenendir. *الدائرة* Daire, kendi dairesinin ve ona bağlı idarelerin işlerini üstlenendir. *الإدارة* İdare ise kendi idaresinin ve ona bağlı şubelerin ve kısımların işlerini üstlenendir.

Bu Maslahatlar, Daireler ve İdareler, devlet işlerini kalkındırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek maksadıyla kurulurlar ve kaim olurlar.

İdare cihazını, açıklandığı şekle getirmek fiili gerçekleştirme üsluplarından bir üslup ve vesilelerinden bir vesiledir. Buna has bir delile ihtiyaç yoktur ve aslına delâlet eden genel delil yeterlidir. Bu üsluplar kulların fiilleridir. Dolayısıyla, şer'î hükümlere göre olmadıkça icra edilmesi sahih olmaz, denilmez. Çünkü bunlar, genel olarak aslı üzerine şer'î delil gelen fiillerdir ki bu genel delil, bu fiillerden kaynaklanan her şeyi de kapsamına alır. Ancak asıldan kaynaklanan bir fiil hakkında şer'î delil gelmişse o takdirde delilin gerektirdiğine bağlanılır. Mesela Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَأَتُوا الزَّكَاةَ **“Ve zekâtı verin.”** [Bakara 43] Bu, genel bir delildir. Nisab miktarı, âmiller (zekât toplayıcıları), kendilerinden zekât alınan sınıflar gibi bundan kaynaklanan fiiller hakkında da deliller gelmiştir ve tüm bunlar وَأَتُوا الزَّكَاةَ **“Ve zekâtı verin.”** [Bakara 43] emrinden kaynaklanan fiillerdir. Ancak tüm bu işlerin gerçekleştirilme keyfiyeti hakkında deliller gelmemiştir. Onlar, binek üzerinde mi (zekât toplamaya) gideceklerdir, yoksa yürüyerek mi? Kendileri ile birlikte bulunup yardımcı olacak ücretliler tutulur mu tutulmaz mı? Topladıkları zekâtı defterlere kaydederler mi? Toplanacakları bir mekân edinebilirler mi? Topladıklarını koyacakları bir mahzen edinirler mi? Bu mahzenler yer altına mı yapılır, yoksa tahıl ambarları gibi mi inşa edilir? Nakitlerin zekâtı çuvalarda mı toplanır, sandıklarda mı? Tüm bu ve benzeri fiiller وَأَتُوا الزَّكَاةَ **“Ve zekâtı verin.”** [Bakara 43] emrinden kaynaklanır ve genel delilin kapsamında bulunur. Çünkü bunlara has deliller gelmemiştir. İşte tüm üsluplar böyledir. Zira üslup, hakkında genel delil -yani asıl- gelmiş bir fiilden kaynaklanan fer'î (detay) fiildir ve bu detay fiil için hususi delil gelmemiştir. Böylece genel olarak aslının delili, onun da delili olur.

Bunun içindir ki idari cihazların işini kolaylaştırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek ile münasebeti olduğu takdirde idari üslupların herhangi bir nizamdan alınması mümkündür. Çünkü idari üsluplar, şer'î delile ihtiyaç duyan bir hüküm, yönetim değildir. Bundan dolayı Ömer *RadiyAllahu Anh* bağışlar veya maaşlar gibi genel (kamu) mülkiyetinden veya devlet mülkiyetinden kendilerine malların dağıtımını maksadıyla, askerlerin ve raiyyenin isimlerini kaydetmede divan üslubunu almıştır.

Âbid İbn-u Yahya, Hâris İbn-u Nufeyl'den şöyle rivayet etti: *أن عمر رضي الله عنه استشار المسلمين في تدوين الدواوين، فقال علي بن أبي طالب رضي الله عنه: تقسيم كل سنة ما اجتمع إليك من المال، ولا تُمسك منه شيئاً. وقال عثمان بن عفان رضي الله عنه أرى مالا كثيراً يبيع الناس، فإن لم يُحصوا حتى يُعزَف من أخذ ممن لم يأخذ خشيت أن ينتشر الأمر، فقال الوليد بن هشام بن المغيرة: قد كنت بالشام، فرأيت ملوكها قد دَوَّنوا ديواناً، وجنَّدوا جنوداً، فدَوَّن ديواناً، وجنَّد جنوداً، فأخذ بقوله، ودعا عقيل بن أبي طالب، ومخرمة بن نوفل، وجبير بن مطعم، وكانوا من نُسَاب قريش، وقال: اكتبوا الناس على منازلهم* Ömer RadiyAllahu Anh Müslümanlar ile divanların tedvini konusunda istişare etti. Ali İbn-u Ebî Talib RadiyAllahu Anh şöyle dedi: *Sana toplanan malları her sene taksim et. Ondan hiçbir şeyi tutma. Osman İbn-u Affân RadiyAllahu Anh şöyle dedi: Ben insanların eline çok mal geçeceği görüşüneyim. Kimin alıp kimin almadığı kaydedilmeyecek olursa işin karışacağından korkarım. Velîd İbn-u Hişâm İbn-ul Mugîra ise şöyle dedi: Ben Şam'da iken gördüm ki oranın hükümdarları, divanlar tedvin ediyor ve (düzenli) askerler istihdam ediyorlar. O hâlde sen de divanlar tedvin et ve askerler istihdam et. Bunun üzerine onun sözünü aldı ve Âkil İbn-u Ebî Talib'i, Mahrame İbn-u Nevfel'i ve Cubeyr İbn-u Mat'am'ı -ki Kureys'in gençleri idiler- çağırıldı ve şöyle dedi: İnsanları evlerine göre yazın."*

İslâm'ın Irak'ta egemen oluşundan sonra divanlar olduğu gibi işletildi. Şam Divanı Rumca idi. Çünkü orası önceden Rum topraklarından idi. Irak Divanı ise Farsça idi. Çünkü orası da önceden Fars topraklarından idi. Abdulmelik İbn-u Mervan zamanında, H. 81 yılında Şam Divanı Arapça'ya çevrildi. Sonra ihtiyaca göre ve raiyyenin maslahatları gereğince divanlar oluşturulması birbirini takip etti. Orduya tahsis edilen divanlar, tesciller ve ödemeler içindi. Çalışmalara tahsis edilen divanlar, ücretler ve haklar içindi. Valilere ve âmillere tahsis edilen divanlar, tayinler ve aziller içindi. Beyt-ul Mâl'e tahsis edilen divanlar, gelirler ve giderler içindi ve hakeza. Bir divan, onu gerektiren ihtiyaç ile bağlantılı olarak oluşturuluyor ancak üslupların ve vesilelerin değişkenliğinden ötürü üslubu asırdan asra değişkenlik arz ediyordu.

Divana bir başkan tayin edilir, emrine de görevliler tayin edilirdi. Bu başkana, bazen görevlilerini tayin etme salahiyeti verildiği gibi bazen de (başkana tayin salahiyeti verilmeksizin) emrine görevliler tayin ediliyordu.

Buna göre maslahatlar idaresi veya divan denilen kurumların

oluşturulması, ihtiyaca göredir ve bu ihtiyacın ağırlığını kaldırmaya yönelik çalışma üslupları ile gerçekleştirme vesilelerine bağlıdır. Bunun her asırda değişkenlik arz etmesi, her vilâyette farklılık göstermesi ve her beldede ayrı ayrı olması caizdir.

Madde-97: Maslahatlar, daireler ve idareler bölümlerinin idare etme siyaseti; nizamda basitlik, işlerin infazında çabukluk ve idarecilerde kifayet bulunması üzerine kuruludur.

Bu, bir maslahatın (gerekli işin) halledilmesinin vakiasından alınmıştır. Zira maslahat sahibi (gerekli işi olan kimse) ancak onu çabucak ve en mükemmel bir şekilde halletmeyi arzular. Nitekim Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmaktadır: *إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَاتَلْتُمُ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا دَبَّحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الدَّبْحَ* “**Şüphesiz ki Allah, her şeyde ihsanı (mükemmel ve güzelce yapılmasını) yazdı. O hâlde öldürdüğünüz zaman ihsan ile öldürün ve (bir hayvanı) boğazladığınızda, ihsan ile boğazlayın!**” [Müslim, Şeddâd İbn-u Evs kanalıyla rivayet etti.]

Dolayısıyla işlerin halledilmesinde ihsan (mükemmellik) şeriatın emridir. Maslahatların halledilmesinde bu ihsana ulaşmak için idarede şu üç niteliğin bulunması kaçınılmazdır: Birincisi: Nizamda (düzenlemede) basitliktir. Çünkü bu, kolaylığa ve sadeliğe götürür. Karışıklık ise zorluk çıkarır. İkincisi: Muamelelerin (işlemlerin) halledilmesinde çabukluktur. Çünkü bu, maslahat sahibi üzerinde hafifliğe, rahatlığa götürür. Üçüncüsü: İşin başına getirilenlerdeki kudret ve kifayettir. Bizatihi işin performansı bunu gerektirdiği gibi işin ihsan ile (mükemmel bir şekilde) yapılması da bunu gerektirir.

Bu üç niteliğe dair varit olan deliller şunlardır:

Basitlik

- Ebî Musa muttefekun aleyh ve lafzı Buhari’ye ait olan hadisinde Saîd İbn-u Ebî Burde’den o da babasından o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etmiştir: *“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, onu ve Muaz İbn-u Cebel’i gönderdiğinde o ikisine şöyle dedi: وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَكَلِّمَا وَلَا تُكَلِّمَا”* **Kolaylaştırın zorlaştırmayın! Müjdeleyin nefret ettirmeyin! (Hükümde) ihtilaf etmeyin!**

- Enes, muttefekun aleyh olup lafzı Buhari ve Müslim’e ait olan hadisinde Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini rivayet

şöyle buyurduğunu rivayet etti: ... قَالَ اللهُ تَعَالَى: ثَلَاثَةٌ أَنَا حَصْنُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ... **Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: Üç kişi vardır ki Kıyamet Günü ben onların hasmıyım. Bir kimseyi ücret ile tutup da ondan faydalandığı hâlde ücretini vermeyen adam...**” İşte bu mutlak olup Müslüman bir ücretli ile mukayyet değildir. Üstelik Buhari'nin Aişe *RadiAllahu Anh*'dan rivayet ettiği üzere Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Benî Deyl'den bir adamı ücret ile tutmuştur ki o, kavminin dini üzere idi. Bu da Müslümanı ücret ile tutmak gibi gayrimüslimi de ücret ile tutmanın cevazına delâlet etmektedir. Keza erkeği ücret ile tutmak caiz olduğu gibi yine delillerin genelliğinden ve mutlaklığından dolayı kadını da ücret ile tutmak caizdir. Dolayısıyla kadının, devletin dairelerinden bir dairenin müdürü olması caiz olduğu gibi buralarda görevli olması da caizdir. Yine gayrimüslimin de devletin dairelerinden bir dairenin müdürü olması caiz olduğu gibi buralardaki görevlilerden bir görevli olması da caizdir. Çünkü onlar ücretlidirler, icâranın delilleri ise genel ve mutlak-tır.

Madde-99: Her maslahat için bir genel müdür, her daire için de işlerini yürütecek birer müdür tayin edilir. Bu müdürler işlerden doğrudan sorumludurlar. Bu müdürler; işleri yönünden, maslahatların, dairelerin veya idarelerin yüksek idare mesulleri karşısında sorumludurlar. Hükümlerle ve genel nizamlarla mukayyet olma yönünden ise vali ve âmil karşısında sorumludurlar.

Bu maslahatların, dairelerin ve idarelerin seyrini temin etmek için bunlara sorumlular tayin etmek kaçınılmazdır. Dolayısıyla her maslahat için, maslahatın idari işlerini doğrudan üstlenen ve ona bağlı tüm daireleri ve idareleri gözetip denetleyen bir genel müdür, her bir daire ve bunlara bağlı şubeler ve kısımlar için doğrudan mesul olan bir müdür tayin edilir.

Maslahatlar idaresi veya divan oluşturulması bakımından böyledir. Buradaki görevlilerin sorumlulukları ise şöyledir: Onlar ücretli ve aynı zamanda raiyyedendir. Ücretli olmaları yani işlerini yapmaları bakımından daire başkanları yani daire müdürleri karşısında sorumludurlar. Raiyyeden olmaları bakımından da hem valilerden ve muavinlerden olan yöneticiler karşısında hem de Halife karşısında

sorumludurlar. Yine hem şer'î hükümler ile hem de idari nizamlar ile mukayyettirler.

Madde-100: Tüm maslahatlar, daireler ve idareler bünyesindeki müdürler ancak idari nizamların gerektirdiği sebeplerden dolayı azledilirler. İşlerinden başka bir işe nakledilebilir veya işten el çektirilebilirler. Bunların tayini, nakli, el çektirilmesi, cezalandırılması ve azli; maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır.

Bu hüküm, ücretli hükümlerinden alınmıştır. Zira ücretli, bir sürelisine ücretle tutulduğunda bu süre içerisinde ücretle tutulduğu işten azledilmesi doğru değildir. Ancak işten alıkonulması mümkündür ki buna askıya almak denilir. Fakat bu durumda ücret almayı hak eder. Çünkü icâra, bağlayıcı akitlerdendir, caiz olan akitlerden değildir. Dolayısıyla icâra akdi gerçekleştiğinde akit, tarafları bağlayıcıdır. İdari düzenlemelerin bağlayıcılığına gelince; bu, icâranın şartları mesabesindedir ve bunlara bağlı kalmak gerekir. Nitekim *Aleyhi's Salâtu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: **"Müslümanlar, şartlarına bağlıdırlar."** [Ebû Davud, Ebi Hurayra kanalıyla tahrir etti.] Hakim ve Darukutni'nin Aişe *RadiyAllahu Anhâ'* dan yaptıkları rivayette şöyle geçmiştir: **"Müslümanlar, şartlarının yanında dırlar."** Ücretli bir kimsenin bir işten başka bir işe nakledilmesi ise icâra akdine bağlıdır. Mesela bir hendek kazmak için tutulan ücretli bir kimse bir ev inşa etme işine nakledilemez. Hükümet daireleri de böyledir. Genel bir tayin ile bir işe atandığında ise bu işte bir yerden başka bir yere nakledilmesi caizdir. Genel bir tayin ile atandığında ise nakledilmesi mutlak olarak caizdir. Yani naklinde tayin akdine göre hareket edilir.

Madde-101: Müdür olmayan memurların tayini, nakli, el çektirilmesi, cezalandırılması ve azli; maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır.

Devlet memurları icâra hükümlerine göre ücretlidirler. Bunların tayini, azli, nakli, cezalandırılması; idari düzenlemelere göre maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır.

Bu, ücretli hükümlerinden alınmıştır. Ücretli bir kimsenin akdin

gerektirdiklerine bağlı kalması gerektiği gibi akitleşmenin üzerine gerçekleştiği şeylere de bağlı kalması gerekir. Çünkü akit, üzerinde ittifakın gerçekleşmesinden ötürü tarafları bağlayıcıdır. Dolayısıyla bir kimsenin bir süreliğine ücretli olarak tutulduğunda belirlenen süre içerisinde ücretle tutulduğu işten azledilmesi doğru değildir.

İdari düzenlemelerin bağlayıcılığı ise icâranın şartları mesabesindedir ki bu, kendisine bağlı kalınmayı gerektirir. Nitekim *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: *أَلْمُسْلِمُونَ عَلَىٰ شُرُوطِهِمْ* “**Müslümanlar, şartlarına bağlıdırlar.**” [Ebû Davud, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir etti.] Memurların bir işten başka bir işe nakledilmeleri de icâra akdine bağlıdır. Dolayısıyla bu hususta tayin akdine göre hareket edilir.

Bunların tayini, cezalandırılması ve azli; maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır. Çünkü kendisine tevdi edilen sorumluluk gereği hem içerisinde çalıştıkları maslahatın mesulü hem de salahiyet sahibi onlardır.

Beyt-ul Mâl (Hazine)

Madde-102: Beyt-ul Mâl, ilgili şer'î hükümlere göre biriktirme, koruma ve infak etme (harcama) yönlerinden gelirler ve giderler ile ilgilenen dairedir. Beyt-ul Mâl Dairesinin başkanına “Beyt-ul Mâl Hâzini” denir. Vilâyetlerde bu daireye tâbi idareler vardır. Her idarenin başkanına ise “Beyt-ul Mâl Sahibi” (Beyt-ul Mâl Amiri) denir.

بيت المال “Beyt-ul Mâl” ilave tamlamalı bileşik bir özel isimdir ve bundan kasıt ve murat; içerisinde infakı tamamlanincaya (harcanincaya) kadar devlet gelirlerinin korunduğu mekândır. Yine bundan kasıt ve murat, mallardan Müslümanların müstehak olduğu tahsilere ve harcamalara has kılınan cihettir.

Zira biz, -daha önce beyan ettiğimiz gibi- valiye; ordu, kadâ ve maliye olmaksızın “özel vali” olarak velâyet verilmesini benimsiyoruz. Binaenaleyh bütün ordu için merkezî bir daire olur ki o “Cihad Emiri”dir. Yine bütün kadâ için merkezî bir daire olur ki o “Kadâ”dır. Keza bütün maliye için de merkezî bir daire olur ki işte o, “Beyt-ul Mâl”dir. Bundan ötürü “Beyt-ul Mâl”, devletin diğer cihazlarından bağımsız bir cihazdır ve Halife, devletin cihazlarından herhangi bir cihazı takip ettiği gibi onu da takip eder.

Bunun yanı sıra Beyt-ul Mâl'in doğrudan Rasul *Sallallahu Aleyhi*

zun) yanına iz yapmış, işte şu hazinende de gördüklerimden başkasını görmüyorum...” Hadiste geçen [الْقَرَطُ] “Karaz”, salkım ağacının yaprağı veya akasya ağacının sıkılan meyvesidir. [الأفْيُقُ] “Efîk” ise tabaklanmamış deridir. [Kamus el-Muhit]

Hulefâ-i Râşidîn zamanında malların korunduğu mekân, Beyt-ul Mâl diye adlandırılır oldu. İbn-u Sa’d, Tabakât’ında Sehl İbn-u Hasme’den ve başkalarından şöyle zikretti: *أن أبا بكر كان له بيت مال بالسنج ليس يحرسه أحد، فقيل له: ألا تجعل عليه من يحرسه؟ قال: عليه قفل. فكان يعطي ما فيه حتى يفرغ. فلما انتقل إلى المدينة، حوِّله فجعله في داره* “Ebâ Bekir’in Sanh’da kimsenin korumadığı bir Beyt-ul Mâl’i vardı. Kendisine denildi ki: Onu koruyacak birini koymaz mısın? Dedi ki: Üstünde kilit var. Nitekim boşalınca kadar içindekileri veriyordu. Sonra Medine’ye intikal edince onu değiştirdi ve evine koydu.” Hinâd, Zühd’de, ceyyid isnad ile Enes’ten şöyle dediğini rivayet etti: *يا أمير المؤمنين، احملني فإني* “Bir adam Ömer’e gelip şöyle dedi: Ey Müminlerin Emiri! Beni yükle. Çünkü ben cihadı arzuluyorum. Bunun üzerine Ömer bir adama şöyle dedi: Onun elini tut ve onu Beyt-ul Mâl’e sok. Oradan dilediğini alsın...” Beyhaki, Sünen-i Kubra’da, -ki İbn-u Hacer sahihledi- Abdullah İbn-u Vedî’a’dan şöyle rivayet etti: *كان سالم مولى أبي حذيفة مولى لامرأة منا يقال لها سلمى بنت يعار، أعتقته سائبة في الجاهلية، فلما أصيب باليمامة، أتى عمر بن الخطاب بميراثه، فدعا وديعة بن خدام فقال: هذا ميراث مولاكم وأنتم أحق به، فقال: يا أمير المؤمنين قد أغنانا الله عنه، قد أعتقته صاحبتنا سائبة، فلا نريد أن نندی من أمره شيئاً، أو قال نرزأ، فجعله عمر* “Ebî Huzeyfe’nin mevlası (azatlı kölesi), Selmâ Bint-u Yu’âr denilen Mina’lı bir kadının mevlası idi. Sanıyorum o, cahiliyede sâibe (serbest bırakılmış) bir kadın idi. Yemame’de ona (mevlaya) ölüm isabet edince onun mirası Ömer İbn-ul Hattab’a getirildi. Vedî’a İbn-u Hazzâm’ı çağırdı ve dedi ki: Bu sizin mevlanızın mirasıdır. Buna hak sahibi olan sizsiniz. Dedi ki: Ey Müminlerin Emiri! Allah bizi buna muhtaç etmedi. (Sanırım (o kadın) sahibimiz sâibedir.) Dolayısıyla onun durumundan dolayı utanmak (veya üzölmek) istemiyoruz.” Bunun üzerine Ömer o malı Beyt-ul Mâl’e ait kıldı.” Beyhaki ve Dârimî, -ki İbn-u Hazm sahihledi- şöyle rivayet etti: *أن سفيان بن عبد الله بن ربيعة التتقي* *وجد عيبة، فأتى بها عمر بن الخطاب فقال: عرفها سنة، فإن عرفت فذاك، وإلا فهي لك، فلم تعرف. فلقية بها القابل في الموسم فذكرها له، فقال عمر: هي لك، فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم أمرنا بذلك. قال: لا حاجة لي فيها، فقبضها عمر فجعلها في بيت المال* “Sufyân İbn-u Abdullah İbn-u Rabîa es-Sekafî, bir valiz buldu. Onu Ömer İbn-ul

Hattab'a getirdi. Dedi ki: Onu bir sene tanıt. Tanınırsa öyle yap (tanıyana ver.) Aksi takdirde senindir. Taniyan çıkmadı. (Hac) mevsiminde (valiz) beraberinde iken onunla (Ömer ile) karşılaştı. Bunu ona (Ömer'e) hatırlattı. Ömer dedi ki: O senindir. Zira Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bize böyle emretti. Dedi ki: Benim buna ihtiyacım yok. Bunun üzerine Ömer onu alıp Beyt-ul Mâl'e koydu." Dârimî ve İbn-u Ebî Şeybe, Abdullah İbn-u Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: مات مولى على عهد عثمان ليس له وال، فأمر بماله فأدخل بيت المال "Bir mevla (azatlı köle) Osman zamanında öldü. Onun velisi (mirasçısı) yoktu. Bunun üzerine onun malının Beyt-ul Mâl'e konulmasını emretti." İbn-u Abdil-Berr, İstizkâr'da Enes İbn-u Sîrîn'de şöyle rivayet etti: أن علياً كان يقسم "Ali, Beyt-ul Mâl boşalınca kadar malları taksim ederdi. Sonra su serper ve içine otururdu."

Bu, Beyt-ul Mâl'in birinci manası yani mekân olması açısından idi. İkincisi manasına yani cihet olmasına gelince bunun nedeni, malın bazen bir mekânda tutulamamasıdır. Mesela; araziler, petrol ve doğalgaz kuyuları, maden rezervleri, zenginlerden alınıp -bir mekânda tutulmaksızın- hak sahiplerine sarf edilen zekât malları gibi. Beyt-ul Mâl'i, bazen cihet anlamında kullanıyorlardı ve bununla mekânın kastedilmesi imkânsızdır. Nitekim Beyhaki Sünen'de, Ahmed Müsned'de ve AbdurRezzak Musnaf'ında, Lâhık İbn-u Hamîd'den şöyle rivayet ettiler: ويعث ابن مسعود على القضاء وعلى بيت المال "İbn-u Mesud'u Kadâ ve Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu olarak) gönderdi." Ömer'in onu Beyt-ul Mâl üzerine kapı bekçisi olarak göndermiş olması mümkün değildir. Onu ancak tahsil ve infak bakımından göndermesi mümkündür. Bu manada İbn-ul Mubârak, Züh'd'de Hasen'den rivayet etti ki Basra emirleri, Ebî Musa el-Eşari ile birlikte geldiklerinde, Ömer'den kendilerine yiyecek verilmesini emretmesini talep ettiler. Bunun üzerine konuşmasının sonunda onlara şöyle dedi: يا معشر الأمراء قد فرضت لكم من بيت المال شاتين وجر بيين "Ey emirler topluluğu! Size Beyt-ul Mâl'den iki koyun ve iki ekilebilir arazi parçası (verilmesini) emrettim." Bundan kasıt, cihettir.

Beyt-ul Mâl'in gelirlerinde ve harcamalarında tasarruf sahibi Halife'dir. Nitekim Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Osman'ın (Tebûk Seferine çıkan) Usra ordusu için verdiği teberruyu alıp odasına koymuştu. Ahmed'in hasen-garip hadistir dediği, Tirmizi ve Zehebî'nin sahihleyip muvafakat ettiği rivayet ile Hakim, Abdurrahman İbn-u Semera'dan şöyle dediğini rivayet ettiler: جاء عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى

الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْفِ دِينَارٍ فِي ثَوْبِهِ حِينَ جَهَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيْثُ الْغُسْرَةَ قَالَ فَصَبَّهَا فِي حُجْرِ النَّبِيِّ فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالِبُهَا بِيَدِهِ وَيَقُولُ: مَا ضَرَّ أَيْنَ عَفَّانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ يُرِيدُهَا مِرَارًا **“Osman RadiyAllahu Anh Usra ordusunu teçhiz ederken Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e bin (1.000) dinar ile geldi. Osman onları Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in odalarına boşalttı. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem onları elleri ile evirip çevirerek şöyle diyordu: Bu günden sonra ne yaparsa Osman’a zarar vermez. Bunu tekrar tekrar söyledi.”** Bazen de dağıtımı bizatihi üstleniyordu. Buhari’deki Enes hadisinde şöyle geçti: *أَتَيْتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ فَقَالَ: انْتُرُوهُ فِي الْمَسْجِدِ ... فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ جَاءَ فَجَلَسَ إِلَيْهِ، فَمَا كَانَ يَرَى أَحَدًا إِلَّا أُعْطَاهُ ... فَمَا قَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَمَّ مِنْهَا بَرُؤُهُمْ **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e Bahreyn’den bir mal geldi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: Onu mescide serin... Salahu kılınca geldi ve (malın) yanına oturdu. Görüp de vermediği hiç kimse yoktu... Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem ayağa kalktığında bir dirhem kalmıştı.”** Keza Ebû Bekir RadiyAllahu Anh Bahreyn’den gelen malın dağıtımını bizatihi üstlenmişti. Buhari, Cabir’den şöyle dediğini rivayet etti: *قَالَ رَسُولُ اللهِ: لَوْ قَدْ جَاءَنِي مَالُ الْبَحْرَيْنِ، لَقَدْ أُعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Bahreyn malı gelseydi sana şöyle ve şöyle ve şöyle (yani üç kez) verirdim.** Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem vefat ettikten sonra Bahreyn malı geldi. Bahreyn malı gelince Ebû Bekir münadiye emretti. O da şöyle nida etti: *Her kimin Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in yanında bir borcu veya vaadi varsa bize gelsin. Hemen geldim ve Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in bana şöyle şöyle dediğini söyledim. Bunun üzerine bana üç (pay) verdi.”* Sufyân es-Sekaff’nin bulup bildirdiği valiz hakkında daha önce geçen hadiste şöyle geçmişti: *فَقَبِضَهَا **“Bunun üzerine Ömer onu alıp Beyt-ul Mâl’e koydu.”** Şâfi, Umm’da rivayet etti ve şöyle dedi: “İlim ehlinde birçoğu bize şöyle haber verdi: Irak’ta toplananlar Ömer İbn-ul Hattab’a getirilince Beyt-ul Mâl’in sorumlusu ona dedi ki: Ben onu Beyt-ul Mâl’e koyarım. Dedi ki: Hayır! Kâbe’nin Rabbine yemin olsun ki onu dağıtmadıkça beytin çatısı altında kalmayacaktır. Sonra mescide konulmasını emretti. Üzerine deriden sergiler konuldu. Muhacir’den ve Ensar’dan adamlar onu korudular. Ertesi gün sabah olunca Ömer beraberinde Abbas İbn-u Abdulmuttalib ve Abdurrahman İbn-u Avf olduğu hâlde, - onlardan biri onun elini tutarken veya o onlardan birinin elini tutar-***

ken- çıkageldi. Onu gördüklerinde deriden sergileri üzerinden kaldırdılar ki o anda benzerini hiç görmediği bir manzara gördü. İçerisinde altın, yakut, zebercet ve inciler parılıyordu. Bunun üzerine ağladı. O ikisinden biri dedi ki: Vallahi bugün ağlama günü değil bilakis şükür ve sürur günüdür. Dedi ki: Vallahi, ben senin düşündüğün gibi düşünmüyorum. Aralarında kötülük vukuu bulmadıkça kesinlikle bir toplum içinde bu kadar çoğalmaz. Sonra kibleye yönelip ellerini semaya kaldırdı ve şöyle dedi: *Ey Allah'ım! Mustedric* [Hakka ve hakiki değeri olmadığı hâlde, kabiliyetsiz bir kimsenin çokça nimete kavuşan ve bu sebeple küfür ve isyana sapabilme tehlikesi ile kendisine azabın ve gazabın yavaş yavaş yaklaşması mümkün olan kimse] *olmaktan sana sığınırım. Mu-* hakkak ki ben seni şöyle derken işitiyorum: *سَتَسْتَدْرَجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ* [A'râf 182] **"Hiç bilmeyecekleri bir yerden onları istidrâc edeceğiz."** [A'râf 182] Sonra dedi ki: Surâka İbn-u Ca'sem nerede? Bunun üzerine O'na getirildi. Onun kolları ince ve kıllı idi. Sonra Kisra'nın iki bileziğini verdi. Dedi ki: Bunları tak! O da taktı. Dedi ki: Allahuekber de! O da Allahu-ekber! dedi. Dedi ki: Bu ikisini Kisra İbn-u Hüzmü'den sıyrıp alarak Beni Medlec'den bir Arabî olan Surâka İbn-u Ca'sem'e giydiren Allah'a hamdolsun, de! O sırada asası ile (malları) karıştırmaya başladı ve şöyle dedi: Bunu yerine getiren muhakkak emindir. Bunun üzerine bir adam ona şöyle dedi: Sana haber veriyorum ki sen Allah'ın eminisin. Senin Allah'a eda ettiğini, onlar da sana eda ediyorlar. O hâlde sen mutlu olursan onlar da mutlu olur. Ona: Doğru söyledin, dedi ve sonra ayrıldı." Yine Dârimî'deki Abdullah İbn-u Amr hadisinde şöyle geçti: *Bir mevla (azatlı köle) Osman zamanında öldü. Onun velisi (mirasçısı) yoktu. Bunun üzerine onun malının Beyt-ul Mâl'e konulmasını emretti."* İbn-u Sîrin'in İstirkâz'ındaki Enes hadisinde şöyle geçti: *أن علياً كان يقسم الأموال حتى يفرغ بيت المال، فيرش له، فيجلس فيه* "Ali, Beyt-ul Mâl boşalınca kadar malları taksim ederdi. Sonra su serper ve içine otururdu."

Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bazen de Sahabesi'nden birine, dağıtım için velâyet veriyor veya onu bazı mali işlerde görevlendiriyordu. Buhari'deki Ukbe hadisinde Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği geçti: *دَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ تَبْرِ عِنْدَنَا، فَكْرَهُتُ أَنْ يَحْبِسَنِي، فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ* **"Bizde biraz altın olduğunu hatırladım. Beni alkoymasını istemedim de dağıtılmasını emrettim."** Hâfız İbn-u Hacer el-Askalânî'nin, Munzirî'nin ve Heysemî'nin hasenlediği isnat ile İbn-u Şebe'de geçen İbn-u Şihâb hadisinde ise şöyle geçti: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ خِزَانَةَ بِلَالٍ الَّتِي يَصْنَعُ فِيهَا الصَّدَقَاتِ، فَوَجَدَ فِيهَا صَبْرَةً مِنْ تَمْرٍ، فَقَالَ: مَا هَذَا*

النَّمْرُ يَا بِلَالُ؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخَذْتُهَا لِنَوَائِبِكَ. قَالَ: أَقَامْتُمْ أَنْ تُصْبِحَ وَلَهَا فِي جَهَنَّمَ بُحَارٌ؟ **Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem Bilal'in sadakaları (zekâtları) koyduğu hazinesine girdi. İçinde bir hurma yığını buldu ve şöyle dedi: Bu hurma da nedir, ey Bilal? Dedi ki: Yâ Rasulallah! Felâketlerinize karşı (önlem olarak) almıştım. Dedi ki: Bunlar Cehennem buharı olduğu hâlde sabahlamakdan emin mi oldun? Hemen infak et! Kısarak veya cimrilik ile arşın sahibi olan (Allah'tan) endişelenme!"** Yine bu hadiste şöyle geçti: إِنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ كَانَ يَلِي صَدَقَاتِ الْإِبِلِ وَالْعَنَمِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ وَكَانَ يَتَّقِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ الْبَلَاءُ يَلِي صَدَقَاتِ النَّمَارِ، وَكَانَ مَحْمِيَّةً بِنُ جُرِّءِ يَلِي الْخُمْسَ RadiyAllahu Anh Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem zamanında deve ve koyun zekâtlarının başında idi. Bilal de semere zekâtlarının başında idi. Muhmiyye İbn-u Cuzî ise beşte birinin [Rasulullah ile ehlinin payı.] başında idi." Halife de şöyle dedi: وعلى نفقاته بلال "Ve harcamalarından Bilal (sorumlu idi.)" İbn-u Hıbban, Sahih'de Abdullah İbn-u Lahyi el-Hevzenî'den şöyle dediğini rivayet etti: لَقِيتُ بِلَالًا مُؤَيَّدِينَ رَسُولَ اللَّهِ فَقُلْتُ: يَا بِلَالُ، كَيْفَ كَانَتْ تَقْفَةُ رَسُولِ اللَّهِ؟ قَالَ: مَا كَانَ لَهُ مِنْ شَيْءٍ، وَكُنْتُ أَنَا الَّذِي أَلِي ذَلِكَ مُنْذُ بَعَثَهُ اللَّهُ حَتَّى تُوفِّيَ، فَكَانَ إِذَا آتَاهُ الْإِنْسَانُ الْمُسْلِمُ فَرَأَهُ عَارِيًا يَأْمُرُنِي فَأَنْطَلِقُ فَأَسْتَفْرِضُ فَأَشْتَرِي الْبُرْدَةَ ... **Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in müezzini Bilal ile karşılaştım ve ona dedim ki: Yâ Bilal! Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in nafakası nasıldı? Dedi ki: O'nun bir şeyi yoktu ki! Allah'ın O'nu göndermesinden SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in vefatına kadar buna (harcamalara) bakan ben idim. Kendisine Müslüman biri geldiğinde (fakirlikten) onun yarı çıplak olduğunu görünce bana emrederdi de harekete geçip borç isterdim. Sonra giyecek veya yiyecek satın alır, onu giydirir veya ona yedirirdim."** Müslim, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in azatlı kölesi Ebû Râfi'den şöyle dediğini rivayet etti: اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَسَلَّتْ مِنْ رَجُلٍ بَكْرًا، فَفَدَيْتُمْ عَلَيْهِ إِبِلًا مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ، فَأَمَرَ أَبَا رَافِعٍ أَنْ يُضَيِّبَ الرَّجُلَ بَكْرَهُ، فَرَجَعَ إِلَيْهِ أَبُو رَافِعٍ فَقَالَ: لَمْ أَجِدْ فِيهَا إِلَّا خِيَارًا رَبَاعِيًّا، فَقَالَ: **Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir adamdan genç bir deve ödünç almıştı. Sonra kendisine zekât develerinden develer geldi. Ebû Râfi' dedi ki: Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem adama genç devesini geri vermeme emretti. Ebû Râfi kendisine geri döndü ve dedi ki: Develer içinde dört yaşında seçkin bir erkek deveden başkasını bulamadım. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: O hâlde onu ona ver. Zira insanların en hayırlısı borcunu en iyi şekilde ödeyendir."** Muttefekun aleyh olan İbn-u Abbas hadisinde şöyle geçti: قَالَ رَسُولُ

الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: ... فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَحْسِرْ هُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فَقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem Muaz'ı Yemen'e gönderirken ona şöyle dedi: ...Eğer sana itaat ederlerse Allah'ın kendilerine, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılan sadakayı [zekâtı] farz kıldığımı bildir. Eğer sana bunun için itaat ederlerse (zekâtlarını) al! Kaliteli mallarından sakın. Mazlumun duasından da sakın! Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.**" Muslim, Ebî Hurayra'dan şöyle rivayet etti: **بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُمَرَ عَلَى الصَّدَقَةِ: "Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem Ömer'i sadaka [zekât] üzerine (görevli olarak) gönderdi."**

Hulefâ-i Râşidîn de Rasulullah'ın yolundan gittiler. Nitekim kendilerinden başkalarını maliyede ve malî işlerde görevlendirdiler. İbn-u İshâk ve Halife rivayet ettiler ve dediler ki: - **وقد ولى - أي أبو بكر - Ebû Bekir, Ebû Ubeyde İbn-ul Cerrâh'ı Beyt-ul Mâl'den sorumlu kıldı, sonra onu Şam'a gönderdi.**" Tercemet-i Muaykib'da Zehebî şöyle dedi: **واستعمله أبو بكر وعمر على بيت المال "Hem Ebû Bekir hem de Ömer onu, Beyt-ul Mâl'de görevlendirdi."** İbn-u Kesir, el-Bidâye ve'n Nihâye'de Abdullah İbn-u Zubeyr'den şöyle rivayet etti: **أن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ استكتب عبد الله بن الأرقم بن عبد يغوث وكان يجيب عنه الملوك وبلغ من أمانته أنه كان يأمره أن يكتب إلى بعض الملوك فيكتب ويختم على ما يقرأه لأمانته عنده وكتب لأبي بكر وجعل إليه بيت المال وأقره عليهما عمر بن الخطاب **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem Abdullah İbn-ul Erkâm İbn-u Abdi Yeğus'a yazdırıyordu. O, Rasulullah'tan krallara cevap veriyordu. Güvenilirliği, bazı krallara yazmasını emrecek derecedeydi. O yazıyordu ve ona olan güveninden ötürü okuduklarını Rasulullah mühürlüyordu. Ebû Bekir için de yazıyordu. Ebû Bekir onu Beyt-ul Mâl'e tevdi etti. Ömer İbn-ul Hattab da Ebû Bekir'i bu ikisinde ikrar etti.**" İbn-u Sa'd, Tabakât'ta ve İbn-u Hacer, İsbâbe'de şöyle rivayet ettiler: **أن عمر كان خازنه يسار بن نمير مولاة "Ömer'in hâzini, azatlı kölesi Yesâr İbn-u Numeyr idi."** Ahmed, Müsned'inde ve Abdurrezzak, Musnaf'ında Lâhık İbn-u Hamîd'in şöyle dediğini rivayet ettiler: **"İbn-u Mesud'u Kadâ ve Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu olarak) gönderdi."** (Kûfe'ye.) Halife, Malik İbn-u Enes'ten, o da Zeyd İbn-u Eslem'den şöyle rivayet etti: **أن عمر ولى عبد الله بن أرقم بيت المال "Ömer, Abdullah İbn-u Erkâm'a Beyt-ul Mâl****

üzerine velâyet verdi." İbn-u Huzeyme, Sahih'inde Urve İbn-uz Zubeyr'den şöyle tahric etti: *أن عبد الرحمن بن عبد القاري كان في عهد عمر بن عبد الله بن الأرقم على بيت المال ...* "Abdurrahman İbn-u Abdulkârî, Ömer İbn-ul Hattab zamanında Abdullah İbn-u Erkam ile birlikte Beyt-ul Mâl üzerinde (sorumlu) idiler." İbn-u Hacer, Feth'de Abdullah İbn-u Mesud'un menkıbeleri bahsinde şöyle rivayet etti: *وولي بيت المال* "Ömer ve Osman tarafından Kûfe'deki Beyt-ul Mâl'in velâyeti verildi." Cehşiyârî, el-Vuzerâ' ve'l Kuttâb [Vezirler ve Kâtipler] kitabında şöyle zikretti: *وكان عبد الله بن أرقم ابن عبد يغوث أحد كتاب النبي صَلَّى اللهُ* "Nebi'nin kâtiplerinden biri olan Abdullah İbn-u Erkam Abdu Yeğûs, Beyt-ul Mâl'e tayin edildi." Yani Osman tarafından. Hakim, Mustedrak'ta Zubeyr İbn-u Bekkâr'dan şöyle dedi: *كان عبد الله بن الأرقم بن عبد يغوث على بيت المال في زمن عمر وصدراً من ولاية عثمان إلى* "Abdullah İbn-u Erkam Abdu Yeğûs, Ömer zamanında ve Osman'ın velâyetinin başından vefat edinceye kadar Beyt-ul Mâl üzerinde (sorumlu) idi ve ona eşlik edenler vardı." İbn-u Abdil-Berr, İstiyâb'da şöyle dedi: *كان زيد بن ثابت على بيت المال في خلافة عثمان، وكان* "زيد بن ثابت، فإبصره عثمان يعينهم في بيت المال، فقال: من هذا؟ فقال زيد: مملوك لي. فقال عثمان: أراه يعين المسلمين، وله الحق، وأنا أفرض له، ففرض له ألفين. فقال زيد: "Zeyd İbn-u Sâbit, Osman'ın Hilâfeti'nde Beyt-ul Mâl'den sorumlu idi. Zeyd'in, Vehîb isimli bir kölesi vardı. Beyt-ul Mâl'de kendilerine yardım ederken Osman onu gördü. Bunun üzerine: *Bu kim? dedi. Zeyd dedi ki: Benim kölemdir. Osman dedi ki: Görüyorum ki Müslümanlara yardım ediyor. Onun da hakkı vardır. Ben de ona (ücret) tahsis ediyorum. Böylece ona iki bin (2.000) tahsis etti. Bunun üzerine Zeyd dedi ki: Vallahi, bir köle için iki bin tahsis edilmez. O da bin (1.000) tahsis etti.*" Sadefî, "Ma'rifet-u Ulemâ-i Mısır ve Men Dehalehâ min Ashabı Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem" [Mısır Âlimlerini ve Rasulullah'ın Ashabı'ndan Oraya Gelenleri Tanıma] isimli kitabında şöyle zikretti: *وسار* "Ebû Râfi, ondan sonra Ali İbn-u Ebî Talib'in yanına geldi. O da kendisine Kûfe'deki Beyt-ul Mâl'in velâyetini verdi." İbn-u Abdilberr, İstiyâb'da şöyle dedi: *كان عبيد* "Ubeydullah İbn-u Ebî Râfi, Ali'nin hâzini ve kâtibi idi." Aynî, Umdet-ul Kârî'de şöyle zikretti: *أن عبد الله بن وهب السوائي* "Ali, Abdullah İbn-u Veheb es-Sevâfî'ye ikramda bulunuyor, onu seviyor ve ona güveniyordu. Sonra onu Kûfe'deki Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu) kıldı." Ali RadiyAllahu Anh Ziyâd'ı da Basra'da görevlendirdi. Cehşiyârî şöyle dedi: *فلما*

Basra'dan ayrılınca onu harac ile divanda görevlendirdi.” *سار عن البصرة استعمله على الخراج والديوان*

Beyt-ul Mâl'in Kısımları

Varidat [Gelirler] Kısmı

Üç divanı kapsar:

- 1- Fey ve Harac Divanı: Ganimetleri, haracı, arazileri, cizyeyi, feyi ve vergileri kapsar.
- 2- Genel Mülkiyet Divanı: Petrolü, doğalgazı, elektriği, madenleri, denizleri, nehirleri, gölleri, su kaynaklarını, ormanları, meraları ve özel koruma alanlarını kapsar.
- 3- Sadakalar Divanı: Nakitlerin, ticaret mallarının, ziraî ürünlerin ve meyvelerin, develerin, sığırların ve koyunların zekâtını kapsar.

Nafakat [Giderler] Kısmı

Sekiz divanı kapsar:

1. Dâr-ul Hilâfet Divanı
2. Devlet Maslahatları Divanı
3. Ödenekler Divanı
4. Cihad Divanı
5. Sadaka Harcamaları Divanı
6. Genel Mülkiyet Harcamaları Divanı
7. Acil Durumlar Divanı
8. Genel Bütçe – Genel Muhasebe – Genel Murakabe Divanı.

Medya

Madde-103: Medya organı; dâhilde kötülüğü uzaklaştıran ve güzelliği barizleştiren kaynaşmış ve güçlü bir İslâmî toplum inşa etmek için, hariçte ise İslâm'ın azametini ve adlini, ordusunun kuvvetini, beşerî nizamın fesadını, zulmünü ve ordularının vehnini gösterir bir şekilde İslâm'ı barışta ve savaşta öne çıkarmak ve İslâm'ın ve Müslümanların maslahatına hizmet etmek üzere, devletin medya siyasetini belirleyip infaz etmekten mesul olan bir dairedir.

Medya; davet ve devlet için mühim işlerdendir. İnsanların Maslahatları idaresine bağlı olan maslahatlardan bir maslahat değildir. Bilakis konumu, bağımsız bir cihaz gibi Halife ile doğrudan irtibatlıdır. Vakıası, devletin diğer cihazlarından herhangi bir cihazın vakıasıdır.

Seçkin bir medya siyasetinin varlığı, İslâm'ı kuvvetli ve müessir bir sunum ile sunar ki bu, İslâm'ın kabulü, araştırılması ve üzerinde düşünülmesi yönünde insanların akıllarını harekete geçirir. Yine İslâmî beldelerin Hilâfet Devleti'ne dâhil edilmesini kolaylaştırır. Bunun da ötesinde birçok medya işi, devlet ile sağlam bağlar ile irtibatlıdır. Nitekim Halife'nin emri olmaksızın yayın yapması caiz olmaz. Bu, askerî işler ve bu işler ile alâkalı askerî harekâtlar, zafer veya yenilgi haberleri ve askerî sanayiler gibi her hususta belirginleşir. Haberlerin bu türü, İmam/Halife ile doğrudan bağlantılı olmayı gerektirir ki hem gizlenmesi gerekenleri hem de yayınlanıp duyurulması gerekenleri kararlaştırısın.

Bunun delili, Kitap ile Sünnet'tir.

Kitap'a gelince, Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ** **“Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Hâlbuki onu Rasul'e veya kendilerinden olan ulî'l emre götürmüş olsalardı, aralarından istinbat edenler (işî içyüzünü ortaya çıkarabilenler), onun ne olduğunu bilirlerdi.”** [Nisa 83] Bu ayetin mevzusu haberlerdir.

Sünnet'e gelince, Hakim'in Mustedrak'ta Müslim'in şartına göre sahihtir diyerek rivayet ettiği ve Zeheb'nin de ona muvafakat ettiği, Mekke'nin fethi hakkındaki İbn-u Abbas hadisinde şöyle geçti: **وَقَدْ عَمِيَّتِ الْأَخْبَارُ عَلَى قُرَيْشٍ، فَلَا يَأْتِيهِمْ خَيْرٌ رَّسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا يَدْرُونَ مَا هُوَ صَانِعٌ** **“Kureyş'e haber karartması yapılmıştı. Ne Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in haberi onlara geliyor ne de yaptıklarını biliyorlardı.”** İbn-u Ebî Şeybe'de geçen Ebî Seleme'nin mürselinde [Tâbi-
inden birinin, rivayet eden Sahabe'nin ismini zikretmeksizin doğrudan Rasulullah'tan rivayet ettiği hadiste] şöyle geçti: ... **ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَائِشَةَ: جَوِّزِيْنِي وَلَا تُعْلِمِي بِذَلِكَ أَحَدًا،** **“Sonra Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Aişe'ye şöyle dedi: Beni teçhiz et ve sakın bunu herhangi birine bildirme!... Daha sonra yolların tutulmasını emretti. Bir de Mekke halkına karşı (haber) karartması yapıldı ki**

onlara hiçbir haber ulaşmasın.” Usra Gazvesi hakkında geçen Muttefekun aleyh olan Ka’b hadisinde şöyle geçti: **وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بَعِيرَهَا، حَتَّى كَانَتْ تَأْكُ الْعَزْوَةَ غَزَاهَا رَسُولُ اللَّهِ فِي حَرِّ شَدِيدٍ، وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَقَارًا وَعَدْوًا كَثِيرًا، فَجَلَى لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرُهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أَهْبَةَ غَزْوِهِمْ، فَأَخْبَرَ هُمْ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ** ***Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem yapılmaya kadar (maksadını gizlemek için) kendisinden başkasına tevriye yapmadıkça bir gazve (ye çıkmak) istemezdi. Bu gazvede ise (böyle tevriye yapmadan) gazveye çıktı. Şiddetli bir sıcakta, uzak bir sefer ile çöl içinde, muazzam bir düşman kuvvet ile karşılaşmıştı. Bunun için (bu kez) işlerini Müslümanlara açıkladı ki gazvelerine hazırlıklarını yapsınlar. Böylece (gitmeyi) arzuladığı yönü onlara haber verdi.***” Buhari’deki Enes hadisinde şöyle geçti: **أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى زَيْدًا وَجَعْفَرًا وَابْنَ رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ خَبْرُهُمْ فَقَالَ: أَخَذَ الرَّيَاطَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ، وَعَيْنَاهُ تَدْرِفَانِ، حَتَّى هُنُوزًا أَخَذَ سَيْفٌ مِنْ سَيُوفِ اللَّهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ** ***Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem henüz haberleri gelmeden evvel Zeyd’in, Cafer’in ve İbn-u Ravâha’nın haberini veriyor ve şöyle diyordu: Zeyd rayeyi aldı ve vuruldu, sonra Cafer onu aldı ve O da vuruldu, sonra İbn-u Ravâha onu aldı ve O da vuruldu. Böyle deyince gözleri yaşla doldu. (Devamla şöyle dedi:) Sonra onu Allah’ın kılıçlarından bir kılıç aldı. Böylece Allah onlara fetih verdi.***”

Hulefâ-i Râşidîn’in bu hükmü uygulama örneklerinden bazıları da şöyledir: İbn-ul Mubârak, Cihad’da ve Hakim Mustedrak’ta [Müslim’in şartına göre sahihtir dedi, Zehebî de ona muvafakat etti.] Zeyd İbn-u Eslem’den, o babasından, o da Ömer İbn-ul Hattab’dan şöyle rivayet ettiler: **أنه بلغه أن أبا عبيدة حصر بالشام، وقد تألب عليه القوم، فكتب إليه عمر: سلام عليك، أما بعد، فإنه ما ينزل بعيد مؤمن من منزلة شدة إلا جعل الله له بعدها فرجاً، ولن يغلب عسر يسرين، يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، قال فكتب إليه أبو عبيدة: سلام عليك أما بعد، فإن الله يقول في كتابه: اغْلُمُوا أَنَّمَا أَحْيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ، الآية، قال فخرج عمر بكتابه، ففقد على المنبر، فقرأه على أهل المدينة، ***Ona, Ebû Ubeyde’nin Şam’ı kuşattığı ve oradaki kavmin onun aleyhinde birleştikleri haberi ulaşınca Ömer ona şöyle yazdı: es-Selâmu Aleyk! Emmâ ba’d. Mümin bir kulun içine düştüğü hiçbir şiddetli durum yoktur ki Allah ona bir çıkış yolu vermesin. Bir zorluk asla iki kolaylığa galip gelemesin. Ey iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) sebat edin, (cihad için)*****

ribât edin (hazırlıklı ve uyanık olun) ve Allah'a ittikâ edin ki felaha erişebilirsiniz. [Âl-i İmrân 200] (Ravi) dedi ki: *Ebû Ubeyde de ona şöyle yazdı: es-Selâmu Aleyk! Emmâ ba'd. Muhakkak ki Allah, kitabında şöyle buyurmaktadır: عَلَّمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ "Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir."* [Hadîd 20] (Ravi) dedi ki: *Bunun üzerine Ömer onun mektubu ile çıktı, minberin üzerinde oturdu ve onu Medine halkına okudu. Sonra dedi ki: Yâ Medine halkı! Ebû Ubeyde, cihada rağbet etmeniz gerektiğini size arz ediyor."*

Halife veya niyabet verdikleri ile küfür devletlerinin temsilcileri arasında cereyan eden müzakereler, anlaşmalar ve tartışmalar da askerî haberlere dâhildir. Müzakerelerin örneklerinden biri; Hudeybiye'de *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile Kureyş'in mendubu arasında barış anlaşmasının maddeleri üzerinde anlaşma sağlanıncaya kadar cereyan eden müzakeredir. Doğrudan tartışmalara örnek; *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Negrân heyeti ile tartışması ve lanetleşmeye davettir. Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in emrine binaen Sâbit İbn-u Kays ile Hassân'ın Temîm heyeti ile tartışmasıdır ve benzerleri. Tüm bunlar aleni idi ve içlerinde gizli bir bent yoktu.

Devlet ile doğrudan alâkası olmayan ve hakkında Halife'nin doğrudan görüşünü gerektirmeyen günlük haberler, siyasi, kültürel ve bilimsel programlar, dünyadaki gelişmeler gibi haberlerin başka türleri olsa da bunların bazı kısımları, hayata bakış açısı ile devletin devletlerarası alâkalara bakışına tâbi tutulur. Bununla birlikte devletin bunları denetlemesi, haberlerin birinci türünü denetlemesinden farklı olur.

Binaenaleyh medya cihazı başlıca şu iki daireyi içermelidir:

Birincisi: Onun işi; askerî işler, harp sanayisi, devletlerarası alâkalar ve benzerleri gibi devlet ile alâkası olan haberlerdir. Bu dairenin işi, medya cihazına sunulmadan önce devlet veya özel medya araçlarında yayımlanamayan böylesi haberleri doğrudan murakabe etmektir.

İkincisi: Diğer haberlere tahsis edilir ve onların murakabesi doğrudan olmaz. Devletin medya araçları veya özel medya araçları bu türden haberleri sunmak için herhangi bir izne ihtiyaç duymazlar.

Madde-104: Sahipleri devlet tâbiyeti taşıyan medya araçlarının ruhsata ihtiyacı yoktur. Yalnızca kurulan medya aracını, Medya Dairesine bildiren bir “bilgilendirme ve haberdar etme” iletisi yollamaları gereklidir. Medya aracının sahibi ve yönetmeni, yayınladıkları her medya yayımından mesul olur ve tebaa fertlerinden herhangi biri gibi şer’î bir muhalefetten muhasebe edilirler.

Medya araçlarının ruhsatlandırılmaya ihtiyacı yoktur. Bilakis İslâmî Devlet’in tâbiyetini taşıyan herkesin görsel, işitsel veya yazılı herhangi bir medya aracı kurmaya hakkı vardır. Kurulan medya aracının, medya cihazının bilgilenmesi için “bilgilendirme ve haber vermeden” başkasına ihtiyacı yoktur.

Daha önce zikrettiğimiz şekilde devlet ile doğrudan alâkası olan haberlerin yayımlanmasında izne ihtiyacı vardır. Diğer haberleri ise bir ön izin gerekmeksizin yayımlayabilir.

Bütün durumlarda, medya araçlarının sahipleri, yayımladıkları her medya unsurundan sorumludurlar ve raiyyenin fertlerinden herhangi bir fert gibi, herhangi bir şer’î aykırılıktan hesaba çekilirler.

Ümmet Meclisi [Şûra ve Muhâsebe]

Madde-105: Müslümanları görüş bakımından temsil eden ve Halife’nin kendilerine danıştığı şahıslar, Ümmet Meclisi’dir. Vilâyetlerin ahalisini temsil eden şahıslar ise Vilâyet Meclisleridir. Yöneticilerin zulmünü veya İslâmî hükümlerin kötü tatbik edilmesini şikâyet amacıyla gayrimüslimlerin de Ümmet Meclisi’nde bulunmaları caizdir.

Ümmet Meclisi; Halife’nin kendileri ile işler hakkında istişare etmek üzere başvurması için görüş bakımından Müslümanları temsil eden şahıslardan oluşan bir meclistir ve onlar, yöneticileri muhasebede Ümmet’ten niyabet alırlar. Bu ise Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in, Muhacir’den ve Ensar’dan kavimlerini temsil eden adamlar ile istişaresinden ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şûra için Sahabesi’nden adamlar tahsis etmesinden alınmıştır. Nitekim görüş almada diğerlerinden daha çok onlara başvuruyordu. İşte onlardan bazıları: Ebû Bekir, Ömer, Hamza, Ali, Selmân el-Fârisî ve Huzeyfe...

Yine Ebû Bekir *RadiyAllahu Anh*’ın Muhacir’den ve Ensar’dan adamlar tahsis edip karşılaştığı bir iş hakkında görüşlerini almak

için kendilerine başvurmasından alınmıştır. Nitekim Ebî Bekir *Radiyallahu Anh* zamanında Ehli Şûra, âlimler ile fetva sahipleri idi. İbn-u Sa'd, Kasım'dan şöyle tahrir etti: *أن أبا بكر الصديق كان إذا نزل به أمر يريد مشاوره أهل الرأي وأهل الفقه فيه، دعا رجالاً من المهاجرين والأنصار، دعا عمر، وعثمان، وعبد الرحمن بن عوف، ومعاذ بن جبل، وأبي بن كعب، وزيد بن ثابت، وعلياً، وعبداً* "Ebû Bekir *Siddîk, kendisine ehli ra'y* [görüş sahipleri] *ve ehli fikh* [fakihler] *ile istişare edilmesini gerektiren bir iş ile karşılaştığı zaman, Ensar'dan ve Muhacir'den bazı adamları çağırırdı: Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman İbn-u Avf, Muaz İbn-u Cebel, Ubeyy İbn-u Ka'b ve Zeyd İbn-u Sâbit.*" Onların hepsi Ebî Bekir'in Hilâfeti'nde fetva veriyorlardı ve insanlar fetva için ancak onlara başvuruyorlardı. Ebû Bekir de öyle hareket ediyordu. Sonra velâyeti alan Ömer de o kimseleri çağırıyordu. Keza Müslümanları yöneticileri muhasebeye çağırın deliller de varit oldu. Nitekim Hulefâ-i Râşidîn zamanında meydana geldiği gibi Müslümanlar bunu fiilen uyguluyorlardı. Ümmet'in şûra konusunda niyabet vermeye hakkı olduğu gibi muhasebe konusunda da niyabet vermeye hakkı vardı. Tüm bunlar, yöneticileri muhasebe konusunda ve Kur'an ile Sünnet'in nasları ile sabit olan şûra konusunda Ümmet'ten niyabet alan özel bir meclis edinmenin mubah olduğuna delâlet etmektedir. Buna مجلس الأمة "Ümmet Meclisi" ifadesi atfedilmiştir. Çünkü bu, muhasebe ve şûra konusunda Ümmet'ten alınan bir niyabettir.

Yöneticilerin kendilerine yönelik zulümlerini, İslâm'ın üzerlerine kötü tatbikini, kendilerine hizmet götürülmemesini veya benzerlerini şikâyet bakımından, raiyyeden olan gayrimüslimlerin de bu mecliste üye olmaları caizdir.

Madde-106: Vilâyet Meclisi üyeleri, ilgili vilâyetin ahalisinden doğrudan seçim yoluyla seçilirler. Vilâyet Meclislerinin üye sayısı devletin her vilâyetindeki nüfus yüzdesine göre sınırlandırılır. Ümmet Meclisi üyeleri ise Vilâyet Meclislerinden doğrudan seçim yoluyla seçilirler. Ümmet Meclisi'nin başlangıç ve bitiş müddeti, Vilâyet Meclislerinin başlangıç ve bitiş müddeti ile aynı olur.

Ümmet Meclisi üyeleri seçim ile seçilir, tayin ile atanmaz. Bu, onların görüşte insanların vekilleri olmalarından dolayıdır. Vekili ise ancak müvekkili seçer. Müvekkile mutlak olarak vekil dayatılamaz.

Çünkü Ümmet Meclisi üyeleri, fertler ve topluluklar olarak insanların görüşte temsilcisidirler. Geniş bir bölgede ve birebir tanınmayan büyük bir toplulukta temsilci ancak insanların kendisini temsilci olarak seçmesi ile bilinir. Bunun içindir ki Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* görüşte kendilerine başvurduğu kimseleri; kudretlerine, kifayetleri ve şahsiyetlerine göre seçmemiş, bilakis onları “nakipler”, topluluklarının temsilcileri olmaları esasını üzerine seçmiştir. Nitekim İkinci Akabe Biatı’nda nakipleri seçme işini (kendisine) biat veren Müslümanlara bırakmış ve onlara şöyle demiştir: *أُخْرِجُوا إِلَيَّ مِنْكُمْ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا يَكُونُونَ عَلَيَّ قَوْمَهُمْ* “**Bana aranızdan, kavimlerinin üzerinde (temsilci) olacak on iki (12) nakip çıkarınız.**” [İbn-u Hişâm, Sîret’te Ka’b İbn-u Mâlik kanalıyla zikretti.]

Buna göre, Ümmet Meclisi üyelerinin görüş hususunda vekiller olmaları, görüşte ve muhasebeye fertlerin ve toplulukların temsilcileri olmaları gereği ve genel seçimler olmadıkça tanınmayan insanlar ile bu illetin tahakkuk etmemesinden dolayı, tüm bunlar bakımından, Ümmet Meclisi üyelerinin seçim ile belirlenmeleri ve tayin ile atanmamaları istinbat edilir.

Ümmet Meclisi Seçimlerinin Keyfiyeti

1- 56. madde uyarınca şu iki maksatla ehlini temsil edecek bir Vilâyet Meclisi seçilir:

Birincisi: Vilâyet ehli için huzurlu ve güvenli bir yaşam sağlayacak ve ihtiyaçlarının giderilmesini ve hizmetlerinin karşılanmasını kolaylaştıracak şekilde işini yapmasında yardımcı olması maksadıyla valiye vilâyetin vakıası ve ihtiyaçları konusunda gerekli bilgileri sunmaktır.

İkincisi: Vilâyet Meclisi’nin “çoğunlukla” validen şikâyetçi olması, valinin azlini gerektirmesinden dolayı valinin yönetiminden razı veya şikâyetçi olduklarını açığa vurmaktır.

Yani Vilâyet Meclisi’nin vakıası; vilâyetin vakıasını kavratmak ve kendisinden razı veya şikâyetçi olduğunu açığa vurmak suretiyle valiye yardımcı olmaya yönelik idari bir vakiadır. Tüm bunlar onu yani valiye işini ihsan (mükemmellik) ile yapmaya sevk eder. Ancak bu meclis, ileride beyan edilen Ümmet Meclisi gibi başka salahiyetlere sahip değildir.

2- 105. madde uyarınca ve yukarıdaki beyana göre bir Ümmet

[Şûra ve Muhasebe] Meclisi oluşturulur. Bu meclis, ileride beyan edilen mevzusunda ifade edilmiş yetkililere sahip Ümmet'in seçilmiş temsilcisi olur.

3- Bu da hem Vilâyet Meclisleri üyelerinin seçilmesi için bir seçim hem de Ümmet Meclisi üyelerinin seçilmesi için bir seçim olacağı anlamına gelmektedir.

4- Seçim işlemini kolaylaştırmak ve raiyyeyi seçimlerin tekrarı ile meşgul etmemek için evvela Vilâyet Meclisleri seçilir, sonra Vilâyet Meclislerinde kazananlar toplanıp kendi aralarından Ümmet Meclisi üyelerini seçerler. Yani Vilâyet Meclisleri doğrudan bir seçim ile Ümmet tarafından seçilir, Ümmet Meclisi de Vilâyet Meclisleri tarafından seçilir. Bu ise Ümmet Meclisi müddetinin başlangıç ve bitişinin, Vilâyet Meclislerinin başlangıç ve bitışı ile aynı anda olacağı anlamına gelmektedir.

5- Vilâyet Meclislerinden Ümmet Meclisi'ne üye olarak seçilen kimsenin yerini, kendi vilâyetinin meclis seçimlerinde kaybeden adaylardan en çok oy sahibi olan kimse alır. En çok oyu eşit sayıda alan birden fazla olursa aralarında kura çekilir.

6- Zimmet ehli de Vilâyet Meclislerine kendi temsilcilerini seçerler. Onların bu temsilcileri de Ümmet Meclisi'ndeki temsilcilerini seçerler. Tüm bunlar, Vilâyet Meclisleri seçimleri ve devlet içerisindeki Ümmet Meclisi seçimleri ile birlikte olur.

Binaenaleyh bu unsurları dikkate alan ve Vilâyet ve Ümmet Meclisi seçimlerinin icraatlarını beyan eden bir kanun hazırlanmıştır.

Madde-107: Hilâfet Devleti'nin tâbiyetini taşıyan herkes, ister erkek ister kadın, ister Müslüman ister gayrimüslim olsun âkil ve bâliğ ise Ümmet Meclisi'ne ve Vilâyet Meclisi'ne üye olma hakkına sahiptir. Fakat gayrimüslimlerin üyeliği, yöneticilerin zulmünü veya İslâm'ın kötü tatbik edilmesini şikâyet ile sınırlıdır.

Tâbiyet taşıyan her Müslümanın, ister erkek ister kadın olsun, âkil-bâliğ olduğunda Ümmet Meclisi'ne üyelik hakkı ve Ümmet Meclisi üyelerini seçme hakkı vardır. Çünkü Ümmet Meclisi, yönetim kabiliyetinden değildir ve kadının yönetici olmasını yasaklayan hadisin

kapsamına girmez. Bilakis bu, şûra ve muhasebe kabilindedir ve erkeğin hakkı olduğu gibi kadının da hakkıdır. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e bisetinin 13. yılında (yani hicret ettiği sene) yetmiş beş Müslüman gelmişti. Bunların yetmiş üçü erkek ve ikisi kadın idi. Onlar hep birlikte kendisine İkinci Akabe Biati'nde biat vermişlerdi ki bu hem harp hem de siyasi bir biat idi. Kendisine biatleri tamamlandıktan sonra onlara şöyle dedi: *أُخْرِجُوا إِلَيَّ مِنْكُمْ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا يُكُونُونَ عَلَى قَوْمِهِمْ "Bana aranızdan, kavimlerinin üzerinde (temsilci) olacak on iki nakip çıkarınız."* Ahmed'in Ka'b İbn-u Mâlik yoluyla tahric ettiği uzun bir hadisin parçasıdır. İşte bu, aralarında seçim yapmaları için hepsine yönelik bir emirdi. Yalnızca erkeklere has değildi ve ne seçenler ne de seçilenler noktasında kadınları istisna etmişti. [المطلق يجري على إطلاقه ما لم يرد دليل التقييد] **"Mutlak, -takyit delil varit olmadıkça- mutlaklığı üzere câri olur"** Yine [العام يجري على عمومه ما] **"Umum, -tahsis delil varit olmadıkça- umumlugu üzere câri olur."** Burada ise hem genel hem de mutlak bir ifade vardır. Ne tahsis ne de takyit delili varit olmuştur. Dolayısıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, o iki kadına da nakipler seçmelerini emrettiğine ve o iki kadın için de Müslümanların iki nakibi olarak seçilme hakkı verdiği delâlet vardır.

Bir gün Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* insanların kendisine biat vermeleri için oturuyordu. Ebû Bekir ve Ömer de kendisi ile birlikte oturuyorlardı. O sırada hem erkekler hem de kadınlar kendisine biat veriyorlardı. Bu biat, İslâm üzere değil ancak ve sadece yönetim üzere bir biat idi. Çünkü onlar zaten Müslüman kadınlar idi. Sonra Hudeybiye'deki Rıdvân Biati'nde, kadınlar da kendisine biat veriyorlardı ki Allahu Teâlâ, bu hususta şöyle buyurdu: *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ وَاسْتَعْفِر لِهِنَّ اللَّهُ بِمَنْ عَفُوًّا رَجِيمًا* **"Ey Nebi! Mümin kadınlar hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsulü çocukları nikâhlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir marufta sana isyan etmeyeceklerine dair biat etmek üzere sana geldikleri zaman onların biatini al. Onlar için Allah'tan mağfiret dile. Muhakkak ki Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir."** [Mumtehine 12] İşte bu biat da yönetim üzere idi.

Çünkü Kur'an, onların mümine kadınlar olduklarını ve o biatin marufta [Allah'ın emirlerinde] ona isyan etmemeleri üzerine olduğunu ikrar etmektedir.

Buna ilaveten kadının, görüşte kendisi için vekil edinme ve başkasına vekil olma hakkı vardır. Çünkü görüş belirtme ve dolayısıyla bu hususta vekil edinme hakkı vardır. Zira vekâlette, erkek olma şart koşulmaz. O hâlde kadının da başkasının vekili olmaya hakkı vardır.

Çünkü efendimiz Ömer'den sabit olduğuna göre kendisi, hakkında Müslümanların görüşünü almak istediği bir olay ile karşılaştığı zaman, -ki bu ister şer'î hükümler ile alâkalı olsun ister yönetim ile alâkalı olsun isterse devletin işlerinden herhangi bir iş hakkında olsun- Müslümanları erkekleri ve de kadınları ile mescide çağırıyor, hepsinin görüşlerini alıyordu. Mehrin sınırlandırılması konusunda bir kadın kendisine karşı çıktığında kendi görüşünden vazgeçmişti.

Müslümanların Ümmet Meclisi'nde hakları olduğu gibi, gayrimüslimlerin de Ümmet Meclisi'nde temsil edilmeye ve orada kendilerince seçilmiş naipeler bulundurmaya hakları vardır ki İslâm hükümlerinin üzerlerine kötü tatbik edilmesi ve yöneticinin zulmünden kendilerine dokunan hususlar hakkındaki görüşlerini onlara niyabekten dile getirebilsinler. Çünkü Allah *Subhanehû* şöyle buyurmuştur: **"Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz."** [Nahl 43] Buradaki zikir ehlinde murat ehli kitaptır. Ehli kitap ise kâfir olduğu hâlde Allah, onlara sorulmasını emretmiştir. Dolayısıyla bu onların kendi işleri hakkında görüş bildirmeye haklarının olduğuna delâlet etmektedir.

Fakat bununla birlikte gayrimüslimlerin şer'î hükümler hakkında görüş belirtme hakkı yoktur. Çünkü şer'î hüküm, İslâmî akideden kaynaklanır. Zira bunlar, tafsilî delillerinden istinbat edilmiş amelî şer'î hükümlerdir ve bunlar, İslâmî akidenin belirlediği muayyen bir bakış açısına göre insanın sorunlarını çözerler. Gayrimüslim ise İslâmî akide ile çelişen bir akideye inanmaktadır. Onun hayata bakış açısı da İslâm'ın bakış açısı ile çelişmektedir. Dolayısıyla şer'î hükümler hakkında onun görüşü alınmaz.

Benzer biçimde gayrimüslimlerin hem Halife'nin seçiminde hem de aralarından Halife seçilmesi için Hilâfet'e aday olanların sınırlandırılmasında hakkı yoktur. Çünkü onların yönetimde hakkı yoktur.

Ümmet Meclisi'nin salahiyetlerinden olan diğer hususlarda ise Müslüman üye gibi gayrimüslim üyenin de görüş belirtme hakkı vardır.

Madde-108: Şûra ve Meşveret, mutlak şekilde görüş almaktır. Teşride, tarifte, gerçekleri ortaya çıkartma gibi fikrî hususlarda, fennî ve ilmî hususlarda bağlayıcı değildir. Halife, amelî konulardan birinde ve araştırma yahut ileri görüş gerektirmeyen amellerde istişare ettiğinde bağlayıcıdır.

Şûra, şâvera kelimesinin masdarı olup müsteşardan görüş talep etmektir. Denilmiştir ki *"onunla istişare ederek ondan meşveret talep etti."*

Zammeli şin ile şûra ve meşûra kelimeleri aynı manadadır. Sükûnlu şin ile meşveret kelimesi de aynıdır. Lisanu'l Arab'da şöyle geçti: "Denilir ki: Falan kişi dil olarak iyi bir meşûra ve meşveret sahibidir. Ferâ şöyle dedi: *"Meşûra kelimesinin aslı meşverettir. Sonra hafifliğinden dolayı meşûra kelimesine nakledilmiştir."* Leys şöyle dedi: *"Meşvera kelimesi, işâre kelimesinden türemiş mefale babındandır. Denilmiştir ki: Meşûra kelimesi zammeli şin ile şûra ve meşûradır. Meşvara da böyledir."* Onunla işte müşavere ettim ve onunla istişarede bulundum, ifadelerinin aynı manada olduğu söylenmiştir. Muhtâr-us Sahnâh'ta şöyle geçmiştir: *"Meşvera, şûradır. Zammeli şin ile meşûra kelimesi de aynıdır. Deriz ki; 'Onunla işte müşavere ettim ve onunla istişarede bulundum.' aynı manadadır."*

Şûranın meşruiyetinde asıl olan Allah *Subhanehû ve Teâlâ*'nın kerim Nebisi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e, müminlerle istişarede bulunmasını emretmesidir. Zira O'na şöyle demiştir: **"İŞ HUSUSUNDA ONLAR İLE MÜŞÂVERE ET!"** [Âl-i İmân 159] Bu, talebi ifade eden bir emirdir. Bu emre eşlik eden naslardaki karineler ise bu talebin mendup olduğunu ifade etmektedir. Bu naslar ise şunlardır:

1- Allah *Subhanehû*'nun, **"Onların işleri, aralarında şûra ile edilir."** [Şûra 38] kavli ile kendi aralarındaki işlerinin şûra ile olmasından ötürü müminleri methetmekle şûrayı methetmesidir.

2- Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, işlerde Sahabesi ile o kadar çok istişarede bulunmuştur ki bu da istişareye ne kadar hırs gösterdiğine, önem ve değer verdiğiğine delâlet etmektedir. Böylece kendisinden sonraki Müslümanlara da şûraya hırs göstermelerini öğret-

miştir. Nitekim Tirmizi, Ebî Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: *“Ben Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den daha çok ashabı ile istişare eden hiçbir kimse görmedim.”*

3- Durumunu kendilerine arz ederken onlara yumuşak davranması, onları affetmesi ve bağışlanmaları için onlara dua etmesi noktasında Allah *Subhanehû'nun* şu kavli ile Rasulü *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e* müminlerle istişare etmesini emretmesidir: *فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ* **“O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davran-
dın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz etrafın-
dan dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet, bağışlanmaları için
dua et, iş hakkında onlarla istişare et.”** [Â-i İmrân 159]

Hakeza şûranın hükmü hakkında asıl olan menduptur. Ancak yönetim, öğretim, sağlık, ticaret, sanayi, ziraat ve benzeri işlerin olduğu devletin dâhilî işleri gibi araştırma ve dakik bakış gerektirmeyen pratik işlerde ve amelî hususlarda, Halife Ümmet Meclisi ile istişarede bulunursa çoğunluğun görüşüne bağlı kalmalıdır. Bu işlerden ve hususlardan fiilen yapmış olduğu amellerinden dolayı Halife'nin muhasebe edilmesi anındaki durum da aynı şekildedir. Bu ise; Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in*, -kendisinin ve Sahabe'nin büyüklüklerinin Medine'de kalınması ve dışına çıkılmaması şeklindeki görüşüne rağmen- Uhud muarekesinde, orduların karşılaşması için Medine dışına çıkılması şeklindeki çoğunluğun görüşüne uymasından alınmıştır. Yine *Aleyhi's Salâtu ve's Selam'ın* Ebî Bekir ile Ömer *Radiyallahu Anhumâ'ya* yönelik şu kavlden alınmıştır: *لَوْ اجْتَمَعْتُمْ فِي مَشُورَةٍ مَا خَالَفْتُكُمْ* **“Siz ikiniz bir meşverette birleşerseniz ben size muhalefet etmem!”** [Ahmed, Abdurrahman İbn-u Ganem el-Eşarî kanalıyla hasen isnat ile rivayet etmiştir.]

Fakat bunların dışında derin araştırma ve dakik bakış gerektiren fennî ve fikrî işler veya harp, görüş ve hile işleri hakkında istişare yapması gibi Halife, meclis ile istişare yapmışsa bu hususlarda çoğunluğun görüşü onu bağlamaz ve karar sahibi olan odur. Bu da Bedir muarekesinin mevkisinin belirlenmesi hususunda Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in* Sahabe'nin görüşüne iltifat etmeyip dahası bu hususta onlarla istişare etmeyip Habbab İbn-u Munzir'in görüşünü kabul etmesinden alınmıştır. Yine Ebî Bekir'in Hilâfet'i teslim almasının ilk günlerinde mürtetler ve zekâtı vermek istemeyenlerle

savaşılmaması şeklindeki Sahabe'nin çoğunluğunun görüşünü reddetmesinden alınmıştır. Ümmet Meclisi'nin bu işlerden fiilen gerçekleştirdiği şeylerde Halife'yi muhasebe ederken de durum aynı şekildedir. Zira bu hususta çoğunluğun görüşü bağlayıcı değildir.

Teşride (yasamada) de insanların görüşleri alınmaz. Çünkü şeriat Allah tarafından konulur insanlar tarafından değil, Allah'ın şer'î kıldığı hususlarda istişare yapmak ise ancak mubahlarda olur. Çünkü mubahların dışındaki şeylerde muhayyerlik yoktur. Bilakis gerek vacip gerek mendup gerek mekruh gerekse haram olsun, bunların geldiği gibi alınması zorunludur. Dolayısıyla şûranın meydana geldiği ameller sadece mubah olan amellerdir.

Madde-109: Şûra, sadece Müslümanların hakkıdır. Gayrimüslimlerin şûrada hakkı yoktur. Fakat görüş belirtmek, Müslüman veya gayrimüslim tebaa fertlerinin hepsine caizdir.

Şûranın Müslümanların hakkı olmasının delili şu iki ayettir: **“İş hususunda onlar ile müşavere et!”** [Âl-i İmân 159] **“Onların işleri, aralarında şûra iledir.”** [Şûra 38] Bu ise Müslümanlar açınsındandır. Allahu Teâlâ'nın şu kavli ise: **“Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz.”** [Nahl 43] Gayrimüslimler açınsındandır. Zira Allahu Teâlâ, bilmediğimiz hususlarda ehli kitaba sormamızı emretmiştir. Dolayısıyla bu, onların görüşlerinin alınmasının cevazına dair bir delildir. Onların görüşünün alınması caiz olduğuna göre Şûra Meclisi'nde üye olmaları da caizdir.

Madde-110: Şûranın bağlayıcı olduğu meselelerde Halife istişare ettiğinde, doğruluğuna veya yanlışlığına bakılmaksızın çoğunluğun görüşü alınır. Fakat bunlar dışında kalıp istişarenin bağlayıcı olmadığı konularda çoğunluğa veya azınlığa bakılmaksızın doğruluk aranır.

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilidir. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* hem Uhud muarekesinde çoğunluğun görüşünü almış hem Bedir muarekesinde kendi görüşünü terk ederek çoğunluğun görüşünü almak üzere istişare etmeksizin Habbab İbn-u Munzir'in görüşünü almış hem Hudeybiye vakiasında

tek başına kendi görüşüne bağlanarak Ebî Bekir ile Ömer'in görüşlerini hatta Müslümanların tamamının görüşünü bir tarafa bırakmış ve kızgınlıklarına rağmen onları kendi görüşünü almaya zorlamıştır. İşte bu üç olay, Ahmed'in rivayet ettiği *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebî Bekir ve Ömer'e yönelik şu kavli: **"Siz *لو اجتمعتم في مشورة ما خالفكم* *Siz ikiniz bir meşverette birleşerseniz ben size muhalefet etmem!*", Allahu Teâlâ'nın şu kavli: **"İş hususunda onlar ile müşavere et!"** [Âl-i İmân 159] Ve şu kavline: **"Onların işleri, aralarında şûra iledir."** [Sûra 38] Bu üç olay karine kılındığında bu iki ayetin ve hadisin manası ortaya çıkmış olur. İstişare yani çoğunluğun görüşü sonucunda Halife'nin hakkında istişare yaptığı hangi amellerin bağlayıcı olduğu ve çoğunluğun görüşü sonucunda Halife'nin hakkında istişare yaptığı hangi amellerin bağlayıcı olmadığı ortaya çıkmış olur. Dolayısıyla hakkında şer'î hükmün zahir olduğu ve yapılması Halife'nin salahiyetlerinden olduğu Hudeybiye hadisesi gibi olan ameller hakkında yapılan istişare bağlayıcı değildir. İncelemeyi ve düşünmeyi veya fennî bir iş hakkında görüş bildirmeyi gerektiren Bedir hadisesi gibi olaylarda çoğunluğun veya tek bir kişinin görüşüne bakılmaksızın doğru olan araştırılır. Ameller hakkında görüş bildirmek olan Uhud hadisesi gibi olaylar hakkında çoğunluğun görüşü alınır. İşte Ahmed'in rivayet ettiği *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebî Bekir ile Ömer'e yönelik, *لو اجتمعتم في مشورة ما خالفكم* **"Siz ikiniz bir meşverette birleşerseniz ben size muhalefet etmem!"** kavlinin kapsamına giren budur.**

Madde-111: Ümmet Meclisi şu beş salahiyete sahiptir:

1- a) Yönetim, öğretim, sağlık, iktisat, ticaret, sanayi, ziraat ve benzeri işler gibi derin fikrî araştırma ve ileri görüşlülük gerektirmeyen iç siyaset işlerinin yürütülmesi ile ilgili amellerde ve amelî konularda, Halife'nin Ümmet Meclisi ile istişaresinde Ümmet Meclisi'nin Halife'ye verdiği görüş bağlayıcıdır.

b) Halife, derin araştırma ve ileri görüşlülük gerektiren fikrî konularda, tecrübe ve dirayet gerektiren konularda, fennî ve ilmî konularda, ayrıca maliye, ordu ve dış siyasette Ümmet Meclisi ile istişare edip görüşüne bakabilir. Ümmet Meclisi'nin bu hususlardaki görüşü ise bağlayıcı değildir.

2- Halife'nin, benimsemek istediği hükümleri ve kanunları

Ümmet Meclisi'ne havale etme hakkı vardır. Ümmet Meclisi'nin Müslüman üyelerinin, bunları tartışıp doğru ve yanlış yönlerini açıklama hakları da vardır. Devletin benimsediği şer'î usûllerden benimseme metodunda Halife ile ihtilafa düşerlerse aralarının ayrılması Mezâlim Mahkemesi'ne aittir. Mahkemenin bu husustaki görüşü bağlayıcıdır.

3- Dâhilî, haricî, malî, askerî veya benzeri konularda, bilfiil devlette gerçekleşen tüm işlerde Ümmet Meclisi'nin Halife'yi muhasebe etme hakkı vardır. Çoğunluğun görüşünün geçerli olduğu hususlarda, meclisin görüşü Halife'yi bağlayıcıdır. Çoğunluğun görüşünün geçerli olmadığı hususlarda ise meclisin görüşü Halife'yi bağlayıcı değildir.

Şer'î açıdan tamamlanmış olan bir iş hususunda Ümmet Meclisi ile Halife ihtilaf edecek olursa şeriata uygunluğu bakımından kesin kararı vermesi için Mezâlim Mahkemesi'ne müracaat edilir ve mahkemenin kararı bağlayıcı olur.

4- Ümmet Meclisi'nin muavinler, valiler ve âmiller aleyhine memnuniyetsizliğini bildirme hakkı vardır ve bu konudaki görüşü Halife'yi bağlayıcıdır. Halife'nin de onları derhâl azletmesi gerekir.

5- Ümmet Meclisi'nin Müslüman üyeleri; Mezâlim Mahkemesi'nin, inikat şartlarına sahip olduklarına karar verdiği Halife adaylarını seçme hakkına sahiptir ve çoğunluğunun bundaki görüşü bağlayıcıdır. Bundan ötürü meclis tarafından seçilenlerin haricindekilerden seçim yapılması doğru değildir.

Bu madde, Ümmet Meclisi'nin salâhiyetlerini açıklamaktadır. Bu salâhiyetlerin delilleri aşağıdaki gibidir:

Birinci Bent: a) Araştırma ve dakik bakış gerektirmeyen ameliî işlerde ve hususlarda Ümmet Meclisi'nin görüş bildirmesinin deliline gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, -kendisinin ve Sahabe'nin büyüklerinin Medine'de kalınması ve dışına çıkılmaması şeklindeki görüşüne rağmen- Uhud muarekesinde, orduların karşılaşması için Medine dışına çıkılması şeklindeki çoğunluğun görüşüne uymasından alınmıştır. Yine Ahmed'in rivayet ettiği *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebî Bekir ile Ömer *RadiyAllahu Anhumâ*'ya yönelik şu kavlden alınmıştır: **"Siz ikiniz bir meşverette birleşerseniz ben size muhalefet etmem!"** Bundan

ötürü, raiyyenin yaşamlarını huzurlu olarak sürdürmelerine yönelik hizmetlerin yerine getirilmesi, güvenliklerinin sağlanması, şehirlerinin tahkim edilmesi, tehlikenin üzerlerinden uzaklaştırılması gibi tüm amelî hususlar, arzusuna aykırı olsa dahi Halife'yi bağlayıcı olmak üzere meclisteki çoğunluğun görüşüne göre olur. Aynen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, Uhud'a çıkarken kendi görüşüne rağmen, çoğunluğun görüşüne uyması hadisesinde olduğu gibi.

Birinci Bent: b) Bunlarda aslolan, Halife'nin bu kısım işleri kuşatmada yetkin olan âlimlerin, uzmanlık erbâbının ve ihtisas ehlinin görüşünü almasıdır. Aynen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, Bedir muarekesinin konumunu seçmede Habbâb İbn-ul Munzir'in görüşünü aldığı zaman hâsıl olduğu gibi. Nitekim Sîret-i İbn-i Hişâm'da şöyle geçti: *إِنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حِينَ نَزَلَ عِنْدَ أُنْتَى مَاءٍ مِنْ بَدْرِ، لَمْ يَرْضَ الْحَبَابُ بِنِ الْمُنْزِرِ بِهَذَا الْمَنْزِلِ، وَقَالَ لِلرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ هَذَا الْمَنْزِلَ، أَمَنْزِلًا أَنْزَلَكَ اللَّهُ لَيْسَ لَنَا أَنْ نَتَفَدَّمَهُ وَلَا نَتَأَخَّرَ عَنْهُ، أَمْ هُوَ الرَّأْيُ وَالْحَرْبُ وَالْمَكِيدَةُ؟ قَالَ: بَلَى هُوَ الرَّأْيُ وَالْحَرْبُ وَالْمَكِيدَةُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّ هَذَا لَيْسَ بِمَنْزِلٍ، فَإِنَّهُضَ بِالنَّاسِ حَتَّى تَأْتِيَ أُنْتَى مَاءٍ مِنَ الْقَوْمِ فَنَنْزِلُهُ، ثُمَّ نَعْوِرُ مَا وَرَاءَهُ مِنَ الْقَلْبِ، ثُمَّ تَبْنِي عَلَيْهِ حَوْضًا فَنَمْلُؤُهُ مَاءً، ثُمَّ نَقَاتِلُ الْقَوْمَ فَنَشْرِبُ وَلَا يَشْرَبُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ أَشْرَفْتُ بِالرَّأْيِ، فَإِنَّهُضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ النَّاسِ، فَسَارَ حَتَّى إِذَا أَتَى أُنْتَى مَاءٍ مِنَ الْقَوْمِ نَزَلَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَمَرَ بِالْقَلْبِ فَعْوَرَتْ، وَبَنَى حَوْضًا عَلَى الْقَلْبِ الَّذِي نَزَلَ عَلَيْهِ، فَمَلَأَ مَاءً، ثُمَّ قَدَّفُوا فِيهِ الْآيَةَ“* *SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Bedir suyundan uzak bir yere konakladığı zaman Habbâb İbn-ul Munzir bu konak yerine razı olmadı. Bunun üzerine Habbâb, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e dedi ki: Yâ Rasulullah! Bu yer, ne ilerisine ne de gerisine gidemeyeceğimiz, Allah'ın sana (vahiy ile) bildirdiği bir yer midir? Yoksa bu görüş harp ve harp hilesinden midir? Dedi ki: Bilakis bu görüş harp ve harp hilesindedir. Bunun üzerine Habbâb dedi ki: Yâ Rasulullah! Burası uygun bir yer değildir. O hâlde insanları kaldır da kavme (Kureyş'e) en yakın suyun oraya gidelim ve oraya konaklayalım. Sonra gerideki (kuyuların) hepsini kapatalım. Ardından üzerine bir havuz yapalım ve su ile dolduralım. Daha sonra kavim ile savaşalım. Biz sudan içtiğimiz hâlde, onlar içemezler. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Sen bir görüşe işaret ettin. Böylece Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem ve beraberindeki insanlar kalktılar. Kavme en yakın suya varıncaya kadar ilerleyip orada konakladılar. Sonra kuyuların kapatılmasını emretti, onlar da kapattılar. Üze-*

rine konakladığı kuyunun başına bir havuz yaptılar ve su ile doldurdular. Sonra içerisine bir kap koydular.” Böylece Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem Habbâb’ın sözünü dinleyip onun görüşüne tâbi oldu.

Bu hadisedeki gibi görüş, harp ve harp hilesi kabilinden olan hususların kararlaştırılmasında olduğunda insanların çoğunluğunun bir kıymeti yoktur. Ancak uzman görüşüne bakılır. Buna benzer araştırma ve dakik bakış gerektiren teknik hususlarda, fikirler ve tariflerde, insanların görüşlerine değil, erbabına, ihtisas sahiplerine başvurulur. Zira bu konularda çoğunluğun değil, yalnız ilmin, uzmanlığın ve ihtisasın kıymeti vardır.

Malî işler de böyledir. Çünkü şeriat, toplanacak malların türlerini belirlediği gibi bunların harcama yönlerini ve yine vergilerin ne zaman konulacağını da belirlemiştir. Buna göre ne malların toplanmasında ne de harcanmasında insanların görüşünün bir önemi vardır. Yine ordu da böyledir. Çünkü şeriat, onun işlerinin yürütülmesini Halife’ye ait kılmış ve cihad hükümlerini belirlemiştir. Dolayısıyla şeriatın kararlaştırdığı hususlarda insanların görüşünün hiçbir önemi yoktur. Devletin diğer devletlerle alâkalarına yönelik işler de böyledir. Çünkü bu, araştırma ve dakik bakış gerektiren fikirlerdendir ve bunun cihad ile alâkası vardır. Hele de bu görüş, harp ve harp hilesi türünden ise... Bundan dolayı insanların çoğunluğunun bu husustaki görüşünün hiçbir önemi yoktur. Bununla birlikte Halife’nin istişare etmek ve görüş almak üzere bu hususları Ümmet Meclisi’ne arz etmesi caizdir. Çünkü zâtı itibariyle arz, mubahlardandır. Üstelik Bedir hadisesi ile sabit olduğu gibi meclisin bu hususlardaki görüşü bağlayıcı değildir. [إنما القرار لصاحب الصلاحية] **“Karar ancak salahiyet sahibinindir.”**

Birinci bendin (a) ile (b) fıkrası arasındaki farkı netleştirmek için aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Ulaşım ve benzerleri bakımından uzakta kalmış bir köydeki insanların maslahatına hizmet etmek için bir nehrin üstüne köprü inşa edileceği zaman, meclis çoğunluğunun köyün ulaşım sorununun çözümü için köprü inşası hususundaki görüşü, Halife’yi bağlayıcı olur. Fakat köprü inşası için teknik olarak uygun mekânın seçimi ve asılı mı olmalı yoksa nehir içine çakılı sütunlar üzerinde mi olmalı ve ben-

zerleri gibi köprü için en başarılı mühendislik tasarımının kararlaştırılmasında, uzmanlık ve ihtisas sahipleri ile istişare edilir ve meclisin çoğunluğuna bakılmaz.

Aynı şekilde şehirlerdeki okullara ulaşımında ciddi güçlükleri olan bir köyün çocukları için bir okul yapılması konusunda Ümmet Meclisi'nin çoğunluğunun görüşü Halife'yi bağlayıcı olur. Tasarıma elverişli konumdaki toprak zeminin kuvveti, okulun köydeki konumunun seçilmesi ve inşaatın keyfiyeti, devletin o araziye mülk edinip edinmeyeceği yani satın mı almalı yoksa bir veya birkaç seneliğine kiralama mı ve benzeri konularda uzman ve ihtisas sahipleri ile istişare edilir ve meclisin çoğunluğuna bakılmaz. Her ne kadar Halife'nin bu konularda kendileri ile istişare etmeye hakkı olsa da onların görüşü bağlayıcı değildir.

Ayrıca suğur [düşman ile karşılaşma hattı] üzerinde bir belde hakkında beldenin güçlendirilmesi, başından düşman tehlikesinin uzaklaştırılması ve herhangi bir düşman saldırısında katliama ve yağmaya maruz kalmaması bakımından Ümmet Meclisi'nin çoğunluğunun görüşü bağlayıcı olur. Fakat bu tahkimatın inşa keyfiyeti ve tehlikenin savılmasında hangi savaş araçlarının kullanılacağı hakkında ise uzman ve ihtisas sahipleri ile istişare edilir, meclisin çoğunluğuna bakılmaz.

Ve hakeza...

İkinci Bent: Muhakkak ki التشریح teşri (yasama) ancak ve sadece Allah'a aittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Hüküm sadece Allah'a aittir.”** [Yûsuf 40] Ve şöyle buyurdu: **“Hayır! İÇİNİZ! Rabbinde andolsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem kılıp sonra da senin verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyet ile teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar!”** [Nisa 65] Yine *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in **“Allah'ı bırakıp rahiplerini ve hahamlarını Allah'tan başka Rabler edindiler...”** [Tevbe 31] ayetinin tefsirinde şöyle geçti: Tirmizi, Adıyy İbn-u Hâtim yoluyla şöyle dediğini tahric etti: **“Boynumda altından bir haç olduğu hâlde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in yanına geldim. Bana dedi ki: Ey Adıyy üzerinden şu putu at! Onu Berû (Tevbe) suresindeki şu ayeti okurken işittim: Allah'ı bırakıp**

rahiplerini ve hahamlarını Allah'tan başka Rabler edindiler."

[Tevbe 31] قَالَ: أَمَا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحَلُّوهُ وَإِذَا

Dedi ki: İnsanlar ise onlara ibadet etmiyorlar velakin onlar kendilerine herhangi bir şeyi helalleştirdiklerinde o şeyi helal sayıyorlar ve onlar kendilerine herhangi bir şeyi haramlaştırdıklarında o şeyi haram sayıyorlardı." Bundan ötürü

teşri, ne mutabakat ne de çoğunluk ile meclisin görüşünden alınmaz.

Bilakis Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti ile irşat ettiği Sahabe icmâsı ve şer'î kıyastan sahih içtihat yoluyla alınır. Bunun için Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Hudeybiye Sulhu hakkında Müslümanların çoğunluğunun görüşünü reddetmiş ve şöyle buyurmuştur:

إِنِّي عَيْبُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، وَلَنْ أُخَالِفَ أَمْرَهُ

"Şüphesiz ben Allah'ın kulu ve Rasulüyüm ve ben onun emrine asla muhalefet etmem!" Çünkü bu sulh, Allah

Subhanehû'dan bir vahiy ile yapılmıştı. İşte bu nedenle teşride insanların görüşüne başvurulmaz.

Şer'î hükümler benimseme ile kanunlar çıkarma işte bu esas üzere olur ve daha önce beyan ettiğimiz gibi hüküm ve kanunları benimsemek, yalnızca Halife'nin salahiyetlerindedir.

Bunlar ister kendi içtihadından olsun isterse kendisi dışındaki muteber müçtehitlerden olsun tüm bunlar şer'î naslardan alınır.

Ancak bununla birlikte Halife'nin benimsemek istediği şer'î hükümleri ve kanunları, haklarındaki görüşlerini öğrenmek üzere Ümmet Meclisi'ne arz etmeye hakkı vardır.

Nitekim Ömer İbn-ul Hattab *Radiyallahu Anh* şer'î hükümler hakkında Müslümanlara başvurduğunda böyle yapmıştı ve Sahabe kendisine karşı çıkmamıştı.

Irak'ta fethedilen araziler hadisesinde de böyle olmuştu. Müslümanlar kendisinden, fethettiklerini savaşçılara taksim etmesini talep etmişlerdi de o insanlara sormuştu.

Sonra görüşü, adam başı cizye ödemelerine ek olarak malum haracını ödemek şartıyla arazilerin sahiplerinin elinde kalması lehinde istikrar bulmuştu.

İşte böylece Ömer, ondan önce de Ebû Bekir, şer'î hükümler hakkında görüşlerini sorup almış, Sahabe de kendilerine bu hususta karşı çıkmamıştı.

İşte bu, Sahabe'nin bunun cevazı üzerinde icmâ ettiklerine delildir.

Devlette benimsenmiş usule dayalı benimseme metodu açısından kanunların istinbatının veya delillerin sıhhati hakkında Halife ile Şûra Meclisi arasında ihtilaf çıkması hâlinde Mezâlim Mahkemesi'ne başvurulmasına gelince, Halife'nin benimsediği hükme, şer'î delilinin olup olmadığı ve delilin hadise üzerine intibak edip etmediği açısından bakmak, Mezâlim Kâdısı'nın salahiyetlerindedir.

Bundan

ötürü Halife, meclis ile benimsediği hükmün sahih bir şer'î hüküm olup olmadığı hakkında ihtilafa düştüğü takdirde bu çekişmeyi Mezâlim Kâdısı halleder. Çünkü bu onun ihtisasındandır ve Mezâlim Mahkemesi'nin görüşü bağlayıcıdır.

Meclisin gayrimüslim üyelerinin, Halife'nin benimsemek istediği hükümlere ve kanunlara bakmaya hakları yoktur. Bu, İslâm'a iman etmemelerinden dolayıdır. Çünkü onların şer'î hüküm ve kanunlar hakkında görüş belirtmeye değil yalnızca yöneticinin üzerlerinde vukuu bulan zulümleri hakkında görüş belirtme hakları vardır.

Üçüncü Bent: Bunun delili, yöneticilerin muhasebesi hakkında gelen nasların genelliğidir. Ahmed, İbn-u Ömer'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti: *سَيَكُونُ عَلَيْكُمْ أَمْرَاءُ يَأْمُرُونَكُمْ بِمَا لَا يَفْعَلُونَ، فَمَنْ صَدَّقَهُمْ بِكُذُوبِهِمْ، وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ، وَلَنْ يَرِدَ عَلَيَّ بِمَا لَا يَفْعَلُونَ، فَمَنْ صَدَّقَهُمْ بِكُذُوبِهِمْ، وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ، وَلَنْ يَرِدَ عَلَيَّ بِمَا لَا يَفْعَلُونَ* **"Başınızda öyle yöneticiler olacak ki kendi yapmadıklarını sizlere emredercekler. Her kim onların yalanlarını doğrular ve zulümlerinde onlara yardım ederse benden değildir, ben de ondan değilim ve o, Havzımın başında yanımda da olmayacaktır."**

Ahmed, Ebî Saîd el-Hudrî'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti: *...أَلَا إِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ حَقٌّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ* **"...Ci-hadın en faziletlisi zalim bir sultanın (yöneticinin) yanında (söylenen) hak sözdür."** Hakim, Cabir'den Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti: *سَيَدُّ الشُّهَدَاءُ حَمْرَةَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَرَجُلٌ قَامَ إِلَى إِمَامٍ جَائِرٍ فَأَمَرَهُ وَتَهَاةً فَقَتَلَهُ* **"Şehitlerin efendisi Hamza İbn-u Abdulmutalib ve zalim bir yöneticiye karşı çıkıp ona (marufu) emreden ve onu (münkerden) nehyeden ve (bunun için) katledilen kimsedir."**

Müslim, Ümmü Seleme *Radiyah* dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti: *سَتَكُونُ أَمْرَاءُ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ، فَمَنْ عَرَفَ بَرِيئًا وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِيمًا، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابِعَ ...* **"Öyle yöneticileriniz olacak ki onları bileceksiniz ve reddedeceksiniz. Her kim tanırsa beri olur, her kim reddederse selâmeti bulur velakin her kim de rıza gösterip tâbi olursa..."** İşte bu naslar genel olup yöneticinin şer'î hükümlere göre muhasebe edilmesi gerektiğine ve bu muhasebenin tüm işlere yönelik olduğuna delâlet etmektedir. Buna göre meclisin Halife'yi ve onun haricinde muavinleri, valileri ve âmilleri muhasebe etmesi bilfiil meydana gelen her işle ilgili olur. İster şer'î hükme bir aykırılık ister bir hata ister Müslümanlara ilişkin bir zarar ister raiyyeye ilişkin bir zulüm isterse raiyyenin işlerinin yürütülmesinde bir aksaklık olsun fark etmez. Halife, kendisinden kaynaklanan iş, söz ve

tasarruflar hakkındaki bakış açısını ve gerekçesini beyan ederek muhasebeye ve itirazlara karşılık vermelidir ki meclis, işlerin iyi gittiğinden ve Halife'nin istikamet üzere bulunduğu mutmain olsun. Meclisin, Halife'nin bakış açısını kabul etmemesi ve gerekçesini reddetmesi hâlinde ise bakılır: Eğer bu, -birinci bendin (a) fıkrasındaki durumlar gibi- çoğunluğun görüşünün bağlayıcı olduğu durumlar hakkında ise meclisin o husustaki görüşü bağlayıcı olur. Ancak eğer görüşü, -birinci bendin (b) fıkrasındaki gibi durumlar- hakkında ise bağlayıcı değildir. Mesela eğer muhasebe, önceki örnekte geçen okulun neden yapılmadığı hakkında olursa bu muhasebe bağlayıcı olur. Eğer muhasebe, okulun neden falanın tasarımı ile değil de filanın tasarımı ile inşa edildiği hakkında olursa bu muhasebe bağlayıcı olmaz.

Muhasebe edenler, yönetici ile işlerden bir işin şer'î yönden olup olmadığı hakkında ihtilafa düşerlerse meclisin talebi üzerine Mezâlim Kadâsına başvurulur. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlimden dolaydır: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ **Ey iman edenler! Allah'a itaat edin! Rasul'e itaat edin ve sizden olan ul'l emre de! Eğer bir hususta çekişirseniz onu Allah'a ve Rasul'e götürün!** [Nisa 59] Bu da demektir ki eğer herhangi bir konuda ulul emir (yönetim sahipleri) ile anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasulü'ne götürün yani şeriatın hakemliğine başvurun, Ey Müslümanlar! Şeriatın hakemliği, kadâya başvurmadır. Bunun için Mezâlim Mahkemesi'ne başvurulur ve onun görüşü bağlayıcıdır. Çünkü bu durumda ihtisas sahibi mahkemedir.

Dördüncü Bent: Bunun delili, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Bahreyn Âmili Alâ İbn-u Hadramî'yi, Abdu Kays heyetinin onu Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e şikâyet etmesinden dolayı azletmesidir. İbn-u Sa'd, Muhammed İbn-u Ömer yoluyla şöyle rivayet etti: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِ كَتَبَ إِلَى الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ أَنْ يَتَقَدَّمَ عَلَيْهِ بِعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ عَنَدِ الْقَيْسِ، فَقَدِمَ عَلَيْهِ بِعِشْرِينَ رَجُلًا رَأْسُهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَوْفٍ الْأَشْجِي، وَاسْتَخْلَفَ الْعَلَاءُ عَلَى النَّجْرَانِ الْمُنْدَرِ بْنِ سَاوَى، فَشَكَكَ الْوَقْدُ الْعَلَاءَ بِنِ الْحَضْرَمِيِّ، فَعَزَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَلَّى **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem Alâ İbn-ul Hadrâmi'ye, Abdu Kays'tan yirmi kişilik bir grupta Medine'ye gelmesi için bir mektup yazdı. Başkanlığını Abdullah İbn-u Avf el-Eşecc'in yaptığı yirmi kişilik grup Medine'ye geldi. Alâ, Bahreyn'de yerine Munzir İbn-u***

Sâvâ'yı halef bıraktı. Heyetin, Alâ İbn-ul Hadrâmî'den şikâyetçi olması üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem onu azletti ve yerine Ebân İbn-u Saîd İbn-ul Âs'a velâyet verdi ve ona şöyle dedi: Abdi Kays'a hayır tavsiye et, liderlerine de ikramda bulun!" Yine Ömer İbn-ul Hattab, insanların kendisi hakkındaki mücerret şikâyeti üzerine Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs'ı valilikten azletti ve şöyle dedi: *أَبِي لَمْ أُغْزَلْهُ عَنْ عَجْرٍ، وَلَا عَنْ خِيَانَةٍ* "Ben onu ne bir acziyetten ne de bir hıyanetten ötürü azlettim." Bu da vilâyet halklarının, vali veya emirlerine öfkeli olduklarını ve onlardan razı olmadıklarını açığa vurmaya hakları olduğuna, bu durumda ise Halife'nin onları azletmesi gerektiğine delâlet etmektedir. Yani Vilâyet meclislerini ve keza -vilâyetlerdeki tüm Müslümanların vekil olması bakımından- Ümmet Meclisi'nin, valilerden ve âmillerden razı olmadıklarını açığa vurmaya hakkı vardır ve Halife'nin ilgili Vilâyet Meclisi'nin çoğunluğunun veya Ümmet Meclisi'nin çoğunluğunun şikâyet etmesi hâlinde onları azletmesi gerekir. Bu iki meclisin ayrışması hâlinde öncelik, Vilâyet Meclisi'nindir. Çünkü o, valinin ahvaline Ümmet Meclisi'nden daha dirayetli, daha bilgili ve daha vakıftır.

Beşinci Bent: İki meselesi vardır:

Birincisi, adayların sınırlandırılması, ikincisi de sınırlandırmanın önce altı sonra iki olmasıdır.

Birincisine gelince, Hulefâ-i Râşidîn'in nasbedilme keyfiyetinin izlenmesinden açığa çıkmaktadır ki adaylar için doğrudan Müslümanların temsilcileri veya kendilerine niyabeten adayları sınırlandırmak üzere Halife'den bunu talep etmeleri ile yapılan bir sınırlandırma vardır.

Benî Sâ'ide sakîfesindeki adaylar; Ebâ Bekir, Ömer, Ebâ Ubeyde ve Sa'd İbn-u Ubade idi ve onlar ile yetinildi. Yani adaylık onlarla sınırlandırıldı ki bu, sakîfedekilerin muvafakati ile ardından Ebâ Bekir'e peşi sıra biat veren Sahabe'nin muvafakati ile yapıldı.

Ebî Bekir *RadiyAllahu Anh* son zamanlarında, kendisinden sonra Hilâfet mansıbı hakkında kendileriyle görüş alışverişinde bulunarak Müslümanlar ile yaklaşık üç ay istişare etti. Bu hususta onunla tartıştıktan sonra kendilerine Ömer'i aday göstermesine yani adaylığı tek bir kişi ile sınırlandırmasına muvafakat ettiler.

Sınırlandırma, Ömer *RadiyAllahu Anh'ın* hançerlenmesinden

sonra daha açık ve daha net oldu. Sahabeler *Rıdvânullahi Aleyhim* ondan kendileri için aday göstermesini talep ettiler. O da altı aday belirleyip diğerlerine engel oldu. Bilindiği gibi bu hususta sertlik de gösterdi.

Ali *RadiyAllahu Anh'ın* biatinde ise kendisi tek adaydı ve başka bir aday yoktu. Dolayısıyla orada sınırlandırmaya olmadı.

Bu sınırlandırma, Müslümanların gözü önünde yapıldı. Bu, caiz olmasaydı karşı çıkılacak veya uygulanamayacak hususlardandı. Zira başkalarının adaylık hakkı engellenmekteydi. Bundan ötürü Hilâfet'e aday olanların sınırlandırılması, icmâ-us Sahabe ile caizdir. Dolayısıyla Ümmet'in yani temsilcilerinin adayları sınırlandırma hakkı vardır. Bu, ister doğrudan Ümmet yoluyla olsun isterse önceki Halife'nin kendilerine niyabeten sınırlandırma ile yetkilendirilmesi yoluyla olsun, fark etmez.

Bu, sınırlandırma bakımından idi. Sınırlandırmanın başlangıçta altı olması ise Ömer *RadiyAllahu Anh'ın* fiiline istinadendir. Ondan sonra sınırlandırmanın iki olması da Abdurrahman İbn-u Avf *RadiyAllahu Anh'ın* fiiline istinadendir. Biatin, Müslüman seçmenlerin çoğunluğu ile olması manasının gerçekleşmesi için de böyledir. Zira adaylar ikiden fazla olursa, oyların mesela yüzde otuz oranını alan seçimi kazanmış olur. Yani o, çoğunluğun -ki bu yüzde elliden fazlasıdır- daha azını alarak kazanmış olur. Oysa adayların ikiden fazla olmaması hâlinde kazanan için salt çoğunluk gerçekleşmiş olur.

Ümmet Meclisi'nin altıya ve ikiye sınırlandırmasının, Mezâlim Mahkemesi'nin inikad şartlarına sahip olduklarına karar verdiği adaylar arasından olmasına gelince, bu, Ümmet Meclisi'nin bu sınırlandırmayı aralarından Halife'nin seçilmesi için yapıyor olmasından dolayıdır. Yani adaylarda inikad şartlarının bulunması kaçınılmazdır. Bundan ötürü Mezâlim Mahkemesi, Hilâfet'e aday olanlardan inikad şartlarına sahip olmayanları uzaklaştırır. Ardından Ümmet Meclisi, mahkemenin inikad şartlarına sahip olduklarını kararlaştırdığı adaylar arasında sınırlandırma işlemini yapar.

İşte beşinci bent bunun için vardır.

İÇTİMAİ NİZAM

Madde-112: Kadında asıl olan, anne ve ev hanımı olmasıdır. O korunması gereken bir namustur.

Bu madde birçok delilden istinbat edilmiştir. Bunlar şunlardır: Birincisi, evliliğe teşvikin ve çocuğun bakımına kadının daha layık olduğunun delilleridir. İkincisi, kocasının izni olmadan kadının evinden dışarı çıkmasının yasak olması ve kadının kocasına hizmet etmesinin vacibiyetinin delilleridir. Üçüncüsü kadının avret olduğunun, özel hayatı olmasının, halvetin yasak olmasının, kadının mahremsiz olarak sefere çıkmasının yasaklanmasının ve teberrecün haram olmasının delilleridir.

Birinci delil; Enes'ten Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in evliliği emrettiği, bekârlıktan şiddetle nehyettiği ve şöyle buyurduğu rivayet edildi; ***Sevecen doğur-gan kadınlarla evleniniz. Zira ben Kıyamet Günü'nde Enbiyaya karşı çokluğunuzla övüneceğim.***” [Ahmed, hasen isnad ile rivayet etti.] Ma'kıl

İbn-u Yesâr'dan şöyle dediği rivayet edildi: ***Bir adam Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldi ve şöyle dedi: Ben, soylu ve güzel bir kadın buldum. Fakat o, doğur-gan değil. Onunla evleneyim mi? Dedi ki: Hayır. Sonra ikinci kez ona gelince onu nehyetti. Sonra üçüncü kez ona gelince dedi ki: Sevecen ve doğur-gan kadınlarla evleniniz. Zira ben sizin çokluğunuzla övüneceğim.***” [Ebû

Davud, İbn-u Hibban ve Hakim sahihleyip rivayet etti.] Dolayısıyla bu hadisler, evliliğin hikmetinin ve evlilikten elde edilmesi amaçlanan neticenin çocuk doğurmak olduğuna delâlet etmektedir. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, doğur-gan olmadığını bildiği nişanlısı olan kadınla evlenilmesini nehyetmiştir. Bu ise kesinlik ifade eden bir karinenin olmamasından dolayı kesin olmayan bir nehiydir. Ayrıca kadının hamile kal-maması için azil yapmanın cevazı hakkında varit olan deliller de vardır. Bu delillerden biri de Müslim'in, Sahih'inde Cabir *Radiyallahu Anh* kanalıyla tahric ettiği şu hadistir: ***Biz, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında azil yapıyorduk. Bu, Allah'ın Nebisi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e ulaşınca bizi bundan nehyetmedi.***” Dolayısıyla erkeğin

ağır olduğuna dair bir delildir. Şayet bu işler o ikisine vacip olmasaydı hizmet etmenin ağır olmasının bir anlamı olmazdı. Dolayısıyla vacibiyet olmasaydı o zaman da ne ağırlık ne de meşakkat olurdu.

Bu, Ahmed hadisinin İbn-u Ebî Şeybe'nin hadisini teyit ettiğinin anlaşılması bakımındandır.

Aynı şekilde bu hadisi Ebû Hanife almıştır. Hadisi tahrir eden Ebû Bekir İbn-u Ebî Şeybe ve -bu hadisi almamasına rağmen Muğnî'nin sahibinin zikrettiği üzere hadisi birçok kanalla rivayet eden- Ebû İshak el-Cûzacânî de dâhil birçok fakih de onunla amel etmiştir. Aynı şekilde İbn-u Habîb el-Maliki bu hadisi Vâdiha'da aldı ve onunla amel etti. Nitekim İbn-u Hacer, Feth-ul Bâri'de şöyle dedi: *“İbn-u Habîb Esbag ve İbn-u el-Mecişûn'dan, onlar da Melik'ten şunu rivayet ettiler: Koca zor (hizmetçi tutamayacak) durumda olduğu zaman kadın şan şerefsahibi olsa dahi eve hizmet etmekle yükümlüdür. Bu nedenle Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, görünmeyen hizmeti Fatıma'ya ve görünen hizmeti Ali'ye yüklemiştir.”*

Binaenaleyh biz, İbn-u Ebî Şeybe'nin mezkûr; *فَضَى عَلَى ابْنَتِهِ فَاطِمَةَ* **“O, kızı Fatıma'nın eve hizmet etmesine ve Ali'nin evin dışına bakmasına hükmetmiştir.”** hadisini alıyoruz.

Ayrıca Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, hanımlarına kendisine hizmet etmelerini emrederdi. Nitekim Müslim, müminlerin annesi Aişe Radiyallahu Anhâ'dan Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini tahrir etti: *يَا عَائِشَةُ هَلْمِي الْمُدْيَةَ، ثُمَّ قَالَ اشْحِذِيهَا بِحَجَرٍ فَعَطَّتْ* **“Yâ Aişe! Hadi bıçağı getir. Sonra da: Bıçağı taşla bileyip keskinleştir, bu yurdu.”** Ahmed, sahih isnat ile Yaîşe İbn-u Tahfa İbn-u Kays el-Gıffârî'nin şöyle dediğini tahrir etti: **“Babam Eshâb-ı Suffa'dandı... Devamla şöyle dedi: يَا فَااطِنَا مَعَهُ إِلَى بَيْتِ عَائِشَةَ، فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ، أَطْعِمِينَا ... ثُمَّ قَالَ: يَا عَائِشَةُ، اسْقِينَا** **“Allah'ın Rasulü ile birlikte Aişe'nin evine gittik ve dedi ki: Yâ Aişe! Bize yemek getir... Sonra dedi ki: Yâ Aişe! Bize su getir.”** Kocaya hizmet etmek, alışveriş gibi şeriatın kadına yapmasını mubah veya tatavvu (nafile) salahı gibi mendup kıldığı herhangi bir amelle çakıştığında kadının kocasına hizmet etmesi daha racihtir. Dolayısıyla kadın mubah ve mendup olan işleri terk edip kocasına hizmet etmelidir. İşte bu iki delil, kadında aslolanın evin hanımı olduğuna delâlet etmektedir.

Üçüncü delile gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurdu: **“Kız çocuğu hayız olduğunda yüzü ve bileğe kadar elleri dışında bir yerinin görülmesi uygun değildir.”** Ebû Davud, bu hadisi sahabi Enes *RadiyAllahu Anh’ı* gören Katade’den mürsel olarak tahrir etti. Dolayısıyla onun rivayet ettiği mürsel ile amel edilir. Kadının kıyafetine ve avretine yönelik bu tahdit onun korunması gereken bir namus olduğuna delâlet etmektedir. Yine Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere istinas etmeden (izin almadan) ve sahiplerine selam vermeden girmeyin.”** [Nûr 27] Böylece Allah, ev halkının izni olmadan başkasının evine girmesini yasaklayarak izinsiz olarak girmeyi vahşilik ve izin istemeyi insanîyet saydı. Zira ayetteki **“istinas etmeden”** kavli, izin istemeye bir kinayedir. Burada izinden maksat ise kadın açık saçık durumda iken eve girilmemesidir. Bundan dolayı annenin yanına girilirken dahi izin istenilmesinin vacip olduğu varit olmuştur. Hadiste şöyle geçmiştir: **حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَأْذِنُ عَلَى أُمِّي؟ فَقَالَ: نَعَمْ، قَالَ الرَّجُلُ: إِنِّي مَعَهَا فِي الْبَيْتِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: اسْتَأْذِنْ عَلَيْهَا، فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنِّي خَادِمُهَا فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ: “Malik, Safvân İbn-u Suleym’den, o da Atâ İbn-u Yesâr’dan şöyle tahdis etti: Bir adam, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e şöyle sordu: Annemin (yanına girerken) de izin almalı mıyım? Dedi ki: Evet. Dedi ki: Ben evde onunla birlikte (yaşıyorum). Allah’ın Rasulü dedi ki: Onun yanına girerken izin iste. Adam dedi ki: Ben onun hizmetçisiyim. Allah’ın Rasulü dedi ki: Onun yanına girerken izin iste. Onu çıplak olarak görmek ister misin? Adam dedi ki: Hayır! Dedi ki: O hâlde izin iste.”** [Malik Muvatta’da, Ebû Davud -Atâ İbn-u Yesâr’dan- Merasil’de tahrir etti ve AbdilBerr Temhid’de sahih mürsel ve İstizkâr’da en sahih mürsellerden biri olduğunu söyledi.] Yine Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“ولا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ”**

kardeşlerinin oğulları veya kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler.”

[Nûr 31] Böylece Allahu Teâlâ, kadının özel hayatında yüz ve ellerinden fazlasını göstermesi caiz olan kimseleri, mahremler ve şehvet duygusundan yoksun olanlarla sınırlandırmıştır. Dolayısıyla bu sınırlama kadının korunması gereken bir namus olduğuna açık ve net bir şekilde delâlet etmektedir. Dolayısıyla da Allah, kadını bu hükümlerle kuşatmıştır. Avret olan (yerleri) belirlediği gibi avret yerlerinden daha fazlasını görmeleri caiz olan kimseleri de dakik bir şekilde belirlemiştir ki bu da kadının korunmasına delâlet eder. Yine İbn-u Abbas’tan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’i hutbe verirken şöyle işittiği rivayet edilmiştir: **“Beraberinde bir mahrem olmadıkça bir erkek bir kadınla halvette bulunmasın.”**

[Muttefekun Aleyh/Lafız Buhari] Müslim’in lafzı ise şöyledir: **“Beraberinde bir mahrem olmadıkça.”** Yine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den şöyle buyurduğu rivayet edildi: **“Allah’a ve Ahiret Günü’ne iman etmiş bir kadının kendisi ile birlikte bir mahremi olmaksızın bir gün ve bir gece mesafelik bir sefere çıkması helal olmaz.”** [Muslim]

İbn-u Abbas’tan rivayet edilen hadiste ise Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: **“... وَلَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ، فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ امْرَأَتِي حَرَجَتْ حَاجَةً وَإِنِّي أَكْتَنِبُ فِي عَزْوَةِ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: انْطَلِقِي فَحُجِّي مَعَ ذِي مَحْرَمٍ”** **“Bir kadın beraberinde bir mahremi olmaksızın sefere çıkmasın. Bir adam ayağa kalkarak dedi ki: Ey Allah’ın Rasulü! Ben falan falan gazveye yazıldığım hâlde hanımım hac amacıyla yola çıktı. Dedi ki: Haydi sen de git hanımla birlikte hacce.”** [Muslim, İbn-u

Abbas kanalıyla tahrir etti.] Böylece Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, karısını koruması için onu savaşa hazırlanan ordudan çıkardı. Yine Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ”** **“Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş kadınların, ziynetleri teberrüc etmeksizin elbiselerini koymalarında kendilerine bir günah yoktur.”** [Nûr 60] Bu ayetin manası süslenmeksizin demek değildir. Zira süslenme kadına kesinlikle mubahtır. Bilakis bunun manası erkeklerin bakışlarını kendilerine çekecek şekilde ziynetlerini göstermesinler demektir. Dolayısıyla yasaklama ziynet hakkında değil ziyette teberrücte bu-

lunmak hakkındadır. İşte bu delillerin hepsi kesin bir delâletle kadının korunması gereken bir namus olduğuna delâlet etmektedir. İşte tüm bunlar bu maddenin delilini açıklamaktadır.

Madde-113: Aslolan; erkeklerin kadınlardan ayrılmasıdır. Şeriatın müsaade ettiği hac ve alışveriş gibi bir ihtiyaç ve kendisi için toplantı yapılmasına müsaade ettiği ihtiyaç haricinde bir arada bulunmamalarıdır.

Bu madde birçok delilden istinbat edilmiştir. Birincisi: Şeriat Müslüman için bir özel hayat bir de genel hayat belirlemiştir. Özel hayatta kadının mahremlerine avretinden daha fazlasını gösterebileceği yerleri belirlediği gibi genel hayatta ona yüzü ve elleri dışında bedeninin başka yerini gösteremeyeceğini belirlemiştir. İkincisi: O yani şeriat, kadınların salahtaki saflarının erkeklerin saflarının arkasında olacağını belirlemiştir. Üçüncüsü: Erkeğe kadına bakmaktan sakınmasını ve kadına da erkeğe bakmaktan sakınmasını emretmiştir. Dördüncüsü: Kadına, genel hayatta görünen yerleri müstesna ziyet mahalli olan her yeri örtecek mükemmel kusursuz bir elbise giymesini emretmiştir. Beşincisi: Özel hayatta mahremleri arasında avretinden daha fazlasını göstermesini mubah kılmıştır.

Bütün bu hükümlerin delilleri, aslolanın erkeklerin kadınlardan ayrı olmasına delâlet etmektedir. Böylece onlardan her biri diğerinin hayatından ayrı bir hayatta yaşar. Bunun yanı sıra şeriat, kadına bazı şeyleri mubah, bazı şeyleri mendup ve bazı şeyleri de vacip kılmıştır. Dolayısıyla kadının kendisine vacip, mubah ve mendup olan işleri yapması kaçınılmazdır. Fakat bunları (ziynetlerini) tebberrüc etmeksizin Allah'ın Kur'an'da şu kavli ile vasıfladığı elbise ile yapmalıdır: **“Başörtülerini de yakalarının üzerine vursunlar.”** [Nûr 31] Bu ise üst elbise hakkındadır. Ve şu kavli ile: **“Cilbablarını üzerlerinden aşağıya salıversinler.”** [Ahzab 59] Bu da alt elbise hakkındadır. Çünkü cilbab, elbisenin üzerinden giyilen çarşaftır. Cevherî, Sahnâh'ta şöyle demiştir: *“Cilbab, örtüdür ve çarşaf denmiştir.”* Kamus el-Muhit'te şöyle denmiştir: *“Sirdâb ve sinmâr gibi cilbab: Örtü veya örtü gibi kendisiyle elbisesini örttüğü şeyler dışında kadın için geniş gömlek ve elbisedir.”* إنباء الثوب “Elbisenin salıverilmesi” ise en aşağıya kadar koyuvermektir. Denilir ki أدنى

“Onların mallarından zekât al.” [Tevbe 103] **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ**
“Sadakalar/zekâtlar ancak fakirlere ve miskinlere mahsustur.”
 [Tevbe 60] **وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ**
“Altın ve gümüşü kenz edenlere (yı-
ğanlara).” [Tevbe 34] **وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا**
“Allah alışverişini helal, ribayı
haram kıldı.” [Bakara 275] Ve benzeri naslar... Şâri, bu ayetlerin hep-
 sinde muhatabın erkek ya da kadın olmasına bakmaksızın insanlara
 genel bir hitapla hitap etmiştir. Şâri'nin hitabındaki bu genellik, ge-
 nelliği üzerine kalır. Bundan dolayı şeriat, ne erkek olması vasfıyla
 erkeğe ne de kadın olması vasfıyla kadına değil, bilakis insan olması
 vasfıyla insanoğluna gelmiştir. Dolayısıyla şeriatla var olan şer'î yü-
 kümlülükler ancak insan için gelmiş olup içerdiği haklar ve görevler
 yalnızca insan içindir, insana aittir. İşte bu maddede geçen “Erkek-
 lere verilen haklar kadınlara da verilir.” ifadesinin delili budur.
 Çünkü şeriat insan için gelmiştir ve o ikisinden her birisi insandır.
 Şeriat kadın için veya erkek için gelmemiştir. Dolayısıyla Şâri'nin hi-
 tabı olan şer'î hükümler karşısında kadın da erkek de aynıdır.

Şeriatla, şer'î bir nasla kadına ya da erkeğe has olduğuna dair bir
 hüküm varit olmadıkça Şâri'nin hitabındaki bu genellik, hem şeriatın
 tamamında hem de şeriatdaki her hükümde genelliği üzere kalır. O
 hâlde bir hükmün yalnızca kadın veya erkeğe ait olduğu şer'î bir
 nasla belirlenir. Şeriat ise kadın ya da erkek olmasına bakılmaksızın
 insan için genel olması üzerine kalır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuş-
 tur: **“Ey insanlar! Muhakkak ki ben**
sizin hepinize gönderilmiş Allah'ın Rasulüyüm.” [Arâf 158] Diğer hü-
 kümler de kadın ve erkek olmasına bakılmaksızın insan için genel
 olması üzerine kalır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا**
“Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulü'ne icabet
edin.” [Enfâl 24] **وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ**
“Allah'a itaat edin. Rasulü'ne de it-
aat edin.” [Âl-i İmrân 132] **فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ**
“Sizden kim Ramazan
ayına şahit olursa onda savm tutsun.” [Bakara 185] **وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ**
“İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun.” [Talak 2] Ve ben-
 zeri hükümler. Bu hükümlerin hepsi, erkek ya da kadın olmasına ba-
 kılmaksızın insan için genel olması üzerine kalır.

Dolayısıyla aslolan Şâri'nin şeriatı, ne erkeğe ne de kadına değil
 bilakis her biri insan olması vasfıyla ikisi yani insan için getirmesidir.
 Daha sonra Şâri tarafından hem kadın hem de erkeğe has muayyen
 hükümler gelmiştir. Dolayısıyla kadın ve erkeğin, kendisine has hü-

kümlerle tahsis edilmesinde bu hükümlerin ve bunları getiren nasların sınırına bağlı kalınır. O ikisinden herhangi birisine tahsis edildiğine dair sarih bir nas varit olmadıkça hiçbir hüküm o ikisinden birine tahsis edilmez. Zira muayyen hükümlerin kadın veya erkeğe tahsis edilmesi genelden istisnaî olarak gelmiştir. Dolayısıyla hem şeriat hem de şeriatın hükümlerinden her bir hüküm genel olması üzerine kalır ve bu genelden istisna edilen hükümde onu getiren nasın sınırına bağlı kalınır ve aşılmaz. Mesela hayız günlerinde salahın terk edilmesi, Ramazan'da savmın tutulmaması ve şahitliğin şartları aranmaksızın bekâret tespiti gibi sadece kadınların bakabileceği davalarda tek bir kadının şahitliğinin yeterli kılınması gibi kadınlara has birtakım hükümler vardır. İşte bunlar, hakkında nasların varit olduğu kadınlara has hükümlerdir. Dolayısıyla bu hükümler erkeklerle değil kadınlara tahsis edilir. Kadınlara ilişkin nasın varit olduğu hükümlerin tahsisi sadece kadınlara hasredilir. Bunların dışındaki hükümlerde kesinlikle hususileştirilmezler. Bilakis aynen erkeğin muhatap olduğu gibi Şâri'nin hitabı ile muhatap olarak kalırlar. Çünkü hitap, insan için olup ne erkek ne de kadın içindir. Mesela yönetim ile ilgili erkeklerle has birtakım hükümler de vardır. Zira yönetimi erkeklerden başkasının üstlenmesi doğru değildir. Zira yönetimin erkeklerle has olduğu hakkında nas varit olmuştur. Dolayısıyla o, kadınlar değil erkeklerle tahsis edilir ve yönetimin sadece ona tahsis edilmesi ile sınırlı kalınır. Mesela yargı veya devlet dairelerindeki başkanlığa tahsis edilmez. Çünkü nas, sadece yönetim veya ulul emir hakkında gelmiştir. Dolayısıyla sadece erkek hakkında varit olan nasla sınırlı kalınır. Hakkında nasın varit olmadığı şeyler erkeğe kesinlikle tahsis edilmez. Bilakis aynen kadının muhatap olduğu gibi erkek de Şâri'nin hitabı ile muhatap olarak kalır. Çünkü hitap, insan için olup ne erkek ne de kadın içindir. Buna binaen İslâm'da kadınlar için haklar, erkekler için haklar ya da kadınlar için yükümlülükler, erkekler için yükümlülükler diye bir şey yoktur. Bilakis İslâm'da erkek ya da kadın olması dikkate alınmaksızın dahası buna bakılmaksızın insan olması vasfı ile insan için haklar ve yükümlülükler vardır. Zira şeriat bütün hükümleriyle insan için genel olarak gelmiş, bu hükümlerden bazıları istisna kılınarak (tahsis edilerek) özel nistan ötürü kadın olması vasfıyla bunlarla kadın muhatap kılınmış ve yine bunlardan bazı hükümler istisna kılınarak özel nistan ötürü erkek olması vasfıyla bunlarla erkek muhatap kılınmıştır. Hem şeriatın

hem de şeriatın hükümlerinden her bir hükmün genel olmasına binaen erkeğin iştigal ettiği gibi kadın da ticaret, tarım ve sanayi ile iştigal edebilir. Çünkü bunlar hakkındaki Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın, akit ve muamelat gibi her türlü sözlü tasarrufta bulunabilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın mülkiyet sebeplerinden herhangi bir sebeple mal sahibi olabilir ve kendisinin veya başkasının uygun gördüğü herhangi bir şekilde malını çoğaltabilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın eğitim işini üstlenebilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın siyasetle iştigal edebilir, siyasi partilere katılabilir ve yöneticileri muhasebe edebilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın, aynen erkeğin üstlendiği gibi şer'î hükümlere göre sorumluluklar ve hayat sahasına atılmak için ihtiyaç duyduğu şeyler gibi genel yaşamın tüm işlerini üstlenebilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir.

Madde-115: Kadının; devlet görevlerine tayin edilmesi, Ümmet Meclisi üyelerini seçmesi, Ümmet Meclisi'ne üye olması, Halife'nin seçilmesi ve biat verilmesine iştirak etmesi caizdir.

Bu maddenin delili; icâranın delilidir. Çünkü hem memur hem de kâdı bir ücretlidir. İcâranın delili ise genel ve mutlak olarak gelmiştir. Zira Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: *أَعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرْفُهُ* “**Ücretliye teri kurumadan ücretini verin.**” [İbn-u Mâce, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti.] Buradaki ücretli lafzı genel olup kadını da erkeği de kapsar. Aynı şekilde Buhari, Ebî Hurayra kanalıyla Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Rabbinden rivayetle şöyle dediğini tahrir etti: *ثَلَاثَةٌ أَنَا حَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* “**Üç kişi vardır ki Kıyamet Günü ben onların hasmıyım.**” Devamla şöyle dedi: *وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوَقَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ* “**Bir kimseyi ücretle tutup ondan faydalandığı hâlde ücretini vermeyen kişidir.**” Burada “ücretli” lafzı, mutlak olup erkeği de kadını da kapsar. İcâranın tarifi şudur: “Bir bedel karşılığında menfaat üzerine yapılan akittir.” Hükûmet dairlerinde ve kadâda çalışmak ise devlet ile memur arasında bir bedel karşılığında -ki maaştır- üzerinde akdin yapıldığı bir menfaattir. Nitekim Ömer İbn-ul Hattab, kavmi arasında Şifâ adındaki bir kadını Medine'de hisbe kâdısı olarak görevlendirmiştir. Ancak kadının ne Mezâlim kadâsını ne de Mezâlim kadâsından sorumlu Kâdı'l Kudâ'yı üstlenmesi caiz değildir. Çünkü bunlar yönetimdendir.

Ümmet Meclisi'ne gelince, o şûra ve muhasebe için vardır. Şûra ise şu genel delillerle sabittir: **“İş hususunda onlar ile müşavere et!”** [Âl-i İmân 159], **“Onların işleri, aralarında şûra iledir.”** [Şûra 38] Nitekim Buhari, Misver İbn-u Mahrame kanalıyla şunu tahrir etti: **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Müslümanlar tıraş olmaktan ve saçlarını kısaltmaktan imtina edince Ümmü Seleme'nin yanına girdi ve ona şöyle dedi: لَقَدْ هَلَكَ الْمُسْلِمُونَ Müslümanlar helak olmuştur. Olanları Ümmü Seleme'ye anlatınca O'na dedi ki: Tıraş ol. Onlar sana muhalefet etmeyeceklerdir. Allah'ın Rasulü, bunu yapınca hemen onlar da tıraş oldular ve saçlarını kısalttılar. Sonra O'na dedi ki: Onlarla yola çıkmada acele et. O da bunu yaptı.”** Böylece Allah'ın Rasulü, bir kadının görüşünü almıştır ki bu siyaset ve diğer her şeyde kadının görüşünün alınacağına delâlet eder. Şûra Meclisi üyesi, ancak görüş hususunda bir vekildir. Vekâlet ise hakkındaki delilin genel olmasından dolayı erkek için caiz olduğu gibi kadın için de caizdir. Muhasebe de böyledir. Zira marufu emretme ve münkerden nehyetmenin nasları genel olup erkeği de kadını da kapsar. Nitekim Müslim, Ümmü Seleme'den Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini rivayet etti: **سَتَكُونُ أَمْرَاءً فَتَعْرِقُونَ وَتُنْكِرُونَ. فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءٌ. وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ. وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا: أَفَلَا يَمُرُّونَ بِأَقْبَابِهِمْ؟ قَالَ: لَا. مَا صَلُّوا** **“Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa beri olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)! Dediler ki: Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Salahı ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece hayır!”** Burada salah İslâm'la hükmetmeye kinayedir. Hadis hem erkek hem de kadın için geneldir. Dolayısıyla erkekler yöneticiyi muhasebe edebileceği gibi kadınlar da muhasebe edebilir.

Erkeklerin yöneticiyi muhasebe etmesine gelince, Buhari ve Muslim, Ebî Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet ettiler: **لَمَّا تُوفِّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ، وَكَفَرَ مِنْ كَفَرٍ مِنَ الْعَرَبِ، فَقَالَ عُمَرُ: كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: أَمْرٌ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَمَنْ قَالَهَا فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ، وَجَسَابُهُ عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ: وَاللَّهِ، لِأَقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقٌّ أَلْمَالِ، وَاللَّهِ، لَوْ مَنَعُونِي عَنَّا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ أَقَاتِلْتُهُمْ عَلَى مَنَعِهَا. قَالَ عُمَرُ فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ قَدْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ** **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem vefat edince Ebû Bekir Radiyallahu Anh geldi. Araplar-dan küfre girenleri tekfir etti. Bunun üzerine Ömer Radiyallahu**

Anh şöyle dedi: İnsanlar ile nasıl savaşıyorsun? Oysa Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar insanlar ile savaşmakla emrolundum. Her kim onu söyleserse benden malını ve canını ancak hakkı ile korumuş olur. Hesabı da Allah'a kalır. O da dedi ki: Vallahi, her kim salah ile zekâtın arasını ayırırsa mutlaka onunla savaşırım. Çünkü zekât, malın hakkıdır. Vallahi, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e verdikleri bir oğlağı bana da vermezlerse sırf bunu men ettikleri için bile onlarla savaşırım. Ömer RadiyAllahu Anh dedi ki: Vallahi bu, Allah'ın Ebû Bekir'in göğsünü açmasından başka bir şey değildi. O zaman onun haklı olduğunu anladım." Kadınların yöneticiyi muhasebe etmesine gelince, bir kadın, insanların dört yüz dirhemden fazla mehir vermesini yasaklamasından dolayı Ömer RadiyAllahu Anh'a karşı çıktı ve ona şöyle dedi: "Bu senin hakkın değil, Yâ Ömer! Sen Allah Subhanehû'nun şu kavlini işitmedin mi? وَأَتَيْتُمْ إِخْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا "Onlardan birisine bir kantar (altın) vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın!" [Nisa 20] Bunun üzerine şöyle dedi: "Kadın isabet etti ve Ömer hata etti." [Kurtubi Tefsir'inde, Amidi, İhkam'da ve Gazali, Mustasfa'da zikrettiler.]

Kadının Halife'yi seçmesi ve Halife'ye biat etmesine gelince, kadınların biati hakkındaki Ümmü Atiyye hadisi gayet açıktır. Buhari, Ümmü Atiyye kanalıyla şöyle dediğini tahrir etti: **بَاتِعْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ عَلَيْنَا أَنْ لَا نُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا وَنَهَانَا عَنِ النَّيَاحَةِ، فَقَبَضَتْ امْرَأَةٌ مِنَّا يَدَهَا ... "Biz Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e biat ettik ve Allah'ın Rasulü bize Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamamızı emreden ayeti okudu ve bağırap çağırarak ağlamayı yasakladı. Derken bizden bir kadın, Allah'ın Rasulü'nün elini tuttu."** Aynı şekilde şu ayet-i kerime de kadınlara biati hakkında gayet açıktır: **إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّكَ "Mümine kadınlar sana biat etmeye geldikleri zaman"** [Mumtehine 12] Bundan dolayı kadının Halife'yi seçmesi ve ona biat etmesi caizdir.

Madde-116: Kadının yönetim görevini üstlenmesi caiz değildir. Dolayısıyla Halife, muavin, vali ve âmil olamaz. Yönetimden sayılan herhangi bir işi üstlenemez. Aynı şekilde Kâdî'l Kudâ (baş hâkim), Mezâlim Mahkemesi'nde kâdî ve Cihad Emiri de olamaz.

Teâlâ şöyle buyurmuştur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا **“Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere istinas etmeden (izin almadan) ve sahiplerine selam vermeden girmeyin.”** [Nûr 27] Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de bir adama annesinin yanına girerken bile izin almasını emretmiştir. İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

Madde-118: Mahrem olmayan biriyle halvet men edilir. Yabancılar önünde teberrüc ve avretin açılması da men edilir.

Bu madde şu üç hususu açıklamaktadır:

Birincisi: Halvetin men edilmesi ve bunun delili *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlidir: **“Bir erkek, bir kadınla halvette bulunmasın. Şüphesiz onların üçüncüsü şeytandır.”** [Ahmed, -sahih isnadla- Ömer RadiyAllahu Anh kanalıyla tahrir etti.] Ve *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlidir: **“Bera-berinde bir mahremi olmadıkça bir erkek, bir kadınla halvette bulunmasın.”** [Müslim tahrir etti.]

İkincisi teberrücün men edilmesidir. Bunun delili Allahu Teâlâ’nın şu kavlidir: **“ziynetleri teberrüc etmeksizin”** [Nûr 60] Ve şu kavlidir: **“Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılın diye o kadınlar ayaklarını yere vurmasınlar.”** [Nûr 31] Böylece Allah, onların teberrücten sayılan davranışlarından herhangi bir davranışı yasaklamıştır. Lügatte teberrüc, ziynetin açığa vurulmasıdır. Kamus el-Muhit’te şöyle denmiştir: *“Kadın teberrüc etti: Ziynetini erkeklere gösterdi.”* Bu anlam, aynı zamanda teberrüc kelimesinin şer’î manasıdır. Dolayısıyla teberrüc, süslenmekten farklı bir şeydir. Çünkü teberrüc başka bir şeydir, süslenmek başka bir şeydir. Zira bir kadın süslenmiş olabilir ama ziyneti dikkat çekmeyecek şekilde normal olursa teberrüc etmiş olmaz. Dolayısıyla teberrücün men edilmesinin anlamı kesinlikle süslenmekten men edilmek demek değildir. Bilakis teberrücün men edilmesi, erkeklerin dikkatini kadına çeken süslenmenin men edilmesidir. Çünkü teberrüc, ziynetin ve güzelliklerin yabancılara gösterilmesidir. Denilir ki kadın teberrüc etti: Yani ziynetini ve güzelliklerini yabancılara gösterdi. Nitekim teberrücten sayılan davranışları yasaklayarak gelen naslar bu manayı teyit etmektedir. Zira bu nasla-

rın istikrası sonucunda güzellikler ile ziynetin gösterilmesinin yasakladığı ve bunlardan kesinlikle süslenmenin yasaklanmadığı görülmür. Mesela Allahu Teâlâ'nın, **"Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılın diye o kadınlar ayaklarını yere vurmasınlar."** [Nûr 31] kavlinin ziynetin gösterilmesini yasakladığı gayet açıktır. Zira Allah *Subhanehû*: **"Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılın diye..."** buyurmuştur. Yine Ebî Musa el-Eşari'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Herhangi bir kadın, kokusunu alsınlar diye koku sürerek bir kavmin yanından geçerse o, zânidir."** [Nesâi ve Hakim sahihleyip tahrir ettiler] Yani zâni gibidir, demektir. Aynı şekilde bu hadis de teber-rücten sayılan herhangi bir davranışı yasaklamaktadır. Bu da **"...kokusunu alsınlar diye koku sürerek bir kavmin yanından geçerse..."** kavlinde gayet açıktır. Bu ifade ziyneti göstermeyi yasaklamaktadır. Yani kokusunu erkekler alsın diye koku sürmeyi yasaklamaktadır. Yine Ebî Hurayra'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Henüz görmediğim insanlardan iki sınıf vardır; yanlarında insanlara vurdukları sıgırkuyruğu gibi kırbaçların olduğu kavim ve Cennet'e giremeyecek, kokusu şu şu mesafeden alındığı hâlde onun kokusunu alamayacak, başları deve hörgücü gibi olup böbürlene, kibirlene giden giyinmiş çıplak kadınlardır."** [Müslim tahrir etti.] Aynı şekilde bu hadis de teber-rücten sayılan davranışlardan herhangi bir davranışı yasaklamaktadır. Bu da güzelliklerin gösterilmesi anlamına gelen şu kavlinde: **"giyinmiş çıplaklar"**, erkeklerin dikkatini çeken davranışlarda bulunmaları anlamına gelen şu kavlinde: **"böbürlene, kibirlene giden"** ve saçlarının süsünü göstermeleri anlamına gelen şu kavlinde: **"başları deve hörgücü gibi olup"** gayet açıktır. Yani deve hörgücüne dönüşünceye kadar saçlarını başörtüsü veya eşarp ve benzerlerini dolayarak toplama-ları ve kabartmaları demektir. Hadiste geçen **"baht"** kelimesi Hira-san Devesi demektir. Yani saçlarını Horasan Devesi'nin hörgücüne benzer şekilde örmeleridir. Bu hadiste de ziynetin erkeklere gösterilmesinin yasaklandığı gayet açıktır. Hakeza teber-rücten sayılan

davranışlarından herhangi bir davranışı yasaklayarak gelen nasların hepsi, erkeklerin meylini kendilerine çekmek için ziynetin gösterilmesini yasaklamayı açıklamaktadır. Bu da teberrücün lügatte ziynetin gösterilmesi anlamına geldiğini teyit etmektedir. Dolayısıyla men edilen şey, lügat manasına ve teberrücten sayılan davranışlarından herhangi bir davranışı yasaklayan hadislerin manasına binaen teberrüctür. Yoksa men edilen teberrücten başka bir şey olan süslenmek değildir.

Üçüncüsü: Kadının yabancı erkekler önünde avretini açığa çıkarmasının men edilmesidir. Zira kadının yüzü ve elleri dışında bedeninin tamamını örtmesi vaciptir. Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **“Kendiliğinden görünen yerler müsnesna ziynetlerini açığa vurmasınlar.”** [Nûr 31] İbn-u Abbas dedi ki: Yüz ve ellerdir. [Beyhaki, Sünen-i Kubrá'da, İbn-u AbdilBerr Temhid'de ve İbn-u Kesir Tefsir'de tahrir ettiler] Yine *Aleyhi's Salátu ve's Selam* şöyle buyurdu: **“Kız çocuğu hayız olduğunda yüzü ve bileğe kadar elleri dışında ondan bir yerin görülmesi uygun değildir.”** [Ebû Davud mürsel olarak tahrir etti.] Dolayısıyla yüzü ve elleri dışında kadının bedeninin tamamı avrettir. Dolayısıyla da kadının onu örtmesi vaciptir.

Ancak Şâri, elbisede deriyi örtmesini şart koşmuştur. Zira derinin rengini yani cildin yanı sıra beyaz, kırmızı, esmer, siyah veya benzeri gibi üzerindeki rengini de örten bir örtüyü vacip kılmıştır. Yani örtünün hem cildi hem de cildin rengini beyazı kırmızısından, kırmızısını da esmerinden ayırt edilmeyecek şekilde örten bir örtü olması gerekir. Eğer bu şekilde olmazsa avret için bir örtü olarak itibar edilmez. Mesela arkasındaki cildin rengini gösteren şeffaf bir elbise olup cildin beyazlığı, kırmızılığı ve esmerliği biliniyorsa avret için bir örtü olmaya uygun olmaz ve onunla avret örtülmemiş yani açık olarak itibar edilir. Çünkü şeran örtünmek, ancak cildi, cildin rengiyle birlikte örtmekle gerçekleşir. Şâri'nin, rengi bilinmeyecek şekilde derinin ciltle birlikte örtülmesini vacip kılmasının delili ise *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: **“Onun bir yerinin görünmesi uygun değildir.”** Bu hadis, Şâri'nin avreti örten şeyin içerisindeki avreti göstermemesini yani içerisindekileri belli etmeyecek şekilde cildi örtmüş olmasını şart koştuğuna dair açık bir delildir. Dolayısıyla kadının avretini örten şeyin, ince olmayan yani altındakileri göstermeyen ve de belli etmeyen bir elbise olması vaciptir.

Madde-119: Her erkek ve kadın, ahlaki tehlike içeren, toplumu ifsat edici iş yapmaktan men edilir.

Bu maddenin delili; Râfi İbn-u Rifâa'dan şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: *وَنَهَانَا عَنْ كَسْبِ الْأَمَةِ إِلَّا مَا عَمِلَتْ بِيَدِهَا وَقَالَ هَكَذَا بِأَصَابِعِهِ نَحْوَ الْخُبْرِ وَالْعَزَلِ وَالنَّفْسِ "Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bizi elleriyle çalışması dışında cariye'nin kazancından nehyetti. Ve dedi ki: Parmaklarıyla ekmek yapmağa, ip eğirmeğe, nakış örmeğe işaret etti."*

[Zeyn'in sahihlediği Ahmed ve sahihleyen Hakim tahrir ettiler.] Yani kadının, kadınlığının istismar edilmesinin amaçlandığı herhangi bir işle iştigal etmesi men edilir ve diğer işler ona mubah kılınır. Bu ise hadiste geçen *إِلَّا مَا عَمِلَتْ بِيَدِهَا* "elleriyle çalışması dışında" ifadesinden anlaşılmaktadır. Yani emeğinin istismar edilmesinin amaçlandığı şeyler demek olup bunun mefhumu kadınlığının istismar edilmesinin men edilmesidir. Ayrıca [الوسيلة إلى الحرام حرام] "Harama vesile olan şey haramdır." şer'î kaidesine binaen zannı galiple olsa bile harama götüren her iş men edilir. Yine [الشيء المباح إذا أدى فرد من أفرادِهِ إلى ضرر يمنع ذلك الفرد وحده] "Mubahın kollarından bir kol zarara götürdüğünde sadece bu kol yasaklanır ve şey mubah olarak kalmaya devam eder." şer'î kaidesi de erkek olsun kadın olsun her şahsın, kadın ve erkek için mubah olan bir işte çalışması, o şahsın kendisine veya Ümmet'e veya topluma zarara neden olduğunda -bu zararın türü ne olursa olsun- bu işte çalışmasını men etmektedir.

Madde-120: Evlilik hayatı huzur hayatıdır. Zevc (bey) ile zevcenin (hanımın) yaşamı, dostluk yaşamıdır. Zevcin zevce üzerindeki otoritesi, riayet (gözetim) otoritesidir, yönetim otoritesi değildir. Eşine itaat, zevce üzerine farzdır. Yaşadığı çevreye göre maruf bir şekilde zevcesinin nafakası eşine ise farzdır.

Bu maddenin delili; Allahu Teâlâ'nın şu kavli: *هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا "Sizi tek bir nefisten yaratan, bundan da onunla sükûnet bulsun diye eşini kılan O'dur."* [Arâf 189] Şu kavli: *"Nefislerinizden sizin için, kendileriyle sükûnet bulasınız diye eşler yaratıp aranızda merhamet ve sevgi kılmış olması O'nun ayetlerindedir."* [Rûm 21] Sükûnet, mutmainliktir. Şu kavli: *وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ* "Onların da erkeğin hakları gibi belli hakları vardır." [Ba-

kara 228] İbn-u Abbas şöyle dedi: “Allah’ın üzerlerine vacip kıldığı konularda kocaların kadınlar üzerinde itaat hakkı olduğu gibi kadınların da güzel arkadaşlık ve muâşeret hakkı vardır.” [Kurtubî Tefsir’de zikretti.] Ve şu kavlidir: **“Onlarla maruf ile geçinin.”** [Nisa 19] وَالْمَعْرُوفِ وَالْمَعْرُوفِ الْعَشْرَةَ “uşret”, karışmak ve kaynaşmaktır. Keza Cabir’den Rasul *Salallahu Aleyhi ve Sellem*’in veda haccındaki hutbesinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَحَدْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ **“Kadınlar hakkında Allah’tan ittika edin. Siz, onları Allah’ın emanetiyle aldınız, Allah’ın kelimesiyle onların ırzlarını helal edindiniz.”** [Müslim tahrir etti.] *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam*’dan şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Sizin en hayırlınız, ehline karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de ehline karşı sizin en hayırlınızım.”** [Hasen sahîh garîp diyen Tirmizî, Aişe RadîyAllahu Anhâ kanahıyla, İbn-u Hibban ve sahîhleyen Hakim tahrir etti.] *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam* şöyle buyurmuştur: **“Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en hayırlı olanınızdır.”** [Tirmizî, Ebi Hurayra kanahıyla tahrir etti ve hasen sahîh dedi.] Nitekim *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam*, hüsnü muâşerette bulunur, ehliyle şakalaşır, onları taltif eder, hanımlarıyla gülüşür, yatsı salâhını kıldığında evine girer, uykudan önce ehliyle kısa gece sohbeti eder ve onları bununla eğlendirirdi. İşte bu delillerin hepsi hem evlilik hayatının huzur hayatı olduğuna hem de kocanın bu evlilik hayatını huzurlu bir hayata çevirecek şeyleri yapması gerektiğine delâlet etmektedir. Nitekim İbn-u Abbas’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: **“Onun benim için süslendiği gibi ben de hanımın için süslenirim. Benim onun üzerindeki her hakkımın tertemiz olmasını, onun da benim üzerimde olan hakkını vacip görmesini isterim. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ “Onların da erkeğin hakları gibi belli hakları vardır.”** [Kurtubî Tefsir’de zikretti.] Her ne kadar Allahu Teâlâ şöyle buyurarak; الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ **“Erkekler kadınlar üzerinde otoritedirler.”** [Nisa 34] Evdeki otoriteyi erkeğe ait kılrsa da bu otorite, riayet (gözetim) otoritesidir. Yoksa yönetim ve sulta otoritesi değildir. Kamus el-Muhit’te şöyle denmiştir: **“Kadın işi düzeltti, mutedil hâle getirdi. Erkek kadının sırtını giydirdi, karnını doyurdu.”** Bu da erkeğin kadın üzerine otorite olmasının lügat manasının, kadına harcama yapmak ve kadının ihtiyaçlarını gidermek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu lügat anlamı, ayetin de manasıdır. Zira bunun dışında şer’î manası varit olmamıştır. Dolayısıyla قَوَّامُونَ

على النساء **“kadınlar üzerinde otoritedirler”** ifadesinin manası budur. Dolayısıyla da erkeğin kadın üzerindeki otoritesinin, onun işlerini görmek ve onunla olan muâşeretinin arkadaşlık muâşereti şeklinde olması kaçınılmazdır. Nitekim Allah, bunu böyle vasıflamıştır. Zira şöyle buyurmuştur: **“arkadaşı”** [Abese 36] Yani eşi demektir. Nitekim *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, evinde eşleri için bir arkadaştı. Onlar üzerinde zorba bir emir değildi. Eşlerine danışır ve onlarla tartışırdı. Nitekim Ömer İbn-ul Hattab’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

وَاللَّهِ إِنْ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا نَعُدُّ لِلنِّسَاءِ أَمْرًا حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِنَّ مَا أَنْزَلَ وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ، قَالَ: فَبَيْنَا أَنَا فِي أَمْرٍ أَنْأَمُرُهُ إِذْ قَالَتْ أَمْرَاتِي: لَوْ صَنَعْتَ كَذَا وَكَذَا، قَالَ: فَقُلْتُ لَهَا: مَا لَكَ وَلِمَا هَا هُنَا؟ وَفِيمَ تَكُلْفُكَ فِي أَمْرٍ أُرِيدُهُ؟ فَقَالَتْ لِي: عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، مَا تُرِيدُ أَنْ تُرَاجِعَ أَنْتَ وَإِنَّ ابْنَتَكَ لَتُرَاجِعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضَبَانِ، فَقَامَ عُمَرُ فَأَحْدَثَ رِدَاءَهُ مَكَانَهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ، فَقَالَ لَهَا: يَا بُنْتِي، إِنَّكَ لَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللَّهِ حَتَّى يَظَلَّ يَوْمَهُ غَضَبَانِ؟ فَقَالَتْ حَفْصَةُ: وَاللَّهِ إِنَّا لَنُرَاجِعُهُ، فَقُلْتُ: تَعْلَمِينَ أَنِّي أَحْزِرُكَ عُقُوبَةَ اللَّهِ وَغَضَبَ رَسُولِهِ

Vallahi, Allah kadınlar hakkında indireceğini indirene ve onlara taksim edeceğini taksim edene kadar biz cahiliyede onları bir şeyden saymazdık. Ben bir hususta istişare ederken o vakit hanımım bana dedi ki: Keşke şöyle şöyle yapsaydın. Ben de ona dedim ki: Sana ne oluyor? Niçin burası? Benim istediğim bir hususta senin zorun ne? Bunun üzerine o bana: Hayret sana Ey İbn-ul Hattab! Sen istişarede bulunmak istemiyorsun, hâlbuki senin kızın Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem ile istişarede bulunuyor. Hatta gününe kızgın başlıyor. Ridâmı aldım, sonra mekânımdan çıktım. Nihayet Hafsa’nın yanına girdim ve ona dedim ki: Ey kızcağızım! Sen Rasulullah ile istişarede bulunuyorsun da nihayetinde o, gününe kızgın mı başlıyor? Ardından Hafsa dedi ki: Vallahi biz, onunla istişarede bulunuyoruz. Ben de dedim ki: Bil ki, ben seni Allah’ın cezasından ve Rasulü’nün gazabından sakındırıyorum ey kızcağızım!” [Muttefekun Aleyh] Enes’ten

أُهْدَتْ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ إِلَى النَّبِيِّ طَعَامًا فِي طَعَامٍ بَيْنَهُمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ طَعَامٌ بَيْنَهُمَا وَإِنَاءٌ بَيْنَهُمَا **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in eşlerinden bazıları, kendisine bir kap içinde yemek hediye ettiler. Bunun üzerine Aişe eliyle kaba vurarak içindekini döktü. Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Yemeğe karşılık yemek, kaba karşılık kap gerekir.”**

[Tirmizi tahrir etti ve hasen sahih dedi.] İşte bu hadisler, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in eşleri üzerindeki otoritesinin yönetim değil gözetim otoritesi olduğuna delâlet etmektedir. Dolayısıyla onlar da onun yanında

onun tebaası değil arkadaşları idiler. Aynı şekilde onlarla olan muâşeretinin arkadaşlık muâşereti olduğuna delâlet etmektedir. Allah, kadına kocasına itaat etmesini vacip ve naşizelik yapmasını da haram kıldı. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُورَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ فِعْظُواهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَتَّبِعُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا Naşizelik etmelerinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin. Sonra yataklarını ayırın, sonra onları dövün. Şayet size itaat ederlerse onların üzerinde bir yol aramayın.”** [Nisa 34] Kadının nafakasını ise erkeğe vacip kıldı. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **“لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ بِكَرْهٍ وَسَعَةٍ” İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin. Rızkı daralmış bulunan da nafakayı Allah’ın kendisine verdiğiinden ayırsın.”** [Talâk 7] *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam* şöyle buyurdu: **“أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا، فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوطِئَنَّ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَلَا يَأْتِدَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ، أَلَا وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ Dikkat edin! Muhakkak ki, sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız ve sizin üzerinizde de kadınlarınızın hakkı vardır. Kadınlar üzerindeki sizin hakkınız, yataklarınıza ve evlerinize hoşlanmadığınız kişileri almamalarıdır. Dikkat edin! Onların sizin üzerinizdeki hakkı, giyim ve yiyecekleri hususunda onlara iyi ve güzel davranmanızdır.”** [Tirmizi, İbn-u’l Ahvas kanalıyla babasından tahrir etti.] Müslim’in Cabir kanalıyla rivayet ettiği hadiste ise şöyle geçmiştir: **“وَأَنَّكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئَنَّ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ ... وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ Onlar üzerindeki sizin hakkınız yataklarınıza hoşlanmadığınız birisini almamalarıdır... Onların sizin üzerinizdeki hakları rızıkları ve giyecekleridir.”** (Ebû Sufyan’ın) karısı Hind’in Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek şöyle dediği rivayet edildi: **“يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا سَفْيَانَ رَجُلٌ شَدِيدٌ، وَلَيْسَ يُعْطِينِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي إِلَّا مَا أَحَدْتُ مِنْهُ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ، فَقَالَ: إِنَّ أَبَا سَفْيَانَ رَجُلٌ شَدِيدٌ، وَلَيْسَ يُعْطِينِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي إِلَّا مَا أَحَدْتُ مِنْهُ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ، فَقَالَ: عُنْدِي مَا يَكْفِيكَ وَوَلَدِكَ بِالْمَعْرُوفِ Ey Allah’ın Rasulü! Ebû Sufyan cimri bir adamdır, bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermemektedir. Haberi olmadan ondan alabilir miyim? Bunun üzerine dedi ki: Marufa göre sana ve çocuklarına yetecek kadar al.”** [Aişe Radiyallahu Anhâ kanalıyla muttefekun Aleyh] İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

Madde-121: Zevc ile zevce, ev işlerini tam bir yardımlaşma ile idare ederler. Zevc ev dışında yapılan bütün işlere bakmalıdır. Zevce de ev içinde yapılan işleri gücü yettiği kadar yapmalıdır. Zevc, zevcesinin yapamadığı işleri yapmak üzere yeterli hizmetçi getirmelidir.

Bu maddenin delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiili ve kavlidir. Zira *Aleyhi's Salâtu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: *قَضَى عَلَى ابْنَتِهِ فَاطِمَةَ بِخِدْمَةِ النَّبِيِّ. وَعَلَى عَلِيِّ مَا كَانَ خَارِجَ النَّبِيِّ* **“O, kızı Fatıma'nın eve hizmet etmesine ve Ali'nin evin dışına bakmasına hükmetmiştir.”** Bu hadisi İbn-u Ebî Şeybe, Damra İbn-u Habîb'ten tahrir etti. Hadisin senedinde Ebâ Bekir İbn-u Meryem el-Gasânî olmasına rağmen Ebû Hanife bu hadisi almış ve İbn-u Hacer Feth-ul Bâri'de bu hadis hakkında şöyle demiştir: *“Bu, Ali İbn-u Ebî Talib'in şu hadisinden istinbat edilmiştir ki Fatıma, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek ondan bir hizmetçi isteyince yatağına girerken söyleyeceği (okuyacağı duayı) şeyleri göstermiştir.”* Buhari, Ali İbn-u Ebî Talib kanalıyla tahrir etti. Hadisin metni şöyledir: *أَنَّ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْأَلُهُ خَادِمًا فَقَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ مَا هُوَ خَيْرٌ لَكَ مِنْهُ تُسْجِجِينَ اللَّهُ عِنْدَ مَنْامِكَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَتَحْمَدِينَ اللَّهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَتُكْتَبِرِينَ اللَّهُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ ثُمَّ قَالَ سَفِيَانُ إِحْدَاهُنَّ أَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ فَمَا تَرَكَتُهَا بَعْدَ قِيلَ وَلَا لَيْلَةً صَفِيَانُ قَالَ وَلَا لَيْلَةً صَفِيَانُ* **“Fatıma, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek ondan bir hizmetçi istedi. Bunun üzerine Allah'ın Rasulü şöyle buyurdu: Sana bundan daha hayırlı bir şeyi haber vereyim mi? Yatağına girdiğin zaman otuz üç defa Subhanallah, otuz üç defa Elhamdulillah ve otuz dört defa Allahuekber de. -Sonra Sufyan dedi ki: Onlardan biri otuz dördtür- Bunun üzerine Ali, daha sonra bunları söylemeyi hiç terk etmedim, dedi. Denildi ki: Sıffın gecesinde bile mi? Dedi ki: Sıffın gecesinde bile.”** Bu hadis, kadının evinde hizmet etmesinin vacip olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü kadının hizmetçi istemesi evdeki işin ona ağır olduğuna dair bir delildir. Şayet evde hizmet etmek kadına vacip olmasaydı hizmet etmenin ağır olmasının bir anlamı olmazdı. Çünkü o zaman hizmet etme zorunluluğu olmazdı. Zorunluluk olmasaydı o zaman da ne ağırlık ne de meşakkat olurdu. Bu da kadının gücü yettiği kadarıyla ev işlerini yapacağına delâlet etmektedir. Eğer kadın bir veya daha fazla hizmetçiye ihtiyaç duyarsa Fatıma'nın Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den talep etmesi deliline binaen ona hizmetçi getirilir. Keza bu, evin dışındaki işleri kocanın yapacağına delâlet etmektedir. Böylece koca ile karı arasında bir yardımlaşma olur.

Madde-122: Bakıma muhtaç oldukları müddetçe çocuklara bakmak, ister Müslüman isterse gayrimüslim olsun kadına vaciptir ve onun hakkıdır. Çocuk bakıma muhtaç değilse bakılır: Eğer hem veli hem de anne Müslüman ise çocuk istediği kimse

ile oturmakta serbest bırakılır. Seçtiği kişi ister erkek isterse kadın olsun, çocuk onunla kalır. Çocuğun erkek veya kız olması da fark etmez. Fakat ikisinden biri gayrimüslim ise aralarında tercih yapılmaz, bunlardan Müslüman olana verilir.

Bu maddenin delili; Abdullah İbn-u Amr İbn-u'l Âs'tan şöyle rivayet edilmesidir: *أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ ابْنِي هَذَا كَانَ بَطْنِي لَهُ وَعَاءً، وَنُدْبِي لَهُ سِقَاءً، وَجَجْرِي لَهُ جَوَاءً، وَإِنَّ أَبَاهُ طَلَّقَنِي وَأَرَادَ أَنْ يَنْتَزِعَهُ مِنِّي، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَا لَمْ تَنْكُحِي* **“Bir kadın dedi ki: Yâ Rasulallah! Benim şu oğlum için karnım bir kap, göğsüm bir sulama, kucağım bir kuşatma yeri idi. Babası, beni boşadı ve onu benden çekip almak istedi. Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: Sen, evlenmediğin sürece ona daha layıksın.”** [Ebû Davud ve Hakim rivayet ettiler, Zehebî de sahihleyip muvafakat etti.]

Dolayısıyla bu hadis, bakıma muhtaç olduğu müddetçe çocuğa bakmaya annenin daha layık olduğuna delâlet etmektedir. Zira Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, evli olmadığı müddetçe çocuğun bakımının kadına ait olduğuna hükmetti ve çocuğu muhayyer bırakmadı. Bu da onun bakıma muhtaç olduğuna delâlet etmektedir. İbn-u Ebî Şeybe, ravileri sika olan sahih bir isnat ile Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: Ömer, Ümmü Âsım'ı boşadı, sonra ona Âsım kucağında gelerek onu, ondan almak istedi. Çocuk ağlayınca kadar onu aralarında çekiştirdiler. Bunun üzerine Ebû Bekir es-Sıddîk'a gittiler ve o, dedi ki: *مسحها وحجرها وريحها خير له منك حتى يشب الغلام فيختار لنفسه* **“Çocuk gençleşip kendisi seçene kadar onun sıvazlanması, kucaklanması ve kokusu, çocuk için senden daha hayırlıdır.”** Dolayısıyla bakıma muhtaç olan çocuğun bakımı annenin hakkıdır ve ona vaciptir. Kadının annesi, nenesi ve bakım hakkına sahip olan her kadın da böyledir. Bakıma muhtaç olup olmadığının menatının gerçekleşmesine göre çocuk sütten kesilme yaşında ve daha büyük yaştaysa bu, durumlarının farklılığına göre çocuklarda farklılık gösterir. Zira uzmanların takdirine göre bir çocuk beş yaşında bakıma muhtaç olmazken başka bir çocuk daha küçük veya daha büyük yaşta bakıma muhtaç olmayabilir. Binaenaleyh bakıma muhtaç değilse ebeveyni arasında muhayyer bırakılır. Nitekim Ebû Hurayra'dan şöyle rivayet edilmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَبَّرَ غُلَامًا بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ* **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir çocuğu annesi ile babası arasında muhayyer bıraktı.”** [Ahemî ve Tirmizî -sahihleyip-tahrir ettiler] Ebû Davud İbn-u Hibban'ın sahihlediği hadiste Ebû Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: *... أَتَى سَمِعْتُ امْرَأَةً جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا قَاعِدٌ عِنْدَهُ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ ...*

اللَّهِ، إِنَّ زَوْجِي يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بِإِنِّي وَقَدْ سَقَانِي مِنْ بئرِ أَبِي عَنبَةَ وَقَدْ نَفَعَنِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ... هَذَا أَبُوكَ وَهَذِهِ أُمُّكَ فَخُذْ بِيَدَيْ أَيْتَهُمَا شِئْتَ، فَأَخَذَ بِيَدِ أُمِّهِ فَأَنْطَلَقَتْ بِهِ

**“Ben Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yanında otururken bir kadının ona gelerek şöyle dediğini işittim: Yâ Rasulallah! Kocam, çocuğumu götürmek istiyor. Hâlbuki o, bana Ebî İnebe kuyusun-
dan su getiriyor ve bana faydalı oluyor. Bunun üzerine Rasul Sal-
lallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: ...Bu baban, bu da annen. Diledi-
ğinden birisinin elini tut. O da annesinin elini tuttu ve annesi de
onunla gitti.”** İşte bu deliller, kız ya da erkek olsun çocuk süttten ke-
silme yaşında ve daha büyük yaşta ise bakıma muhtaç olmama sınırı-
na ulaştığı müddetçe ister üç yaşında isterse daha büyük olsun, ço-
cuğun annesi ile babası arasında muhayyer bırakılacağına delâlet et-
mektedir. Eğer bakıma muhtaç ise annesine verilmesine hükmedilir,
muhayyer bırakılmaz. Ancak mesela anne kâfir olup çocuğun bakı-
mını talep eder ve çocuk da bakılacak yaşta yani süttten kesilme ya-
şının altında ise aynen Müslüman kadın gibi çocuğun ona verilme-
sine hükmedilir. Bu da yukarıda geçen şu hadisin genel olmasından
dolayıdır: **“Sen, evlenmediğin sürece ona daha
layıksın.”** Fakat çocuk, süttten kesilme ve daha büyük yaşta olması
gibi bakım yaşının üzerinde ve bakıma muhtaç değilse muhayyer bı-
rakılmaz. Bilakis eşlerden Müslüman olana verilmesine hükmedilir.
Eğer kadın Müslüman ise ona verilmesine, koca Müslüman ise ona
verilmesine hükmedilir. Bu da Allahu Teâlâ’nın şu kavlından dolayı-
dır: **“Allah, Müslümanlar üzerinde
kâfirlere asla yol vermez.”** [Nisa 141] Bakım ise bakıcıya Müslüman
üzerinde yol verir. Keza *Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam*’ın şu kavlından dolayı-
dır: **“İslâm üstündür. Onun üzerine bir şey üs-
tün kılınmaz.”** [Darukutni hasen isnad ile Âiz el-Mezni kanalıyla tahrir etti.] Bakıcı ise ço-
cuk üzerinde üstünlük kurmaktadır. Dolayısıyla çocuğun kâfirin eli-
nin altında tutulması ona küfrü aşılacaktır ki bu caiz değildir. Bu-
nun içindir ki çocuk ondan alınır.

Ebû Davud’un, AbdulHamîd İbn-u Ca’fer’den, o da babasından, o da dedesi Râfi İbn-u Sinân’dan şöyle rivayet etmesine gelince, **أَنَّهُ أَسْلَمَ، وَأَبَتْ أَمْرَ أَنَّهُ أَنْ تُسَلَّمَ، فَأَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: ابْنَتِي، وَهِيَ فَطِيمَةُ أَوْ شَبَّهَةُ، وَقَالَ رَافِعُ: ابْنَتِي، قَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفَعُدِّي نَاحِيَةً، وَقَالَ لَهَا: أَفَعُدِّي نَاحِيَةً، قَالَ: وَأَفَعُدِّي الصَّبِيَّةَ بَيْنَهُمَا، ثُمَّ قَالَ: ادْعُوَاهَا، فَمَأَلْتُ الصَّبِيَّةَ إِلَى أُمِّهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ: اللَّهُمَّ اهْدِهَا، فَمَأَلْتُهَا** **“Kendisi Müslüman olmuş ve hanımı ise Müslü-
man olmayı reddetmişti. Kadın Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e**

gelerek dedi ki: Kızım, süttten kesildi kesilecek gibi. Râfi de dedi ki: Benim kızımdır. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Bir yana otur. Kadına da: Sen de bir yana otur, dedi. Sonra dedi ki: Onu çağırın. Ardından çocuk, annesine meyletti. Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: Allah'ım! Ona hidayet et. Akabinde çocuk da babasına meyletti. O da onu aldı.” Hakim, bu hadisi sahihledi ve Zehebî de ona muvafakat etti. Kurtubi de muhayyer bırakılan çocuğun isminin Amîra olduğunu zikretti. Ahmed ve Nesaî, bu hadisi başka bir rivayet ile rivayet ettiler. Zira Nesaî, AbdulHamîd İbn-u Ca'fer el-Ensari'den, o da dedesinden şöyle tahrir etti: **أَنَّهُ أَسْلَمَ، وَأَنْتِ امْرَأَتُهُ أَنْ تُسَلِّمَ، فَجَاءَ ابْنُ لَهْمَا صَغِيرٌ لَمْ يَبْلُغِ الْخُلْمَ، فَأَجْلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَبَ هَا هُنَا وَالْأُمَّ هَا هُنَا، ثُمَّ حَيَّرَهُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ اهْدِهِ، فَذَهَبَ إِلَى أَبِيهِ** **“Kendisi Müslüman olmuş ve hanımı ise Müslüman olmayı reddetmişti. Derken o ikisinin henüz ergenlik çağına ulaşmayan küçük çocukları geldi. Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, babayı bir tarafa anneyi de bir tarafa oturttu. Sonra çocuğu muhayyer bıraktı ve dedi ki: Allah'ım ona hidayet et! Akabinde çocuk da babasına gitti.”** İbn-u'l Cevzî, bu iki rivayet hakkında onun çocuk olduğunu rivayet eden kimsenin rivayetinin daha sahih olduğunu söyledi.

Böylece Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, çocuğun seçimine razı olmadı bilakis ona dua etti. O da Müslüman olan babasını seçti. Yani çocuk, ebeveyninden Müslüman olana ilhak edilir.

İKTİSADÎ NİZAM

Madde-123: İktisadî siyaset; ihtiyaçların doyurulması açısından toplumun üzerinde bulunması gerekene bakıştır. Böylece toplumun üzerinde bulunması gereken durum, ihtiyaçların doyurulmasının esası olur.

Bu madde birçok delilden istinbat edilmiştir. Şer'î hüküm tek bir delilden istinbat edileceği gibi birçok delilden de istinbat edilebilir. Zira bu madde, eşyanın mülk edinilmesinin özel bir keyfiyetle sınırlandırılmasından, mülk edinme sebeplerinin muayyen sebeplerle sınırlandırılmasından, mülkiyetin arttırılmasının belirli keyfiyetle sınırlandırılmasından, bazı eşyanın ve bazı işlerin haram kılınmasından istinbat edilmiştir. İşte iktisat siyaseti bu dört hususun delillerinden istinbat edilmiştir.

Bu delillerden istinbat edilen iktisâdi siyaset şudur ki ihtiyacı doyuran olması açısından servete bakışın, servet hakkındaki şer'î hükme raptedilmiş ve şer'î hükme bina edilmiş olması gerekir. Mesela buğday ve bal servetten sayılır. Çünkü Allah, her ikisini de mubah kılmıştır. Esrar ve içki ise servetten sayılmaz. Çünkü Allah, her ikisini de haram kılmıştır. Satın alınan ve ücret karşılığında alınan mal servetten sayılır. Çünkü şeriat, mal kazanımını her iki durumda da mubah kılmıştır. Çalıntı mal ve bâtil akitle kazanılan mal ise servetten sayılmaz. Çünkü şeriat bunların her ikisini de haram kılmıştır. Dolayısıyla ihtiyaçlar doyurulurken bakılması gereken şey şer'î hüküm olmalıdır. Servetin ihtiyacı doyuran olmasına bakışın esası yani servetin üretimi ve tüketiminin üzerine cereyan ettiği esas bu olmalıdır. Maddede geçen "iktisâdi siyaset, ihtiyaçların doyurulması açısından toplumun üzerinde bulunması gerekene bakıştır." ifadesinin manası işte budur. Zira toplumun üzerinde bulunması gereken yani insanlar arasındaki ilişkilerin üzerinde bulunması gereken bu ilişkilerin şer'î hükümlerle mukayyet kılınması ve şer'î hükümlere göre yürütülmesidir. Dolayısıyla toplumun üzerinde bulunması gerekene yani toplumun şer'î hükümlerle mukayyet kılınması bakışının, gerek servetin üretimi gerekse tüketimi yoluyla olsun ihtiyaçların doyurulmasına bakarken, bulunması gerekir. Yani o, şer'î hükme raptedilmiş ve şer'î hükme bina edilmiş olmalıdır. Dolayısıyla İslâm nizamında

servetin üretimini ve tüketimini sahih kılan ve iktisâdi bir madde sayılmasını gerektiren esas, toplumun üzerinde bulunması gereken husustur. Diğer bir ifade ile insanlar arasındaki ilişkilerde şer'î hükümlere bağlanmaktadır. İşte insanın veya ferdin veya topluluğun ihtiyacını doyuran olması açısından servete bu esas üzere bakılmalıdır. Üretim ve tüketim bu esas üzere gerçekleşmelidir.

Her ne kadar bu esas -ki o, şer'î hükümle mukayyet olmaktır- şer'î hükmün Müslümanın her amelinde hakem kılınmasının vacip olması hususunda genel olarak gelmiş olsa da şeriat, iktisâdi siyaset açısından Allahu Teâlâ'nın; وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا **“Rasul size her ne getirdiyse onu alın ve sizi her neyden yasakladıysa ondan kaçın!”** [Haşr 7] kavli gibi genel delillerle yetinmemiştir. Bilakis temin edilmesi ve ihtiyaçları gidermesi açısından servete has tafsilî deliller getirmiştir. Bunlar mülk edinme keyfiyetini sınırlandıran, mülk edinme sebeplerini sınırlandıran, mülkü çoğaltmayı sınırlandıran, bazı eşyayı ve bazı işleri haram kılan delillerdir. Dolayısıyla İslâm'da iktisâdi siyaset, ihtiyacı doyuran olması açısından sadece servete bakışa bina edilmiş değildir. Bilakis bunun yanı sıra hem bu servetin hem de doyurulan ihtiyacın mubah olmasına bina edilmiştir. Yani İslâm'da iktisâdi siyaset, servete olan bu bakışın insanlar arasındaki ilişkilerin şer'î hükümlerle mukayyet olması esasına bina edilmesidir.

Madde-124: İktisadî problem; malları ve menfaatleri tebaanın tüm fertlerine dağıtmak, bunların sahibi olmak ve bunlar için çalışma olanağı tanımak suretiyle bunlardan faydalanmalarına imkân vermektir.

Bu maddede iktisâdi problemin iki şıktan ibaret olduğu beyan edilmiştir: Birincisi: Fertlerin fakirliği. Yani ülke servetinin hiçbir fert mahrum kalmayacak şekilde tebaanın her bir ferdine ulaşmasını garantilemek. İkincisi: Tebaanın her ferdinin servete sahip olmasına ve ondan faydalanmasına imkân vermek. Birinci şıkkın gelince, bunun delili, fakir, miskin ve yolda kalanlar hakkında gelen ayetler ve hadislerdir. Bu sorunun önemine dikkat çekecek şekilde birçok delil gelmiştir. Ayetlere gelince, Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَأَطْعَمُوا الْبَائِسِينَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ لِفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ **“Biçare fakiri de doyurun.”** [Hac 28] Ve şöyle buyurdu: **“Hayır olarak infak ettiğiniz ne varsa karşılığı size tam olarak verilir ve asla**

haksızlığa uğratılmazsınız. (Sadakalarımız) kendilerini Allah yoluna adanmış fakirler için olsun." [Bakara 272-273] **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ** وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَىٰ فَلَوْبُهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْعَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ "Sadakalar (zekâtlar) ancak fakirlere, miskinlere, zekât âmillerine, müellefe-i kulûba (gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara), kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere, yolda kalmışlara mahsustur." [Tevbe 60] Ve şöyle buyurdu: **مَا أَقَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى** "Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Rasullerine verdiği ganimetler; Allah, Rasulü, yakınları, yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar içindir." [Haşr 7] Ta ki şu kavline kadar: **"(Bir de) o muhacir fakirler içindir."** [Haşr 8] Ve şöyle buyurdu: **إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَبِعَمَّا هِيَ وَإِنْ تَحْفُوهَا** "Eğer sadakaları açıktan verirsiniz ne âlâ! Eğer onu fakirlere gizlice verirsiniz işte bu sizin için daha hayırlıdır." [Bakara 271] Ve şöyle buyurdu: **وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةً طَعَامٍ مَسْكِينٍ** "(Oruç tutmaya) güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumuna kadar fideye gerekir." [Bakara 184] Ve şöyle buyurdu: **فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامِ سِتِّينَ مَسْكِينًا** "Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur." [Mücadele 4] Ve şöyle buyurdu: **وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مَسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا** "Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği fakire, yetime ve esire yedirirler." [İnsan 8] Ve şöyle buyurdu: **أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْعِيَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مَقْرَبَةٍ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ** "Veya açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime veya hiçbir şeyi olmayan fakire." [Beled 14-16] Ve şöyle buyurdu: **قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ** "De ki: Hayır olarak infak ettiğiniz şey ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolda kalanlar için olmalıdır." [Bakara 215] Ve şöyle buyurdu: **وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَالسَّانِلِينَ** "Asıl iyilik; Allah'a, Ahiret Günü'ne, Meleklerle, Kitaplara, Nebilere inanan ve yakınlarla, yetimlere, fakirlere, yolda kalmışlara, dilenenlere sevdiği maldan veren kimselerdir." [Bakara 177] Ve şöyle buyurdu: **أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامِ مَسْكِينٍ** "Veya fakirleri doyurma keffaretidir." [Mâide 95] Ve şöyle buyurdu: **فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ** "Bunun da keffareti on fakiri doyurmak." [Mâide 89] Ve şöyle buyurdu: **وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلْسَائِلِ وَالْمَحْرُومِ** "Onların mallarında dilenen ve yoksullar için bir hak vardır." [Zariyat 19] Ve şöyle buyurdu: **وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ لِّلْسَائِلِ وَالْمَحْرُومِ** "Mallarında belli bir hak vardır. Dilenene ve yoksula vermek için." [Mearic 24-25] Hadislere gelince, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurdu: **وَأَيْمًا أَهْلًا عَرَصَةً أَصْبَحَ فِيهِمْ**

*“Aralarında bir kişinin aç olarak sa-
bahladığı herhangi bir hane halkının üzerinden Allahu Teâlâ'nın
zimmeti/koruması kalkmıştır.”* [Ahmed, İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti ve Ahmed Şa-
kir sahhiledi.] *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Rabbinden rivayetle şöyle bu-
yurdu: *“Her kim komşusunun
aç olduğunu bildiği hâlde tok olarak gecelerse bana iman etmiş
olmaz.”* [Bezzar, Haysemi ve Munziri'nin hasenledikleri isnadla Enes'ten tahrir etti.] İşte bu
ayetler, hadisler, infak hakkında varit olan ayetlerin tamamı, sadaka
ve zekât hükümleri, fakirlere, miskinlere, yolda kalmışlara, dilenci-
lere yani kendilerinde fakirlik sıfatının tahakkuk ettiği kimselere
bakmaya sık sık teşvik edilmesi; işte tüm bunlar, açık bir şekilde ik-
tisâdi problemin fertlerin fakirliği olduğunu yani servetin; fertlere,
fertlerin fakirliğine yol açacak şekilde kötü dağıtılması olduğuna
delâlet etmektedir. Dolayısıyla problem, servetin tebaanın her bir
ferdine dağıtılmasıdır. Dolayısıyla da dağılımın, bu servet her bir
ferde ulaşacak şekilde çözülmesi gerekir. Zira deliller, bu dağılımın
her bir ferde isabet etmesi gerektiği şeklinde gelmiştir. Her bir ferde
isabet etmesi için ise, servetten mahrum olanların halledilmesi gere-
kir. Yani fakirler, miskinler, yolda kalmışlar, dilenciler yani kendile-
rinde fakirlik sıfatının tahakkuk ettiği kimselerin halledilmesi gere-
kir. İşte bunlar maddenin ilk şıkkının delilleridir.

Maddenin ikinci şıkkına gelince, bunun delili, Allahu Teâlâ'nın
mubah kıldığı mülk edinme sebeplerinin hepsinde mülk edinmeyi
genel olarak mubah kılmamasıdır. Zira *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle
buyurdu: *“Her kim bir araziye duvar çe-
kerse o onundur.”* [Ahmed ve Ebû Davud, İbn-u Carud ile Zeyn'in sahhilediği isnadla tahrir etti.]
Allahu Teâlâ ise şöyle buyurdu: *“Deniz avı yapmak
size helal kılındı.”* [Mâide 96] Hakeza mülk edinmenin mubah olması ve
bu mubahlığın da Müslüman olsun zimmi olsun tebaanın her bir
ferdi için genel olması, ferdin mülke sahip olmasına ve onun için ça-
lışmasına imkân verilmesine delâlet etmektedir. Aynı şekilde yiye-
cek, giyecek ve meskenden faydalanma ve yararlanma delilleri de ge-
nel olarak gelmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *“Orada bu-
lunanlardan yiyyiniz.”* [Bakara 58] *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle bu-
yurdu: *“Hiçbir kimse kesin-
likle elinin çalışması (emeği) ile yediği (yemekten) daha hayırlı bir
yemek yememiştir.”* [Buhari, Mikdam kanalıyla tahrir etti.] Allahu Teâlâ şöyle bu-
yurdu: *“Allah'ın size verdiği rızıktan yeyin...”* [Enam

142] Ve şöyle buyurdu: **Allah’ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıkta yeyin.** [Mâide 88] Ve şöyle buyurdu: **Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin.** [Bakara 172] Ve şöyle buyurdu: **De ki: Allah’ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?** [Araf 32] Bu ve benzeri delillerin hepsi genel olarak gelmiş olup bu mubahlığın genelliği, Müslüman veya zımni olsun tebaanın her bir ferдинin faydalanmasını kapsar. Tüm bunların manası ise şeriat, tebaanın her ferdine mala sahip olma ve ondan faydalanma imkânı vermiş demektir.

Buna göre şer’î deliller gelmiş ve temel problemin ne olduğunu onun çözümünü beyan ederek açıklamıştır. Temel problemin; fertlerin fakirliği, her ferde mala sahip olma ve ondan faydalanma imkânı verilmemesi olduğunu beyan etmiş çözümü ise, fertlerin fakirliğine odaklanmış, mala sahip olmayı ve ondan faydalanmayı genel olarak mubah ve bu mubahlığı iktisâdi işlerin esası kılmıştır. İşte temel problem budur. Veya diğer bir ifadeyle temel problem, servet dağılımıdır, servetin üretimi değildir. Zira temel problem, fertlerin fakirliği ve servete sahip olmalarına ve ondan faydalanmalarına imkân verilmemesidir. Yoksa ülkenin fakirliği ve servete ihtiyacı değildir. Dolayısıyla problem dağılımdır, üretim değildir.

Temel problemin dağılım olup üretim olmadığını delili, fakirliğin çözümüne, mülk edinmenin ve mülkten faydalanmanın mubahlığına ilişkin gelen şer’î deliller olduğu gibi iktisâdi hayatın vakıasıdır. Şer’î delillere gelince, fertlerin fakirliğinin çözümüne, mülk edinmenin ve faydalanmanın mubahlığına ilişkin yani dağılıma odaklanarak gelen deliller olduğu gibi ülkenin fakirliğinin çözümüne yani üretime ilişkin olarak gelen deliller de vardır. Her iki hususun delilleri dikkatle incelendiğinde fertlerin fakirliği, mülk edinmenin ve faydalanmanın mubahlığı hakkındaki delillerin dikkat çekici şekilde çok ve çeşitli olarak geldiği görülür. Bu da büyük bir ihtimamın olduğunu ve bu delillerin tâli bir hususu değil temel bir hususu çözmek için geldiklerini gösterir. Zira fakirliğe yani kötü dağılıma ve bunun çözümüne ilişkin ayetler ve hadisler, çokluk derecesine ulaştığı gibi mülk edinmenin ve faydalanmanın mubahlığı hakkında gelen deliller de çokluk derecesine ulaşmıştır. Bir yönden böyledir. Diğer yönden ise şöyledir; iktisatta fakirliği çözen şey -ki o, servete sahip olmaktır- temel olup bunun ötesinde başka bir temel yoktur ve iktisâdi

problemlerin tamamı bunun dallarıdır. Dolayısıyla temel problem servete sahip olmaktır. İşte temel problemin dağılım olması buradan kaynaklanmaktadır. Yani hem fakirlik, mülk edinme ve faydalanmanın mubahlığı hakkındaki delillerin çok olması hem de bu delillerin, ötesinde başka bir temelin olmadığı ve iktisâdî problemlerin tamamının kendisinden dallandığı bir temeli çözmüş olması iktisatta temel problemin dağılım olduğuna dair bir delildir. Bunun aksine ülkenin fakirliğiyle veya diğer bir ifadeyle üretimle ilgili deliller, hem birkaçla sınırlıdır hem de doğrudan üretimi değil üretimin gerektirdiği şeyleri çözmek için gelmiştir. Nitekim bunlar arasında doğrudan üretime delil olarak gelen neredeyse hiç yoktur. Zira ülkede serveti ortaya çıkarmayı yani üretimi çözmeyi gerektiren şer'î deliller gelmiştir. Mesela Allahu Teâlâ'nın: **“Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten hazırlayın”** [Enfâl 60] kavli ülkede servetin varlığını ve ortaya çıkarılması için çalışmayı gerektirir. Tebaanın güvenliğini sağlamak, maslahatlarını gerçekleştirmek, tebaa için gerekli yolları açmak, su bulmak, okul ve mescit yapmak, sağlık ve eğitimi temin etmek, deprem ve sel gibi acil olayları çözmek, bu ve benzeri her şey için gerekli tüm hususlarda tebaanın yükünü üstlenmek servetin varlığını ve onu ortaya çıkarmak için çalışmayı gerektirir. Aynı şekilde temel problem olan fertlerin fakirliğini çözmek de ancak servetin varlığı ile mümkündür. Dolayısıyla bu, serveti ortaya çıkarmak için çalışmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla bu hükümler, bizzat üretimi değil üretimin gerekliliklerini çözmektedir. Ancak bu hükümler, **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”** kaidesi gereği üretimin vacipliğine delâlet etmektedir. Servetin ortaya çıkarılmasına teşvik etmek üzere gelen sarîh hükümlere gelince, her ne kadar var olsa da bunlar sınırlıdır. Mesela Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Salah kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin.”** [Cum'a 10] Ve şöyle buyurdu: **“Şu hâlde yerin omuzlarında (üzerinde) dolaşın ve Allah'ın rızkından yeyin.”** [Mulk 15] *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurdu: **“Hiçbir kimse kesinlikle elinin çalışması (emeği) ile yediğinden (yemekten) daha hayırlı bir yemek yememiştir.”** [Buhari, Mikdam kanalıyla tahrir etti.] Ve şöyle buyurdu: **“Her kim dilenmek-**

ten kaçınmak, ailesi için çalışmak ve komşusuna ikramda bulunmak amacıyla helal olarak dünyayı talep ederse Kıyamet Günü yüzü dolunay ayı gibi gelir.” [Beyhaki, Şa'b'da Mekhul'dan mürsel olarak tahrir etti.] Ve şöyle buyurdu: **طَلَبُ الْحَلَالِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ “Helali talep etmek her Müslümana vaciptir.”** [Taberani, Haysemi ve Munzuri'nin hasanlediği isnadla Enes kanalıyla Evsat'ta tahrir etti.] İşte bu deliller, doğrudan rızkın talebine teşvik edilmesi yani üretime teşvik edilmesi diğer bir ifadeyle ülkenin fakirliğinin çözümü hakkındadır. Fakat aynı zamanda bu delillerden ortaya çıkmaktadır ki bunlarla muhatap olan fertlerdir ve üretime teşvik edilmesi sadece ihtiyaçlarını gidermek veya mülkiyetlerini arttırmak yani faydalanmanın mubahlığı yoluyla ferdi/bireysel ihtiyaçlarını çözmeleri içindir. Bir yönden böyledir. Diğer yönden ise şöyledir: Bu delillerin doğrudan veya dolaylı olarak çözdüğü şey sadece çalışmak değil bilakis mülk edinmek için çalışmaktır. Yani sadece üretmek değil sahip olmak için üretmektir. Bu ise çalışmayı ortaya çıkarmanın sahip olmak olduğunu göstermektedir. Bu da çalışmanın tâli bir husus olup temel olmadığını gösterir. Dolayısıyla çalışmak sahip olmanın tâli bir koludur, temeli değildir. Bunun içindir ki üretimi gerektiren hükümler, sahip olma hakkında gelmiş olup üretim sahip olmanın gerekliliklerinden olduğu gibi üretimin delilleri hakkındaki doğrudan hükümler de üretimin faydalanmak için olduğunu açıklamak üzere gelmiştir. Böylece ayette çalışmak yemek için kılınmış, birinci hadiste yemek çalışmaktan sayılmış, ikinci ve üçüncü hadislerde çalışmak dünyayı ve helali talep etmek olarak ifade edilmiştir. Bu hükümlerin delilleri, mala sahip olmayı ifade etmektedir. Tüm bunlar da temel problemin üretim olmadığını, bilakis üretimin iktisâdi problemlerden bir problem olduğunu gösterdiği gibi temel problemin mülk edinme veya diğer bir ifadeyle sahip olmak olduğunu göstermektedir. Bu da temel problemin dağıtım olması demektir.

Tüm bunlar şer'î deliller açısından. İktisadî hayatın vakıası açısından, iktisâdi bozukluk sıkıntısı çeken ülkelerin tamamının bu sıkıntıyı üretim eksikliği yüzünden değil ancak servetin kötü dağılımı yüzünden çektiğini hiçbir kimse inkâr edemez. Zira komünizmin de kendisinden olduğu sosyalizm nizamı, ancak toplumun kapitalizm nizamından çektiği zulmün yani servetin kötü dağılımı sonucunda ortaya çıkmıştır. Nitekim kapitalistlerin nizamlarına sokmaya çalıştıkları yamaların hepsi servet dağılımı ile ilgilidir. Sosyalist içtihatlar

sadece dağılım meselesini ele almaktadır ve geri kalmış ülkeler olarak isimlendirdikleri ülkeler, fakirlikten değil servetin kötü dağılımı yüzünden geri kalmıştır. Bu ise ister Müslüman ister kapitalist ister sosyalist olsun her insanın hissettiği somut bir şeydir. Zira dünyanın toplam üretimi insanların ihtiyaçlarından fazladır. Ancak üretimin kötü dağıtılması, bazı insanları korkunç şekilde zenginleştirirken bazı insanları korkunç şekilde fakirleştirmektedir. Hatta üretim eksikliğinden şikâyetçi olan ülkelerin bile sıkıntısını çektikleri temel problem, birinci derecede servetin kötü dağılımı ardından üretim eksikliğidir. Buna göre iktisâdi hayatın vakıası, iktisatta temel problemin üretim değil dağılım olduğunu gösterir.

Madde-125: Fert fert herkesin temel ihtiyaçlarının tam bir şekilde doyurulması garanti edilmelidir. Her ferdin lüks ihtiyaçlarını, mümkün mertebe en yüksek seviyede karşılmasına imkân verilmesi de garanti edilmelidir.

Bu madde iki şıktan ibarettir: Birincisi: Temel ihtiyaçların doyurulmasının garanti edilmesi. İkincisi: Lüks ihtiyaçların doyurulmasına imkân verilmesi. Birinci şıkka gelince, bunun birçok delili vardır. Şâri, kazanmaya, rızkı talep etmeye ve çalışmaya teşvik etmiş, kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ihtiyaçlarını temin etmesi için muktedir olan kimseye çalışmayı farz kılmıştır. Kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ihtiyaçlarını gidermesi amacıyla geçimini temin etmesi için çalışmayı, çalışmaya muktedir kimseye farz kılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: فَأَمَشُوا فِي مَا كَانُوا مِنْ رِزْقِهِ **“Şu hâlde yerin omuzlarında (üzerinde) dolaşın ve Allah’ın rızkından yeyin.”** [Mulk 15] Ve şöyle buyurdu: فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ **“Salah kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan isteyin.”** [Cum’a 10] *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: **“Bakmakla yükümlü olduğu kişileri (sorumluluklarını ihmal ederek) zayi etmesi kişiye günah olarak yeter.”** [Ebû Davud, Nevevi’nin Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs kanalıyla sahihlediği isnadla tahrirci etti.]

İnsanın tüm temel ihtiyaçlarını kendi kazancından doyurmasını garanti etmede aslolan işte budur. Zira Allah, ihtiyaçlarını doyurmaları için ihtiyaç sahibi muktedir erkeklere çalışmayı farz kılmıştır. Bu

da çalışmaya muktedir olan bir kimsenin çalışmasının zorunlu olması demektir. Dolayısıyla bunu yerine getirmediğinde her farzda olduğu gibi cezalandırılır. Kadınlara ve yaşlı erkeklere gelince, Allah, onlara nafakayı farz kılmış, bunu gerekli bir hak olarak belirlemiş ve bunun şer'î şekilde tahsil edilmesini devlete yüklemiştir. Mesela kadının nafakasını kocasına farz kılmıştır. *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: **“Onların sizin üzerinizdeki hakları, marufa göre yedirmeniz ve giydirmenizdir.”** Çocukların nafakasını babaya farz kılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Onların marufa göre yedirilmesi ve giydirilmesi babaya aittir.”** [Bakara 233] Nitekim Hind, Ebâ Sufyan'ın cimri bir adam olduğu şikâyetinde bulununca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, ona şöyle dedi: **“Marufa göre sana ve çocuklarına yetecek kadar al.”** Sıla-i rahimden mahrem olmaları hâlinde akrabaların nafakasını da farz kılmıştır. Allahu Teâlâ, **“Onların marufa göre yedirilmesi ve giydirilmesi babaya aittir.”** kavlinden sonra şöyle buyurdu: **“Mirasçıya düşen de bunun gibidir.”** [Bakara 233] Ayrıca şeriat, kadına kazanmayı farz kılmamasından dolayı onun nafakasını mutlak olarak vacip kıldığı gibi fakir olmaları hâlinde sıla-i rahimden mahrem yaşlı olan erkeklerin nafakasını da vacip kılmıştır. Nafakanın kendilerine vacip olduğu kimselerden hiçbir kimsenin bulunmaması veya bulunmasına rağmen infak etmeye gücü yetmemesi hâlinde ise şeriat, bu nafakayı Beyt-ul Mâl'e yani devlete vacip kılmıştır. Ebî Hurayra'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den şöyle buyurduğu rivayet edildi: **“Kim bir mal bırakırsa onun vârislerine aittir. Kim de kelle bırakırsa (onun bakımı) bize aittir.”** [Ebî Hurayra kanalıyla muttefekun aleyh] Kelle, çocuğu ve babası olmayan zayıf kimsedir. Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: **“Kim bir mal bırakırsa onun ailesine aittir. Kim de bir borç veya iyal bırakırsa bana aittir ve benim üzerimedir.”** [Muslim, Cabir kanalıyla rivayet etti.] Hadiste geçen *صَيَاغًا* kelimesi iyal demektir. Nitekim Kamus el-Muhit'te şöyle denmiştir: **“Aynı şekilde ed-Dayâ': İyaldir veya onların iyalidir.”** Dolayısıyla ister fakir bir kadın olsun isterse kazanmaktan aciz veya kazancı kendine yetmeyen fakir bir erkek olsun şeriat, bu delillerle her ikisinin de tüm temel ihtiyaçlarını garantilemiştir. Şerhan yaşlı ya fiilen yaşlıdır ki o, çalışmaya muktedir olmayan kimsedir

ya da hükmen yaşıdır ki o, kazanç sağlayacak bir iş bulamayan kim-sedir. Dolayısıyla her ikisi de yaşıdır. Şeriat, bu delillerle mutlak olarak kadının nafakasını kocaya, fiilen veya hükmen yaşlı olan erkeğin nafakasını sila-i rahimden mahrem olanlara vacip kılarak onların tüm temel ihtiyaçlarını garantilemiştir. Bu kişilerin bulunmaması veya aciz kalmaları hâlinde nafaka, Beyt-ul Mâl'e yani devlete aittir.

Şeriat, Beyt-ul Mâl'in bu nafakayı temin etmesini garantilemek için nafakaya tahsis edilen gelirlere özel bir önem vermiştir. Zira Beyt-ul Mâl'de fakirler için zekât gibi bir bölüm oluşturmuştur. **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ** “**Sadakalar (zekâtlar) ancak fakirlere, mis-kinlere... mahsustur.**” [Tevbe 60] Ta ki şu kavline kadar: **وَأَبْنِ السَّبِيلِ** “**...yolda kalmışlara.**” Zekâtın karşılammaması hâlinde nafaka, *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kavlinden dolayı Beyt-ul Mâl'in diğer gelirlerine aittir: **“Her kim bir borç veya iyal bırakırsa bana aittir ve benim üzerimedir.”** [Muslim, Cabir kanalıyla tahrir etti.] Yani devlete ait demektir. Ve şu kavlinden dolayı: **الإِمَامُ رَاعٍ** **“İmam (Halife) bir çobandır ve güttüğünden mesul-dür.”** [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla rivayet etti.] Tebaaya karşı en önemli sorumluluklardan birisi, tebaanın temel ihtiyaçlarının doyurulmasını garantilemektir. Dolayısıyla tebaanın nafakası, Beyt-ul Mâl'in gelirlerinden sağlanır. Zira fakirlerin nafakasını temin etmek devletin sorumluluklarındanındır. Eğer Beyt-ul Mâl'in sabit gelirleri nafakalara yetmezse bu gibi durumda Halife'ye vergi koyma hakkı veren şer'î hükümler gereği Müslümanların zenginlerine bu nafakalara yetecek oranda vergi konulur. Çünkü zekât gelirleri fakirlerin nafakasını temin etmeye yetmez ve Beyt-ul Mâl'in sabit gelirleri de bunu karşılamazsa bu, tüm Müslümanlara bir farz hâline gelir. Nitekim *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: **وَأَيُّمَا أَهْلٌ عَرَضَتْهُ أَصْبَحَ فِيهِمْ امْرُؤٌ جَانِعٌ** **“Aralarında bir kişinin aç olarak sabahladığı herhangi bir hane halkının üzerinden Allahu Teâlâ'nın zim-meti/koruması kalkmıştır.”** [Ahmed, İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti ve Ahmed Şakir sa-hihledi.] Bu hadis, bir haber verme olup mefhumu, aç olanların doyurulmasını talep etmekte ve doyurulmamaları hâlinde zem karinesi ile gelmiştir. Dolayısıyla kesin bir taleptir. Dolayısıyla Müslümanların aç olanları doyurması farzdır. Dolayısıyla da Halife, Müslümanlardan muktedir olanlara vergi koyar ve herhangi bir farzı infaz ettiği gibi bunu infaz eder. İşte bunların hepsi, şeriatın fert fert tüm fertle-

rin bütün temel ihtiyaçlarının doyurulmasının garantilenmesini vacip kıldığına ve bu doyurmayı gerçekleştirmeyi garantileyecek gelirleri belirlediğine dair bir delildir. Böylece bunun yerine getirilmesini ve devamlılığını garantilemiş olmaktadır.

Tüm fertlerin fert fert doyurulmasının garantilenmesi açısından böyledir. Bu doyurmanın tüm temel ihtiyaçlar için olması açısından olana gelince, ferdin hayat vakıasındaki temel ihtiyaçları yiyecek, giyecek ve meskendir. Şer'î deliller ise nafakayı garantilemek üzere gelmiştir. Nafaka ise yiyecek, giyecek ve meskendir. Ayrıca bu üç şeyin yani yiyecek, giyecek ve meskenin temel ihtiyaç olduğuna ve bunun dışındakilerin fazlalık ve ziyade olduğuna delâlet eden deliller de vardır.

Nafakanın yiyecek, giyecek ve mesken olduğuna dair delillere gelince, Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Onların marufa göre yedirilmesi ve giydirilmesi babaya aittir.”**

[Bakara 233] Ve şöyle buyurdu: **“Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.”** [Talak 6]

6] Ve şöyle buyurdu: **“Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden.”** [Mâide 89] Böylece Allah nafakanın; yiyecek, giyecek ve mesken olduğunu beyan etmiştir. *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ise kadınlar yani eşler hakkında şöyle buyurdu: **“Dikkat edin! Kadınların sizin üzerindeki hakkı, onları giydirme ve yedirmede onlara iyi muamelede bulunmanızdır.”** [Tirmizi, Amr İbn-ul Ehvas kanalıyla tahrir etti ve sahihledi.]

Başka bir hadiste ise şöyle buyurdu: **“Onların sizin üzerindeki hakları, marufa göre onları yedirmeniz ve giydirmenizdir.”** [Muslim, Cabir kanalıyla tahrir etti.] İşte bunlar, nafakanın yiyecek, giyecek ve mesken olduğuna ve temel ihtiyaçların bunlar olduğuna dair birer delildir.

Ferdin temel ihtiyacının yiyecek, giyecek ve mesken olup bunların dışındakilerin fazlalık olduğunun delillerine gelince, Ahmed, Ahmed Şakir'in Osman İbn-u Affan *RadiyAllahu Anh* kanalıyla sahihlediği isnadla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu tahrir etmiştir:

“Bir ev gölgesi, katıksız bir ekmek, avretini örteceği bir ev ve su dışındaki her şeyde ve bunun fazlasında Âdemoğlunun hakkı yoktur.” Bu hadis başka bir lafızla şöyle

“Kُلُّ شَيْءٍ سِوَى ظِلِّ بَيْتٍ، وَجَلْفِ الْخُبْرِ، وَتَوْبِ بُوَارِي عَوْرَتِهِ، وَالْمَاءِ، كَمَا فَضَّلَ عَنْ هَذَا فَلَيْسَ لِابْنِ آدَمَ فِيهِ حَقٌّ”

“Bir ev gölgesi, katıksız bir ekmek, avretini örteceği bir ev ve su dışındaki her şeyde ve bunun fazlasında Âdemoğlunun hakkı yoktur.” Bu hadis başka bir lafızla şöyle

“كُلُّ شَيْءٍ سِوَى ظِلِّ بَيْتٍ، وَجَلْفِ الْخُبْرِ، وَتَوْبِ بُوَارِي عَوْرَتِهِ، وَالْمَاءِ، كَمَا فَضَّلَ عَنْ هَذَا فَلَيْسَ لِابْنِ آدَمَ فِيهِ حَقٌّ”

varit olmuştur: *لَيْسَ لِابْنِ آدَمَ حَقٌّ فِي سِوَى هَذِهِ الْخِصَالِ بَيْتٌ يَسْكُنُهُ، وَتَوْبٌ يُؤَارِي عَوْرَتَهُ، وَجِلْفٌ الْخُبْزِ وَالْمَاءِ* **“Ademoğlunun şu şeyler dışında hakkı yoktur: İkamet edeceği bir ev, avretini örteceği bir elbise, katıksız bir ekmek ve su.”** [Tirmizi tahrir etti ve hasen sahih dedi.] Hadisin iki lafzında da zikredilen şeyler ihtiyacın yiyecek, giyecek ve mesken olduğuna delâlet etmektedir: *بَيْتٌ يَسْكُنُهُ* **“İkamet edeceği bir ev”**, *وَتَوْبٌ يُؤَارِي عَوْرَتَهُ* **“Avretini örteceği bir elbise”** ve *وَجِلْفٌ الْخُبْزِ وَالْمَاءِ* **“Katıksız bir ekmek ve su”** kâfidir ve bunda kifayet vardır. Hadiste geçen, *فَمَا فَضَلَ عَنْ هَذَا قَلِيلٌ لِابْنِ آدَمَ فِيهِ حَقٌّ* **“Bunun fazlasında Ademoğlunun bir hakkı yoktur”** kavli, bu üç hacetin temel ihtiyaç olduğu hususunda gayet açıktır. Dolayısıyla bu iki hadis, temel ihtiyaçların yiyecek, giyecek ve mesken olduğu, bunlardan fazlasının temel olmadığı ve bunların doyurulmasıyla fertlerin temel ihtiyaçlarının doyurulmuş olacağı hakkında bir nastır.

Bu doyurmanın tam bir şekilde olması gerektiğinin deliline gelince, bu doyurmanın marufa göre ve yeterli miktarda olması hakkında varit olan delillerdir. Zira Allahu Teâlâ, *وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ لَهُ رِزْقُهُنَّ* **“Onların marufa göre yedirilmesi ve giydirilmesi babaya aittir.”** Kavlinde *بِالْمَعْرُوفِ* **“marufa göre”** buyurmuştur. Yine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, *وَأَلْهَنَ عَلَيْكُمْ رِزْقَهُنَّ وَكَسَوْتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ* **“Onların sizin üzerinizdeki hakları, marufa göre onları yedirmeniz ve giydirmenizdir.”** Kavlinde *بِالْمَعْرُوفِ* **“marufa göre”** göre buyurmuştur. Marufun manası ise insanlar nezdinde maruf olana göre demektir. Keza Sallallahu Aleyhi ve Sellem, muttefekun aleyh olan Aişe Radiyallahu Anhâ'nın hadisinde Hind'e buyurduğu, *حُذِبِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدِكِ* **“Marufa göre sana ve çocuklarına yetecek kadar al.”** kavlinde ona *مَا يَكْفِيكِ* **“sana yetecek kadar”** ve *بِالْمَعْرُوفِ* **“marufa göre”** buyurmuştur. Dolayısıyla yeterli miktarda olacağını belirtmiştir. Dolayısıyla bu deliller, doyurmanın tam bir şekilde yani insanlar arasında maruf olana göre yetecek şekilde tüm temel ihtiyaçlar için olacağına delâlet etmektedir. Dolayısıyla yeterlilik şartı koşulmuştur. Yani yiyeceğin doyacak, giyeceğin örtünecek ve meskenin sığınacak kadar olması demektir. Yeterliliğin yanı sıra bu yeterliliğin marufa göre olması da şart koşulmuştur. Yani en düşük eşyaya ve en az olanına göre yeterlilik demek değildir. Bilakis içerisinde yaşadığı o ülkedeki ve arasında yaşadığı toplumdaki marufa göre demektir. Böylece doyurmanın tam bir şekilde olmasının kaçınılmaz olduğu sabit

olmaktadır. İşte bunların hepsi maddenin birinci şikkının delilleridir. Ayrıca şer'î deliller, sadece fertlerin fert fert temel ihtiyaçlarının giderilmesini zorunlu kılmakla kalmamış, bilakis tebaa için güvenliğin, sağlığın ve eğitimin sağlanması gibi Ümmet'in temel ihtiyaçlarının giderilmesini de zorunlu kılmıştır.

Güvenliğe gelince, devletin temel görevlerindedir. Zira tebaanın güvenliğini ve emniyetini sağlamak devlete aittir. Hatta kendi güvenliğini sağlayamayan bir devlet, varlığını kaybeder. Bunun içindir ki Dâr-ul İslâm'da İslâmî Devlet'in kendi güvenliğini kendi kuvvetleriyle sağlamaya muktedir olması şarttır. Bundan dolayı Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Müslümanlara hicret edecekleri dârî haber verdiğinde ilk dile getirdiği şey güvenlik olmuştur. Zira İbn-u İshak'ın Sîret'inde rivayet ettiğine göre *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Mekke'de ashabına şöyle demiştir: **“Allah Azze ve Celle size kardeşler ve güvende olacağınız bir dâr verdi.”** Yine Ahmed'in sahih isnadla Enes'ten rivayet ettiğine göre Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ve arkadaşı Ebâ Bekir'i karşıladıklarında Ensar'ın onlara söylediği ilk şey şu olmuştur: **“O ikisini Ensardan yaklaşık beş yüz kişi karşıladı. Ta ki onların yanına gelince Ensar dedi ki: Emin ve itaat olunmuş olarak hareket edin.”** Dolayısıyla tebaanın güvenliğini sağlamak devletin temel görevlerindedir.

Sağlık ve tedaviye gelince, bunları tebaaya temin etmek devletin görevlerindedir. Zira klinik ve hastaneler, Müslümanların şifa ve tedavi amaçlı kullandıkları birer kamu kurumudurlar. Dolayısıyla sağlık maslahatlar ve kamu hizmetlerindedir. Maslahatları ve kamu hizmetlerini yerine getirmek ise devlete aittir. Çünkü bunlar, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavli gereği gözetimi devlete ait olan şeylerdendir: **“İmam (Halife) bir çobandır ve o, raiyesinden mesuldür.”** [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti.] Bu hadis, devlete vacip olan gözetime dâhil olmalarından dolayı sağlık ve tedaviden devletin sorumlu olduğu hususunda genel bir nasır.

Sağlık ve tedaviye has deliller de vardır: Muslim, Cabir kanalıyla şöyle dediğini tahrir etmiştir: **“Resul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ubeyy İbn-u Ka'b'a bir doktor gönderdi. O da ondan bir damar kesti, sonra üzerini dağladı.”** Keza Hakim, Mustedrak'ta Zeyd İbn-u Eslem'den

babasının şöyle dediğini tahrir etmiştir: *مَرَضْتُ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ مَرَضًا شَدِيدًا قَدَعَا لِي عُمَرُ طَبِيبًا فَحَمَانِي حَتَّى كُنْتُ أَمُصُّ النَّوَاةَ مِنْ شِدَّةِ الْحُمِيَّةِ* “Ömer İbn-ul Hattab’ın zamanında çok ağır hasta oldum. Bunun üzerine Ömer, benim için bir tabip çağırttı. O kadar ateşlendim ki ateşin şiddetinden çekirdekleri emiyordum.”

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, yönetici sıfatıyla Ubeyy’e bir doktor göndermiş ve Hulefâ-i Râşidîn’in ikinci Halifesi Ömer *RadiyAllahu Anh*, tedavi etmesi için Eslem’e bir doktor çağırtmıştır. İşte bu iki olay, sağlık ve tedavinin devletin ihtiyacı olan kimselere ücretsiz olarak sağlaması gereken tebaanın temel ihtiyaçlarından olduğuna dair birer delildir.

Eğitime gelince, çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Müslümanların evlatlarından onuna (okuma-yazma) öğretmeyi kâfir esirlerin fidyesi kıldı. Fidyeye bedeli ganimetlerdendir ve tüm Müslümanların mülküdür... Ve çünkü Sahabe, öğretmenlere ücret olarak Beytul Mâl’den belirli miktarda yiyecek verilmesi üzerinde icmâ etmiştir.

Binaenaleyh devlet, tebaanın tamamı için güvenliği, sağlığı ve eğitimi sağlamalı ve Beytul Mâl, Müslüman ile zımmi, zengin ile fakir arasında ayırım yapmaksızın bunları garantilemelidir.

Ferdin ve Ümmet’in temel ihtiyaçlarının öneminden dolayı Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bu ihtiyaçların önemine kinaye olarak bunları temin etmenin dünyanın tamamına sahip olmak gibi olduğunu beyan etmiştir. Zira Tirmizi, Seleme İbn-u Ubeydillah İbn-u Mihsan el-Ensari’nin -sohbeti olduğu- babasından Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu tahrir etmiştir: *مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ أَمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا حَبْرٌ لَهُ الدُّنْيَا* “**Her kim evinde emin, bedeninde afiyette olur, yanında da günlük kuvveti (iaşesi) bulunursa âdeta dünya onun olmuş olur.**” Ebû İsa, bu hadisin hasen garip olduğunu söyledi. Aynı şekilde İbn-u Mace, bu hadisi hasen isnad ile rivayet etti. Ebû Naim’in Hilya adlı eserinde Ebi’d Derda kanalıyla bir benzeri ama ek olarak *بِحَدِّافِيرِهَا* “**dünyalar**” yani *حَبْرٌ لَهُ الدُّنْيَا بِحَدِّافِيرِهَا* “**dünyalar onun olmuş olur**” şeklinde geçmiştir.

Böylece tüm bu deliller, yiyecek, giyecek ve mesken gibi tebaanın tüm fertlerinin fert fert temel ihtiyaçlarının tamamının doyurulmasını garantilemenin vacip olduğuna delâlet ettiği gibi güvenlik, sağlık ve eğitim gibi Ümmet için temel hizmetleri temin etmenin de vacip olduğuna delâlet etmektedir.

Maddenin ikinci şikkı olan lüks ihtiyaçların doyurulmasına imkân verilmesine gelince, muktedir olan erkeklere çalışmanın farz olması, temel ihtiyaçların doyurulmasına delil olmaya uygun olduğu gibi lüks ihtiyaçların doyurulmasına imkân verilmesine de delil olmaya uygundur. Çünkü kazanmaya mutlak olarak teşvik edilmiş ve temel ihtiyaçların doyurulması sınırıyla sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla bu mutlaklık şeriatın ferde, kendi kazancından lüks ihtiyaçlarını doyurmasına imkân verdiği dair bir delildir. Yine güzel nimetlerden faydalanmanın mubah olması da lüks ihtiyaçların doyurulmasına imkân verildiğine dair bir delildir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **كُلُوا** **فَلْ مِنْ حَرَمِ زِينَةِ اللَّهِ الَّتِي أُحْرَجَ** **“Size rızık olarak verdiğimiz güzel nimetlerden yeyiniz (dedik).”** [Bakara 57] Ve şöyle buyurdu: **لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ** **“De ki: Allah’ın kulları için çıkarttığı ziyneti ve temiz rızık kim haram kıldı?”** [A’raf 32] Ve şöyle buyurdu: **وَلَا يَحْسَبَنَّ** **الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ** **الْقِيَامَةِ** **“Allah’ın kendi fazlından olarak kendilerine vermiş olduğu nimete cimrilik edenler, bu hareketin kendileri için hayırlı bir şey olduğunu sanmasınlar. Bilakis onlar için o, bir şerdir. Kıyamet Günü cimrilik yaptıkları şey boyunlarına dolanacaktır.”** [Âl-i İmran 180] Ve şöyle buyurdu: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ** **“Ey iman edenler! Allah’ın sizin için helal kıldığı güzel nimetleri haram kılmayın.”** [Mâide 87] Ve şöyle buyurdu: **لِيُنْفِقُوا ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ** **“İmkânı fazla olan imkânına göre infak etsin.”** [Talak 7] Ve şöyle buyurdu: **وَلَا** **تَسْسِ نَصِيبِكَ مِنَ الدُّنْيَا** **“Dünyadan da nasibini unutma.”** [Kasas 77] İşte bu ayetlerin hepsi şeriatın, her ferdin lüks ihtiyaçlarını doyurmasını mubah kıldığına dair birer delildir. Zira bu mubahlıkla ferdin lüks ihtiyaçlarını doyurmasına imkân verdiği gibi cimrilik nehyedilmiş ve güzel nimetlerden faydalanmaktan imtina edenler azarlanmıştır. Bu da en açık ifade ile buna imkân verildiğine delâlet etmektedir. İşte bunlar, maddenin ikinci şikkının delilleridir.

Madde-126: Mal, yalnızca Allah’ındır ve O, insanoğlunu bunda istihlaf edendir ki böylece bu genel istihlaf ile insan, malın mülkiyet hakkına sahip olmuştur. Allah, ferdin malı sahip lenmesine izin verendir ki bu özel izin ile insanın fiilî mülkiyeti meydana gelmiştir.

Bu maddenin delili, Allahu Teâlâ’nın şu kavlidir: **وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ**

الَّذِي آتَاكُمْ **“Allah’ın size vermiş olduğu malından onlara veriniz.”** [Nûr 33] Böylece mal Allahu Teâlâ’ya atfedilmiştir. Ve *Azze ve Celle*’nin şu kavlidir: وَيُمِدُّكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبِينُ **“Mallar ve çocuklar vererek sizi güçlendirsın.”** [Nuh 12] Böylece insanların malla güçlendirilmesi Allahu Teâlâ’ya atfedilmiştir. Ve *Celle Şânuh*’un şu kavlidir: وَأَنْفَقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ **“Sizi istihlaf kıldığı şeylerde infak ediniz.”** [Hadid 7] Böylece insanlar, Allahu Teâlâ’nın yerine malda Halife kılınmıştır. Dolayısıyla insanları istihlaf eden bizzat Allah’tır. Dolayısıyla malın aslı Allahu Teâlâ’nındır. Dolayısıyla da aslen malın mülkiyeti, insanlara değil Allah’a aittir. Ancak Allahu Teâlâ, insanları malda istihlaf kılarak onlara malı mülk edinme hakkı vermiştir. Bundan dolayı istihlaf ayeti, mülkiyetin ferde ait olduğuna dair bir delil değildir. Bilakis bu ayet, insan olması bakımından insanın malı mülk edinmeye hakkı olduğuna dair bir delildir. Ferdin fiilî mülkiyetine yani mala fiilen kendi mülkiyeti olarak sahip olmasına gelince, bu başka bir delilden kaynaklanmaktadır ki o, ferdin fiilen mülk edinmesini mubah kılan sebeptir. *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam*’ın şu kavli gibi: مَنْ أَحَاطَ حَاطًا عَلَى **“Her kim bir araziye duvar çekerse o onundur.”** [Ahmed ve Ebû Davud, İbn-u Carud ile Zeyn’in sahihlediği isnadla tahrir etti.] Ve şu kavli gibi: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا **“Her kim ölü bir araziyi ihya ederse o onundur.”** [Buhari, Ömer’den ta’lik olarak ve Ahmed ile Tirmizi, Cabir’den sahih isnadla tahrir ettiler.] Ve Allahu Teâlâ’nın şu kavli gibi: لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانُ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ **“Ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır.”** [Nisa 7] Ve şu kavli gibi: أَجَلٌ **“Deniz avı yapmak size helal kılındı.”** [Mâide 96]

Bunların dışında başka naslar da vardır. Dolayısıyla her insanın Allah’ın yarattığı şeylerde mülkiyet hakkı sabittir. Fiilen mülk edinme ise mülk edinme keyfiyeti ve mülk edinilmesi amaçlanan mal hakkındaki Şâri’nin iznine muhtaçtır. Yani fiilen bu mülk edinmeyi mubah kılan şeriatın bir deliline muhtaçtır. Dolayısıyla bu madde şu üç hususu içermektedir:

Birincisi: Mülk Allah’ındır ve bunun delili şu ayettir: وَأَتَوْهُم مِّنْ مَّالٍ **“Allah’ın malından onlara veriniz.”** [Nûr 33]

İkincisi: İnsan malda mülkiyet hakkına sahiptir ve bunun delili istihlaf ayetidir: وَأَنْفَقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَحْلِفِينَ فِيهِ **“Sizi istihlaf kıldığı şeylerde infak ediniz.”** [Hadid 7]

Üçüncüsü: Ferdin fiilî mülkiyeti, Şâri'nin iznine yani fiilî mülkiyeti caiz kılan bir delile muhtaçtır ve bunun delili fiilî mülkiyetin mubahlığına delâlet eden naslardır. Böylece bu maddenin delili ortaya çıkmış olur.

Madde-127: Mülkiyet üç çeşittir: Ferdî mülkiyet, kamu mülkiyeti ve devlet mülkiyeti.

Her mülkiyetin tarifinin delili, Kitap'tan, Sünnet'ten ve şer'î delillerden istinbat edilen mülkiyet çeşitlerinin tamamının istikrasından istinbat edilmiştir. Zira mülkiyetle ilgili şer'î delillerin yanı sıra şer'î delilden istinbat edilen her bir mülkiyetin tarifi incelendiğinde mülkiyet çeşitlerinin bu maddede zikredilen bu üçü ile sınırlı olduğuna delâlet etmektedir.

Madde-128: Ferdî mülkiyet; nispet edildiği kimseye bir şeyden faydalanma ve mukabilinde karşılık alma imkânı veren mal ve menfaat ile takdir edilmiş şer'î bir hükümdür.

Bu maddenin delili şudur ki şer'î deliller, ferdî mülkiyetin tarifinin Şâri'nin maldan faydalanmaya izin vermesi olduğunu göstermiştir. O hâlde bu, faydalanmaya ilişkin iznini kapsar. Bu da her faydalanmaya dair bir delilin olmasını gerektirir. Çünkü faydalanmak, kulun bir fiildir. Dolayısıyla Şâri'nin buna ilişkin bir hitabının olması kaçınılmazdır. Aynı şekilde bizzat mala ilişkin iznini yani Şâri'nin iznini de kapsar. Bu maldan faydalanmı mı faydalanmı? Bu ise her mal için bir delili gerektirmez. Bilakis her malda asloğan, Allahu Teâlâ'nın şu kavlindeki genel delile binaen malın mülk edinilmesine izin verilmiş olmasıdır: **“Gökyerde ve yerde bulunan şeyleri size boyun eğdirdi, hepsi Allah'tandır.”** [Casiye 13]

Dolayısıyla bir malın mülk edinilmesi yasaklandığında buna ilişkin bir nasın olması kaçınılmazdır. Yani belirli bir şeyden faydalanmanın caiz olması için bu bir fiil olmasından dolayı faydalanmaya ilişkin bir delilin olması ve bu şeyin mülk edinilmesini yasaklayan bir delilin de olmaması kaçınılmazdır. Çünkü insan için her şeyi mubah kılan deliller, onun her şeye sahip olmasını mutlak kılmıştır. Böylece bu iki husustan mülkiyetin tarifinin Şâri'nin maldan faydalanmaya izin vermesi olduğu istinbat edilir. Bu maddedeki mezkûr

tarife gelince, Şâri'nin maldan faydalanmaya izin vermesi demektir. Mesela ekmeğin mülkiyeti hakkında deriz ki: Ekmek bir maldır ve onun hakkında takdir edilen şer'î hüküm; Şâri insana tüketme, faydalanma ve mübadele olarak ondan faydalanmaya izin vermiştir. Bu faydalanmaya ilişkin izin ise mal sahibinin -ki o, iznin kendisine izafe edildiği varlıktır- ekmeğin yenmesine imkân vermesini gerektirdiği gibi satılmasına da imkân vermesini gerektirir. Dolayısıyla mal yani ekmeğe takdir edilen şer'î hüküm, bunun tüketimine ve mübadelesine izin verilmesidir. İşte maddedeki mezkûr tarif buradan gelmektedir ki o, Şâri'nin maldan faydalanmaya izin vermesi demektir. İşte bu madde bu esasa binaen konulmuştur.

Madde-129: Kamu mülkiyeti; Şâri'nin topluma lütfettiği, mallardan müşterek faydalanma iznidir.

Bu maddenin delili şudur ki şer'î deliller, kamu mülkiyetinin tarihinin Şâri'nin, mallardan müşterek faydalanma izni olduğunu göstermiştir. Bu tarifin delilleri ise kamu mülkiyeti hakkında varit olan naslardır. Mesela *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kavlidir: *الْمُسْلِمُونَ* **"Müslümanlar şu üç şeyde ortaklırlar: Su, mera ve ateş."** [Ahmed, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in ashabından olan bir kişiden tahrir etti ve ravileri sikadır.] Tirmizi'nin Ebyad İbn-u Hammal'dan tahrir ettiği şu hadistir: *أنه وفد إلى رسول الله فاستقطعه الملح، فقطع له. فلما أن ولى قال رجل من O, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i ziyaret ederek yerini belirttiği bir tuz madeninin kendisine ikta edilmesini istedi. Allah'ın Rasulü de bu tuz madenini ona ikta etti. Tam oradan ayrılacağı sırada meclis-teki bir adam dedi ki: Ona ne ikta ettiğinizi biliyor musunuz? Ona kesilmez bir suyu ikta ettiniz. Bunun üzerine Ebyad: O'nun bundan vazgeçtiğini söyledi.* Kesilmez mal, tükenmeyen maldır. Yani ona tükenmez bir madeni ikta ettin demektir. *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: *مِنَى مَنَاحُ مَنْ سَبَقَ* **"Mina, geçip giden herkesin konak yeridir."** [Tirmizi, Aişe Radiyallahu Anhâ kanalıyla tahrir etti ve hasen sahih dedi.] Mina, hacıların Arafat'ta vakfeden sonra indikleri Hicaz'da bilinen bir mekândır. Zira Mina, geçip giden herkesin devesini çöktürmek üzere tüm insanlara aittir. Yine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, insanların kamu yollarına ortak olduğunu ikrar etmiştir.

İşte bu naslar Şâri'nin, insanların bu mallara ortak olmasına izin

verdiğine delâlet etmektedir. Böylece bunlardan da kamu mülkiyetinin tarifi istinbat edilmiştir. İşte bu madde bu esasa binaen konulmuştur.

Madde-130: Vergi malları, harac ve cizye gibi tasarrufu Halife'nin görüşüne ve içtihadına bağlı olan her mal, devlet mülkiyeti olur.

Bu maddenin delili şudur ki şer'î deliller, Şâri'nin devlet mülkiyeti tarifinin, Halife'ye kendi görüş ve içtihadına göre mallarda tasarrufta bulunma izni vermesi olduğunu göstermiştir. Zira Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, hem fey malını hem cizye malını hem de ülkelerden gelen harac malını kendi görüşüne ve içtihadına göre harcamıştır. Nitekim bu mallar hakkında gelen şer'î naslar, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'i bunları dilediği gibi harcamakta serbest bırakmıştır. Dolayısıyla bu, İmam'ın/Halife'nin bu mallarda kendi görüşüne ve içtihadına göre tasarrufta bulunmaya hakkı olduğuna dair bir delildir. Çünkü Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in bunu yapması şer'î bir delildir. Dolayısıyla bu mallarda kendi görüşüne ve içtihadına göre tasarrufta bulunması için İmam'a/Halife'ye verilmiş bir izin olmaktadır. Dolayısıyla bu, devlet mülkiyetinin tanımıdır.

Bundan dolayı zekât malları, devlet mülkiyetinden değildir. Çünkü zekât mallarının harcanması Halife'nin görüşüne ve içtihadına bırakılmamıştır. Bilakis harcanacağı yerler belirlenmiş olup devlet, bu yerlere harcamakla görevlidir. Halife, kendi görüşüne ve içtihadına göre bunlara başka bir yer ekleyemez.

Binaenaleyh İmam'a/Halife'ye belli bir malı kendi görüşüne ve içtihadına göre harcama hakkı veren şer'î bir nas varit olduğunda bu mal, devlet mülkiyeti olur ve Şâri'nin bu nası da İmam'ın kendi görüşüne ve içtihadına göre Müslümanların maslahatına olan yerlere harcaması için ona verilen bir izin olur. Bundan dolayı fey, harac, cizye malları ve meşru vergiler gibi benzeri malların hepsi devlet mülkiyetidir ve bunların gelirleri devlet mülkiyetine girer. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilinden ve bu malların harcanmasını emretmek üzere gelen nasların genelliğinden istinbat edilen tarif de buna intibak etmektedir. İşte bu madde bu esasa binaen konulmuştur.

İşte bunlar mülkiyet türlerinden her bir türün tanımı ve her tarifin, kendisinden istinbat edildiği delillerdir. Gerek mülkiyet için konulan tariflerin gerekse tariflerin istinbat edildiği nasların incelenmesi sonucunda görülür ki mülkiyet, bu üç türün dışına çıkmaz. Bunlar ise: Ferdî mülkiyet, kamu mülkiyeti ve devlet mülkiyetidir. Zekât malları belirli bir kimsenin mülkü değildir. Bilakis belirli yerlerin mülküdür. Dolayısıyla ferdî mülkiyetten sayılır. Çünkü Şâri, ister zekâtı dağıtan bizzat zekâtı veren kimse isterse İmam olsun dağıtılan yerlerin, zekâtı veren kimseden mülk edinmelerine izin vermiştir. Bunun içindir ki zekât, dördüncü bir mülkiyet türü sayılmaz. Binaenaleyh mülkiyet türleri, bu üçüdür. Böylece mülkiyet türlerini açıklayan 127. maddenin şer'î delili de tafsîlî olarak ortaya çıkmış olmaktadır.

Madde-131: Menkul ve gayrimenkul malda ferdî mülkiyet beş şer'î sebebe bağlıdır:

a- Çalışma

b- İrs

c- Yaşamak için mala ihtiyaç

d- Devletin malından tebaaya vermesi

e- Fertlerin mal mukabilinde olmadan veya gayret sarf etmeden aldıkları mallar.

Şu hâlde mülkiyetin husul bulması için Şâri'nin izin verdiği sebeplerden birinin olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla şer'î bir sebep bulunduğu malın mülkiyeti ortaya çıkarken şer'î bir sebep bulunmadığında fiilen sahiplenilse bile malın mülkiyeti ortaya çıkmaz. Çünkü mülkiyet, Şâri'nin izin verdiği şer'î bir sebeple mala sahip olmaktır. Şeriat, mülk edinme sebeplerini muayyen hâllerle sınırlandırmış, bunları mutlak kılmayıp belirli sayıda olduğunu beyan etmiş ve bu hâlleri, müteaddit cüzlerin kapsamına girdiği açık genel hatlar yapmıştır. Bu müteaddit cüzler ise bunların dallarından ve hükümleriyle ilgili birtakım meselelerden ibarettir. Keza bu hâlleri belirli küllî bir illetle de illetlendirmemiştir. Dolayısıyla diğer küller, buna kıyas edilemez. Çünkü yenilenen ihtiyaçlar, sadece yeni mallar olup muamelemler yani ilişkiler düzeninde değişen bir şey yoktur. Bu sa-

dece kendi mevzusu için geçerlidir. Dolayısıyla muamelelerin, yenilenen sayısız ihtiyaçlara, mal olması bakımından mala ve çaba olması bakımından çabaya intibak eden belirli hâllere hasredilmesi kaçınılmazdır. Bu ise ferdî mülkiyeti fitratla örtüşecek ve bu mülkiyeti tanzim edecek şekilde tahdit etmektir. Ta ki toplum, ferdî mülkiyetin mutlaklığının doğuracağı tehlikelerden korunmuş olsun.

Bu madde, meşru mülk edinme sebeplerini yani Şâri'nin içerisinde maldan faydalanmaya izin verdiği hâlleri açıklamaktadır. Bu hâllerin, fiilen mülk edinmenin sebepleri olup mülkü arttırmanın sebepleri olmadığını da bilinmesi kaçınılmazdır. Zira Şâri, mülk edinmenin sebeplerini yani malın aslına sahip olmanın sebeplerini yani sahibi olmadığı bir malın kişi tarafından kendisiyle mülk edinmesinin gerçekleştiği sebebi açıkladığı gibi mülkiyeti arttırmanın sebeplerini yani mülk edinilen malı arttırmanın sebeplerini de açıklamıştır. Şeriat, her bir mülke ve mülkü arttırmaya ilişkin hükümler getirmiştir. Zira alışveriş ve icâra gibi akitler, malı arttırmaya yani mülkiyeti arttırmaya ilişkin hükümlerdendir. Avcılık ve mudaraba gibi işler ise mülke yani malın aslına sahip olmaya ilişkin hükümlerdendir. Dolayısıyla bu madde, mülkiyeti arttırmanın sebeplerini değil mülk edinmenin sebeplerini açıklamaktadır.

Bu maddenin delili ise Şâri'nin maldan faydalanma hakkındaki iznini açıklayan delillerin istikra edilmesidir. Yani fiilî mülkiyetin delillerinin istikra edilmesidir. İstikra sonucunda ise mülk edinme sebeplerinin beş olduğu ve mülk edinme sebeplerinin tamamının bu beşinden birinin altına girdiği görülür. Bu beş sebebin delillerine gelince,

Birinci Sebep: Çalışmak

Bunun delilleri; ferdin çalışarak mala sahip olduğu yani aslen malın mülk edinilmesinin çalışmakla gerçekleştiği hâllerle ilgili delillerdir. Bu hâller ise yedi olup şunlardır:

Birincisi: Mevat Arazinin İhya Edilmesi: Bunun delili; *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kavlidir: **"Her kim mevat bir araziye ihya ederse o onundur."** [Ahmed ile Tirmizi, sahih isnadla tahrir ettikleri gibi Buhari, Ömer'den ta'lik olarak tahrir etti.] Ve şu kavlidir: **"Her kim birine ait olmayan bir araziye imar ederse o ona**

daha müstehaktır.” [Buhari, Aişe RadiyAllahu Anhâ kanalıyla tahrir etti.] Ve şu kavlidir: **“Her kim bir araziye duvar çekerse o onundur.”** [Ahmed ve Ebû Davud, İbn-u Carud ile Zeyn’in sahihlediği isnadla tahrir ettiler.] Mevat arazi ise üzerinde birisinin mülkü olduğunun görünmediği gibi çevirme veya ekme veya imar veya benzerleri gibi üzerinde bir eserin görünmediği arazidir. Bu arazinin ihya edilmesi ise ekmek, ağaçlandırmak, bina yapmak ve benzerleri gibi imarı gösteren herhangi bir şeyle mümkündür. Keza çit veya duvar veya kazık veya benzerleri gibi el konulduğunu gösteren bir şey koymak da ihya etmek gibidir.

Böylece ister ihya eden Müslüman isterse zimmet ehlinde olsun tebaanın her bir ferdi mevat bir araziye ihya edebilir ve şer’î hükümlere göre ona sahip olabilir. Çünkü yukarıdaki naslar, genel olup tebaanın tüm fertlerini kapsamaktadır.

İkincisi: Avlanmak

Bunun delili; Allahu Teâlâ’nın şu kavlidir: **“İhramdan çıktığınız zaman avlanın.”** [Mâide 2] Ve şu kavlidir: **“Deniz avı yapmak size helal kılındı.”** [Mâide 96] Dolayısıyla av, ilgili şer’î hükümlere göre avlanan kimsenin mülkü olmaktadır.

Üçüncüsü: Komisyonculuk ve Aracılık

Bunun delili; Kinanlı Kays İbn-u Garze’nin şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: **“Biz Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem zamanında Medine sokaklarında mal satıyor ve kendimizi komisyoncu olarak isimlendiriyorduk. Derken Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem çıkageldi ve bizi kendimizden daha güzel bir isimle isimlendirdi. Şöyle dedi: يَا مَعْشَرَ النَّجَارِ، إِنَّ هَذَا النَّبِيَّ يَحْضُرُهُ اللَّعْنُ وَالْحَلْفُ، فَشُوبُوهُ بِالصَّدَقَةِ Ey tacirler topluluğu! Alışverişe boş laf ve yemin karışabilir. O hâlde satışınıza sadaka karıştırın.”** [Ahmed, sahih isnadla tahrir etti.]

Dördüncüsü: Mudaraba (el-Krad)

Bunun delili; rivayet edildiğine göre; **“Abdumuttalib oğlu Abbas RadiyAllahu Anh, mudaraba amaçlı bir mal verdiğinde mudaraba, bu mal ile deniz yolculuğuna çıkmamasını, hiçbir vadiye inmemesini, yaş karaciğer almamasını, mudarib bunu yaptığında**

tazmin şartı koşardı: *فَبَلَّغْ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ فَاسْتَحْسَنَهُ* **Bu husus Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e ulaşınca bunu güzel buldu.** Hafız, bu hadis hakkında (Beyhaki, zayıf dediği bir isnadla rivayet etti) demesine rağmen mudaraba (Krad), Sahabe'nin icmâsıyla sabittir. İbn-u Hazm, Meratib-ul İcmâ adlı eserinde el-Krad'a dair Sünnet'ten bir delil bulamadığını belirttikten sonra bu hususta şöyle demiştir: *"Ancak bu, somut sahih bir icmâdır. Kesin olan bir şey var ki el-Krad, Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in asrında vardı, bundan haberdar oldu ve onu ikrar etti. Şayet bu olmasaydı caiz olmazdı."* Ayrıca Hafız, bunu İbn-u Hazm'dan Tahlis-ul Habir'de nakletmiştir.

İcmâ-us Sahabe delilerinden biri de şudur:

Malik, Zeyd İbn-u Eslem RadiyAllahu Anh'dan babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"Ömer İbn-ul Hattab'ın iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah Irak'a giden bir orduya katılıp sefere çıktılar. Dönüşlerinde Basra emiri Ebû Musa el-Eşari'ye uğradılar. Ebû Musa onlarla merhabalaşıp kolaylık diledikten sonra dedi ki: Elimden size faydası dokunacak bir şey gelseydi mutlaka yapardım! Sonra dedi ki: Evet evet! Şurada Allah'ın malından bir mal var. Onu Emir-ul Müminine göndermek istiyorum. Ben onu size krad/mudaraba olarak vereyim. Siz de onunla Irak mallarından satın alın, sonra da Medine'de satın. Sermayeyi Emir-ul Müminine ödeyin, kâr da sizin olsun! dedi. Bunun üzerine o ikisi: Bunu yapmak isteriz, dediler ve yaptılar. Ebû Musa, Ömer RadiyAllahu Anhumâ'ya onlardan malı almasını yazdı. Medine'ye geldikleri vakit malı sattılar, kâr ettiler. Parayı Ömer'e verdikleri zaman o dedi ki: Ebû Musa, size borç verdiği gibi bütün orduya da borç veriyor mu? Oğulları, Hayır! dediler. Bunun üzerine Ömer İbn-ul Hattab dedi ki: Emir-ul Mümininin iki oğlu olduğunuz için borç vermiş. Sermayeyi de kârı da getirin! Bunun üzerine Abdullah sustu. Ubeydullah ise şöyle dedi: Ey Emir-ul Müminin! Bu davranış sana yakışmaz! Eğer bu sermaye eksilseydi veya kaybolsaydı biz tazmin edecektik. Bunun üzerine Ömer: Kârı da getirin! dedi. Abdullah yine sustu. Ubeydullah aynı şekilde karşı çıktı. Bunun üzerine Ömer'in meclis arkadaşlarından bir adam dedi ki: Ey Emir-ul Müminin! O malı krad (mudaraba) yapsanız (nasıl olur)? Ömer de: Evet, onu mudaraba saydım, deyip sermayeyi ve kârın yarısını aldı. Abdullah ile Ubeydullah da diğer yarısını aldılar." [Muvatta] Hafız, isnadının sahih olduğunu söyledi. Bu olay Sahabe'nin gözü önünde olmuştur.*

Şu olay da krad (mudaraba) ile amel etmektir:

Malik, Alâ İbn-u Abdurrahman'dan o da babasından o da dedesinden şu olayı rivayet etmiştir: *“Osman İbn-u Affan, Alâ İbn-u Abdurrahman'ın dedesine kârı aralarında ortak olmak üzere çalıştırmak için krad (mudaraba) olarak mal (sermaye) verdi.”*

Beyhaki, Hafız'ın isnadının güçlü olduğunu söylediği Sünen-i Kubra'da şu olayı rivayet etmiştir: *“Hakîm İbn-u Hazm, mudaraba yoluyla birine bir mal verir, bu malla vadinin göbeğinden geçmemesini, onunla hayvan almamasını, denizde taşımamasını ve bunlardan birini yaptığında malı tazmin etmesi şartını koşardı. Devamla dedi ki: Emri çiğnendiğinde bunu yapan kimseye tazmin ettirirdi.”*

Beşincisi: Sulamacılık

Bunun delili, Abdullah İbn-u Ömer *RadiyAllahu Anhumâ*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: *عَامِلٌ رَّسُولَ اللَّهِ أَهْلَ حَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْ تَمْرٍ أَوْ زَّرْعٍ* **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, çıkan meyvenin veya ekinin yarısı karşılığında Hayber halkı ile muamele yaptı.”** [Muttefekun Aleyh]

Altıncısı: Ücret Karşılığı Başkaları İçin Çalışmak

Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: *فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآوِهْنَ أَجُورَهُنَّ* **“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse onlara (emziren kadınlara) ücretlerini veriniz.”** [Talak 6] Ve Aişe'den rivayet edilen şu hadistir: *اسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللَّهِ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّيْلِ هَادِيًا خَرَيْتًا وَهُوَ عَلَى دِينِ قَوْمِهِ وَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاجِلَتَيْهِمَا* **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Beni Deyl kabilesinden kavminin dini üzere ve usta bir rehber olan bir adamı kiraladı, bineklerini ona verdiler ve üç gece sonra Sevr Mağarası'nda (buluşmak üzere) sözleştiler.”** [Buhari tahrir etti.]

Yedincisi: Rikâz (Definelere)

Bunun delili, *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kavlidir: *وَفِي الرِّكَازِ* **“Rikâzda (definelere) beşte bir (zekât) vardır.”** [Ebî Hurayra'nın hadisinden muttefekun aleyh]

İşte yedi halle ilgili bu deliller, mülk edinmenin ilk sebebi olan çalışmanın delilleridir.

İkinci Sebep: İrs/Miras

Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ فِي الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ** **“Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarıdır.”** [Nisa 11] Ve irs/miras hakkındaki diğer ayetler ve hadislerdir.

Üçüncü Sebep: Yaşamak İçin Mala İhtiyaç

Bunun delili, çocuk veya çalışmaya muktedir olmayan bir kimse gibi fiilen veya çalışmaya muktedir olduğu hâlde iş bulamayan bir kimse gibi hükmen kazanmaktan aciz olduğunda bu kimselere verilmesi vacip olması bakımından nafakanın delilidir. Zira şeriat, bu kimselerin nafakasını önce akrabalarına sonra Beyt-ul Mâl'e vacip kılmıştır. Dolayısıyla bunun delilleri, nafaka olarak aldığı yani yaşamak için aldığı bu mala sahip olduğuna dair bir delildir.

Dördüncü Sebep: Devletin Malından Tebaaya Vermesi

Tebaaya arazi ikta etmesi, borçlarını ödemesi veya çiftçilere yardım amacıyla para vermesi gibidir. İktanın delili Bilal el-Mezni'den rivayet edilen şu hadistir: **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Akik denilen arazinin hepsini Bilal'e ikta etti.”**

[Ebû Ubeyd, Emval'de tahrir etti.] Ve Amr İbn-u Şuayb'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Müzeyne veya Cüheyne'den bazı insanlara bir arazi ikta etti.” [Ebû Yusuf, Harac kitabında tahrir etti.] Borçlarını ödemeleri amacıyla insanlara para verilmesine gelince, Allah, zekât paylarından borçlulara da tahsis etmiştir. Zira şöyle buyurmuştur:

“...borçlulara...” [Tevbe 60] Yine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur:

“Kim bir borç bırakırsa bana aittir. Kim de bir mal bırakırsa vârislerine aittir.” [Ebû

Hurayra hadisinden muttefekun aleyh.] Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in, **فَعَلَيْ**

“Bana aittir” kavlinin manası devlete yani Beyt-ul Mâl'e ait demektir. Çiftçilere ziraat amaçlı para verilmesine gelince, Ömer İbn-ul Hat-tab, arazilerini ekmede ve ihtiyaçlarını gidermede Iraklı çiftçilere yardımcı olmak için geri almamak üzere Beyt-ul Mâl'den onlara para vermiştir. Bu da karşı çıkılacak şeylerden olmasına rağmen hiçbir

kimse buna karşı çıkmamıştır. Dolayısıyla bu, bir icmâdır.

İşte bu üç hal: İkta, borç ödemek için para almak ve ziraat yardımı için para almak mülk edinme sebeplerindedir. Mubahlardan olan her şeyde İmam'ın kendi görüşüne ve içtihadına göre mal tasarrufunda bulunma hakkı vardır. Dolayısıyla kendisine malın sarfedildiği kimse, bu hibe sayesinde ona sahip olur.

Beşinci Sebep: Fertlerin Mal Mukabilinde Olmadan Veya Gayret Sarf Etmeden Aldıkları Mallar

Su Beş Hâli Kapsar:

Birinci Hal: Hediye, hibe ve vasiyet gibi fertlerin birbirleriyle olan ilişkisidir. Ebî Humayd es-Saîdî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *عَرَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ عَزْرَةَ تَبُوكَ... وَأَهْدَى مَلِكَ أَيْلَةَ النَّبِيِّ بَعْلَةَ بَيْضَاءَ وَكَسَاهُ بُرْدًا* “**Tebûk gazvesinde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte savuştık... Eyle Meliki, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e beyaz bir katır hediye etti ve ona bir bürde giydirdi.**” [Buhari tahrir etti.] Dolayısıyla bu hadis, hediyenin caiz olduğuna dair bir delildir. Yine *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam* şöyle buyurmuştur: **“Birbirinizle hediyeleşin ki birbirinizi sevesiniz.”** [Buhari Ebî Hurayra kanalıyla Edeb-il Mufred’de tahrir etti.] Aynı şekilde bu hadisi Beyhaki, kendi kanalıyla tahrir etti. Bu da hediyenin mubahlığına delâlet etmektedir. Ve şöyle buyurmuştur: **“Babanın çocuğuna (verdiği hibeden dönmesi) dışında sizden biriniz hibesinden vazgeçmesin.”** [İbn-u Mace, Amr İbn-u Şuayb’tan o da babasından o da dedesinden olan kanalla tahrir etti.] Ve şöyle buyurmuştur: **“Hibesinden dönen kusmuğuna dönen gibidir.”** [İbn-u Abbas kanalıyla muttefekun aleyh] Bu da hibenin mubahlığına delâlet etmektedir. Yine *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam*, Sa’d İbn-u Malik’e şöyle demiştir: **“Üçte birini vasiyet et. Üçte bir de çok ama.”** [Sa’d kanalıyla muttefekun aleyh] Dolayısıyla bu hadis vasiyetin mubahlığına delildir.

İkinci Hâl: Öldürme ve yaralama diyeti gibi zarar bedeli olarak mal hak etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ** “**Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimseye (ceza olarak) bir mümin köle azat etmek ve öldürülenin ehline teslim edilmek üzere bir diyet icap eder.**” [Nisa 92] *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam* şöyle buyurdu: **“Dişte beş deve diyet vardır.”** [Beyhaki tahrir etti ve İbn-u Hibban ile Hakim sahihledi.] Ve şöyle buyurdu: **في**

El ve ayak parmaklarının diyeti aynı olup her bir parmak için on devedir." [Tirmizi, İbn-u Abbas kanalıyla tahrir etti ve hasen sahih dedi.] Beyhaki, bu hadisin bir benzerini Ebû Bekir İbn-u Muhammed'in kitabında tahrir etti ki maktulün diyeti ailesine, uzvun diyeti ise sahibine aittir.

Üçüncü Hâl: Mihir ve mihirle ilintili aksesuarları hak etmek. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **"Kadınlara mehirlerini gönül hoşnutluğu ile veriniz."** [Nisa 4] Dolayısıyla kadın, nikâh akdi yapılıp yapılmaz mihre sahip olur.

Dördüncü Hâl: Lükâta/Buluntu. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e buluntu hakkında sorulduğunda şöyle buyurdu: *مَا كَانَ مِنْهَا فِي طَرِيقِ الْمَيْتَاءِ أَوْ الْقَرْيَةِ الْجَامِعَةِ فَعَرَفَهَا سَنَةً فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا فَادْفَعَهَا إِلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَأْتِ فِيهِ لَكَ* **"Herkesin gelip geçtiği bir yolda ya da meskûn bir köyde olan buluntuyu bir sene boyu tanıt (beklet). Eğer sahibi gelirse onu ona ver. Şayet gelmezse o senindir."** [Ebû Davud, Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs kanalıyla tahrir etti.] Mîtâ, takip edilen yoldur. İyâd İbn-u Hamâr'dan Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edildi: *مَنْ وَجَدَ لُقْطَةً فَلْيَشْهَدْ نَوْمِي غَدًا وَلْيَحْفَظْ عِفَاصَهَا وَوَكَاءَهَا فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا فَلَا يَكْتُمُ وَهُوَ أَحَقُّ بِهَا وَإِنْ لَمْ يَجِئْ صَاحِبُهَا فَأْتِهُ مَا لََّ اللَّهُ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ* **"Kim bir buluntu ele geçirirse buna adalet sahibi birini şahit kılsın, torbasını ve bağını korusun. Sahibi gelirse gizlemesin. O ona daha müstehaktır. Sahibi gelmezse o Allah'ın malıdır onu dilediğine verir."** [Ahmed, sahih isnadla tahrir etti.] Dolayısıyla buluntuyu ele geçiren kimse şartlarına göre ona sahip olur.

Beşinci Hâl: Halife'nin, muavinlerin, valilerin ve diğer yöneticilerin tavitleri: İbn-u Hişam Sîret'te şöyle dediğini tahrir etmiştir: Bana Zeyd İbn-u Eslem'in şöyle dediği ulaştı: *لَمَّا اسْتَعْمَلَ النَّبِيُّ عَنَابَ بْنِ أُسَيْدٍ عَلَى مَكَّةَ زَرَقَهُ كُلَّ يَوْمٍ دِرْهَمًا، فَفَاقَ عَنَابَ فَحَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَجَاعَ اللَّهُ كَبِدَ مَنْ جَاعَ عَلَى دِرْهَمٍ، فَقَدْ زَرَقَنِي اللَّهُ دِرْهَمًا كُلَّ يَوْمٍ، فَلَيْسَتْ بِي حَاجَةٌ إِلَى أَحَدٍ* **"Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Itâb İbn-u Useyd'i Mekke üzerine âmil olarak görevlendirince ona her gün bir dirhem verdi. Bunun üzerine Itâb ayağa kalktı ve insanlara bir konuşma yaparak şöyle dedi: Ey insanlar! Allah, bir dirhemle doymayan kimsenin karnını aç bırakmış. Allah beni her gün bir dirhemle rızıklandırdı, artık hiçbir kimseye ihtiyacım yok."** İbn-u Sa'd Tabakat'ta ravileri sika olan isnadla şunu rivayet etti: *عَلَى رَأْسِهِ* **"Ey insanlar! Allah, bir dirhemle doymayan kimsenin karnını aç bırakmış. Allah beni her gün bir dirhemle rızıklandırdı, artık hiçbir kimseye ihtiyacım yok."** İbn-u Sa'd Tabakat'ta ravileri sika olan isnadla şunu rivayet etti: *كَيْفَ تَصْنَعُ هَذَا وَقَدْ وُلِّيتَ أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ؟ قَالَ: فَمِنْ أَيْنَ أَطْعَمُ عِيَالِي؟ قَالُوا: نَفْرَضُ لَكَ، فَفَرَضُوا لَهُ كُلَّ يَوْمٍ شَطْرَ شَاةٍ*

“Ebû Bekir, Halife tayin edilince başında ticaretini yaptığı elbiselerle pazara gider oldu. Derken Ömer İbn-ul Hattab ile Ebû Ubeyde İbn-u Cerrah ile karşılaştı. Ömer dedi ki: Müslümanların yönetimine atandığın hâlde bunu nasıl yaparsın? Ebû Bekir dedi ki: Ailemi nereden doyurayım? Dediler ki: Sana (tavit) tahsis edelim. Böylece ona her gün bir koyunun yarısını (tavit olarak) tahsis ettiler.” [İbn-u Hacer Feth-ul Bâri’de ve Zeylaî bir benzerini Nasb-ur Râye’de tahrir etti.] Dolayısıyla bu, Halife’ye tavit verilmesine dair Sahabe’nin bir icmâsıdır. Dolayısıyla Halife, valiler ve âmiller kendilerine verilen bu tavite sahip olurlar. Dolayısıyla bu, mülk edinme sebeplerinden olup bir ücret değildir. Dolayısıyla da ücretlinin tutulması babına girmez.

Bu beş hâl, mülk edinme sebeplerinden beşinci sebebin kapsadığı hâllerdir. İşte bu beş mülk edinme sebepleri ile ilgili deliller, istikra sonucunda sabit olan deliller olup bunların dışında mülk edinme sebebi bulunmamaktadır. Mülk edinmeye ilişkin şer’î izin bunlardır. Ticaret, sanayi ve ziraat gibi bu beş sebebin dışındakiler ise mülkü arttırmanın sebepleridir, mülk edinmenin sebebi değildir. Böylece bu maddenin delilleri ortaya çıkmış olur.

Madde-132: İster infak tasarrufuna ister mülkün arttırılması tasarrufuna ait olsun mülkiyetteki tasarruf, Şâri’nin iznine bağlıdır. İsrâf, zevke düşkünlük ve cimrilik yasaklanır. Kapitalist şirketler, kooperatifler ve şeriata muhalif bütün muameleler yasaklanır. Ribâ, fahiş fiyat, ihtikâr, kumar ve benzeri yasaklanır.

Bu maddenin delili; malın infak edilmesi delili ile alışveriş, icâra ve benzerleri -ki bunlar malı arttırmanın delilleridir- gibi malda sözlü tasarrufların delilidir. İnfakın deliline gelince, Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ”** **İmkânı fazla olan imkânına göre infak etsin.** [Talâk 7] Ve israfın yasaklanması hakkında şöyle buyurdu: **“إِسْرَافِ عَمَلِيكُمْ. وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ”** **İsraf etmeyiniz. Muhakkak ki Allah, israf edenleri sevmez.** [Enâm 141] Ve şöyle buyurdu: **“وَلَا تُبْذِرْ تَبْذِيرًا إِنَّ الْمُبْذِرِينَ”** **Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır.** [İsra 26-27] Cimriliğin yasaklanması hakkında ise şöyle buyurdu: **“وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا”** **Onlar infak ettiklerinde ne israf ne de cimrilik ederler, ikisi arasında orta bir yol tutarlar.** [Furkan 67] Sözlü tasarruflara

gelince, Şâri, sözlü tasarrufları alışveriş, icâra, şirket ve benzerleri gibi belirli muamelelerle sınırlandırdı, bunların keyfiyetini belirledi ve bunun dışındakileri haram kıldı. Nitekim *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurdu: **"Her kim işimiz (dini-miz) üzere olmayan bir amel işlerse o merduttur."** [Muslim Aişe RadiyAl-lahu Anhâ kanalıyla tahrir etti.] İşte muamelelerin özel bir keyfiyetle sınırlandırılması ve belirli muamelelerin sarih bir şekilde yasaklanması, Şâri'nin izniyle mülkü arttırma tasarrufunu sınırlandırmaktır.

Ayrıca haklarında özel emrin varit olduğu birtakım tasarruflar olduğu gibi muamelenin inikad şartları ve sıhhat şartları hakkında da kesin şekilde şer'î naslar varit olmuştur. Dolayısıyla bu tasarruflar hem şer'î nasın getirdiği şekle göre yapılmalı hem de şer'î nasın getirdiği inikad ve sıhhat şartlarının tamamını haiz olmalıdır. Eğer bu tasarruflar, nasın getirdiklerine muhalefet eder veya inikad ve sıhhat şartlarını haiz olmazsa şeriata muhalefet etmiş olur. Dolayısıyla ya akdin inikad şartları yoktur ki bu durumda bâtil olur ya da şartlar inikad şartları değildir ki bu durumda fasit olur. Ancak bu da şeriata getirdiği emir ve nehiylere muhalefet etmektir. İşte bu butlan ve fesat, şeriata muhalefet etmektir yani Allah'ın emir ve nehiyelerine muhalefet etmektir. Bu da günah işlemektir. Buna örnek şer'î akitlerdir. Zira Şâri, şer'î akdin iki akit tarafı arasında olmasını emretmiştir. *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurdu: **"Alıcı ve satıcı muhayyerdirler."** [İbn-u Ömer ve Hakîm İbn-u Hazm kanalıyla muttefekun aleyh] Allahu Teâlâ, hadis-i kutside şöyle buyurdu: **"Ben iki ortağın üçüncüsüyüm."** [Ebû Davud, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir etti ve Zehebî sahihleyip muvafakat etti.] Keza Şâri, icap ve kabulün olmasını emretmiştir. Dolayısıyla herhangi bir muamele akdi, iki akit tarafı ile icap ve kabul şartlarına haiz olmazsa akit bâtil ve gerçekleşmemiş olur. Bu muamele sonucunda ortaya çıkan tasarruf da günah ve haram bir fiili işlemek olur. Zira bu muamele, şeriata yasakladığı şeylerden sayılır. Buna örnek anonim şirketlerdir. Anonim şirket, tek taraflı gerçekleşen bir şirkettir. Bir kişi sırf şirketin şartlarını imzalayarak şirkete ortak olduğu gibi sırf şirket hissesini satın alarak da şirkete ortak olmaktadır. Zira kapitalistlere göre anonim şirket, İslâm'da vakfetmek ve vasiyette bulunmak gibi bireysel irade kabilendendir. Dolayısıyla anonim şirkette iki akit tarafı yoktur. Bilakis tek bir yönetici vardır. İcap ve kabul yoktur sadece icap vardır. Şeran bir şirketin ise alışveriş, icâra, nikâh

ve benzeri akitlerde olduğu gibi aynen iki akit tarafının icap ve kabulünün akdi ile olması kaçınılmazdır. Bunun içindir ki anonim şirket akdolunmamıştır. Dolayısıyla bâtil ve haramdır. Şeriata muhalif olmasından dolayı da şeriatın yasakladığı şeylerden sayılır. Zira anonim şirkette Allah'ın emrettiği inikad şartları terk edilmiş ve Allah'ın yasakladığı bir fiil işlenmiş olup bu da Allah'ın emrine muhalefet etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Onun (Rasulullah'ın) emrine muhalefet edenler sakınsınlar.”** [Nûr 63] Anonim şirket kurmak günah ve haram olan bir fiili işlemektir. Dolayısıyla şeran haram olan muameleatlardandır. Çünkü bâtil olan her akit haramdır. Bir diğer örnek ise hayat veya eşya veya varlık sigortasıdır. Zira bu, eşya veya varlıklar açısından zarar gören bir malın veya malın değerinin ya da hayat açısından belirli bir paranın kişiye tazmin edilmesinin sigorta şirketi tarafından taahhüt edilmesidir. Keza iki tarafın tayin edeceği belirli bir zaman zarfında kaza olması durumunda belirli bir meblağ karşılığında vücudun herhangi bir organının sigortalanması da böyledir. Bu sigortada, ortada ne sigortalı vardır ne de bir zimmet başka bir zimmete eklenmektedir. Zira şirketin kefil gösterdiği ve zimmetini zimmetine eklediği hiçbir kimse bulunmadığı gibi bu sigortada sigortalanan kimsenin sigorta şirketinin yükümlü kıldığı mali hak talebinde bulunacağı hiçbir kimse de bulunmamaktadır. Çünkü sigortalı kimsenin, şirketin kefil gösterdiği mali hak talebinde bulunacağı hiçbir kimse yoktur. Kefil, bizzat bu sigortadır. Şeran kefil ise kefilin zimmetinin hak taahhüdünde sigortalı kimsenin zimmetine eklenmesidir. Dolayısıyla sigortada hem bir zimmetin başka bir zimmete eklenmesi hem kefil, sigortalı ve hak sahibinin bulunması hem de zimmette sabit olan hak için bir güvenenin olması kaçınılmazdır. İşte sigortanın inikad ve sıhhat şartları bunlardır. Sigorta akdi, bu şartları haiz olmadığı sürece şeran bâtil ve haramdır. Dolayısıyla onu yapmak günah ve haram olan bir fiili işlemektir. Dolayısıyla da şeran haram olan muameleatlardandır. Çünkü bâtil olan her muamele haramdır. İşte şirket ve sigorta gibi bu tür tasarruflar, şer'î naslara binaen özel bir keyfiyet ve özel şartlarla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla bunlarla sınırlı kalmalıdır. Bu da mülkü artırma tasarrufunun Şâri'nin izniyle mukayyet olduğuna dair bir delildir. Gabn-i fahiş (eksik vermek, aldatmak) gibi hakkında sarîh yasağın varit olduğu tasarruflar da vardır. Çünkü Abdullah İbn-u Ömer *RadiyAllahu Anhumâ'*dan rivayet edildiğine göre bir adam

Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e alışverişte aldattığını söyleyince şöyle buyurdu: **“Bir şey sattığında aldatma yok, de”** [İbn-u Ömer kanalıyla muttefekun aleyh] Bi-kesralı hâ ile el-Hilâbe: Aldatmaktır. Ve şöyle buyurdu: **“Muhaffelât Xilâbe ve lâ Tahlû Xilâbe lümسلم”** **“Muhaffelât (sütün sağılmayarak memede biriktirilmesi) satışı aldatmadır. Bir Müslümanın aldatması helal olmaz.”** [Ahmed ve İbn-u Mace, Abdullah İbn-u Mesud kanalıyla tahrir etti.] Bu hadisi İbn-u Ebî Şeybe ve Abdurrezzak, sahih isnadla İbn-u Mesud'dan mevkuf olarak rivayet ettiler. Bunun içindir ki gabn-ı fahiş haramdır. İhtikâr da *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kavlinden dolayı haramdır: **“Her kim ihtikâr (stokçuluk) yaparsa günahkârdır.”** [Muslim, Muammer İbn-u Abdullah el-Adevî kanalıyla tahrir etti.] Kumar gibi ki bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlinden dolayıdır: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.”** [Mâide 90] Ribâ (faiz) gibi ki bu da şu kavlinden dolayıdır: وَأَخَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا **“Allah alışverişi helal, ribâyî (faizi) haram kılmıştır.”** [Bakara 275] Dolayısıyla bu ve benzeri tasarruflar hakkındaki bu sarîh yasaklama, mülkü artırma tasarrufunun bu ve benzeri muamelelerle olmayacağını belirterek bunu sınırlandırdığı gibi mülkü artırma tasarrufunun Şâri'nin izniyle sınırlı olduğuna dair de bir delildir.

Madde-133: Öşrî arazi, ahâlisinin üzerinde İslâm'a girdiği arazi ile Arap Yarımadası arazisidir. Haracî arazi ise, Arap Yarımadası'ndan başka harp ve sulh suretiyle fethedilen yerlerdir. Fertler öşrî arazinin rakabesini (aşlını) ve menfaatini mülkiyet edinirler. Haracî arazinin rakabesinin mülkiyeti devletindir ve menfaatinin mülkiyeti ise fertlerindir. Her ferdin şer'î akitlerle öşrî araziye, haraci arazinin menfaatiyle mübadele etme hakkı vardır. Bunlar da diğer mallar gibi miras bırakılır.

Bu maddenin delili şudur ki arazi, mal gibi olup savaş yoluyla fethedilerek alındığında diğer ganimetler gibi Müslümanlara ait bir ganimet sayılır. İşte bu haracî arazidir ve rakabesi Beyt-ul Mâl'in mülkü sayılır. Fakat ahâlisi üzerinde İslâm'a girerse Müslümanların malları gibi onların mülkü olup rakabesine sahip olurlar. İşte bu da öşrî arazidir.

Sonra buna razı olmamış onlara başkalarını da eklemiştir. Zira şöyle buyurdu: وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ **“Bunların arkasından gelenler...”** [Haşr 10] Bu ayet ise onların arkasından gelenlerin geneli içindir. Dolayısıyla fey, bütün bu insanlar arasında bir fey hâline gelmiştir. İşte Ömer’in fethedildiği hâlde ahâlisinin üzerinde İslâm’a girmediği arazinin Kıyamet Günü’ne kadar tüm Müslümanların mülkü olduğuna dair delili budur. İmam ise insanlar adına onun menfaatine sahip olur. Nitekim Müslümanlar bu hususta istişare ettiler ve ihtilafa düştüler. Bunun üzerine Ömer, beş Evs ve beş Hazrec’ten olmak üzere ileri gelenlerinden ve eşraflarından oluşan Ensar’dan on kişiyi çağırtdı. Onlara söylediklerinden bir kısmı şöyledir: *“Ben arazileri demirbaşlarıyla birlikte haczetmeyi, arazilere harac ve ödemeleri için boyunlarına cizye koymayı düşündüm ki böylece savaşan Müslümanlar ve onlardan sonraki nesil için bir fey olsun. Şu kaleleri görüyorsunuz! Onları bekleyecek adamlara ihtiyaç vardır. Şam, Cezire, Basra, Kûfe, Mısır gibi büyük şehirleri de görüyorsunuz! Bu yerlere asker sevk edilmesi ve onların ihtiyaçlarının da karşılanması lazım. Arazileri demirbaşlarıyla birlikte taksim edersem bu kişilere nereden ne verilecek?”* [Ebû Yusuf Harac kitabında rivayet etti.] Bunun üzerine hep birden şöyle dediler: *“Düşündüklerin ve söylediklerin ne kadar güzel!”* Dolayısıyla Ömer’in, ayeti ve arazinin Beyt-ul Mâl’in daimî geliri olarak bırakılması illetini delil getirmesi güçlü bir delil getirmedir. Bunun içindir ki fetih yoluyla alınan arazi haracî arazidir, rakabesi Beyt-ul Mâl’in mülküdür ve sahipleri ondan faydalanır. İster Irak arazisi gibi zorla isterse Beyt-il Makdis şehri gibi sulh yoluyla fethedilsin, arazinin hükmü işte budur. Ancak sulh yoluyla fethedilmesi hâlinde bakılır:

Şayet araziye ilişkin sulh anlaşmasında belirli bir şart koşmuşlarsa yani belirli bir harac üzerine sulh yapılmışsa üzerine sulh ettikleri şeye göre muamele edilmelidir. Bu da *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlınden dolaydır: *إِنَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تُفَاتِلُونَ قَوْمًا فَيَتَّقُواكُمْ بِأَمْوَالِهِمْ نُونَ أَنفُسِهِمْ* **“Ola ki sizler bir kavimle savaşır, onlar da canları ve evlatları dışında malları hususunda sizlerden sakınır ve sizlerle sulh yaparlarsa ondan bunun ötesinde bir şey almayın. Zira bu sizlere helal değildir.”** Ebû Ubeyd, bu hadis hakkında şöyle dedi: “Üzerine sulh yaptıkları arazinin işlevinden daha fazlasına güç yetirseler dahi bunun ötesine geçilmemesi sulh arazisinde bir Sünnet’tir. Bu da *SallAllahu Aleyhi ve*

...on-dan bunun ötesinde bir şey almayın. Zira bu sizlere helal değildir.” [Ebû Ubeyd Emval’de rivayet etti.] Her ne kadar bu hadisin isnadında meçhul birisi olsa da Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim*, sulh arazisi hakkında üzerine sulh ettikleri şeye bağlı kalmışlardır. Ayrıca Tirmizi’nin Kesîr İbn-u Abdillâh İbn-u Amr İbn-u Avf el-Müzennî kanalıyla babasından ve dedesinden tahrir ettiği ve hasen sahih dediği şu hadis de buraya intibak etmektedir: *وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلَّا شَرْطًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا* “**Müslümanlar, helali haram veya haramı helal kılan şart dışındaki şartlarına bağlıdırlar.**”

Beyt-ul Makdis’de olduğu gibi arazi hakkında hiçbir şart koşmamışlarsa bu araziye zorla fethedilen arazi olarak muamele edilir. Çünkü o, Müslümanların bir feyi olur.

Tüm bunlar Arap Yarımadası dışındaki araziler hakkındadır. Arap Yarımadası’na gelince, arazilerinin tamamı öşrî arazidir. Çünkü Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Mekke’yi zorla fethetti, arazisini ahalisine bıraktı ve üzerine harac koymadı. Çünkü arazi üzerindeki harac, açık bir cizye konumundadır. Oysa Arapların boynunda cizye sabit olmadığı gibi Arapların arazisinde de böyle bir şey sabit olmamıştır. Çünkü Arap müşriklerden Müslüman olmaları veya onlara kılıç çekilmesi dışında başka bir şey kabul edilmez. *“Onlarla savaşsınız yahut Müslüman olurlar.”* [Fetih 16] Bunun içindir ki Arapların arazisi, üzerinde ahali İslâm’a giren herhangi bir arazi gibi öşrî arazi olup haracî arazi değildir.

Öşrî arazi için zekât vardır. Bu zekât ise devletin yağmur suyu ile tabii olarak sulanması hâlinde araziyi işletenden fiilî mahsulün onda birini, taşıma veya benzeri suni sulama ile sulanması hâlinde fiilî mahsulün yirmide birini almasıdır. Nitekim Muslim, Cabir’den *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam*’ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *فِيمَا فِيهَا بُولُوتُهُمْ أَوْ يُسَلَّمُونَ* “**Bulutun (yağmurun) ve nehirlerin suladığı (arazilerin mahsulünde) onda bir miktar vardır. Sulama suyu ile sulan (arazinin mahsulünde) yirmide bir vardır.**” Bu öşür, zekât sayılır, Beyt-ul Mâl’e konulur ve sadece ayette zikredilen şu sekiz sınıftan birine harcanır: *إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَافَةِ فُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ قَرِيصَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ* “**Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere, zekât âmillerine, müellefe-i**

kulûba (gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara), **kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere, yolda kalmışlara mahsustur. Allah, Alîm ve Hakîm'dir.**" [Tevbe 60] Hakim, Beyhaki ve Taberani, Ebû Musa ve Muaz'ın hadisinden şunu tahrir ettiler: Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, insanlara dinlerini öğretmek üzere ikisini Yemen'e gönderdiğinde şöyle buyurdu: *لَا تَأْخُذُوا الصَّدَقَةَ إِلَّا مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعَةِ: الشَّعِيرِ، وَالْحِنْطَةِ، وَالزَّرْبِيِّبِ، وَالتَّمْرِ* "Şu dört şeyin dışındakilerden zekât almayınız: Arpa, buğday, üzüm ve hurma."

Haracî araziye gelince, onun için harac vardır. Bu harac ise devletin, arazi sahibinden fiilî mahsule göre değil de genellikle arazinin tahmini mahsulüne göre takdir ve tahdit ettiği belirli bir miktarı almasıdır. Ne arazi sahibine ne de Beyt-ul Mâl'e haksızlık yapılmaması için arazinin mahsulü, tahmini miktara göre takdir edilir. Eksin ya da ekmesin, verimli ya da verimsiz olsun arazi sahibinden her sene harac tahsil edilir. Nitekim Ebû Yusuf Harac isimli kitabında Amr İbn-u Meymun ve Harise İbn-u Medrab'tan şöyle dediğini tahrir etti: *بعث عمر بن الخطاب (رضي الله تعالى عنه) عثمان بن حنيف على السواد، وأمره أن يمسحه، فوضع على كل جريب عامر أو غامر، مما يعمل مثله، درهماً وقفيزاً* "Ömer İbn-ul Hattab RadîyAllahu Teâlâ Anh, Osman İbn-u Huneyfî Sevad arazisi üzerine gönderdi ve ölçmesini emretti. İşlensin ya da işlenmesin her bir cerîbe bir dirhem ve bir kafz harac vergisi koydu." Haccac İbn-u Arta'a ise İbn-u Avf'tan şunu tahdis etti: *أن عمر بن الخطاب مسح السواد، ما دون جبل حلوان، فوضع على كل جريب عامر أو غامر يناله الماء بدل أو بغيره، زرع أو غطل، درهماً وقفيزاً واحداً* "Ömer İbn-ul Hattab RadîyAllahu Anh, Hilvan Dağı dışında Sevad arazisini ölçtü ve taşıma veya benzeri su ile sulanan işlenmiş ya da işlenmemiş, ekilmiş ya da ekilmemiş her bir cerîbe bir dirhem ve bir kafz harac vergisi koydu." [Ebû Yusuf Harac adlı kitabında tahrir etti.]

Haracî araziye harac konulmuştur: Çünkü harac, kira ve gelir için bir isimdir. Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavli de bu kabil-dendir: *الْخَرَاجُ بِالضَّمَانِ* "Harac, güvence vermeyi gerektirir." [Ahmed ve sünen sahipleri tahrir etti. Tirmizi hasen sahih dediği gibi Hakim sahihledi ve Zehebi de ona muvafakat etti.] Burada arazi Beyt-ul Mâl'in bir mülkü olup insanlara faydalanmaları için verilmiş ve senelik olarak ona belirli miktarda vergi konulmuştur. Dolayısıyla bu vergi, bir nevi arazi üzerindeki kira gibidir. Bunun içindir ki bunun takdiri Halife'ye bağlıdır. Ancak arazinin taşıyabileceğinin üzerine çıkılmaz.

Harac, Beyt-ul Mâl'de zekât bölümünün dışında bir yere konulur

ve diğer malların harcandığı gibi devletin uygun gördüğü yerlerin hepsine harcanır.

Zorla fethedilen ve üzerine harac konulan arazinin haracı sonsuza dek kalır. Haracî arazinin ahalisi Müslüman olsa veya bir Müslümana satsalar dahi haracı düşmez. Çünkü zorla fethedilmiş olmasından dolayı vasfı, sonsuza dek baki kalır ve sahiplerinin öşürle birlikte harac ödemesi gerekir. Çünkü ayet ve hadislere binaen harac, araziye gereken bir haktır, öşür ise Müslümanın arazisinin mahsulüne gereken bir haktır. Bu iki hak arasında bir çelişki yoktur. Çünkü bu ikisi, farklı iki sebeple vacip olmuştur. Hanefilerin öşür ve haracın birleştirilemeyeceğine dair delil olarak getirdikleri Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'den rivayet ettikleri şu hadise gelince, لا يجتمع عشر وخراج في أرض مسلم **“Öşür ve harac, Müslümanın arazisinde birleşmez.”** Bu bir hadis değildir ve hadis hafızlarınca bunun Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in kelâmı olduğu sabit olmamıştır.

Önce harac ödenir ve bundan sonra ekin ve meyve gibi geriye bir şey kalırsa ona zekât gerekir. Eğer nisap miktarına ulaşırsa zekât ondan çıkarılır, nisap miktarına ulaşmazsa ona zekât gerekmez.

Hakeza Müslüman bir kimse, öşrî bir araziye sahip olursa ona “öşür veya yarı öşür” şeklinde zekât düşer, haracî bir araziye sahip olursa ona hem harac hem de zekât, öşür veya yarı öşür düşer. Fakat kâfir bir kimse, haracî bir araziye sahip olursa ona harac düşer, öşrî bir araziye sahip olursa ona öşür değil harac düşer. Çünkü araziyi işlevinden yoksun bırakmak doğru olmaz ve kâfir de öşür ehlinde olmadığından dolayı harac belirlenir.

Bir kimse daha önce üzerine harac konulmamış harac arazisindeki mevat bir araziyi ihya ederse bu arazi öşrî araziye dönüşür ve ihya eden de Müslüman ise bu araziye zekât düşer. Eğer bu araziyi ihya eden zimmet ehlinde ise haracî arazi olur ve ona harac düşer.

Bir kimse harac arazisindeki mevat bir araziyi ihya eder ve bu arazi üzerine mevat araziye dönüşmeden önce geçmişte harac konulmuşsa ihya eden ister Müslüman olsun isterse zimmet ehlinde olsun, bu arazi haracî arazi olur.

Bu ise arazinin ekim amacıyla ihya edilmesi hâlinindedir. Fakat oturma veya fabrika, depo ya da ahır kurma amaçlı olursa bu araziye ne öşür ne de harac gerekir. Bu hususta öşrî arazi ile haracî arazi arasında bir fark yoktur. Zira Irak ve Mısır'ı fetheden Sahabeler, Kûfe,

Basra ve Fustât'ı da fethetmeyi planlamışlar, Ömer İbn-ul Hattab zamanında buralara yerleşmişler, onlarla birlikte başkaları da yerleşmiş, onlara harac konulmamış ve yerleştikleri yerler için zekât ödemişlerdir. Çünkü meskenler ve binalara zekât gerekmez.

Her fert öşrî ve haracî arazisini mübadele etme ve sahibinden miras edinme hakkına sahiptir. Çünkü sahibinin gerçek mülküdür ve mülk hükümlerinin tamamı bunlara intibak eder. Bu öşrî arazi açısından açıktır. Haracî arazinin mülkiyeti ise, aynen öşrî arazisinin mülkiyeti gibidir. Sadece şu iki husus dışında bu ikisinin arasında hiçbir fark yoktur: Birincisi: Sahip olunulan malın aynı açısından. İkincisi: Araziye düşen şey açısından. Sahip olunulan malın aynı açısından olana gelince, öşrî arazinin sahibi onun rakabesine ve menfaatine sahip olurken haracî arazinin sahibi sadece onun menfaatine sahip olur. Bunun bir sonucu olarak da öşrî arazinin sahibi, sahip olduğu araziye vakfetmek istediğinde dilediği herhangi bir zamanda bunu yapabilir. Çünkü o, onun aynine yani rakabesine sahiptir. Fakat haracî arazinin sahibi, sahip olduğu araziye vakfetmek istediğinde bunu yapamaz. Çünkü vakfetmede vakfeden kimsenin vakfettiği malın aynine sahip olması şarttır. Haracî arazinin sahibi ise arazinin aynine yani rakabesine sahip olmayıp sadece onun menfaatine sahiptir. Çünkü haracî arazisinin rakabesi Beyt-ul Mâl'e aittir.

Araziye düşen şey açısından olana gelince, öşrî araziye öşür veya yarı öşür yani öşrî arazide nisap miktarına ulaştığında çıkan mala zekât gerekir. Haracî arazisine gelince, ekilsin ya da ekilmesin, bitsin ya da bitmesin, verimli ya da verimsiz olsun, harac gerekir. Yani devletin ona senelik olarak belirlediği miktar gerekir. İşte haracî arazisinin hükmünü öşrî araziden farklı kılan şey sadece bu iki husustur. Bu iki husus hariç ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Zira bu ikisinin hükümleri tektir ki o, malın mülkiyet hükümleridir. Bundan dolayı öşrî ya da haracî olsun arazi, akit ve benzerleri gibi tüm şer'î tasarruf çeşitleri yoluyla mübadele ve diğer mallar gibi miras edinilebilir.

Madde-134: Mevat arazi (işlenmemiş sahihsiz arazi), faydalanılır hâle getirmek ve çevrelemek suretiyle mülk edinilir. Fakat mevat arazi dışında kalan araziler ancak irs, satın alma ve ikta (devlet tarafından dağıtılması) gibi şer'î sebeplerle mülk edinilir.

Bu maddenin delili; *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kavlidir: *مَنْ أَحْيَا مِنْ أَخْيَا "Her kim mevat bir araziyi ihya ederse o onundur."* [Buhari, Ömer'den mevkuf ve Ahmed ile Tirmizi, Cabir'den sahih senedle merfu olarak tahrir ettiler.] Ve şu kavlidir: *مَنْ أَحَاطَ حَائِطًا عَلَى أَرْضٍ فَهِيَ لَهُ "Her kim bir araziye duvar çekerse o onundur."* [Ahmed ve Ebû Davud, İbn-u Carud ile Zeyn'in sahihlediği isnadla tahrir etti.] Ve şu kavlidir: *عَادِي الْأَرْضِ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ، ثُمَّ هِيَ لَكُمْ "Arazinin geçmişi Allah'a, Rasulü'ne sonra da size aittir."* [Ebû Ubeyd sahih mürsel isnadla tahrir etti.] Yine Ebû Yusuf Harac adlı kitabında Sâlim İbn-u Abdullah'tan Ömer İbn-ul Hattab *RadiyAllahu Anh'*ın minberde şöyle dediğini zikretmiştir: *"Her kim mevat bir araziyi ihya ederse o onundur. Muhtecirin (taşla çevirenin) üç seneden sonra bir hakkı yoktur."* Bu hadislerin metinleri, bir kişi mevat araziyi ihya ettiğinde veya taşla çevirdiğinde yani etrafını taşla veya çitle veya duvarla çevirdiğinde bu arazinin onun mülkü olduğuna delâlet etmektedir. Mefhumu ise ister ekili veya ekime elverişli olmasın isterse bilinen bir sahibi olmasın, mevat bir arazi değilse ihya etmek ve taşla çevirmekle ona sahip olunamayacağıdır. Dolayısıyla bir arazi mevat arazi değil ve bilinen bir sahibi de varsa hiç kimse mülk edinme sebebi dışında başka bir şeyle onu mülk edemez. Eğer bilinen bir sahibi yoksa ancak Halife'nin onu ona ikta etmesiyle mülk edinebilir. Eğer arazi mevat bir arazi ise onu, ihya ederek veya ihya etmeden bile üzerine el koyarak mülk edinebilir. Mevat arazi; üzerinde birisinin mülkü olduğu görülmediği gibi üzerinde çevirme veya ekme veya imar veya benzeri bir şeyin eserinin görülmediği ve hiçbir kimsenin kendisinden faydalanmadığı sâhipsiz arazidir. Mevat arazi işte budur. Bunun dışındaki araziler ise sahibi ve ondan faydalanan bir kimse olmasa bile mevat arazi olmaz.

Madde-135: İster öşri ister haracî arazi olsun, araziyi ziraat için kiralamak mutlak olarak yasaklanır. Yine muzâra'a (parayla veya mahsulün bir kısmıyla kiralama) da yasaklanır. Musâkâ (ağaçların kiraya verilmesi) ise mutlak olarak câizdir.

Bu maddenin birçok delili vardır ve hepsi de arazinin kiralanmasının yasaklanması hakkında bir nastır. Râfi İbn-u Hadîc'ten şöyle dediği rivayet edildi: *كُنَّا نُخَابِرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ، فَذَكَرَ أَنَّ بَعْضَ عُمَمَتِهِ أَنَاةُ فَقَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنْ أَمْرِ كَانَنَا نَافِعًا، وَطَوَاعِيَهُ رَسُولِ اللَّهِ أَنْ نَنْفَعُ. قَالَ: قُلْنَا: وَمَا ذَلِكَ؟ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيُزِرْهَا أَوْ لِيُزِرْهَا أَخَاهُ، وَلَا يُكَارِبْهَا بِثَلْثِ وَلَا بِرُبْعِ*

Sellem'in şöyle buyurduğu geçmiştir: **مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيُزْرِعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا،** **“Her kimin bir arazisi varsa ya onu ekin ya da bağışlasın. Eğer bunu yapmazsa arazisini elinde tutsun.”** Sahih-i Muslim’de Cabir kanalıyla şöyle geçmiştir: **نَهَى رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يُؤَخَذَ** **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, arazi karşılığında bir ücret veya pay alınmasını yasakladı.”** Sünen-i Nesaî’de Useyd İbn-u Zuhey’r’den şu hadis rivayet edilmiştir: **نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا نُكْرِيهَا بِشَيْءٍ مِنَ الْحَبِّ، قَالَ: لَا، قَالَ: وَكُنَّا نُكْرِيهَا بِالْبَتِينِ، قَالَ: لَا، وَكُنَّا نُكْرِيهَا عَلَى الرَّبِيعِ، قَالَ: لَا، ازْرَعْهَا أَوْ امْنَحْهَا أَخَاكَ** **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, arazinin kiralınmasını yasakladı. Dedik ki: Ya RasulAllah! Bir miktar hububat karşılığında kiralsak. Buyurdu ki: Hayır. Useyd dedi ki: Saman karşılığında kiralsak? Buyurdu ki: Hayır. Dedi ki: Küçük dere (keneranda biten şeyler) karşılığında kiralsak? Buyurdu ki: Hayır. Onu ya ekin ya da kardeşinize hibe edin.”** Er-Rabî: Küçük nehirdir yani vadidir. Yani rabî taraftaki yani suyun olduğu taraftaki parçanın ekilmesi karşılığında kiralsak demektir. Rivayet edildiği üzere Abdullah İbn-u Ömer, Râfi İbn-u Hadic ile karşılaşmış ve ona bu meseleyi sorunca o, şöyle demiştir: Bedir’e tanıklık eden amcalarımdan ikisini şöyle derlerken işittim: **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, tarlann kiraya verilmesini yasakladı.”** [Muslim tahrir etti. Hadisi zikretti ve içerisinde İbn-u Ömer’in araziye kiraya vermeyi terk ettiği geçmiştir.]

İşte bu hadisler, *Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in arazinin kiraya verilmesini yasakladığı hususunda sarihtir. Her ne kadar yasaklama, sadece terkin talebine delâlet etmiş olsa da burada karine talebin kesinliğine delâlet etmektedir. Muzâra’anın haram olmasına gelince, Ebû Davud, Cabir’den *Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiğini tahric etmiştir: **مَنْ لَمْ يَذْرُ الْمَخَابِرَةَ، فَلْيَأْتِ بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ** **“Her kim muhaberayı bırakmazsa Allah ve Rasulü ile savaş hâlinde olduğunu bilsin.”** [İbn-u Hibban ve Hakim bu hadisi sahihlerken Münziri de bu hadise sükût etti.] Arazinin mutlak olarak kiralınmasına gelince, Rasulullah, Sahabelerin araziye kiralamalarını yasaklayınca dediler ki: **“Bir miktar hububat karşılığında kiralayabilir miyiz?”** Buyurdu ki: **“Hayır.”** Ardından dediler ki: **“Saman karşılığında kiralayabilir miyiz?”** Buyurdu ki: **“Hayır.”** Ardından dediler ki: **“er-Rabî karşılığında kiralayabilir miyiz?”** Buyurdu ki: **“Hayır.”** Ardından da şu kavli ile bunu tekit etti: **“Araziyi ya ekin ya da bir kardeşinize hibe edin.”** Bu hadiste yasaklama üzerinde ısrar edildiği açıktır ki bu da tekit içindir.

Hadiste kesinliğin olduğu açık bir husustur. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, araziyi kiralamalarını mutlak olarak yasaklayınca bazı şekilleri bu mutlaklıktan istisna etmek istediler ve kendilerine mubah kılması için Rasul'e ilk şekli arz ettiler. Zira dediler ki: “*O hâlde bir miktar hububat karşılığında kiralayalım.*” Bunun üzerine Rasul, cevaben onların bu telaplerini reddetti ve buyurdu ki: “**Hayır.**” Ardından kendilerine mubah kılması için birinci şeklin dışında ikinci bir şekli arz ettiler ve dediler ki: “*Saman karşılığında kiralayalım.*” Bunun üzerine onlara cevaben bunu da reddederek buyurdu ki: “**Hayır.**” Ardından kendilerine mubah kılması için ilk iki şeklin dışında üçüncü bir şekli arz ettiler ve dediler ki: “*O zaman rabî karşılığında kiralayalım.*” Onlara cevaben üçüncü kez talep ettikleri şeyi redderek buyurdu ki: “**Hayır.**” Ardından bununla da yetinmeyerek arazide tasarruf keyfiyetini şu ikisinden birine hasretti: *أُزْرِعُهَا أَوْ أَمْنَحُهَا أَخَاكَ* “**Araziyi ya ekin ya da bir kardeşinize hibe edin.**” Farklı şekiller sunulmasına rağmen reddin tekrarlanması bile tek başına yasaklamanın kesin olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca bu hasr bile tek başına kesinliğe delâlet etmektedir. Zira, *أُزْرِعُهَا أَوْ أَمْنَحُهَا أَخَاكَ* “**Araziyi ya ekin ya da bir kardeşinize hibe edin**” kavli, hasr içindir. Yine *أُزْرِعُهَا* harfi, “*Yazarlar ya da şairler oturdular*” ifadesinde olduğu gibi iki şeyi bir araya getirmek mümkünse mubahlık için gelmiştir. Burada *أُزْرِعُهَا* harfi, mubahlık için olup hasr için değildir. Fakat iki şeyi bir araya getirmek mümkün değilse *أُزْرِعُهَا* harfi bu ikisinden birini seçmek içindir ve bu durumda hasrı ifade eder. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, *أُزْرِعُهَا أَوْ أَمْنَحُهَا أَخَاكَ* kavlindeki *أُزْرِعُهَا* harfi ise hasr içindir. Çünkü “**Araziyi ya ekin ya da hibe edin**” ifadesindeki iki şeyi bir araya getirmek imkânsızdır. Yani ekmenin ve hibe etmenin aynı anda olması imkânsızdır. Bunun içindir ki *أُزْرِعُهَا* harfi burada iki şey arasında ya bunu ya da şunu yapma arasında seçim yapmak içindir. Yani sadece bu ikisinden birine hasretmektir. Binaenaleyh gerek içerisinde tekrarın gerek tekrarın keyfiyetinin gerekse hasrın olması bakımından hadis, kesinliğe delâlet etmektedir. Dolayısıyla bu hadis, arazinin kiralamasını mutlak olarak yasaklayan hadislerde varit olan yasaklamanın kesin yasaklama olduğuna dair bir karinedir. Ebî Davud'un, Râfi'den yaptığı -ve Hakim'in sahihlediği- rivayetinde geçenler ise yasağın tahrir için olduğunu teyit etmektedir ki o şöyle demiştir: *أَنَّهُ زَرَعَ أَرْضًا فَمَرَّ بِهِ النَّبِيُّ وَهُوَ يَسْقِيهَا، فَسَأَلَهُ: لِمَنِ الزَّرْعُ وَلِمَنِ الْأَرْضُ؟ فَقَالَ: زَرَعِي بِيَدِي وَعَمَلِي، لِي الشُّطْرُ وَلِبَنِي الشُّطْرُ، فَقَالَ: أَرَبَيْتُمَا، فَرَدَّ الْأَرْضَ عَلَى أَهْلِهَا وَحَدَّ نَفَقَاتِكَ* “**Râfi, bir**

arazi ekti ve araziyi sularken Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yanından geçti ve ona: Ekin ve arazi kime ait, diye sordu. Râfi dedi ki: Kendi tohumum ve emeğimle yarısı bana yarısı filan oğullarına olmak üzere ekin benimdir. Bunun üzerine buyurdu ki: Faizlendirdiniz! Araziyi sahibine iade et ve masrafını al.” Dolayısıyla Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bu muameleyi faiz olarak nitelendirmiştir. Faiz ise katî nasla haramdır. Yine Râfi’den içerisindeki ekinle birlikte araziye sahibine iade etmesini ve masrafını almasını yani muameleyi fesh etmesini talep etmesi yasaklamanın kesin olduğuna delâlet etmektedir. Dolayısıyla da bu yasaklama haramdır.

İşte bu üç hadis: Cabir’in muhabera yani muzâra’a hakkındaki tehdit hadisi, Nesaî’nin tekrar ve hasr hakkındaki hadisi ve Râfi’nin arazinin kiralanmasının faiz olarak nitelendirilmesi ve muamelenin feshedilmesi hakkındaki hadisi, yasaklamanın kesin olduğuna dair katî bir karinedir. Bu da arazinin kiralanmasının mutlak olarak haramlığına delâlet eder.

Bu hadislerin mantuku ve mefhumundan dolayı arazinin kiralanmasının mutlak olarak haram olduğunda en ufak bir şüphe yoktur. Ancak imamlar içerisinde arazinin kiralanmasını caiz görenler de vardır. Bunun içindir ki bazı imamların arazinin kiralanmasının cevazı hususunda dayandığı delilleri sadece kritik etmek için değil çürütmek amacıyla açıklayacağız.

Arazinin kiralanmasını caiz görenler diyorlar ki: Arazi, bekası ile birlikte kendisinden mubah olan menfaatin elde edilmesi mümkün olan aynı bir maldır. Dolayısıyla ev gibi bedel ve benzeri bir şey karşılığında kiralanması caizdir. Arazilerin hükmü bedellerin hükmü gibidir. Bu sözün çürük olduğu son derece açıktır. Zira her ne kadar arazi ev gibi kendisinden menfaatin elde edilmesi mümkün olan aynı bir mal olsa da arazinin kiralanmasının haramlığı hakkında sarih nas gelmiştir. Her ne kadar icâranın tarifi buna intibak etse de nas gelerek bunu haram kılmıştır. Bunun içindir ki haramdır. İcâranın delili, bütün kiralamaları kapsayacak şekilde genel olarak gelmiştir. Ancak araziye kiralamanın haramlığının delili, arazinin kiralanmasını tahsis eder şekilde gelmiştir. Böylece arazinin kiralanmasını genelden istisna ederek haram kılmıştır. Bunun içindir ki arazinin kiralanması haramdır. Aynen Allahu Teâlâ’nın şu kavlinde olduğu gibi: **“Yeryüzündeki şeylerden helal ve temiz**

olarak yiyin." [Bakara 168] Bu ayet genel olup her şeyi kapsar. Sonra Allah Teâlâ'nın şu kavli: **"Ölü, kan ve domuz eti size haram kılınmıştır."** [Mâide 3] gelerek genelin dışında onu tahsis etmiştir. Böylece bu şeyler genellikle istisna edilmiştir. Böylece de arazinin kiralanmasının caiz olduğuna dair deliller çürütülmüş olmaktadır.

Arazinin kiralanmasını caiz görenler diyorlar ki: Bunun delili, Hanzala İbn-u Kays'ın Râfi İbn-u Hadic'ten şöyle dediğini rivayet ettiği şu hadistir: *حَدَّثَنِي عَمَّايَ أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الْأَرْضَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ بِمَا يُنْبَثُ عَلَى الْأَرْبَعَاءِ أَوْ شَيْءٍ يَسْتَنْبِيهِ صَاحِبُ الْأَرْضِ، فَتَقَى النَّبِيُّ عَنْ ذَلِكَ، فَقُلْتُ لِرَافِعٍ: كَفَيْتَ هِيَ بِالْبَيْتَارِ وَالْتِرْهَمِ؟ فَقَالَ رَافِعٌ: لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ بِالْبَيْتَارِ وَالْتِرْهَمِ* **"Amcalarım bana tahdis etti ki onlar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında araziyi, küçük nehirlerin kenarında biten şeyler veya arazi sahibinin istisna ettiği bir şey karşılığında kiraya veriyorlardı. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem bunu yasakladı. Râfi'ye dedim ki: Dinar ve dirhem karşılığında olursa nasıl olur? Râfi dedi ki: Dinar ve dirhem karşılığında olmasında bir beis yoktur."** [Buhari tahrir etti.]

Buhari'nin hadisinde açıktır ki **"Dinar ve dirhem karşılığında olmasında bir beis yoktur."** cümlesi, Râfi'nin sözü olup aynı şekilde Muslim'in bizzat Hanzala İbn-u Kays el-Ensari'den şöyle dediğini rivayet etmesi de bunu teyit etmektedir: *سَأَلْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ بِالذَّهَبِ وَالْوَرَقِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، إِنَّمَا كَانَ النَّاسُ يُوَاجِرُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ عَلَى الْمَانِيَانَاتِ وَأَقْبَالِ الْجَدَاوِلِ وَأَشْيَاءَ مِنَ الرَّزْعِ، فَيَهْلِكُ هَذَا وَيَسْلَمُ هَذَا، وَيَسْلَمُ هَذَا وَيَهْلِكُ هَذَا، فَلَمْ يَكُنْ لِلنَّاسِ كِرَاءٌ إِلَّا هَذَا، فَلِذَلِكَ رُجِرَ عَنْهُ، فَأَمَّا شَيْءٌ مَعْلُومٌ مَضْمُونٌ فَلَا بَأْسَ بِهِ* **"Râfi İbn-u Hadic'e arazinin altın ve gümüş karşılığında kiralanmasını sordum. Dedi ki: Bunda bir beis yoktur. İnsanlar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında araziyi su yatakları, kanal başları ve bir miktar ekin karşılığında kiralyıyorlardı. Bazen bunun mahsulü helak olur, bunun ki selamette kalır; bazen diğerinin mahsulü helak olur, öbürünün ki selamette kalır. İnsanlar için bundan başka bir kira şekli yoktu. Bunun içindir ki bundan men edilmiştir. Fakat malum ve teminatlı bir şey olursa bunda bir beis yoktur."** Dolayısıyla bunların hepsi, Râfi'nin sözü olup Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in sözü değildir. Dolayısıyla bu, hadisi rivayet eden Râfi'ye ait bir görüştür. Râfi'nin sözü ve görüşü ise şer'î bir delil değildir. Özellikle de onun aksinde sarih bir nas gelmişken. Belki Râfi, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, araziden çıkan şeylerin bir kısmı karşılığında arazinin kiraya verilmesini yasaklamasından, arazinin altın ve gümüş karşılığında

kiraya verilmesinde bir beis olmadığını anlamıştır. Nitekim bunu yani bunun Râfi'ye ait bir anlayış olduğunu şu hadis teyit etmektedir: Buhari'nin rivayetinde geçtiği üzere Hanzala İbn-u Kays el-Ensarî, Râfi İbn-u Hadic'in şöyle dediğini işitmiştir: *كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مُزْرَعًا، كُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ بِالنَّاجِيَةِ مِنْهَا مُسَمًّى لِسَيِّدِ الْأَرْضِ، قَالَ: فَمِمَّا يُصَابُ ذَلِكَ وَتَسْلَمُ الْأَرْضُ، وَمِمَّا يُصَابُ الْأَرْضُ وَيَسْلَمُ ذَلِكَ، فَهَيْبْنَا، وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْوَرِقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ* *“Medine halkı içerisinde en çok tarlası olan bizdik. Bir kısmını, mal sahibi adına isimlendirilmiş olmak üzere arazinin diğer tarafını kiraya verirdik. Bazen bu kısmı helak olur, kiraya verilen arazi selamete çıkar. Bazen kiraya verilen arazi selamete çıkar diğer kısmı helak olurdu. Bu bize yasaklandı. Altın ve gümüşe gelince, o zaman (bunlarla kiralama) yoktu.”* [Buhari tahrir etti.] Dolayısıyla gerek Râfi'nin bu hadisteki: *“Altın ve gümüşe gelince, o zaman (bunlarla kiralama) yoktu.”* sözü gerekse Muslim'in yukarıda geçen rivayetindeki *“Fakat malum ve teminatlı bir şey olursa bunda bir beis yoktur.”* sözü olsun bunların hepsi Râfi'ye ait bir anlayıştır. Râfi'nin anlayışı ise şer'î bir delil sayılmaz ve bunun aksi olan bir delil geldiğinden dolayı reddedilir.

Arazinin kiralınmasını caiz görenler diyorlar ki: *“Arazinin kiralınmasının yasaklanması hakkında varit olan deliller, sadece o zamanki kiralama şekli hakkındadır. Bu ise araziye kiralayan kimsenin, arazinin vadi üzerinde olan kısmını arazi sahibinin adına ekmesi ve bunun ücreti olarak da geri kalan kısmını kendi adına ekmesi veya araziye belirli bir yiyecek ya da mahsulünün bir miktarı karşılığında kiralaması gibi kişinin arazinin bir kısmını sahibi adına ekmesi karşılığında kiralamasıdır. Arazinin kiralınmasının yasaklanması hakkında varit olan hadislerde geçen kiralama işte budur. Dolayısıyla araziye ilişkin haram kılınan kiralama bizat bu olup bunun dışındakiler ise caizdir. Bundan dolayı arazinin altın ve gümüş karşılığında kiralınması caizdir.”* Bunun cevabı şöyledir: Yasaklama hakkındaki hadisler, kendisiyle muamelede buldukları şeylerle sınırlandırılmaz. Bilakis bu hadisler genel olarak gelmiştir: *مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيُزْرِعْهَا أَوْ لَا يُكْرِهْهَا بِثَلَاثٍ وَلَا يَرْبِعْ وَلَا يَطْعَمْ مَسْمًى* ***“Kimin bir arazisi varsa ya onu eksin ya da kardeşi eksin. Araziyi üçte bir ve dörtte bir veya belli bir yiyecek karşılığında kiraya vermesin.”*** [Ebû Davud tahrir etti.] ***“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem muhaberayı yasakladı.”*** [Muslim, Cabir kanalıyla rivayet etti.] *مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيُزْرِعْهَا أَوْ لَا يُكْرِهْهَا، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ* ***“Her kimin bir arazisi varsa ya onu eksin ya da bağışlasın. Eğer bunu yapmazsa arazisini elinde tutsun.”***

[Buhari, Cabir kanalıyla tahrir etti.], **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, arazi karşılığında bir ücret veya pay alınmasını yasakladı.**” [Muslim, Cabir kanalıyla tahrir etti.] İşte bu hadisler, yasaklama hususunda geneldir. Hatta onlar, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e müzâra’anın çeşitleri hakkında sorduklarında cevabını bunlarla sınırlandırmamıştır ki bunlara has olsun. Bilakis cevabına genel bir hüküm eklemiştir. Zira Nesâi Sünen’de Useyd İbn-u Zuheyr’den şu hadisi rivayet etmiştir: **تَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا نُكْرِيهَا بِشَيْءٍ مِنَ الْحَبِّ، قَالَ: لَا، قَالَ: وَكُنَّا نُكْرِيهَا بِاللَّيْنِ، فَقَالَ: لَا، وَكُنَّا نُكْرِيهَا عَلَى الرَّبِيعِ، نُكْرِيهَا** **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, arazi-nin kiralanmasını yasakladı. Dedik ki: Ya RasulAllah! Bir miktar hububat karşılığında kiralsak. Buyurdu ki: Hayır. Useyd dedi ki: Saman karşılığında kiralsak? Buyurdu ki: Hayır. Dedi ki: Küçük dere (keneranda biten şeyler) karşılığında kiralsak? Buyurdu ki: Hayır. Onu ya ekin ya da kardeşinize hibe edin.”** Zuheyr İbn-u Râfi’den şöyle dediği rivayet edildi: **دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ قَالَ: مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ؟ قُلْنَا: نُوَاجِرُهَا عَلَى الرَّبِيعِ، أَوْ عَلَى الْأَوْسُقِ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ، قَالَ: لَا تَفْعَلُوا، أَرَزَعُوهَا أَوْ أَمْسِكُوهَا** **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem beni çağırdı ve dedi ki: Tarlalarınızı ne yapıyorsunuz? Dedim ki: Dörtte bir veya belirli ölçekte hurma ve arpa karşılığında kiraya veriyoruz. Bunun üzerine dedi ki: Böyle yapmayın! Araziyi ya ekin ya da onu elinizde tutun.”** [Buhari ve Muslim tahrir etti.] Yukarıda geçen hadislerden açığa çıkmaktadır ki Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, onlara kendisiyle muamelede buldukları şeyleri yasaklamasının ardından meseleyi şu iki hadisin genel nası ile kapatmıştır: **“Onu ya ekin ya da kardeşinize hibe edin”** ve **“Araziyi ya ekin ya da onu elinizde tutun.”** Bunun içindir ki hadisler, kendisi ile muamelede buldukları şeylerle sınırlı değil genel olarak kalırlar. Dolayısıyla mutlak olarak bir şeye tahsis edilmezler. Yani yasaklamanın varit olduğu sırada arazinin kiralanması hususunda muamelede bulunulan şeylerle tahsis edilmez. Bilakis yasaklama, arazi ile ilgili her kiralama hakkında genel olarak kalır. Aynen insanların katbekat faizle muamele ettikleri sırada inen faizle ilgili genel naslarda olduğu gibi. Zira bu muamele, faizle ilgili genel nasları tahsis etmez. Bilakis genel olarak kalır ve sadece kendisi ile muamelede buldukları şey değil faizin hepsi haram kınılır. Hakeza arazinin altın, gümüş ve bu ikisinin dışındaki her şeyle kiralanması haramdır. Böylece hadisleri yasaklamanın varit olduğu sırada, insanların muamelede buldukları kiralama çeşitlerine tahsis

edileceği istidlalinde bulunan kimselerin istidlali çürütülmüş olur.

Arazinin kiralanmasını caiz görenler diyorlar ki: “Arazinin kiralanmasının caiz olduğuna dair delil şudur: Ebû Davud ve Nesâî, şu hadisi tahric etmişlerdir: *نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنِ الْمُحَاقَلَةِ وَالْمَزَابِنَةِ، وَقَالَ: إِنَّمَا يُزْرَعُ ثَلَاثَةٌ: أَوْ رَجُلٌ اسْتَكْرَى أَرْضًا رَجُلٌ لَهُ أَرْضٌ فَهُوَ يُزْرَعُهَا، أَوْ رَجُلٌ مُنِخٌ أَرْضًا فَهُوَ يُزْرَعُ مَا مُنِخٌ، أَوْ رَجُلٌ اسْتَكْرَى أَرْضًا بِدَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ*” **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, muhakala ve muza-beneyi yasakladı ve şöyle buyurdu: Ancak şu üç kişi ekebilir: Kendisine ait olan araziye eken kişi, kendisine hibe edilen araziye eken kişi, altın ve gümüş karşılığında bir arazi kiralayan kişidir.**”

[Lafız Nesâî'ye ait.]

Aynı şekilde Hafız, Nesâî'ye ait olduğu hâlde Feth-ul Bâri'de ha-taen Ebî Davud'a atfettiği şu hadistir: “Ubeydullah İbn-u S'ad İbn-u İbrahim bize, amcasının kendisine şöyle tahdis ettiğini haber verdi: Bize babam Muhammed İbn-u Ukrime'den o da Muhammed İbn-u Abdurrahman İbn-u Lebibe'den o da Saîd İbn-ul Museyyeb'ten Sa'd İbn-u Ebî Vakkas'ın şöyle dediğini tahdis etti: *كَانَ أَصْحَابُ الْمَزَارِعِ يُكْرُونَ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ مَزَارَ بَمَا يَكُونُ عَلَى السَّاقِي مِنَ الزَّرْعِ، فَجَاءُوا رَسُولَ اللَّهِ فَاخْتَصَمُوا فِي بَعْضِ الْأَرْضِ فَتَهَاكُمُ رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يُكْرُوا بِذَلِكَ وَقَالَ: أَكْرُوا بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ*” **Arazi sahipleri, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında arazilerini sulayan kimsenin ekinden pay alması karşılığında kiraya veriyorlardı. Derken Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldiler ve bunun bir kısmında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, araziye bu şekilde kiralamalarını yasakladı ve şöyle buyurdu: Altın ve gümüş karşılığında kiralayın.**” Nesâî, şu eklemede bulundu: “Bu hadisi Süleyman Râfi'den rivayet etti ve amcalarımdan bir adam dedi.”

Ayrıca Ebû Davud'un şöyle dediği rivayetine istinat ettiler: “Bize Osman İbn-u Ebî Şeybe tahdis etti, bize Yezid İbn-u Harun tahdis etti, bize İbrahim İbn-u Sa'd Muhammed İbn-u İkrime İbn-u Abdurrahman İbn-u el-Haris İbn-u Hişam'dan, o da Muhammed İbn-u Abdurrahman İbn-u Ebî Lebibe'den, o da Saîd İbn-ul Museyyeb'ten Sa'd'ın şöyle dediğini haber verdi: *كُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ بِمَا عَلَى السَّاقِي مِنَ الزَّرْعِ وَمَا سَعَدَ بِالْمَاءِ مِنْهَا، فَتَهَاكُمُ رَسُولُ اللَّهِ عَنِ ذَلِكَ وَأَمَرْنَا أَنْ نُكْرِيَهَا بِدَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ*” **Araziyi sulayan kişilerin su ile beslenen yerlerin dışında ekinden pay almaları karşılığında kiraya veriyorduk. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bize bunu yasakladı ve araziye altın ve gümüş karşılığında kiralamamızı emretti.**”

Ve dediler ki: *“İşte bu üç hadis, arazinin altın ve gümüş karşılığında kiraya verilmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir.”*

Bunun cevabı şöyledir: Bu hadisler arazinin altın ve gümüş karşılığında kiraya verilmesinin caiz olduğuna dair istidlalde bulunmaya uygun değildir.

Birinci hadise gelince, hadisin ravisi Nesâî, bu hadisin merfu kısmının muhakala ve muzabenenin yasaklandığı kısım olduğunu, geri kalan kısmının ise Saîd İbn-ul Museyyeb’in sözünden dâhil edildiğini açıkça beyan etmiştir. Zira Sünen-i Nesâî’de hadisin sonunda şu ifade varit olmuştur: *“İsrail, Tarık’ı atlayarak ilk sözü mürsel kıldı ve sonunu Saîd’in sözünden aldı.”*

İkinci ve üçüncü hadise gelince, istidlale uygun değildir. Çünkü herkesin bu iki hadis üzerinde durduğu nokta, Muhammed İbn-u Abdurrahman İbn-u Lebib’e’dir. İbn-u Hibban’ın dışında onu hiçbir kimsenin sika görmediği söylenmiştir. İbn-u Hacer, Takrîb’te onun hakkında bir benzerini söylemiştir: *“Çokça mürsel rivayette bulunan zayıf bir kimsedir.”* Zehebî ise Mizân-ul İ’tidâl’de şöyle demiştir: *“Yahya, hadisinde bir şey olmadığını, Darukutni, zayıf olduğunu ve bir başkası güçlü olmadığını söylemiştir.”* Et-Tezyîl Ale’t Tehzîb’te ise şöyle geçmiştir: *“İbn-u Ebî Hatim şöyle dedi: Bize Hamad Beşer’in yani İbn-u Ömer’in şöyle dediğini tahdis etti: Malik’e, Saîd İbn-ul Museyyeb’den rivayet eden Muhammed İbn-u Abdurrahman hakkında sordum o da sika olmadığını söyledi.”* Albani gibi ona iyi diyenlere gelince, onun hakkındaki bu sözleri dakik değildir. Çünkü onlar, bu sözlerini şahitlere dayandırmışlardır.

Metinde sahihe muhalefet eden bir şey olduğunda böyle bir şey mümkün değildir. Zira iki hadisin sonunda Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in, onlara altın ve gümüş karşılığında kiraya vermelerini emrettiği varit olduğu gibi Buhari’de de Râfi’den şu şekilde varit olmuştur: *“وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالزُّرُقُ -أي الفضة- فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ **Altın ve varika -yani gümüşe- gelince, o zaman (bunlarla kiralama) yoktu.**”* Yani arazi kiralanırken bu ikisi ile muamele edilmiyordu demektir. Oysa o zaman altın ve gümüş mevcuttu ve arazinin kiralınması dışında bu ikisi ile muamele ediliyordu. Şayet Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, onlara araziye bu ikisi karşılığında kiralamalarını emretmiş olsaydı muamele gerçekleşir ve bu da rivayet edilirdi. Ancak bu rivayet edilme-

miştir. Üstelik arazinin kiralanmasında bu ikisi ile muamele edilmediği rivayet edilmiştir.

Bundan dolayı şahitlere dayanarak ona iyi denilmesi, bu iki hadisin sonundaki **“Buyurdu ki: Altın ve gümüşle kiraya veriniz.”** ve **“Araziyi altın ve gümüş karşılığında kiraya vermemizi emretti.”** ifadeleri bakımından sahih değildir. Böylece iki hadisin bu kısmı zayıf olarak kalır ve bunlar hüccet olmaz.

Arazinin kiralanmasını caiz görenler diyorlar ki: *“Arazinin kiraya verilmesinin caiz olduğuna dair delil, insanların muameleleri ve icmâ-us Sahabe’dir. Muameleye gelince, İbn-u Ömer’den rivayet edildiğine göre o, Rasulullah, Ebî Bekir, Ömer, Osman ve Muaviye’nin emirliğinin ilk günlerinde tarlayı kiraya veriyordu. Yine İbn-ul Arabî el-Malikî, arazinin kiralanmasının caiz olduğuna dair Sahabe’nin icmâsı olduğunu rivayet etmiştir. Bu da arazinin kiralanmasının caiz olduğuna delâlet etmektedir.”* Bunun cevabı şöyledir: İnsanların bir şeyle muamele etmesi, onun caiz olduğuna dair şer’î bir delil değildir. Bilakis delil, Kitap veya Sünnet’ten olan şer’î nastır. Bunun da ötesinde İbn-u Ömer’den onun araziye kiraya verdiğini rivayet etmeleri, delil olmaya uygun değildir. Çünkü İbn-u Ömer, hadisi duyduktan sonra bunu terk etmiştir. Bu ise ondan yapılan iki rivayetle sabittir ki o, yasaklanmasından dolayı arazinin kiralanmasını terk etmiştir. Zira Râfi’nin amcasından yaptığı rivayette şöyle geçmiştir: *أَنَّ ابْنَ عُمَرَ تَرَكَ كِرَاءَ الْأَرْضِ* “İbn-u Ömer, arazinin kiralanmasını terk etti.” İbn-u Ömer, kendi rivayetinde ise şöyle demiştir: *مَا كُنَّا نَرَى بِالْمَزَارِعَةِ بِأَسْأَ حَتَّى سَمِعْنَا* “Râfi İbn-u Hadic’in hadisi söylediğini duyuncaya kadar müzâra’ada bir beis görmüyorduk.” Bunun mefhumu o, müzâra’ada bir beis olduğunu görür oldu demektir. Müzâra’a ise arazinin kiralanmasıdır.

Binaenaleyh hem insanların muamelesinin hem de İbn-u Ömer’in fiilinin delil getirilmesi reddedilir. Sahabe’nin arazinin kiraya verilmesinin caiz olduğu üzerinde icmâ ettiğini iddia ettikleri icmâ-us Sahabe’ye gelince, bu, sadece Rasulullah’ın Hayber arazisini Yahudilere kiraya vermesine binaen müsaka üzerine yapılmış bir icmâ olup arazinin kiraya verilmesi üzerine yapılmış bir icmâ değildir. Çünkü bu icmânın ravilerinden biri olan İbn-ul Arabî bu icmâyı, Ömer’in Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in Hayber halkına muamele ettiği ve

Sahabe'nin de bu kiralamanın caiz olduğu üzerinde icmâ ettiği hadisini şerh ederken zikretmiştir. Naklettikleri icmâ işte budur. Bu ise müsaka üzerine bir icmâ olup arazinin kiraya verilmesi üzerine bir icmâ değildir. Dolayısıyla bununla istidlalde bulunulmaz. Binaenaleyh arazinin kiralanmasının caiz olduğuna dair delil olmaya uygun değildir.

Arazinin kiralanmasını caiz görenler diyorlar ki: *“Arazinin altın ve gümüş karşılığında kiraya verilmesinin caiz olduğunun delili, Sahabe'nin bunun üzerinde icmâ etmesidir.”* Nitekim bunu nakleden Feth'in yazarı şöyle demiştir: *“İbn-ul Münzir, Sahabe'nin arazinin altın ve gümüş karşılığında kiraya verilmesinin caiz olduğu üzerinde icmâ ettiklerini belirtmiştir.”* Dolayısıyla bu icmâ, kiralamanın altın ve gümüş karşılığında caiz olduğuna dair bir delildir. Bunun cevabı şöyledir: Arazinin kiralanmasının yasaklanması hakkında varit olan hadisler, yasağın mutlak olduğunu belirtmektedir. Zira Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: *مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَبْرَعْهَا، أَوْ لِيُحْرِثْهَا، أَوْ لِيُؤْتِهَا* **“Her kimin bir arazisi varsa ya onu eksin ya da kardeşine ektirsin. Yoksa onu bıraksın.”** [Muslim Cabir kanalıyla tahrir etti.] Ve şöyle buyurdu: *مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَبْرَعْهَا، أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ* **“Her kimin bir arazisi varsa ya onu eksin ya da bağışlasın. Eğer buna karşı çıkarsa arazisini elinde tutsun.”** [Muslim Ebi Hurayra kanalıyla tahrir etti.] Dolayısıyla: *وَالْأَرْضُ فَلْيَبْرَعْهَا* **“Yoksa onu bıraksın”** kavli ile *فَإِنْ أَبَى* **“Eğer buna karşı çıkarsa arazisini elinde tutsun”** kavli, arazinin altın ve gümüş karşılığında kiraya verilmesinin caiz olmadığına dair bir delildir. Aynı şekilde hadisler, yukarıda açıkladığımız üzere bu husustaki hükmü, sadece iki şey ile sınırlandırmıştır. Zira Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, *أَرْضُهَا أَوْ امْنَحْهَا أَخَاكَ* **“Araziyi ya ekin ya da bir kardeşinize hibe edin”** kavli, bir üçüncüsü olmayan iki şey arasında tercih içindir. Söz konusu icmâ ise üçüncü bir hususu (altın ve gümüşü) caiz kılmaktadır ki burada bir çelişki vardır. Dolayısıyla tercihe başvurulur. Mezkûr hadisler senet bakımından icmânın rivayetinden daha güçlüdür. Ayrıca icmâ ancak caiz veya yasak olduğu üzerinde icmânın edildiği var olan bir şey üzerinde olur. Daha ortada olmayan bir şey üzerinde ise icmâ gerçekleşmez. Zira arazinin altın ve gümüş karşılığında kiralanması, insanların kendisi ile muamelede bulunduları şeylerden değildi. Zira Râfi'den Buhari'de şöyle geçmiştir: *“أَلْتَمَّ الدَّهْبُ وَالْفِضَّةُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ* **“Altın ve gümüşe gelince, o zaman (bunlarla kiralama) yoktu.”** Yine Hanzala İbn-u

Kays'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: *سَأَلْتُ زَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ عَنِ كِرَاءِ الْأَرْضِ بِالذَّهَبِ وَالْوَرِقِ، فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، إِنَّمَا كَانَ النَّاسُ يُوَاخِرُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ عَلَى الْمَازِينَاتِ وَأَقْبَالِ الْجَدَاوِلِ وَأَشْيَاءَ مِنَ الزَّرْعِ، فَبَيْعُكَ هَذَا وَبَيْعُكَ هَذَا، وَبَيْعُكَ هَذَا، فَلَمْ يَكُنْ لِلنَّاسِ بِهَذَا كِرَاءٌ إِلَّا هَذَا، فَلِذَلِكَ رُجِرَ عَنْهُ، فَأَمَّا شَيْءٌ مَعْلُومٌ مَضْمُونٌ فَلَا بَأْسَ بِهِ.* ***Râfi İbn-u Hadid'e arazinin altın ve gümüş karşılığında kiralınmasını sordum. Dedi ki: Bunda bir beis yoktur. İnsanlar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında araziye su yatakları, kanal başları ve bir miktar ekin karşılığında kiralyorlardı. Bazen bunun mahsulü helak olur, bunun ki selamette kalır; bazen diğerinin mahsulü helak olur, öbürünün ki selamette kalır. İnsanlar için bundan başka bir kira şekli yoktu. Bunun içindir ki bundan men edilmiştir. Fakat malum ve teminatlı bir şey olursa bunda bir beis yoktur.***

Mâziyânât, nehrin kenarında ve su yataklarında biten şeylerdir. Ekbâl'il Cedavil, küçük nehirlerin başlarıdır. Dolayısıyla bu iki hadis, arazinin kiralınmasında altın ve gümüşle muamelenin olmadığına delâlet etmektedir. Bu da var olan bir şey üzerinde icmânın olduğunu ortadan kaldırmaktadır. İcmâ-us Sahabe ancak bir delili ortaya çıkarmakta olup bir araya gelerek hakkında tartıştıkları ve üzerinde ittifak ettikleri onlara ait bir görüş değildir. Yani bir fiilin hükmünün şöyle şöyle olduğu üzerinde icmâ etmeleri, onların bu hükmü Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in ağızından işitmeleri veya onu yaptığını veya ona sukût ettiğini görmeleri demektir. Böylece delili rivayet etmeksizin hükmü haber vermişlerdir. Bu ise ancak var olan bir şey üzerinde olur. Çünkü şeriat, teorik varsayımlar üzerine değil ancak var olan fiilere ve gerçekleşmiş olaylar üzerine indirgenmek amacıyla şeriat kılınmıştır. Bundan dolayı icmâ-us Sahabe'nin var olan bir şey üzerinde olması kaçınılmazdır. Arazinin altın ve gümüş karşılığında kiralınması muamelesinin varlığı sahih hadislerin nasına binaen ortadan kalktığına göre Sahabe'nin bunun üzerindeki icmâsının varlığı da ortadan kalkmış olur. Aynı şekilde Ömer Radiyallahu Anh, minberde iken Müslümanların huzurunda şöyle demiştir: *مَنْ أَحْيَا مِنْ أَرْضٍ مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَلَيْسَ لِمُحْتَجِرِ حَقٌّ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِينَ* ***Her kim ölü bir araziye ihy ederse o onundur. Muhtecirin (taşla çevirenin) üç seneden sonra bir hakkı yoktur.*** [Ebû Yusuf Harac'ta Salim İbn-u Abdullah'dan zikretmiştir.] Böylece muhtecir için üç seneden sonra herhangi bir hakkın olması *حق* "bir hak" sözünden dolayı nefyedilmiştir. Çünkü nefi bağlamında gelen nekra genel olup her hakkın nefyini kapsar. Şayet muhtecirin araziye altın ve

İbn-u Abbas'a ait bir anlayış olup hadis değildir, o hâlde hüccet sayılmazlar ve bunlarla istidlalde bulunulmaz. Rasul'ün **“ve kiralamayı emretti”** şeklindeki Sabit'in hadisine gelince, Bu başka bir hadisle çelişmektedir ki o şudur: **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, arazinin kiralınmasını yasakladı.”**

[Muslim, Râfi kanalıyla tahrir etti.] Ve şu hadisle: **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, arazi karşılığında bir ücret veya pay alınmasını yasakladı.”** [Muslim, Cabir kanalıyla tahrir etti.]

“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, arazi karşılığında bir ücret veya pay alınmasını yasakladı.” [Muslim, Cabir kanalıyla tahrir etti.] **Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, “ve kiralamayı emretti”** kavli genel olup her kiralamayı kapsar. Keza **Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, “arazinin kiralınmasını”** kavli ile **“arazinin kiralınmasını”** kavlinin her ikisi de geneldir. Yani hem kiralamanın emredilmesi hem de kiralamanın yasaklanması genel olup bu ikisinin arasını cemetmek imkânsızdır. Çünkü her ikisi de geneldir. Zira biri genel diğeri özel veya biri bir yönden genel diğeri bir yönden özel ve diğeri başka bir yönden genel ve başka bir hadisin dışındaki yönden özel değildir ki ikisinin arasını cemetmek mümkün olsun. Bilakis hem emir hem de yasak geneldir. Bunun içindir ki tercihe başvurulur. Dolayısıyla yasaklama ile ilgili hadis tercih edilir ve emirle ilgili hadis reddedilir. Çünkü iki nas çatıştığında **Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın** şu kavlinde dolayı yasak emre tercih edilir: **“Şüpheli olanları bırak, şüpheli olmayanlara bak.”** [Tirmizi tahrir etti ve hasen sahih dedi.] Böylece bu hadislerle istidlalde bulunmaları düşer.

Arazinin kiralınmasını caiz görenler diyorlar ki: **“Arazinin kiralınmasının caiz olduğunun delili Ebû Davud'un rivayet ettiği şu hadistir: Bize Musedded, Bişru el-Ma'nâ Abdurrahman İbn-u İshak'tan o Ebî Ubeyde İbn-u Muhammed İbn-u Ammâr'dan o Velid İbn-u Ebî el-Velid'den o da Urve İbn-uz Zubeyr'in şöyle dediğini tahdis etti: Zeyd İbn-u Sabit dedi ki: Allah, Râfi İbn-u Hadic'e mağfiret etsin. Vallahi ben hadisi ondan daha iyi biliyorum. Aslında onun yanına iki adam geldi ve Ensar'dan Musedded dedi ki: Kavga etmelerinin ardından anlaştilar. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: **“Durumunuz buysa tarlaları kiraya vermeyin”****

Yani **“Zeyd İbn-u Sabit”,** bunu (arazinin kiralınmasını) Râfi'den daha iyi bildiğini ve aslında Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in iki kişinin kavga ettiğini işitince, **“Durumunuz buysa tarlaları kiraya vermeyin.”** şeklinde buyurduğunu demek is-

temiştir. Yine Buhari, Amr İbn-u Dinar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Tavus'a dedim ki: "Keşke muhaberayı terk etseydin. Zira onlar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in onu yasakladığını iddia ediyorlar." Tavus dedi ki: "Onların en iyi bileni -yani İbn-u Abbas- bana, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in onu yasaklamayıp ancak şöyle buyurduğunu haber verdi: *أَنْ يَمْنَحَ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهَا خَرَجًا مَعْلُومًا*" "Bir kimsenin kardeşine hibe etmesi onun için belli bir harac almasından daha hayırlıdır." Lügatta harac, arazinin kirası yani ücret almaktır. Dolayısıyla bu iki hadis, kiralamanın caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Bunun cevabı şöyledir: Zeyd'in hadisi araziyi kiralamanın caiz olduğuna delâlet etmez. Aksine hadisin mantuku, onun yasak olduğuna delâlet eder. Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, *إِنْ كَانَ هَذَا شَأْنَكُمْ* "**Durumunuz buysa**" kavlindeki şartın mefhumuna gelince, arazinin kiralanmasını mutlak olarak yasaklayan hadisler binaen geçersiz olduğu gibi yaygın olan bir şeyin öne çıktığı gibi ortaya çıkmasından dolayı da geçersizdir. Zira bu şekildeki kiralama muamelelerine genellikle anlaşmazlık ve kavga hâkimdi. Çünkü bazı araziler diğerlerinden daha verimli oluyordu. Bu, Allahu Teâlâ'nın şu kavlindeki şartın mefhumunun geçersiz olması gibidir: *وَلَا تُكْرَهُوا قَتِيلَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحَصُّنًا* "**İffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhuşa zorlamayın.**" [Nûr 33] Zira bu, yaygın olan bir şeyin öne çıktığı gibi ortaya çıkmıştır. Zira genellikle cariyelerini fuhuşa zorluyorlardı. Dolayısıyla bu mefhum yani şart mefhumu, yaygın olan bir şeyin öne çıkması gibi ortaya çıkmasından dolayı geçersiz olduğu gibi zınayı özelde değil genelde haram kılan naslara binaen de geçersizdir.

Amr İbn-u Dinar'dan rivayet edilen ikinci hadise gelince, "*Hibe etmek ve ücret almak caizdir fakat hibe etmek daha hayırlı ve daha evladır.*" demek değildir. Hadisin anlamı bu şekilde olmayıp bilakis ücret almayı haram kılmaktadır. Çünkü *يَمْنَحُ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ خَرَجًا* "...**Bir kimsenin kardeşine hibe etmesi onun için belli bir harac almasından daha hayırlıdır.**" cümlesi, talep ifade eden haber cümlesidir. Yani sanki o, şöyle demiştir: *امْنَحْ أَخَاكَ وَلَا تَأْخُذْ خَرَجًا* "*Kardeşine hibe et, harac alma.*" Dolayısıyla bu cümlede hibe etmeye yani karşılıksız vermeye ve harac yani ücret almayı yasaklamaya dair bir talep vardır. "Terkin talebi" şeklindeki bu yasaklamanın nasıl bir yasaklama olduğunu bilmek ise bir karineyi gerektirir. Diğer hadislerdeki karineler ise terkin talebinin kesin olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu karineler, ücret almayı mutlak olarak yasaklamaktadır.

SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavli: *مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيُزْرِعْهَا أَوْ فَلْيُزْرِعْهَا* "Kimin bir arazisi varsa ya onu eksin ya da kardeşi eksin. Araziyi üçte bir ve dörtte bir veya belli bir yiyecek karşılığında kiraya vermesin." [Ebû Davud tahrir etti.] Ve şu kavli gibi: *مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيُزْرِعْهَا أَوْ لِيَمْنَحْهَا، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ* "Her kimin bir arazisi varsa ya onu eksin ya da bağışlasın. Eğer bunu yapmazsa arazisini elinde tutsun." Yine Râfi'den şöyle rivayet edilmiştir: *عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ أَنَّهُ النَّبِيُّ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ* "Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, tarlanın kiraya verilmesini yasakladı." [Muttefekun aleyh] Cabir kanalıyla Sahih-i Muslim'de şöyle geçmiştir: *نَهَى رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يُؤَخَذَ لِلأَرْضِ أَجْرٌ* "Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, arazi karşılığında bir ücret veya pay alınmasını yasakladı." Rivayet edildiği üzere Abdullah İbn-u Ömer, Râfi İbn-u Hadic ile karşılaşmış ve ona bu meseleyi sorunca o, şöyle demiştir: *"Bedir'e tanıklık eden amcalarımdan ikisini şöyle derlerken işittim: رَسُولُ اللَّهِ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الأَرْضِ"* "Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, tarlanın kiraya verilmesini yasakladı." [Muslim tahrir etti.]

Arazinin kiralanmasını caiz görenler diyorlar ki: "Arazinin kiralanmasının caiz olduğunun delili, Şeyhayn'ın İbn-u Ömer'den şöyle dediğini rivayet etmeleridir: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَامِلَ أَهْلِ حَيِّبَرَ بِشَطْرٍ مَا يُخْرُجُ مِنْهَا مِنْ* "Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Hayber'den çıkan meyvenin veya ekinin yarısı karşılığında Hayber halkı ile muamele yaptı." [Muttefekun Aleyh] Yine Ebû Cafer, şöyle demiştir: *عَامِلَ أَهْلِ حَيِّبَرَ بِالشَّطْرِ، ثُمَّ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ، ثُمَّ أَهْلُهُمْ، إِلَى التَّيَوْمِ يُعْطُونَ التُّلْثَ وَالرُّبْعَ* "Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, ardından Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ardından onlardan sonra gelen selefleri, üçte bir ve dörtte birin verildiği güne kadar Hayber halkına yarı yarıya muamele etti." [İbn-u Kudame Muğni'de zikretti ve sahih meşhur dedi.] Buhari, İbn-u Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ عَامِلَ حَيِّبَرَ بِشَطْرٍ مَا يُخْرُجُ مِنْهَا مِنْ* "Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Hayber'den çıkan meyvenin veya ekinin yarısı karşılığında Hayber halkı ile muamele yaptı. Seksen vask hurma ve yirmi vask arpa olmak üzere hanımlarına yüz vask veriyordu. Derken Ömer, Hayberi taksim etti ve Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in hanımlarını, kendilerine su ve toprak ikta edilmesi ile aynı şekilde devam edilmesi arasında serbest bıraktı.

Onlardan kimisi toprağı kimisi de vaskı seçti. Aişe ise toprağı seçmişti.” İşte bu hadis, Hayber’in ekiminin bir parçası karşılığında kiraya vermenin caiz olduğuna, dolayısıyla mutlak olarak kiraya verilmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir.”

Bunun cevabı şöyledir: Hayber arazisi, su ile sulanan ağaçlık bir araziydi ve ağaçlar arasında ağaçların alanından daha az olan ekili boş bir arazi vardı. Nitekim bazı haberlerin lafızlarında geçenler bunu teyit etmektedir: *أَنَّ النَّبِيَّ عَامَلَ أَهْلَ حَيْبَرَ بِشَطْرٍ مَا يَخْرُجُ مِنَ النَّخْلِ وَالشَّجَرِ* **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, hurma ve ağaçlardan çıkanların yarısı karşılığında Hayber halkı ile muamele yaptı.”** [Darukutni İbn-u Ömer’den tahrir etti.] İbn-u Abbas’ın hadisinde ise şöyle geçmiştir: *أَرْضَهَا وَنَخْلَهَا* **“Arazisini ve hurmalarını...”** Buna göre Rasul’ün Hayber’i kiralarırken yaptığı şeyin vakıası, müsakadır müzâra’a değildir. Yani ağaçlık arazinin kiralınmasıdır, sadece arazinin kiralınması değil, bilakis ağaçlar ve ağaçlarla birlikte arazinin kiralınmasıdır. Bu ise müsakadır. Müsaka ise tartışmasız caizdir. Zira sürülüp sulanmaları şartıyla ağaçların belli miktarda meyve karşılığında kiralınması caizdir. Buna bağlı olarak içerisindeki arazi de kiralınmış olur. Ancak kiralamanın arazi adına değil de ağaçlar adına olması için arazinin ağaçlık kısmının ağaçsız kısmından daha fazla olması şarttır. İşte bu müsaka caizdir. Yasak olan, arazinin kiralınması olup, müsaka değildir. Nitekim Buhari’nin hadisine dikkatle bakıldığında arazinin ağaçlık olduğu, ağaçların boş araziden daha fazla olduğu, içerisinde ağaçları sulamak için su olduğu görülür. Bunun içindir ki müsakadır. Hadiste geçen şu kavline: *فَكَانَ يُعْطَى أَزْوَاجَهُ مِائَةَ وَسْقٍ، ثَمَانُونَ وَسْقًا تَمْرًا، وَعِشْرُونَ وَسْقًا* **“Seksan vask hurma ve yirmi vask arpa olmak üzere hanımlarına yüz vask veriyordu.”** Ve şu kavline bir bakınız: *أَنْ يَقْطَعَ لَهُنَّ مِنَ الْأَرْضِ وَالْمَاءِ* **“Kendilerine toprak ve su ikta edilmesi.”** Hayber arazisinin ağaçlık bir arazi olduğuna, kiralınmasının müsaka olduğuna, müzâra’a ve arazi kiralınması olmadığına delâlet etmektedir.

Binaenaleyh bu hadis, arazinin kiralınmasının caiz olduğuna dair delil olarak getirilmez. Bunun içindir ki bu hadisle istidlal ortadan kalkmış olur.

Böylece arazinin kiralınmasının haram olması, olabildiğince açık bir husustur. Böylece de bu maddenin delili en bariz istidlalle ortaya çıkmış olur.

Müsakaya gelince, ağaçların bir miktar meyve karşılığında veya

ağaçların araziden daha fazla olması şartıyla ağaçlarla birlikte arazinin bir miktar meyve ve ekin karşılığında kiralınmasıdır. Şeran müsakanın manasının bu olduğunun ve müsakanın caiz olduğunun delili, bu hususta varit olan hadislerdir. Zira Buhari, Ebî Hurayra *Radiyallahu Anh'dan* şöyle dediğini tahrir etmiştir: *قَالَتْ الْأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ: أفسم بئیننا وبتین إخواننا النخيل، قال: لا، فقألوا: تكفونا المونة ونشرکم فی التمرة، قالوا: سمعنا وأطعنا Ensar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e dedi ki: Hurmaları bizimle kardeşlerimiz arasında taksim et. Buyurdu ki: Hayır. Bunun üzerine dediler ki: Bostanlarda çalışmak bize yeter. Sizi de meyvelere ortak ederiz. Onlar da (Muhacirler) dedi ki: İştittik ve itaat ettik.*" Buhari, Nafi'den Abdullah İbn-u Ömer *Radiyallahu Anhumâ'nın* kendisine şunu haber verdiğini tahrir etti: *أَنَّ النَّبِيَّ عَامِلَ حَبِيبٍ بِشَطْرٍ مَا يَحْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زُرْعٍ، فَكَانَ يُعْطِي أَرْوَاحَهُ مِائَةَ وَسَقٍ ثَمَانُونَ وَسَقٍ ثَمَرٍ وَعِشْرُونَ وَسَقٍ شَعِيرٍ، فَفَسَمَ عُمَرُ حَبِيبٍ، فَحَبِيرَ أَرْوَاحِ النَّبِيِّ أَنْ يُقَطِّعَ لَهُنَّ مِنَ الْمَاءِ وَالْأَرْضِ أَوْ يُمِضِّيَ لَهُنَّ؟ فَمِنْهُنَّ مَنْ اخْتَارَ الْأَرْضَ، وَمِنْهُنَّ مَنْ اخْتَارَ الْوَسْقَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ اخْتَارَتْ الْأَرْضَ "Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hayber'den çıkan meyvenin veya ekinin yarısı karşılığında Hayber halkı ile muamele yaptı. Seksen vask hurma ve yirmi vask arpa olmak üzere hanımlarına yüz vask veriyordu. Derken Ömer, Hayber'i taksim etti ve Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in hanımlarını, kendilerine su ve toprak ikta edilmesi ile aynı şekilde devam edilmesi arasında serbest bıraktı. Onlardan kimisi toprağı kimisi de vaskı seçti. Aişe ise toprağı seçmişti.*" Muslim, Ebû Davud ve Nesâi şunu tahrir ettiler: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ دَفَعَ إِلَى يَهُودِ حَبِيبٍ نَخْلَ حَبِيبٍ وَأَرْضَهَا عَلَى أَنْ يَعْتَمِلُوهَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ، وَلِرَسُولِ اللَّهِ شَطْرُ ثَمَرِهَا "Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hayber hurmalarını ve arazisini, kendi mallarıyla işletmeleri ve meyvesinin yarısı kendisine ait olması karşılığında Hayber Yahudilerine verdi.*" Ahmed ve İbn-u Mâce, İbn-u Abbas'tan şunu tahrir ettiler: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ دَفَعَ حَبِيبَ أَرْضَهَا وَنَخْلَهَا مُقَاسَمَةً عَلَى النَّصْفِ "Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, yarı yarıya paylaşmak üzere Hayber'in arazisini ve hurmalarını Hayber (Yahudilerine) verdi.*" İşte bu hadisler müsakanın, Ebî Hurayra'nın hadisinde geçen Ensar'ın fiilinden ortaya çıktığı üzere bir miktar meyve karşılığında sadece ağaçların kiralınması olduğuna delâlet etmektedir. Yine onun yani müsakanın, ağaçların meyvelerinden bir miktarı ve arazinin ekimi karşılığında ağaçlarla birlikte arazinin de kiralınması olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim bu, Nafi'nin Abdullah İbn-u Ömer'den rivayet ettiği şu hadiste: *عَامِلَ حَبِيبٍ بِشَطْرٍ مَا يَحْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زُرْعٍ "Çıkan meyvenin veya*

ekininin yarısı karşılığında Hayber halkı ile muamele yaptı.” Muslim, Ebî Davud ve Nesâî'nin tahrir ettikleri şu hadiste: **نَخْلٌ حَيْبَرٌ وَأَرْضُهَا** “**Hayber hurmalarını ve arazisini.**” Ve İbn-u Abbas'ın şu hadisinde açıkça görülmektedir: **أَرْضُهَا وَنَخْلُهَا** “**Hayber arazisini ve hurmalarını...**” Dolayısıyla bu hadisler, kiralamanın ya sadece ağaçlar ya da ağaçlarla birlikte arazi için olacağına delâlet ettiği gibi arazinin ağaçlardan daha az olması gerektiğine de delâlet etmektedir. Nitekim bu, Nafi'nin İbn-u Ömer'den rivayet ettiği şu hadiste açıkça görülmektedir: **مِائَةٌ وَسَقٌّ ثَمَانُونَ وَسَقٌّ تَمْرٍ وَعِشْرُونَ وَسَقٌّ شَعِيرٍ** “**Seksen vask hurma ve yirmi vask arpa olmak üzere hanımlarına yüz vask.**” Böylece müsakanın vakiasının ne olduğu ortaya çıkmış olmaktadır ki müsaka, bir miktar meyve karşılığında ağaçların veya ağaçların araziden daha fazla olması şartıyla bir miktar meyve ve bir miktar ekin karşılığında ağaçların ve arazinin kiralınmasıdır. Ayrıca bu hadisler, bu müsakanın caiz olduğuna dair bir delildir.

Madde-136: Arazi mülkiyeti olan herkes o araziyi işletmeye zorlanır. Beyt-ul Mâl'den, muhtaç olanlara arazisini işletmesini mümkün kılacak kadar yardım verilir. Arazi, üç sene işletmesizin ihmal edenden alınıp başkasına verilir.

Bu maddenin delili; Ebû Yusuf'un Hırac'ta Salim İbn-u Abdullah'tan tahrir ettiği Ömer İbn-u Hattab'ın minberde söylediği şu sözdür: **من أحيا أرضاً ميتة فهي له، وليس لمحتجر حق بعد ثلاث سنين** “**Her kim ölü bir araziyi ihya ederse o, onundur. Muhtecirin (taşla çevirenin) üç seneden sonra bir hakkı yoktur.**” Ömer bunu, Sahabe'nin gözü ve kulağı önünde söylemiş, bununla amel etmiş ve onlar da Ömer'e karşı çıkmamıştır. Dolayısıyla bu bir icmâdır. Ömer'in bu sözü, bir kimse mevat araziyi ihya eder veya üzerine taş koyar yani elini üzerine koyarsa ona sahip olacağı hususunda açıktır. Ancak peş peşe üç sene boyunca onu işletmezse bu arazi ondan alınır. Gerek arazinin mülkiyeti gerekse üç sene ihmal ettiğinde arazinin alınması bakımından bu hususta ihya eden kimse ile taşla çeviren aynıdır. Şöyle denilmez: **“Nas, mülkiyeti فمن أحيا” Her kim ihya ederse...**” ifadesindeki ihya eden kimse ile sınırlandırırken arazinin alınmasını ise **وليس لمحتجر** “**Muhtecir için yoktur.**” ifadesindeki muhtecir ile sınırlandırmıştır. Yani mülkiyet ihya eden kimseye aiten ihmal edildiğinde arazinin alınması ihya eden kimse olmaksızın muhtecire ait demektir.” Böyle denilmez.

Çünkü bu, icaz-ı hazf [icaz-ı Hazf: Manaya zarar gelmemesi şartı ile lafzi veya akli karine delâleti ile cümleyi tamamlayanlardan birinin hazfidır] babına girer. Dolayısıyla muhtecir mülkiyete dâhil edilirken ihya eden kimse de arazinin alınmasına dâhil edilir. Sanki Ömer *RadiyAllahu Anh* şöyle demiştir: “*Kim ölü bir araziyi ihya ederse o arazi onundur. Üç seneden sonra onun bir hakkı yoktur. Kim ölü bir araziyi ihticar ederse o arazi onundur. Üç seneden sonra muhtecirin bir hakkı yoktur.*”

Ömer’in bu sözü, bir kimsenin ihya ederek veya taşla çevirerek yani elini üzerine koyarak sahip olduğu mevat araziyi üç sene ihmal ettiğinde ondan alınacağını ifade etmektedir. İhya etme, taşla çevirme ve mevat arazinin dışında, hatta ikta edilmiş mamur araziler hakkında varit olan başka naslar da vardır. Mesela Yahya İbn-u Adem, Amr İbn-u Şuayb kanalıyla onun şöyle dediğini tahrir etmiştir: *أَقْطَعَ رَسُولُ اللَّهِ تَأْسَا مِنْ مَرْبِئَةٍ أَوْ جُهَيْنَةَ أَرْضًا فَعَطَّلُوها، فَجَاءَ قَوْمٌ فَأَحْبَرُها، فَقَالَ عُمَرُ: “Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Müzeyne veya Cüheyne’den olan bazı insanlara arazi ikta etti. Onlar da onu atıl bırakınca bir kavim geldi ve onu ihya ettiler. Bunun üzerine Ömer dedi ki: Eğer Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem tarafından değil de benim veya Ebî Bekir tarafından ikta edilmiş olsaydı onu (ilk sahiplerine) geri verirdim.”*

Bununla kastedilen şudur ki bu olayın üzerinden üç seneden fazla bir zaman geçmiştir. Yani Ebî Bekir veya Ömer tarafından ikta edilmiş olsaydı bunun üzerinden üç sene geçmemiş olacaktı. Şayet böyle olmuş olsaydı Ömer onu, kendilerine ikta edilen kimselere geri verirdi. Ancak ikta, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem tarafından yapılmış ve bunun üzerinden üç seneden fazla bir zaman geçmiştir. Dolayısıyla onun geri verilmesi imkânsızdır. Bilakis Ömer onun ihya eden kimselere ait olduğuna karar vermiştir. Görüldüğü üzere bu olay, Ömer’in velâyetinin üzerinden bir yıl ya da daha fazla bir zaman geçmesinden sonra olmuştur. Ebî Bekir’in Hilâfeti iki yıl olduğuna göre onun atıl bırakılmasının üzerinden üç ya da daha fazla bir zaman geçmiş olmaktadır. Bunun içindir ki Ömer, onu geri vermemiştir. Görüldüğü üzere bu olay, mevat arazinin ihya edilmesi veya taşla çevrilmesi hakkında olmayıp arazinin ikta edilmesi hakkındadır.

Aynı şekilde Ebû Ubeyd, Emval’de Bilal İbn-u el-Haris el-Meznî’den şu hadisi tahrir etmiştir: *أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَقْطَعَهُ الْعَقِيقَ أَجْمَعِ، قَالَ: قَلْنَا: كَانَ زَمَانٌ عُمَرُ قَالَ لِبِلَالٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يُقْطِعْكَ لِتُحْجِرَهُ عَلَى النَّاسِ، إِنَّمَا أَقْطَعَكَ لِتَعْمَلَ،*

Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Bilal'e Akik (denilen yerin) tamamını ikta etti. Ömer, kendi döneminde Bilal'e dedi ki: Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem sana, onu insanlardan engelleyesin diye değil işletesin diye ikta etti. Ondan imar edebileceğin kadarını al geri kalanını iade et." Bu hadisten görüldüğü üzere Ömer'in anladığı ve kendisiyle amel ettiği üzere işletmeye güç yetirilememesi nedeniyle arazinin ihmal edilmesi, araziyi ondan almanın sebebidir. Arazinin alınması için gerekli olan ihmal müddeti, Ömer'in yukarıda geçen sözünde olduğu gibi üç sene ile sınırlandırılmıştır.

Şöyle denilmez: *"Bu, ikta edilmiş arazi hakkındadır."* Çünkü mevzu, bir soru ve meydana gelmiş bir olay değil ki nas ona özel olsun. Bilakis nas, geneldir. Dolayısıyla mülk edinilmiş her arazi için genel olur. Zira ihmal edildiğinde arazinin alınmasının sebebi, ikta edilmiş olması değildir. Bilakis ihmal edilmiş olmasıdır. Nitekim Ömer *RadiyAllahu Anh'*in şu sözü bunu teyit etmektedir: *من عطل أرضاً ثلاث سنين لم يعمرها فجاء غيره فعمرها فهي له* "Her kim bir araziyi imar etmeden üç sene atıl bırakır ve bir başkası gelir onu imar ederse o arazi onun olur." [Yahya İbn-u Adem Harac'ta ve İbn-u Zencevîh Emval'de Amr İbn-u Şuayb'ten tahrir ettiler.] Ömer'in hadisteki *أرضاً "bir araziyi"* sözü, mutlak bir lafız olup ister ihya edilerek ve taşla çevrilerek mülk edinilmiş mevat arazi olsun isterse ikta, miras, satın alma veya hibe yoluyla mülk edinilmiş mamur arazi olsun mülk edinilmiş her araziyi kapsar... Dolayısıyla hüküm bunlara intibak eder ve üç sene ihmal edildiğinde alınır.

İşte tüm bunlar, ister ihya etmek ister taşla çevirmek ister ikta etmek ister satın almak yoluyla olsun bir kimse sahip olduğu araziyi peş peşe üç sene işletmediğinde ondan alınacağına delâlet etmektedir. Yine Ömer'in Amr İbn-u Şuayb olayındaki, *من عطل أرضاً "Her kim bir araziyi atıl bırakırsa."* sözündeki ve Bilal olayındaki fiili de buna delâlet etmektedir. Araziyi sahibinden karşılıksız olarak zorla almasından ve alan kişi de bizzat Halife olmasından dolayı bu, karşı çıkılacak işlerden olmasına rağmen Sahabe'den hiçbirinin ona karşı çıktığı işitilmemiştir. Dolayısıyla bu, Sahabe'nin bir icmâsıdır. Çünkü sükûtî icmâ, Sahabelerden birinin onların gözü önünde karşı çıkılacak fiillerden bir fiili işlemesi ve ona hiçbir kimsenin karşı çıkmamasıdır. Dolayısıyla bu, bir kimse mevat veya mamur araziye sahip olur ve onu peş peşe üç sene ihmal ederse devletin bu araziyi karşılıksız olarak ondan zorla alabileceğine dair şer'î bir delildir.

Bundan da ortaya çıkmaktadır ki bu hüküm, ister ihya ister ikta ister miras ister satın alma isterse benzeri yollarla mülk edinilmiş olsun, her araziyi kapsar. Dolayısıyla devlet, üç sene atıl bırakılan her araziyi karşılıksız olarak sahibinden zorla alabilir.

Üç senenin peş peşe olmasına gelince, bu nastan anlaşılmaktadır. Zira nas, arazinin alınması ve atıl bırakılmasında üçe odaklanmıştır. Zira Ömer, demiştir ki: *“Her kim bir araziyi üç sene atıl bırakırsa...”* Dolayısıyla atıl bırakılma, üçe odaklanmıştır. Bundan da üç senenin peş peşe olduğu anlaşılır. Nitekim bu, Ömer’in şu sözü ile açık bir şekilde vurgulanmıştır: *وَأَلَيْسَ لِمُحْتَجِرِ حَقٌّ بَعْدَ ثَلَاثٍ* *“Muhtecir için üç seneden sonra bir hak yoktur.”* Dolayısıyla hakkın nefyini, *بَعْدَ ثَلَاثٍ* *“üç seneden sonra”* ifadesine odaklanmıştır. Zira *“üç seneden sonra”* ifadesi, kesik kesik değil de ancak silsile şeklinde peş peşe olması hâlinde kullanılır.

Çifçilere Beyt-ul Mâl’den arazilerini ekmelerine imkân verecek şekilde yardım yapılmasına gelince, bunun delili, Ömer’in Irak’ta yaptıklarıdır. Zira Irak fethedildiğinde ganimetlerden olduğu hâlde savaşçılara taksim etmeyerek araziyi henüz Müslüman olmamalarına rağmen sahiplerinin elinde bırakmış ve araziye sahip oldukları sürece Beyt-ul Mâl’den bir şey almayı hak eden kimselerden olmamaları vasfıyla fakirler kapsamına girmemelerine rağmen çifçilere, arazilerini ekmelerini sağlayacak şekilde Beyt-ul Mâl’den mal vermiştir. Dolayısıyla bu iki husus, ilk planda ganimetler ve Beyt-ul Mâl ile ilgili hükümlerle çelişmesinden dolayı karşı çıkılacak hususlardandır. Birinci hususa gelince, ganimet olarak alınan arazinin sahiplerinin elinde bırakılması ve savaşçılara taksim edilmemesidir. Sahabe içerisinde Ömer’e karşı çıkanların olması ve Ömer ile onlar arasında bu hususta tartışmanın yaşanmasıdır. İkinci hususa gelince, Irak’taki çifçilere arazilerini ekmeleri için Beyt-ul Mâl’den mal verilmesi ve bu hususta Ömer’e hiçbir kimsenin karşı çıkmamasıdır. Dolayısıyla bu, çifçilere Beyt-ul Mâl’den arazilerini ekmelerine imkân verecek şekilde mal verilmesi üzerinde sükûtî bir icmâ olmuştur. İşte tüm bunlar, bu maddenin delilleridir.

Madde-137: Kamu Mülkiyeti şu üç şeyde tahakkuk eder:

a- Şehir meydanları gibi toplumun yararlandığı her yer

b- Petrol yatakları gibi zengin maden kaynakları

c- Nehirler gibi tabiatı gereği fertlerin sahiplenmesi mümkün olmayan şeyler

Bu maddenin delili; 129. maddenin delilidir. Bu maddenin (c) fıkrasının delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in insanların kamu yollarının mülkiyetine ortak olduğunu ikrar etmesi ve şu kavlidir: *“Mina, geçip giden herkesin konak yeridir.”* [Tirmizi, Aişe RadiyAllahu Anhâ kanalıyla tahrir edip hasen sahih dedi ve İbn-u Hazîme Sahih'inde tahrir etti.] Yani Hicaz'da bilinen bir mekân olan Mina'nın, tüm insanların mülkü olması demektir. Dolayısıyla her kim bir yere daha önce gelir ve orada konaklarsa orası onun olur.

(b) fıkrasına gelince, bunun delili, Amr İbn-u Yahya İbn-u Kays el-Mazini'den o da babasından o da Ebyad İbn-u Hammal'dan şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: *استَفْطَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ مَعْدِنَ الْمَلْحِ بِمَارَبَ فَأَقْطَعَنِيهِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهُ بِمَنْزِلَةِ الْمَاءِ الْعَدِّ -يعني أنه لا ينقطع- فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: فَلَا إِذْنَ **Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'den Ma'rab'taki tuz madenini ikta etmesini istedim, O da onu bana ikta etti. Bunun üzerine denildi ki: Ya RasulAllah! O, bitmez tükenmez -yani kesilmez- bir su mesa-besindedir. Bunun üzerine Rasulallah buyurdu ki: “O zaman olmaz.”*** [Nesâi tahrir etti.] Bitmez tükenmez su, kesilmeyen şeydir. Yani kesilmemesinden dolayı tuz madenini suya benzetmiştir. Burada kastedilen şey tuz değildir. Bilakis burada kastedilen şey, onun kesilmez olduğunu öğrenince tuz olduğunu bilmesine ve ilk etapta ikta etmesine rağmen Rasulallah'ın onu men etmesi deliline binaen madendir. Dolayısıyla onu men etmesi, kesilmeyen bir maden olmasından dolayıdır. Nitekim Ebû Ubeyd, şöyle demiştir: *فَلَمَّا تَبَيَّنَ لِلنَّبِيِّ أَنَّهُ مَاءٌ عَدٌّ أَرْتَجَعَهُ مِنْهُ، لِأَنَّ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ فِي الْكَلِّ وَالنَّارِ وَالْمَاءِ أَنَّ النَّاسَ جَمِيعاً فِيهِ شُرَكَاءُ، فَكَّرَ أَنْ يَجْعَلَهُ لِرَجُلٍ يَحْوِزُهُ دُونَ سِوَاهُ* **“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, onun bitmez tükenmez bir su olduğunu görünce onu ondan geri aldı. Çünkü tüm insanların mera, su ve ateşte ortak olması Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in bir Sünneti'dir. Dolayısıyla tek başına sahiplenmesi için onu bir adama ait kılmayı istemedi.”** Buna göre kesilmeyen yani az bir miktarla sınırlı olmayan her maden kamu mülkiyetindedir. Fakat az bir miktarla sınırlı olursa hadisin deliline binaen kamu mülkiyeti olmaz.

(a) fıkrasına gelince, bunun delili, Ebû Harâş kanalıyla Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ashabından olan bir adamdan rivayet edilen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: *المُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ: الْمَاءِ*

وَالْكَأْبِ وَالنَّارِ” **“Müslümanlar şu üç şeyde ortaklardır: Su, mera ve ateş.”**

[Ahmed tahrir etti.] Ve şu kavlidir: **“Şu üç şeyden men edilmez: Su, mera ve ateş.”** [İbn-u Mâce, Ebî Hurayra kanalyıla tahrir etti.] Bunların men edilmemesi toplumun yararlandığı şeylerden olmasından dolayıdır ve bu hadis bununla illetlidir. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Taif ve Hayber’deki suların fertler tarafından mülk edinmesine izin vermiş ve onlar da ekinleri ile bostanlarını sulamak için bunları bilfiil tek başlarına mülk edinmişlerdir. Şayet sudaki ortaklık aslen mutlak olmuş olsaydı fertlerin bu suları mülk edinmesine izin vermezdi. Dolayısıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinde: ... **“Müslümanlar şu üç şeyde ortaklardır: Su...”**, şu kavlinde: ... **“Şu üç şeyden men edilmez: Su...”** ve fertlerin suyu mülk edinmesine izin vermesinden su, mera ve ateşe ortak olmanın illetinin bunların toplumun yararlandığı ve vazgeçemeyeceği şeylerden olmasının olduğu istinbat edilir. Dolayısıyla da şehir meydanları, odunluk ormanları ve hayvan otlakları gibi kendisinde toplumun yararlanacağı şeylerden olduğunun tahakkuk ettiği her şey, kamu mülkiyeti olur. Kamu mülkiyetinin delilleri işte bunlardır. Sadece bu üçünün kamu mülkiyeti olmasının deliline gelince, bunun delili, istikradır. Zira kamu mülkiyetine delâlet eden delillerin istikra edilmesi sonucunda bunların bu üç türle sınırlı olduğu görülmüştür. Böylece bu maddenin delili ortaya çıkmış olur.

Madde-138: Fabrika esas itibariyle ferdî mülklere aittir. Ancak fabrika, ürettiği maddenin hükmünü alır. Eğer madde ferdî mülklerden ise o fabrika ferdî bir mülk olur, tekstil fabrikaları gibi. Eğer madde kamu mülklerinden ise o fabrika kamu mülkü olur, demir-çelik fabrikaları gibi.

Bu madde iki şıktan ibarettir: Birincisi: Aslen fabrikalar ferdî mülklere aittir. İkincisi: Fabrika, ürettiği maddenin hükmünü alır. Birinci şıkkın gelince, bunun delili şu hadistir: **“Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir yüzük yaptırdı.”** [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer’den tahrir etti.] Ve şu hadistir: **“*SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir minber yaptırdı.”** [Buhari, Sehl İbn-u Sa’d es-Saidî’den tahrir etti.] Bu işleri fabrikaya sahip olanlara yaptırmaları ferdî mülkiyeti ifade eder. Nite-

kim insanlar, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in döneminde bir şeyler üretiyorlar ve o da onlara sükût ediyordu. Hatta onların arasında cahiliyede kılıç sanatkârı olan ve Müslüman olduktan sonra buna devam eden Habbab *RadiyAllahu Anh* gibi silah üreten kimseler dahi vardı. Nitekim İbn-u Hişam'ın *Sîreti*'nde geçtiği üzere kendisinden kılıç satın aldığı sırada Âs İbn-u Vâil es-Sehmî ile yaşadığı bir kıssası vardır. Habbab, bedelini almak için Âs'a geldiğinde alay ederek ona şöyle demiştir: "*Sana Cennet'te öderim...*" Bu da ister silah ister maden ister marangoz isterse benzeri fabrikalar olsun, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fabrikaların ferdî mülkiyetini ikrar ettiğine delâlet etmektedir. Fabrikaların mülk edinilmesini yasaklayan herhangi bir rivayet ve fabrikaların kamu mülkiyeti olduğuna dair herhangi bir nas varit olmadığı gibi fabrikaların devlet mülkiyeti olduğuna dair de herhangi bir nas varit olmamıştır. Dolayısıyla fabrikaların ferdî mülkiyete dâhil olduğuna dair delil genel olarak kalır.

Bunlar birinci şıkkın delilleridir. İkinci şıkka gelince, bunun delili şu kaidedir: [إن المصنع يأخذ حكم ما ينتج] "**Fabrika, ürettiği şeylerin hükmünü alır.**" Bu kaide, hadis-i şeriften istinbat edilmiştir. Zira rivayet edildiği üzere Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: *لَعَنَ اللَّهُ شَارِبَ الْخَمْرِ وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا* "**Allah, içkiyi içene, sıkana ve sıkıtırana lanet etti.**" Bu hadis, Ebû Davud'un, İbnu Ömer kanalıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den rivayet ettiği ve İbn-us Seken'in sahihlediği hadisın bir parçasıdır. Hadisin tamamı ise şöyledir: *لَعَنَ اللَّهُ الْخَمْرَ وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ* "**Allah içkiye, onu içene, onu sunana, onu satana, sattırana, sıkana, sıkıtırana, taşıyana, taşıttırana lanet etti.**" İçkinin sıkılmasının yasaklanması, sıkmanın yasaklanması demek değildir. Bilakis içkiyi sıkmanın yasaklanmasıdır. Dolayısıyla sıkmak haram değildir. Sadece içkiyi sıkmak haramdır. Dolayısıyla sıkmak ve sıkırtmak içkinin haram olmasından dolayı haram kılınmıştır. Dolayısıyla da sıkılan bir şeyin hükmünü almışlardır. Yasaklama sıkmaya yani sıkma sanatına odaklanmıştır. Dolayısıyla sıkma aletine odaklanmış olmaktadır. Dolayısıyla sanat üretilen şeyin, fabrika da ürettiği şeyin hükmünü alır. Bu da fabrikanın, ürettiği şeyin hükmünü alacağına dair bir delildir. Yani bu kadidenin delilidir. Dolayısıyla bir fabrikanın haram kılınması ürettiği ürünlerin haram olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu hadis, fabrikaların kamu mülkiyeti olduğuna

dair bir delil değil bilakis sadece fabrikanın ürettiği maddenin hükümünü alacağına dair bir delilidir. İşte bu, ikinci şıkkın delilidir. Yani hadisten istinbat edilen kaide, ikinci şıkkın delilidir.

İşte fabrikalara bu esas üzere bakılmalıdır. Eğer içerisinde üretilen maddeler kamu mülkiyetine dâhil olan maddelerden değilse bu fabrika, dokuma fabrikası gibi ferdî mülkiyet olur. Çünkü Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, ferdî mülkiyete dâhil olmalarından dolayı kılıç, elbise ve ayakkabı sanatını ikrar etmiştir. Eğer fabrika, petrol ve demir üretim fabrikaları gibi genel mülkiyete dâhil olan maddeleri üretme amaçlı olursa kamu mülkiyeti olup ferdî mülkiyete dâhil olmaz. Çünkü Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, içki fabrikalarını yasakladığında o fabrikaya ürettiği maddenin hükümünü vermiştir. İşte bu maddenin delili budur.

Madde-139: Devletin, ferdî mülkiyeti kamu mülkiyetine dönüştürmesi caiz değildir. Çünkü kamu mülkiyeti, devletin görüşüne bağlı değil malın tabiatında ve niteliğinde sabittir.

Bu maddenin delili; Ebî Bekre kanalıyla rivayet edilen ve muttefekun aleyh olan Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu hadisidir: *إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا...* **“Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız, tıpkı şu şehrinizde bu ayınızda şu gününüzün haram olması gibi birbirinize haramdır.”** Bu, genel bir hitap olup her insanı kapsar. Dolayısıyla Müslüman ya da gayrimüslim olsun meşru bir sebep olmadıkça insanlardan herhangi bir ferdin malını almak haramdır. Dolayısıyla da devletin şer’î bir sebep olmadan herhangi bir ferdin malını alması haramdır. Bunun içindir ki devletin, herhangi bir ferdin malını alması ve onu maslahat gerekçesiyle devlet mülkiyetine veya Ümmet’in maslahatı olduğu gerekçesiyle kamu mülkiyetine dönüştürmesi haramdır. Çünkü hadis, bunu haram kılmıştır. Zira maslahat, bunu helale dönüştürmez. Zira bunu helalleştirmek şer’î bir delili gerektirir. Şöyle denilmez: *“İşleri gözetme hakkına sahip olmasından dolayı Müslümanların maslahatlarını gözetmek amacıyla İmam’ın bunu yapmaya hakkı vardır.”* Böyle denilmez: Çünkü işleri gözetmek, insanların maslahatlarını şer’î hükümlere göre yerine getirmektir. Yoksa insanların maslahatlarını Halife’nin görüşüne göre yerine getirmek değil-

dir. Zira Allah'ın haram kıldığı bir şeyi Halife'nin helal kılmaya kesinlikle hakkı yoktur. Eğer bunu yaparsa onun bu fiili, yargılanmasını gerektiren bir mazlime olur ve mal, sahibine iade edilir. Buna göre kamulaştırma denilen şey hiçbir şekilde şeriattan değildir. Çünkü malın tabiatı ve niteliğinde kamu mülkiyeti varsa devletin onu kamu mülkiyetine dönüştürmesi farzdır ve bu hususta muhayyer değildir. Onu kamulaştırdım diye bir şey olmaz. Ancak malın tabiatı ve niteliği kamu mülkiyeti ise devletin onu ferdî mülkiyete dönüştürmesi haramdır. Fakat malın tabiatı ve niteliğinde kamu mülkiyeti değil de ferdî mülkiyet varsa devletin onu kamulaştırması haramdır. Bunu yapması durumunda yargılanır ve mal, sahibine iade edilir. Zira Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, tuz arazisini iktâ ettikten sonra onun tükenmez bir maden olduğu ortaya çıkınca onu Ebyad İbn-u Hammal'dan geri almıştır.

Madde-140: Ümmet'in fertlerinden her ferdin, kamu mülkiyetine giren her şeyden faydalanma hakkı vardır. Devletin tebaadan kayırdığı bir kimseye kamu mülklerini mülkiyet edinme veya kullanma izni vermesi caiz değildir.

Maddede geçen Ümmet'ten maksat, Dâr-ul İslâm'daki tebaadır. Yani Müslümanlardan ya da zimmilerden olsun devlet tâbiyetini taşıyan herkestir. Devlet, tâbi oldukları İslâm hükümlerine göre temel ihtiyaçlarını temin ederek onları daimî bir gözetimle gözetmelidir. Tebaanın fertlerinden her bir ferdin kamu mülkiyeti olan şeylerden faydalanma hakkına sahip olması bu gözetimin bir parçasıdır. Zimmiler ve Müslümanlar, kamu mülkiyeti kurumlarından faydalanma hakkı hususunda eşittirler.

Şöyle denilmez: *“المُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ”* **Müslümanlar şu üç şeyde ortaktırlar...** hadisi, kamu mülkiyetinin sadece Müslümanlara ait olması demektir. Bilakis hem bu hadis hem de *“النَّاسُ شُرَكَاءُ”* **İnsanlar... ortaktırlar** hadisi, Muslim'in tahrir ettiği Burayde hadisi ile tahsis edilmiştir. Zira onda şöyle geçmiştir: *تَمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ* **Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) Dâr-ul Muhacirun'a (Dâr-ul İslâm'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde muhacirlerin lehine olan onların da lehine**

olur, muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur.” Muhacirlerin dârı ise Dâr-ul İslâm demektir. Dolayısıyla tebaalık hakkını Dâr-ul İslâm’a ayrılan yani Dâr-ul İslâm tâbiyeti taşıyan kimselere hasreden bir nastır. Dolayısıyla tebaalık hakkı dünyadaki tüm Müslümanları değil sadece Dâr-ul İslâm’da olanları kapsar. Aynı şekilde Dâr-ul İslâm’da yaşayan ve devlet tâbiyetini taşıyan gayrimüslimler bundan istisna edilmez. Çünkü Burayde hadisi, tebaalık hakkından faydalanmayı Dâr-ul İslâm’a geçme şartına bağlamıştır. Binaenaleyh bu madde, gerek Müslüman gerekse zimmi olsun Dâr-ul İslâm’da yaşayan ve onun tâbiyetini taşıyan herkese intibak eder.

Dâr-ul İslâm’da tebaanın üzerine olduğu şey işte budur. Dolayısıyla tebaa, kamu mülkiyetinden faydalanır ve Müslüman ya da zimmet ehlinen olsun tebaadan hiçbir kimse bundan men edilmez.

Tebaadan Müslüman olanların kamu mülkiyetinden faydalanmasına gelince, bu, açık bir husustur.

Zimmet ehli açısından olana gelince, bu hususta birçok nas varit olmakla birlikte Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ve Hulefâ-i Râşidîn döneminde de birçok vakıa varit olmuştur. Bunların hepsi şunlara delâlet eder:

-Zimmiler, pazarlarda dolaşıyorlar, alıyorlar ve satıyorlardı. Pazarlar ise kamu mülkiyetindedir. Nitekim Ahmed, Ka’b İbn-u Malik’ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: “...Pazarda dolaşırken Nasranî bir adam, satacağı yiyeceklerle çıka geldi ve şöyle diyordu: Bana Ka’b İbn-u Malik’i kim gösterebilir?...” Bu da hem Müslümanların hem de zimmet ehlinin, ihtiyaçları için pazarlara uğradıklarına delâlet etmektedir.

-Zimmiler, su, ateş ve meradan faydalanıyorlardı. Nitekim İbn-u Mâce, Ebî Hurayra’dan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *ثَلَاثٌ لَا يُفْتَنَنَّ: الْمَاءُ وَالْكَأُ وَالنَّارُ* “**Şu üç şeyden men edilmez: Su, mera ve ateş.**” Yine Sahabe, Şam Nasranîlerinin Müslümanlarla birlikte Şam nehirlerinden içebilecekleri üzerinde icmâ etmiştir. Irak ve Bahreyn’de mecusilik üzerine kalanlar da böyleydi. Aynı şekilde Mısır’daki Kıptiler, Nil nehrinden içiyor ve sulama yapıyorlardı. Hepsisi de odunluk ormanlardan odun yapıyor, ana nehirlerden ekinlerini suluyor ve tebaaya ait genel yerlerde hayvanlarını güdüyorlardı. Bugün de onlar, petrolden, petrol türevlerinden ve elektrikten faydalanma hakkına sahiptirler. Çünkü bunların her ikisi

de hadiste geçen ateştedir.

-Mevat arazileri ihya etme hakkına sahiptirler. Çünkü Ahmed ve Tirmizi, Cabir kanalıyla *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şöyle buyurduğunu tahric etmişlerdir: **"Her kim ölü bir araziyi ihya ederse o onundur."** Buhari, Aişe *RadiyAllahu Anhâ*'dan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Her kim bir kimseye ait olmayan bir araziyi imar ederse o, onudur."** Ebû Davud et-Tayâlsî, Aişe *RadiyAllahu Anhâ*'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Kullar, Allah'ın kuludur. Belde, Allah'ın beldesidir. Her kim mevat araziden bir şeyi ihya ederse o, onundur. Zalimin teri için bir hak yoktur."**

Bu delillerin hepsi, Müslüman ya da gayrimüslim olsun tebaanın tüm fertlerini kapsayan birer genel delildir.

-Aynı şekilde Müslümanıyla ve zimmet ehliyle tebaanın hepsi, kara, deniz ve hava ulaşım yollarını kullanma hakkına da sahiptir. Kara ulaşımına gelince, zimmet ehli, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* zamanında kara ulaşımını kullanıyorlardı. Nitekim Tirmizi, Aişe'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: **"Kān علی رسول الله ثوبان قطريان غليظان، فكان إذا قعد فعرق ثقلا عليه، فقدم بز من الشام لفلان اليهودي، فقلت: لئو بعثت إليه فاشتريت منه... ثوبين إلى الميسرة..."** **"Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in üzerinde kalin ve sert iki elbise vardı. Oturduğunda üzerinden ağır bir ter boşanırdı. Derken Şam'dan falan Yahudi için bir kumaş geldi. Dedim ki: Keşke ona haber gönderseydin de ondan iki hafif elbise satın alsaydın."** [Hadis] Deniz yollarını da Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim* zamanında Müslümanlar gibi kullanıyorlardı. O halde bugün hava yolları da buna kıyas edilir.

Zimmiler, kamu toplu taşıma araçlarına kıyasen genel postayı ve kamu iletişim araçlarını kullanma hakkına da sahiptirler.

İşte bunlar, tebaanın tüm fertlerinin kamu mülkiyetinden faydalanma hakkı olduğuna dair maddenin birinci şıkkının delilleridir.

İkinci şıkka gelince, devletin, tebaadan kayırdığı bir kimsenin kamu mülklerini mülk edinmesine ve işletmesine izin vermesinin yasaklanmasıdır. Bunun delili, Ebyad İbn-u Hammal'ın hadisidir. Şöyle ki Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ona, Ma'rab'taki tuz made-

Bunun delili, İbn-u Ömer'in şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: *حَمَى بِلَادُنَا فَأَتَانَا عَلَيْهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَأَسْلَمْنَا عَلَيْهَا فِي الْإِسْلَامِ، عَلَامَ تَحْمِيهَا؟ قَالَ: فَأَطْرَقَ عُمَرُ، وَجَعَلَ يَنْفُخُ وَيُعْتَلُّ شَارِبَهُ، وَكَانَ إِذَا كَرِبَهُ أَمَرَ فَنَلَّ شَارِبَهُ وَتَفَّخَ، فَلَمَّا رَأَى الْأَعْرَابِيَّ مَا بِهِ جَعَلَ يُرِيدُ ذَلِكَ عَلَيْهِ، فَقَالَ عُمَرُ: الْمَالُ مَالُ اللَّهِ، وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللَّهِ، وَاللَّهُ لَوْلَا مَا أَحْمِلُ عَلَيْهِ فِي سَبِيلِ* *“Bir Arabî, Ömer’e gelip şöyle dedi: Ey Müminlerin Emiri! Cahiliyede iken bu topraklarımız uğrunda savaştık. İslâm’da iken de onun üzerinde Müslüman olduk. O hâlde ne diye himaye koruma altına alıyorsun? (Ravi) dedi ki: Ömer başını eğip sustu ve bıyığını bükerek solumaya başladı. Bir iş kendisini üzdüğünde, bıyığını bükerek ve (öfkeyle) solurdu. Arabî onu böyle (suskun) görünce bunu (sormayı) tekrarlayıp durdu. Bunun üzerine şöyle dedi: Mal, Allah’ın malıdır. Kullar, Allah’ın kullarıdır. Vallahi, üzerinde Allah yolunda taşınanlar olmasaydı, araziden bir karışı bile koruma altına almazdım.”* Bu, himayenin devlet için caiz olduğu hususunda açıktır. Yani devletin, hayvanların merası gibi kamu mülkiyetine dâhil olan bir şeyi Müslümanların lehine tahsis etmesi caizdir. Nitekim Sahabe, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den sonra bunun üzerinde yürümüştür. O halde bu genel olup her Halife’nin bunu yapmaya hakkı vardır.

Madde-142: Zekâtı verilse bile malın kenz edilmesi (yığılıp saklanması) yasaklanır.

Bu maddenin delili; Allahu Teâlâ’nın şu kavlidir: *وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ* **“Altın ve gümüşü kenz edip (biriktirip) Allah yolunda infak etmeyenler var ya! İşte onları elim bir azapla müjdele.”** [Tevbe 34] Dolayısıyla bu ayet, malın kenz edilmesinin mutlak olarak haram olduğuna dair bir delildir. Her ne kadar bu yani ayet, ehli kitap hakkında inmiş olsa da lafzı geneldir ve ayetin başında görüldüğü üzere onunla bizler de muhatabız. Zira şöyle buyurdu: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ* **“Ey iman edenler! بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ**

Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan döndürürler. Altın ve gümüşü kenz edip (biriktirip)... [Tevbe 34] Ayetin, zekâtı verilsin ya da verilmesin altın ve gümüşü kenz etmeyi genel olarak haram kıldığıının delili şunlardır:

Birincisi: Bu ayetin genel olmasıdır. Zira mantuken ve mefhumen ayetin nası, altın ve gümüşten olan malın kenz edilmesinin kesin olaral yasak olduğuna dair bir delildir. Dolayısıyla zekâtın verilmesinden sonra kenzin mubah olduğu sonucuna varılması ayetin katî şekilde delâlet ettiği hükmünü terk etmektir. Ayeti manasından sarfedecek veya ayeti neshedecek bir delil olmadıkça bu sonuca varılmaz. Ayeti manasından sarfedecek herhangi sahih bir nas varit olmamıştır ve onu manasından sarfedecek bir delilin olması da muhtemel değildir. Çünkü ayetin delâleti katîdir. Dolayısıyla geriye sadece ayeti nesh edecek delil kalmaktadır. Ayeti nesh eden bir delil ise bulunmamaktadır. Dolayısıyla ayetin hükmü sabit olarak kalır ki o da zekâtı verilmiş olsa dahi malın kenz edilmesinin haram olmasıdır. Yani malın kenz edilmesi mutlak olarak haramdır.

İkincisi: Ahmed, Ebî Umâme'den sahih isnad ile şöyle dediğini rivayet etmiştir: *تُوفِّي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ، فُوجِدَ فِي مِئْزَرِهِ دِينَارٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ كَيْفَ، كُنْتَانِ* ***Suffa ehlinde bir adam öldü ve izarından bir dinar çıktı. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem buyurdu ki: Bir dağlamadır. (Ravi) dedi ki: Sonra başka biri vefat etti ve izarından iki dinar çıktı. Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, buyurdu ki: İki dağlamadır.*** Taberî, bu hadisin bir benzerini Ebî Umâme el-Bâhilî'ye isnad etti. Bu da bir veya iki dinar dahi olsa kenz olduğu yani mal gereksiz yere biriktirildiği sürece altın ve gümüşü kenz etmenin mutlak olarak haram olması demektir. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bunu, sadaka ile geçinmelerinden ve yanlarında altın kırıntıları olmasından dolayı bu iki adama bakarak söylemiştir. Zira ***"Bir dağlama"*** ve ***"İki dağlama"*** diyerek Allahu Teâlâ'nın şu kavline işaret etmiştir: ***"Cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları ve yanları dağlanacağı gün."*** [Tevbe 35] Ki bu ayet, kenz ayetinin bir kısmıdır. Yani kenz ayetine işaret etmiştir. Dolayısıyla bu hadis, zekât nisabına ulaşsın ya da ulaşmasın veya zekâtı verilsin ya da verilmesin kenzin mutlak olarak haram olduğuna dair bir delildir. Dolayısıyla da kenzin her

türlüsü haramdır.

Üçüncüsü: Allahu Teâlâ'nın: **“Allah yolunda infak etmeyenler var ya!”** kavlindeki atıf, Allahu Teâlâ'nın, **وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِصَّةَ** **“Altın ve gümüşü kenz edip (biriktirip)”** kavlin-den ayrıştıran atfıdır. Böylece ayet, bunun gereği olarak şu iki hükmü kapsamaktadır: Birincisi malın kenz edilmesi. İkincisi Allah yolunda infak edilmemesi. Dolayısıyla ayetin nası, elim bir azapla tehdit etmenin bu iki hususa yani altın ve gümüşü kenz edenlere ve Allah yolunda infak etmeyenlere, dolayısıyla onların elim bir azapla müjdelenmesine odaklandığına delâlet etmektedir. Bundan da ortaya çıkmaktadır ki tehdit, kenz etmeyip fakat Allah yolunda infak etmeyen kimseleri kapsadığı gibi Allah yolunda infak etmeyip fakat kenz eden kimseleri de kapsamaktadır. Nitekim Kurtubi, şöyle demiştir: *“Kenz etmediği hâlde Allah yolunda infak etmekten imtina eden bir kimsenin bu şekilde olması kaçınılmazdır.”* Ayetteki **فِي سَبِيلِ اللَّهِ** **“Allah yolunda”** kavlinde maksat, cihaddır. Çünkü bu, infak karinesi ile gelmiştir. **“Allah yolunda”** kelimesi, **“infak”** karinesi ile geldiğinde onu cihaddan sarfedecek bir karine bulunmadıkça manası cihad olur. Buna göre **“infak etmeyenler var ya”** kelimesi, malı kenzedip bundan Allah yolunda infak ettikleri zaman azabın bu kimseleri kapsamayacağına dair delil olmaya uygun değildir. Zira ayetin manası, buradaki atfı açıklayıcı atıf anlamında olup malı Allah yolunda infak etmemek için kenz eden kimseyi azapla müjdele dolayısıyla kenz edilen maldan Allah yolunda infak edildiğinde kenz eden kimseye azap edilmez demek değildir. Bilakis ayetin manası, malı kenz eden kimseyi de Allah yolunda infak etmeyen kimseyi de azapla müjdele demektir. Dolayısıyla buradaki atıf, ayrıştırcı atıftır açıklayıcı atıf değildir. Böylece Allah yolunda infak edilsin ya da edilmesin kenzin haramlığı mutlak şekilde haram olduğu gibi bir şeyin kenz edilmesinin haram olması bir şey, Allah yolunda infak edilmemesi başka bir şey olmaktadır. Böylece ayetin, zekâtı verilmiş veya Allah yolunda infak edilmiş olsa dahi malı kenz etmeyi haram kıldığı açıkça ortaya çıkmış olur.

Dördüncüsü: Buhari, Zeyd İbn-u Vehb'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: *“Rebeze'den geçerken birden Ebî Zerr'i gördüm ve ona dedim ki: Seni buraya getiren şey nedir? Dedi ki: Şam'da iken Muaviye ile şu ayet hakkında ihtilaf ettim: Muaviye dedi ki: Bu ayet, ehli kitap hakkında indi. Ben de dedim ki: Bizim ve onların hakkında indi. Bu hususta*

benimle onun arasında olan buydu. Bunun üzerine Osman'a beni şikâyet eden bir mektup yazdı. Osman da Medine'ye gelmem için bana bir mektup yazdı. Ben de geldim. Sanki insanlar daha önce beni hiç görmemişlercesine başıma toplandılar. Bu durumu Osman'a arzettim. Osman dedi ki: İstersen geri gel (orada) garip kaldın. İşte beni buraya getiren şey bu. Başıma Habeşli bir emir tayin etseler dahi kesinlikle işitir ve itaat ederdim." Dolayısıyla Ebî Zerr ile Muaviye'nin ihtilafı, ayetin manası hakkında değil, sadece ayetin kimin hakkında indiğidir. Zira Muaviye veya Osman, zekâtı verilen bir malın kenz olmayacağına dair yani Ebî Zerr'in görüşüne aykırı sahih bir hadise sahip olsalardı kesinlikle Muaviye veya Osman bunu delil getirirdi ve Ebî Zerr'i sustururdu. Bu da ayetin genel ve mutlak olduğu hususunda Muaviye ile Ebî Zerr veya Osman ile Ebî Zerr arasında bir ihtilafın olmadığına ve o ikisinin buna aykırı bir hadise sahip olduklarının sabit olmadığına delâlet etmektedir.

Tüm bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki ayet, genel olup basılmış ya da basılmamış, zekâtı verilmiş ya da verilmemiş, nisap miktarına ulaşmış ya da ulaşmamış olsun her türlü altın ve gümüş hakkında gelmiştir. Binaenaleyh kenzin her türüsü haramdır.

Zekâtı verildiğinde kenzi helal kılanlar, tek bir sahih delil dahi bulamazlar ve delillerinin hepsi de zayıf ve senetlerinin çürük olmasından dolayı itibar derecesinden düşmüş hadislerdir. Hatta Buhari, "Zekâtı Verilen Şeylerde Kenz Yoktur" başlıklı bir bab koymuş ancak babta buna delâlet eden tek bir hadis dahi getirmemiştir. Çünkü o, tek bir sahih hadise bile sahip değildir ve zekâtı verildiğinde kenzin caiz olduğuna dair istidlalde bulunduğu hadislerin tamamı kendi ortamlarında incelenmesinin ardından bir tanesinin dahi sahih olmadığı görülür. Zira bunlar, rivayeten ve dirayeten yani senet ve metin olarak haklarında söz olan hadislerdir.

Zekâtı verildiğinde altın ve gümüşü kenz etmenin caiz olduğuna dair istidlalde buldukları Ümmü Seleme'nin hadisi şudur: Ebû Davud, Atab'ın rivayetinden o da Sabit İbn-u Aclân'dan o da Atâ'dan o da Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini tahrir etmiştir: *كُنْتُ أَلْبَسُ أَوْصَاخًا مِنْ ذَهَبٍ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَكُنْتُ هُوَ؟ فَقَالَ: مَا بَلَغَ أَنْ تُؤَدِّيَ زَكَاتَهُ فَرَكِي فَلَيْسَ بِكَنْزٍ* "Al-tından bir takı takıyordum ve dedim ki: Yâ RasulAllah! Bu kenz midir? Buyurdu ki: (Nisap miktarına) ulaşan bir şeyin zekâtını veriyorsan zekât verilmiş olup kenz değildir." El-Evdâh: Bir tür

mücevherattır. Kamus el-Muhit 'te şöyle denmiştir: *“el-Vadha harekeli olarak sabahın ve ayın beyazlığıdır.”* Ta ki şöyle denmiştir: *“Gümüştten bir mücevherat olup cemisi, Evdâh ve el-Halhâl'dir.”* Bu hadis zayıftır. Çünkü Sabit İbn-u Aclân hakkında hadiste tek başına kaldığına dair söz vardır. Zehebî, Sabit'in biyografisi hakkında şöyle demiştir: *“Atab'ın hadisininin Sabit'ten o da Atâ'dan o da Ümmü Seleme RadiyAllahu Anhâ'dan olduğu reddedilmiştir.”* Bununla birlikte hadis sahih olsa bile kadınların taktığı mücevherata hastır. Nisap miktarına ulaşır ve zekâtı verilirse bu kenz sayılmaz. Dolayısıyla bu, ayetin genelinden tahsis edilmiştir. Yani külçe, basılmış ya da benzeri olsun kenzin her türlü haramdır. Ancak zekâtı verildiğinde mücevheratın kenz edilmesi caizdir. Dolayısıyla bu hadis, mücevheratın zekâtının verileceğine ve kenzin genelliğinden istisna edildiğine dair bir delildir. O hâlde bu yani bu hadis, zekâtı verildiğinde kenzin caiz olacağına dair bir delil olmaya uygun değildir. Bu da şu iki yöndendir:

Birinci Yön: Bu hadis, bir sorunun cevabı olarak gelmiştir. Bir sorunun cevabı olarak veya muayyen bir konu hakkında gelen nasların hepsi, sorunun geldiği şeye ve muayyen konuya hasredilip her şey için genel olmaz. Çünkü lafzı, bir soru veya muayyen bir konu ile ilgilidir. Dolayısıyla bunlara has ve bunlarla sınırlı olup bunların dışına çıkmaz. Bunun içindir ki hadis, mücevherata has olur. Dolayısıyla zekâtı verildiğinde mücevheratın kenz edilmesi caiz olur ve bunun dışındakilerin kenz edilmesi haram olur. Şöyle denilmez: *“Şer'î kaide şöyledir: [العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب] “Önemli olan sebebin hususiliği değil lafzın umumiliğidir.” Burada ise lafız genel olup mücevherata has değildir. Bilakis mücevheratı ve mücevherat dışındakileri de kapsar.”* Böyle denilmez. Çünkü bu kaide, bir sorunun cevabı ve muayyen bir konu için değil, sebep içindir. Bu sahih bir kaidedir ve metni onun sadece sebep için olduğuna delâlet etmektedir. Zira kaide şöyle demiştir: **“Sebebin hususiliği değil.”** Sebep ile muayyen bir konu arasında ve sebep ile sorunun cevabı arasında fark vardır. Sebep, bir hususun gerçekleşmesi ve onun hakkında şer'î bir hükmün inmesidir. Şu ayetin sebep-i nüzulü gibi: **“Allah ve Rasulü, bir işe hükmettikleri zaman mümin bir erkek ve mümin bir kadına kendi işlerinde artık seçme hakkı yoktur.”** [Ahzâb 36] Ebî Avâne'nin Müsnedi'nde Enes İbn-u Malik'ten varit olduğu üzere bu ayetin sebep-i nüzulü şudur: Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, amcasının kızı

Dolayısıyla Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in adama verdiği cevap, hakkında sorduğu şeye hastır. Dolayısıyla da Rasul'ün bir köle azat et kavli, Arabînin sorusu ile ilgili olmaktadır. Mesala *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'dan rivayet edildiği üzere yaş olan hurma kurduğunda satmanın caiz olup olmadığı hakkında sorulduğunda Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurdu: *أَيُقْفَضُ الرُّطْبُ إِذَا بَيِّسَ؟ فَقَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: فَلَا إِذَا* **“Yaş (hurma) kurduğunda eksilir mi? Dediler ki: Evet. Buyurdu ki: O zaman olmaz.”** [Ebû Yale, Sa'd İbn-u Ebî Vakkas'tan bu lafızla tahrir etti, Hakim ve İbn-u Hibban sahhiledi.] Dolayısıyla Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in cevabı, hakkında soru sorulan şeye yani yaş hurmanın satılmasına has olur. Dolayısıyla da *فَلَا إِذَا* **“O zaman olmaz”** kavli, soru ile ilgili olmaktadır. Bu, hükmün sebebi olmayıp sadece sorunun cevabıdır. Sorunun cevabı ile hükmün sebebi arasında büyük bir fark vardır. Zira genel bir lafız, bir sorunun cevabı olarak geldiğinde hükmün sebebi olmaz. Bir şey hakkında soru sorulduğunda sadece bir beyan olur. Genel bir lafız, gerçekleşmiş bir hususa ilişkin yeni bir hükmün teşrisi olarak geldiğinde ise hükmün teşrisi genel olur ve gerçekleşen husus hükmün teşrisinin sebebi olur. Böylece sebep ile bir sorunun cevabı arasındaki büyük fark ortaya çıkmış olur. Zira sebep, kendisini ve kendisi dışındakileri kapsayan genel bir hüküm olur. Bir sorunun cevabı ise soruya has olur. Çünkü Rasul'ün lafzı, onunla ilgilidir. Rasul'e deniz suyu hakkında sorulması ve buna şu kavli ile cevap vermesine gelince, *هُوَ الطُّهُورُ مَاءُهُ الْجَلُّ مَبِيئَتُهُ* **“Onun suyu temiz ve ölüsü de helaldir.”** [Tirmizi, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir etti ve Ebû İsa, bu hadisin hasen sahhil olduğunu söyledi.] Aynı şekilde bu hadis de hakkında sorulan şeye -ki o deniz suyudur- hastır. Ancak Rasul, soru soran kimseye hakkında sorduğu şeyden daha fazlasını açıklamıştır. Yine de Rasul'ün cevabı, hakkında soru sorulan şeye -ki o deniz suyudur- has ve onunla sınırlı olarak kalır. Rasul'e Bidâa Kuyusu hakkında sorulması da böyledir. Zira onun hakkında sorulduğunda şöyle buyurdu: *إِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ* **“Su temizdir.”** [Tirmizi, Ebî Saîd el-Hudrî kanalıyla tahrir edip hasen dedi ve Ahmed sahhiledi.] Bu hadis de soru ile ilgilidir. Zira Bidâa Kuyusu'nun suyu hakkında cevap vermesine rağmen soru soran kimseye sorduğu şeyden daha fazlasıyla cevap vermesine rağmen Rasul'ün cevabı soru ile ilgili olarak kalır. Yine ona deniz suyu ile abdest alma hakkında sorduklarında onlara, abdesten, yıkanmaktan ve benzerlerinden daha kapsamlı bir cevap verdi. Nitekim el-İmam Şerh-ul İmam'da şöyle geçmiştir: *“Onunla abdest alabilir miyiz? dediklerinde niçin onlara: evet, diye cevap vermedi.*

*Deriz ki: Çünkü böyle olmasaydı zaruret hâli ile sınırlı olurdu. Yine cevabın evetle sınırlı kalınmasından deniz suyu ile sadece abdest alınacağı onunla diğer pisliklerden ve necasetlerden temizlenilmeyeceği anlaşılır.” Dolayısıyla Rasul’ün, deniz suyu ve Bidâa Kuyusu hakkındaki cevabı, hakkında sorulan şeylerle sınırlı olup her şey için genel olmaz. Her ne kadar Rasul, soru soran kimseye hakkında sorduğu şeyden daha fazlasıyla cevap vermiş olsa da bu, sorusunun konusu hakkındadır. Burada söz konusu olan cevabın soruya mutabık olması değildir ki Rasul’ün cevabının, soruyu soran kimsenin sorusundan daha genel olduğu söylensin. Bilakis burada söz konusu olan cevabın, sorunun konusuna hasredilmesi ve onunla sınırlandırılması olup bunun dışına çıkılmamış olmasıdır. Yoksa cevabın soruya mutabık olması değildir. Nitekim Şevkanî, Neyl-ul Evtâr’da şöyle demiştir: “Bu hadisin faydalarından biri de faideyi sınırlandırmak ve sözü kısa kesmemek için soru soran kimseye fazlasıyla cevap vermenin meşru olmasıdır. Buhari, bunun için “Soru Soran Kimseye Sorduğundan Daha Fazlasıyla Cevap Veren Kimse Babı” başlıklı bir bab hazırlamış ve İbn-u Ömer’in şu hadisini zikretmiştir: *أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرَمُ؟ فَقَالَ: لَا يَلْبَسُ الْقَمِيصَ وَلَا الْعِمَامَةَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا الْأَثْرَاسَ وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ الْوَرَسُ أَوْ الزَّرْعُ* Bir adam Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e, İhramlı bir kimse neler giyebilir? diye sordu. Buyurdu ki: **Sarık takamaz, gömlek, pantolan, bornoz ve koku veya za’feran sürdüğü bir elbise giyemez. Eğer nalin bulamazsa ayakkabı giysin ve topuğunun altında kalıncaya kadar onu kessin.** Sanki o, muhayyerlik durumundan sordu, Rasul de bunun hakkında ve artı olarak soru ile bağlantısı olan zaruret hâli hakkında da cevap verdi. Çünkü sefer hâli bunu gerektirir.” İşte tüm bunlar, cevabın soru ile sınırlı olduğuna delâlet etmektedir. Onun şu sözüne dikkat buyurunuz: “Soru ile bağlantısı olan.” İster cevap, kişinin sorduğu şeye mutabık olsun ister sorduğu şeyden daha fazla olsun bunların hepsi, soruya has cevap olur. Bundan dolayı Ümmü Seleme Radiyallahu Anhâ’nın sorusu, mücevherat hakkındadır. Dolayısıyla Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in cevabı, mücevherata has olup onunla sınırlıdır ve bunun dışına çıkmaz. Çünkü bu, sorunun cevabıdır, hükmün nüzulünün sebebi değildir. Böylece zekâtı verildiğinde kenzin caiz olduğuna dair bu hadisle istidlal düşmüş olur. Çünkü hadis, mücevherata hastır.*

İkinci Yön: Zekât ayeti, her kenz için geneldir ve Ümmü Seleme'nin hadisi mücevherata hastır. Dolayısıyla hadis, ayetin genelliğinden tahsis edilmiştir ki yasak olan kenz sadece mücevherat dışında olanlar içindir. Mücevherata gelince, zekâtı verildiğinde kenz edilmesi yasaklanmaz. Keza hadisin, hiçbir şekilde her kenz için genel olması da imkânsızdır. Hadisin genel kılınamayacağına en basit delili, genel kılınmış olsaydı ayeti neshederdi. Çünkü hem ayet hem de hadis genel olur ki böylece ayeti neshetmiş olur. Hadis ise haberi ahaddır. Dolayısıyla o zannidir ayet ise katîdir. Aslen hadis, mütevatir olsa bile Kur'an'ı neshedemez. Çünkü Kur'an, sübutî katî olup lafzı ve manası vahiy ile gelmiştir ve biz onun lafzı ve manası ile ibadet etmekteyiz. Bunun aksine mütevatir hadis, sübutî katîdir ancak lafzını değil manasını vahiy getirmiş ve biz onun lafzı ile ibadet etmemekteyiz. Dolayısıyla Kur'an'ı neshedemez. O hâlde ahad hadis nasıl nesh edecek... Binaenaleyh Kur'an'ın hadisle neshedilmesinin caiz olmamasından dolayı sahih olsa dahi bu hadisle zekâtı verildiğinde kenzin caiz olduğuna dair istidlal düşmüş olur.

Zekâtı verildiğinde altın ve gümüşün kenz edilmesinin caiz olduğunu söyleyenler diyorlar ki: *“Bunun caiz olduğunun delili, kenzi haram kılan ayet, zekâtın farz kılındığı ayetlerle neshedilmiştir. Zira bu ayetler, üzerine sadakayı yani zekâtı farz kılarak kenzi haram kılan ayeti neshetmiştir.”* Bunun cevabı şöyledir: Zekât, Müslümanlara hicretin ikinci senesinde farz kılınmıştır. Bu ayet yani kenzi haram kılan ayet ise hicretin dokuzuncu senesinde inmiştir. Nüzul bakımından önce gelen sonra geleni neshedemez. Bunun da ötesinde bir ayetin başka bir ayeti neshetmesi için bu ayetin şu ayeti neshettiğine delâlet eden bir delilin olması kaçınılmazdır ki nesh olsun. Şayet neshe delâlet eden bir delil yoksa ortada bir nesh olmaz. Nesh, bir önceki nistan çıkarılan hükmün bir sonraki nasla iptal edilmesi ve kaldırılmasıdır. Bir önceki hükmün bir sonraki nasla iptal edilebilmesi içinse bir sonrakinin bir öncekini neshettiğini belirtmesi şarttır. Aynen *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavli gibi: *نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا* **“Sizleri kabirleri ziyaretten nehyetmiştim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz.”** [Muslim, Burayde kanalıyla tahrir etti.] Ve Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibi: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَبْتُمْ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ* **“Ey iman edenler! Rasul ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan**

önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet bir şey bulamazsanız bilin ki Allah Ğafur ve Rahîm'dir." [Mucadele 12] Bu ayet, gizli konuşmadan önce bulunması hâlinde sadaka verilmesini vacip kılmaktadır. Ardından diğer ayet gelerek bunu neshetmiştir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تُفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ** **"Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık salahı kılın, zekâtı verin Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin."** [Mucadele 13] Böylece bu ayetle gizli konuşmadan önce sadaka vermenin vacip olması kaldırılmıştır. Hadiste nesh, sarih olarak beyan edilirken ayette ise nesh, şu kavline işaret edilerek beyan edilmiştir: **"أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ"** **"Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu?"** Dolayısıyla наста, onun bir önceki nası ya sarahaten ya da delâleten neshettiğine delâlet eden bir şeyin olması kaçınılmazdır. İki nasın arasında zahirî çelişkinin olması nesh için yeterli değildir. Çünkü Kur'an ayetlerinin arasında çelişki yoktur. Bazı âlimler, aralarında çelişki olduğu sanılan birtakım ayetler getirmekteler ve bunların neshedildiğini iddia etmekteler. Bizzat bu ayetlerin naslarında çelişkinin olmadığı, aralarının cemedileceği ve neshe dair hiçbir delâletin olmadığı hususunda açıktır. Bundan dolayı bir önceki nası neshettiği iddia edilen bir sonraki наста, ya sarahaten ya da delâleten neshe delâlet eden bir şeyin olması kaçınılmazdır. Zekât ayetlerinde ise ne sarahaten ne delâleten ne yakından ne de uzaktan bunların kenz ayetini neshettiğine delâlet eden bir şey bulunmaktadır. Dolayısıyla kenz ayetini neshetmiş olmaz. Hatta çelişkinin varlığının bir sonraki nasın bir önceki nası nesheder kıldığını söyleyenlere göre bile zekât ayetleri, aralarında çelişki sanısı veren bir şeyin bulunmamasından dolayı kenz ayetini neshetmez. Zira zekât ayetlerindeki hitap zekâtın verilmesini belirtirken kenz ayetindeki hitap kenzin yapılmamasını belirtmektedir. Bu iki husus arasında bir çelişki yoktur. Zira bazen kenz ile zekâtın verilmesi bazen kenzin yapılmaması ile zekâtın verilmesi bazen de kenzin yapılmaması ile zekâtın verilmemesi bir arada bulunabilir. Bunun içindir ki bu söze göre bile nesh bulunmamaktadır. O hâlde neshin olduğu iddiası nereden gelmektedir? Bundan dolayı gerek zekâtın hicretin ikinci senesinde teşri kılınması ve kenz ayetinin hicretin dokuzuncu senesinde yani zekâtın farz kılınmasından

yedi yıl sonra inmesi gerekse zekât ayetlerinde ne sarahaten ne de delâleten bunların kenz ayetini neshettiğine delâlet eden bir şeyin olmaması bunun da ötesinde çelişmemesi yani zekât ayetleri ile kenz ayetinin çelişmemesinden dolayı kenz ayetinin zekâtle neshedildiği iddiası bâtil bir iddiadır. Dolayısıyla reddedilir.

Zekâtı verildiğinde altın ve gümüşün kenz edilmesinin caiz olduğunu söyleyenler diyorlar ki: *“Bunun caiz olduğunun delili, Buhari'nin rivayet ettiği şu olaydır: İbn-u Ömer RadiyAllahu Anhumâ'dan şu ayet: وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ”* **Altın ve gümüşü kenz edip** (biriktirip)... **var ya!** *” hakkında soran Arabîye şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bunları kenz edip zekâtını vermeyen kimsenin vay hâline! Ancak bu, zekât ayeti inmeden önceydi. Ne zaman ki zekât ayeti indi, işte o zaman Allah onu, mallar için bir temizlik kıldı.” İbn-u Ömer'in bu haberinin Kur'an'ın Sünnet'le tahsis edilmesi veya Kur'an'ın Sünnet'le neshedilmesi olduğu söylenemez. Ancak bu haber, bu neshe dair sahih bir haberdir. Dolayısıyla bu, Kur'an'ın Kur'an ile neshedilmesi babındandır. Çünkü Kur'an'ı nesheden şey yine Kur'an'dır. Çünkü zekât, Sünnet'le değil Kur'an'la farz kılınmıştır. Dolayısıyla onu almak vaciptir. Çünkü bu, ayetin bir diğer ayetle neshedildiğini rivayet eden sahih bir haberdir. Dolayısıyla kenzin haram kılınması neshedilmiş olmaktadır. Dolayısıyla da zekâtı verilen şeyleri kenz etmek caizdir.”* Bunun cevabı şu dört yöndendir:

Birincisi: Bu, ayetin neshedildiğini rivayet eden ahad bir haberdur. Dolayısıyla zannî olmasından dolayı herhangi ahad bir habere intibak eden ona da intibak eder. Ayette gelen ise katîdir. Katî ise zannîye tercih edilir. Dolayısıyla neshedildiği sabit olmadığı için ayetin nası tercih edilmiş olur. Dolayısıyla da neshin olmaması ile amel edilir. Çünkü racih olan budur ve nesh iddiası reddedilir.

İkincisi: Ayetin neshedildiğinin haber verilmesi, Kur'an ayetinde geçen bir hükmün başka bir hükmü neshettiğini içeren bir hadisi rivayet etmek gibidir. Ayetin neshedildiğini veya neshedildiğini ifade eden bir şeyi içeren hadis, onu neshedemeyeceği gibi İbn-u Ömer'in haberinin de sırf neshedildiğini haber vermesi Kur'an'ın ayetini neshedemez.

Üçüncüsü: İbn-u Ömer, ayetin neshediliğini Rasul'den bir haber olarak vermemiştir. Yani İbn-u Ömer, Rasul *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın ayetin neshediliğini söylediğini rivayet etmemiştir. O, sadece

ayetin neshedildiğine dair kendi görüşünü ortaya koymuştur. Zira Arabî ona, ayet hakkında sorunca o da kendine göre ayetin neshedildiği cevabını vermiş ve bunu, Rasul *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın ayetin neshedildiğini kendisine haber verdiğiğine dayandırmamıştır. Dolayısıyla kenz ayetinin zekât ayeti ile neshedildiği İbn-u Ömer'e ait bir görüş olur. Yani zekât ayetinin bu ayeti neshettiği İbn-u Ömer'e ait bir anlayıştır ve Rasul'ün bir hadisi değildir. İbn-u Ömer'in görüşü ve anlayışı ise şer'î bir delil sayılmaz. Çünkü Sahabe'nin görüşü, şer'î bir hükme ilişkin şer'î bir delil sayılmaz. O hâlde Kur'an'ı neshettiği nasıl kabul edilir?!

Dördüncüsü: Zekât, hicretin ikinci senesinde farz kılınmıştır. Kenzi haram kılan ayet ise hicretin dokuzuncu senesinde inmiştir. O hâlde zekâtın hükmü, kendisinden yedi yıl sonra inen bir ayeti nasıl nesheder? Bunun içindir ki bu haber dirayeten reddedilir.

İşte bu hadisle istidlalin düşmesi ve ayetin neshedildiği iddiasının iptali için bu dört yönün yeterli olduğunda şüphe yoktur. Binaenaleyh bu hadis, zekâtı verildiğinde kenzin caiz olduğuna dair delil olmaya uygundur.

Zekâtı verildiğinde altın ve gümüşün kenz edilmesinin caiz olduğunu söyleyenler diyorlar ki: *"Bunun caiz olduğunun delili, Müslümanın zekâtın dışında mali bir mükellefiyetinin olmamasıdır. Buna dair birçok delil vardır. Bunlardan biri, bir Arabînin sorusuna cevaben muttefekun aleyh olarak varit olan şu hadistir: ... فَإِذَا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الْإِسْلَامِ ... إلى أن قال: وَذَكَرَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ الرَّكَاةَ، قَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا؟ قَالَ: لا، إلا أن تَطَوَّعَ"*

"O, İslâm hakkında soruyordu... Ta ki şöyle deyinceye kadar: Rasulullah ona zekâtı zikredince şöyle dedi: Zekâtın dışında bir borcum var mı? Buyurdu ki: Hayır ama nafîle olarak verirsen o başka." Ve Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir: *لَيْسَ فِي الْمَالِ*

"Malda zekâtın dışında bir hak yoktur." [İbn-u Mâce, Fatma Bint-u Kays kanalıyla tahrir etti.] Ve şu kavlidir: *إِذَا أُدْبِتَ زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ*

"Malının zekâtını verdiğinde sana düşeni yerine getirmiş olursun." [Tirmizi, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir etti ve hasenledi.] İşte bu hadisler, malda zekâtın dışında Müslümana başka bir şey düşmediğine delâlet etmektedir.

Zira Rasul'ün şu kavli: *لَيْسَ عَلَيْكَ* **"Sana bir şey gerekmez"**, şu kavli: *لَيْسَ فِي الْمَالِ حَقٌّ* **"malda bir hak yoktur"** ve şu kavli: *فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ*

"sana düşeni yerine getirmiş olursun" genel olup mala düşen

her şeyi kapsar. Bu da Müslümana vacip olan şey -ki o zekâttır- verildiğinde kenzin caiz olduğuna delâlet etmektedir.”

Bunun cevabı şöyledir: Kenzin haramlığı zekâttan apayrı bir husustur ve mezkûr haberler zekâta ek olarak birtakım hakların vacip olduğunu yasaklamaktadır. Bu ise malla ilgili ek hükümlerin olmasına mani değildir. Kenz, malla ilgili hükümlerdendir mala vacip olan haklardan değildir. Zira Allahu Teâlâ, Müslümanın sahip olduğu mala, mal olması bakımından zekâtın dışında başka bir hakkı farz kılmamıştır ama zekât hükümleri dışında mal için başka hükümler koymuştur. Nitekim altın ve gümüşte faiz, sarf ve kenz hükümleri bunlardan olup hepsi de malla ilgili hükümlerdir. Dolayısıyla malla ilgili hükümlerden olan kenz, diğer hükümler gibi olup malda vacip olan haklardan değildir. Bunun içindir ki bu hadislerin malın kenz edilmesi ile bir ilgisi yoktur. Binaenaleyh bu hadisler, zekâtı verildiğinde kenzin haram olmadığına delâlet etmez. Bunun içindir ki bu hadislerle istidlal düşmüş olur. Ayrıca Hafız'ın Telhîs'te zayıf kılmasından dolayı son iki hadis özellikle de İbn-u Mâce'nin hadisi hakkında söz olduğu da bilinmelidir. Zira bu hadisin isnadı zayıf ve metni karışıktır. İbn-u Mâce, bunu Sünen'inde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: ***“Bize Ali İbn-u Muhammed bize Yahya İbn-u Adem Şerîk'ten o da Ebî Hamza'dan o da Şa'bî'den o da Fatıma Bint-i Kays'ın bunu, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğunu kastederek işittiğini tahdis etti: لَيْسَ فِي الْمَالِ حَقٌّ سِوَى الزَّكَاةِ Zekâtın dışında malda bir hak yoktur.”***

Ancak Tirmizi, bu hadisi Sünen'inde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: ***“Bize Muhammed İbn-u Ahmed İbn-u Meddeveyhi, el-Esved İbn-u Âmir Şerîk'ten o da Ebî Hamza'dan o da Şa'bî'den o da Fatıma Bint-i Kays'ın zekât hakkında Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e şöyle sorduğumu veya sorulduğunu dediğini ve şöyle buyurduğunu dediğini tahdis etti: إِنَّ فِي الْمَالِ لِحَقًّا سِوَى الزَّكَاةِ “Malda zekâtın dışında kesinlikle bir hak vardır.”***

Dolayısıyla zekâtın dışında bir hakkın olduğunu ispat ve nefyetmesi bakımından bu hadisin isnadı zayıftır. Zayıflık Şerîk'ten kaynaklanmaktadır. O, sika ancak hafızası zayıf biridir. Yine Ebî Hamza Meymûne el-Â'vâr'dan kaynaklanmaktadır ki o, çokça muhalefet etmesi ve hafızası zayıf biri olmasından dolayı ittifakla zayıftır. Her ikisinin de hafızası zayıf olmasından dolayı hadisi, bir defasında ispat

olarak bir defasında da nefiy olarak zikretmişlerdir.

Zekâtı verildiğinde kenzin caiz olduğunu söyleyenlerin delillerinin tamamı yani zekâtı verildiğinde kenzin caiz olduğunda şüphe oluşturabilecek delillerin tamamı işte bunlardır. Bunlarla istidalde bulunmayı haklı çıkaracak hiçbir şeyin bulunmadığını söylemek mümkündür. Nitekim kenz ayetinin zekâtın farz kılınmasından yedi yıl sonra inmesi delili, bu delillerle istidalde bulunmanın bâtil olduğunun beyanı için yeterlidir. Bundan da ortaya çıkmaktadır ki ayet sarihtir ve zekâtı verilse dahi kenz mutlak olarak haramdır.

Geriye tek bir mesele kaldı ki o da şudur: Ayetteki kenz kelimesi ile kastedilen nedir? Bunun cevabı şöyledir: Ayetteki kenz kelimesinden maksat, gereksiz yere üst üste yığarak malı biriktirmektir. Zira lügatte kenz, üst üste yığarak malı biriktirmek ve korumaktır. Kenz edilmiş mal yani biriktirilmiş maldır. Üst üste yığılarak yerin altında veya üstünde biriktirilmiş her şey kenzdir. Kamus el-Muhit'te şöyle geçmiştir: *"Kenz: Gömülmüş maldır. Malı kenz eden, onu kenz etmiştir. Altın, gümüş ve kenz yoluyla korunulan mal."* İmam Ebû Cafer et-Taberi, şöyle demiştir: *"Kenz: İster yerin altında isterse üstünde olsun üst üste yığılarak biriktirilmiş her şeydir."* Ayn'ın yazarı şöyle demiştir: *"Depolanmış maldır."* Kenzin lügat manası işte budur. Kur'an'ın kelimeleri sadece lügat manaları ile açıklanır. Ancak Şâri'den kelimenin şer'î manasına dair bir şey varit olmuşsa işte o zaman şer'î manası ile açıklanır. Kenz kelimesi için konulmuş şer'î bir mananın varit olduğu ise sabit olmamıştır. Dolayısıyla sadece lügat manası ile açıklanmalıdır. Dolayısıyla kenz, gereksiz yere üst üste yığarak sırf malı biriktirmek olduğundan Allah'ın failini elim bir azapla tehdit ettiği zem edilmiş kenzden sayılır. Zira malı gömmek, ihtiyaç duyulmaması yüzünden onu korumak ve malı depolamak, ona ihtiyaç duymamak demektir. Çünkü malı infak konumuna koymak, onun gömülmesini ve depolanmasını imkânsız kılacaktır. Dolayısıyla ayette geçen malı kenz etmekten maksat, gereksiz yere depolamaktır. Dolayısıyla da bu, gereksiz yere depolanan her altın ve gümüş için geçerlidir. Fakat harcama yapılacak bir hacet için olursa bu, zem edilmiş kenz babına girmez.

Madde-143: Zekât, Müslümanlardan tahsil edilir ve şeriatın kendilerinden alınmasına karar verdiği nakit, ticaret eşyası,

mâşiye (küçük-büyük baş hayvan) ve hububat gibi mallardan alınır. Şeriatın zikretmediklerinden alınmaz. Zekât; ister âkil ve bâliğ gibi mükellef olsun, isterse çocuk ve deli gibi mükellef olmasın, her mal sahibinden alınır ve Beyt-ul Mâl'de özel bir bölüme konur ve yalnızca Kur'an'ı Kerim'de zikredilen sekiz sınıftan birine veya birden fazlasına harcanır.

Bu madde şu beş hususu kapsar: Birincisi: Zekâtın Müslümanlara vacip olması. İkincisi: Zekâtın şeriatın belirlediği mallardan alınması ve bunların dışındakilerden alınmaması. Üçüncüsü: Zekâtın mal sahibi olan herkesten alınması. Dördüncüsü: Beyt-ul Mâl'de özel bir bölüme konması. Beşincisi: Yalnızca sıfatı ve sayısı belirlenmiş özel kişilere harcanması.

Birinci hususa gelince, zekâtın vacip olmasıdır. Bunun delili Kur'an'ı Kerim'dir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli: **“Ve zekâtı verin.”** [Bakara 43] Şu kavli: **“Salahı kılın ve zekâtı verin.”** [Ahzâb 33] Ve şu kavli gibi: **“Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, salah kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır.”** [Nûr 37] Yine bunun delili Sünnet'tir. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Muaz'ı Yemen'e göndermiş ve ona şöyle demiştir: **“Onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere Allah'ın kendilerine zekâtı farz kıldığını bildir.”** [İbn-u Abbas kanalıyla muttefekun aleyh] Ve şu hadistir: **“İslâm, beş şey üzerine bina edilmiştir.”** [İbn-u Ömer kanalıyla muttefekun aleyh] Bu hadiste, **“zekâtı vermek”** de vardır. Ebû Hurayra *Radiyallahu Anh'dan* şöyle rivayet edilmiştir: Bir Arabî, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e* gelerek: **“Bana yaptığımda Cennet'e gireceğim bir ameli göster, dedi. O da buyurdu ki: Allah'la Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaman, farz olan salahı kılman, farz olan zekâtı vermen ve ramazan orucunu tutmandır.”** [Buhari tahrir etti.] Kays'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Cerir İbn-u Abdullah, şöyle dedi: **“Salahı ikame etmek, zekâtı vermek ve her Müslümana nasihat etmek üzere Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e biat ettim.”** [Muttefekun aleyh] Zekâtın vacip olduğunun delilleri işte bunlardır. Sadece Müslümanlardan alınıp onların dışındakilerden alınmamasına gelince, bu, Rasul'ün

Muaz'ın hadisindeki şu kavlden dolayıdır: **“Zenginlerinden alınmak.”** Sadece Müslümanlara verilip onlardan başkalarına verilmemesine gelince, aynı şekilde bu, Rasul'ün Muaz'ın mezkûr hadisindeki şu kavlden dolayıdır: **“Fakirlerine verilmek üzere...”** yani Müslümanlara demektir.

İkinci hususa gelince: Bu zekâtın şeriatın belirlediği mallardan alınması ve bunların dışındakilerden alınmamasıdır. Bunun delili şudur ki Şâri, kendilerinden alınacak olan zekâtın miktarını belirleyerek zekâtın alınacağı türleri belirlemiştir. Dolayısıyla şeriatın kendisi için nisap belirlediği her şey nisap miktarına ulaştığında ondan zekât alınır ve nisap miktarına ulaşmadığında ondan zekât alınmaz. Çünkü Cabir'den Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyduğu rivayet edilmiştir: **“Beş ukiyeden az olan gümüşte zekât yoktur. Beş taneden az olan deve de zekât yoktur. Beş vasktan az olan hurmada zekât yoktur.”** [Muslim tahrir etti.]

Şeriatın hakkında zekât için nisap miktarı açıklamadığı maldan zekât alınmaz. Çünkü her ne kadar ayet, mücmel olsa da hadis gelmiş ve onu beyan etmiştir. Dolayısıyla zekâtla ilgili hadisler, mücmeli beyan etmek içindir, onu tahsis etmek için değildir. Beyan ile mücmel arasında ise büyük bir fark vardır. Mesela salah ayeti mücmel olarak gelmiştir: **“Salahı kılın.”** [Bakara 43] Rasul gelmiş ve onu beyan etmiştir. Dolayısıyla Rasul'ün salah olarak açıkladığı şeyin dışındaki bir şeye salah olarak itibar etmek caiz değildir. Çünkü biz, Rasul'ün beyan ettiği şeylerle mukayyetiz. Aynı şekilde zekât ayeti de mücmel olarak gelmiştir: **“Ve zekâtı verin.”** [Bakara 43], **“Sadakalar ancak onların mallarından al.”** [Tevbe 103], **“Onların mallarından al.”** [Tevbe 60] Hadisler gelerek zekât alınacak türleri, bunların nisap miktarları ile alınacak zekât miktarlarını beyan etmiştir. Bunların dışındaki bir şeyden zekât alınmaz. Şeriatın nisabı ve bu nisaptan alınacak miktar hakkında getirdiği nasın dışında bir şeyin zekât olarak alınması haramdır. Binaenaleyh evin, arabanın veya zeytinin zekâtı yoktur. Çünkü Şâri, bunlar hakkında zekât nisabı ve nisap miktarına ulaştığında alınacak bir miktar belirlememiştir. Dolayısıyla bunlarda zekât yoktur. Zekât alınırken hakkında şer'î nas varit olan malla sınırlı kalınıp, hakkında sahih nasların varit olduğu şeylerin dışında başka bir şeyden zekât alınmaz. Bunlar ise deve, inek, koyun, altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve üzümdür.

Deve ve koyuna gelince, bunun delili, Zuhrî'den o da Salim'den onun da babasından şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: **كَانَ رَسُولُ اللَّهِ** قَدْ كَتَبَ الصَّدَقَةَ وَلَمْ يُحْرِجْهَا إِلَى عَمَالِهِ حَتَّى تُؤْفَى، قَالَ: فَأَحْرَجَهَا أَبُو بَكْرٍ مِنْ بَعْدِهِ فَعَمِلَ بِهَا حَتَّى تُؤْفَى، ثُمَّ أَحْرَجَهَا عُمَرُ مِنْ بَعْدِهِ فَعَمِلَ بِهَا. قَالَ: فَلَقَدْ هَلَكَ عُمَرُ يَوْمَ هَلَكَ وَإِنَّ ذَلِكَ لَمَقْرُورٌ بِوَصِيَّتِهِ، قَالَ: فَكَانَ فِيهَا فِي الْإِبِلِ فِي حُمْسِ شَاةٍ، حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ، فَإِذَا بَلَغَتْ إِلَى حُمْسٍ وَعِشْرِينَ فَيُفِيهَا بِنُثْ مَخَاضٍ، إِلَى حُمْسٍ وَثَلَاثِينَ، فَإِنْ لَمْ تُكُنْ بِنُثْ مَخَاضٍ فَابْنُ لُبُونٍ، فَإِذَا زَادَتْ عَلَى حُمْسٍ وَثَلَاثِينَ فَيُفِيهَا بِنُثْ لُبُونٍ، إِلَى حُمْسٍ وَأَرْبَعِينَ، فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةً فَيُفِيهَا حُقَّةً، إِلَى سِتِّينَ، فَإِذَا زَادَتْ فَيُفِيهَا جَذَعَةً، إِلَى حُمْسٍ وَسِتِّينَ، فَإِذَا زَادَتْ فَيُفِيهَا ابْنَتَا لُبُونٍ، إِلَى تِسْعِينَ، فَإِذَا زَادَتْ فَيُفِيهَا حُقَّتَانِ، إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ، فَإِذَا كَثُرَتْ الْإِبِلُ فِي كُلِّ حَمْسِينَ حُقَّةً، وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنُثْ لُبُونٍ. وَفِي الْعَنَمِ مِنْ أَرْبَعِينَ شَاةً شَاةً، إِلَى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ، فَإِذَا زَادَتْ شَاةً فَيُفِيهَا شَاتَانِ، إِلَى مِائَتَيْنِ، فَإِذَا زَادَتْ فَيُفِيهَا ثَلَاثَ شِبَاهٍ، إِلَى ثَلَاثِمِائَةٍ، فَإِذَا زَادَتْ بَعْدَ قَلْبَسٍ فِيهَا "Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, zekâtların (miktarını belirten) bir kitap yazdı ve âmillerine göndermeden vefat etti. (Ravi) dedi ki: Ardından Ebû Bekir, onu (âmillerine) gönderdi ve ölünceye kadar onunla amel etti. Ardından Ömer, onu (âmillerine) gönderdi ve onunla amel etti. (Ravi) dedi ki: Ömer öleceği gün öldü ve bu vasiyetine eklenmişti. (Ravi) dedi ki: Kitabın içerisinde şunlar geçmekteydi: 25'e kadar 5 deve için 1 koyun, 25'e ulaştı mı 35'e kadar 1 Bint-u mehaz yoksa 1 İbn-u lebûn, 36'ya ulaştı mı 45'e kadar 1 Bint-u lebûn, 46'ya ulaştı mı 60'a kadar 1 hıkka, 61'e ulaştı mı 75'e kadar 1 ceza'a, 76'ya ulaştı mı 90'a kadar 2 İbnetu lebûn, 91'e ulaştı mı 120'ye kadar 2 hıkka, 120'den fazla ise her 50 devede bir hıkka ve her kırkta 1 Bint-u lebûn gerekir. Koyuna gelince, 40'a ulaştı mı 120'ye kadar 1 koyun, 121'e ulaştı mı 200'e kadar 2 koyun, 201'e ulaştı mı 300'e kadar 3 koyun, 300'ü aştı mı 400'e kadar hiçbir şey gerekmez. 400'ü aşınca her 100 koyunda 1 koyun gerekir." [Ahmed, Ebû Davud ve Tirmizi tahrir etti.]

Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: **إِنَّ هَذِهِ فَرَائِضُ الصَّدَقَةِ** أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كَتَبَ لَهُمْ: إِنَّ هَذِهِ فَرَائِضُ الصَّدَقَةِ **"Ebû Bekir, onlara söyle bir mektup yazdı: Bunlar, Allah'ın Rasulü'nün Müslümanlara farz kıldığı zekâtın farizalarıdır ki bunları Allah ve Rasulü emretmiştir."** [Buhari tahrir etti.] Sonra da Zuhrî'nin hadisinde varit olduğu şekilde deve ve koyunu zikretti. Fethalı mim ile Bint-u mehaz, bir yaşını doldurmuş iki yaşına basmış dişi devedir. İbn-u lebûn, üç yaşına girmiş erkek devedir ve annesi hamile kalarak lebûn olmuştur. Dişisi Bint-u lebûn'dur. Kesralı hâ ve şeddeli kaf ile hıkka, üç yaşını doldurmuş dört yaşına basmış dişi devedir. Cemisi kesra ile

“Şayet 200 dirhemin olur ve üzerinden de bir yıl geçerse buna 5 dirhem (zekât) gerekir. 20 dinarın oluncaya kadar altında sana bir şey gerekmez. Şayet 20 dinarın olur ve üzerinden de bir yıl geçerse buna 0,5 dinar (zekât) gerekir.” [Ebû Davud, rivayet etti ve hasendir.] Dirhem: 6 daniktir. Danik: 2 kırattır. Kırat: 2 tasugtur. Tasug: 2 Habbedir. Habbe: Dirhemin 6/8’i olup 48 parçasından bir parçadır. Hadiste kastedilen şer’î dirhem ölçüsü işte budur. Dinar: 1 miskaldır. Miskal: Dirhemin bir tam yedi bölü üçüdü. Hadiste kastedilen şer’î dinar ölçüsü işte budur.

Buğday, arpa, hurma ve üzüme gelince, bunun delili, Hakim, Beyhaki ve Taberani, Ebû Musa ve Muaz’ın hadisinden şunu tahrir etmişlerdir: Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ikisini, insanlara dinleri ile ilgili hususları öğretmeleri için Yemen’e gönderdiğinde şöyle demiştir: *“Şu dördü dışındaki şeylerden zekât almayın: Arpa, buğday, üzüm ve hurma.”* [Hakim sahihledi ve Beyhaki, ravilerinin sika ve muttasıl olduğunu söyledi.] Darukutni, Sünen’inde Abdullah İbn-u Amr kanalıyla şöyle dediğini rivayet etti: *“İnَّمَا سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ الرَّكَاةَ فِي: الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّرْبِيبِ وَالتَّمْرِ”* *Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, zekâtı sadece şunlarda Sünnet kıldı: Buğday, arpa, hurma ve üzüm.”* Şa’bî’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Yemen halkına şöyle bir mektup yazdı: Zekât sadece buğday, arpa, hurma ve üzümde vardır.”* [Beyhaki, Şa’abî’den mürsel olarak tahrir etti.]

Mısırdaki zekâtın olduğunu belirten hadislerle gelince, bunlar zayıftır. Mesela İbn-u Mâce, Amr İbn-u Şuayb kanalıyla babasından o da dedesinden şunu tahrir etmiştir: *“İنَّمَا سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ الرَّكَاةَ فِي: الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالذَّرَّةِ وَالزَّرْبِيبِ وَالذَّرَّةِ”* *Rasulullahu SallAllahu Aleyhi ve Sellem, zekâtı sadece şunlarda Sünnet kılmıştır: Buğday, arpa, hurma, üzüm ve mısır.”* Hafız Talhîs’te şöyle demiştir: *“İsnadları yani İbn-u Mâce ile Darukutni’nin isnadları zayıftır. Zira isnadlarında Arzamî vardır ki o metruktur. Aynı şekilde Beyhaki, Hasen kanalıyla şöyle dediğini rivayet etmiştir: لَمْ يُفَرِّضْ رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا فِي عَشْرَةِ أَشْيَاءَ: الْإِبِلَ وَالْبَقَرَ وَالْغَنَمَ وَالذَّهَبَ وَالْفِصَّةَ”* *Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, şu on şeyin dışındakilere (zekâtı) farz kılmamıştır: Deve, sığır, koyun, altın, gümüş, buğday, arpa, hurma, üzüm. İbn-u Uyayne “O’nu, mısır derken gördüm.”* Hafız, Talhîs’te şöyle demiştir: *“Hasen’in rivayeti Amr İbn-u Abîd kanalıyla mürsel olup o cidden zayıftır. Ebû Hatim ise onun hadisi metruktur, demiştir.”* Yine

Beyhaki, Sünen-i Kubra'da Hasen'den başka bir rivayetini zikretmiştir ki onda da Amr İbn-u Abid vardır. Hasen şöyle demiştir: *لَمْ يَجْعَلْ رَسُولُ اللَّهِ الصَّدَقَةَ إِلَّا فِي عَشْرَةِ فِدَكَرْهُنَّ وَذَكَرَ فِيهِنَّ السُّلْتُ وَلَمْ يَذْكَرْ الذَّرَّةَ* **“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, on şeyin dışındakilere zekât koymamıştır. Bunları ve bunların içerisinde sülta zikredip mısırı zikretmedi.”** Sült, Kamus'ta geçtiği üzere bir tür arpadır. Dolayısıyla isnadları zayıf olmalarının yanı sıra iki rivayet farklıdır. Görüldüğü üzere mısırın zekâtı ile ilgili hadisler zayıftır.

Dolayısıyla kendisinden zekâtın alındığı sınıflar şu dördüdür: “Buğday, arpa, hurma ve üzüm.” Bunların dışındakilerden ise kesinlikle zekât alınmaz. Cabir'den Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğunun rivayet edilmesine gelince, *فِيمَا سَقَتْ الْأَنْهَارُ وَالْعَيْمُ* **“Nehir ve yağmur sularının suladığı şeylerden (zekât olarak) öşür (1/10), hayvanla sulanan şeylerden ise (zekât olarak) öşrünün yarısı (1/20) alınır.”** [Muslim tahrir etti.]

İbn-u Ömer'den Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *فِيمَا سَقَتْ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ أَوْ كَانَ عَثْرِيًا الْعُثْرُ، وَمَا سَقِيَ بِالنَّضْحِ* **“Yağmur ile pınar sularının suladığı veya pınarların damarlarından beslenen şeylerden (zekât olarak) öşür (1/10) alınır. Hayvanlarla sulanan şeylerden ise (zekât olarak) öşrünün yarısı (1/20) alınır.”** [Buhari tahrir etti.] Asariyyen, sulanmaksızın pınarların damarlarından beslenen şeydir. Ebî Saîd'den Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *لَيْسَ فِيمَا نُونِ حَمْسَةٍ* **“Beş vasktan az olan şeylerde zekât yoktur.”** [Muttefekun aleyh]

Bunların hepsi, ekin ve meyvenin zekâtı hakkında birer mücmel nas olup başka hadisler gelerek bunları beyan etmiş ve özellikle hasr yoluyla beyan ederek gelenler olmak üzere bunlardan alınacak zekâtı belirlemiştir. Nitekim Hakim, Beyhaki ve Taberani'nin tahrir ettiği hadislerde şöyle geçmiştir: *لَا تَأْخُذُ الصَّدَقَةَ إِلَّا مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعَةِ* **“Şu dördü dışındakilerden zekât alınmaz.”** [Hakim sahihledi ve Beyhaki ravilerinin sika olduğunu söyledi.]

Yine Darukutni, Sünen'inde şu hadisi rivayet etmiştir: *إِنَّمَا سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ الرَّكَاةَ فِي: الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ وَالزَّرْبِيبِ وَالدَّرَّةِ* **“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, zekâtı sadece şunlarda Sünnet kılmıştır: Buğday, arpa, hurma ve üzüm.”** Birinci hadiste geçen *لَا* ve ikinci hadiste geçen *إِنَّمَا* lafızlarının hepsinin hasr edatı olduğunda bir şüphe yoktur. Dolayısıyla bunlar, ekinin ve meyvenin zekâtının bu dördüne hasredildiğine delâlet etmektedir. Bunun içindir ki “Yağ-

mur sularının suladığı” ve “Nehir sularının suladığı” ve benzeri hadislerin yerde biten her şeyden zekât alınacağına dair olması imkânsızdır. Zira bunlar birer mücmel hadis olup başka naslar bunları beyan etmiş ve zekâtı, yerde biten şeylerden sadece bu dördüne hasretmiştir. Nitekim bu anlamda olan başka rivayetler de bunu teyit etmektedir. Mesela Darukutni, Sünen’inde Amr İbn-u Şuayb kanalıyla onun babasından o da dedesinden Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu tahrir etmiştir: *وَالْعَثْرُ فِي التَّمْرِ وَالزَّيْبِ وَالْحَنْطَةِ وَالشَّعْبِيرِ* “**Hurma, üzüm, buğday ve arpada (zekât olarak) öşür (1/10) vardır.**” Bunların hepsi, ekin ve meyvenin zekâtının ancak bazı hadislerin dört olarak belirlediği muayyen sınıflardan alınacağına delâlet etmektedir. Bunlar ise arpa, buğday, üzüm ve hurmadır. Bunlar hakkında birçok hadis gelmiş olup hepsi de sahihtir. Bu da bu naslarda geçenlerin dışında ekin ve meyvede zekât olmadığını teyit etmektedir. Allahu Teâlâ’nın şu kavline gelince, *وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ* “**Hasat günü de hakkını verin.**” [Enâm 141] Bu ayette zekât varit olmuştur. Çünkü bu ayet Mekke’de inmiştir ve zekât Medine’de farz kılınmıştır. Bundan dolayı öşür olmadığı hâlde narı zikretmiştir. Mücahit şöyle demiştir: “*Ekin hasat edildiğinde onlara sünbüllerinden verin. Hurmaları olgunlaştığında ise onlara salkımlarından verin.*” Nehaî ve Ebû Ca’fer, şöyle demişlerdir: “*Bu ayet, zekâtı olmayan narın hasat edilen şeylerden sonra zikredilmiş olması deliline binaen hasat edilen şeylere hamledilecek şekilde neshedilmiştir.*” Kamus el-Muhit’te şöyle geçmiştir: “*Ekin ve nebatı hasat etti. Yani hasat etti demektir. Tam bir hasatla hasat ederek onu tırpanla biçti.*” Dolayısıyla narın zekâta dâhil olduğunu saysak bile hasat edilen şeylere hamledilirdi. Çünkü nar, hasat edilmez. Dolayısıyla mücmel kabilinden olur. Hadisler gelerek hasat edilenlerden zekâtı verilecek olan şeylerin buğday ve arpa olduğunu beyan etmiş ve bunlara hurma ve üzüm olmak üzere iki sınıf daha eklemiştir. Her hâlükârda bu ayet Mekke’de indiğine ve o zaman henüz zekât farz kılınmadığına göre bu, söz konusu ayetle istidlalin reddedilmesi için yeterlidir. Ebî Seyyâra el-Mutî’nin şöyle dediğinin rivayet edilmesine gelince, *قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي نَخْلًا، قَالَ: فَأَذِ الْعُشُورَ، قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، احْمَ لِي جَبَلَهَا، قَالَ: فَحَمَى لِي جَبَلَهَا* “**Dedim ki: Yâ RasulAllah! Benim arılarım var. Buyurdu ki: O hâlde öşrünü ver. Dedi ki: Dedim ki yâ RasulAllah! Arıların olduğu dağı benim himayeme ver. Dedi ki: Onun olduğu dağı benim himayeme verdi.**” Yine Amr İbn-u Şuayb kanalıyla babasından o da dedesinden

şöyle dediği rivayet edilmiştir: *جَاءَ هِلَالٌ، أَحَدُ بَنِي مُنْعَانَ، إِلَى رَسُولِ اللَّهِ بِعُشُورٍ نَخْلٍ لَهُ، وَكَانَ سَأَلَهُ أَنْ يَحْمِيَهُ لَهُ وَادِيًا يُقَالُ لَهُ سَلْبَةُ، فَحَمَى لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ذَلِكَ الْوَادِيَّ. فَلَمَّا وَلِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَتَبَ سَفِيَّانُ بْنُ وَهْبٍ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ فَكَتَبَ عُمَرُ: إِنَّ أَدَى إِلَيْكَ مَا كَانَ يُؤَدِّي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ مِنْ عُشُورٍ نَخْلِهِ، فَاحْمِ لَهُ سَلْبَةَ، وَالْأَقَابِمَا هُوَ دُبَابٌ غَثِيثٌ يَأْكُلُهُ مَنْ يَشَاءُ* **“Beni Mutan’dan biri olan Hilal, arılarının öşrü ile birlikte Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e geldi ve Selebe denilen bir vadinin kendisine himaye edilmesini talep etti. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem de bu vadiyi onun himayesine verdi. Ardından Ömer İbn-ul Hattab Radiyallahu Anh, yönetime atanınca Sufyân İbn-u Vehb ona, vadi hakkında sorduğu bir mektup yazdı. Bunun üzerine Ömer, ona şöyle bir mektup yazdı: Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e verdiği arıların öşrünü sana da verirse Selebe’yi onun himayesine ver. Aksi takdirde o, yağmur sineklerinin dilediğince konduğu yerdir.”** Bu hadis, balda zekâtın olduğuna istidlalde bulunmaya uygun değildir. Zira Ebî Seyyâra’nın hadisi munkatidir. Çünkü bu, Süleyman İbn-u Musa’nın Ebî Seyyâra’dan rivayet ettiği bir hadistir. Nitekim Buhari, şöyle demiştir: *“Süleyman, Sahabe’den hiçbir kimseyi görmemiştir ve balın zekâtı hususunda sahih olan bir şey yoktur.”* Amr İbn-u Şuayb’ın hadisini ise Ebû Davud ve Nesaî rivayet etmiş ve İbn-u Abdilberr İstizkar’da hasenlemiştir. Buna rağmen zekâtın balda vacip olduğuna delâlet etmez. Çünkü onun verdiği şey nafîle olup Ömer’in fiilinin deliline binaen alınan şey karşılığında o ikisine himaye hakkı verilmiştir. Çünkü o, iletî fark etti ve bunun aynısını emretti. Nitekim Sa’d İbn-u Ebî Zubâb’tan rivayet edilen şu hadis bunu teyit etmektedir: *أَنَّ النَّبِيَّ* **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, onu kavmi üzerine âmil olarak görevlendirdi ve o da onlara şöyle dedi: Balın öşrünü verin.”** [Beyhaki ve İbn-u Ebî Şeybe tahrir etti. Buhari, Ezderî ve başkaları zayıf dedi.] Bununla birlikte Şâfi, şöyle demiştir: *“Sa’d İbn-u Ebî Zubâbe’nin rivayet ettiği şey şuna delâlet etmektedir: أَنَّ النَّبِيَّ لَمْ يَأْمُرْهُ* **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bal hususunda ona hiçbir şey emretmemiştir. Bu onun gördüğü bir şey olup kavmi, bunu ona nafîle olarak vermiştir.”** İşte bunların hepsi, balda zekât olmadığına delâlet etmektedir. Hatta kendisi ile istidlalde buldukları hadisler bile balda zekâtın vacip olmadığına delâlet etmektedir.

İşte bu nasların hepsi, şeriatın hakkında nisap beyan etmediği şeylerden zekât alınmayacağına delâlet etmektedir. Çünkü naslar,

nisabı ve verilecek miktarı beyan etmiştir. Dolayısıyla zekât, bunlara vacip olmaktadır. O hâlde bir şey hakkında nas varit olmadan bu şeyden hangi esasa göre zekât veya ne kadar zekât alınacak?! Özellikle nisabı ve verilecek miktarı beyan eden naslar illetli olarak gelmemişken bunlara kıyas etmek doğru olmaz. Bunun da ötesinde başka naslar gelerek zekâtı verilecek şeyleri aynı olarak beyan etmiştir. Bununla da yetinmemiş bilakis zekâtı, bu şeylere hasretmiş ve hasrederken de birden çok hasr edatı kullanmıştır. Sadece bu bile zekâtın ancak nasların belirttiği şeylerin ayninden verileceği ve bunların dışındaki şeylerden kesinlikle verilmeyeceğine delâlet eder.

Şöyle denilebilir: “*Kur’an ve Sünnet’teki naslar, malın zekâtının vacipliğini genelleştirerek gelmiştir. Zira Allahu Teâlâ, Kur’an’da şöyle buyurdu: خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً “Onların mallarından zekât al.” [Tevbe 103] Ve şöyle buyurdu: وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ “Onların mallarında belli bir hak vardır.” [Mearic 24] Hadiste ise şöyle geçmiştir: أَعْلَمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ أَنْ يَتْرُقُوا فِي أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ “Onlara Allah’ın kendilerine mallarda zekâtı farz kıldığını haber ver.” [İbn-u Abbas kanalıyla muttefekun aleyh] Bunlar, tüm mal türlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla şeriatın istisna ettikleri müstesna bunların hepsinde zekât gerekir. Şeriat ise Aleyhi’s Salatı ve’s Selam’ın şu kavline binaen köle ve atın dışında başka bir şeyi istisna etmemiştir: أَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ صَدَقَةٌ فِي عَتِيدِهِ وَلَا فِي فَرَسِهِ “Müslümana kölesi ve atı için bir zekât yoktur.” [Ebî Hurayra kanalıyla muttefekun aleyh] Bunun cevabı şöyledir: Bu nas mücmel olup beyana muhtaçtır ve Sünnet gelerek aynen faiz gibi onu beyan etmiştir. Zira faizin yasaklanması mücmel olarak gelmiş ve Sünnet gelerek onu beyan etmiştir. Dolayısıyla faizin yasaklanması genel olarak gelmesinden dolayı faiz her şeyde haramdır denilmez. Bilakis Sünnet’in gelerek beyan ettiği faizli mallarda faiz haramdır denilir. Çünkü faizle ilgili nas mücmeldir ve Sünnet onu beyan etmiştir. Dolayısıyla bunların dışındaki şeylerde faiz yoktur. Aynı şekilde zekâtla ilgili emrin genel olarak gelmesinden dolayı her şeyde zekât vaciptir, denilmez. Bilakis zekât, Sünnet’in gelerek nisaplarını beyan ettiği mallarda vaciptir, denilir. Dolayısıyla Sünnet kendisinden zekât alınacak malların türlerini de açıklamış olur. Çünkü Allah, zekâtı mücmel olarak emretmiş ve alınacak miktar ile bu miktarın ne zaman alınacağını beyan etmemiştir. Hadisler gelerek verilmesi vacip olan miktarları, nisaba ulaştığında alınacak olan miktarlarını, ne zaman verileceğini, ekin gibi sırf (hasadın) ger-*

çekleşmesinden sonra veya altın ile gümüş gibi (üzerlerinden) muayyen bir zamanın geçmesi ile vacibin tahakkuk ettiğini beyan etmiştir. İşte zekât, Sünnet'in açıkladığı bu beyana göre alınmalıdır. Dolayısıyla zekâtın vacip olduğu mallar, Sünnet'in kendilerinden zekâtın alınacağını ve keyfiyetini beyan ettiği mallardır. Bunların dışındaki-lerde zekât yoktur. Bilakis hiçbir şekilde bunlardan zekâtın alınması gerçekleşmez. Zira bunlar hakkında ne zekâtın alınacağı zaman ne nisap miktarı ne de alınacak miktar bilinmektedir. Dolayısıyla şeriatın beyan ettiği şeylerin dışındaki bir şeyden zekât alımının gerçekleşmesi kesinlikle imkânsızdır. Nitekim bu şeyler hakkında açık naslar varit olmuştur: Ebî Hurayra'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا، إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، صُوِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ، فَأُحْمِي عَلَيْهَا فِي نَارٍ يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا، إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، صُوِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ، فَأُحْمِي عَلَيْهَا فِي نَارٍ... **Altın ve gümüşe sahip olup onun hakkını vermeyen hiçbir kimse yok ki Kıyamet Günü onun için ateşten levhalar basılıp Cehennem'in ateşinde kızdırılarak onunla alını, yüzü ve sırtı dağlanmamış olsun...*** [Muttefekun aleyh] Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: *لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوْاقٍ مِنْ الْأُورُقِ صَدَقَةٌ* **“Beş ukiyeden az olan gümüşte zekât yoktur.”** [Muslim, Cabir kanalıyla tahrir etti.] Ali İbn-u Ebî Talib *RadiyAllahu Anh'dan* Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *إِذَا كَانَتْ لَكَ مَائَتَا دِرْهَمٍ وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَيُفِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمٍ، وَلَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ، يَغْنِي فِي الذَّهَبِ، حَتَّى يَكُونَ لَكَ عَشْرُونَ دِينَارًا، فَإِذَا كَانَ لَكَ عَشْرُونَ دِينَارًا وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَيُفِيهَا نِصْفُ دِينَارٍ* **“Şayet 200 dirhemin olur ve üzerinden de bir yıl geçerse buna 5 dirhem (zekât) gerekir. 20 dinarın oluncaya kadar altında sana bir şey gerekmez. Şayet 20 dinarın olur ve üzerinden de bir yıl geçerse buna 0,5 dinar (zekât) gerekir.”** [Ebû Davud tahrir etti ve hasendir.] *Aleyhi's Salatu ve's Selam*, şöyle buyurmuştur: *مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ وَلَا بَقَرٍ وَلَا عَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَّاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَنْطَحُهُ بُغْرُونَهَا وَتَطْوُوهُ بِأَطْلَافِهَا* **“Deve, sığır ve koyuna sahip olup zekâtını vermeyen bir kimse yoktur ki Kıyamet Günü bunlar mümkün olan en iri ve en semiz şekilde gelerek boynuzlarıyla onu süsmemiş ve ayaklarıyla çiğnememiş olsun.”** [Ebî Hurayra kanalıyla muttefekun aleyh] *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: *الشُّنْطُ فِي: التَّمْرِ وَالزَّرْبِيبِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ* **“Şunlarda oşür (1/10) vardır: Hurma, üzüm, buğday ve arpa.”** [Darukutni Sünen'inde Amr İbn-u Şuayb kanalıyla babasından o da dedesinden tahrir etti.] Yine aynı kanalla Amr İbn-u Şuayb'ın şöyle dediğini tahrir etmiştir: *إِنَّمَا سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ الزَّكَاةَ فِي: الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّرْبِيبِ* **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem,**

zekâtı sadece şunlarda Sünnet kıldı: Buğday, arpa, hurma ve üzüm.” Muaz İbn-u Cebel’den Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in kendisini Yemen’e gönderdiği ve şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Hububattan hububat, davardan koyun, deveden (erkek veya dişi) deve ve sığırdan dişi sığır al.”** [Ebû Davud, İbn-u Mâce ve Darukutni tahrir etti.]

Hakeza zekât, sadece hakkında nasın geldiği ve nasın beyan ettiği mallara gerekir bunların dışındaki şeylere kesinlikle gerekmez. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in belli malları -ki bunlar köle ve atır-zekâtтан istisna ettiği ve bunun da; istisna etmediği mallarda zekâtın vacip olduğu anlamına geldiği iddiasına gelince, bâtil bir iddiadır. Çünkü Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, zekâtтан belli malları istisna etmemiştir. Zira o, zekâtın köle ve at dışında her şeyde vaciptir diye bir şey söylememiştir. Bilakis zekât emri, mücmel olarak gelmiş ve naslar gelerek bu mücmelliği tamamen beyan etmiştir. Dolayısıyla kesinlikle istisna meselesi diye bir şey yoktur. Köle ve at kıssasına gelince, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bu ikisini istisna etmemiştir. Bilakis bunlarda zekâtın olmadığını haber vermiştir. Zira Buhari, Ebî Hurayra’dan Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **“Müslüman için atında ve kölesinde zekât yoktur.”** Ebî Hurayra’dan yapılan başka bir rivayette ise Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Müslüman için kölesinde ve atında zekât yoktur.”** Yine Ali RadiyAllahu Anh’dan Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Sizi atın ve kölenin zekâtından muaf tuttum. Haydi zekâtı getirin...”** [Ahmed ve Sünen sahipleri tahrir etti ve Hafız isnadının hasen olduğunu söyledi.] Bu, bir istisna değildir. Bilakis bir haber vermedir. Dolayısıyla zekâtтан istisna edilmiş hiçbir mal yoktur. Aynı şekilde eşeğin zekâtı olmadığına dair de nas gelmiştir. Ebî Hurayra’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e eşeğin zekâtı olup olmadığı soruldu. O da buyurdu ki: Bana onun hakkında sadece şu ayetin dışında başka bir şey gelmedi: Kim zerre miktarı hayır işlerse onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlerse onu görür.”** [Zilzal 7-8] [Muttefekun aleyh] Ebî Hurayra’nın hadisinde

geçtiği üzere hakkında sorulan at da böyledir. Bu ise bir istisna değildir. Bilakis bir sorunun cevabıdır. Bundan dolayı Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, mallardan köle, at ve eşeği istisna etmiş sayılmaz. Zira bunlarda zekât yoktur demiş olmakla tüm mallara zekâtı vacip kılmış sayılmaz. Zira bu, şer'î naslarla tamamen çelişmektedir ki bu naslarda kesinlikle istisna varit olmamıştır. Çünkü istisna, ya hükme ilişkin genel bir nasın olması ve aynı nasın yani aynı cümlenin içerisinde bundan istisna edilen şeyin istisna edatlarından bir edatla gelmesi ile olur. Mesela “*Muhammed hariç kavim geldi.*” ve “*At ve köle hariç her şeye zekât vaciptir.*” cümlelerinde olduğu gibi. Ya da genel bir nas olur ve başka özel bir nas gelerek bu genel için bir tahsis olur. Böylece ondan yani genelden istisna edilmiş olur. At, köle ve eşekle ilgili naslarda ise böyle bir şey mevcut değildir. Çünkü zekât hakkındaki nas mücmeldir ve Sünnet gelerek onu beyan etmiştir. Ayrıca at ve köle ile ilgili hadis, genel bir cümle içerisinde gelerek herhangi bir istisna edatı ile istisna edilmemiştir. Bilakis cümle içerisinde tek başına gelmiştir. Dolayısıyla o, istisna değil bir haber verme olur.

Ticaretin zekâtına gelince, bunun vacip olduğunun delili hadis ve Sahabe icmâsıdır. Ebû Davud, kendi isnadı ile Semera İbn-u Cendeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: *أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ يَأْمُرُنَا أَنْ نُخْرِجَ الصَّدَقَةَ مِنَ الَّذِي نَعِدُ لِلْبَيْعِ* “**Emmâ ba'd; Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem bize, alışveriş için hazırladığımız şeylerin zekâtını vermemizi emrederdi.**” [Hafız Buluğ-il Meram'da Ebû Davud'un rivayet ettiğini ve isnadının leyyin olduğunu söyledi.] Yine Ebû Amr İbn-u Hamas'tan babasının şöyle dediği rivayet edilmiştir: “*Ömer, beni emretti ve şöyle dedi: Malının zekâtını ver. Dedim ki: Malım da mal olsa sanki! Ok kılıfından ve tabaklanmış deriden başka bir şey değil. Bunun üzerine Ömer dedi ki: Onları düzelt sonra da zekâtını ver.*” [Ahmed, Şâfi ve başkaları tahrir etti.] Bu, benzerleri gibi meşhur olmuş hiçbir kimsenin karşı çıkmadığı bir kıssadır. Dolayısıyla bir icmâdır. Oysa ok kılıfı ve tabaklanmış derinin aynine zekât gerekmez. Bunlar, alışveriş amaçlı olmadıkça genellikle zekât gerektirecek kadar çok miktarda mülk edinilmeyen mallardandır. Dolayısıyla bu kıssa, bunların alışveriş amaçlı olduğuna dair bir karinedir.

Üçüncü hususa gelince: Zekâtın mal sahibi olan herkesten alınması. Bu da erkek ya da kadın, akıllı ya da deli, çocuk ya da balığ olsun zekâtın her Müslümandan alınacağı anlamına gelmektedir. Kadının ve erkeğe gelince, nasların genelliğinden ortaya çıkmaktadır. Ço-

cuk ve deliye gelince, zekât, malla ilgili bir hak olup mal olması bakımından malda vacip olan tek haktır. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Onların mallarından zekât al.”** [Tevbe 103] Ve şöyle buyurdu: **“Onların mallarında bir hak vardır.”** [Mearic 24] Hadiste ise şöyle geçmiştir: **“Allah’ın kendilerine mallarında zekâtı farz kıldığını bildir.”** [İbn-u Abbas kanalıyla muttefekun aleyh] Bir Arabînin sorusuna cevaben gelen muttefekun aleyh olan hadiste şöyle geçmiştir: **“... قَبْلًا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الْإِسْلَامِ ... إِلَى أَنْ قَالَ: وَذَكَرَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ الرَّكَاةَ، قَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا؟ ... O, İslâm hakkında soruyordu... Ta ki şöyle diyinceye kadar: Rasulullah ona zekâtı zikredince şöyle dedi: Zekâtın dışında bir borcum var mı? Buyurdu ki: Hayır, ama nafîle olarak verirsen o başka.”** İşte bunlar zekâtın, mal sahibinin mükellef olup olmamasına bakılmaksızın mal olması bakımından ancak mala farz kılındığına delâlet etmektedir. Zira Allah, mala sahip olan bir Müslümana mal sahibi yani zengin olması vasfıyla birçok hakkı farz kılmıştır. Mesela malla cihad etmesini, aç olanı doyurmasını, nafakayı ve benzeri hususları farz kılmıştır. Ancak Allah, Müslümanın sahip olduğu mala tek bir hakkın -ki o da zekâttır- dışında başka bir şeyi farz kılmamış, mala vacip olan hakları ona hasretmiş ve malda başka hakların olmasını nefyetmiştir. Bu da farziyetin, sahibinin mükellef olup olmamasına bakılmaksızın mal olması bakımından mala odaklandığına delâlet etmektedir. Bu, mal sahibi mükellef olmasa yani çocuk veya deli olsa dahi maldan zekâtın alınacağına dair bir delildir. Yine Allah, mal sahibi olması vasfıyla bir Müslümana birtakım farzları yani malla ilgili birtakım hakları farz kılarken mükellef olsun ya da olmasın bunları ona mutlak olarak farz kılmıştır. Bu da akrabaların ve eşlerin nafakası, cinayetlerin diyeti ve itlaf edilen şeylerin kıymeti gibi. Bunların hepsi, malla ilgili olmasından dolayı çocuk ve deliye de vaciptir. İşte zekât da böyledir. Çünkü zekât da malla ilgili bir haktır. Bunun da ötesinde Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’den şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Her kim malı olan bir yetime veli olursa onun malı ile ticaret yapsın, sadaka yiyip bitirinceye kadar onu olduğu gibi bırakmasın.”** Yani zekât demektir. [Tirmizi ve Darukutni Amr İbn-u Şuayb kanalıyla babasından o da dedesi Abdullah İbn-u Amr’dan tahrir etti.] Her ne kadar bu hadisin isnadında hak- kında söz olan Mesnû İbn-u es-Sabâh olsa da Amr İbn-u Şuayb’tan, o da Ömer İbn-ul Hattab’tan mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Teklifin

zekâtın korunak yeri Beyt-ul Mâl'dir. Ancak Beyt-ul Mâl sadece onun korunak yeridir. Zira zekât ancak belli olan sınıflara harcanır. Bunun içindir ki Beyt-ul Mâl'de özel bir bölüme konur. Her ne kadar zekât, Halife'ye verilmesi ve onun zekâtı vermeyi geciktirmeleri hâlinde insanları cezalandıracak olan olmasından dolayı Beyt-ul Mâl'in gelirlerinden olsa da kesinlikle Halife'nin kendi görüş ve içtihadına göre harçayacağı şeylerden değildir. Bilakis Halife'nin görüşü ve içtihadı, sadece zekâtı hak eden sınıflar ile sınırlıdır.

Beşinci hususa gelince: Yalnızca sıfatı ve sayısı belirlenmiş özel kişilere harcanmasıdır. Çünkü Allah, zekâtın harcanacağı kimseleri belirlemiş ve zekâtın harcanmasını belirlediği kimselere hasretmiştir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا** “Sadakalar (zekâtlar) ancak fakirlere, miskinlere, zekât âmillerine, müellefe-i kulûba (gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara), kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere, yolda kalmışlara mahsusdur.” [Tevbe 60] Bu kişilere hasredilmesi إنما “ancak” lafzı ile gerçekleşmiştir ki o, bir hasr edatıdır. Dolayısıyla bunların dışındakilere harcanması kesinlikle helal olmaz. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurdu: **لَا تَحُلُّ الصَّدَقَةَ لِغَنِيِّ، وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ** “Zekât, zengine ve gücü yerinde olan kimseye helal olmaz.” [Tirmizi Abdullah İbn-u Amr kanalıyla tahrir etti ve hasenledi. Hakim Ebî Hurayra kanalıyla tahrir etti ve sahihledi.] Yine *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, zekât hakkında şöyle buyurmuştur: **وَلَا حَظَّ فِيهَا لِغَنِيِّ، وَلَا لِقَوِيٍّ مُكْتَسِبٍ** “Zekâtta zengine ve kazanmaya gücü yeten kimseye pay yoktur.” [Ahmed, Ebû Davud ve Nesaî tahrir ett ve Zehebî sahih hadis ve ravilerinin sika olduğunu söyledi.] İşte bu hadisler zekâtın, kesinlikle bu sekiz sınıftan başkasına harcanmayacağına dair bir delildir.

Madde-144: Zimmilerden cizye tahsil edilir. Baliğ erkeklerden verebileceği miktarda alınır. Kadınlar ile çocuklardan alınmaz.

Bu maddenin delili Kitap ve Sünnet'tir. Kitaba gelince, Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ** “Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar.” [Tevbe 29] Sünnet'e gelince, şu hadistir: **كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَىٰ مَجُوسَ هَجَرَ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ الْإِسْلَامِ، فَمَنْ أَسْلَمَ قُبِلَ مِنْهُ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عَلَيْهِ الْجِزْيَةُ فِي أَنْ لَا تُؤَكَّلَ لَهُ ذَبِيحَةٌ وَلَا تُنَكَّحَ لَهُ امْرَأَةٌ** “Resul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Hacer Mecusilerine onları İslâm'a davet eden bir mektup

yazdı ki, kim Müslüman olursa ondan kabul edilecek, aksi takdirde kestiklerinin yenilmemesi ve kadınları ile nikâhlanılmasından dolayı cizye konulacaktır." [Ebû Ubeyd Emval'de, Ebû Yusuf Harac'ta ve başkaları rivayet etti.] Cizye, sadece muktedir olanlardan alınır. Bu da Allahu

Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: عَنْ يَدٍ "elleriyle." Yani muktedir olanlardan demektir. Erkeklerden alınır ve kadınlar ile çocuklardan alınmaz. Bu da *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın Muaz'a şöyle demesinden dolayıdır: حُدُّ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا "**Buluğa eren herkesten bir dinar al.**"

[Hakim tahrir etti ve sahihledi.] Ve Beyhaki, Sünen-i Kubra'da Amr İbn-u Şuayb'tan o da babasından o da dedesinden Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu tahrir etmiştir: فَرَضَ الْجَزِيَّةَ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ دِينَارًا دِينَارًا "**Yemen halkından baliğ olan herkese birer dinar cizye farz kılındı.**" Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in حَالِمٍ "**Buluğa eren**" ve مُحْتَلِمٍ "**baliğ olan**" lafızlarını müzekker olarak zikretmesi cizyenin, kadınlardan ve baliğ olmayanlardan alınmayacağına delâlet etmektedir. Aynı şekilde Ömer, ordu komutanlarına şöyle bir mektup yazmıştır: "**Cizye koysunlar ama tıraş olanların (baliğ olanların) dışında kadınlara ve çocuklara koymasınlar.**" [Ebû Ubeyd Emval'de ve Beyhaki Eslem'den tahrir etti.] Hiçbir kimsenin Ömer'e karşı çıktığı bilinmemektedir. Dolayısıyla bu, bir icmâdır. Aynı şekilde çocuğa kıyasen deliden de cizye alınmaz.

Madde-145: Haracî araziden gücü yettiğince harac alınır. Öşrî araziden ise bilfiil çıkan mahsulün zekâtı alınır.

Bu maddenin delili; Zuhri'den şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: قَضَى رَسُولُ اللَّهِ فِيْمَنْ أَسْلَمَ مِنْ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ أَنَّهُ قَدْ أَحْرَزَ دَمَهُ وَمَالَهُ إِلَّا أَرْضَهُ، فَأَبَتْهَا فَضَى رَسُولُ اللَّهِ فِيْمَنْ أَسْلَمَ مِنْ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ أَنَّهُ قَدْ أَحْرَزَ دَمَهُ وَمَالَهُ إِلَّا أَرْضَهُ، فَأَبَتْهَا "**Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Bahreyn halkından Müslüman olanların arazileri dışında kanlarını ve mallarını koruduklarına hükmetti. Zira arazi Müslümanlara ait bir feydir. Çünkü onlar, güçlüyken Müslüman olmadılar.**"

[Yahya İbn-u Adem Kitab-ul Harac tahrir etti.] Yani onlar, Müslümanlara karşı güçlü bir durumda iken demektir. Dolayısıyla bu, fetih yoluyla fethedilen beldelerdeki arazilerin ganimetlerden olduğuna dair bir delildir. Ancak efendimiz Ömer *RadiyAllahu Anh*, gelerek arazinin rakabesini (aslını) Beyt-ul Mâl'e ait bir mülk olarak ve menfaatini de sahiplerine bıraktı. Böylece araziden faydalanmaları karşılığında onlardan belli bir miktar değil de arazinin taşıyabileceği bir harac alır oldu. Zira

Irak'ın bazı nahiyelerinde her bir cerîbe, bir kafîz ve bir dirhem harac vergisi koydu. Cerîb, arazinin belli bir alanına ait belli bir ölçüdür. Başka bir bölgeye bu miktarın dışında bir harac vergisi koydu ve Şam bölgelerinde bundan başkasıyla amel etti. Zira Ömer'in her arazi için taşıyabileceği şeyi gözettiği bilinmektedir. Bu, haracî arazi hakkındadır. Öşrî arazilere gelince, ahalsinin üzerinde Müslüman olduğu arazi ve Arap Yarımadası'dır. Öşrî arazilerden fiilî mahsul üzerinden zekât alınır ki bu, yağmur suyu ile sulanması hâlinde öşür, araçla sulanması hâlinde öşrün yarısıdır.

Madde-146: Müslümanlardan, Beyt-ul Mâl masraflarını karşılamak için şeriatın alınmasını caiz gördüğü vergi alınır. Şu şartla ki marufa göre mal sahibine bırakılması gereken ihtiyaçlardan fazla bulunan kısımlardan alınmalı ve bunun, devletin ihtiyaçlarını gidermeye yetip yetmediği gözetilmelidir.

Bu maddede üç husus vardır: Birincisi: Verginin alınması. İkincisi: Bu verginin sadece örfe göre mal sahibinin gerek duyduğu ihtiyaçların fazlasından alınması. Üçüncüsü: Sadece Beyt-ul Mâl'in ihtiyaç duyduğu miktarda alınması ve bundan fazlasının alınmaması.

Birinci hususa gelince: Vergi kelimesi, Batılı bir ıstılahtır ve sultanın, işlerin idaresi için tebaaya koyduğu bir şeydir. Varit olan soru şudur: İslâm Devleti'nin işlerinin idaresi için Müslümanlara vergi koyması caiz midir? Bunun cevabı şöyledir: Şeriat, Beyt-ul Mâl'in gelirlerini belirlemiş, bu gelirleri tebaanın işlerinin idaresine tahsis etmiş ve tebaanın işlerinin idaresi için vergiler koymamıştır. Ayrıca Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, tebaanın işlerini bu gelirlerle idare ederdi. *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın ne insanlara vergi koyduğu sabit olmuş ne de ondan kesin olarak böyle bir şey rivayet edilmiştir. Devletin sınırlarındaki kimselerin ülkeye giren emtialardan vergi aldıklarını öğrenince bunu yasaklamıştır. Zira Akabe İbn-u Amir'den rivayet edildiği üzere o, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu işittiği: **"لا يَدْخُلُ الْحَبَّةَ صَاحِبُ مَكْسٍ"** **"Gümrük vergisi alan Cennet'e giremez."** [Ahmed tahrir etti ve Hakim ile Zeyn sahihledi.] Ebû'l Hayr'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: **"Ruveyfa İbn-u Sabit'in Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle buyururken işittim dediğini işittim: إِنَّ صَاحِبَ الْمَكْسِ فِي النَّارِ Gümrük vergisi alan ateştedir."** [Ebû Ubeyd Emval'de ve Ahmed tahrir etti. Zeyn hasenledi ve şöyle dedi: "Yani Âşir demektir."] Âşir, dış ticarettten öşür

alan kimsedir. Bu da Batı'nın ıstılah hâline getirdiği anlamda vergi alınmasının yasak olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Ebî Bekre kanalıyla rivayet edilen muttefekun aleyh olan hadiste şöyle buyurmuştur: *إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بِلَادِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا...* **“Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız, tıpkı şu şehrinizde bu ayınızda şu gününüzün haram olması gibi birbirinize haramdır.”** Bu hadis genel olup devlet de dâhil her insanı kapsar. Verginin alınması ise Müslüman bir kimse- nin malını onun rızası olmadan almaktır. Bu da vergiyi almanın caiz olmadığına delâlet etmektedir.

Ancak Beyt-ul Mâl'in gelirlerinin alındığı yerler ve bu gelirlerin miktarı sınırlı olup tebaanın işlerinin gözetimi için yeterli olmayabilir. Bazen gözetilmesi gereken işler olduğu hâlde Beyt-ul Mâl'in gelirleri bitmiş olabilir. Peki bu durumda vergi koymak caiz midir değil midir? Bunun cevabı şöyledir: Bazı işler vardır ki şeriat bunları, sadece Beyt-ul Mâl'e vacip kılmış olup Müslümanlara vacip kılmamıştır. Bazı işler de vardır ki şeriat bunları hem Beyt-ul Mâl'e hem de Müslümanlara vacip kılmıştır. Sadece Beyt-ul Mâl'e vacip kıldığı ve Müslümanlara vacip kılmadığı işlerin yerine getirilmesi için devletin Müslümanlara vergi koyması helal olmaz. Eğer Beyt-ul Mâl'de mal varsa bu işleri yapar. Eğer mal yoksa bu işleri yapacak mala sahip oluncaya kadar bunları erteler. Kesinlikle bunun için Müslümanlara vergi koyamaz. Çünkü şeriat, bunu Müslümanlara vacip kılmamıştır. Dolayısıyla Müslümanlardan vergi almak helal olmaz. Çünkü bu durumda vergi almak bir zulüm olur ki bu haramdır. Aynı şekilde Allah'ın vacip kılmadığı bir şeyi vacip kılmak olur ki bu da mubahı haram ve haramı mubah kılmak gibidir. Bu ise şeriatı haddi aşmak olur. Bunu inanarak yapan bir kimse kâfir, inanmayarak yapan kimse ise asi sayılır. Bundan dolayı şeriatın Kitap ve Sünnet'te Müslümanlara vacip kılmadığı işlerde devletin onlara vergi koyması helal olmaz. Bu da zekât âmillerinin maaşlarını vermesi, müellefe-i kulûba, azat olmaları için kölelere ve borçlarını ödemeleri için borçlulara mal vermesi, artı ikinci bir yol yapması, yağmur olmasına rağmen baraj yapması, ihtiyaç olmadığı hâlde ikinci bir hastane yapması ve olmaması hâlinde zarara yol açmayan ancak olması hâlinde daha iyi ve mükemmel olacak benzeri şeyleri yapması gibi. İşte tüm bu işleri yapmak için devletin Müslümanlara vergi koyması helal olmaz.

Çünkü şeriat, bunları Müslümanlara vacip kılmamıştır. Nitekim fakihler, bu tür işler hakkında Beyt-ul Mâl'in varlığını ve yokluğunu göz önüne alarak bunları gerçekleştirmenin ona ait olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla eğer mal varsa onu yerine harcamak bir hak olur. Eğer yoksa bu hak düşmüş olur.

Şeriatın hem Beyt-ul Mâl'e hem de Müslümanlara vacip kıldığı işlere gelince, Beyt-ul Mâl'de mal bulunmadığında veya mal kalmadığında bu durumda devlet, şeriatın hem Müslümanlara hem de Beyt-ul Mâl'e vacip kıldığı maslahatlarla kaim olmak için Müslümanlara vergi koyabilir. Çünkü Allah'ın bu işleri Müslümanlara vacip kılması ve İmam'ı da onlara veli yapması nasla sabittir. Dolayısıyla bu malı onlardan tahsil edecek ve bu maslahatlara harcayacak olan İmam'dır. Bu da fakirler, miskinler ve yolda kalmışlar için gerekli nafakalar gibi olup ne Beyt-ul Mâl'in zekât gelirlerinde ne de diğer gelirlerinde olmak üzere Beyt-ul Mâl'de onlara harcanacak bir şeyin bulunmaması hâlidir. Çünkü fakirleri doyurmak tüm Müslümanlara vaciptir. *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: **وَأَيُّمَا أَهْلًا عَزَصْنَا أَصْنَحْ فِيهِمْ أَمْرًا جَائِعًا فَقَدْ بَرَأْنَا مِنْهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ تَعَالَى** "**Aralarında bir kişinin aç olarak sabahladığı herhangi bir hane halkının üzerinden Allah Teâlâ'nın zimmeti/koruması kalkmıştır.**" [Ahmed, İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti ve Ahmed Şakir sahihledi.]

Ordu, savaş ve savaş hazırlıkları için gerekli olan bütün harcamalar da böyledir. Eğer Beyt-ul Mâl'de bunlara yetecek mal yoksa bunların yapılması için Müslümanlara vergi koyulur. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlından: **وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ** "**Mallarınız ve canlarınız ile Allah yolunda cihad edin!**" [Tevbe 41] Ve şu kavlından dolaydır: **وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ** "**Malları ve canları ile Allah yolunda cihad edenler.**" [Nisa 95] Yine Enes'ten Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ** "**Mallarınız, elleriniz ve dillerinizle müşriklerle cihad edin.**" [Ahmed ve Nesâi tahrir etti ve Nesâi ile Hakim sahihledi ve Zehebî muvafakat etti.]

Alternatifi bulunmayan bir yolu açmak ve zorunlu olan bir hastaneyi inşa etmek gibi yapılmaması hâlinde Müslümanlara zarar verecek, karşılıksız refiklik ve maslahat yönünden harcama yapmayı gerektiren bir zorunluluk olan ve bulunmaması hâlinde Ümmet'i zarara sokacak benzeri her şey de böyledir. Devlet bunları yapmak için Müslümanlara vergi koyabilir. Çünkü zararı ortadan kaldırmak Müslümanlara vaciptir. *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurdu: **لَا ضَرَرَ وَلَا**

ضِرَارَ **“Zarar vermek de yoktur. Zarar görmek de yoktur.”** [Ahmed İbn-u Abbas’tan ve Hakim Ebî Saîd el-Hudrî’den tahrir etti. Hakim sahihledi ve Zehebî muvafakat etti.] Askerilerin, kâdılarının ve öğretmenlerin rızıkları da böyledir. Bunlar şeriatın Müslümanlara vacip kıldığı işlerdendir. Zira sarîh nasların delâlet ettiği üzere eğitim, yargı ve cihad onlara farzdır. Beyt-ul Mâl’e vacip olmakla birlikte şeriatın Müslümanlara vacip kıldığı bu işleri yerine getirmek için devletin vergi koyması caizdir. Çünkü bunların Müslümanlara farz olduğu hususunda naslar açıktır. Maddedeki birinci hususun delili işte budur.

İkinci hususa gelince: Bunun delili, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlidir: **“Sadakanın en hayırlısı zenginın sırtından olandır.”** [Hakîm İbn-u Hızâm ve Ebî Hurayra kanalıyla muttefekun aleyh] Zenginlik ise insanın ihtiyaçlarını doydurması için kendisine yetecek miktara ihtiyaç duymadığı miktardır. Yine Cabir’den rivayet edildiği üzere Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurdu: **“Sadakanın en hayırlısı zenginın sırtından olandır. Veren el, alan elden daha hayırlıdır. Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla.”** [Muttefekun aleyh] Muslim’in Cabir kanalıyla gelen başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: **“Önce kendinden başla ve onun için tasadduk et. Eğer bir şey kalırsa o da ailen içindir.”** Böylece nafakasını gidermek zorunda olduğu kimseyi kişinin kendisinden sonraya erteledi. Vergi de bunun gibidir. Çünkü vergi, nafaka ve sadaka gibidir. Ayrıca Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Yine sana ne infak edeceklerini soruyorlar. De ki: İhtiyaçtan fazlasını.”** [Bakara 219] Yani infakında bir çabanın olmadığı fazla olan demektir. Bu da ister zekât isterse nafaka olsun, Müslümana vacip olan malın ancak marufa göre kendisine yeterli olanın fazlasından alınacağına delâlet etmektedir. Vergi de bunun gibidir. Zira adeten gerekli olan benzeri ihtiyaçlardan fazlası olmadıkça yani yiyeceği, giyeceği, meskeni, hizmetçisi, hanımları, ihtiyacını gidereceği bineği ve emsallerine göre bunların benzerlerinden artmadıkça Müslümandan tahsil edilmez. Çünkü Rasul’ün, **“Zenginın sırtından”** kavlinin manası budur.

Üçüncü hususa gelince: Bunun delili şeriatın, vacip olmayan bir şeyi almayı haram kılması ve yeterli olandan fazlasının Müslümana vacip olmamasıdır. Dolayısıyla ihtiyaçtan fazla vergi almak haramdır. Bundan dolayı Beyt-ul Mâl’e gerekli olan miktarda vergi tahsil

edilir ve bundan fazlası alınmaz. Nitekim Ali, Ömer'e Beyt-ul Mâl'de hiçbir şey bırakmaması teklifinde bulunmuş ve şöyle demiştir: *"Sende toplanan malı her sene taksim et ve ondan hiçbir şeyi tutma."*

[İbn-u Sa'd Vakidi'den tahrir etti.] Rivayet edildiği üzere: *"Ali RadiyAllahu Anh, Beyt-ul Mâl boşalınca kadar malları taksim eder sonra onu sular, sonra da içerisine otururdu."* [İbn-u Abdulberr İstizkar'da Enes İbn-u Sîrîn'den tahrir etti.]

Bu, vergi dışındaki gelirler açısından olup Halifeler bunu yapıyorlarsa vergi gelirlerinde nasıl olmasın ki! Zira Beyt-ul Mâl'de tahsil edilen vergiden hiçbir şeyin kalmaması evla babındandır. Dolayısıyla Beyt-ul Mâl'de kalacak şekilde gerekli olandan fazla vergi tahsil edilmez. İşte bunların hepsi, maddenin üç hususa ilişkin delilleridir.

Madde-147: Şeriatın Ümmet'e yapmasını vacip kıldığı bütün işleri yerine getirmek için Beyt-ul Mâl'de mal yoksa bu vacip, Ümmet'e intikal eder. Bu takdirde Ümmet'e vergi koymak suretiyle işleri imkân dâhilinde yoluna sokmak devletin hakkıdır. Şeriatın Ümmet'e vacip kılmadığı; mahkemeler, daireler veya herhangi bir maslahatın gerçekleştirilmesi için konan resmî harçlar gibi şeylerden dolayı devletin vergi alması caiz değildir.

Bu maddenin delili; bir önceki 146. maddenin birinci hususunun delilinin aynısıdır ki şeriat, kamu gelirlerini belirlemiş, Rasul vergi koymamış ve bir vergi olmasından dolayı meks vergisi -ki o, gümrük vergisidir- koymayı yasaklamıştır. Bu ise tüm vergileri kapsayan bir yasaklamadır. Şeriatın hem Beyt-ul Mâl'e hem de Ümmet'e yapmasını vacip kıldığı işler, Beyt-ul Mâl'de mal yoksa Ümmet'e intikal eder. Şeriatın Beyt-ul Mâl'e farz kılıp Ümmet'e vacip kılmadığı işler, Beyt-ul Mâl'de mal yoksa Ümmet'e intikal etmez. Bilakis mal bulununcaya kadar ertelenir ve bunun için Ümmet'e vergi konulmaz. Ümmet'e vacip olmayan işlerde Ümmet'e doğrudan vergi konulmaya-çağı gibi dolaylı olarak da vergi konulmaz. Mesela mahkemeler ve daireler için harç, gelir pulları, ruhsat ücreti ve kesinlikle bunların benzeri hiçbir şey alınmaz. Posta pullarına gelince, dolaylı bir vergi değildir. Bilakis bu, mektupları taşıma ücreti olup bu caizdir. Dolayısıyla şeriatın Müslümanlara vacip kılmadığı şeylerden alınan her türlü dolaylı verginin tahsil edilmesi doğru değildir. Zira bu, aynen doğrudan vergi gibi olup Ümmet'ten tahsil edilmesi caiz değildir.

Madde-148: Devlet bütçesinin şer'i hükümlerce belirlenen daimî bölümleri vardır. Fakat bütçe kısımları, her kısmın içerdiği meblağlar ve her kısımda bu meblağların tahsis edildiği işler, Halife'nin görüşüne ve ictihadına bağlıdır.

Bütçe veya muvazene lafzı, Batılı bir ıstılah olup manası; devletin sağladığı gelirlerin, gelirlerin toplandığı yerlerin olduğu bölümlerin, bu yerlerin kollarının olduğu kısımların ve tahsil edilen meblağların beyan edilmesidir. Ayrıca harcama yapılan yerlerin olduğu bölümlerin, bu yerlerin dallarının olduğu kısımların ve her kısımdaki mezkûr işlerden her birine devletin yaptığı harcamaların beyanı belirlenir. İşte bütçenin veya muvazenenin vakıası budur. Müslümanlar bu vakıayı bilmiyorlardı. Onlar sadece Beyt-ul Mâl'i biliyorlar, gelirler onda toplanıyor ve harcamalar ondan yapılıyordu. Ancak Beyt-ul Mâl'e ait gelirlerin ve ondan harcamaların yapılıyor olması bütçe adı kullanılmamış olsa da onun vakıasını oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu lafzın ıstılahi anlamında alınmasında bir mânia yoktur ki o, gelirler bölümü, harcamalar bölümü ve bunlardan her birinin bölümlerinin toplamıdır. Buna göre devletin bir bütçesi veya muvazenesi olmalı ve bu bütçe Beyt-ul Mâl'e bağlanmalıdır.

Bölümleri, kısımları ve bunlara konulacak meblağlarıyla bu bütçenin hazırlanmasına gelince, şer'î hükümler bunu belirlemiştir. Zira şer'î hükümler gelerek haraç ve fey gibi gelirleri belirlediği gibi harcamaların keyfiyetini de belirlemiştir. Kesinlikle harcama yapılması gereken ve ancak mal olduğunda harcama yapılması gereken şeyler de sabittir. Dolayısıyla şer'î hükümler gelerek gelirleri de harcamaları da belirlemiştir. Dolayısıyla da buna göre bütçenin bölümleri daimî bölümler olur. Çünkü bunları şer'î hükümler belirlemiştir. Şer'î hüküm ise daimî olup değişmez. Bütçenin kısımları ise yağmurla sulanan arazilerin haracı, sulama ile sulanan arazilerin haracı veya benzerleri gibi bütçeden dallanan kollardır. Bunları Halife belirler. Çünkü bunlar, işlerin gözetilmesinden ve Halife'nin görüşü ile ictihadına terkedilmiş şeylerdendir. Belirlenecek meblağlar da böyledir. Çünkü meblağlar, cizye, harac ve benzerlerinin miktarında olduğu gibi Halife'nin görüşüne ve ictihadına göre belirlenir. Çünkü bunlar, Halife'ye bağlı olan şeylerdendir. Dolayısıyla Beyt-ul Mâl'in gelirleri, harcamaları ve onda şeriyyatın belirlemediği şeylerin tasarrufunun Halife'nin görüş ve ictihadına bağlı kılınmasına ilişkin şer'î hükümler bu maddenin delilleri olur. İşte bu üç delil; gelirlerin, harcamaların

ve İmam'ın işleri gözetmesinin delili, bu maddenin delilleridir. Mademki Halife'nin kendi görüşüne ve içtihadına göre gelirlerin kısımlarını, her kısma konulacak meblağları, harcamaların kısımlarını ve her kısma ait meblağları belirleme hakkı vardır, o hâlde gerek kısımları gerekse gelirler ya da harcamalar için olsun her kısma ait meblağlarıyla devlet için yıllık bir bütçenin belirlenmesinde bir mânia yoktur. Yasak olan şey, gelirleri ve harcamalarıyla bütçenin bölümleri için yıllık bir bütçenin belirlenmesidir. Çünkü bunları şer'î hükümler belirlemiştir. Dolayısıyla bunlar daimî dir.

Madde-149: Beyt-ul Mâl'in daimî gelirleri; feyin (savaşız elde edilen ganimetlerin) tamamı, cizye, harac, rikâzın (define-nin) beşte biri ve zekâtır. İhtiyaç olsun ya da olmasın bu mallar devamlı olarak alınır.

Bu maddenin delilleri; gelirlerin içerdiği delillerdir.

Fey: Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ **“Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Rasullerine verdiği ganimetler; Allah, Rasulü, yakınları, yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar içindir.”** [Haşr 7]

Cizye: Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ **“Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar.”** [Tevbe 29]

Harac: Bunun delili, Ebî Ubeyd'in haraci araziler hakkında şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: *“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve ondan sonra gelen Halifeler hakkındaki eserlerde arazilerin fethedilmesi hakkında şu üç hükmün geldiğini gördük: Ahalisinin üzerinde Müslüman olduğu arazi. Dolayısıyla o, onların sahip olduğu bir mülktür ve kendilerine öşürden başka bir şey gerekmeyen öşür arazisidir. Belli bir harac karşılığında sulh yoluyla fethedilen arazi. Dolayısıyla onlar, üzerine sulh yaptıkları şeye bağlı olup onları bundan fazlası bağlayıcı değildir. Zorla alınan arazidir ve Müslümanlar onun hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kimileri, onun durumunun ganimetin durumu gibi olduğunu, beşte dördünün hassaten onu fethedenler arasında pay edileceğini ve geriye kalan beşte birinin Allahu Tebarake ve Teâlâ'nın adına olacağını söylemişlerdir. Kimileri ise onun hükmünün ve onun hakkındaki görüşün İmam'a bırakılacağını, onun ganimet sayılması hâlinde Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Hayber'e yaptığı*

gibi beşte biri alınıp taksim edileceğini, beşte birinin kendisine ait olacağını, fey sayılması hâlinde ise beşte birinin alınmayacağını, taksim edilmeyeceğini ve Ömer'in Sevad'a yaptığı gibi hayatta kaldıkları sürece sadece Müslümanların geneline vakfedileceğini söylemişlerdir. İşte bunlar fetih yoluyla fethedilen arazinin hükümleridir.” Aynı şekilde Müslümanların Sevad arazisi hakkındaki Ömer RadiyAllahu Anh ile olan tartışmalarını Ebû Yusuf, Harac'ta nakletmiştir.

Rikâzın (definenin) beşte biri: Bunun delili, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir: *وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ* **“Rikâzda (definede) beşte bir vardır.”**

Zekât: Bunun birçok delili vardır. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: *وَأَتُوا الرِّكَازَ* **“Ve zekâtı verin.”** [Bakara 43] *Ve Aleyhi's Salatu ve's Selam,* Muaz'a şöyle demiştir: *فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ* **“Onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere Allah'ın kendilerine mallarında zekâtı farz kıldığını bildir.”**

İşte bunların hepsi, vacibi ifade eden delildir. Dolayısıyla bu malların verilmesi farzdır. Bunun içindir ki ihtiyaç olsun ya da olmasın, daimî bir şekilde alınır. Çünkü Allah bunu farz kılmıştır. Farzın ise eda edilmesi gerekir.

Madde-150: Beyt-ul Mâl'in daimî gelirleri devlet harcamalarına yeterli gelmediği zaman, devlet Müslümanlardan vergiler tahsil edebilir. Vergileri tahsil etmede aşağıdaki yönleri takip etmelidir:

a- Fakirler, miskinler, ibn-is sebîl'ler (yolda kalanlar) ve cihad farzını yerine getirmek için Beyt-ul Mâl'e farz olan harcamaları karşılamak.

b- Memurların nafakaları, ordunun erzakları ve yöneticilerin tavitleri gibi Beyt-ul Mâl'e farz olan, bedel özelliğindeki harcamaları karşılamak.

c- Yollar yapmak, sular çıkarmak, mescidler, okullar ve hastaneler inşa etmek gibi karşılıksız refiklik ve maslahat yönünden Beyt-ul Mâl'e farz olan harcamaları karşılamak.

d- Tebaanın başına gelen açlık, tufan veya deprem benzeri

bir olay gibi zaruret yönünden Beyt-ul Mâl'e farz olan harcamaları karşılamak.

Bu maddenin delili şudur ki şeriat sulta, tarafından yayımlanan bir emre binaen Müslümanlara vergi koymasını yasaklamıştır. *Salallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: **“Güm-rük vergisi alan Cennet'e giremez.”** [Ahmed tahrir etti ve Hakim ile Zeyn sahihledi.] Meks, ülke sınırlarında tüccarlardan alınan vergidir. Ancak yasaklama, tüm vergileri kapsamaktadır. Bu da Ebî Bekre kanalıyla rivayet edilen muttefekun aleyh olan hadisteki Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolaydır: **إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ... *Kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız, tıpkı şu şehrinizde bu ayınızda şu gününüzün haram olması gibi birbirinize haramdır...*** Bu hadis, genel olup diğer insanları kapsadığı gibi Halife'yi de kapsar. Mademki şeriat verginin alınmasını yasaklamıştır, o hâlde Halife'nin, tarafından bir emre binaen insanlara vergi koyması caiz değildir. Ancak Allah, onun alacağı malı Müslümanlara farz kılarısa bu durumda Halife'nin Müslümanlara vergi koyması ve bu vergiyi onlardan zorla alması caizdir. Bu durumda onu alması, sultanın emretmesine binaen değil bilakis Allah'ın emretmesine binaen olur. Sultan ise ancak Allah'ın kendisine emrettiği şeyi infaz eder. Dolayısıyla şeriat, Allah'ın emretmesi durumunda Halife'nin vergi almasını caiz kılmıştır. Şu şartla ki verginin alınması, bu vergiyi Halife'nin emretmesi ile değil onun Allah'ın Müslümanlara vermelerini emrettiği şeyin toplanmasına dair emriyle olmalıdır. Buna göre şeriatın hem Beyt-ul Mâl'e hem de Müslümanlara vacip kıldığı işlerin harcaması Beyt-ul Mâl'den yapılır. Eğer Beyt-ul Mâl'de mal yoksa, mal bitmişse veya harcamaları karşılamaya yeterli değilse Halife, bu işlerin Müslümanlara farz olduğuna dair gelen şer'î hükümlere göre onlara vergi koyabilir. Maddede zikredilen tafsilatlar, Allah'ın bunları Müslümanlara vacip kılmasından dolaydır:

(a) fıkrasına gelince, bunun delili şudur ki Allah; fakirlere, miskinlere, yolda kalmışlara ve cihad farzını yerine getirmek için harcama yapmasını Halife'ye farz kıldığı gibi bunu Müslümanlara da farz kılmıştır. *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurdu: **مَا أَمَرَ بِي مِنْ بَاتٍ شَبَعَانَ وَجَارُهُ جَانِعٌ وَهُوَ يَعْلَمُ *Her kim komşusunun aç olduğunu bildiği hâlde tok olarak gecelerse bana iman etmiş olmaz.*** [Bezzar, Enes'ten tahrir etti ve Haysemi ile Munziri hasenledi.] Ayrıca içerisinde fakirlerin, miskinlerin, yolda

kalmışların, dilencilerin ve zekât ayetinin zikrinin varit olduğu deliller de vardır. Bu fıkranın delilerinden biri de cihadla ilgili delillerdir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **“Mallarınız ve canlarınız ile cihad edin!”** [Tevbe 41]

(b) fıkrasına gelince, bunun delili şudur ki Allah, memurların nafakalarını, ordunun erzaklarını yani onlarla yaptığı icâra akdine göre ücretlerini Halife’ye farz kılmıştır. Halife’nin ve diğer yöneticilerin tavitlerini ise Sahabe’nin ticareti terk etmesi ve kendini Hilâfet’e vermesi karşılığında Ebî Bekir’e Beyt-ul Mâl’den belli bir mal tahsis etmesi deliline binaen Beyt-ul Mâl’e farz kılmıştır. Aynı şekilde eğitimi, yargıyı ve malla cihad etmeyi Müslümanlara farz kılmasının yanı sıra bir emir ikame etmelerini farz kıldığı gibi bir Halife’yi ikame etmeyi de onlara farz kılmıştır. Ordunun erzakına gelince, Ebû Davud’un Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla rivayet ettiğine göre Aleyhi’s Salatu ve’s Selam, şöyle buyurdu: **“Gazi için ecridir. Câil için ise hem ücreti hem de gazinin ecridir.”** Memurların nafakalarına gelince, bunlar öğretmenler ve kâdılardır. Mademki Allah, bu kişileri ikame etmeyi Müslümanlara farz kılmıştır o hâlde yükümlülük yani kâdıyı ikame etmenin zorunlu olmasının onun ücretini ödemenin zorunlu kılması ve kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir kaidesi bakımından bu işleri yapan kimselerin ücretini ödemek onlara vaciptir. Zira öğretmenlerin ve kâdılarının tayin edilmesi ancak onlara ücret olarak ödenecek olan parayı temin etmekle mümkündür. Diğer memurlara gelince, eğer yaptıkları iş, mescit imamları, harp idaresi memurları ve benzerleri gibi Allah’ın Müslümanlara ve Beyt-ul Mâl’e vacip kıldığı bir şeyse onlar için vergi konulabilir. Yok eğer bu iş, malların toplanması gibi Allah’ın Müslümanlara değil de sadece Beyt-ul Mâl’e vacip kıldığı bir şeyse onlar için vergi konulmaz. Yöneticilerin tavitlerine gelince, Allah, yöneticinin ikame edilmesini Müslümanlara farz kıldığına göre kendilerini yönetime vermeleri için razı oldukları parayı da onlara farz kılmış olmaktadır.

(c) fıkrasına gelince, bunun delili şudur ki Allah, Müslümanların maslahatının olduğu şeylere harcama yaparak ve onlara refiklik ederek Müslümanların maslahatlarının gözetimini yerine getirmeyi Halife’ye farz kılmıştır. Maslahat ise su çıkarma, eğitim, yolların bakımı ve benzerleri gibi Ümmet’in tamamının kullandığı şeylerdir. Merafik ise irfak kelimesinden gelmekte olup yolcuların dinlenme yerleri,

umumi tuvaletler ve hastaların geldiği hastaneler ve musallilerin mescit binaları gibi insanların maslahatlarını gidermek için irfak ettikleri (kullandıkları) şeylerdir. Denilir ki *ارْتَفَقَ بِالشَّيْءِ* “Bir şeyi irfak etti.” yani onu kullandı. Dolayısıyla bir Müslüman, oturmak için mescit alanlarını ve abdest almak için sularını kullanabilir. Şeriat yollar yapmak, su çıkarmak, okul, mescit, hastane ve benzeri şeyleri inşa etmek gibi bu tür işleri Halife’ye vacip kılmıştır. Çünkü bunlar işlerin gözetilmesindedir. Çünkü maslahat, menfaati celbetmek ve mazaratı defetmek olup maslahatın temin edilmemesi zarara yol açar. İrfak ise insanların maslahatlarını gidermek için irfak ettikleri (kullandıkları) şeylerdir ve yokluğunda zarar kaçınılmaz olur. Zararın ortadan kaldırılması ise hem Halife’ye hem de Müslümanlara vaciptir. Nitekim İbn-u Abbas’tan Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Zarar vermek de yoktur. Zarar görmek de yoktur.”** [Ahmed İbn-u Abbas’tan ve Hakim Ebî Saîd el-Hudrî’den tahrir etti ve sahihledi.] Yine *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam* şöyle buyurdu: *مَنْ ضَارَّ أَضَرَ* **“Kim zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim sıkıntı verirse Allah da ona sıkıntı verir.”** [Ahmed, Zeyn’in sahihlediği isnad ile Ebî Sarama’dan tahrir etti.] Aynı şekilde Hakim bu hadisi Ebî Saîd el-Hudrî’den tahrir etti ve sahihledi. Dolayısıyla tebaa için gerekli olan maslahatın ve irfakın karşılıksız olarak temin edilmemesi sonucunda Müslümanlara terettüp edecek zarara binaen, bunları temin etmek hem Halife’ye hem de Müslümanlara vaciptir. Zira zararı ortadan kaldıracak şey bunların temin edilmesidir. Dolayısıyla onlara farz olmaktadır. Bunları Halife’ye farz kılan şey ise işlerin güdülmesinde ortaya çıkmaktadır. Bunları hem Müslümanlara hem de Halife’ye farz kılan şey ise delillerin genel olmasıdır. Zira; *لا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ* **“Zarar vermek de yoktur. Zarar görmek de yoktur”** ifadesi genel olduğu gibi *مَنْ تَشَأَقْ* **“kim sıkıntı verirse”** ifadesi de geneldir. Dolayısıyla hem Halife’yi hem de Müslümanları kapsar.

(d) fıkrasına gelince, bunun delili, imdat bekleyen kimseler hakkında varit olan delillerdir. Zira tufan, deprem ve benzeri olaylarda imdat bekleyen kimselere yardım etme kapsamına girer. Açlık ise şu hadisin: **“Her kim komşusunun aç olduğunu bildiği hâlde tok olarak gecelerse bana iman etmiş olmaz.”** [Bezzar, Enes’ten tahrir etti ve Haysemi ile Munziri hasenledi.] Ve şu hadisin kapsamına girer: **“Herhangi bir hane halkının...”** [Ahmed, İbn-

u Ömer kanalıyla tahrir etti ve Ahmed Şakir sahihledi.] Dolayısıyla bu delillerin genel olmasından dolayı hem Beyt-ul Mâl'e hem de Müslümanlara vaciptir.

Madde-151: Devletin sınır kapılarında alınan gümrükler, devlet mülkiyetinin veya kamu mülkiyetinin neticesi olan mallar, mirasçısı olmayanlardan tevarüs eden mallar ve mürtetlerin malları da Beyt-ul Mâl'in gelirlerindedir.

Bu maddenin delili Ömer'den, harbî tüccarlar bizim tüccarlarımızdan ne alıyorlarsa Müslümanların da onlardan aynısını alabileceğinin varit olmasıdır. Zira İbn-u Ebî Şeybe Musannafta şunu tahrir etmiştir: *"Ebî Meclez'den rivayet edildiği üzere Ömer, Osman İbn-u Hanîfi gönderdi ve o da zimmet ehline ihtilaf ettikleri mallarında her yirmide birer dirhem koydu. Bunu Ömer'e yazınca o da razı oldu ve ona izin verdi. Ve Ömer'e dedi ki: Harp ehli tüccarlardan ne kadar almamızı emredersin? Ömer, dedi ki: Onların ülkelerine geldiğinizde sizden ne kadar alıyorlar? Dediler ki: Öşür. Ömer dedi ki: Siz de aynı şekilde onlardan alın."*

Nitekim Ebû Ubeyd, Emval isimli kitabında Abdurrahman İbn-u Ma'kal'den şöyle dediğini tahrir etmiştir: *"Ziyad İbn-u Hudayr'a sordum: Kimlerden öşür alırdınız? Dedi ki: Müslümandan da muâhidden de öşür almazdık. Dedim ki: O hâlde kimlerden öşür alırdınız? Dedi ki: Harbî tüccarlara geldiğimizde onlar bizden öşür aldığı gibi biz de onlardan alırdık."* İşte bu, devletin tebaasından olmayan kimselerden alınan gümrük vergisinin Beyt-ul Mâl'in gelirlerinden sayılacağına dair bir delildir. Vergiler açısından böyledir. Kamu mülkiyetinin neticesi olan mallara gelince, Halife, Müslümanların maslahatlarını gözetmede onların naibi kılınmıştır. Kamu mallarından olan bir şeyden tebaanın tüm fertleri faydalanabileceğine göre nehir ve kuyu sularından diledikleri şekilde almada serbest bırakılırlar. Fakat güçlünün aldığı, zayıfın alamadığı demir madeni gibi onlardan bir kısmının alması diğer bir kısmının almasına mani oluyorsa bu madenin gözetimini ve çıkarılmasını Halife üstlenerek bedelini tebaanın tüm fertlerine ait kılar. İşte bu mallar, Beyt-ul Mâl'e konulur ve onun gelirlerinden sayılır. Çünkü bunları üstlenecek olan Halife'dir. Ancak bunlar, her şeyde Halife'nin görüşüne ve içtihadına göre sarfedilen mallardan değildir. Zira bunlar, tebaanın geneline aittir ve Halife'nin

görüşü ile içtihadı, kime harcama yapılacağına değil sadece harcamanın eşit olup olmaması durumunda geçerlidir. Zira bunlar, devletin mülkiyetinden değildir.

Mirasçısı olmayan mallara gelince, bunlar Beyt-ul Mâl'e konulur. Eğer bunların mirasçısı ortaya çıkarsa ona verilir. Aksi takdirde Beyt-ul Mâl'in mülkü olur. Çünkü Beyt-ul Mâl, mirasçısı olmayan kimselerin vârisidir. Çünkü Müslümanlar, mirasçısı olmayan kimselerin miraslarını Rasul'e getirir ve O da onun bir nesebi veya bir akrabası olup olmadığını sorar, sonra da uygun gördüğü kimseye verilmesini emrederdi. Bu da mirasçısı olmayan malların Beyt-ul Mâl'in gelirlerinden olduğuna delâlet etmektedir.

Mürtetlerin mallarına gelince, Müslümanlara ait bir fey olup Müslümanların Beyt-ul Mâl'indeki fey ve harac divanına konulur, bu ikisinin masraflarına harcanır ve onun malı tevarüs etmez. Çünkü cimadan önce karı kocadan birisi mürtet olursa akit derhâl fesholur ve böylece tevarüs de olmaz. Aynı şekilde irtidat hâli cimadan sonra gerçekleşirse aralarındaki nikâh fesholur ve herhangi birisi ölürse diğerine mirasçı olamaz. Çünkü onlardan biri kâfirdir ve diğeri Müslümandır. Yine mürtedin mirasçısı olduğu Müslüman bir kimse öldüğünde mürtet ona vâris olamaz. Çünkü mürtet kâfirdir ve vâris olduğu kimse Müslümandır. Kâfir ise Müslüman bir kimseye vâris olamaz. Bu durumda mürtede düşen pay, şayet varsa diğer vâris lerine ait olur. Şayet yoksa mirasın tamamı, Müslümanlara ait bir fey olur ve Beyt-ul Mâl'e konulur. Eğer mürtet ölür ve onun da evlatlarından veya babalarından veya analarından veya kardeşlerinden Müslüman bir vârisçisi varsa ona vâris olamaz. Çünkü Müslüman bir kimse, kâfir bir kimseye vâris olamaz ve mallarının tamamı Müslümanlara ait bir fey olur ve Beyt-ul Mâl'e konulur. Nitekim Usame İbn-u Zeyd'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“Müslüman kâfire, kâfir de Müslümana vâris olamaz.”** [Muttefekun aleyh] Yine Abdullah İbn-u Amr'dan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **“İki dinin halkı birbirine vâris olamaz.”** [Ahmed ve Ebû Davud tahrir etti.] Aynı şekilde mürtedin kendisi ile birlikte tüm mirasçıları da mürtet olursa hem onun hem de mirasçılarının malı korumasız hâle gelip Müslümanlara ait bir fey hâline dönüşür ve birbirlerine vâris olamazlar.

Madde-152: Beyt-ul Mâl'in harcamaları, şu altı yöne taksim edilir:

a- Zekâtı hak eden sekiz sınıfa, zekât bölümünden harcanır.

b- Zekât malları bölümünde mal bulunmadığı takdirde fakirlere, miskinlere, ibn-is sebî'lere, cihada ve ğarîmlere (borçlarını ödeyemeyen borçlulara) para, Beyt-ul Mâl'in daimî gelirlerinden ödenir. Burada da yoksa ğarîmlere bir şey ödenmez. Fakat fakirler, miskinler, ibn-is sebî'l'ler ve cihad için yapılacak masrafı kapatmak üzere vergiler tahsil edilir. Fesat korkusu hâlinde ise bu giderler için borç para alınır.

c- Askerler, yöneticiler, memurlar gibi devlet hizmetini yerine getirenlere Beyt-ul Mâl'den para ödenir. Beyt-ul Mâl'in malı yeterli olmazsa bu masrafı kapatmak üzere derhâl vergiler tahsil edilir. Fesat korkusu hâlinde ise bu giderler için borç para alınır.

d- Yollar, camiler, hastaneler ve okullar gibi temel hizmetler ve maslahatlar için Beyt-ul Mâl'den harcanır. Beyt-ul Mâl yeterli olmazsa bu masrafı kapatmak üzere hemen vergiler tahsil edilir.

e- Lüks hizmetlere ve maslahatlara Beyt-ul Mâl'den harcanır. Bunlar için Beyt-ul Mâl'de yeteri kadar bulunmazsa bunlara para harcanmaz ve ertelenir.

f- Deprem ve tufan gibi doğal afetler için Beyt-ul Mâl'den harcanır. Bunlar için Beyt-ul Mâl'de yeteri kadar yoksa bunlar için hemen borç para alınır, sonra bu borç toplanan vergilerden kapatılır.

(a) fıkrasına gelince, bunun delili zekâtla ilgili ayettir ve o da Al-lahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ** **"Sadakalar (zekâtlar) ancak fakirlere, miskinlere, zekât âmillerine, müellefe-i kulûba (gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara), kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere, yolda kalmışlara mahsustur."** [Tevbe 60]

(b) fıkrasına gelince, fakirler, miskinler, yolda kalmışlar ve cihad açısından olup mal olsun ya da olmasın bunlara harcama yapılmasının Beyt-ul Mâl'e vacip olmasıdır. Çünkü bu Allah'ın hem Beyt-ul Mâl'e hem de Müslümanlara vacip kıldığı hususlardandır. Eğer Beyt-

ul Mâl'de mal yoksa bunun için Müslümanlara vergi konulur. Çünkü bu, şer'î delillerle sabit olduğu üzere onlara vaciptir. Ğarimlere yani borçlulara gelince, Allah'ın Müslümanlara değil Beyt-ul Mâl'e vacip kıldığı hususlardandır. Bunun Beyt-ul Mâl'e vacip olması ise Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayıdır: *أَنَا أَوْلَىٰ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ، فَمَنْ تَرَكَ دِينًا فَعَلَيْ، وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ* **“Ben, her mümine kendi nefisinden daha evlayım. Kim bir borç bırakırsa bana aittir. Kim de bir mal bırakırsa onun vârisine aittir.”** [Muslim, Cabir'den tahrir etti.] Yani devlet başkanı olması vasfıyla Rasul'e aittir, demektir. Dolayısıyla bu, Allah'ın Beyt-ul Mâl'e vacip kıldığı hususlardandır. Yine Ebî Hurayra'dan Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ مَاتَ وَتَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ عَصَبَتُهُ مَنْ كَانُوا، وَمَنْ تَرَكَ دِينًا أَوْ ضَيَاعًا فَلِأَتَيْتِي فَأَنَا مَوْلَاهُ* **“Herhangi bir mümin ölür ve bir mal bırakırsa asabesinden kim varsa ona vâris olur. Kim de bir borç veya yetim bırakırsa bana getirin. Zira onun mevlası benim.”** [Buhari tahrir etti.] Dolayısıyla borç, Beyt-ul Mâl'e aittir. Beyt-ul Mâl'de mal varsa harcanması vacip olur yoksa bunun için vergi konulmaz. Çünkü bunun Müslümanlara farz olduğuna delâlet eden hiçbir şey bulunmamaktadır. Nevevi'nin bu hadise ilişkin şerhinde şöyle varit olmuştur: *“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem, insanlar borçlarında gevşeklik gösterir ve borçlarını ihmal ederler diye, borçlu olarak ölen ve onu ödeyecek birini bırakmayan kimsenin (cenaze) salahını kılmazdı. Böylece (cenaze) salahlarını kılmayarak onları bundan nehyetmiştir. Derken Allah, Müslümanlara fetihlerin kapılarını açınca SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: مَنْ تَرَكَ دِينًا فَعَلَيْ “Kim de bir borç bırakırsa bana aittir.” Yani onu ödemek demektir. Dolayısıyla onu ödüyordu.”* Yani Ğarimlerin borcu, mal olduğunda Beyt-ul Mâl'den ödenir.

(c) fıkrasına gelince, bunun delili, daha önce geçtiği üzere Allah *Subhanehû* eğitimi, yargıyı, cihadı ve Halife'yi ikame etmeyi Müslümanlara farz kıldığı gibi yöneticiler ve memurlar için gerekli olan işleri gütmeyi de Halife'ye farz kılmıştır. Bu kişilerin görevlerini yapabilmeleri içinse Beyt-ul Mâl'in memurlara ücretlerini ve yöneticilere tavitlerini vermesi gerekir. Bu da [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”** kaidesi babındandır. Eğer Beyt-ul Mâl'de olanlar bu harcamaları karşılamaya yetmezse bu harcamaları karşılamak için derhâl vergi konulur ve fesat korkusu hâlinde derhâl borç para alınır.

(d) fıkrasına gelince, zorunlu maslahatlardan ve kurumlardan ve

yerine getirilmemesi hâlinde Ümmet'in zarara maruz kalacak olmasından dolayıdır. Bunun içindir ki hem Beyt-ul Mâl'e hem de Müslümanlara vaciptir. Eğer Beyt-ul Mâl'de mal olmazsa Müslümanlardan vergi tahsil edilir. Çünkü zararı ortadan kaldırmak onlara vaciptir. Dolayısıyla zararı ortadan kaldırmak için gerekli olan malı vermek de vacip olur.

(e) fıkrasına gelince, bunun deliline vakıf olabilmek için dikkatli bir şekilde karşılıksız maslahat ve refiklik yönünden vacip olan harcamaların karşılanmasının delilinin işlerin güdülmesinden olduğunun anlaşılması gerekir. Zira hadiste şöyle geçmektedir: *وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ* **“Ve o, raiyyesinden mesuldür.”** [Buhari, İbn-u Ömer'den tahrir etti.] Keza bunun yerine getirilmemesinden dolayı Ümmet'in zarara maruz kalacak olduğunun anlaşılması gerekir. Zira Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu: *لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ* **“Zarar vermek de yoktur. Zarar görmek de yoktur.”** [Ahmed, İbn-u Abbas'tan ve Hakim Ebî Saïd el-Hudrî'den tahrir etti ve sahihledi.] Maslahat ve refikliğin Halife'ye vacip olduğunun delili işte bu iki hadistir. Bunun içindir ki ister zaruri isterse lüks olsun, kesinlikle bunları yapması gerekir. Maslahatın ve refikliğin Müslümanlara vacip olmasına gelince, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: *لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ* **“Zarar vermek de yoktur. Zarar görmek de yoktur.”** Bunun içindir ki lüks maslahatlar onlara vacip değildir. Çünkü bunların yerine getirilmemesi Ümmet'i zarara maruz bırakmaz. Dolayısıyla Müslümanlara vacip olan şeyler, yerine getirilmemesi hâlinde Ümmet'in zarara maruz kalacağı şeylerdir. Binaenaleyh her maslahat ve refiklik Müslümanlara vacip olmayıp sadece yerine getirilmemesi Ümmet'i zarara maruz bırakacak olan maslahatlar vaciptir. Beyt-ul Mâl'e düşene gelince, Müslümanlara faydası olan ve yerine getirilmediğinde Müslümanların zarara maruz kalacağı olan her şeyi yapması gerekir. Bunların Ümmet'e vacip olmasının delili; *لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ* **“Zarar vermek de yoktur. Zarar görmek de yoktur.”** hadisi ile tahsis edilmesinden dolayı insanlara yeterli olan yolların genişletilmesi, vazgeçilmez olmayan bir hastanenin inşa edilmesi ve benzerleri gibi lüks maslahatları ve kurumları yapmak için Müslümanlara vergi konulmaz. Eğer Beyt-ul Mâl'de mal olursa devlet bunları yapar aksi takdirde mal oluncaya kadar erteler. Bunların yapılması için vergi konulması doğru değildir.

(f) fıkrasına gelince, bunun delili, imdat dileyenlere yardım etmenin delilidir: Ebî Musa el-Eşarî'den rivayet edilen muttefekun aleyh

olan hadiste Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: *عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ، فَقَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: يَعْمَلُ بِيَدِهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ، قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ، قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَجِدْ؟ قَالَ: فليُعْمَلْ بِالْمَعْرُوفِ وَلْيُمْسِكْ عَنُّ الشَّرِّ، فَإِنَّهَا لَهُ صَدَقَةٌ* **Her Müslümanın sadaka vermesi gerekir. Dediler ki: Ey Allah'ın Nebisi! Ya bulamayan kimse? Buyurdu ki: Eliyle çalışır, hem kendisine faydalı olur hem tasadduk eder. Dediler ki: Ya çalışacak gücü yoksa? Buyurdu ki: İmdat dileyen ihtiyaç sahibi bir kimseye yardım eder. Dediler ki: Buna da gücü yetmezse? Buyurdu ki: Maruf için çalışır ve kendisini şerden alıkoyar. Zira bu da onun için bir sadakadır."**

Aynı şekilde İbn-u Ömer'in muttefekun aleyh olan hadisinde Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: *الْمُسْلِمُ أَحْوَرُ الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةٍ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنُّ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنُّهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ* **Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez ve onu (düşmana) teslim etmez. Her kim kardeşinin bir hacetini giderirse Allah da onun bir hacetini giderir. Her kim kardeşinin bir sıkıntısını giderirse Allah da onun Kıyamet Günü'ndeki sıkıntılarında bir sıkıntısını giderir. Her kim bir Müslümanı(n ayıbını) örterse Allah da Kıyamet Günü onu(n ayıbını) örter."**

Bu hadis genel olup hem Halife'yi hem de diğer Müslümanları kapsar. Dolayısıyla bu, hem Beyt-ul Mâl'e hem de Müslümanlara vaciptir. Eğer Beyt-ul Mâl'de bunun için yeterli mal varsa Beyt-ul Mâl'den buna harcama yapılır. Yoksa bunun için vergi konulur. Çünkü imdat dileyenlere yardım etmek Müslümanlara vaciptir.

(b), (c) ve (f) fıkralarında geçen fesat korkusu hâlinde borç para alınmasına gelince, çünkü fesat, Müslümanların maruz kaldığı bir zarardır. Zararın ortadan kaldırılması ise şu hadise binaen vaciptir: *لَا ضِرَارَ وَلَا ضِرَارَ* **Zarar vermek de yoktur. Zarar görmek de yoktur."** Malın bulunmaması, borç para alınmaması ve mal bulununcaya kadar beklenilmesi ise zarara neden olur. Bunun içindir ki zararın ortadan kaldırılması için borç para alınması vaciptir. Dolayısıyla devlet, zararı ortadan kaldıracak miktarda borç para alır. Bu üç durumun dışında ise bunun için borç para almak caiz değildir. Çünkü bu durumda borç para almak, yokluk değil varlık olarak sayılır. Zira mal varsa onu yerine harcamak bir hak olur. Malın olmaması ise borç almayı ortadan kaldırır. Mademki borç almak ortadan kalkmıştır o

hâlde bunun için borç almak doğru değildir. Fakat borç para almanın varlık ve yokluk olarak sayılmasına gelince, mal varsa harcanır, yoksa temin edilmesi için Müslümanlara vergi konularak bulunulması için çalışılır. Bu ise beklenilmesi ve beklemenin zarara neden olmaması hâlinde geçerlidir. Dolayısıyla bunun için vergi toplanıncaya kadar beklenilir. Beklenilemeyecek ve insanlar paranın gecikmesinden dolayı zarara maruz kalacaklarsa bunun için borç para alınır. Bunun içindir ki devlet, harcama yapılmamasının zarara neden olacağı durumların dışında borç para alamaz. Bu da borç para almanın varlık ve yokluk olarak sayılması hâlinde geçerlidir.

Madde-153: Devlet, tâbiyetini taşıyan herkes için iş bulmayı garanti eder.

Bu maddenin delilleri; *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinin genelliği kapsamına girmesidir: **“İmam (Halife) bir çobandır ve güttüğünden mesuldür.”** [Buhari, Abdullah İbn-u

Ömer kanalıyla tahrir etti.] İşleri gütmenin en önemlilerinden biri de çalışmaya muktedir olup da iş bulamayan kimselere iş bulmaktır. Keza bu maddenin delili; kendisine infakta bulunmaya muktedir bir yakını olmayan fakir bir kimsenin nafakasının, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinin dolayısı sadece devlete ait olmasıdır: **“Kim bir mal bırakırsa onun vârislerine aittir. Kim de kimsesiz birisini bırakırsa (onun bakımı) bize aittir.”**

[Ebî Hurayra kanalıyla muttefekun aleyh] Ebî Hurayra'dan rivayet edilen diğer bir hadiste ise şöyle geçmiştir: **“Kim bir mal bırakırsa asabesinden kim varsa ona vâris olur. Kim de bir borç veya yetim bırakırsa bana getirin. Zira onun mevlası benim.”** [Muttefekun aleyh/lafız Buhari'ye ait] Yani kim geride yetim bırakırsa demektir. Dolayısıyla nafakası devlete vacip olan bir kimseye infakta bulunması için kazanç elde edeceği bir iş bulmak da devlete vaciptir. Zira İbn-u Mâce, Enes İbn-u Malik'ten şu hadisi tahrir etmiştir:

أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ يَسْأَلُهُ فَقَالَ: لَكَ فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ؟ قَالَ: بَلَى، جُلَسْتُ لِنَبَسِ بَغْضَةٍ وَتَبَسُّطِ بَغْضَةٍ وَقَدَحُ نَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ، قَالَ: انْتَبِي بِهِمَا، قَالَ: فَأَتَاهُ بِهِمَا، فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ: مَنْ يَشْتَرِي هَذَيْنِ؟ فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا أَخَذَهُمَا بِيَدِهِمْ، قَالَ: مَنْ يَزِيدُ عَلَيَّ يَزِيدُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، قَالَ رَجُلٌ: أَنَا أَخَذَهُمَا بِيَدِهِمَيْنِ، فَأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الدَّرَاهِمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ وَقَالَ: اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَأَنْبِذْهُ إِلَى أَهْلِكَ، وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قُدُومًا فَأَنْتَبِي بِهِ، فَفَعَلَ، فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ فَشَدَّ فِيهِ عُرْدًا بِيَدِهِ وَقَالَ: أَذْهَبَ فَأَخْتَطِبُ وَلَا أَرَاكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا، فَجَعَلَ يَخْتَطِبُ وَيَبِيعُ، فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ دَرَاهِمٍ، فَقَالَ اشْتَرِ بِيَعْضِهَا طَعَامًا وَبِيعْضِهَا ثَوْبًا، ثُمَّ قَالَ: هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ وَالْمَسْأَلَةُ نَكْتَةً فِي وَجْهِكَ يَوْمَ

sürece el koyması, işsizlere iş bulmak devlete ait demektir.

Bunun da ötesinde fiilen veya hükmen aciz olan kimselerin nafakası Beyt-ul Mâl'e aittir. Fiilen aciz, çalışmaya muktedir olmayan kimsedir. Hükmen aciz, çalışmaya muktedir olup da iş bulamayan kimsedir. Dolayısıyla bu kimse hükmen acizdir ve ona nafaka verilmesi gerekir. Dolayısıyla da hükmen aciz bir kimseye iş temin edilmesi aynen fiilen aciz bir kimseye nafaka temin edilmesi gibi olur. Yine şeriat, istemeyi yani dilencililiği haram kılmış ve sultandan yani devletten istemeyi caiz kılmıştır. Zira Semera İbn-u Cendeb'ten varit olduğu üzere Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: ***“Kişinin sultan-
dan veya kaçınılmaz bir husus için istemesi dışındaki istemesi yüz suyunu lekelemektir.”*** [Tirmizi ve Nesâî tahrir etti ve Tirmizi, hasen sahih olduğunu söyledi. Ahmed, bir benzerini tahrir etti ve Zeyn sahihledi.] Dolayısıyla bu hadis, sultandan yani devletten istemenin caiz olduğuna dair bir delildir. Bu da devlet, isteyen kimseye infakta bulunmak veya ona iş bulmakla mükellef demektir.

Madde-154: Fertlerin yanında ve şirketlerde çalışanlar, hakların ve yükümlülüklerin tümünde devlette çalışanlar gibidir. Ücretle çalışmakta olan herkes, -iş veya işçi türü değişse de- çalışandır. Ücretli ile işveren ücret miktarında anlaşmazlığa düşerlerse ecr-i misle (piyasa ücretine) göre hüküm verilir. Bunların dışındaki hususlarda anlaşmazlığa düştüklerinde ise, aralarında şer'î hükümlere göre yapılan sözleşmeye binaen hüküm verilir.

Bu maddenin delili; icâranın delilidir. Çünkü memur, bir ücretlidir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: ***“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse onlara (emziren kadınlara) ücretlerini verin.*** [Talâk 6] Yine *Aleyhi's Salatu ve's Selam*, Rabbinden rivayet ettiği hadis-i kutside şöyle buyurdu: ***“Allah, şöyle buyurdu: Üç kişi vardır ki Kıyamet Günü ben onların hasmıyım.”*** Ta ki şöyle buyurdu: ***وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ*** ***“Bir kimseyi ücret ile tutup da ondan faydalandığı hâlde ücretini vermeyen adam.”*** [Buhari, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir etti.]

Eğer ücret belli değilse icâra akdi gerçekleşmiş ve sahih olur. Mik-

tarında anlaşmazlığa düşülürse ecr-i misle başvurulur. İcâra akdi sırasında ücret belirtilmez veya ücretli ile işveren belirtilen ücrette anlaşmazlığa düşerlerse mihre kıyasen ecr-i misle başvurulur. Zira mihrin belirtilmemesi veya belirtilen mihrde anlaşmazlığa düşülürse mihr-i misle başvurulur. Çünkü Nesaî ve -hasen sahih olduğunu söyleyen- Tirmizi, şu hadisi rivayet etmişlerdir: *عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا حَتَّى مَاتَ، فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: لَهَا مِثْلُ صَدَاقِ نِسَائِهَا لَا وَكَسْ وَلَا شَطَطٌ، وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ وَلَهَا الْمِيرَاثُ، فَقَامَ مَعْقِلُ بْنُ سِنَانَ الْأَشْجَعِيُّ فَقَالَ: قَضَى رَسُولُ اللَّهِ فِي بَرُوعِ بِنْتِ وَاشِيقِ امْرَأَةٍ مِثْلَ الَّذِي قَضَيْتَ، فَفَرَّخَ بِهَا* **Bir kadınla evlenip ona mihir vermeyen ve onunla cima etmeden ölen bir adam hakkında sorulunca İbn-u Mesud dedi ki: Kadına ne bir fazla ne bir eksik onun benzeri olan kadınların mihr-i misli gerekir, iddetini beklemelidir ve miras hakkına sahiptir. Bunun üzerine Makal İbn-u Sinan el-Eşcaî ayağa kalkarak dedi ki: Bizim kadınlarımızdan biri olan Berva Bint-i Vâşık hakkında Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem de senin hükmettiğin gibi hükmetti. Bunun üzerine İbn-u Mesud bundan dolayı sevindi.** *لَهَا* **“Ona benzeri olan kadınların mihri gerekir.”** kavlinin anlamı, benzeri olan kadınların mihri gibi mihir gerekir demektir. Dolayısıyla Şâri, kadının mihrini belirlemeyen kimseye mihr-i misli vacip kılmıştır. Belirtilen mihrde anlaşmazlığa düşülmesi hâlinde de böyledir. Mademki mihir, nikâh akdi üzerine terettüp eden gerekli bir bedeldir, o hâlde ister alışveriş gibi bir mal ister icâra gibi bir menfaat veya emek, isterse nikâh akdinde olduğu gibi hediye olsun akit üzerine terettüp eden bedelin karşılığına bakılmaksızın her bedel buna kıyas edilir. Binaenaleyh akitte bedelin belirtilmemesi veya belirtilen bedel hakkında anlaşmazlığa düşülmesi hâlinde bedel hakkında bedelin misline hükmedilir. Bunun içindir ki akit sırasında belirtilmemesi ve belirtilende anlaşmazlığa düşüldüğünde icârada ecr-i misle ve alışverişte bedelin misline hükmedilir. Buna göre ücretli ile işveren belirtilen ücrette anlaşmazlığa düştüklerinde veya akit sırasında ücret belirtilmediğinde ecr-i misle hükmedilir. Eğer akit sırasında ücret belirlenmişse bu durumda ücret, belirtilen ücret olur. Yok eğer belirtilmemiş veya belirtilen ücret üzerinde anlaşmazlığa düşülmüşse ücret, ecr-i misil olur.

Madde-155: Ücretin, işten sağlanacak maslahata ve işçinin sağlayacağı maslahata göre takdir edilmesi caizdir. Ücretlinin

bilgisine veya ilmî diplomasına göre ücret takdir edilmez. Çalışanlar için dereceler yoktur. Bilakis kendilerine -gerek iş gerek işçi ile ilgili olsun- hak ettikleri ücretin tamamı verilir.

Bu maddenin delili; icâranın şer'î tarifidir. Çünkü şer'î tarif, şer'î bir hükümdür ve şer'î kaide ile aynıdır. Çünkü o, sahih bir içtihatla şer'î bir delilden veya delillerden istinbat edilmiştir. Bunun içindir ki şer'î hüküm, üzerine intibak ettiği mesele için bir delil sayıldığı ve şer'î nas, iki hâlde meseleye intibak eden şer'î hükme veya meseleye intibak eden şer'î tarife dair bir delil sayıldığı gibi o da üzerine intibak ettiği mesele için bir delil sayılır. İcâranın şer'î tarifi ise şöyledir: *عقد على المنفعة بعوض* "Bir bedel karşılığında bir menfaat üzerinde yapılan akittir." Ücretli açısından menfaat ise ya mühendis gibi kişinin yaptığı işin sağladığı menfaattir ya da hizmetçi gibi kişinin kendisinin sağladığı menfaattir. İşte üzerinde akdin gerçekleştiği şey menfaatin bu iki türüdür. Akdin bu ikisinin dışındaki menfaatlerin üzerine odaklanması sahih olmaz. Bundan dolayı ne bilgilerin ne de diplomaların sağladığı menfaatler üzerine akit odaklanır. Bilakis ya kişinin ya da onun işinin sağladığı menfaat olmak üzere ücretli kimse- nin sağlayacağı menfaat üzerine odaklanır. Ücret, ancak akdin üzerine odaklandığı bu menfaatin bir karşılığı olur. Bundan dolayı memurların dereceleri denilen derecelendirme yani memurların ücretinin takdir edilmesi, diplomaya ve bilgilere göre olmaz. Bilakis hizmetçi gibi işini kendi bedeni ile görüyorsa bizzat kişiye veya mühendis gibi işini bilgisi ve deneyimi ile yapıyorsa işinin sağladığı menfaate göre olur. Bunun dışındakilere göre olmaz. Çünkü tarife intibak eden budur.

Madde-156: Devlet, malı ve işi olmayan, nafakasını temin edecek kimsesi bulunmayan kimselerin nafakalarını garanti eder. Yaşlıların ve özürlülerin barındırılmasını üstlenir.

Bu maddenin delili; 153. maddenin delilinde geçenlerdir. O da *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: *مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْيُورَثْهُ، وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَآلِيْنَا* "Kim bir mal bırakırsa onun vârislerine aittir. Kim de kimsesiz birisini bırakırsa (onun bakımı) bize aittir." [Ebî Hurayra kanalıyla mutefekun aleyh] Kelle ise zayıf kimse olup fakiri, yaşlı ve özürlü olan herkesi kapsar. Keza Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: *مَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ صَيًّا عَا فَلْيَأْتِنِي فَأَنَا مَوْلَاهُ* "Kim de bir borç veya yetim bırakırsa bana

getirin. Zira onun mevlası benim.” [Ebî Hurayra kanalıyla muttefekun aleyh] Bu hadis, fakir, yaşlı, özürlü ve benzeri yetimlerin hepsini kapsar.

Madde-157: Devlet, malın tüm tebaa arasında tedavül etmesi için çalışır ve onun yalnızca belirli bir zümre arasında tedavül etmesine engel olur.

Bu maddenin delili; Haşr suresindeki ayettir ki o da Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ **“İçinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir güç olmasın diye.”** [Haşr 7] Böylece tüm Müslümanlara ait olmasına rağmen Benî Nadîr feyinin, Muhacirler gibi fakir olan Ebû Ducâne ile Sehl İbn-u Hanîf'in olduğu iki kişinin dışında Ensar'dan hiçbir kimseye bir şey verilmemesi ve Muhacirlere verilmesi, illetlendirilmiştir. Bunu Beyhaki Kubra'da ve İbn-u Sa'd Tabakat'ta zikretti. Bu feyi sadece zenginler tedavül ettirmesin diye bunu illetlendirmiştir. Bu ise şer'î bir illet olup malulun bulunması ile bulunur ve yok olması ile yok olur. Bundan dolayı her ne zaman eşitsizlik olursa Halife, bu ayetle amel ederek denge oluşturmalıdır. Çünkü bu ayet, bir taraftan illetliyken diğer taraftan sebebi has olsa da lafzı geneldir. Zira şer'î kaide şöyledir: [العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب] **“Önemli olan sebebin hususiliği değil lafzın umumiliğidir.”** Bunun içindir ki her zaman intibak eder.

Madde-158: Devlet, lüks ihtiyaçlarını sağlama imkânları ve devletin sahip olduğu mallara göre toplumda dengenin oluşturulması için tebaa fertlerine şöyle kolaylık sağlar:

a- Beyt-ul Mâl'de sahibi olduğu menkul veya gayrimenkul mallardan, feyden ve benzerlerinden verir.

b- Yeterince arazisi bulunmayanlara mamur olan ve mamur olmayan (verimli ve çorak) arazilerini ikta eder. Fakat arazisi olup da işletmeyenlere vermez. Ziraata imkânı olmayanlara ise ziraat yapabilmeleri için mal verir.

c- Borçlarını ödeyemeyenlerin borçlarını zekât malından, feyden ve benzerlerinden kapatır.

(a) fıkrasına gelince, bunun delili şudur ki Allah, Benî Nadîr mallarını dilediği yere koyması için Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e ait kıldı. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* de onu Muhacirlere tahsis etti

ve iki kişinin dışında Ensar'a bir şey vermedi. Benî Nadîr malları fey-dendir ve harac gibi sabit gelirlere olan diğer mallar da fey gibidir. Çünkü bunların harcanması, İmam'ın görüşüne ve içtihadına bırakılmıştır. Ancak zekâtın harcanması gibi harcanacağı yeri açıklayan bir nas gelmişse hakkında nasın geldiği yerin dışına harcanması sahih olmaz. Bu, sadece sabit gelirler için geçerlidir. Müslümanlardan vergi olarak toplanan mallara gelince, bunlardan veremez. Çünkü nas, fey hakkındadır ve buna fey gibi olan mallar -ki sabit mallardır- kıyas edilir.

(b) fıkrasına gelince, bunun delili, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in arazileri ikta etmesine ilişkin fiilidir. Nitekim Amr İbn-u Harîs'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: *حَطَّ لِي رَسُولُ اللَّهِ دَارًا بِالْمَدِينَةِ بِقَوْسٍ وَقَالَ: أَرِيدُكَ أَرِيدُكَ* **“*Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, benim için Medine’de yayla bir ev planı çizdi ve şöyle buyurdu: Sana daha da arttırayım mı, arttırayım mı?*”** [Ebû Davud tahrir etti ve hasenledi.] Zeyn'in sahiflediği ve Ahmed ile Beyhaki'nin Ulkime İbn-u Vail kanalıyla babasından tahrir ettikleri hadiste ise şöyle geçmiştir: **“*Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, ona bir arazi ikta etti. Ulkime dedi ki: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَقْطَعَهُ أَرْضًا، قَالَ: فَأَرْسَلْتُ مَعِيَ مُعَاوِيَةَ أَنْ أُعْطِيَهَا إِيَّاهُ، أَوْ قَالَ أَعْلَمَهَا إِيَّاهُ* *Onu Muaviye’ye vermem veya bunu ona bildirmem için onu benimle birlikte gönderdi.*”** Yine Ebû Ubeyd Emval’de ve Ebû Yusuf Harac’ta şunu tahrir etmişlerdir: *سَأَلَ تَمِيمُ الدَّارِيُّ رَسُولَ اللَّهِ أَنْ يُقْطِعَهُ عَثْبُونَ، النَّبِيُّ الَّذِي كَانَ مِنْهُ بِالشَّامِ قَبِيلٌ* **“*Temîm ed-Dârî Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den fethedilmeden önce Şam’da bir belde olan Aynûn’u -ki o el-Halil şehridir- kendisine ikta etmesini istedi. Sallallahu Aleyhi ve Sellem de onu ona ikta etti.*”** Yine bunun delili, Ömer İbn-ul Hattab’ın arazilerini ekmeleri için Irak’taki çiftçilere Beyt-ul Mâl’den mal vermesi ve Sahabe’nin de buna sükût etmesidir. Dolayısıyla bu bir icmâdır.

(c) fıkrasına gelince, bunun delili şudur ki Allah bunu, şu kavli ile zekât malına ait kılmıştır: **“...borçlulara...”** [Tevbe 60] Ve Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: *أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ، فَمَنْ* **“*Ben, her mümine kendi nefisinden daha evlayım. Kim bir borç bırakırsa bana aittir. Kim de bir mal bırakırsa onun vârisine aittir.*”** [Muslim, Cabir’den tahrir etti.] Böylece şeriat fey mallarını, İmam’ın kendi görüşüne ve içtihadına göre harcayabileceğini belirlemiştir ki borçların kapatılması da bunlardan biridir.

fabrikalar gibi fabrikaları mülk edinmelerini ikrar etmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ* *اصْطَنَعَ خَاتَمًا* **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir yüzük yaptırdı.”**

[Buhari, Abdullah İbn-u Ömer'den tahrir etti.] *أَنَّهُ اسْتَصْنَعَ الْمِنْبَرَ* **“Sallallahu Aleyhi ve**

Sellem, bir minber yaptırdı.” [Buhari, Sehl İbn-u Sa'd es-Sa'îd'den tahrir etti.] Bu da

fabrikaları devlet değil fertlerin işleteceğine delâlet etmektedir. Dolayısıyla fabrikalar, aynen ziraat gibidir. Ancak şeriat, devletin işleri gütmesini vacip kılmıştır. Bu da *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kav-
linden dolayıdır: *الإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ* **“İmam (Halife) bir çobandır ve güttüğünden mesuldür.”** [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla rivayet etti.] Dolayısıyla devlet, sanayiye iyileştirmeye yardımcı olacak mubah üslupları tanzim etmek, ona pazarlar açmak, ham madde temin etmek ve benzeri şeyleri yapmak yoluyla sanayi işlerini genel olarak denetlemelidir.

İkincisi: Bunun delili, şu şer'î kaidedir: [*يَأْخُذُ الْمَصْنَعُ حُكْمَ الْمَادَةِ الَّتِي*

يَنْتُجُهَا] **“Fabrika ürettiği şeylerin hükmünü alır.”** Bu kaide ise

Enes'ten rivayet edilen Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu hadi-

sinden istinbat edilmiştir: *لَعَنَ اللَّهُ الْحَمْرَ وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا*

وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ **“Allah, içkiye, içene, sunana, sa-**

tana, sattırana, sıkana, sıktırana, taşıyana, taşıttırana lanet

etti.” [Ebû Davud, İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti ve İbn-us Seken sahihledi.] Rasul *Sallallahu*

Aleyhi ve Sellem, içki sıkma sanatını haram kılmıştır. Çünkü bu, içki

üretmektedir. Oysa sıkma sanatı mubahtır. Böylece fabrika, ürettiği

şeyin hükmünü almıştır. Bu ise geneldir. Binaenaleyh fabrika, ürettiği

şeyin hükmünü alır. Dolayısıyla kamu mülkiyetine giren şeyleri

üreten fabrikalar, kamu mülkiyeti olur. Çünkü fabrika, ürettiği şeyin

hükmünü almıştır. Kamu mülkiyeti ise Müslümanların genelinin

mülküdür ve başkalarının mülk edinme imkânını engelleyecek şe-

kilde bir ferde veya fertlere tahsis edilmesi doğru olmaz. Bundan do-

layı bu fabrikaları işletecek ve fertlerin mülk edinmesini engelleye-

cek olan Halife'dir. Çünkü fertlerin kamu mülkiyetini mülk edinme-

leri, başkalarının onu mülk edinmesine mani olmaktadır. Bundan

dolayı petrol, demir, altın ve benzerlerini çıkarma gibi kamu mülki-

yetine dâhil olan fabrikaları direkt işletecek olan bizzat devlettir. An-

cak Halife, gerek gelirleri gerek harcamaları gerekse diğer işleri ol-

sun bunlar için özel bir maslahat oluşturur ve kârlarını Beyt-ul

Mâl'de özel bir bölüme koyar. Çünkü bunlar, devlet mülkiyetinden

değil bilakis kamu mülkiyetindedir.

Madde-161: Dış ticaret, malın kaynağı bakımından değil, tacirin tâbiyeti bakımından değerlendirilir. Harbî tacirler -tacir veya mal için özel izinleri olmadıkça- beldelerimizde ticaret yapmaktan men edilirler. Muâhid (anlaşmalı) devletlerin tacirleri ise aramızdaki anlaşma gereğince muameleye tâbidirler. Tebaadan olan tacirler de beldelerin muhtaç olduğu veya düşmanları askerî, ekonomik ve sanayi yönünden güçlendirecek maddeleri ihrac etmekten men edilirler. Fakat sahip oldukları herhangi bir malı ithal etmekten men edilmezler. "İsrail" gibi bizimle ehli arasında fiilî harb bulunan bir ülke, bu hükümlerden istisna edilir. Bu ülke, ticaret ile ilgili olsun ya da olmasın, kendisi ile olan tüm alâkalarda fiilî Dâr-ul Harb hükümlerini alır.

Bu madde şu üç hususu kapsar: Birincisi: Malın, malın kaynağı bakımından değil, tacirin tâbiyeti bakımından değerlendirilmesi. İkincisi: Tacirlerle ilgili hükümlerin tâbiyetlerinin farklılığı ile farklılaşması. Üçüncüsü: İhracat ve ithalatın yasaklandığı durumlar.

Birinci hususa gelince: Bunun delili şudur ki dış ticaretle ilgili bir takım şer'î hükümler vardır ki bunlar: Alışveriş, malların Dâr-ul Harp'ten Dâr-ul İslâm'a girişi ve Dâr-ul İslâm'dan Dâr-ul Harp'e girişi, Müslümanların bunlardan zarara maruz kalması ve düşmanın Müslümanlara karşı güçlenmesi ile ilgili hükümlerdir. Şer'î hüküm Şârî'nin, kulların fiillerine ilişkin hitabıdır. Bunun içindir ki dış ticaret, malın kaynağı ile değil tacirle ilgilidir. Çünkü dış ticaretle ilgili şer'î hükümler ancak insan olması bakımından fertler hakkında inmiştir. Malla ilgili inen hüküm ise sadece mal olması bakımından değil malın muayyen bir ferdin mülkü olması bakımından da malla ilgilidir. Yani sırf mal olması itibarıyla değil muayyen bir ferdin mülk edindiği mal olması itibarıyla demektir. Bundan dolayı dış ticaretle ilgili hükümler, şeriatın kendilerine ve mallarına bakışı yani Allah'ın onların ve mülk edindikleri malları hakkındaki hükmü bakımından sadece fertlerle ilgili hükümlerdir. Bundan dolayı dış ticaret hükümleri, malın kaynağı ile değil tacirle ilgilidir.

İkinci hususa gelince: Bunun delili, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in vasiyeti hakkında Süleyman İbn-u Bureyda'nın babasından rivayet ettiği hadiste Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in orduya emir tayin ettiği kimselere şöyle dediği varit olmuştur: *أَدْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنْ*

أَجَابُوكَ فَأَقْبَلُ مِنْهُمْ وَكَفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ، فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَلَا ...**Önce İslâm'a davet et, eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) Dâr-ul Muhacirun'a (Dâr-ul İslâm'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur. Eğer ondan (beldelerinden) ayrılmayı reddederlerse, onlara haber ver ki Müslüman Arabiler (bedeviler) gibi olurlar; müminler üzerine icra edilen Allah'ın hükmü onların da üzerine icra edilir ama onların ganimette** [savaş yoluyla düşmandan alınan mal] **ve feyde** [savaş olmadan düşmandan alınan mal] **hiçbir hakkı olmaz, Müslümanlar ile birlikte cihad etmeleri müstesna.**" [Muslim rivayet etti.] Bu hadisle istidlal yönü şudur ki Rasul'ün: **تُمدَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ** **"Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) Dâr-ul Muhacirun'a (Dâr-ul İslâm'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur"** kavli, bizim lehimize ve aleyhimize olanların onların da lehine ve aleyhine olması yani devletin hükümleri onlara tatbik etmesinin kendilerini de kapsaması için ayrılma şartını koşan bir nastır. Eğer ayrılmazlarsa bizim lehimize ve aleyhimize olanlar onların da lehine ve aleyhine olmayacaktır. Dolayısıyla onlara hükümler tatbik edilmeyecektir. Ayrıca Rasul, Muhacirlerin dârına ayrılmayı fey ve ganimetten hak elde etmelerinin bir şartı olarak görmüştür. Diğer mallar da buna kıyas edilir. Dolayısıyla malın hükmü bakımından Muhacirlerin dârına ayrılmayan bir kimse maldan mahrum olması bakımından diğer Müslümanlar gibi olur. Bu da mali hükümlerin ona tatbik edilmemesi demektir. Çünkü o, Muhacirlerin dârına ayrılmamıştır. Muhacirlerin dârı ise Dâr-ul İslâm'dır ve onun dışında kalan yerler Dâr-ul Küfür'dür. Bunun içindir ki Rasul, Dâr-ul Küfür olması itibarıyla Muhacirlerin dârı dışındaki tüm beldelere savaş açardı. Ancak sakinleri Müslüman ise onlarla savaşmaz onları öldürmez, bilakis onları, Dâr-ul İslâm'a gitmeye davet ederdi. Gayrimüslimse bu hadisin de delâlet ettiği üzere onlarla savaşırdı. Aynı şekilde Enes'ten rivayet edilen şu hadis de buna delâlet etmektedir: **كان رسول الله إذا غزا**

Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bir kavme saldıracığı zaman sabah oluncaya kadar saldırmazdı. Eğer ezan sesi işitirse (saldırmaktan) vazgeçerdi. Ezan sesi işitmezse sabah olur olmaz saldırdı.”

[Buhari tahrir etti.] Dolayısıyla Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Muhacirlerin dârı yani Dâr-ul İslâm dışındaki yerlerin sakinleri Müslüman olsa dahi Dâr-ul Harp yani Dâr-ul Küfür olarak değerlendirirdi. Dolayısıyla buraların hükmü, mali hükümler de dâhil, hükümlerin tatbiki bakımından Dâr-ul Küfür hükmü gibidir. Dâr-ul Küfür'deki Müslümanlarla savaşılmaması, öldürülmemeleri, mallarının alınmaması ve gayrimüslimlerle savaşılması, öldürülmeleri ve mallarının alınması dışında Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında fark gözetilmez. Bunların dışında haklarındaki hüküm aynıdır. Dâr-ul Küfür ile Dâr-ul İslâm'ın hükmü işte budur. Dolayısıyla her kim Dâr-ul Küfür veya Dâr-ul Harp'te ikâmet ederse Müslüman ya da gayrimüslim olsun küfür tâbiyetini taşır ve Müslümanın kanı ile malının korunması dışında ona Dâr-ul Küfür hükümleri tatbik edilir. Buna göre Müslüman ya da gayrimüslim olsun harbî tacir beldelerimize ancak emanla girebilir. Çünkü o, bir harbîdir. Çünkü Rasul, şöyle buyurmuştur: **وَدِيمُهُ** **Müslümanların emanı tektir. Onların en alt seviyede olanı bile verdiği emana uyar.”** [Ali Radiyallahu Anh kanalıyla muttefekun aleyh] Yine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ümmü Hâni'ye şöyle buyurmuştur: **فَقَدْ أَجْرْنَا مَنْ أَجْرَتْ يَا أُمَّ هَانِي** **“Senin himaye verdiğine biz de himaye verdik ey Ümmü Hâni!”** [Muttefekun aleyh] Dolayısıyla harbî bir kimsenin Dâr-ul İslâm'a girebilmesi için kendisine eman verilmesi gerekir ve malı da bu eman kapsamına girer. Eğer sadece malını girdirmek istiyorsa bunun için özel bir eman gerekir. Muâhide gelince, ona muahedesine göre muamele edilir. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlden dolayıdır: **فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ** **“Onların ahitlerini tamamlayınız.”** [Tevbe 4] Muâhid hususunda Müslüman ile kâfir arasında bir fark yoktur. Çünkü her ikisi de harbî sayılır. Çünkü o yani Müslüman, küfür tâbiyeti taşımaktadır. Dolayısıyla muahede hususunda ona, muâhid harbî muamelesi yapılır. Müslüman ya da zımmi olsun İslâm tâbiyeti taşıyan kimseye gelince, istediği malı çıkarmasına ve girdirmesine mani olunmaz. Aynı şekilde ondan gümrük vergisi de alınmaz. Herhangi bir malı çıkarmasına ve girdirmesine mani olunmamasına gelince, bu, Allahu Teâlâ'nın şu kavlden dolayıdır: **وَأَحَلَّ اللَّهُ** **“Allah, alışverişi helal kıldı.”** [Bakara 275] Bu ayet genel olup Dâr-

ul İslâm'da ya da Dâr-ul Küfür'de olsun, her alışverişi kapsar. Yani hem dış ticareti hem de iç ticareti kapsar. Bu genelliği tahsis eden veya Müslümanın ya da zımminin bir malı Dâr-ul İslâm'a girdirmesini veya çıkarmasını yasaklayan hiçbir nas varit olmamıştır. Aynı şekilde bu ayet genel olup Müslümanı da zımmiyi de kapsamaktadır. Zımminin alışverişini yasaklayan veya alışverişin helalliğini Müslümana tahsis eden bir nas varit olmamıştır. Müslüman bir kimseden gümrük vergisi alınmamasına gelince, Nitekim Ebû Ubeyd Emval isimli kitabında Abdurrahman İbn-u Ma'kal'den şöyle dediğini tahrir etmiştir: *"Ziyad İbn-u Hudayr'a sordum: Kimlerden öşür alırdınız? Dedi ki: Müslümandan da muâhidden de öşür almazdık. Dedim ki: O hâlde kimlerden öşür alırdınız? Dedi ki: Harbî tüccarlara geldiğimizde onlar bizden öşür aldığı gibi biz de onlardan alırdık."* Âşir: Dâr-ul Harp'ten Dâr-ul İslâm'a giren maldan öşür alan kimsedir. İşte Dâr-ul İslâm, Dâr-ul Küfür, Müslüman ya da kâfir olsun harbî bir kimsenin Dâr-ul İslâm'a ancak emanla girmesi, muâhide muahedesine göre muamele edilmesi, alışverişin Müslüman ve zımmi için mutlak olarak helal olması ile ilgili bu deliller, bu maddedeki ikinci hususun delilleridir.

Üçüncü hususa gelince: Bunun delili, Rasul'ün Tebûk'e giden ordunun Samed kuyusundan su içmesini yasaklamasından istinbat edilen şu kaidedir: [الشيء المباح إذا كان فرد من أفراده يؤدي إلى ضرر يمنع ذلك] **"Mubah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mubah olarak kalır."** Dolayısıyla yiyecek gibi Dâr-ul İslâm'a zarar vereceği veya silah ve stratejik ürün gibi düşmanı Müslümanlara karşı güçlendireceği görülen her malın dışarı çıkarılması yasaklanır. Bunları Müslümanın veya zımminin veya muâhidin veya harbînin çıkarması arasında bir fark yoktur. Aynı şekilde malın girdirilmesi de bu kaideye tâbidir. Eğer bu malın Dâr-ul İslâm dışına çıkarılması bir zarar oluşturmuyorsa Müslümanın ve zımminin onu çıkarması da girdirmesi de yasaklanmaz. Bu hususta harbî ve muâhide onlardan her birinin hükmü uygulanır.

Madde-162: Hayat işleriyle ilgili her türlü ilmî laboratuvarlar kurmak tebaanın tüm fertlerinin hakkıdır. Bizzat devletin de böyle laboratuvarlar kurması lazımdır.

İlmî laboratuvarlar, insanların ilim öğrendiği bir yer olmanın ötesine geçmez. Allah *Subhanehû ve Teâlâ*, ilmi mutlak olarak mubah kılmıştır. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“Yaratan Rabbinin adıyla oku.”** [Alak 1] Ve şöyle buyurmuştur: **“O, insana bilmediği şeyleri öğretti.”** [Alak 5] Yine Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: **“Allah, her kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar.”** [Muaviye kanalıyla muttefekun aleyh] Buhari, kesinlik şıgası ile ta'lik olarak şu hadisi rivayet etmiştir: **“İlim ancak öğrenmekle olur.”** Hafız Feth'te hadisin aynı şekilde merfu hadis olduğunu söylemiştir.

İşte bu deliller, aslen ilmin mubah olduğuna delâlet etmektedir. Zira Allahu Teâlâ'nın, **“oku”** kavli, genel olup her şeyin okunmasını kapsar. Yine, **“O, insana bilmediği şeyleri öğretti.”** kavli genel olup her ilmi kapsar. Yine Rasul'ün, **“İlim, ancak...”** kavli, elif lam takısı almış cins bir isimdir. Dolayısıyla genel lafızlardandır. İşte tüm bunlar, hem her şeyi öğrenmenin hem de her ilmin mubah olduğuna delâlet etmektedir. Zira delillerin genel olması, ilmin mutlak olarak mubah olduğuna delâlet etmektedir. Buna göre tebaanın her bir ferdi, herhangi bir ilmi öğrenmeyi ve ilmî bilgilere ve hakikatlere ulaşmak için gerekli araçları edinmeyi talep etme hakkına sahiptir. Dolayısıyla her fert, uygun gördüğü laboratuvarı kurabilir ve laboratuvar kurmak isteyen bir kimseye yardım edebilir.

Bu laboratuvarlar, birer ferdî mülkiyet olup kamu mülkiyeti veya devlet mülkiyeti değildir. Ancak herhangi gerçek bir kişinin yani herhangi bir ferdin sahip olduğu gibi devletin de tüzel bir varlık olması vasfıyla bu ferdî mülkiyete sahip olması caizdir. Devletin ona sahip olması, onu bir devlet mülkiyeti hâline getirmez. Bilakis ferdî mülkiyet olarak kalmaya devam eder. Ancak devletin mülk edindikleri, ferdî mülkiyet olmakla birlikte onun mülklerinden bir mülk hâline gelir. Devlet, laboratuvarları kurarken bunu ancak işleri gözetmek ve Allah'ın kendisine vacip kıldığı farzı yerine getirmek bakımıyla yapar. Bu farz ise ilmî laboratuvarlar da dâhil ilmin icat edilmesidir.

Madde-163: Fertler, Ümmet veya devlet için zarara yol açan maddeler üreten laboratuvarlara sahip olmaktan men edilir.

Bu maddenin delili; şu şer'î kaidedir: [الشيء المباح إذا كان فرد من أفراده]

[يُودِي إِلَى ضَرَرٍ يَمْنَعُ ذَلِكَ الْفَرْدَ وَيَبْقَى ذَلِكَ الشَّيْءُ مَبَاحًا] **“Mubah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mubah olarak kalır.”** Dolayısıyla fertler, atom laboratuvarları ve benzerleri gibi zarara yol açan laboratuvarlara sahip olmaktan menedilirler.

Madde-164: Devlet bütün sağlık hizmetlerini herkes için ücretsiz temin eder. Fakat ücretle doktor tutmak ve ilaç satmak yasaklanmaz.

Sağlık, insanların vazgeçemeyeceği maslahatlardan ve kamu hizmetlerindedir. Dolayısıyla sağlık, zaruri işlerdendir. Nitekim Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, tedavi olmayı emretmiştir: *جَاءَ أُعْرَابِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَسْتَدَاؤِي؟ قَالَ: نَعَمْ، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً، عِلْمَهُ مَنْ عِلْمِهِ وَجِهَلَهُ مِنْ جِهَلِهِ* **“Bir Arabî gelerek dedi ki: Ey Allah’ın Rasulü tedavi olmalı mıyız? Buyurdu ki: Evet. Şüphesiz Allah, şifasını yaratmadığı hiçbir dert yaratmamıştır. Her kim onu (şifayı) bilmişse onu bilmiş olur. Her kim de onu bilmezse onun cahili olur.”** [Ahmed, Usâme İbn-u Şerîk kanalıyla tahrir etti.] Yine Taberani’nin Mucem-il Kebir’deki rivayetinde Usâme İbn-u Şerîk kanalıyla şöyle dediği geçmiştir: *كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ، فَأَتَانَا نَاسٌ مِنَ الْأَعْرَابِ فَسَأَلُوهُ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَسْتَدَاؤِي؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً* **“Biz Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in yanında iken Arabîler gelerek dediler ki: Ey Allah’ın Rasulü tedavi olmalı mıyız? Buyurdu ki: Evet. Şüphesiz Allah şifasını yaratmadığı hiçbir dert yaratmamıştır.”** Tirmizi’de ise Usâme İbn-u Şerîk’ten şu lafızla geçmiştir: *قَالَتْ الْأَعْرَابُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا نَسْتَدَاؤِي؟ قَالَ: نَعَمْ، يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاؤُوا، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَصْنَعْ دَاءً إِلَّا وَصَّعَ لَهُ شِفَاءً، أَوْ قَالَ دَوَاءً إِلَّا دَاءً وَاجِدًا، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا هُوَ؟ قَالَ: الْهَرَمُ* **“Arabîler dediler ki: Ey Allah’ın Rasulü tedavi olmalı mıyız? Buyurdu ki: Evet. Ey Allah’ın kulları tedavi olunuz. Şüphesiz Allah Azze ve Celle şifasını yaratmadığı hiçbir dert yaratmamıştır. Veya şöyle buyurdu: Tek bir derdin şifası yoktur. Dediler ki: Ey Allah’ın Rasulü! Nedir o? Buyurdu ki: el-Heramu.”** [Tirmizi, bu hadisin hasen sahih olduğunu söyledi.] Fethalı He ve Ra ile el-Heram: Ölüm ve yok oluşla sonuçlanan aşırı yaşlılıktır. Yani ölümün devası yoktur demektir.

Bu da tedavinin mubah olduğuna delâlet etmektedir. Tedavi sayesinde menfaat celbedilir ve mazarrat defedilir. Dolayısıyla tedavi, bir maslahattır. Ayrıca klinikler ve hastaneler, Müslümanların şifa ve

tedavi amaçlı kullandıkları birer kamu kurumudur. Dolayısıyla aslen sağlık maslahatlar ve kamu hizmetlerinden olmaktadır. Maslahatları ve kamu hizmetlerini yerine getirmek ise devlete aittir. Çünkü bunlar, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavli gereği gözetimi devlete ait olan şeylerdendir: **“İmam bir çobandır ve raiyyesinden mesuldür.”** [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti.] Sağlık da gözetim mesuliyetlerindedir. İnsanlara bunu temin etmek devlete vaciptir. Bunun delillerinden bazıları şunlardır:

Muslim, Cabir kanalıyla şöyle dediğini tahrir etmiştir: **بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى أَنبِيَّ بْنِ كَعْبٍ طَبِيبًا فَقَطَّعَ مِنْهُ عِرْقًا ثُمَّ كَوَاهُ عَلَيْهِ** **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ubeyy İbn-u Ka'b'a bir doktor gönderdi. O da onun bir damarını kesti, sonra üzerini dağladı.”**

Hakim Mustedrak'ta Zeyd İbn-u Eslem'den babasının şöyle dediğini tahrir etmiştir: **مَرَضْتُ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ مَرَضًا شَدِيدًا فَدَعَا لِي عُمَرُ طَبِيبًا فَحَمَانِي حَتَّى كُنْتُ أُمُصُّ النَّوَاةَ مِنْ شِدَّةِ الْحُمِيَّةِ** **“Ömer İbn-ul Hattab'ın zamanında çok ağır hasta oldum. Bunun üzerine Ömer, benim için bir tabip çağırttı. O kadar ateşlendim ki ateşin şiddetinden çekirdekleri emiyordum.”**

Binaenaleyh devlet, tedavi (sağlık) hizmetlerini ücretsiz olarak temin etmelidir. Çünkü bu, Beyt-ul Mâl'in karşılıksız olarak maslahat ve refiklik yönünde harcama yapması gereken işlerdendir. Bunun içindir ki tüm sağlık hizmetlerini karşılıksız olarak temin etmelidir. İşte devletin sağlık hizmetlerini insanlara ücretsiz olarak temin etmesinin delili budur. Ücretle doktor tutmanın ve ona ücret ödemenin caiz olmasına gelince, çünkü tedavi olmak mubahtır. Nitekim *Aleyhi's Salatu ve's Selam* yukarıdaki hadiste şöyle buyurmuştur: **يَا عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوُوا** **“Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz.”** Çünkü bu yani tedavi olmak doktor tutan kimsenin karşılayabileceği bir menfaattir. Dolayısıyla icâranın tarifi buna intibak eder ve bu hususta bir yasaklama varit olmamıştır. Bunun da ötesinde şu hadis varit olmuştur: **اِحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ حَجْمَهُ أَبُو طَيْبِيَّةَ، وَأَعْطَاهُ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَحَقَّقُوا عَنْهُ** **“Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Ebû Taybe'ye hacamat oldu ve ona iki saa yiyecek verdi. Dostlarıyla konuşunca bunu biraz hafiflettiler.”** [Buhari, Enes RadiyAllahu Anh kanalıyla tahrir etti.] Dostlarından maksat, efendileridir. Çünkü o, bir topluluğa aitti. Ayrıca Muslim'in rivayeti de buna delâlet etmektedir. Yine İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edil-

miştir: *اِخْتَجَمَ النَّبِيُّ وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أُجْرَةً، وَلَوْ كَانَ سُحْتًا لَمْ يُعْطِهِ* **“Nebi Aleyhi’s Salatu ve’s Selam, hacamat oldu ve hacamat edene ücretini verdi. Eğer bu (hacamat ücreti) haram olsaydı vermezdi.”** [Ahmed, bu lafızla tahrir etti ve Buhari ile Muslim, farklı lafızlarla bir benzerini tahrir ettiler.] O zaman hacamat, kullanılan bir tedavi türüydü. Dolayısıyla bundan ücret alınması doktor tutmanın caiz olduğuna delâlet etmektedir. İlaç satmak da doktor tutmak gibidir. Çünkü bu, Allahu Teâlâ’nın şu kavlinin kapsamına giren mubah bir şeydir: *وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ* **“Allah, alışverişi helal kıldı.”** [Bakara 275] İlaç satmayı haram kılan bir nas varit olmamıştır.

Madde-165: Beldelerimizde yabancı malların işletilmesi ve yatırım yapılması men edilir. Yine herhangi bir yabancıya ayrıcalık tanınması da men edilir.

“Yatırım” ve “işletme” kelimeleri birer Batılı ıstılahtır. Yatırım kelimesinin manası, malın kendi kendine kâr getirmesidir ve bu da onu faize vermektir. İşletme kelimesine gelince, bunun manası, kâr getirmesi için malın sanayi, ziraat veya ticarete işletilmesidir.

Bu mefhuma binaen her türlü yatırım yasaktır. Çünkü bu, bir faizdir ve faiz ise haramdır. Yabancı yatırımın belirtilmesi ise ister zımmi isterse Müslüman olsun harbî bir kimse ile faizle iştilgal etmenin haram olması hükmünün benimsenmesinden dolayıdır. Bu da Allahu Teâlâ’nın şu kavlinin genel olmasından dolayıdır: *وَحَرَّمَ الرِّبَا* **“Ribâyı (faizi) haram kılmıştır.”** [Bakara 275] Şöyle ki bu ayeti tahsis edecek herhangi sahih bir nas varit olmamıştır. Dolayısıyla genel olarak kalır. Şu hadis bu ayeti tahsis etmektedir, denilmez: *لَا رِبَا تَيْنَ دَارِ الْحَرْبِ* **“Dâr-ul Harp’te Müslümanlar ile ehli harp arasında faiz yoktur.”** Böyle denilmez: Çünkü bu, zayıf bir hadistir. Zira bu hadis, Mekhul tarafından yapılmış bir mürseldir. Şâfi Umm’de bu hadisin sabit ve içerisinde hüccet olmadığını söylemiştir. İbn-u Muflih ise meçhul bir haber olduğunu söylemiştir... Dolayısıyla ne faizin helal kılınması ne de ayetin tahsis edilmesi için uygun değildir. Dolayısıyla ayet genel olarak kalır ve yabancı malların yatırımı aynen Müslüman ve zımmi tebaanın sahip olduğu malların yatırımı gibi haram olur. Çünkü bu, bir faizdir ve faiz ise haramdır.

Yabancı malların işletilmesine gelince, bu haramdır. Çünkü bu, *[الوسيلة إلى الحرام حرام]* **“Harama vesile olan şey haramdır.”** kaidesi

gereği harama götüren bir durumdur. Tahrim için ise zannı galip yerlidir. O hâlde yabancı malların işletilmesi kesin olarak harama ulaştırdığında nasıl olur? Somut vakıalar ve doğruluğu kesin bilgiler bir ülkede yabancı malların işletilmesinin kâfirlerin nüfuzunu o ülkeye yaymanın aracı olduğunu göstermiştir. Onların nüfuzunu ülkeye yaymak ise haramdır.

Ayrıcalıklara gelince, bu Batılı bir ıstilahtır ve iki manası vardır: Birincisi: Yabancı bir devletin İslâm Devleti'ne dayatması itibarıyla diğer devletler dışında bu devlete İslâm Devleti'nde belirli haklar verilmesidir. Bu da zamanında İngiltere ve Fransa'nın Mısır'da ayrıcalıklara sahip olması gibi İslâm Devleti'nin zayıfken 19. asırda verdiği ayrıcalıklarda olduğu gibi yabancı tebaanın İslâm kanununa göre değil de kendi ülkelerinin kanununa göre yargılanmaları ve devletin yabancı tebaa üzerinde otoritesinin olmamasıdır. Bu anlamda bu ayrıcalıklar şu iki yönden haramdır: Birincisi: Bu, İslâm Devleti'nin egemenliğini yok saymak ve kâfir devletlere İslâm beldesi üzerinde otorite vermektir. Bu ise kesinlikle haramdır. İkincisi: Bu, İslâm hükümünün İslâm beldelerindeki gayrimüslimlere tatbik edilmesini men etmekte ve küfür hükümünün tatbik edilmesini sağlamaktadır. Bu da kesinlikle haramdır. Bundan dolayı bu manadaki ayrıcalıklar men edilir. Ayrıcalıkların ikinci manasına gelince, ayrıcalığın getirildiği kişinin dışındaki kişilerin men edilmesi şartıyla herhangi mubah bir işe izin verilmesidir. Yabancı için olsun ya da olmasın aynı şekilde bu da haramdır. Çünkü bütün mubahlar, herkes için mubahtır. Dolayısıyla mubahın bir kişiye tahsis edilmesi ve başkalarının bundan men edilmesi mubahı insanlara haram kılmaktır. Devletin, bir mubahtan en güzel şekilde faydalanılmasına imkân verecek bir üslupla onu düzenlemeye hakkı olduğu doğrudur. Ancak bu düzenlemenin mubahı bir kimseye haram kılması doğru değildir. Böylece yabancı olsun ya da olmasın bu anlamda ayrıcalıklar verilmesi de haramdır. Sadece yabancı belirtilmiştir: Çünkü ona ayrıcalık verilmesi, zarara yol açar. Çünkü bu, petrol ayrıcalıklarında olduğu gibi onun ülkeye hâkim olmasına yol açar.

Madde-166: Devlet, kendisine has, bağımsız bir para çıkartır. Bu paranın, herhangi bir yabancı para birimine bağlanması caiz değildir.

Bu maddenin birinci kısmının delili şudur ki Buhari'nin Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir ettiği *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın, الإمام راعٍ **"İmam (Halife) bir çobandır"** kavline binaen İmam'a işleri gütmeye hakkı verilmesidir. İşleri gütmekten biri de mubahları düzenlemektir. Devletin kendisine has bir para çıkarması mubahlardan olduğuna göre kendisine has bir para çıkarması veya çıkarmaması caizdir. Zira Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, değişmez belli özellikte belli bir para bastırmamıştır. Onun zamanında devletin belli bir parası yoktu. Bu durum, hem *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın, hem Hulefâ-i Râşidîn'in hem de Emevilerin ilk dönemlerinde bu şekilde devam etmiştir. Ta ki Abdülmelik b. Mervan gelince mübadele aracı olarak kullanılan işlenmiş veya işlenmemiş bütün altın ve gümüşlerin İslâmî motiflerle değişmez, sabit bir ağırlıkta basılmasına karar verdi. Böylece Abdülmelik, gümüşten dirhem ve altından dinarlar bastırdı. İşte İslâmî dirhemlerin ve dinarların basılması bu tarihten itibaren ortaya çıkmıştır. Bunun öncesinde ise mevcut değildi. Bundan dolayı devletin para çıkarması mubahtır, vacip değildir. Ancak ülkenin ekonomisini yok olmaya ve düşmanlara karşı korumak paranın çıkarılmasını gerektirirse bu durumda paranın çıkarılması şu şer'î kaide gereği vacip olur: [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] **"Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir."**

Maddenin ikinci kısmına gelince, bunun haram olmasının delili şudur ki bu, Sterline bağlı olduğunda Irak'ta olduğu gibi mali açıdan devleti parasını bağladığı kâfir devletlere bağımlı hâle getirir. Bunun da ötesinde mali açıdan bu kâfir devletin insafına kalır ki her ikisi de haramdır. Zira şer'î kaide şöyledir: [الوسيلة إلى الحرام حرام] **"Harama vesile olan şey de haramdır."** Bunun içindir ki İslâm Devleti'nin parasını yabancıya bağlamak haramdır.

Madde-167: Devletin parası, gerek sikkeli gerek sikkersiz olarak altın ve gümüşdür. Devletin bu ikisinden başka nakit çıkartması caiz değildir. Devletin, hazinesinde denk miktarda altın ve gümüş karşılığı olması koşuluyla, altın ve gümüş yerine başka bir şey çıkarması caizdir. Dolayısıyla altın ve gümüşten tamamen denk mukabilleri varsa, devletin bakır, bronz, kâğıt veya benzerini çıkartıp bunları kendi ismiyle sikkeli nakit yapması caizdir.

İslâm, alışveriş ve icâra hükümlerini belirlerken malın, emeğin ve faydanın mübadelesi için mübadelenin esasına dayanan gerçekleşmesinin farz olduğu belirli bir şey belirlememiştir. Bilakis karşılıklı rıza olduğu sürece mübadeleyi herhangi bir şeyle gerçekleştirmede insanı serbest bırakmıştır. Mesela bir insanın dikiş öğretmesi karşılığında bir kadınla evlenmesi, fabrikada bir ay çalışma karşılığında bir araba alması ve belirli miktarda şeker karşılığında bir kişinin yanında çalışması caizdir. Böylece şeriat, alışveriş ve icâra ile ilgili delillerin genel olmasından dolayı dilediği şeyle mübadele yapmakta insanoğlunu serbest bırakmıştır: **“Allah, alışverişi helal kıldı.”** [Bakara 275] Yani o, bir şeyi herhangi bir şeyle değiştirmek demektir. Hadis ise şöyledir: **“Ücretliye teri kurumadan ücretini verin.”** [İbn-u Mâce tahrir etti.] Yani çalışan bir kimse, ücret her ne olursa olsun işini yaptığında ücreti ödenir, demektir. Ayrıca mübadelesi yapılan bu şeyler, birer fiil değildir ki bunlarda aslolan mukayyetlik olup bunların mubah olması bir delili gerektirsin. Bilakis bunlar, birer şeydir. Şeylerde aslolan ise tahrim delili bulunmadıkça mubalıktır. Bu şeyleri haram kılan bir delil varit olmamıştır. Binaenaleyh gerek satmak, gerek almak, gerek hibe etmek, gerek mübadelede bulunmak yoluyla olsun bunlarla şer’î muamelede bulunmak caizdir... Bunlarla mübadelede bulunmayı haram kılan bir nasın bulunması müstesna. Buna göre malın nakit ile aynı şekilde nakdin mal ile muabdelesi mutlak olarak mubahtır. Ancak nakdin nakit ile mübadelesinin özel hükümleri vardır. Dolayısıyla bu hükümlerle mukayyet olmalıdır. Aynı şekilde haklarında haramlığına dair nasın varit olduğu mal ile emeğin dışında emeğin nakit ve nakdin emekle mübadelesi de mutlak olarak mubahtır. Buna göre nakdin birimi her ne olursa olsun malın belirli bir nakit birimi ve aynı şekilde emeğin belirli bir nakit birimi ile mübadele edilmesi mutlak olarak mubahtır. Zira bu nakit biriminin ister kâğıt/banknot nakit gibi hiçbir mukabili olmasın, ister doküman kâğıt nakit gibi altından nisbi mukabili olsun, isterse naibi kâğıt nakit gibi altın ve gümüşten tamamen değerine denk mukabili olsun, bunların hepsi ile mübadele yapılması sahih olur. Bundan dolayı malın veya emeğin herhangi bir nakit birimi ile mübadelesi sahih olur. Dolayısıyla Müslüman bir kimsenin, herhangi bir nakitle satması, alması, kiralaması ve ücretli olması caizdir.

Ancak devlet, hükmettiği beldeler için belirli bir nakit birimi çıkarmak istediğinde zekât, mübadele, faiz ve benzerleri gibi aslen malla ilgili şer'î hükümleri veya diyet, çalınan malın miktarı ve benzerleri gibi mala sahip olan kişi ile ilgili hükümleri uygulamalıdır. Dolayısıyla herhangi belirli bir nakdi çıkarmada serbest değildir. Bilakis belirli bir nakit birimi çıkarmak zorunda olup hiçbir şekilde bunun dışında nakit çıkarması caiz değildir. Zira şeriat, nasın getirdiği belirli cinste belirli bir nakit birimi belirlemiştir. Dikkat edin! O, altın ve gümüşdür. Dolayısıyla devlet, bir nakit çıkarmak isterse bu nakdin sadece altın ve gümüş olması ile mukayyettir. Dolayısıyla da şeriat, dilediği herhangi bir türden istediği nakdi çıkarmakta devleti serbest bırakmamıştır. Bilakis belirli nakit birimlerinde bir nakit çıkarmak istediğinde devletin kendisi için çıkaracağı nakit birimlerini belirlemiştir ki bunlar, sadece altın ve gümüşdür. Bunun delili şudur ki İslâm, altın ve gümüşü değişmez sabit hükümlere bağlamıştır. Mesela diyeti farz kılarken bunun için altından muayyen bir altın miktarı belirlediği gibi hırsızlıkta el kesmeyi vacip kılarken de el kesmeyi gerektirecek miktarı altın olarak belirlemiştir. Nitekim *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Yemen halkına yazdığı mektupta şöyle buyurmuştur: **“Mümin bir canın (diyeti) yüz devedir. Gümüş sahipleri içinse bin dinardır.”** [Ibn-u Kudame, Amr İbn-u Hazm'ın Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Yemen halkına yazdığı mektuptan rivayet ettiğine göre Muğni'de zikretti.] Nesai'nin Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Yemen halkına yazdığı mektup hakkındaki rivayetinde ise **“Gümüş sahiplerine”** ifadesinin yerine **“Altın sahiplerine bin dinar”** ifadesi geçmiştir. Yine *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmuştur: **“Dört ve dört dinardan fazla olmadıkça hırsızın eli kesilmez.”** [Muslim, Aişe Radiyallahu Anhâ kanalıyla tahrir etti.] İşte belirli hükümlerin dinar, dirhem ve miskal ile sınırlandırılması, dinarı altın ve dirhemi gümüş ölçüsü ile şeylerin ve emeğin değerinin kıyas edileceği nakit birimi hâline getirmektedir. Yani bu nakit birimi, hem nakit hem de nakdin esası olmaktadır. Dolayısıyla da şeriatın, şer'î hükümleri altın ve gümüşe bağlamasının bu hükümler nakitle ilgili olduğunda bir nas olması, nakdin sadece altın ve gümüş olduğuna dair bir delildir. Ayrıca Allah *Subhanehû ve Teâlâ*, nakdin zekâtını vacip kılarken bunu sadece altın ve gümüşte vacip kılmış ve bunun nisap miktarını altın ve gümüş olarak belirlemiştir. Dolayısıyla nakdin zekâtının altın ve gümüş olarak

takdir edilmesi nakdin altın ve gümüş olduğunu belirlemektedir. Yine sadece nakit muameleleri hakkında gelen sarfla (para değiştirmekle) ilgili hükümler, sadece altın ve gümüş hakkında geldiği gibi İslâm'daki mevcut mali muamelelerin hepsi de sadece altın ve gümüşe göre gelmiştir. Sarf ise ya paranın aynı para ile ya da başka bir para ile olmak üzere paranın para ile satın alınmasıdır. Diğer bir ifade ile nakdin nakit ile satın alınmasıdır. Şeriatın, sarfın -ki sırf nakdî bir muameledir- sadece ve ancak altın ve gümüşle olacağını belirlemesi ise nakdin sadece altın ve gümüş olması gerektiğine dair açık bir delildir. Nitekim *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: **“İstediğiniz şekilde gümüş karşılığında altın ve altın karşılığında gümüş satın.”** [Buhari, Ebî Bekre kanalıyla tahrir etti; Muslim, Ubade İbn-u Samit kanalıyla bir benzerini tahrir etti.] Yine *Aleyhi's Salatu ve's Selam* şöyle buyurmuştur: **“Altını gümüş ile değiştirmek peşin olmadıkça ribadır.”** [Ömer kanalıyla muttefe-kun aleyh] Bunun da ötesinde Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, nakit olarak altın ve gümüşü belirledi ve sadece bu ikisini mal ile emeğin ölçüsünde müracaat edilecek nakdî ölçü yaptı. Muameleler bu ikisine göre yapılmaktaydı. Keza okka/kıyye, dirhem, danik, kırat, mis-kal ve dinarı bu nakit için birer ölçü yaptı. Bunların hepsi, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in zamanında meşhur ve malum olup insanlar bunlarla muamele yapmaktaydı ve *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın da bunu ikrar ettiği sabit olmuştur. Sahih hadislerde sabit olduğu üzere altın ve gümüş, tüm alışverişlerde ve nikâhlarda vaki olmaktaydı. Dolayısıyla Rasul'ün nakdi altın ve gümüş yapması, şeriatın bazı şer'î hükümleri sadece bu ikisine bağlaması, nakdin zekâtının, sarfın ve mali muamelelerin bu ikisine hasredilmesi; işte tüm bunlar, İslâm'da nakdin sadece altın ve gümüş olduğuna dair açık bir delildir.

Ancak şunun anlaşılır olması gerekir ki şeriatın, devletin çıkaracağı nakdi, altın ve gümüş olarak belirlemesi; hükmettiği beldelerde insanlar arasındaki mübadeleleri bu nakitle sınırlandırması demek değildir. Bilakis bu şeriatın nakdi, belirli birim olarak belirlediği şer'î hükümlerin, bu nakde göre olacağı demektir. Mübadelelere gelince, şeriatın getirdiği üzere mubah olarak kalırlar ve devlet tarafından belirli bir birim ile sınırlandırılması helal değildir. Yani devletin mübadeleleri kendi veya başka bir devletin nakdi ile sınırlandırması helal değildir. Çünkü bu sınırlandırma, mubah olan bir şeyi haram kıl-

mak olup bu caiz değildir ve devletin bunu yapması helal olmaz. Ancak devlet, otoritesi altındaki beldelerde başka bir devletin nakdinin mubah olmasının kendi nakdine veya maliyesine veya ekonomisine darbe indirdiğini yani zarara yol açtığını görürse o zaman, [الوسيلة إلى] **“Harama vesile olan şey de haramdır.”** kaidesi gereği onu yasaklayabilir. Aynı şekilde muayyen bir nakdin de buna yol açtığını görürse [كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم ذلك الفرد] **“Mubah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mubah olarak kalır.”** kaidesi gereği bu nakdi yasaklayabilir. Aynı şekilde bu, devletin nakdinin ülke dışına çıkarılması ve ülke içerisinde yabancı para ile muamele edilmesi için geçerli olduğu gibi yabancı nakdin ülkeye sokulması ve ülke dışına çıkarılması için de geçerlidir.

Madde-168: Devletin kendi parası arasındaki değişim caiz olduğu gibi kendi para birimi ile diğer devletlerin para birimleri arasındaki değişim de aynı şekilde caizdir. Paralar farklı cinslerden olduğu zaman, -geciktirilmeksizin el değiştirilmesi şartıyla- aralarındaki değişimde birinin fazla olması caizdir. Veresiye olması ise caiz değildir. İki cins farklı oldukça değişim fiyatı sınırlandırılmadan değiştirilmesine izin verilir. Tebaanın fertlerinden her bir fert, - para veya başka herhangi bir bir izin gerekmeksizin- dışardan ve içerden dilediği parayı ve onunla dilediğini satın alabilir.

Bu maddenin delili; *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir: **“İsteddiğiniz şekilde gümüş karşılığında altın ve altın karşılığında gümüş satın.”** [Buhari, Ebî Bekre kanahyla tahrir etti.] Malik İbn-u Evs İbn-ul Haddesân'dan şöyle dediği rivayet edildi: **“Şöyle diyerek geliyordum: Dirhem değiştirecek kimse yok mu? Derken Ömer İbn-ul Hattab'ın yanında olan Talha İbn-u Ubeydullah dedi ki: Önce bize altınlarını göster, sonra da dirhemlerini getir. Hizmetçimiz geldiğinde sana gümüşünü verelim. Bunun üzerine Ömer İbn-ul Hattab dedi ki: Vallahi hayır! Ya ona gümüşünü verirsin ya da ona altınını iade edersin. Zira Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurdu: *الدَّهْبُ بِالزُّرْقِ رَبًّا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ*”** **“Altını gümüş ile değiştirmek ve satışını yapmak peşin olmadıkça ribadır.”**

Rivayet edildiği üzere Berâ İbn-u Azib ve Zeyd İbn-u Erkam, ortaklıklar. Peşin ve veresiye gümüş satın aldılar. Bu durum Rasul *Salallahu Aleyhi ve Sellem*'e ulaşınca o ikisine şöyle emretti: **أَنَّ مَا كَانَ بِنَقْدٍ فَأَجِيرُوهُ، وَمَا كَانَ بِنَسِيئَةٍ فَرُدُّوهُ** **"Peşin olanı alın, veresiye olanı iade edin."** [Ahmed, Ebî Minhâl kanalıyla rivayet etti.] Yine Buhari, Süleyman İbn-u Ebî Muslim kanalıyla şöyle dediğini tahrir etti: **"Ebâ Minhâl'e peşin olan sarf hakkında sordum. O da dedi ki: Ben ve ortağım peşin ve veresiye bir şey aldık. Bize Bera İbn-u Azib geldi. Ona bunu sorduk. Bunun üzerine şöyle dedi: Ben ve ortağım Zeyd b. Erkam da aynısını yaptık. Bunu Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e sorunca şöyle buyurdu: أَنَّنْ مَا كَانَ بِنَقْدٍ فَأَجِيرُوهُ، وَمَا كَانَ بِنَسِيئَةٍ فَرُدُّوهُ** **"Peşin olanı alın, veresiye olanı iade edin."** Yani o ikisi sarraftılar. İşte bu hadisler, sarfın caiz olduğuna dair bir delildir. Sarf, içerideki muamelelerde yapıldığı gibi dışarıdaki muamelelerde de yapılmaktaydı. Zira ülkenin nakdinden gümüşle altın ve altınla gümüş değiştirilebileceği gibi ister ülke içerisinde isterse dışında olsun ülkenin nakdi yabancı nakitle değiştirilebilir. İki farklı para arasında değişim meydana geldiğinde aralarında fark olursa bu, döviz kuru olarak isimlendirilir. Dolayısıyla döviz kuru, devletin parasındaki saf altının ağırlığı ile diğer devletin parasındaki saf altının ağırlığı arasındaki orandır. Bundan dolayı hem bu oranın değişimine hem de ülkelerdeki altın fiyatının değişimine bağlı olarak döviz kurunun değiştiği görülür.

Altın ile gümüş arasındaki sarf hükümleri, mevcut kâğıt paralara da intibak eder. Çünkü (nakit ve fiyat) illeti, devletin kâğıt paralarla nakitsel muamelede bulunma kanununun bağlayıcılığından dolayı kâğıt paralarda da mevcuttur. Çünkü sarfla ilgili işler, altın ve gümüşte bir cins isim olarak varit olmuştur. Bunun ise bir mefhumu yoktur ve buna kıyas edilmez. Aynı şekilde dinar ve dirhem olarak basılan nakitte de varit olmuştur. İşte (nakit) illetinin yani fiyat ve ücret olarak kullanılmasının istinbat edildiği şey budur. Dolayısıyla buna kıyas edilir. Mesela yukarıda geçen Malik İbn-u Evs'in hadisinde onun dirhem değiştirdiği geçmiştir. Dirhem ise nakit için anlaşılan bir lafızdır. Binaenaleyh helal ve haram ile ilgili olarak altın ve gümüş arasındaki sarfa intibak eden hükümler, mevcut devletlerin kanununa göre zorunlu kâğıt paralar arasındaki sarfa da intibak eder. Yani bunlardan aynı cins arasındaki değişim peşin ve misli ile olmalıdır. Farklı iki cins arasındaki değişim ise peşin olmak şartıyla aralarındaki fiyat istedikleri gibi olur.

Döviz kurunun şer'î hükmü, mubahtır ve herhangi bir sınırlama ile sınırlandırılmaz. Zira sarf/değişim mubah olduğu gibi döviz kuru da mubahtır. Her insan, dilediği fiyata dilediği parayı alma hakkına sahiptir. Bunların hepsi, sarfın mubahlığı kapsamına girmektedir. Sarfın ve fiyatının değişmesinin mubah olması bakımından bu maddenin delili işte budur.

Madde-169: Bankaların açılması kesinlikle yasaklanır ve devlet bankasından başka bir banka olamaz. Bu banka da faizle muamelede bulunamaz ve Beyt-ul Mâl'in dairelerinden bir daire olur. Şer'î hükümlere göre kredi verip mali ve finansal işlemleri kolaylaştırır.

Bankanın en bariz işleri şu üçüdür:

Tahvil ve kredi gibi faiz işlemleri, çekler gibi dönüşüm işlemleri ve emanet işlemleri.

Dönüşüm ve tahvil işlemlerine gelince, bunlar şeran caizdir. Bunların delili, havale ve emanetle ilgili delillerdir. Dolayısıyla bir Müslümanın dönüşüm, emanet ve değişim işlemleri gibi şeran caiz olan tüm benzeri işlemlerle iştigal edecek bir banka açması caizdir. Bu tür bir banka açmak haram olmaz. Haram olan sadece faizle işlem yapan bankadır. Ancak bu işlemlerin, büyük kâr getirileri yoktur veya bu işlemlerin kâr getirileriyle ancak sarrafların işyerleri gibi iş yerleri açılabilir. Bir kimse bu işlerden kısıtlı kârlar elde edeceğinden dolayı bir banka açması imkânsızdır. Çünkü dönüşüm, emanet ve değişim işlemlerinin kârı, faizin kârına oranla çok düşüktür. Büyük kârlar ise paranın faiz işlemlerine yatırılmasındadır. Paranın daha kârlı bir yatırıma yatırıldığı işte budur. Bunun içindir ki havale, emanet ve değişim işlemlerinin kârının bugün dünyada olduğu gibi bugünkü anlamda banka açmaya yeterli gelmesi imkânsız olup sadece sarrafların işyerleri gibi sınırlı iş yerleri açmaya yeter. Bugünkü bankaların vakası ise buna intibak etmez. Bundan dolayı faizli işlem olmadan bir banka açmak imkânsızdır. Banka ise ancak faiz işlemleri için açılır. Faiz ise Kur'an'ın şu katî nasıyla haramdır: **“RİBAYI (faizi) haram kılmıştır.”** [Bakara 275] Bunun içindir ki bugünkü anlamda banka açmak haramdır.

Ancak borç vermek, mutlak olarak mubahtır. Bu da Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlından dolayıdır: **مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُقْرِضُ مُسْلِمًا**

bu üç işlemleri yerine getirecek bir banka açmalıdır. Çünkü bunlar, İmam'ın görüşüne ve içtihadına göre içerisinde işlerin güdülmesinin gerçekleştiği mubahlardandır. Dolayısıyla bu, devletin insanların maslahatlarını göreceği bir banka açabileceğine dair bir delildir.

ÖĞRETİM SİYASETİ

Madde-170: Öğretimde izlenecek programın esasının İslâmî akide olması vaciptir. Derslerin içeriği ve tedrisatın metodu tümüyle öğretimde bu esastan ayrılmamak üzere konulur.

Lügatte denilmiştir ki *علم الرجل علماً* “Adam bir ilim öğrendi.” Yani onun hakikatine vâkıf oldu demektir. *علم الشيء* “Bir şeyi bildi.” Yani onu tanıdı demektir. Kamus el-Muhit’te şöyle geçmiştir: “علمه كسمعه علماً Yani kesra ile kesemiahu gibi onu iyice öğrendi. Yani onu tanıdı demektir. Âlim ve alîm adam. Çoğulu ulema ve ullâmadır.” İşte ilim kelimesinin ve ondan türeyen kelimelerin manasında aslolan bu lügat manasıdır. Dolayısıyla ilim lafzının ve ondan türeyen lafızların manası, ıstilah manasına hamledecek bir karine bulunmadığında lügat manasına hamledilir. Öğretim metodu denilirken bununla kastedilen sadece bu lügat manasıdır. Yani her bilgidir. Öğretim metodu, öğretilmesi amaçlanan bilgilerin üzerine bina edildiği esaslar ile bir taraftan bu bilgilerin kapsadığı konulardan ve diğer taraftan bu bilgilerin gereğince verildiği keyfiyetten ibarettir. Dolayısıyla öğretim metodu şu iki hususu kapsar: Birincisi: Tedris konuları. İkincisi: Tedris yöntemleri. Mademki İslâmî akide, hem Müslümanın hayatının hem İslâm Devleti’nin hem de Müslümanların arasındaki ilişkilerin yani toplumun esasıdır o hâlde Müslümanın alacağı her bilginin esasının İslâmî akide olması kaçınılmazdır. Bu bilgi ister hayatıyla ister başkasıyla olan ilişkisiyle ister devlet içerisindeki siyasi konumuyla isterse bu hayat, hayat öncesi ve sonrasında olan herhangi bir şeyle ilgili olsun fark etmez. Nitekim Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, önce İslâm’a yani İslâm akidesine inanmaya davet etmek için insanlarla birlikte oluyordu. Ta ki Müslüman olduklarında onlara İslâm hükümlerini öğretmeye başladılar. Rasul’ün Müslümanlara yönelik öğretiminin üzerine inşa edildiği esas, akide idi. Mesela oğlu İbrahim öldüğü sırada güneş tutulunca insanlar, “Güneş İbrahim’in ölümünden dolayı tutuldu” dediler. Bunun üzerine *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle dedi: **“Güneş ve ay, Allah’ın ayetlerinden iki ayettir, herhangi bir kimsenin ölümünden ve yaşamından dolayı tutulmazlar.”** [Muttefekun aleyh] Böylece akideyi, güneş ve ayla ilgili bilgilerin temeli yapmıştır. Yine Buhari, Ebî Saîd el-Hudrî kanalıyla şöyle dediğini rivayet etti: *خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ فِي غُرُورَةِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ، فَأَصَبْنَا سَبِيًّا مِنْ سَبْيِ الْعَرَبِ، فَاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ، فَاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا*

العُرْبِيَّةُ وَأَحْبَبْنَا الْعُرَانَ، فَسَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: مَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَفْعَلُوا، مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَانَتْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَهِيَ كَانَتْ **Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte Beni'l Mustalık Gazvesi'ne çıktık. Arap esirlerinden çokça esir ele geçirdik. Kadınları arzuladık. Çünkü bekârlık başımıza vurmuştu ve azil yapmak istiyorduk. Bunu Rasulullaha sorunca buyurdu ki: Bunu yapmanızda bir beis yoktur. Kıyamet Günü'ne kadar yaratılacak hiçbir canlı yoktur ki yaratılmamış olsun.**" Başka bir rivayette ise onlar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e azil hakkında sorduklarında şöyle buyurmuştur: مَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَفْعَلُوا، فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ كَتَبَ مَنْ هُوَ خَالِقٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ **"Bunu yapmanızda bir beis yoktur. Zira Allah, Kıyamet Günü'ne kadar yaratılacak olanları yazmıştır."** Bu hadisin bir benzerini de Muslim tahrir etti. Böylece Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, hamileliği engellemesi bakımından azil meselesi hakkındaki sorularına cevap vererek Allah'ın ilmine yani İslâm akidesine imanı cevabına esas kıldı. Buna delâlet eden daha birçok hadis vardır. Bu da devlete İslâm akidesinin öğretim metodunun esası kılınmasını kesinlikle ifrata kaçması helal olmayan bir vacip olduğuna delâlet eder. Ancak İslâm akidesini öğretim metodunun esası kılmak her bilginin İslâm akidesinden fıskıracak olması demek değildir. Çünkü şeriat, böyle bir şey talep etmediği gibi bu, vakia ile de çelişmektedir. Zira her bilgi İslâm akidesinden fıskırmaz. Çünkü İslâm akidesi, akaid ve hükümlere has olup bunların dışındakilerle bir ilgisi yoktur. Bilakis İslâm akidesini öğretim metodunun esası kılmanın manası şudur ki akaid ve hükümlerle ilgili bilgilerin İslâm akidesinden fıskırması gerekir. Çünkü bu bilgiler, bunlar sayesinde gelmiştir. Akaid ile hükümlerin dışındaki bilgilere gelince, İslâm akidesini bunların esası kılmanın manası şudur ki bu; bilgi ve hükümleri, İslâm akidesi üzerine bina etmektir. Yani İslâm akidesini mikyas almaktır. Dolayısıyla bu bilgi ve hükümler İslâm akidesi ile çelişirse onu almayız ve ona iman etmeyiz. Çelişmiyorsa bunları almak caizdir. Dolayısıyla bu, alma ve iman etme bakımından bir mikyastır. Bilgi ve öğrenme bakımından olana gelince, bunları öğrenmekte bir mânia yoktur. Zira ilmin talep edilmesine teşvik eden deliller gelmiştir. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: طَلَبُ الْعِلْمِ قَرِيضَةٌ **"İlmi talep etmek farzdır."** Zerkuşî, Tezkira'da şöyle dedi: "Hafız Cemaleddin el-Mezî, şöyle dedi: Bu hadis, hasen derecesine ulaşan kanallarla rivayet edilmiştir ve 'ilim' lafzı, faydalı her ilim için geneldir." Yine Ebû Davud, Ahmed, İbn-u Hibban ve Beyhaki, Şa'b'ta

Kesîr İbn-u Kays'tan *SallaAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlini tahrir etmişler: **“Her kim ilim talep etmek üzere bir yol tutunursa Allah da onun için Cennet'in yollarından bir yol tutunur.”** “İlim” lafzı, faydalı her ilim için mutlaklıdır.

Kur'an'ı Kerim'de İslâm'la çelişen birtakım fikirler ve akaid gelmiştir. Şu ayet gibi: **“Bizi ancak zaman helak eder.”** [Casiye 24] Bu ve benzeri ayetler, İslâm akidesi ile çelişen fikirleri öğrenmenin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Binaenaleyh almadan ve itikat etmeden bilgileri öğrenmek caiz olup bunda bir beis yoktur. Yasak olan sadece İslâm akidesi ile çelişen fikirleri almaktır. Mesela insanın maymundan geldiğini söyleyen “Darvin” teorisi gibi. Oysa Allah *Subhanehû* şöyle buyurmuştur: **“Allah nezdinde İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Allah O'nu topraktan yarattı. Sonra ona; Ol! dedi ve oluverdi.”** [Âl-i İmrân 59] Keza maddenin kesinlikle kendi kendine evrimleştiğini, onu evrimleştiren başka bir şeyin olmadığını dolayısıyla bir ilahın olmadığını söyleyen Komünistler nezdindeki maddenin evrim teorisi gibi. Oysa Allah *Subhanehû*, şöyle buyurmuştur: **“Ey iman edenler! Allah'a iman edin.”** [Nisa 136] Yani Allah'ın varlığına iman edin demektir. Ve şöyle buyurmuştur: **“Gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri yaratan (O'dur).”** [Furkan 59] Yine İbrahim'in kıssasının hiçbir dayanağı olmayıp ravilerin uydurduğu bir yalan olduğunu söyleyen Cahiliye Şiiri Kitabı gibi. Oysa İbrahim'in kıssası, Kur'an'da zikredilmiş ve gerçekten vuku bulmuş bir kissa olarak anlatılmıştır. Dolayısıyla bunu inkâr etmek, Kur'an'ı yalanlamaktır. İşte bu ve benzeri bilgiler, müfredata konulduğunda almaya ve itikat etmeye yol açıyorsa öğretim metoduna konulmaz. Mesela bu bilgiler, ilköğretim müfredatına konulmaz. Çünkü bunların öğretilmesi, alınmaları sonucunu doğurur. Aynı şekilde bunların konulması hâlinde alınmamaları ve itikat edilmemeleri için sahteliklerinin açıklanması ve fikirlerinin çürütülmesi kaçınılmazdır.

Böylece İslâm akidesi, öğretim metodunun esası kılınmış dolayısıyla sadece öğrenilmesi bakımından değil tasdik ve itikat edilmesi bakımından da bilgilerin alınmasının temel mikyası kılınmış olur.

Madde-171: Öğretimin siyaseti; İslâmî akliyet ve nefsiyetin oluşturulması üzerine kuruludur. Öğretimi amaçlanan maddelerin tamamı bu siyaset temeline dayalıdır.

Madde-172: Öğretimin gayesi; İslâmî şahsiyeti oluşturmak ve insanları, hayatın işlerine ilişkin ilimler ve bilgiler ile donatmaktır. Öğretim yöntemleri de bu gayeyi gerçekleştirecek şekilde olur. Bu gayeye götürmeyen ve bu gayenin dışına çıkan her yöntem yasaklanır.

Bu iki maddenin vakıası şudur ki öğretim siyasetinin manası, bilgilerin esası üzerine verildiği kaide veya kaidelerdir. Öğretimin gayesi ise bilgilerin verilmesinden amaçlanan hedeftir. Dolayısıyla öğretim siyaseti, üzerine bina edilen esastır. Öğretimin gayesi ise gerçekleştirilmesi hedeflenen maksattır. Dolayısıyla öğretim siyaseti tedris konularıyla, öğretimin gayesi ise tedris yöntemleriyle ilişkilidir. İnsanın vakıası ise ya şeyleri ve fiilleri idrak eder onlar hakkında yargıda bulunur ya da şeyleri ve fiilleri idrak eder ve bunlara meyleder. Bu iki hususun dışına çıkmaz. Bilginin vakıası ise ya fiiller ve şeyler hakkında yargıda bulunması için aklın gelişimine dönük bilgilerdir ya da fiillerin ve şeylerin zatı hakkındaki aklın faydalandığı bilgilerdir. Bu iki hususun dışına çıkmaz. İslâm ise İslâm akidesini, Müslümanın hayatının esası kılmıştır. Dolayısıyla onu, fikirlerinin esası kıldığı gibi meyillerinin de esası kılmıştır. Fikri harekete geçiren Kur'an ayetleri ve Rasul'ün hadisleri ise onu yani fikri ancak Allah'a iman için harekete geçirmiştir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli: **وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ** **"Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler."** [Âl-i İmrân 191] Rasul'ün şu kavli gibi: **تَتَفَكَّرُ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ** **"Bir saat tefekkür etmek, bir sene ibadet etmekten daha hayırlıdır."** [Tefsir-ul Kurtubi] Keza meyilleri zikreden Kur'an ayetleri ve Rasul'ün hadisleri ise bunları ancak İslâmî akide ile mukayyet olan meyiller olarak zikretmiştir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli: **قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ أَحَبَّ إِلَيْكُمْ** **"De ki: Eğer babalarınız..."** [Tevbe 24] Ta ki şu kavline kadar: **أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ** **"Size Allah ve Rasulü'nden daha sevimli ise..."** **Aleyhi's Salatu ve's Selam**'ın şu kavli gibi: **لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ** **"Ben kendisine babasından, çocuğundan ve tüm insanlardan daha sevimli olmadıkça sizden biriniz iman etmiş"**

olmaz.” [Enes’in hadisinden Muttefekun aleyh] Bundan dolayı Müslümanın fiiller ve şeyler hakkındaki yargısının İslâmî akide esasına bina edilmiş olması kaçınılmaz olduğu gibi fiillere ve şeylere dönük meyli de İslâm akidesi esasına bina edilmiş olması kaçınılmazdır. Mademki bilgiler hem şeyler hakkında yargıda bulunması bakımından Müslümanın akliyetini hem de şeylere meyli bakımından nefsiyetini oluşturmaktadır o hâlde bu bilgilerin tamamının İslâm akidesine bina edilmiş olması kaçınılmazdır. İster aklın gelişimi için alınan bilgiler olsun isterse fiiller ve şeylerden faydalanmak için alınan bilgiler olsun fark etmez. Yani Müslümanın akliyetini oluşturan bilgilerin İslâm akidesine bina edilmiş olması kaçınılmaz olduğu gibi nefsiyetini oluşturan bilgilerin de İslâm akidesine bina edilmiş olması kaçınılmazdır. Bu esasa göre öğretim siyasetinin İslâmî akliyeti ve İslâmî nefsiyeti oluşturan olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla öğretim siyaseti, aslen bilginin vakıasından, fikre ve meyillere ilişkin ayetlerin toplamından ve bunların bilginin vakıasına indirgenmesinden istinbat edilmiş olup 171. madde bu delile binan konmuştur.

172. maddeye gelince, bu madde gerek hicretten önce Mekke’de olsun gerekse hicretten sonra Medine’de olsun Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Müslümanlara yönelik öğretimindeki fiillerinden alınmıştır. Zira *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam*, Müslümanlara yönelik öğretimden her birinin akliyeti ve nefsiyeti yani fiillere ve şeylere yönelik yargıları ve meyilleri ile birer İslâmî şahsiyet olmalarını hedeflemektedir. Onlara hayat işlerini tedavi eden hükümleri öğretmesinin yanı sıra Allah’ın rızasını talep etme, izzet, hidayeti insanlar arasında yayma sorumluluğunu üstlenme, etkin yöntem ve üretken üsluplarla onları İslâm hidayetine erdirmeye gibi yüce değerleri de öğretmektedir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: *اُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ* “**Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğüt ile çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!**” [Nahl 125] Keza onlara Kur’an’ı ezberletiyor, İslâm hükümlerini öğretiyor, emirlere ittiba etmeyi ve nehiylerden kaçınmayı benimsetmesinin yanı sıra ticaret, ziraat ve sanat gibi geçimleri için gerekli olan şeyleri de öğrenmelerini mubah kılıyordu. İşte İslâmî şahsiyeti oluşturan ve hayat işleri için gerekli olan bilgileri ona mubah kılarak bu bilgilerle donanmasına imkân veren Rasul’ün bu fiilleri, bu maddenin delilidir.

Madde-173: İslâmî ve Arap dili ilimleri için verilecek haftalık dersler, sayı ve zaman bakımından diğer ilimler için verilecek dersler miktarınca olmalıdır.

Tedris konuları şu iki türün dışına çıkmaz: Bilimsel Bilgiler: Kimya, fizik, astronomi, matematik ve benzeri deneysel bilimler; insanın kendisiyle sözler, fiiller ve şeyler hakkında; vakıaları, özellikleri ve insan fitratına uygunlukları bakımından hüküm vermesi için aklı geliştirmek amacıyla verilirler. Bu bilgilerin şahsiyet oluşturmakla doğrudan bir ilişkisi yoktur. Şer’î Bilgiler: Bunlar sözler, fiiller ve varlıklar hakkındaki şer’î hükmü açıklamak için verilirler. Eğer bu; farz, mendub, mubah, mekruh ya da haram ise teklifî hükümdür. Eğer bu hüküm; ister sebep, şart, mâni, ruhsat veya azîmet olsun isterse sahih, bâtil veya fâsid olsun vaz’î hükümdür. İşte bu, İslâmî akliyeti oluşturur. Bu şer’î hükümler; Müslümanın sözler, fiiller ve şeylere yönelik şer’î tavır alması hedefiyle uzvî ihtiyaçlarını ve içgüdülerini doyurmak için harekete kalkıştığında meyletmesi veya meyletmemesi ile ya da alması veya terk etmesi ile birleştirildiğinde İslâmî nefsiyet oluşur. İslâmî akliyet ve İslâmî nefsiyetin oluşturulmasıyla; düşünmede ve meyletmede İslâmî akideyi esas alan İslâmî şahsiyet oluşturulmuş olur.

İslâm Müslümandan insan, hayat ve kâinatın yaratılışı hakkında düşünmesini talep eder. Mesela Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurdu: **“Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler.”** [Âl-i İmrân 191] Ve şöyle buyurdu: **“Devenin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?”** [Gâşiye 17] Ve şöyle buyurdu: **“Böylece Allah ölüleri diriltir ve akledesiniz diye ayetlerini size gösterir.”** [Bakara 73] Yine Müslümandan hükümlerinde, fiillerinde ve eğilimlerinde şer’î hükümlere bağlanmasını da talep etmiştir. Mesela Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurdu: **“Hayır! Rabbinde and olsun ki onlar aralarında çıkan ihtilaflarda seni hakem tayin edip sonra da senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sınıktı duymaksızın tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar!”** [Nisa 65] Ve şöyle buyurdu: **“Rasul size her ne verdiyse onu alın ve sizi her neyden neyhettiyse ondan da sakının!”** [Haşr 7] Ve şöyle buyurdu: **“Eğer küfrü imana tercih**

ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) dost edinmeyin." [Tevbe 23] Ve şöyle buyurdu: **وَقُلْ اَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالشَّهَادَةُ فَتُبَيِّنْكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ** "De ki: **(Yapacağınızı) yapın! Muhakkak ki yaptıklarınızı Allah da Rasulü de müminler de görecektir. Sonra görüleni ve görülmeyi bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir.**" [Tevbe 105]

Benzer şekilde İslâm, okuldan da fıkıh usulü, dil ve tefsir ilimlerinde seçkin İslâmî şahsiyetleri oluşturmak için ilk dadı olmasını talep etmiştir. Yine İslâm okuldan; atom, uzay ve bilgisayar bilimleri gibi bilimsel bilgilerle seçkin İslâmî şahsiyetleri oluşturmak için de ilk dadı olmasını talep etmiştir. Bağrından siyasette, yönetimde ve cihadda Ebû Bekir, Halid ve Selahaddin gibi benzersiz liderler ve yine fıkıhta ve diğer ilimlerde Şâfi, Buhari, Harezmi, İbn Heysem gibi eşsiz âlimler çıkartan aynı Ümmet'tir. Bütün bu bilgilerin okul merhalesinde öğretilmesindeki hedef; öğrencide İslâmî şahsiyeti oluşturmak, onu pratik hayat sahasına girmeye hazırlamak ya da yüksek öğrenimini takip etmeye hazırlamaktır. Bundan maksat ise İslâmî Ümmet'in fikrî ve ilmî seviyesini yükseltmek için gerekli seçkin şahsiyetler oluşturmaktır. Ta ki Ümmet; bütün insanları küfrün zulûmatından İslâm'ın aydınlığına çıkarmak, beşer'î kanunların zulûmden şer'î hükümlerin adaletine kavuşturmak için dünyaya liderlik etmeye ehil olsun. Aynı şekilde göklerde ve yeryüzünde olanları Allah *Subhanehû ve Teâlâ*'nın razı olduğu hususlarda insanın menfaati ve refahına sunmak için Allah *Subhanehû ve Teâlâ*'nın şu sözüne bağlanarak çalışsın: **"Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste ama dünyadan da nasibini unutma!"** [Kasas 77]

Binaenaleyh tedarik dersleri, bilimsel bilgileri ve şer'î bilgileri içermelidir. Derslerin dağılımı, Müslümanın Allah *Subhanehû*'nun istihlaf kıldığı yeryüzünü O'nun ve Rasulü'nün istediği şekilde imar etmeye muktedir olması için bu iki bölümün gerekliliklerini karşılayacak şekilde olmalıdır.

Bilimsel bilgilerden kastımız, hayata bakış açısı ile doğrudan alâkası olmayan, İslâmî akideden fıskırmayan ancak İslâmî akide üzerine kurulu olan bilgilerdir, öğrenciyi pratik hayat sahasına girmeye hazırlamak için gereken bilgiler ve beceriler gibi. Buna göre

öncelikle öğretimine başlanılan husus, öğrencilere içinde yaşadıkları çevreleri ile ilişkilerine dair ilimlerden kendilerine gerekli olanlar tedris edilir. Ev aletleri, elektrikli ve elektronik cihazlar gibi kullandıkları aletler ve araçlar hakkında genel bilgiler ve hesap yapmak gibi bilgiler öncelikle öğretilir. Aynı şekilde yollar ve caddelerdeki trafik kuralları ve kanunları da öğretilir. Öğrencilerin içinde yaşadıkları bu çevre konularının öğretiminde; çevrenin sanayi, ziraat veya ticaret çevresi olması, bu çevrenin dağlık veya düz arazi olması ya da sahil bölgesi, sıcak veya soğuk olması dikkate alınır. On yaşına kadar bu konuların öğretilmesindeki gaye öğrencilerin kendilerini kuşatan eşya ile yaşlarına ve ihtiyaçlarına göre ilişkilerini ve onlardan faydalanmalarını sağlamak olur.

On yaşından sonra ise öğrencilere matematik ayrıntıları ile birlikte aşamalı olarak öğretilmeye başlanır. Aynı şekilde fizik, kimya, biyoloji bilimleri ve yüzme, jimnastik, atletizm, atıcılık gibi yararlı bilgi ve beceriler de öğretilir. Buluş yaşından sonra ise, ordunun denetiminde askerî eğitim becerileri de öğrencilere kazandırılır. Ayrıca yüksek enstitüler ve üniversiteler, gerekli ölçüde insana faydalı olacak ilimlerin ele alınmasını da üstlenir.

Madde-174: Öğretimde tecrübî ilimler ve bunların uzantısı olan matematik gibi bilimlerle kültürel bilgiler birbirlerinden ayırt edilmelidir. Tecrübî ilimlerle bunların uzantısı olanlar ihtiyaca göre ve herhangi bir öğretim merhalesi ile sınırlanmadan öğretilir. Fakat kültürel bilgiler; yüksek öğretimden önce ilk merhalelerde, İslâmî fikirlere ve hükümlere aykırı olmayan belirli bir siyasete göre alınır. Yüksek merhalede ise eğitim siyasetinden ve gayesinden çıkmamak şartıyla ilim alınır.

Bu maddenin delili; ilmi öğrenmeyi mubah kılan delillerin genel olmasıdır. Zira bu deliller, her ilmi kapsar. Dolayısıyla Müslümanın her ilmi öğrenmesi caizdir. Ancak bazı ilimlerin öğretilmesi akaidin tahrifine veya inançların zayıflamasına yol açıyorsa sadece bu ilimlerin öğretilmesi haram kılınır. Eğer etkilerini yitirmişseler şu şer'î kaide gereği bunların öğretilmesi caizdir: [كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا [كان يؤدي إلى ضرر يحرم ذلك الفرد ويبقى الشيء مباحاً **“Mubah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mubah olarak kalır.”**

Binaenaleyh öğrenmeyi mubah kılan delillerin genel olması ve bu şer'î kaide, bu maddenin delilleridir.

Akaidi tahrif eden ve inançları zayıflatan şeylerin öğretilmesi, çocuklara kolaylıkla etki eder. Bunun içindir ki ilk ve ortaöğretim merhalelerinde bu tür ilimlerin onlara öğretilmesi yasaklanır. Fakat yüksek öğretim merhalelerinde felsefe ve benzerleri gibi bu tür ilimlerin öğretilmesi çürütülmeleri şartıyla caizdir. Çürütülmelerinin dışında bunlar hakkında bir şey öğrenilmez. Zira Kur'an'ı Kerim'de başkalarının fikirleri ve akideleri gelmiştir. Ancak bunlar, çürütülmelerinin beyan edilmesi ve bunlara reddiye verilmesi bağlamında gelmiştir. Aynı şekilde öğretim programları belirlenirken bu tür ilimler sadece yüksek öğretim merhalelerinde çürütülmek ve sahteliklerini beyan etmek amacıyla konulur.

Madde-175: İslâmî kültür, öğretimin bütün merhalelerinde öğretilmelidir. Yüksek merhalede ise tıp, mühendislik, fizik ve benzeri ilimler için bölümler tahsis edildiği gibi tüm İslâm ilimleri için de bölümler tahsis edilmelidir.

Bu maddenin delili; Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilidir. Zira o, İslâm hükümlerini erkeklere, kadınlara, yaşlılara ve gençlere öğretiyordu. Bu da İslâm'ın insanların her nesline dolayısıyla öğretimin tüm merhalelerinde öğretileceğine delâlet etmektedir. İslâm hükümlerinin dışındaki ilimlere ve sınaatlara gelince, bunlar caizdir. Ancak aslında bunlar, tıp ve mühendislik gibi bu ilimlerin ve sınaatların bazılarını girmek için öncelikli olarak kaçınılmaz olan birtakım bilgilerin tamamlanmasından sonra öğretilir. Bunun içindir ki bunların öğretilmesi bu bilgilerin tamamlanmasından sonraya bırakılır. Yani bunların öğretilmesi yükseköğretim merhalesine bırakılır. Bu madde, bilgilerin ve Rasul'ün fiilinin vakıasına binaen konulmuştur. Dolayısıyla bu maddenin gerekçesi budur.

Madde-176: Sınaat ve fenler; ticaret, denizcilik, ziraat yönünden ise ilme eklenebilir ve kayıtsız şartsız kabul edilebilirler. Ressamlık ve heykeltıraşlık gibi özel bir bakış açısından etkilenmiş ise kültüre eklenebilir ama İslâmî bakış açısına aykırı olduğunda alınmazlar.

Bu maddenin delili; 162. maddenin delilidir ki o, ilmi mubah kılan

delillerin genel olması ve zarara yol açması hâlinde tek bir ferdin mubah olan bir şeyden men edilmesi kaidesidir. Çünkü fen bilimleri ve sınaat, birer bilgidir. Dolayısıyla bunlar, mubah olup ilimle ilgili delillerin genelliği kapsamındadır. Özellikle bakış açısını etkileyecek bir zarara yol açtığına yasaklanır. Bu ise bunları haram kılan bir nas varit olmaması hâlinindedir. Fakat insan, hayvan, kuş ve benzerleri gibi ruh sahibi resim veya heykel yapmak gibi bunları haram kılan bir nas varit olması hâlinde yasaklanır. Çünkü bu, tasviri kesin olarak yasaklayan hadisler varit olmasından dolayı haramdır. Heykel de böyledir.

Madde-177: Öğretim müfredatı tektir. Devletin müfredatından başka bir müfredata izin verilmez. Devletin müfredatına bağlı kaldıkları, öğretim planının esası üzerine kurulu oldukları, bünyelerinde öğretim siyasetini ve gayesini gerçekleştirdikleri, bünyelerindeki öğretimi -ister öğrenci isterse öğretmen olsunlar- kız-erkek karışık olarak yapmadıkları ve herhangi bir taifeye, dine, mezhebe, ırka veya renge has olmadıkları sürece özel okulların açılması engellenmez.

Tebaayı tek bir öğretim müfredatına zorlamak mubah bir husustur. Çünkü bu, İmam'a insanları belirli bir üsluba zorlama hakkının verildiği mubahlardandır. Nitekim Osman İbn-u Affan bunu yapmıştır. Zira Mushafları çoğaltmış ve dört bir tarafa göndermiştir. Zira tüm ilimler caizdir ve tüm öğretim yöntemleri mubahtır. Çünkü bunların hepsi bilgidendir. Ancak öğrenilen veya öğrenimin belirli bir program altında gereğince verildiği bu bilgilerin düzenlenmesi ise devletin dairelerinin düzenlenmesi üslubu gibi öğretimi düzenlemeye yönelik bir üsluptur. Dolayısıyla İmam'ın öğretim için belirli bir üslubu benimsemeye ve insanları buna zorlamaya hakkı vardır. Çünkü bu, işlerin güdülmesi kapsamına giren işlerdendir. Dolayısıyla bu hususta ona itaat etmek vaciptir.

Devletin, kendi müfredatı dışında bir müfredata göre işleyen öğretimi yasaklamasına gelince, bunun delili İmam'a, bu hususta kendi görüşüne ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkı verilmesidir ki bunu yerine getirmek için belirli bir üslubu seçmesi caizdir. Seçmesi hâlinde ona itaat etmek farzdır ve muhalefet etmek haramdır. Zira Kur'an'ı Kerim'de Allahu Teâlâ'nın şu kavlinde: **أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا**

الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ **“Allah’a, Rasul’e ve sizden olan ulî’l emre itaat ediniz.”** [Nisa 59] Ve *SallaAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinde: وَمَنْ يُطِيعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي **“Emire itaat eden, bana itaat etmiş olur.”** [Ebi Hurayra’nın hadisinden muttefekun aleyh] Ve şu kavlinde İmam’a itaat edilmesi geçmiştir: **“Üzerinize, kafası siyah üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle dahi görevlendirilse işitin ve itaat edin.”** [Buhari, Enes’ten tahrir etti.] Bu ancak ona kendi görüşüne ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkının verildiği hususlarda itaat edilmesidir ve bu durumda ona itaat etmek, ulî’l emre itaat etmektir. Fakat mendub, mubah, vacip ve haram gibi şer’î hükümleri emrettiğinde İmam’a itaat etmek ona itaat etmek değil Allah’a itaat etmektir. Bunun delili ise masiyetle emrettiğinde ona itaat edilmesidir. Nafi, Abdullah *RadiyAllahu Anh’dan* Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ **“Müslüman olan kişiye düşen, masiyetle emrolunmadığı müddetçe sevdiği ve kerih gördüğü şeyde işitip itaat etmektir. Ancak masiyetle emrolunursa işitmek de itaat etmek de yoktur.”** [Buhari tahrir etti.] Yine Ahmed, sahih bir isnadla Umrân İbn-u Husayn’dan şu hadisi tahrir etmiştir: لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى **“Allah Tebareke ve Teâlâ’ya isyanda mahlûka itaat yoktur.”** Dolayısıyla İmam’ın işlerin güdülmesinde itaat edilme hakkına sahip olması kendi görüşüne ve içtihadına bırakılan hususlardadır ve bununla mamur olanlar bu hususlarda ona itaat etmelidirler. Dolayısıyla da belirli bir program belirleyip bunu emretmesi ve buna muhalif olanı yasaklaması gibi mubah olan işleri muayyen bir şekilde güttüğünde ona itaat etmek vacip olur.

Öğretim müfredatının tek olması açısından böyledir. Özel okulların mubah olması açısından olana gelince, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, insanlara İslâm’ı öğretmeleri için öğretmenler gönderir ve Müslümanların birbirlerine öğretmesine izin verirdi. Bu da her insanın ücretli veya ücretsiz istediği kimseden öğrenmeye hakkı olduğuna delâlet etmektedir. Keza okul açmaya da hakkı vardır ama tebaanın diğer fertleri gibi devletin müfredatına yani Halife’nin emrettiği müfredata bağlı kalmalıdır. Bu da emrettiği hususlarda İmam’a itaat edilmesine dair yukarıda geçen delilden dolayıdır.

Mademki özel okullar İslâm Devleti’nin müfredatına göre olmalı-

dır, o hâlde zimmet ehli, çocuklarına kendi dinlerini nasıl öğretecekler denilirse bunun şu cevabı şöyledir: Evlerinde ve ibadet yerlerinde yani okul gibi genel hayatın dışında kendi dinlerini ve ibadetlerini öğrenmeleri engellenmez. Bu hususta devletin öğretim siyaseti takip edilir. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ve Hulefâ-i Râşidîn döneminde zimmet ehli ibadetlerini, kiliselerinde ve sinagoglarında öğreniyorlardı. Buhari, Ebî Hurayra *RadiyAllahu Anh'dan* şöyle dediğini tahric etmiştir: *بَيْنَمَا تَحْرَجُ فِي الْمَسْجِدِ إِذْ حَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ: انْطَلِقُوا إِلَى يَهُودَ، فَخَرَجْنَا مَعَهُ حَتَّى جِئْنَا بَيْتَ الْمُدْرَاسِ، فَقَامَ النَّبِيُّ فَنَادَاهُمْ: يَا مَعْشَرَ يَهُودَ، اسْلِمُوا تَسْلَمُوا... “Biz mescitteyken Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem çıkageldi ve şöyle buyurdu: Haydin Yahudilere gidelim. Birlikte çıktık ve Beyt-il Midrâs'a geldik. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem ayağa kalkarak onlara şöyle seslendi: Ey Yahudi topluluğu! Müslüman olunuz, Müslüman yapınız...”* Midrâs: İçerisinde Tevrat okudukları ibadet mekânlarıdır. Aynı şekilde orada toplanıyorlar ve bayramlarında dua ediyorlar. Kamus el-Muhit'te ise şöyle geçmiştir: *“Midrâs: İçerisinde Kur'an'ın okunduğu mekândır ve Yahudilerin Midrâsı da böyledir.”* Yani Yahudilerin içerisinde Tevrat'ı okudukları mekândır. Lisan-ul Arap'ta ise şöyle geçmiştir: *“...Zamme ile Fuhr-ul Yehud, bayramlarında toplanıp içerisinde dua ettikleri ibadethaneleridir.”* Yani Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in döneminde kendi kiliselerinde ve sinagoglarında dinlerini öğrenmeleri engellenmezdi. Bu durum Hulefâ-i Râşidîn döneminde de devam etti. Nitekim Abdurrezzak, Musannaf'ında Ali İbn-u Ebî Talib'den şunu tahric etmiştir: *“Ali, örtüye bürünmüş bir topluluk görünce dedi ki: Onlar, Fuhurlarından çıkan Yahudiler gibiydiler. Abdurrezzak'a, onların Fuhurları nedir? dediğimizde şöyle dedi: Onların kiliseleridir.”* Yani Ali *RadiyAllahu Anh*, *“örtüye bürünmüş”* olarak dua eden bu kişileri, ibadetlerini eda ettikten sonra sinagoglarından çıkan Yahudiler olarak tanımlamıştır... Yani zimmet ehli, kendi dinleri ile ayinlerini kiliselerinde, sinagoglarında veya bu yerlerin müstemilatlarında öğreniyorlardı ve bugünkü anlamda özel okulları yoktu demektir.

Devlet okullarında yasak olduğu gibi özel okullarda da kız-erkek karışımının yasak olmasının delili ise şudur:

- Buhari, Ebî Saîd el-Hudrî'den şu hadisi rivayet etmiştir: *قَالَتْ النِّسَاءُ لِلنَّبِيِّ: غَلَبْنَا عَلَيْكَ الرَّجَالَ فَاجْعَلْ لَنَا يَوْمًا مِنْ نَفْسِكَ، فَوَعَدَهُنَّ يَوْمًا لَقِيَهُنَّ فِيهِ، فَوَعظَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ، فَكَانَ فِيهَا قَال لِهِنَّ: مَا مِنْكُنَّ امْرَأَةٌ تُقَدِّمُ ثَلَاثَةَ مِنْ وَلَدِهَا إِلَّا كَانَ لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ،*

وَأُتِنْتَيْنِ فَقَالَتْ أَمْرًا: **“Kadınlar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e şöyle dediler: Erkekler, sana karşı bize galip geldiler. O hâlde bize de bir gün ayır. Bunun üzerine onlara buluşmak için bir gün verdi. O günde onlara vaazu nasihatte ve bazı emirlerde bulundu. Onlara söyledikleri arasında şu da vardı: Sizden kim, kendinden önce üç çocuğunu gönderirse onlar mutlaka kendisine ateşe karşı bir perde olur. Bir kadın dedi ki: Ya iki olursa? Bu-yurdu ki: İki de olur.”** Yani kadınların öğretimi, erkeklerin öğretiminde ayrı olup karışık değildi. Hatta salahı bile ayrı saflarda eda ediyorlardı. Mescitten hep birlikte karışık olarak çıkmıyorlar, bilakis Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve salah kılan Ashabı, kadınlar çıkıncıya kadar bekliyorlar sonra çıkıyorlardı.

- Buhari, Ümmü Seleme’den şu hadisi tahrir etmiştir: *أَنَّ النَّبِيَّ كَانَ إِذَا سَلَّمَ بِمَكَّةَ فِي مَكَانِهِ يَسِيرًا، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَنَرَى، وَاللَّهِ أَغْلَمُ، لِكَيْ يُفْعَدَ مَنْ يُنْصَرَفُ مِنَ النِّسَاءِ* **“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, selam verince yerinde bir miktar kalırdı. İbn-u Şihâb, şöyle dedi: Allah daha iyisini bilir ya bize göre bunu yapması kadınların çıkmasını sağlamak içindi.”** Başka bir rivayetinde ise şöyle demiştir: *كَانَ يُسَلِّمُ، فَيُنْصَرَفُ النِّسَاءَ فَيَدْخُلْنَ بُيُوتَهُنَّ مِنْ* **“Selam verir, sonra kadınlar ayrılır ve Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ayrılmadan evlerine girerlerdi.”**

Hakeza öğretim, karışık olmamalıdır.

- Özel okulların herhangi bir taifeye, dine, mezhebe, ırka veya renge has olmamasına gelince, çünkü okulların bu esasa göre inşa edilmesi, devletin birliğinin etkilenmesine ve ayrılıkçı eğilimlerin yoğunlaşmasına yol açar. Hele ki okullar öğrencilerin akliyetlerini ve nefsiyetlerini oluşturmada önemli bir rol oynuyorken. Nitekim bu tür okullar, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde devletin cismini yıkan birer unsur olmuştur. Bunun içindir ki zarara yol açması ve harama götürmesinden dolayı bu okullar yasaklanır. Bunun delili, zarar ve harama vesile olan şey de haramdır kaidesidir.

Ayrıca Kur’an’ı Kerim’de ve Nebevi Sünnet’te insanları birbirlerini tanımaya, ırkçılığı kaldırıp atmaya, ırk veya renk sebebiyle ayrımcılık yapmamaya çağrı varit olmuştur. Allah *Subhanehû* şöyle buyurmuştur: *يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ* **“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir diğiden yarattık. Ve birbirinizi tanıyasınız diye sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en**

değerli olmanız, O'ndan en çok ittikâ edeninizdir. Şüphesiz Allah Alîm ve Habîrdir.” [Hucurât 13] *Salavatullahi ve Selâmuhu Aleyh* Muslim'in Ebî Hurayra kanalıyla tahrir ettiği hadiste şöyle buyurmuştur: مَنْ حَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَقَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةِ عَمِّيَّةٍ يُغَضِّبُ لِعَصْبَةِ أَوْ يَدْعُو إِلَى عَصْبَةٍ أَوْ يَنْصُرُ عَصْبَةً فَقَتِيلٌ قَوْلُهُ جَاهِلِيَّةٌ “Her kim itaatten çıkar, cemaati parçalar ve ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur. Her kim asabiyetçiliğe davet eden veya asabiyetçiliğe yardım eden körü körüne çekilmiş bir bayrak altında öldürülürse bu bir cahiliye ölümüdür.” Yine Ahmed, Zeyn'in sahihlediği isnad ile Ebî Nadra'dan şöyle dediğini tahrir etmiştir: “*Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Teşrik günlerinin ortasında irat ettiği hutbesini işiten bir kimse şöyle buyurduğunu tahdis etmiştir: أيها الناس، ألا إن ربكم واحد، وإن أباكم واحد، ألا لا فضل لعربي على أعجمي ولا لعجمي على عربي، ولا لأحمر على أسود ولا أسود على أحمر، إلا بالتقوى، أبلغت؟ قالوا: بلى رسول الله Ey insanlar! Dikkat edin! Rabbiniz tektir. Babanız tektir. Dikkat edin! Takva dışında ne bir Arab'ın Acem'e ne bir Acem'in Arab'a ne bir kırmızının siyaha ne bir siyahın kırmızıya üstünlüğü vardır. Tebliğ ettim mi? Dediler ki: Tebliğ ettin ey Allah'ın Rasulü.*”

İşte bunların hepsi, bu maddenin delilleridir.

Madde-178: Hayat sahasında insana lazım olan hususları, erkek olsun kadın olsun her bir ferde, ilk ve orta öğretim merhalelerinde yeterince öğretmek devletin üzerine farzdır. Devlet, bu imkânları herkese ücretsiz olarak hazırlamalı, gücünün yettiği kadar da herkese ücretsiz yüksek öğrenim imkânı sağlamalıdır.

Bu maddenin delili şudur ki bunlar, insanların temel maslahatlarından ve menfaatlerinden olmasıdır. Zira tebaanın fertlerine hayat sahasında gerekli olan hususları öğretmek temel maslahatlardandır. Zira bunda menfaatin celbedilmesi ve mazarratın defedilmesi vardır. Bundan dolayı hem hayat sahasında gerektiği kadarıyla bu maslahatları temin etmek hem de tebaanın fertlerinden bu maslahatları yerine getirmeye muktedir olan gerekli kimseleri temin etmek devlete vaciptir. Mademki bu asırda Ümmetlerin hayatında ilk ve orta öğretim, Ümmet'in tamamı için lüks olmayıp zaruri bir husus hâline gelmiştir, o hâlde temel maslahatlardan olduğu sürece tebaanın her

bir ferdine ilk ve orta öğretim merhalelerinde hayat sahasında gerekli olan hususları yeterince öğretmek devletin üzerine farzdır. Dolayısıyla tebaanın fertlerinden okumak isteyen her ferde yetecek ve hayat sahasında gerekli olan hususları karşılayacak kadar ücretsiz olarak ilk ve orta öğretim okulları açması devlete vaciptir. Zira Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, kâfir esirlerin fidyesini, Müslümanların evlatlarından onuna okuma-yazma öğretmek olarak belirlemiştir. Fidyenin bedeli ise ganimetlerdendir. Bu da Halife'ye, ganimetleri Müslümanların maslahatlarına infak etme hakkı vermiştir. Bu da öğretim harcamalarının ücretsiz olacağına dair bir delildir.

Yüksek öğretime gelince, aynı şekilde bu da maslahatlardandır. Dolayısıyla tıp gibi bunlardan zaruri olanları, ilk ve orta öğretim gibi devletin ücretsiz olarak temin etmesi vaciptir. Çünkü bunda menfaatin celbedilmesi ve mazarratın defedilmesi vardır. Dolayısıyla tıp, şeriatın devlete vacip kıldığı hususlardandır. Fakat edebiyat gibi bunlardan lüks olanları parası olması durumunda temin etmelidir.

Hakeza ilk ve orta öğretimin yanı sıra yüksek öğretimden Ümmet için zaruri olanların hepsi Beyt-ul Mâl'in ücretsiz olarak karşılaması vacip olan maslahatlardan sayılır.

Madde-179: Devlet; fıkıh, fıkıh usulü, hadis, tefsir ile fikir, tıp, mühendislik ve kimyadan, icatlardan, keşiflerden ve benzerlerinden çeşitli bilgilerde araştırmalarını devam ettirmek isteyenlere imkân sağlamak üzere üniversite ve okullardakinin dışında da kütüphaneler, laboratuvarlar ve diğer bilimsel araçları hazırlar ki Ümmet içerisinde çokça müçtehidler, ibda edenler ve ihtira edenler bulunsun.

Bu maddenin delili; *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın şu kavlidir: *الإمام زاع وهو ومسؤول عن رعيته "İmam (Halife) bir çobandır ve güttüğünden mesuldür."* [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla rivayet etti.] Ve şu kaidedir: [ما لا يتم إلا به فهو واجب] **"Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmaya-çağı husus da vaciptir."** Kütüphaneler, laboratuvarlar ve diğer bilimsel araçlar, İmam'ın gözetmesi vacip olan Ümmet'in işlerindedir. Zira bunlardan mesul olan odur. Dolayısıyla bunda kusur gösterirse kusurundan dolayı muhasebe edilir. Eğer fıkhıta içtihat veya güç hazırlamaya dönük gerekli ihtirayı oluşturmak ancak bu bilimsel araçlarla mümkünse [ما لا يتم إلا به فهو واجب] **"Kendisi olmadıkça**

vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.” kaidesi gereği bunu temin etmek Halife’ye farz olur. Yok eğer bilimsel araçlar, buna yardımcı olan ve içtihat ile ihtira işini kolaylaştıran şeylerdense menfaatlerin celbedilmesinden olan işlerin güdülmesi kapsamına girer ki bu durumda vacip olmaz. Dolayısıyla devletin parası varsa bunu yapar yoksa yapmaz. Tüm bunlardan dolayı kütüphaneleri, laboratuvarları ve diğer bilimsel araçları hazırlamak İmam’ın temin etmesi yani devletin hazırlaması gereken hususlardandır.

Madde-180: Öğretimin bütün merhalelerinde telif kullanılması yasaklanır. Bir kitap basılıp yayımlandığı zaman, ister müellif isterse müelliften başkası olsun, hiç kimse basım-yayın haklarını sahiplenemez. Fakat fikirler kişide mahfuz ve basılıp yayımlanmamış ise aynen öğretmekten ücret aldığı gibi insanlara verme karşılığında ücret alması caizdir.

Bu maddenin delili; öğretme karşılığında ücret almanın caiz olması ve ilmin insanlara mubah olmasıdır. Öğretme karşılığında ücret almanın caiz olmasına gelince, *Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavli ile sabittir: **“Şüphesiz karşılığında ücret almaya en çok hak kazandığımız şey Allah’ın kitabıdır.”** [Buhari, İbn-u Abbas yoluyla rivayet etti.] Dolayısıyla Kur’an’ın dışındaki şeyleri öğretme karşılığında ücret almak evla babındandır. Yine bu, Rasul’ün Bedir esirlerinin fidyesini Müslümanların evlatlarından onuna (okuma-yazma) öğretilmesi olarak belirlemesi ile de sabittir. Zira bu da öğretmek için yapılan bir kiralama değildir. Telif, ilmin yazılmasıdır. Yani ilmin yazılı olarak verilmesidir. Dolayısıyla ilmin yazılı olarak verilmesi, sözlü olarak verilmesi gibidir. Dolayısıyla da ilim insanlara, ya sözlü olarak ya da yazılı olarak verilir ve her iki hâlde de bundan ücret almak caizdir. Ancak ilim, öğrenen kimseye sözlü veya yazılı olarak verildiğinde artık öğrenen kimsenin aldığı ilim onun bir mülkü hâline gelir. Böylece bu ilmi başkasına sözlü veya yazılı olarak verme ve bunun karşılığında ücret alma hakkına sahip olur. Dolayısıyla Müslümanların evlatlarına okuma ve yazma öğreten Bedir esirlerinin aldıkları ücretin dışında onlardan hiçbir hakları kalmamış ve bu öğrenim gören kişilerin, öğretmenlerinin izni ve herhangi bir hakları olmadan ücret karşılığında başkalarına okuma ve yazma öğretmeye hakları vardır. Ayrıca ilim aslen mubahtır. Mubah olmasının

manası ise her insanın onu almasının caiz olması ve sadece ilmi öğreten öğretmenin değil, ilmi öğretmeye koyulan herkesin ücret almasının mubah olmasıdır. Bundan dolayı ilim, sadece öğretmenin mülkü değil, onu öğrenen herkesin mülküdür. Dolayısıyla ilim, mahfuz olduğu sürece öğrenenin mülkü olup başkasına öğretme karşılığında ücret alabileceği gibi ücretsiz olarak da öğretebilir. Bir ferde veya bir cemaate öğretmesi veya yolda bundan bahsetmesi veya herhangi bir araçla insanlara ulaştırması gibi ilim kişinin kendisinden çıktığında, artık onu alan ferdin veya cemaatin, ilmin tüm insanlara mubah olması ile ilgili delillerin genel olmasına binaen, onu istediği kimseye vermesi mubah olur. İlmi öğreten kimsenin izni olsun ya da olmasın kızsın ya da kızmasın fark etmez. Bir ilim olmasından dolayı hiçbir kimsenin telif hakkına sahip olmayacağı delili işte budur. Dolayısıyla ilim kişide mahfuz olduğu sürece ondan ücret almaya hakkı vardır. Herhangi bir araçla sözlü veya yazılı olarak onu insanlara verdiğinde artık tüm insanlar için mubah olur ve her bir kişinin onu başkasına öğretmesi ve öğretmesi karşılığında ücret alması da mubah olur. Dolayısıyla müellife telif hakkı vermek, mubahı haram kılmaktır. Yani hem izinsiz olarak alınmasını engelleyerek ilmi haram kılmak hem de izinsiz olarak ücret karşılığında öğretilmesini engelleyerek ilimden ücret alınmasını haram kılmaktır. Bunun içindir ki hiçbir kimsenin telif hakkına sahip olması caiz değildir.

DIŞ SİYASET

Madde-181: Siyaset; Ümmet'in dâhilî ve haricî işlerini gütmektir ve bu, devlet ile Ümmet tarafından yapılır. Devlet, bu gütmeyi bilfiil yapan Ümmet ise devleti muhasebe edendir.

Bu madde, siyaset için bir tanımdır. Bu tanım ise tüm insanlar için genel bir tanımdır. Zira bu, aslen siyasetin vakıyası için bir vasıftır. Dolayısıyla bu, aklın, doğruluğun, sultanın ve tüm insanlar nezdinde farklılık arzetmeyip aynı manada vakıyası olan benzeri manaların tanımını gibidir. Çünkü bunların vakıyası herkesçe idrak edilmiş olup sadece hükümlerinde ihtilaf etmektedirler. Bunun da ötesinde bu, siyasetin işleri gütmek anlamına gelen sâse, yesûsu, siyâseten madde-sinde geçen lügat manasıdır. Nitekim Kamus el-Muhit'te şöyle geçmiştir: *“Tebaayı bir siyasetle siyaset ettim. Yani ona emrettim ve onu nehyettim.”* Bu ise tebaanın işlerini emirler ve nehiyeler ile gütmektir. Ayrıca yöneticinin işi, yöneticinin muhasebe edilmesi ve Müslümanların maslahatlarına önem verilmesi hakkında varit olan hadislerin toplamından da bu tanım istinbat edilir. Mesela *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavli: مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيَهُ اللَّهُ رَعِيَّتَهُ فَلَمْ يُحِطْهَا بِنُصْحِهِ إِلَّا لَمْ يَجِدْ رَائِحَةً **“Allah'ın bir tebaaya mesul kılıp onları nasihati ile kuşatmayan kullarından hiçbir kimse Cennet'in kokusunu alamaz.”** [Muttefe-

kun aleyh ve Ma'kel İbn-u Yesâr kanalıyla lafız Buhari'ye ait.] Ve şu kavli: مَا مِنْ وَالٍ يَلِي رَعِيَّةً **“Müslümanların çobanlığını üstlenen hiçbir vali yoktur ki onları aldattığı hâlde ölüp de Allah Cennet'i ona haram kılmış olmasın.”** Ve şu kavli: سَتَكُونُ أَمْزَاءً. فَتَعْرِفُونَ وَتُنَكَّرُونَ. فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءًا. وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِيمًا. وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا: أَفَلَا نُفَاتِلُهُمْ؟

“Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırrsa beri olur. Her kim onlara karşı çıkarrsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)! Dediler ki: Onlarla savaşmayalım mı? Dedi ki: Salatı ikame ettikleri (İslâm ile yönettikleri) sürece hayır!” [Muslim, Ümmü Seleme'den rivayet etti.]

Ve şu kavli: وَمَنْ أَصْبَحَ وَهُمُّهُ غَيْرُ اللَّهِ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ، وَمَنْ لَمْ يَهْتَمَّ لِلْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ **“Her kim Allah'tan başka bir şeyi dert edip sabahlarsa Allah katında hiçbir değeri yoktur. Her kim de Müslümanların (işine) önem vermezse onlardan değildir.”** [Hakim

Mustedrak'ta İbn-u Mesud RadyAllahu Anh kanalıyla rivayet etti.] Ve Cerir İbn-u Abdullah'tan şöyle dediği rivayet edildi: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ عَلَى: إِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيْتَاءِ

الزَّكَاةَ، وَالنَّصْحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ **“Salahı kılmak, zekâtı vermek ve her Müslümana nasihat etmek üzere Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e biat ettim.”** [Muttefekun Aleyh] Ve şöyle dediği rivayet edildi: **أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ: فَسَرَطَ عَلَيَّ: وَالنَّصْحَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ “Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e gelerek şöyle dedim: İslâm üzere sana biat edeceğim. Bunun üzerine bana her Müslümana nasihat etmeyi şart koştu.”**

[Buhari rivayet etti.] İster yöneticinin yönetimi devralması ister Ümmet’in yöneticiyi muhasebe etmesi ister Müslümanların birbirlerinin maslahatlarına önem vermesi ve onlara nasihat etmesi ile ilgili olsun bu hadislerin hepsinden siyasetin tanımının Ümmet’in işlerini gütmek olduğu istinbat edilir. Dolayısıyla bu maddede yapılan siyasetin tanımı, şer’î delillerden istinbat edilen şer’î bir tanım olur.

Madde-182: Herhangi bir ferдин, partinin, kitlenin veya cemaatin, yabancı devletlerden herhangi bir devlet ile ilişkisinin bulunması mutlak olarak caiz değildir. Devletler ile ilişki, yalnızca İslâm Devleti tarafından kurulabilir. Zira Ümmet’in işlerini fiilen yürütme hakkı yalnız devlete aittir. Ümmet ve kitleler ise devleti bu dış ilişkilerden muhasebe etmelidir.

Bu maddenin delili; *Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in* şu kavlidir: **الإمام** **“İmam (Halife) bir çobandır ve güttüğünden mesuldür.”** [Buhari, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla rivayet etti.] Şeriat, işlerin fiilen ve zorunlu şekilde güdülmesi görevini sadece yöneticiye vermiştir. Dolayısıyla Halife insanların biat etmesi ya da Halife’nin veya onun görevlendirme hakkı verdiği muavin ve valilerin görevlendirmesi yoluyla şer’î bir görevlendirme olmadıkça tebaanın veya herhangi bir Müslümanın yöneticinin işini yapması benzer ifade ile biat veya Halife’nin görevlendirmesi ile görevlendirilmeyen bir kimsenin, dâhilde veya hariçte Ümmet’in işlerinden bir işi gütmeyi yürütmesi helal değildir.

Burada gerek delil gerekse üzerine delilin nasbedildiği vakıa bakımından bu hükmün açıklanması kaçınılmazdır. Delile gelince, şeriat, otoriteyi sadece yöneticiye ait kıldığı gibi insanları siyaset etmeyi de sadece yöneticiye ait kılmıştır. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmaktadır: **مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ النَّاسِ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَيْئًا فَمَاتَ عَلَيْهِ إِلَّا مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً “Her kim emirinin bir şeyinden hoşlanmazsa ona sabretsin. Zira otoriteden bir karış**

ayrılan hiçbir kimse yoktur ki bu hâlde ölürse cahiliye ölümü ile ölmemiş olsun.” [İbn-u Abbas’ın hadisinden muttefekun aleyh] Böylece yöneticiye karşı çıkmak, otoriteden çıkmak olarak sayılmıştır. O hâlde otoriteye sahip olan yönetici olup onun dışında bir başkası değildir. Yine Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, şöyle buyurmaktadır: *كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسْوِسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ* **“İsrailoğulları, Nebiler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir Nebi vefat edince bir diğer Nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra Nebi yoktur. Halifeler olacaktır.”** [Ebi Hurayra’nın hadisinden muttefekun aleyh] Bu hadisin manası, ey Müslümanlar sizleri siyaset edenler Halifelerdir demektir. Böylece Müslümanları kimin siyaset edeceği belirlenmiştir. Bunun mefhumu ise emirden başkası sultan olamaz ve Halifelerden başkası siyaset edemez demektir. Dolayısıyla bu, tebaayı siyaset etmenin sadece yöneticiye ait olup onun dışındakilere ait olmadığına dair bir delildir. Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in işi şuydu ki O, devlet başkanı olması vasfıyla otoriteyi ve insanları siyaset etmeyi kendisine hasrederdi. Otorite ile tebaayı siyaset etme işlerinden herhangi bir işi yapacak kimseleri görevlendiren de O idi. Mesela herhangi bir gazveye çıkacağı zaman Medine’de yerini alacak kimseyi görevlendirir, valileri, kâdıları, zekât âmillerini, suların dağıtılması, meyvelerin takdir edilmesi ve benzerleri gibi herhangi bir maslahatla kaim olacak kimseleri tayin ederdi. İşte bunların hepsi, otoritenin ve insanları siyaset etmenin yöneticiye yani Halife’ye, Halife’nin görevlendirdiği kimselere, emire ve emirin görevlendirdiği kimselere hasredildiğine dair bir delildir. Otorite, insanların işlerini zorunlu şekilde gütmek olduğu gibi Rasul’ün, *تَسْوِسُهُمُ* **“onları siyaset ediyordu”** kavlinde varit olan tebaayı siyaset etmek de insanların işlerini zorunlu şekilde gütmektir. Buna göre insanların işlerini zorunlu şekilde gütmek yani yöneticinin sorumluluğunu yerine getirmesi yöneticiye hasredilmiştir. Dolayısıyla bunu başkasının yerine getirmesi mutlak olarak caiz değildir. Çünkü şeriat hem otoriteyi hem de insanları siyaset etmeyi Halife’ye ve Halife’nin görevlendirdiği kimselere vermiştir. Dolayısıyla İmam’ın ve onun görevlendirdiği kimselerin dışında herhangi bir fert, yönetim ve otorite işleri ile kaim olur ve insanları siyaset etme işini üstlenirse onun bu fiili, şeriate muhalif dolayısıyla da bâtıldır. Bâtil olan her tasarruf ise haramdır. Bundan dolayı Halife’nin ve Halife’nin görevlendirdiği kimsele-

rin dışında, yöneticinin dışında bir kişinin yönetim ve otorite işlerinden herhangi bir işi yapması helal olmaz. Dolayısıyla insanların işlerini zorunlu şekilde gütmeye işini yürütemez. Yani insanları siyaset edemez. Çünkü bu, yöneticinin işidir ve başkasının bunu yapması caiz değildir.

Delil bakımından böyledir. Vakıa bakımından olana gelince, bazı işlerin bir grup tarafından zorunlu şekilde yürütülmesi demokratik yönetimin mefhumlarından. Zira demokratik yönetim, kurumlardan ibaret olup bunların başında bakanlık yani hükûmet yer alır. Ancak hükûmetin dışında bazı işleri zorunlu şekilde yürüten yani herhangi bir alanda yönetimle kaim olan kimseler de vardır. Mesela sendikalar vardır. Örneğin, avukatlar sendikası, avukatların avukatlık mesleği hakkındaki işlerini zorunlu olarak yürütür ve belirli işlerde onlar üzerinde otoriteye sahip olur. Zira avukatlık yapmalarına izin veren, onları birtakım cezalara çarptıran ve onlara emekli sandığı hakkı veren odur. Bunların dışında devletin avukatlık mesleği hususunda kendisini görevlendirdiği bazı yönetim ve otorite işlerini yürütmekte olup onun emri aynen bakanlığın emri gibi geçerlidir. Tabipler sendikası ve diğer sendikalar da böyledir. Bu, içişleri açısından üzerine delilin odaklandığı vakıadır. Dışişleri açısından olana gelince, bazı demokratik ülkeler, yönetimin dışında olduğu hâlde muhalefet partisine diğer ülkelerle bağlantı kurma, bu ülkelerle müzakerelerde bulunma, yönetimi devraldığına uygulamak üzere iki ülke arasındaki ilişkilerle alâkalı hususlar üzerinde başka devletlerle anlaşma yapma yetkisi ve hakkı vermektedir. Bu da dışişleri açısından delilin üzerine odaklandığı vakıadır.

Sendikalar gibi bazı kurumların, zorunlu olarak bazı içişlerini ve siyasi partiler gibi bazı kurumların zorunlu olarak bazı dışişlerini yürütmesi olan bu vakıa, İslâm'da mutlak olarak caiz değildir. Çünkü otorite ve insanları siyaset etme, sadece Halife'ye veya emire veya Halife'nin ya da emirin görevlendirildiği kimselere verilmiştir. Şeriate aykırı olmasından dolayı bu kimselerin dışında bir başka kimsenin tek bir meselede dahi olsa bunları yürütmesi helal değildir.

Ayrıca işleri zorunlu olarak yürütmek, insanlar üzerinde bir velâyettir. Velâyete ise ya Ümmet ile Halife veya Ümmet ile emir ya da Halife ile onu görevlendirenler veya emir ile emiri görevlendirenler arasında olmak üzere iki kişi arasında gerçekleşmesi kaçınılmaz

olan bir akittir. Dolayısıyla her kim velâyet akdi olmadan işleri yürütmeyi üstlenirse bu üstlenmesi bâtil olduğu gibi tüm tasarrufu da bâtildir. Dolayısıyla bu, tartışmasız haramdır, işlerin zorunlu olarak yürütülmesini üstlenmek bâtildir. Bundan dolayı Ümmet içerisindeki siyasi partilerin ve fertlerin, Ümmet'in herhangi bir işini zorunlu olarak yürütme addedilecek bir hususta herhangi yabancı bir ülke ile ilişkili olması haramdır. İşte bu maddenin delili budur.

Madde-183: Gaye vasıtayı meşru kılmaz. Çünkü metot, fikrin cinsindedir. Haram ile ne vacibe ne de mubaha ulaşılır. Siyasi vesileler siyasetin metoduna aykırı olamaz.

Allahu Teâlâ, insanların sorunlarını çözmek için alışveriş, icâra, şirket ve benzeri birtakım hükümler getirmiştir. Bu çözümlerin insanlar arasında uygulanması için alışverişte aldatanı tazir ve hırsızlık yapanın elini keserek had cezası ile cezalandırmak gibi başka hükümler getirmiştir. Aynı şekilde İslâm Devleti ile kâfir devletler arasında çıkacak sorunları çözmek için de muâhid ve müstemîn, Dâr-ul Harp ve davetin dikkat çekici bir şekilde onlara tebliğ edilmesi ve benzeri hükümler getirmiştir. Bu hükümlerin uygulanması için müstemînin kanının ve malının Müslümanın kanının ve malının korunması gibi korunması, davet kendilerine dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmeden kâfirlerle savaşılmasının haram olması ve benzeri başka hükümler de getirmiştir. Dolayısıyla İslâm'da metot, şer'î hükümlerdir. Bunun içindir ki nusrete hıyanetle ve fethe ahdi bozmakla ulaşılmaz. Gayeyi şeriatın getirmiş olması gerektiği gibi bu gayeye ulaştıracak şeyi de şeriatın caiz kılmış olması gerekir. Çünkü hem gaye hem de vasıta kul fiilidir. Bu fiili mubah veya yasak kılacak şey ise şer'î delil olup ne fiilin doğuracağı sonuçlar ne de fiilin hedeflediği gayedir. Çünkü Allah, şöyle buyurmaktadır: **وَأَن اخْتُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ** **"Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet!"** [Mâide 49] Yani amellerin sonuçları veya bu amellerin ulaştıracığı şeylerle değil Allah'ın indirdikleri ile hükmet, demektir. Dolayısıyla vasıtanın hükmü gayenin hükmü gibi olmaktadır ki o da şer'î delildir. Yani gayenin mubah veya haram olduğunu belirleyecek olanın şer'î delil olması, gayenin vasıtayı meşru kılmayacağına dair bir delildir. Yani gayeyi haram kılan şer'î bir delil gelmişse vasıtayı mubah kılmaz demektir. Bunun içindir ki gayesi mubah veya vacip veya mendub veya gayesinde

fayda veya hayır veya nusret var diye vasıta mubah kılınmaz. Bilakis şeriat, vasıtayı mubah kılmışsa mubah, haram kılmışsa haram olur. Yani vasıtanın şer'î hükümlere göre seyrettirilmesi vaciptir. Çünkü Müslümanın her bir fiili, şeriata göre seyretmeli ve şer'î hükme göre olmalıdır. Çünkü şer'î hükümün tarifi: *خطاب الشارع المتعلق بأفعال العباد* "Şâri'nin kulların fiillerine ilişkin hitabıdır." Dolayısıyla Müslümanın tüm fiilleri, şer'î hükme göre olmalıdır. Bundan dolayı Müslümanlar, gaye vasıtayı meşru kılar kaidesine karşı çıkmalı ve inkâr etmelidirler. İslâm'da delillerden gayeye ulaştıran vesileye, gayenin hükmünü veren birtakım kaidelerin istinbat edildiği doğrudur. Şu kaide: [الوسيلة إلى الحرام حرام] "**Harama vesilen olan şey de haramdır.**" Şu kaide: [الشيء المباح إذا كان فرد من أفراده يؤدي إلى ضرر يمنع ذلك الفرد] "**Mubah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mubah olarak kalır.**" Ve şu kaide gibi: [ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب] "**Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.**" Ancak bu, vesilenin mubah veya farz olması hâlinde böyledir. Fakat vesile haram olursa, farz veya mubah dahi olsa gaye onu helal kılamaz. Bilakis haram olarak kalır. Bundan dolayı gaye, vasıtayı meşru kılmaz. Yani vacip veya mubah olan bir gaye, haram olan vasıtayı mubah kılmaz. İşte bu madde buna göre kondu ve bu da onun delilidir.

Madde-184: Dış siyasette siyasi manevralar zaruridir. Siyasi manevralardaki kuvvet ise amellerin ilanında ve hedeflerin gizlenmesinde saklıdır.

Bu madde, İmam'ın (Halife'nin) görüşüne ve içtihadına bırakılmış mubahlardandır. Siyasi manevralar ise devletin, amelin yapılması ile ortaya çıkan gayelerin dışındaki gayeler maksadıyla yaptığı amellerdir ve *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* bu tür manevraları yapıyordu. Hicretin birinci senesinin sonları ve ikinci senesinin başlarında gönderdiği seriyeler bunlardan biridir. Zira Rasul'ün bu seriyelerden maksadı, görünürde Kureyş ile savaşmak olsa da aslında o, bunlarla Kureyş'i korkutmak ve kendisi ile Kureyş arasında dönen husumette diğer Arap kabilelerini tarafsız bırakmaktı. Bunun delili şudur ki bu seriyelerdeki insan sayısı altmış, iki yüz veya üç yüz gibi az olup Kureyş ile savaşmak için yeterli değildi. Zaten bunların hiçbiri de Ku-

reyş ile savaşmadı. Bunların sonucunda Beni Damra ile ittifak kurulması ve Beni Müdlic ile sözleşilmesi gibi sadece bazı Arap kabileler ile birtakım anlaşmalar yapıldı. Bu manevralardan biri de Rasul'ün, hicretin altıncı senesinde kendisi ile Kâbe'yi otoritesi altında bulunduran Kureyş arasında, savaş hâli olmasına rağmen, Hac yapmak amacıyla Mekke'ye gideceğini ilan etmesi ve gitmesidir. Zira bu yolculuktan maksadı, Hayber'i vurmak için Kureyş ile bir barış anlaşmasına varmaktı. Zira Rasul, Hayber ile Kureyş'in Medine'ye saldırarak için ittifak müzakerelerinde buldukları haberini almıştı. Bunun bir manevra olduğunun delili şudur ki Rasul'ün, barış anlaşması yapmayı başarınca hac yapmadan geri dönmesi ve dönmesinden iki hafta sonra da Hayber'e saldırarak onun işini bitirmesidir. İşte bunların hepsi birer siyasi manevradır. Bu manevralardaki kuvvet amellerin ilan edilmesi ve görünür olmasına rağmen bunların gayelerinin gizli tutulmasıdır. Dolayısıyla manevralardaki kuvvet, amellerin ilan edilmesinde, hedeflerin gizlenmesinde yatmaktadır.

Madde-185: Devletlerin cürümlerini keşfetmeye cüret etmek, kaypak siyasetlerinin tehlikesini beyan etmek, habis entrikalarını ifşa etmek ve saptırıcı şahsiyetlerini imha etmek, siyasi üslupların en önemlilerindedir.

Bu madde üsluplardandır ve mubahlardandır. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*, Ahzab Günü ahitlerini bozduklarında Beni Kureyş'in işlediği cürümü ifşa etmiştir. Keza Abdullah İbn-u Cahş'ın, iki kişiyi esir alması ve haram ayda bir diğerini öldürmesinden dolayı Kureyş, Muhammed ve ashabı haram ayı mubah kıldı, kan akıttı, malları aldı ve insanları esir aldı diyerek Rasul hakkında propaganda yapınca Allahu Teâlâ, Kureyş'in Müslümanları dinlerinde fitneye düşüren kaypak siyasetini eleştiren ayetler indirdi. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ** **"Sana haram ayında savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahdır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mani olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahdır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahdır."** [Bakara 217]

Keza Beni Nadîr Yahudileri, bir duvarın kenarında otururken üzerine bir kaya düşürmek üzere Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e karşı komplo kurunca onların bu komplolarını ifşa etmiş ve bunun cezası olarak onları sürgün etmiştir. İbn-u İshak şöyle demiştir: حَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى بَنِي النَّضِيرِ يَسْتَعِينُهُمْ فِي دِيَةِ ذُنَيْكِ الْقَتِيلَيْنِ مِنْ بَنِي عَامِرِ اللَّذَيْنِ قَتَلَ عَمْرُو بْنُ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، لِلْجَوَارِ الَّذِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ عَقَدَ لَهُمَا، كَمَا حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ رُوْمَانَ، وَكَانَ بَيْنَ بَنِي النَّضِيرِ وَبَيْنَ بَنِي عَامِرٍ عَقْدٌ وَجَلْفٌ. فَلَمَّا أَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ يَسْتَعِينُهُمْ فِي دِيَةِ ذُنَيْكِ الْقَتِيلَيْنِ قَالُوا: نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ، نُعِينُكَ عَلَى مَا أَحْبَبْتَ مِمَّا اسْتَعَنْتَ مِنَّا عَلَيْهِ ثُمَّ حَلَا بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ فَقَالُوا: إِنَّكُمْ لَنْ تَجِدُوا الرَّجُلَ عَلَى مِثْلِ خَالِهِ هَذِهِ -وَرَسُولُ اللَّهِ إِلَى حَنْبِ جِدَارٍ مِنْ بُيُوتِهِمْ قَاعِدٌ- فَمَنْ رَجُلٌ يَغْلُو عَلَى هَذَا النَّبِيِّ فَيُلْقِي عَلَيْهِ صَخْرَةً فَيُرِيحُنَا مِنْهُ؟ فَانْتَدَبَ لِذَلِكَ عَمْرُو بْنُ جَحَاشٍ بْنُ كَعْبٍ، فَقَالَ: أَنَا لِذَلِكَ، فَصَعِدَ لِيُلْقِي عَلَيْهِ صَخْرَةً كَمَا قَالَ... فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ الْخَبْرُ مِنَ السَّمَاءِ بِمَا أَرَادَ الْقَوْمُ فَفَاجَ وَحَرَجَ رَاجِعًا إِلَى الْمَدِينَةِ... وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ بِالتَّهْمَةِ لِحَزْبِهِمْ وَالسَّيْرِ إِلَيْهِمْ... **“Yezið İbn-u Rûmân'ın bana tahdis ettiğine göre Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kendileriyle olan komşuluk akdinden dolayı Beni Âmir'den Amr İbn-u Ümeyye ed-Damrî'yi öldüren iki katilin diyetinin (tespitinde) yardımcı olmak amacıyla Beni Nadîr'e doğru yola koyuldu. Beni Nadîr ile Beni Âmir arasında akit ve anlaşma vardı. Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, iki katilin diyetinin (tespitinde) yardımcı olmak üzere onlara geldiğinde şöyle dediler: Evet, ey Ebâ Kasım! Bu hususta bize yardım ettiğinden dolayı biz de sevdiğin bir hususta sana yardım edeceğiz. Sonra baş başa kalınca dediler ki: Bu adamı asla bu hâldeki gibi bulamazsınız. -Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise bu sırada onların evlerinden birinin duvarının dibinde oturuyordu- O hâlde bu evin üzerine kim çıkıp bu kayayı onun üzerine atarak bizi ondan kurtaracaktır? Buna Amr İbn-u Cahhâş İbn-u Ka'b talip oldu ve şöyle dedi: Bunu ben yaparım. Böylece dediği gibi kayayı Rasul'ün üzerine atmak üzere evin üzerine çıktı... Derken Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e bu kavmin maksadına dair semadan haber geldi ve ayağa kalkarak Medine'ye geri dönmek üzere yola çıktı... Bunun üzerine Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, onlarla savaşmak ve harekete geçmek için hazırlık yapılmasını emretti... Sonra onları sürgün etti.”**

Yine Kur'an, Ebî Leheb'e ismiyle hücum etmiştir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ **“Ebî Leheb'in iki eli kurusun, kurudu da!”** [Tebbet 1] Diğerlerine de sıfatları ile hücum etmiştir... İşte tüm bunlar, saptırıcı şahsiyetleri imha etmek sayılır.

İşte bunlar, bu maddenin delilleridir.

Madde-186: Fertlerin, Ümmetlerin ve devletlerin işlerini görüp gözetmeye yönelik olarak İslâmî fikirlerin azametini göstermek, siyasi metotların en azametlisi sayılır.

Bu madde, devletin yapması gereken işlerdendir. Zira bu, bir farz olup mubah değildir. Devlete düşen daveti dikkat çekici bir şekilde tebliğ etmektir. Çünkü Allah, şöyle buyurmaktadır: *وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ* [AnkEbût 18] el-Mubîn kelimesi, anlaşılır bir vasıftır. Bunun içindir ki tebliğe dair bir kayıttır. Davetin dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmesi ise ancak İslâmî fikirlerin azametini göstermekle mümkündür. İslâmî fikirlerin azametinden biri de İslâm Devleti'nin zımmiye, müstemine ve muahide yönelik muamelesi, yöneticinin insanlara musallat olması değil şeriatın uygulayıcısı olması ve Ümmet'in yöneticiyi tam bir disiplinle muhasebe etmesidir. Ümmet'in yöneticiyi muhasebe etmesi gerektiği gibi zulmetse bile ona itaat etmeli ama masiyette ona itaat etmesi haramdır. Baş kaldırma hakkına tamamen sahiptir ve açık bir küfür gördüğünde baş kaldırması gerekir. İslâm Devleti'nde yöneten ile yönetilen her şeyde eşit olup herhangi bir ferdi şikâyet ettikleri gibi herhangi bir kâdî karşısında hakları için yöneticiyi şikâyet edebilirler. Yönetimle kaim olurken şeriata muhalefet ettiğinde yöneticiyi Mezâlim Kâdısı'na şikâyet edebilirler. İşte bu ve benzeri fikirlerin gösterilmesi ve bunların azametinin ibraz edilmesi gerekir ki İslâm'ın azameti gösterilmiş ve dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmiş olsun. Bunların gösterilmesi, siyasi üsluplardan olmayıp siyasi metotlardandır.

Şer'î hükme göre kendilerine davet tebliğ edilmedikçe kâfirlerle fiilî olarak savaşmak caiz değildir. Nitekim Taberani, Kebir'de Ferve İbn-u Mes'ik el-Murâdî'den şöyle dediğini tahrir etmiştir: ***"Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e gelerek şöyle dedim: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَاتِلْ بِمَنْ أَقْبَلَ مِنْ قَوْمِي مَنْ أَدْبَرَ مِنْهُمْ؟ قَالَ: "تَعَمْ", فَلَمَّا أَدْبَرَ دَعَا، فَقَالَ: ادْعُهُمْ إِلَى مَا قَاتِلَ رَسُولَ اللَّهِ قَوْمًا حَتَّى دَعَاهُمْ"*** ***Ey Allah'ın Rasulü! Kavminden arkasını dönüp kaçan bir kimse ile karşılaştığımda onunla savaşabilir miyim? Buyurdu ki: Evet. Ferve arkasını dönüp giderken onu çağırdı ve dedi ki: Onları İslâm'a davet et. Eğer karşı çıkarlarsa onlarla savaş."*** Tirmizi bu hadisin bir benzerini tahrir etti. Yine İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: ***"Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, davet etmedikçe hiçbir kavimle***

savaşmamıştır." [Darimi, Ahmed ve Hakim tahrir etti.] Bunların hepsi, savaşmadan önce İslâm'a davet etmenin vacip olduğuna dair delildir. İslâm'a davet etmenin gerçekleşmesi için ise onlara davetin dikkat çekici bir şekilde tebliği edilmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı İslâmî fikirlerin azametinin gösterilmesi farzdır. Çünkü tebliğin dikkat çekici bir şekilde gerçekleşmesi bu sayede olur. Dolayısıyla bu, metotla ilgili hükümlerden olup üsluplardan değildir.

Madde-187: Ümmet'in siyasi meselesi; devletin şahsiyetinin kuvvetinde, hükümlerinin güzel tatbikinde ve davetini dünyaya taşımayı sürdürmekte ifadesini bulan İslâm'dır.

Siyasi mesele ifadesinin manası, devletin ve Ümmet'in karşı karşıya kaldığı bir mesele olup bunun için gerekli olan işlerin gözetimini yerine getirmeleri kaçınılmazdır. Bu mesele bazen genel olur ki bu siyasi bir mesele olur. Bazen özel olur ki bu da siyasi bir mesele olur. Bazen de meselenin bir parçası olur ki bu durumda meselenin herhangi bir meselesidir. Mesela bugün İslâm Ümmet'inin karşı karşıya kaldığı ve bunun için gerekli olan işlerin gözetimini yerine getirmesi kaçınılmaz olan mesele, Hilâfet'i tekrar hayat sahasına geri döndürmektir. Dolayısıyla bu, siyasi bir meseledir. Bunun dışındaki Filistin ve Kafkas ülkeleri meselesi gibi meseleler ise bu meselenin meseleleri durumundadır. Her ne kadar bunlar, İslâm Ümmeti'nin karşı karşıya kaldığı meselelerden olup işleri gözetmeyi gerektiriyor olsa da bunlar, Hilâfet'in geri getirilmesinin bir parçası durumundadır. İslâm Devleti kurulduğunda siyasi mesele, İslâm'ı dâhilde tatbik etmek ve daveti hariçte taşımaktır. İstikrarlı bir konuma sahip olduğunda ise siyasi mesele, maddede belirtilen hususlar olur. İslâm'ı güzelce tatbik edip devletlerarası şahsiyeti güçlendiğinde ise siyasi meselesi, Allah İslâm'ı tüm dinlere galip kılıncaya kadar davetini dünyaya taşımak hâline gelir. Dolayısıyla siyasi mesele, şeriatın yerine getirilmesini vacip kıldığı devletin ve Ümmet'in karşılaştığı önemli temel meselelerdir. Dolayısıyla devlet bunları yerine getirmek için, şeriatın bu hususta gerekli gördüğü hükümlere göre çalışmalıdır. Bunun için ise bir delile gerek yoktur. Çünkü bu, meydana gelen meselelere şer'î hükümlerin tatbik edilmesi cümlesindedir. Bundan dolayı siyasi meseleler, meydana gelen meselelerin farklılığına göre farklılık arzeder. Mesela Mekke'de iken Rasul *Sallallahu Aleyhi ve*

Sellem'in davet aşamasındaki siyasi meselesi, İslâm'ı izhar etmekte. Bunun içindir ki Ebâ Talib, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e şöyle dediğinde: “*Senin kavmin bana gelerek şöyle şöyle dediler. Bana ve kendine eziyet etme. Bana taşıyamayacağım bir yükü yükleme.*” Böyle dediğinde Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bundan, amcasının rengini belli ettiği, kendisini yalnız bırakacağı, kendisini kavmine teslim edeceği ve kendisine yardım edemeyeceği sonucunu çıkararak ona şöyle dedi: *يَا عَمُّ، وَاللَّهِ لَوْ وَضَعُوا الشَّمْسَ فِي يَمِينِي وَالْقَمَرَ فِي يَسَارِي عَلَى أَنْ أَتْرَكَ هَذَا* şöyle dedi: ***Vallahi, Ey Amca! Bu işi terk etmeme karşılık, güneşi sağ elime ve ayı da sol elime koysalar yine de vazgeçmem! Tâ ki ya Allah, onu (İslâm'ı) izhar eder ya da ben onsuz helak olurum.*** [Sîret-i İbn-u Hişam] İşte bu söz, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in o zamanki siyasi meselesinin İslâm'ı izhar etmek olduğuna delâlet etmektedir. Keza Medine'de iken devleti kurup o zaman küfrün başı olan baş düşman Kureyş ile birçok muarekede savaştığı sırada da *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in siyasi meselesi İslâm'ı izhar etmek olarak devam etmiştir. Bunun içindir ki *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, hac yolculuğundayken Hudeybiye'ye ulaşmadan önce kendisine Kureyş'in bunu işittiği ve kendisi ile savaşmak için yola çıktığı haberi ulaştı. Zira Beni Ka'b'tan bir adam kendisine şöyle dedi: ***Kureyş, yolculuğunu işitince kaplan derilerini giyinmiş bir hâlde dışarı çıktılar ve Zî Tavâ'ya indiler. Allah'a ahd ederler ki asla onların yanına, Mekke'ye giremeyesin. Bunun üzerine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: مَاذَا أَكَلْتُمُ الْحَرْبُ، مَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ خَلُّوا بَنِيي وَبَنِيَّ سَائِرِ النَّاسِ»* İlyâ An'ı: «*قَمَازًا تَطُنُّ قُرَيْشٌ؟ وَاللَّهِ، إِنِّي لَا أَرَأِي أَنْ يَجَاهِدُوهُمْ عَلَى الَّذِي بَعَثَنِي اللَّهُ لَهُ حَتَّى يُظَاهِرَهُ اللَّهُ لَهُ أَوْ تَنْفَرَدَ هَذِهِ السَّالِفَةُ* Yazık şu Kureyş'e! Harp onları yedi bitirdi. Ne olurdu sanki benimle diğer insanların arasına girmeselerdi? Ta ki şöyle dedi: *Kureyş kendini ne zannediyor? Vallahi ya Allah beni üstün kılıncaya ya da bu baş (bu bedenden) ayrılıncaya kadar Allah'ın beni kendisiyle gönderdiği (İslâm) üzerine onlara karşı savaşırım.*” [Ahmed, Misver ve Mervan'dan rivayet etti.] es-Sâlîfe, vücudun baş kısmıdır ve başın ayrılması ölüme kinaye edilmiştir. Yani ölünceye kadar demektir. İki durumda da siyasi mesele aynı olmasına rağmen Rasul, birinci durumda Allah İslâm'ı izhar edinceye kadar İslâm'a davetteki kararlılığını gösterirken diğer durumda yani devlet kurulduğu zamanda ise Allah İslâm'ı izhar edinceye kadar, cihaddaki kararlılığını göstermiştir. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Kureyş ile sulh yapmayı başarmasının ardından bu**

sayede en büyük fetih gerçekleşmiştir. Çünkü bu, Mekke'nin fethedilmesinin zeminini hazırlamış ve Arapların Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e gelerek fevc fevc Allah'ın dinine girmesini sağlamıştır. İşte o zaman Rasul'ün siyasi meselesi, sadece İslâm'ı izhar etmek değil bilakis Rum ve Fars gibi diğer dinlere mensup devletlerle savaşarak İslâm'ı tüm dinlere üstün kılmak olmuştur. Bunun içindir ki ona Fetih suresi inmiş ve Allahu Teâlâ'nın şu kavli geçmektedir: **هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ** **(Kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Rasulü'nü hidayet ve hak din ile gönderir.**" [Fetih 28] Binaenaleyh İslâm Devletinin, İslâm'ı güzelce tatbik edip devletlerarası şahsiyeti güçlendiğindeki siyasi meselesi, İslâm'ı aralarında yaymak için diğer dinlere ve ideolojilere mensup devletlerle cihad ederek İslâm'ı tüm dinlere üstün kılmak olur. İşte bu madde bundan dolayı benimsenmiştir.

Madde-188: İslâm davetinin yüklenilmesi, dış siyasetin üzerinde dolaştığı bir eksendir ve devletin tüm diğer devletlerle ilişkileri İslâm davetini yüklenme esasına göre kurulur.

Bu madde, Rasul'ün krallara gönderdiği mektuplardan, Rumlarla savaşması için Filistin bölgesindeki Belka ve Darum'a göndermek üzere Usame ordusunu hazırlamasından ve ölümcül hastalığına rağmen ordunun gitmesinde ısrar etmesinden alınmıştır. Bu, İslâm Devleti ile dünyadaki herhangi bir devlet arasındaki ilişkilerin esasının İslâm daveti olduğuna, bu ilişkinin ordular hazırlamayı ve savaşa hazırlanmayı gerektirdiğine delâlet eder. Ta ki dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmesinin ardından İslâm davetine icabet etmeyen kimselele savaşma fırsatı doğduğunda bu kuvvet, cihad etmek için hazır olmuş olsun. Dolayısıyla İslâm daveti, herhangi bir devletle olan tüm ilişkilerin ve dış siyasetin esası olmaktadır.

Madde-189: Devletin, dünyada kurulu diğer devletlerle olan ilişkileri şu dört husus üzerine kuruludur:

Birincisi: İslâmî âlemde kurulu devletlere, sanki tek bir beldede kuruluymuşçasına itibar edilir. Onlar dış ilişkiler kapsamına girmezler ve onlarla olan ilişkiler dış siyasetten sayılmaz. Hepsini tek bir devlet hâlinde birleştirmek için çalışmak gerekir.

İkincisi: Kendileriyle aramızda iktisâdi, ticari, iyi komşuluk veya kültürel anlaşmalar bulunan devletler ile muamele, anlaşmada geçenlere göre olur ve anlaşmalarda belirtilmesi hâlinde, -muamelenin fiilen misli olması şartıyla- bu devletlerin tebaalarının beldelerimize kimlikle, pasaport gerekmeksizin girme hakları vardır. Bu devletlerle olan iktisâdi ve ticari ilişkiler, -zararı olması ve bu devletleri güçlendiren şeylerden olmaması şartıyla- belirli şeylerle ve belirli sıfatlarla sınırlandırılmalıdır.

Üçüncüsü: Kendileriyle aramızda anlaşma bulunmayan devletler, İngiltere, Amerika ve Fransa gibi bilfiil sömürgeci devletler ile Rusya gibi beldelerimize göz diken devletler, hükmen harbî devletler sayılırlar. Onlara karşı her türlü ihtiyati tedbir alınır. Onlarla herhangi bir diplomatik ilişki kurulmaz. Bu devletlerin tebaaları, beldelerimize ancak pasaportla ve her kişi her girişi için özel bir vize almak suretiyle girebilir. Fakat fiilî harbî devlet hâline gelirlirse bu geçerli olmaz.

Dördüncüsü: “İsrail” gibi fiilî harbî devletlere karşı bütün ilişkilerde savaş hâli esas tutulmalıdır. Aramızda ateşkes olsun veya olmasın, onlarla fiilî savaş içindeymişiz gibi davranılmalıdır. Onların tüm tebaalarının beldelerimize girmesi yasaklanır.

Bu madde, Dâr-ul İslâm, Dâr-ul Küfür, muâhid ve müstemle ile ilgili hükümlerden alınmıştır:

Birinci Fıkra: Hindistan gibi İslâm’la yönetilen veya Lübnan gibi geneli Müslüman olan İslâm beldeleri ile ilgilidir. Hilâfet’in hicri 1342 senesinde yıkılmasından Allah’ın izniyle yeniden kuruluncaya kadar İslâm beldelerinin hepsi Dâr-ul Küfür’dür. Çünkü İslâm beldelerinden bir kısmı İslâm’la hükmetmez ve dış emanı İslâm emanı ile sağlanmazken bir kısmının ise emanı Müslümanların emanı ile sağlanmasına rağmen İslâm’la hükmetmemektedir. Hepsi de Dâr-ul Küfür sayılır. Mademki bugün İslâm beldeleri, Dâr-ul Küfür’dür o hâlde yeniden Dâr-ul İslâm’a dönüştürmek için çalışmak kaçınılmazdır. Çünkü İslâm’la hükmetmedikleri veya emanları İslâm emanı olmadıkça birer Dâr-ul Küfür’dürler. Dâr-ul Küfür’den kastımız halkının hepsinin kâfir olması olmadığı gibi Dâr-ul İslâm’dan kastımız da halkının hepsinin Müslüman olması değildir. Bilakis burada dârın manası, şer’î bir hakikat olan şer’î ıstılahtır. Yani aynen salah, oruç lafzı ve benzeri şer’î hakikatler gibi dâra bu manayı veren bizzat şeriattır.

önceki ayettir: **إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ** فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

“Kendilerine zulmeden kimselere melekler, canlarını alırken: Ne işte idiniz! dediler. Bunlar: Biz yeryüzünde çaresizdik, diye cevap verdiler. Melekler de: Allah’ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya! dediler. İşte onların barınağı Cehennem’dir. Orası ne kötü bir gidiş yeridir.” [Nisa 97] Bu ayet, burada da delil getirmeye uygundur. Yine Tirmizi’nin Cabir kanalıyla Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmesi de buna delâlet etmektedir: **أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَطْهَرِ الْمُشْرِكِينَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَلِمَ؟** **“Ben, müşriklerin arasında ikâmet eden her Müslümandan beriyim. Dediler ki: Niçin ey Allah’ın Rasulü? Buyurdu ki: Onların ateşleri birbirine bakmamalıdır.”** Ebû Davud’un rivayetinde ise şöyle geçmiştir: **“Dediler ki: Niçin ey Allah’ın Rasulü? Buyurdu ki: O ikisinin ateşleri birbirine bakmamalıdır.”** Bu hadisin bir benzerini de Nesâî rivayet etti. Hadiste geçen **“Onların ateşleri birbirine bakmamalıdır”** ifadesinin manası, onların ateşini göreceği ve onların da onun ateşini göreceği bir yerde olamaz demektir. Bu da onların dârında yaşayamayacağına dair bir kinayedir.

Buhari’nin rivayet ettiği *Aleyh’is Salatu ve’s Selam*’ın şu kavline: **لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ** **“Mekke’nin fethinden sonra hicret yoktur.”** Şu kavline: **قَدْ لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ** **“Fetihten sonra hicret yoktur.”** Şu kavline: **فَقَدْ انْقَطَعَتْ الْهَجْرَةُ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ** **“Artık hicret bitti ancak cihad ve niyet vardır.”** Ve rivayet edilen şu hadise gelince: **“Safvân İbn-u Ümmeyye Müslüman olunca ona denildi ki: Hicret etmeyenin dini yoktur. Bunun üzerine Medine’ye geldi ve Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ona dedi ki: مَا جَاءَ بِكَ أَبَا وَهْبٍ؟ قَالَ: قِيلَ إِنَّهُ لَا دِينَ لِمَنْ لَمْ يُهَاجِرْ، قَالَ: اِرْجِعْ** **إِنِّي أَبَا وَهْبٍ إِلَى أَبَاطِحِ مَكَّةَ، فَفَرُّوا عَلَى مَسْكِنِكُمْ فَقَدْ انْقَطَعَتْ الْهَجْرَةُ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، فَإِنْ اسْتُنْفِرْتُمْ فَأَنْفِرُوا** **Ebâ Vehb, seni buraya getiren nedir? Dedi ki: Denildi ki hicret etmeyenin dini yoktur. Rasul buyurdu ki: Ebâ Vehb, Mekke’nin geniş vadilerine geri dön ve meskenlerinizde kalın. Zira artık hicret bitmiştir. Ancak cihad ve niyet vardır. (Cihada) çağrıldığınızda çıkınız.”** [İbn-u Asâkir rivayet etti.] Bunların hepsi, Mekke’nin fethinin ardından hicreti nefyetmektedir. Ancak bu nefiy, aynı hadisten istinbat edilen şer’î bir illetle illetlendirilmiştir. Zira **“Mekke’nin fethinden sonra”** kavli, illet içeren bir şekilde gelmiştir.

Dolayısıyla bu, Mekke'nin fethinin hicretin nefyedilmesinin illeti demektir. Bu da bu illetin, malulun ortaya çıkmasıyla ortaya çıkacağı ve ortadan kalkması ile ortadan kalkacağı, Mekke'ye has olmayıp bilakis tüm beldelerin fethedilmesi için geçerlidir demektir. Bunun delili ise diğer rivayettir: **“Fetihten sonra hicret yoktur.”** Nitekim Buhari'nin, hicret hakkında sorulduğunda Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmesi de bunu teyit etmektedir: **لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ، كَانَ الْمُؤْمِنُ يَفِرُّ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ مَخَافَةَ أَنْ يُفْتَنَ. فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ أَظْهَرَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ، وَالْمُؤْمِنُ يُعْبُدُ رَبَّهُ حَيْثُ شَاءَ** **“Bugün hicret yoktur. Mümin, fitneye düşürülme korkusuyla dini için Allah'a ve Rasulü'ne kaçıyordu. Fakat bugün Allah, İslâm'ı üstün kıldı ve mümin Rabbine dilediği gibi ibadet ediyor.”** Bu, Müslümanların fetih öncesi fitneye düşme korkusuyla dinleri için kaçmak amacıyla hicret ettiklerine ve fetihten sonra hicretin nefyedildiğine delâlet etmektedir. Çünkü dinlerini izhar etmeye ve İslâm hükümlerini yerine getirmeye muktedir oldular. Dolayısıyla hicretin nefyedilmesinin illeti, bu sonucu doğuran her fetih olup sadece Mekke'nin fethedilmesi değildir. Binaenaleyh bununla kastedilen fetihten sonra artık fethedilen beldeden hicret etmek yoktur. Dolayısıyla *Aleyhi's Salatu ve's Selam*'ın Safvân'a, **“Artık bitti”** sözü, fethedildikten sonra Mekke'den demektir. Çünkü hicret, kâfirlerin beldesinden ve Dâr-ul Küfür'den çıkmak demektir. Bir belde fethedilip Dâr-ul İslâm'a dönüştüğünde ortada ne kâfirlerin beldesi ne Dâr-ul Küfür ne de hicret diye bir şey kalır. Aynı şekilde fethedilen her belde de hicret diye bir şey kalmaz. Nitekim Ahmed'in Muaviye kanalıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittim dediğini rivayet etmesi bunu teyit etmektedir: **لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ مَا تَقْبَلْتَ التَّوْبَةَ، وَلَا تَزَالُ التَّوْبَةُ مَقْبُولَةً حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنَ الْمَغْرِبِ** **“Tövbe kabul edildiği sürece hicret bitmez. Güneş batıdan doğuncaya kadar tövbe kabul edilecektir.”** Yine Ahmed, Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **إِنَّ الْهِجْرَةَ لَا تَنْقَطِعُ مَا كَانَ الْجِهَادُ** **“Cihad olduğu sürece hicret devam edecektir.”** Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: **لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْعَدُوُّ** **“Düşmanla savaşıldığı sürece hicret devam edecektir.”** Dolayısıyla bu hadisler, Dâr-ul Küfür'den Dâr-ul İslâm'a hicretin devam edeceğine delâlet etmektedir.

2- Bir kimse hicret etmeye muktedir olmasına rağmen kendi beldesinde dinini izhar edebiliyor ve kendisinden talep edilen şer'î hükümleri yerine getirebiliyorsa bu durumda hicret farz değil mendup olur. Bunun delili şudur ki Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, fetihten

önce Dâr-ul Küfür iken Mekke'den hicret etmek istiyordu ve bu hususta sarîh ayetler gelmiştir. Bu ayetlerden biri Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ** **“İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte onlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir.”** [Bakara 218] Ve şu kavlidir: **الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ** **“İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, derece bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.”** [Tevbe 20] Bu ayetlerin hepsi, hicretin talep edilmesi hususunda sarîhtir. Hicretin farz olmasına gelince, çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Müslümanlardan bazılarının Mekke'de kalmasını ikrar etmiştir. Zira rivayet edildiği üzere Nu'üm en-Nehhâm, hicret etmek isteyince kavmi Benu Adîy kendisine gelerek ona şöyle dediler: **“Bizim yanımızda kal ve yine dinin üzerine ol. Eziyet etmek isteyenlere karşı biz seni koruruz. Yeter ki bizi daha önce gözettiğin gibi gözet. O Beni Adîy'in yetimlerini ve dullarını gözetirdi. Bu yüzden bir süre hicretten geri kaldı daha sonra hicret ettiğinde Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona şöyle dedi: قَوْمُكَ كَانُوا خَيْرًا لَّكَ مِنْ قَوْمِي لِي، قَوْمِي أَخْرَجُونِي وَأَرَانُوا** **Senin kavmin sana karşı benim kavimden daha hayırlı çıktı. Benim kavim beni çıkarıp öldürmek isterken senin kavmin seni korudu ve kolladı.”** [İbn-u Hacer, İsabe'de zikretti.]

3- Gerek hastalık, gerek kalmaya zorlama, gerekse kadın, çocuk ve benzerleri gibi zayıf olma nedeniyle hicret etmekten aciz olması sebebiyle hicret etmeye muktedir olamayan kimseye gelince, Allah, ondan bunu talep etmemiş ve muaf tutmuştur. Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيَلَهُ** **“Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) aciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır.”** [Nisa 98]

4- Kendi beldesinde dinini izhar etmeye ve talep edilen şer'î hükümleri yerine getirmeye muktedir olmakla birlikte aynı zamanda ikâmet ettiği Dâr-ul Küfrü Dâr-ul İslâm'a dönüştürme gücüne sahip olan kimseye gelince, ister bu güce bizzat kendisi ister kendi beldesindeki Müslümanlarla kitleleşmesi ister kendi ülkesi dışındaki Müslümanlarla yardımlaşması ister İslâm Devleti ile yardımlaşması isterse herhangi bir meşru vesile sayesinde sahip olsun, bu kimsenin

Dâr-ul Küfür'den Dâr-ul İslâm'a hicret etmesi haramdır. Zira Dâr-ul Küfürü Dâr-ul İslâm'a dönüştürmek için çalışması vaciptir ve bu durumda hicret etmesi haramdır. Bunun delili kendi beldesini Dâr-ul İslâm'a ilhak etmek için çalışmasının büyük bir farz olmasıdır. Bunu eda etmeye muktedir olduğu hâlde yerine getirmeyip ilhak çalışmasını terk eder ve hicret ederse herhangi bir farzı terk etmiş gibi günahkâr olur. Binaenaleyh Dâr-ul İslâm varken hicret etmesi vacip olan bir kimsenin Dâr-ul Küfür'de ikâmet etmesi haramdır. Bunun da ötesinde bir Müslümanın Dâr-ul Küfür'de ikâmet etmesi onu Dâr-ul Küfür halkından kılar. Dolayısıyla gerek İslâm Devleti gerek diğer fertlerle ilişkileri bakımından ona Dâr-ul Küfür hükümleri tatbik edilir. Dolayısıyla ona had uygulanmaz, ondan zekât alınmaz, Dâr-ul İslâm'da olan bir kimseye vâris olamaz ve Dâr-ul İslâm'da olan kimselerin nafakası ona düşmez. Çünkü Dâr-ul Küfür halkına şer'î hükümler tatbik edilmez. Müslümanların lehine olanlar onların lehine olmadığı gibi Müslümanların aleyhine olanlar da onların aleyhine değildir. Dolayısıyla hükümler onları kapsamaz. Bunun delili şudur ki Müslümanlar, Dâr-ul Küfür'de olanların sadece Müslüman olmalarını değil aynı zamanda İslâm'ın otoritesinin altına girmelerini de talep ediyorlardı. Zira Süleyman İbn-u Burayde'nin, babasından şöyle dediği rivayet edilmiştir: *كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا، ثُمَّ قَالَ: اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ، اغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تُغْدِرُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيَدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ أَوْ خِلَالَ، فَأَيُّهُمْ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوَلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّكُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ، فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّكُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْعَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ*

“Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir orduya yahut bir seriyyeye emir tayin ettiği zaman, hassaten ona Allah'a karşı takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder, sonra şöyle derdi: Allah'ın adıyla, Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkâr edenler ile savaşın! Gazveye çıkın, ama haddi aşmayın, gadr (haksızlık) etmeyin, müsle (hakaret için cesetler üzerinde tahrifat) yapmayın, çocukları öldürmeyin! Müşrik düşmanlarınızla karşılaştığınız zaman, onları üç haslete yahut sığfata davet et. Eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık onlara do-

kunma! Önce İslâm'a davet et, eğer sana icabet ederlerse onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) Dâr-ul Muhacirun'a (Dâr-ul İslâm'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur. Eğer ondan (beldelerinden) ayrılmayı reddederlerse onlara haber ver ki Müslüman Arabîler (bedevîler) gibi olurlar; müminler üzerine icra edilen Allah'ın hükmü onların da üzerine icra edilir ama onların ganimette [savaş yoluyla düşmandan alınan mal] ve feyde [savaş olmadan düşmandan alınan mal] hiçbir hakkı olmaz, Müslümanlar ile birlikte cihad etmeleri müstesna." [Muslim rivayet etti.] Yine Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: **تَمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَخْبِرُهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا: "Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) Dâr-ul Muhacirun'a (Dâr-ul İslâm'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur."** [Muslim rivayet etti.] Dolayısıyla bu, bizim lehimize ve aleyhimize olanların onlara da olması yani hükümlerin onları da kapsamaları için ayrılmayı (hicret etmeyi) şart koşan bir nastır. Zira **فَأَخْبِرُهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ "Onlara haber ver ki bunu yapmaları hâlinde... onların da lehine olur"** kavlinin mefhumu, onlar bunu yaptıkları takdirde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur demektir. Çünkü mükâfatın gerçekleşmesi şartın gerçekleşmesine bağlıdır. Şart gerçekleşmediğinde mükâfat da gerçekleşmez. Yani ayrılmazlar (hicret etmezlerse) Dâr-ul İslâm'daki Müslümanların lehine olanların lehine olmaz. Ayrıca Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavli: **فَأَخْبِرُهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُسْلِمِينَ "Onlara haber ver ki Müslüman Arabîler (bedevîler) gibi olurlar; Müslümanlar üzerine icra edilen Allah'ın hükmü onların da üzerine icra edilir."** Bu kavli, onların öldürülmemeleri ve mallarının ganimet olarak alınmaması açısından olup hükümler açısından değildir. Zira yukarıda geçen şartla ilgili hükümlerin konusu bu hususta sarihtir. Kaldı ki Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem mal konusuna artı bir açıklık getirmiştir. Zira aynı hadiste şöyle buyurmuştur: **أَمَّا أَوْلَادُهُمْ فَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شِيءٌ "Ama onların ganimette [savaş yoluyla düşmandan alınan mal] ve feyde [savaş olmadan düşmandan alınan mal] hiçbir hakkı olmaz."**

Böylece Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ayrılmaktan imtina etmelerini fey ve ganimetteki haklarının düşmesi olarak saymıştır ki diğer mallar, fey ve ganimete kıyas edilir. Yani malla ilgili hakları düşmüş olur. Dolayısıyla Muhacirlerin dârına ayrılmayan (hicret etmeyen) bir kimse, malla ilgili hüküm bakımından Dâr-ul İslâm'daki haklarından yani mali haklarından mahrum olan diğer Müslümanlar gibi olur. Dolayısıyla Müslümanların lehine olanlar onun lehine olmayaacağı gibi Müslümanların aleyhine olanlar da onun aleyhine olmaz. Bu da malla ilgili hükümlerin ona tatbik edilmeyeceği anlamına gelmektedir. Çünkü o, Muhacirlerin dârına ayrılmamıştır. Her ne kadar Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in: *إِنَّ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ* "**Bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur.**" kavlinden dolayı ona hükümlerin hiçbiri tatbik edilmiş olsa da bu, malla ilgili haklar açısından bir tekittir. Ayrıca o zaman Muhacirlerin dârı olan (Medine), tek Dâr-ul İslâm idi ve onun dışında kalan yerler Dâr-ul Harp yani Dâr-ul Küfür idi. Bunun içindir ki Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Dâr-ul Harp olması itibarıyla Muhacirlerin dârı dışında olan tüm beldelerle savaşırdı. Bunun delili ise Enes'ten şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: *كان رسول الله إذا غزا قوما لم يُغز حتى يُصبح، فإن سمع أذاناً أمسك، وإن لم يسمع أذاناً أعار بعد ما يُصبح* "**Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir kavme saldıracağı zaman sabah oluncaya kadar saldırmazdı. Eğer ezan sesi işitirse (saldırmaktan) vazgeçerdi. Ezan sesi işitmezse sabah olur olmaz saldırdı.**" [Buhari tahrir etti.] Yine Isam el-Muzni'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, bir seriye gönderdiğinde şöyle derdi: *إِذَا رَأَيْتُمْ مَسْجِداً، أَوْ سَمِعْتُمْ مُنَادِياً، فَلَا تَقْتُلُوا أَحَداً* "**Bir mescit görür veya bir müezzin sesi işitirseniz hiçbir kimseyi öldürmeyiniz.**" [İbn-u Mace dışında Kütüb-i Sitte sahipleri rivayet etti ve Tirmizi, hasen garip dedi.] İşte bu iki hadis, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, Muhacirlerin dârı dışında olan yerleri Müslümanlar otursa dahi Dâr-ul Harp yani Dâr-ul Küfür olarak gördüğüne ve Dâr-ul Küfür olarak hükmettiğine delâlet etmektedir. Dâr-ul Küfür'deki Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında ayırım yapılmaz. Ancak Müslümanlarla savaşılmaz, onlar öldürülmez ve malları ganimet olarak alınmazken gayrimüslimlerle savaşılar, onlar öldürülür ve malları ganimet olarak alınır. Onlarla ilgili bunun dışındaki hükümler aynıdır. Dolayısıyla Dâr-ul İslâm dışındaki tüm beldeler, Dâr-ul Harp sayılır ve Dâr-ul Harp hükmünü alırlar. İşte bunların hepsi,

dârın hükmüne delâlet ettiği gibi Müslüman ya da kâfir olsun Dâr-ul İslâm varken Dâr-ul Harp'te yani Dâr-ul Küfür'de ikâmet eden bir kimseye Dâr-ul Harp hükümlerinin tatbik edileceğine delâlet etmektedir. Dâr-ul Küfrün zorla fethedilmesi durumunda Müslümanın öldürülmemesi ve malının ganimet olarak alınmaması dışında bu hususta Müslüman ile kâfir aynıdır. Ayrıca Dâr-ul İslâm'da ikâmet eden bir kimseye Dâr-ul İslâm hükümleri uygulanır ve bu hususta Müslüman ile zimmi aynıdır. Dolayısıyla dârın farklılığına göre hükümler terettüp eder. Mesela Müslüman ya da gayrimüslim olsun Dâr-ul Küfür'de ikâmet eden bir kimseyi İslâm Devleti'nin tatbik ettiği İslâm hükümleri kesinlikle kapsamaz. Bu da Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Süleyman İbn-u Burayde'nin hadisinde geçen şu kavlden dolayıdır: **"Bunu yapmaları hâlinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur."** Bunun mefhumu onlar, bunu yapmadıklarında yani Muhacirlerin dârına ayrılmadıklarında Muhacirlerin lehine olanlar onların lehine olmayacağı gibi Muhacirlerin aleyhine olmayanlar da onların aleyhine olmaz yani İslâm Devleti'nde (Dâr-ul İslâm'da) tatbik edilen İslâm hükümleri onları kapsamaz demektir. Çünkü onlar, İslâm Devleti'nin tâbiyetini taşımamaktadırlar. Ancak onları şu iki hüküm kapsar: İçerisinde yaşadıkları Dâr-ul Küfür fethedildiği sırada kanlarının ve mallarının korunması. Çünkü bunlar, Abdullah İbn-u Ömer'den rivayet edilen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavline binaen istisna edilmiştir: *أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَرُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَيَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَجَسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ* **"Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun Rasulü'dür deyinceye, salahı ikame edinceye ve zekâtı verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve canlarını ancak İslâm'ın hakkıyla benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allah'a aittir."** [Ömer, Ebî Hurayra, İbn-u Ömer ve başkalarının hadisinden muttefekun aleyh/lafız Muslim'e aittir.] Fakat Müslüman ya da zimmi olsun, Dâr-ul İslâm'da ikâmet eden bir kimseyi, şeriatın ibadetler gibi gayrimüslimler için istisna kıldığı hükümler hariç devletin Dâr-ul İslâm'da tatbik ettiği İslâm hükümlerinin tamamı kapsar.

Dâr-ul Küfür veya Dâr-ul İslâm olması bakımından dâra yönelik bu değerlendirmeye tâbiyet adı verilir. Dolayısıyla Müslüman ya da zimmi olsun, Dâr-ul İslâm'da ikâmet eden bir kimse İslâm tâbiyetini

(Dâr-ul İslâm tâbiyetini) taşımış olur. Dolayısıyla da devlet tarafından ona İslâm hükümleri tatbik edilir. Müslüman ya da kâfir olsun, Dâr-ul Küfür'de ikâmet eden bir kimse Dâr-ul Küfür tâbiyeti taşımış olur. Dolayısıyla devlet tarafından ona İslâm hükümleri tatbik edilmez. Dolayısıyla bu hususta geçici olarak ikâmete değil daimî olarak ikâmet edilen yere itibar edilir. Buna göre Dâr-ul İslâm'da ikâmet eden Müslüman bir kimse; ticaret, tedavi olmak, ilim tahsil etmek, akrabalarını ziyaret etmek veya gezmek ya da bir başka maksatla Dâr-ul Küfre gidecek olursa, orada aylar ya da seneler boyunca ikâmet etse dahi İslâm tâbiyetini taşımaya devam eder. Zira o kimse Dâr-ul İslâm'da ikâmet eden bir kimse olup oraya geri dönecektir. Dâr-ul Küfür'de oturmakta olsa dahi Dâr-ul İslâm halkından sayılır. Buna karşılık Dâr-ul küfrü vatan edinen Müslüman bir kimse; ticaret, tedavi olmak, ilim tahsil etmek, akrabalarını ziyaret etmek veya gezmek ya da bir başka maksatla Dâr-ul İslâm'a gelmiş olsa ve Dâr-ul İslâm'da bir gün veya bir ay veya bir yıl veya daha uzun bir süre kalsa da İslâm Devleti'nin tâbiyetini taşımış sayılmaz. Bilakis Dâr-ul Küfür tâbiyetini taşımaya devam etmiş sayılır. Yani o kimse sonunda Dâr-ul Küfre döneceğinden Dâr-ul Küfür halkından sayılır ve hakkında müstemin hükmü tatbik edilir. Buna göre Dâr-ul İslâm'a ancak eman yani İslâm Devleti'nin izni ile girebilir. Dolayısıyla buradaki konu, ikâmet süresi ne kadar uzun olursa olsun geçici ikâmet değildir. Asıl konu vatan edinmek yani tâbiyeti taşımaktır.

Buna göre İslâm Devleti kurulup Halife var olduğu ve İslâm toprakları Müslümanların otoritesi altına girip İslâm'ın emanına sahip olduğunda bu topraklar Dâr-ul İslâm sayılır. Bunun dışında kalan topraklar hakkında ise duruma bakılır. İslâm ile hükmedilmiyor veya emanı küfre ait ise buralar Dâr-ul Küfür yani Dâr-ul Harp sayılır. Halkının tamamı Müslüman olsa dahi Dâr-ul Harp hükümleri uygulanır. Ancak İslâm ile hükmedilmesine, eman da İslâm'a ait olmasına rağmen Hilâfet'e katılmamışsa Dâr-ul İslâm sayılır ve üzerine İslâm hükümleri uygulanır. Dolayısıyla onlar hakkındaki hüküm, akitleri sahih olan bâğiler hakkındaki hüküm gibi olur. Onların tayin etmiş oldukları kâdılar ve valiler sahih olduğu gibi kâdılarının ve valilerinin vermiş olduğu hükümler de sahih sayılır. Ancak; *إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا* **“İki Halife'ye biat edildiği zaman biat edilen iki Halife'den sonuncusunu öldürünüz.”** [Müslim, Ebî Saîd'den rivayet etti] hadisi gereğince Halife'nin biatı altına girmeleri için onlarla savaşılar.

Buna göre Irak, Türkiye ve Suriye gibi Müslümanlara ait topraklardan herhangi birisinde İslâm Devleti kurulduğu zaman; İngiltere, Amerika, Rusya veya diğer küfür diyarı ve ülkelerinden herhangi birisinde ikâmet eden Müslümanlar hakkındaki hüküm, bu toprakların fethedilmesi durumunda kanlarının ve mallarının korunması dışında Müslüman ve kâfir ayırımı gözetilmeksizin Dâr-ul Harp'te yaşayan bir kimse hakkındaki hüküm gibidir. Ancak Müslümanlara ait bir ülkede yaşayan Müslümanlar, İslâm hükümlerini tatbik ediyorlar fakat Hilâfet'e katılmamışlarsa toprakları Dâr-ul İslâm sayılır. Onlar hakkındaki hüküm ise bâğiler hakkındaki hükümdür. Fakat İslâm'ı tatbik etmiyorlarsa Dâr-ul Küfür sayılır. Aynı şekilde İslâm topraklarının her bir parçası İslâm'ın tatbikatı dışında kaldıkları veya emanı Müslümanların emanı dışında bir eman olduğu zaman halkının tamamı Müslüman olsa dahi Dâr-ul Küfür sayılır ve haklarında Dâr-ul Harp hükümleri uygulanır. Bu toprağın İslâm Devleti'ne komşu olması yani Müslümanların Halifesi'nin hükmettiği topraklara komşu olması ile komşu olmaması arasında herhangi bir fark yoktur. İslâm Devleti, İslâm ile hükmedilen veya yaşayanların çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu tüm İslâm topraklarının İslâm Devleti'ne katılmasını, İslâm'ın bayrağı altına girmesini ve boynunda Müslümanların Halifesi'nin biati bulunmasını gerekli görür ve tek İslâm toprağı olarak buna itibar eder.

Burada İslâm'ın emanı kelimesinden kasıt İslâm otoritesinin emanı demektir. Küfrün emanı kelimesinden kasıt ise küfür otoritesi tarafından sağlanan eman demektir. Kamus el-Muhit'te şöyle denilmektedir: *“Emn ve eman korkunun zıddına sahip kimse gibidir. Emin oldu, ferahladı gibi. وَأَمَانٌ وَّأَمَانٌ her iki kelime de fethasıyla okunur.”* Ebû Davud Sa'd'den rivayet ediyor: ***“Dedi ki: Mekke'nin fethi günü Rasulullah isimlerini belirttiği dört erkek ve iki kadın dışında tüm insanlara eman verdi.”*** Übeyy b. Ka'b'dan: ***“(Mekke'nin) fethedildiği gün meçhul bir adam dedi ki: Artık bugünden sonra Kureys yok. Derken Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in münadisi, ismini belirttiği falan filan dışında siyah ve beyaz emandadır diye nida etti.”*** [Ahmed, hasen isnad ile Müsned'de, Hakim Mustedrak'ta ve İbn-u Hibban Sahih'inde bir benzerini

Ebi İbn-u Ka'ab Radiyallahu Anh'den tahrir etti.] Emanın manası işte budur. İslâm'a veya küfre izafe edilmesi ise emanı sağlayan otoriteye izafe edilmesidir. Çünkü devlet içerisindeki eman, sadece otoriteye aittir. Dolayısıyla İslâm'ın emanı, Müslümanların otoritesi ile sağlanan emandır

ve küfrün emanı kâfirlerin otoritesi ile sağlanan emandır.

Devletin iç emanı, tebaadan her birinin ırzının, kanının ve malının emanının otoritenin emanı ile sağlanmasıdır. Devletin dış emanı ise devletin kendi sınırlarını saldırılara karşı başkasının otoritesi ile değil kendi otoritesi ile koruyan olmasıdır.

Maddenin ikinci fıkrasına gelince, bunun delili şudur ki İslâm, diğer devletlerle anlaşmalar yapmayı caiz kılmıştır. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“Ancak kendisiyle aranızda bir misak bulunan bir topluma sığınanlar müstesna.”**

[Nisa 90] Ve şöyle buyurmuştur: **“وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ**

“Eğer kendileriyle aranızda bir misak bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet.” [Nisa 92] Ve şöyle buyurmuştur: **“وَإِنْ اسْتَنْصَرْتُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ**

“Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse sizinle aralarında misak bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur.” [Enfâl 72] Bu ayetlerde geçen misak, anlaşmadır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, hem Eyle hükümdarı Yuhanna İbn-u Ru’be hem de Beni Damra ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaların içerdiği şartlar uygulanır ve Müslümanlar bu şartlara bağlı kalmalıdır. Bu da *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlından dolayıdır: **“Müslümanlar şartlarına bağlıdır.”** [Tirmizi tahrir etti ve hasen sahih dedi.] Ancak bu şart, İslâm’la çelişmemelidir. Eğer İslâm’la çelişirse Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in Tirmizi’nin hadisindeki şu kavlınden: **“إِلَّا شَرْطًا حَرَّمَ**

“Helali haram veya haramı helal kılan şart dışında” ve şu kavlınden dolayı reddedilir: **“مَا كَانَ مِنْ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ**

“Allah’ın Kitabı’nda olmayan hiçbir şart yok ki bâtil olmasın.” [Aişe RadiyAllahu Anhâ’nın hadisinden muttefekun aleyh] Dolayısıyla Müslümanlar, İslâm’a aykırı değilse anlaşma metinlerinde geçtiği üzere bu şartları yerine getirirler. Dolayısıyla da bu fıkranın delili, anlaşmaların cevazı ile şartlara vefa göstermenin vacip olmasına dair delildir.

Bu fıkranın iktisâdi ve ticari ilişkilerle alâkalı olan ikinci kısmına gelince, ham maddeyi ülke dışına çıkarması veya ülkedeki fabrikaların kapanmasına veya benzeri hususlara yol açması gibi iktisâdi anlaşmaların Ümmet’e zarar verme olasılığından dolayı bunlardan zararlı olmayanlar belirlenir ve zararlı olanların hepsi yasaklanır. Bu da şu kaide gereğidir: [كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

كل فرد من أفراد الشيء المباح إذا كان يؤدي إلى ضرر يحرم]

ذلك الفرد ويبقى الشيء مباحاً” **“Mubah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mubah olarak kalır.”** Ticari anlaşmaların durumu da aynıdır.

Bu devletler, hükmen muharip devletler sayılır. Çünkü kâfir olmaları İslâm’ın otoritesine boyun bükmemelerinden dolayıdır. Dolayısıyla muharip olarak itibar edilirler. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: *أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ* **“Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun Rasulü’dür deyinmeye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.”** Bu hadis geneldir ve hükmen yani hükümler açısından muharip sayılmaları, bizimle onlar arasındaki anlaşmalar sebebiyledir.

Üçüncü fıkraya gelince, bunun delili, bizimle halkı arasında bir anlaşma bulunmaması hâlindeki Dâr-ul Harp hükümlerinin delilidir. Maddede belirtilen devletlerle diplomatik ilişkiler kurulmamasının delili, bu devletlerin İslâm’ın otoritesine boyun bükmüş beldelerde konsoloslukları bulunduğu bunların zarar verecek olmasıdır. Çünkü bu tür devletlerin konsolosluklarının işi, kendi devletlerinin hâkimiyetlerini buldukları beldelere yaymaya çalışmaktır. Bunun içindir ki [منع فرد من أفراد المباح إذا كان يوصل إلى ضرر] **“Mubahın kollarından biri zarara yol açtığında bu kol yasaklanır.”** kaidesi gereği konsolosluk açmaları yasaklanır. Ancak girdiğinde zarara yol açacak kimseler dışındaki vatandaşlarının ülkeye girmesi yasaklanmayacağı gibi tüm elçileri değil, zarara yol açacak şahsiyette elçi gönderilmesi dışında elçilerin, geçici olarak ülkeye girmesi de yasaklanmaz.

Bu devletlerin hükmen muharip devlet sayılmasına gelince, çünkü bunlar, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinin kapsamına girmektedirler: *أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ* **“Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun Rasulü’dür deyinmeye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.”** Zira onlar birer kâfirdir. Fiilen değil de hükmen muharip sayılmalarına gelince, çünkü onlarla bizim aramızda fiilî bir savaş yoktur. Çünkü ne onlar ne de bizim tarafımızdan aramızda fiilî bir savaş hâli ilan edilmemiştir. Fakat bu devletlerin hepsi veya bir kısmı fiilen savaş hâlinde olur yani Müslümanların beldelerine saldırırsa onlara dördüncü fıkradaki fiilî savaş muamelesi uygulanır. Bunun içindir ki Irak ve Afganistan’a saldırılarının ardından Amerika ve İngiltere ile Müslümanların herhangi bir beldesine savaş ilan eden herhangi başka bir

devlet fiilen muharip devletler olmuşlardır. Bizimle onlar arasındaki mevcut savaş hâli devam ettiği sürece onlara fiilî savaş hükümleri uygulanır.

Dördüncü fıkraya gelince, bunun delili, kâfirlerle savaşılması emrinden dolayı cihadın delili ile kâfirlerden gayrimüslimlerin kanları ve mallarını helal kılan deliller ve muarekede savaşmanın delilleridir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **“Kâfirlerden yakınınızda bulunanlara karşı savaşın.”** [Tevbe 123] *Aleyhi’s Salatu ve’s Selam* şöyle buyurdu: **“Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun Rasulü’dür deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.”** [Muttefekun aleyh/Lafız Muslim’e ait] Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinden: **“Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve mallarını ancak hakkıyla benden korumuş olurlar.”** Allahu Teâlâ’nın şu kavlinden: **“Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşım mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah’ın gazabını hak etmiş olarak döner.”** [Enfâl 16] Ve Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şu kavlinden dolayı Müslümanlar onlardan istisna edilir: **“Yedi büyük günahdan kaçın.”** Bunların arasında şunu da saydı: **“Savaş günü arkaya dönüp kaçmak.”** [Ebî Hurayra’nın hadisinden muttefekun aleyh]

Bunların dışında savaş ve muareke hükümleri, diğer Dâr-ul Harp ve muareke delilleridir.

Bu fiilî harbî devletlerle daimî sulh yapmak yani savaşı daimî olarak durdurmak veya daimî ateşkes yapmak caiz değildir. Çünkü bu, Kıyamet Günü’ne kadar devam etmesi gerektiği hâlde cihadı iptal edeceği gibi daimî ateşkes yapmak da, Allah İslâm’ı tüm dinlere üstün kılincaya kadar sürmesi gereken İslâm’ın yayılmasını engeller. Allah *Subhanehû* şöyle buyurmuştur: **“Fitne kalmayınca ve din bütünüyle Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın!”** [Enfâl 39] Yine Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur: **“Ci-had, Allah’ın beni gönderdiği günden, Ümmetim’in sonuncusu, Deccal ile savaşınca kadar devam edecektir.”** [Ebû Davud, Enes RadiyAl-lahu Anh kanalıyla tahrir etti.]

Bu devletlerle geçici sulh yapmaya ve savaş hâlini geçici olarak durdurmaya gelince, buna bakılır:

a- Bizimle kendisi arasında fiilî savaş hâli olan devlet, varlığının üzerinde kaim olduğu İslâmî olmayan bir arza sahip olup onunla geçici ateşkes yapmak yani onunla savaş hâlini geçici olarak durdurmak İslâm'ın ve Müslümanların maslahatına ve şeriatın ikrar ettiği şartlara göre olursa bu caizdir. Bunun delili Hudeybiye Sulhu'dur. Zira Hudeybiye Sulhu, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Medine'de ikame ettiği devlet yani İslâm Devleti ile henüz Müslümanların fethetmediği bir arz yani İslâmî olmayan bir arz üzerinde kaim olan Kureyş Devleti arasında olmuştur.

b- Fakat bizimle kendisi arasında fiilî savaş hâlinin olduğu devletin varlığının tamamı İslâmî bir arz üzerinde bulunup Filsitin'i gaspeden Yahudi devleti "İsrail" gibi henüz Müslümanların fethetmediği bir arzda değil İslâmî bir yerde ise onunla sulh yapmak caiz değildir. Çünkü hem bu devletin kurulması şeran bâtıldır hem de onunla sulh yapmak kesinlikle İslâmî bir toprakta ona taviz vermek demektir. Bu ise İslâm'da haram ve bir cürümdür. O hâlde Müslümanların beldelelerindeki meşru olmayan yöneticilerin yaptığı bir ateşkes olsun ya da olmasın onunla mevcut fiilî savaş hâli devam etmelidir.

Hakeza bir karış toprak üzerinde dahi olsa Yahudi devleti ile yapılan her türlü sulh, şeran haramdır. Çünkü o, gasıp ve saldırgan bir devlet olup varlığının tamamı Müslümanların arzı üzerindedir. Onunla sulh yapmak İslâmî bir arz hakkında ona taviz vermek, ona sahip olmasına ve oradaki Müslümanlara hâkimiyet kurmasına imkân vermektir. Bu ise şeran caiz değildir. İslâm onunla savaşmayı tüm Müslümanlara zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla orduları savaş için seferber edilmeli, savaşmaya muktedir olanlar silah altına alınmalı ve Yahudi devleti yok edilip Müslümanların beldesi ondan kurtarılınca kadar bu durum devam etmelidir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **"Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!"**

[Nisa 141] Ve şöyle buyurmuştur: **فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ**

"Kim size saldırırsa siz de onun size saldırısının misli ile ona saldırın." [Bakara 194] Ve şöyle buyurmuştur: **وَأَخْرَجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجَكُمْ**

"Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın." [Bakara 191]

Madde-190: Askerî ve onun cinsinden veya onunla bağlantılı olan -siyasi anlaşmalar ile üs ve liman kiralama sözleşmeleri gibi- tüm anlaşmalar kesin bir yasaklama ile yasaklanır. İyi komşuluk, iktisâdi, ticari, malî ve kültürel anlaşmalar ile ateşkes anlaşmaları imzalamak ise caizdir.

Anlaşmanın tanımı şudur: Devletlerin belirli bir ilişkiyi düzenlemek ve bu ilişkinin tâbi olduğu kuralları ve şartları belirlemek amacıyla aralarında yaptıkları ittifaklardır. Müslüman fakihler anlaşmayı müvedea olarak isimlendirmişlerdir. Müslümanlar ile kâfirler arasında anlaşmalar yapılmasının caiz olduğunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **“Ancak kendisiyle aranızda bir misak bulunan bir topluma sığınanlar müstesna.”** [Nisa 90] Ve şu kavlidir: **“Eğer kendileriyle aranızda bir misak bulunan bir toplumdandan ise ailesine teslim edilecek bir diyet.”** [Nisa 92] Ve şu kavlidir: **“Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse sizinle aralarında misak bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur.”** [Enfâl 72] Bu ayetlerde geçen misak, anlaşmadır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, kâfirlerle birçok anlaşma yapmıştır. Ancak anlaşmanın inikad sıhhati için ilgili şer'î hükümlerin yanı sıra sürenin sınırlı olması gibi anlaşmanın konusunu da şeriatın caiz kılmış olması şarttır. Anlaşmalar çeşitli olup bir kısmı siyasi, bir kısmı siyasi olmayan anlaşmalardır.

Siyasi olmayan anlaşmalara gelince, malî, iktisâdi, ticari, sınaî, kültürel ve benzeri ilişkiler gibi her birinin özel bir durumu olmasından dolayı iki ülke arasındaki ilişkinin keyfiyetini belirleyen ittifaklardır. Konusuna göre buna şeran bakılır ve konusuyla ilgili şer'î hükümler uygulanır. Bunun içindir ki iktisâdi anlaşmalar caizdir. Çünkü iktisâdi anlaşmalarda ücretle ve dış ticaretle ilgili hükümler uygulanır. Ticari anlaşmalar caizdir. Çünkü ticari anlaşmalarda alışveriş ve dış ticaret hükümleri uygulanır. Malî anlaşmalar caizdir. Çünkü malî anlaşmalarda sarf hükümleri uygulanır. Kültürel anlaşmalar caizdir. Çünkü kültürel anlaşmalarda gerek bilimsel gerekse öğrenme ve öğretmenin doğuracağı kaçınılmaz ve olası sonuçları bakımından, eğitim ve öğretim hükümleri uygulanır.

Siyasi anlaşmalara gelince, üç kısımdır:

Caiz olan siyasi anlaşmalar: Sulh ve ateşkes anlaşmaları gibi devletin varlığına etki etmeyen, iç veya dış otoritesini zayıflatmayan ve kendi aleyhine kâfirlere otorite vermeyen anlaşmalardır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Hudeybiye Sulhu'nda Kureyş ile ateşkes ve sulh yapmıştır, yine saldırmazlık anlaşmaları gibi. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Beni Damra ve Beni Mudlic ile saldırmazlık anlaşmaları yapmıştır. Aynı şekilde iyi komşuluk anlaşmaları da caizdir. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Yahudiler ile iyi komşuluk anlaşması yapmıştır ve hakeza.

Zorunlu caiz olan anlaşmalar: Bu ise cizye alma ve küfür nizamı ile hükmetmeye devam etmesi karşılığında bir devletle yapılan anlaşma gibi devletin çok zor durumda olması hâlinde veya bizimle savaşıyan düşmanların ittifakından çekilmesi mukabilinde para verme karşılığında bir devletle yapılan anlaşma gibi düşmanların bizimle savaşmak için bir araya gelmesi hâlinde yapılan anlaşmalardır.

Yasak olan anlaşmalar: Himaye, daimî tarafsızlık, sınırların daimî belirlenmesi, havaalanlarının ve askerî üslerin kiralanması ve benzerleri gibi anlaşmalar caiz değildir. Çünkü bunların konusu caiz değildir. Himaye hem Müslümanlar aleyhine kâfirlere otorite verir hem de Müslümanların küfrün emanı altına girmesini sağlar. Daimî tarafsızlık caiz değildir. Bu, Müslümanların otoritesini zayıflatır. Sınırların daimî olarak belirlenmesi caiz değildir. Bu ise davetin taşınmaması ve cihad hükmünü askıya almak olur. Havaalanlarının kiralanması caiz değildir. Çünkü bu, Dâr-ul İslâm aleyhine kâfirlere otorite verir. Askerî üslerin kiralanması da böyledir.

Askerî anlaşmalara gelince, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kav-
linden dolayı haramdır: **“Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayın.”** [Ahmed ve Nesâî, rivayet etti.] Kavmin ateşi, savaştaki varlıklarına kinayedir. Şu kavlinden: **“Ben asla bir müşrik-
ten yardım almam.”** [Muslim, Aişe RadiyAllahu Anhâ'dan rivayet etti.] Ebû Davud ve İbn-u Mâce'nin Aişe *RadiyAllahu Anhâ*'dan yaptıkları rivayet ise şöyle geçmiştir: **“Biz bir müşrikten yardım almıyoruz.”** Ve şu kavlinden: **“Müşriklere karşı kâfirlerden yardım almıyoruz.”** [İbn-u Ebî Şeybe, Saîd İbn-u el-Munzir'den rivayet etti.]

Ahmed ve Ebû Davud'un, Zî Mahmer'den Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittiğini rivayet etmelerine gelince, **تُصَالِحُونَ**

Rumlarla güvenli bir sulh yapacaksınız. Siz ve onlar, onların gerisindeki bir düşmanla savaşıacaksınız. Hadisteki, **“Siz ve onlar, onların gerisindeki bir düşmanla savaşıacaksınız.”** kavli, Rum Devleti’ne değil fertlerine hamledilir. Çünkü şöyle demiştir: **رُومَ صُلْحًا آمِنًا، وَتَغْزُونَ أَنْتُمْ وَهُمْ عَدُوًّا مِنْ وَرَائِهِمْ** **“Rumlarla güvenli bir sulh yapacaksınız ve savaşıacaksınız.”** Müslümanlar ile kâfirler arasındaki sulh ancak cizye vermeyi ve Müslümanların hükmü altına girmeyi kabul ettiklerinde olur. Çünkü İslâm Müslümanlara, kendileriyle savaşan kâfirleri şu üç şey arasında muhayyer bırakmalarını emretmiştir: Ya Müslüman olmak ya cizye vermek ya da savaşmak. Kâfir bir hâldeyken onlarla sulhun olması ise ancak cizye vermeleri ve İslâm rayesinin altına girmeleri hâlinde mümkündür. Dolayısıyla **“Onlarla sulh yapacaksınız.”** kavli, onların Müslümanların rayesi altında olduklarına dair bir karinedir. Dolayısıyla onlar o zaman fertlerden ibaretiler ve Rumlarla yaşanan şeylerin vakiası da bunu teyit etmektedir. Zira Müslümanlar, onlarla savaştılar, onları hezimete uğrattılar ve beldelerini işgal ettiler. Dolayısıyla Rumlar, Müslümanlarla birlikte fert olarak savaşmıştır. Ancak Rum Devleti, İslâm Devleti ile birlikte gerilerinde olan bir düşmanla savaşmamışlardır. Bu da bu hadiste geçen Rumlardan muradın bir devlet değil fertler olduğunu teyit etmekte ve delillerin arasını cemetmek ve delillerle amel etmek üzere buna hamledilmesi gerekir. Nitekim Usul-ul Fıkıh’ta bilindiği üzere iki delille birden amel etmek ikisinden birini ihmal etmekten daha evla olup cemetmek imkânsız olmadıkça tercihe başvurulmaz. Böylece ortaya çıkmaktadır ki bir devlet olarak müşriklerden yardım almanın caiz olduğuna delâlet eden bir delil bulunmamaktadır. Aksine kesinlikle bunun caiz olmadığı hususundaki deliller sarihtir. İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

Madde-191: Devletin, İslâm esasından başkasına veya İslâm hükümlerinden başka hükümleri tatbik etmeye dayanan örgütlere iştirak etmesi caiz değildir. Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Adalet Divanı (ICJ), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerle Arap Birliği gibi bölgesel örgütlere katılması caiz değildir.

Uluslararası örgütlerin ve yerel örgütlerin üzerine dayandığı konuyu şeriat haram kılmaktadır. Zira Birleşmiş Milletler, bir küfür nizamı olan kapitalizm nizamı esasına dayanmasının yanı sıra büyük devletlerin özellikle de Amerika'nın İslâm dünyasındaki mevcut devletler de dâhil küçük devletlere hâkimiyetini dayatmak amacıyla kullandığı bir araçtır. Uluslararası Adalet Divanı [ICJ], küfür nizamı ile hükmetmekte olup ona muhakeme olmak Allah'ın indirmediklerine muhakeme olmaktır. Uluslararası Para Fonu [IMF], faizli döviz kredileri vermeye ve şeran haram olan sarf esasına dayanmaktadır. Zira IMF dövizini, yerli para karşılığında peşin olarak vermemektedir. Bilakis döviz ihtiyacı olan devlete bu dövizini, kendi parasının cinsinden belirli oranda faiz alma karşılığında vadeli olarak vermektedir. Bu ise bir yönden haram olan bir sarftır. Çünkü bu, yasak olan bir sarftır. Çünkü sarf ancak vadeli değil peşinen olur. Zira vadeli olursa hadiste geçtiği üzere bu haramdır. Aynı şekilde bunda faiz vardır ki bu da haramdır. Dünya Bankası, herhangi bir banka gibi faizle iştigal etmeye dayanmaktadır. Arap Birliği, kapitalizm nizamı esasına dayanmakta ve sözleşmesinde Arap devletlerinin bağımsızlıklarının korunacağı yani İslâm beldelerinin ayrılmışlığının ve parçalanmışlığının korunacağı belirtilmektedir ki bu haramdır. İslâm Konferansı Örgütü ve benzerleri de Arap Birliği gibidir. İşte tüm bu sebeplerden ötürü İslâm Devleti'nin bu örgütlere iştirak etmesi haramdır.

İşte bu, Anayasa Mukaddimesi veya Esbab-ı Mucibesî'dir. Anayasa Mukaddimesi'nde, anayasa maddelerinin içerdiği hükümlerin delillerini açıkladık ve izah edilmesi kaçınılmaz olanları izah ettik. Bunlardan bu anayasanın İslâmî bir anayasa olduğu yani Kitap, Sünnet, İcmâ-us Sahabe ve Kıyas'ın kaynak olduğu şer'î delillerden istinbat edilmiş şer'î hükümler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun içindir ki Müslümanların bununla amel etmesi farzdır.